planeta bucurești

victoria dragu dimitriu

Doamne și Domni la Răspântii Bucureștene

VREMEA

Victoria Dragu Dimitriu

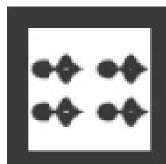
Doamne şi domni la răspântii bucureştene

Editura VREMEA
2012

© Copyright Victoria Dragu Dimitriu, 2006

Colecţia AUTORI ROMÂNI

Coperta: Silvia Colfescu

Ilustraţia: *Soţii Raicoviceanu, iulie 1900*

fotografie de epocă

Redactor: Flori Bălănescu

Tehnoredactor: Cristina Cantacuzino

ISBN Print: 978-973-645-312-0

ISBN Epub: 978-973-645-477-6

Redacţia:

Piaţa Naţiunilor Unite, nr. 3-5,

040012, sector 4, Bucureşti

Telefon: 021.335.81.31

Fax: 021.311.02.19

e-mail: office@edituravremea.ro

www.edituravremea.ro

http://edituravremea.blogspot.com

Adresa poştală:

Str. Constantin Daniel, nr. 14

010631, sector 1, Bucureşti

Lectura digitală protejează mediul
Versiune digitală realizată de elefant.ro

„Du-te la răspântii, boarea zilelor apuse
bate întoarsă cu vise uitate!...”
Eugenia Popescu Judetz

Răspântii bucureştene

De când străbat Bucureştii, mi-a plăcut să zăbovesc la întretăierile drumurilor, să privesc spaţiile uneori strâmte, alteori enorme, născute din aceste întâlniri, gândindu-mă la străzile care vin spre ele şi se duc mai departe, legându-le de alte şi alte intersecţii, ca într-un sistem plasmatic purtător de viaţă. Nu numai marile pieţe ale oraşului scriu istoria, ci şi intersecţiile mai puţin luate în seamă, pretutindeni prezente. Ele sunt deopotrivă dispeceratele secrete ale destinelor şi provoacă schimbări de direcţie şi întoarceri în loc, opriri bruşte sau salturi surprinzătoare. Descopăr la răspântii legături între puncte pe care le socoteam străine, vecinătăţi nebănuite dincolo de cortinele zidurilor, înrudiri tainice, interfeţe subtile, scurtături profitabile şi ocoluri inspirate. Le spunem: răscrucea, piaţeta, răspântia, colţul, intersecţia, rondul, întretăierea, încrucişarea. În memoriile lui Constantin Argetoianu am găsit şi *răscruciul* – regionalism oltenesc. Cele mai multe nu au o denumire aparte şi, pentru a le identifica, trebuie să le descriem ca în vremurile de demult, când uliţele nu-şi definiseră încă linia clară în furişarea lor printre case, iar adresele bucureştenilor făceau referire la vecinătăţi, pentru a fi reperate. Pe locurile unde s-a coagulat oraşul, răspântiile au răsărit acolo unde drumurile se întâlneau spontan, modelate poate numai de ocolirea vreunei proprietăţi mai vechi, sau a unui arbore mare, sau a vreunei bălţi, sau de căutarea unei scurtături spre un vecin, spre târg, spre biserică.

Întrebaţi pe drum, dar şi în actele oficiale, târgoveţii făceau acrobaţii pentru a identifica un loc şi a indica o adresă: *...lângă mănăstirea Sărindarului, lângă uliţa de în jos de mănăstire, alăturea cu podul de în sus, între Dumitru zlătarul*

Botuşariul şi de în jos lângă Iorgachie ce au fost vătaf dă postelnici la Alexandru Vodă Iliaş. Sau: … *în mahalaua Colţii, ce iaste în mijloc, între locul casii răposatului Costandin Boltaşul şi despre altă parte despre locul sfintei mănăstiri Colţea, şi la căpătâiul locului, în fund, se răzaşte cu locul casii dumnealui Iorgăi starostii*.

Acum, în Bucureştii de secol XXI, vorbim uneori despre asemenea răspântii aproape la fel: Peste drum de Casa Melic, acolo unde Strada Latină se întâlneşte cu Strada Spătarului. Sau: Piaţeta despre care scrie arhitecta Dana Harhoiu, unde se sfârşesc Strada Armenească şi Strada Maria Rosetti, acolo, drept înainte, vei vedea Biserica Popa Chiţu. Sau: Ştii unde Strada Berthelot face colţ cu Strada Theodor Aman, iar pe dreapta se deschide în jos aleea către Liceul Sfântul Sava? Sau: Mergi pe Speranţei, până intri pe Strada Luca Stroici, chiar în dreptul casei cu placa memorială, cu basorelief de bronz, singurul blazon matein adevărat…

Ar fi cu neputinţă să aibă un nume al ei fiecare răspântie din cartierele vechi, încă unitare; a le identifica prin referinţe la clădirile şi la străzile din jur nu e numai un exerciţiu amuzant, ci şi o cale de a retrăi felul în care se orientau bucureştenii de odinioară, un fel de pomenire, un alint dâmboviţean: Ştii casa de pe colţ, din răscrucea unde Strada Culmea Veche intră în Strada Zborului? Îţi aminteşti dudul de la colţul Străzii Oltarului cu Calea Moşilor? Cum ajungi acolo, ai să zăreşti turlele răsucite, porneşte spre ele şi ai să ajungi, pe sub bolta clopotniţei, în piaţeta din faţa Bisericii Silvestru.

Am înţeles ce înseamnă o răscruce încă din copilărie, dar nu din drumurile prin oraş, ci din basme, de pe când le citeam cu nesfârşită încântare, fără să mă îngrozesc de cruzimea lor, fără să mă cutremure violenţa lor, cum s-a întâmplat mai târziu, când mi-a venit rândul să spun aceleaşi poveşti copiilor şi, pe urmă, nepoţilor mei. De câte ori eroul basmului ajungea la răscruce şi avea de ales drumul,

după inscripţiile enigmatice lăsate acolo de cine ştie cine şi de cine ştie când, inima mi se strângea de emoţie şi nerăbdare: *La dreapta de vei apuca... la stânga de vei merge... drept înainte dacă vei porni*... Eroii basmelor, fete înfricoşate sau voinici nebiruiţi, o luau totdeauna pe drumul drept deschis dinaintea lor, pe drumul cel mai scurt şi mai greu. Nu se spunea *drumul de mijloc*, se spunea drumul din faţa ta... alegerea nu era semnul înţelepciunii şi al cumpătării, era semnul riscului asumat. Mă înspăimânta necunoscutul, dar mai tare îmi îngheţa inima o întrebare: A apuca pe un anume drum nu înseamnă să le pierzi pe toate celelalte, pentru totdeauna?

Răspântiile oraşului sunt la fel de categorice ca soarta noastră. Fiecare din noi a trăit o clipă când cotitura reală, din stradă, a însemnat şi o schimbare în absolut.

Dar, adunând răscrucile în pagina de carte, povestindu-le, pe cât ne ţin puterile, îmblânzindu-le, pentru o clipă, putem spera la îngăduinţa de a ne întoarce, dacă vrem, în punctul plecării, pentru a alege şi un alt drum. Spre o altă răspântie, spre o altă poveste.

Răspântia Bisericii Ascunse

Noi ajungeam acolo pe jos, era aproape, plecam din Strada Spătarului, traversam Bulevardul Carol, o luam, prin Pictor Luchian, pe Calea Moşilor, până la Paleologu, de pe Paleologu coteam pe prima la dreapta, Strada Negustori, şi, la stânga, prin Culmea Veche, pătrundeam într-o piaţetă mică, aproape rotundă, cu arhitectura eclectică, adică bucureşteană.

Era unul din drumurile pe care le făceam cu părinţii mei în oraş, ne amuza faptul că puteam alege, spre aceeaşi ţintă, şi alte trasee: Spătarului, Rafael, Armenească, traversam Bulevardul în dreptul Bisericii Armeneşti, o luam spre Biserica Sfinţilor, apoi, prin Cernica, la stânga, ajungeam în Negustori şi în Culmea Veche. Plimbarea era o bucurie, alegerea, o încântare, admiram câte-o emblemă de tencuială pe un zid, şirul de vile cu dantelării neoromâneşti, la începutul Străzii Armeneşti, clădirea, dispărută astăzi, cu un etaj, cenuşie, semicirculară, de la colţul cu Moşilor, unde tata îmi povestea că fusese farmacia Nierischer şi unde locuise bizarul doctor Alois Drasch, vitrina plină de scule vechi, ce nu te lăsau să le pricepi rostul, a meşterului Chiriţă, legătorul de cărţi de pe Sfinţilor, cerdacul de lemn al unei case de pe Cernica, îngerii de pe o terasă deasupra Străzii Mântuleasa, marchiza de pe Paleologu. Aici locuise Bolintineanu, dincolo, Panait Istrati, acolo învăţase Mircea Eliade şi de aceea strada ajunsese titlul unui roman misterios, apărut la Paris. Ne întreceam să descoperim curţi pline de copaci şi flori, luminatoare cocoţate în creştetul acoperişurilor vechi, scări care păreau să nu ducă nicăieri, copertine descărnate şi adâncuri de străzi cotite. Iar când ajungeam în piaţeta de pe Culmea Veche, contemplam, înainte de a suna la uşa prietenilor noştri, locul copleşit de linişte şi pace. Pentru mine,

văzduhul se umplea acolo de sunetele pline, distincte şi armonioase ale unui pian, ca şi cum s-ar fi revărsat pe o fereastră deschisă, iar drumurile care începeau sau se sfârşeau în acea răspântie mi se părea că mă duc, cum m-au şi dus, la Sarmizegetusa dacică. Pentru o clipă, traversa răscrucea, sunând la uşa la care ne pregăteam să sunăm şi noi, moş Sabin Dănceru, intra înaintea noastră şi dispărea, până intram şi noi.

La prima vedere, locul nu s-a schimbat. Privind din colţul dinspre Negustori, îi înţelegi treptat rostul: drept înainte se deschide o stradă, care nu e, cum ar părea firesc, continuarea Culmii Vechi, ci o alta, mai nouă, Caloteşti. Culmea Veche se curbează spre dreapta, dispărând între două blocuri, spre Strada Zborului, iar scurt, la dreapta, se află Strada Theodor Ştefănescu. Desenul micilor artere adunate în acest punct îşi are importanţa lui. Nu numai numele ci şi forma mult cotită a străzii, botezată cândva doar *Culmea,* spun că aceasta este vechea uliţă a locului, din care s-au desprins apoi celelalte. Hărţile ne-o arată clar. În *Planul centrului oraşului la sfârşitul secolului al XVIII-lea*, anexat de George D. Florescu la studiul său *Din Vechiul Bucureşti*, Strada Culmea Veche ne apare cotită ca astăzi, nenumită, dar recognoscibilă prin confruntarea cu harta centrului Bucureştilor la data apariţiei studiului, în 1935, ataşată de istoric anume pentru asemenea identificări. Se mai vede că, pe vremea aceea, Strada Theodor Ştefănescu se numea Culmea Nouă. Străduţa Caloteşti nu e trecută aici, totuşi, cam prin 1935 trebuie să fi apărut, când pe locul unor case bătrâneşti s-au construit, pe dreapta, blocurile, nu foarte înalte, alături de cele câteva case mai vechi, înşirate până la Strada Zborului. Pe partea stângă a Străzii Caloteşti e o curte mare, de şcoală, desfăcută în mai multe braţe, după cum îi îngăduie vecinătăţile, iar la colţul cu Strada Zborului e clădirea masivă şi veche, recent renovată, a Şcolii Unirea. Şerpuirea lină a străduţei vădeşte că a fost croită pe spaţiul rămas din curţile de odinioară, după

înălţarea clădirilor noi. Din locul în care ne-am oprit la venire, hora caselor din jurul piaţetei cuprinde pe stânga vreo trei clădiri, numerele cu soţ, descrescătoare, de pe Culmea Veche, case obişnuite, înghesuite una în alta în spaţii mici. Urmează, la numărul 8, o clădire mai arătoasă, în stilul numit *Carol I*, alb-cenuşie, parter supraînălţat, volume jucate: în stânga, în spate – în linii drepte, simplificate, are un etaj, adăugat evident mai târziu, în dreapta – mansardă înaltă, cu o fereastră mare boltită chiar deasupra intrării studiate, cu balustradele scării încheiate în volute. Casa priveşte cu ferestre chenăruite, din fundul unei curţi mari, pline de arbori, cu ghizdul unui havuz umplut cu pământ, în mijloc. Dincolo de casă, într-o parte, curtea e înlocuită cu o alee, iar în spate se întrezăresc alte curţi. Un bloc în calcio vecchio, retras spre adâncul aleii, împlineşte colţul, apoi, peste Strada Caloteşti, dominând prin înălţime locul, un alt bloc de colţ, în stil internaţional interbelic, cu patru etaje, cu intrarea pe Caloteşti, lipit de o clădire mai scundă, cu trei etaje, numerotată cu 4 în Culmea Veche, formează un monolit cenuşiu, fără să apese prea mult piaţeta. O dominaţie discretă. Pe cealaltă parte a Străzii Culmea Veche, îşi rotunjeşte zidurile urmând curbura colţului un mic bloc cubist, cu numărul 8 în partea dinspre Theodor Ştefănescu, unde este intrarea principală, şi numărul 3, la intrarea de serviciu, pe Culmea Veche. Mai există o ieşire, numai pentru parter, pe o terasă cu trepte spre mica grădină rotunjită şi ea între cele două străzi. Ultima casă din horă este numărul 7 de pe Theodor Ştefănescu, cu un alt desen, mai complicat – o vilă albă, cu două înguste bovindouri gemene, cu o curticică minusculă, cândva invadată de liliac, pe muchia dinspre Culmea Veche. Deşi construită pe un teren cu adâncime foarte mică, este zveltă, chiar elegantă, cu uşa de la intrare îngustă, foarte înaltă, dintr-un lemn lăcuit, în stil *art nouveau*, străjuită de ferestre ovale, simetrice. O plăcuţă de metal poartă

numele unei firme. Nici nu m-am oprit să-l citesc. Pentru mine, rămâne Casa Moscuna – Finţescu.

Este de socotit parte din răspântie şi clădirea vecină acesteia, înspre Culmea Veche, la numărul 5, o casă în stil neoromânesc, cu arcade trilobate la uşa balconului de la etaj, cu ocniţe deasupra intrării din stradă, prevăzută, ca şi intrarea din curte, cu o copertină pe suporturi din lemn, aşa cum au troiţele la ţară.

Case în stil neoclasic, blocuri în stil internaţional, o vilă cu accente *art nouveau*, mici locuinţe cu ocniţe, brâie, câte-o fereastră cu ancadramente neoromâneşti, şi case lipsite de orice stil, imobile elegante, cu ferestre pe tot peretele, şi căsuţe speriate, lipite de câte un calcan, toate sunt tipic bucureştene, toate sunt la locul lor în hora clădirilor din piaţeta cât palma. Dar răspântia aceasta ascunde o taină. Când mergi pe Culmea Veche, poţi trece fără să-i bănuieşti prezenţa. Când vii prin Caloteşti sau prin Theodor Ştefănescu, o descoperi pe deplin: ca în toate răscrucile tradiţionale, există aici o biserică, vestită în Bucureşti, Biserica Negustori. Lucru mai puţin obişnuit, ea nu se lasă văzută nici de departe, nici din toate direcţiile, ci se ascunde, smerită, în şirul de case de pe Strada Theodor Ştefănescu, unde are fixat pe gard, lângă poartă, numărul 5. Cu toate că pe aici se intră astăzi în sfântul lăcaş, numele îi e dat de strada vecină, mai veche, *Negustori*, stradă aristocrată, în ciuda numelui ei, plină cândva de case boiereşti, din care s-au mai păstrat câteva până astăzi, înnegrite de vreme, misterioase, decăzute şi mândre. Dar casele acestea vin dintr-o vârstă mai târzie a străzii. Din prima ei înfăţişare nu s-a păstrat nimic, decât, probabil, locul bisericii.

În manuscrisul Nr. 1632 din colecţia de acte legate de istoria bucureşteană a Academiei Române, despre care scriu George Potra în *Bucureştii de altădată* şi George Costescu în *Bucureştii vechiului regat*, există o listă cu *staţiile de pază ale străjuirei de noapte în fiştecare comisie a oraşului Bucureşti. Comisia* era prescurtarea folosită în vorbirea de

toate zilele a bucureştenilor pentru formula oficială *Comisariat de poliţie*, iar pe listă regăsim referiri la mai toate răscrucile bucureştene în care ne vom opri. Mahalaua Negustorilor era în *Culoarea de negru*, începea din Scaune, peste locurile dintre Biserica cu Sfinţi şi metohul mânăstirii Cernica, până la Vergu, Popa-Soare şi Caimata. De la un metoh vine aşadar numele Străzii Cernica, iar piaţeta de pe Culmea Veche se află la distanţe aproape egale de toate reperele străjilor de noapte de la 1840.

Referiri şi mai vechi la *Mahalaua Neguţătorilor*, aflată în *Plasa Târgului de Afară*, avem în *Catagrafia* de la 1798, unde sunt trecute treizeci şi patru de case, locuite de cei care dădeau numele zonei şi stăteau aici ca să fie *în apropiere de prăvăliele din târg*, cum spune istoricul G. I. Ionnescu-Gion. Casele acelea cu pridvoare de lemn, scunde şi late, făcute să reziste sub viscole mari şi zăpezi, şi să fie, vara, lesne umbrite de arbori uriaşi – duzi, stejari, ulmi şi tei – au fost toate înlocuite de clădirile în stil neoclasic, de sfârşit de secol XIX. Când, în anul 2004, s-a filmat, la Bucureşti, o nouă versiune pentru ecran a romanului lui Balzac, *Moş Goriot*, cu Charles Aznavour în rolul principal, producător Jacques Dercourt, regia Jean-Daniel Verhaeghe, s-au folosit pentru interioare şi unele dintre casele acestea de pe Strada Negustori, şi tot aici au fost realizate câteva scene de exterior.

Printre frontoanele caselor boiereşti au apărut mai târziu burghezele blocuri interbelice, cubiste, dure, clamând confortul miezului de veac XX, mai înalte decât turlele bisericii, punctând câte un colţ, ecranând câte o perspectivă, înălţându-se mult deasupra acoperişurilor în pantă.

Prăpădul anilor optzeci ai secolului XX s-a oprit undeva, pe Călăraşi, foarte aproape, ca urmare directă a evenimentelor din decembrie 1989, iar acum lucrează asupra cartierului (şi asupra oraşului întreg), ca un neam de termite feroce, o altă putere distrugătoare, dar, poate, şi ea vremelnică, a banului

folosit fără cap şi a viitorului ce se închipuie fără istorie dar are nevoie de toate spaţiile trecutului.

În jurul bisericii, a mai rămas un petic de curte, asediat din trei părţi de clădiri. O poţi cuprinde întreagă cu privirea când vii dinspre Bulevardul Domniţei şi te opreşti la colţul cu Strada Zborului; de acolo, biserica îşi arată simplu şi sever puterea: o navă, precum şi este, înfruntând prin timp valurile uriaşe ale prefacerilor, dar purtând între zidurile ei, ca într-un chivot, legăturile preţioase, de la sine lucrătoare, cu înaintaşii, cu truda şi credinţa lor.

Cândva, în curtea bisericii se intra prin Strada Negustori. În 1935, George D. Florescu, identificând, în *Din Vechiul Bucureşti*, bisericile însemnate cu numere roşii pe planurile oraşului alcătuite de locotenentul Ferdinand Ernst şi de baronul Franz Purcel pentru uzul armatelor austriece, regăsea, la numărul 79, *Biserica Negustolirol*. Astfel înregistrase urechea germană cuvântul românesc, la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Istoricul notează: *Biserica Negustorilor de pe strada cu acelaşi nume. A fost ridicată pe la începutul veacului al XVIII-lea, în lemn – de cine – nu se mai ştie. A ars la 1718 şi a fost refăcută în piatră între anii 1725-1726, având hramul Sfântul Nicolae. La 1839, a fost împodobită cu cheltuiala căminarului Manolache Serghiade*.

G.I. Ionnescu-Gion ştie şi ne spune în a sa *Istorie a Bucureştilor*: *E zidită la 1716 de Simion Axentie şi de alţi enoriaşi. Are hramul Sfântului Nicolae al Miralichiei şi poartă numele acesta din cauza numărului foarte mare de negustori care locuiau în mahalaua de primprejurul bisericei.*

Deoarece îşi trăiau în enoria aceea viaţa, negustorii se şi îngropau, după obiceiul timpului, în curtea bisericii. În *Istoria Bucureştilor*, Constantin C. Giurescu înşiră numele unor asemenea adormiţi aici întru Domnul: *Astfel, jupan Stanciul cojocarul, înmormântat în 1723, Dumitraşco Cupeţul, în 1742, noiembrie, 4, Matei cupeţ, în 1747, august, 9, Simeon cupeţ, în 1761, februarie 9 etc*. Profesorul

Giurescu descoperă referiri la această biserică datând încă de la sfârşitul secolului al XVII-lea, când, la 17 august 1696, Enache Văcărescu cumpără o evanghelie şi o dăruieşte Bisericii Ruşilor, scriind pe ea că o dă *de pomană pentru sine şi familia sa. Se pare că Biserica Ruşilor e totuna cu Biserica Negustori, de vreme ce acolo se află astăzi evanghelia cu însemnarea lui Văcărescu,* încheie profesorul. Biserica Ruşilor era din lemn şi mai fusese menţionată în aprilie 1665, aşadar putem merge şi mai departe pe urmele ei.

Pentru enoriaşi, preotul nu era numai îndrumătorul spiritual, în multe cazuri învăţătorul copiilor din parohie, ci şi un ajutor de nădejde în viaţa practică. Un document din iunie 1794, descoperit de George Potra printre actele privitoare la istoria oraşului Bucureşti de la Academia Română, stă mărturie în această privinţă şi ne aduce dinaintea ochilor alte nume ale trăitorilor din jurul Bisericii Negustori, oferind un model al limbii române folosite de lumea simplă a Bucureştilor de la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Sigur că vorba lor de acum două sute de ani trebuie să fi avut alt ritm, altă pronunţie a unora dintre sunete şi altă culoare în dialogurile obişnuite, dar hârtia păstrează, printre întorsăturile de frază mai elaborate şi printre termenii oficiali, consacraţi de acte, câte-o adiere din limba vorbită pe uliţe. Iată textul, reprodus, aşa cum precizează istoricul, după originalul păstrat în stare foarte bună şi redactat pe hârtie cu filigran. Transcriu întocmai: *Adecă Mariia, fata jupănesii Marii, dinpreună cu soţul mieu, Costandin Berlescu postilnicelul, dat-am credincios zapisul nostru la măna dumnealui jupănului Ilie Hagi Paraschiva. Precum să să ştie că avănd eu o casă în mahalaua Neguţătorilor, dată de zestre de la mumă-mea, o am făcut schimb cu dumnealui chir Ilie. Şi dumnealui mi-au dat altă casă în mahalaua Oţătarului şi bani gata, taleri 600, adecă şase sute. Şi aceşti bani i-am luat toţi, deplin în măna mea. Şi o am dat-o de a noastră bunăvoe, nesiliţi de nimeni. Şi dumnealui să*

aibă a o stăpâni cu bună pace de către noi şi de către tot neamul nostru, atât dumnealui căt şi coconii dumnealui, căţi Dumnezeu îi va dărui. Şi avănd maica mea trei stănjeni de loc tot într-acest loc, i-am dat şase stănjeni din locul ce am făcut schimb. Şi cănd s-au făcut acest zapis, au fost şi alte obraze faţă, care să vor iscăli mai jos şi mi-am pus şi degetul, în loc de pecete, ca să să crează.

1794 iunie 5 dni.

X *Eu Mariia, soţia post[elnicului] Dinul Berlescu, adeverez*

X *Eu Mariia, dinpreună cu fiiul meu Alexandru, adeverim Costantin Berlescu post[elnic], adeverez*

X *Eu Costandin coj[ocarul], martor*

X *Eu jupăneasa Safta, soţiia răposatului Panait, martor*

Eu Radu Odecilă [?], marto[r]

[semnătură grecească indescifrabilă], martor

Şi am scris eu popa Dona ot mahalaua Neguţătorilor, cu zisa dumnealor şi martor.

După incendiul de la 1718, biserica refăcută de astă dată din piatră este pictată, în 1726, de Pârvu Mutu Zugravul. Peste mai bine de un veac, la 1838, zdruncinată de mai multe cutremure, este închisă, de teamă să nu se prăbuşească de tot peste oameni, la un nou cutremur. Un an mai târziu, intervine căminarul Serghiade care face mai mult decât s-o împodobească, o va restaura pe cheltuiala lui şi a soţiei sale. Cunoaşte şi alte schimbări, până când va arăta aşa cum o vedem noi acum. Cine poate şti cum va arăta peste altă sută de ani?

Între documentele adunate sub titlul *Începuturi edilitare, 1830-1832*, în numărul 2 al publicaţiei *Arhivele Bucureştilor*, editată în 1936, există un *Catastih al patentarilor de neguţători şi meseriaşi, împărţiţi pe corporaţii*, emis de Politia Bucureştilor, din care am ales câteva nume de locuitori ai Mahalalei Neguţători, pentru a ne bucura de sunetul lor şi a ne aminti de meseriile acelor vremuri. Iancul Sărdarul Răducanu, fecior de boier, e patentar pe Lipscani. Tănase Dobre e trecut pe lista

Cârciumarii, cu Rachieri, Cofetarii şi Bucătari, dar oare ce anume va fi fost el? Mihalache Radu e cherestegiu, Constantin sin Constantin e înscris pe lista de *Precupeţi cu Vărari şi Pastramagii*, Costandin Necolaiie trebuie să fi fost croitor sau telal sau ibrişimgiu, sau ceaprazar, pentru că pe această listă figurează. Lixandru e bărbier, Gheorghe Ghenciul, covaci sau cuţitar, Tănase Jălea, dogar, iar Niţă brat Niţă, potcovar. Acesta din urmă se deosebeşte de ceilalţi, în dreptul numelui său se specifică: *este ţigan al Mânăstirii Cotmeni*.

Pe vremea lor, oare cum erau aşezate casele: îngrămădite în jurul Bisericii Negustori, sau ascunse în curţi largi, distanţate? Patentarii se cunoşteau între ei? Îşi erau clienţi unii altora? Se întâlneau, duminicile, la biserică? Şi cum se adresau unul altuia? Ce îşi spuneau?

Au asistat, probabil, la redeschiderea sfântului lăcaş după renovarea din 1839, dar abia copiii lor vor vedea cum a fost înlocuită şindrila de pe acoperiş cu tablă şi cum s-au adăugat turlele bisericii, la 1870. Turla de deasupra naosului este una obişnuită, dar turla-clopotniţă de peste pronaos, la care duce o scară înghesuită într-un turnuleţ de pe faţa de nord, apare mai deosebită: este un paralelipiped cu colţurile teşite, înlocuite de coloane subţiri. Nepoţii patentarilor de la 1832 asistă, la 1888, la îmbunătăţirile aduse bisericii de însuşi primarul Emanoil Protopopescu-Pache. În *Biografia lui Em. Protopopescu-Pake,* de *Teodorescu G. Dem*, apărută în 1899, *la Bucuresci, Tipografia şi Fonderia de litere Thoma Basilescu, de pe Calea Victoriei, No. 29,* distinsul autor ne explică motivul acestei griji speciale: *Născut la Bucuresci, la Biserica Negustori, în ziua de 12 ianuarie 1845, şi botezat la 21 ianuarie, Emanuel crescu în locuinţa părintească până la etatea de şcoală. (...) Ca fiu al protopopului Iancu de la biserica Sf. George (Nou) , i se dete conumele de Protopopescu, după titlul tatălui şi conform obiceiului epocii.* Biograful nu precizează, dar, poate, o parte din cei şapte ani de

acasă aici şi i-a petrecut băiatul ce-şi spusese lui însuşi Pake. Astfel îi scrie numele Profesorul Teodorescu, dar tradiţia bucureşteană a optat pentru Pache. Şi cu acest nume de copil a intrat în istorie. G. Dem Teodorescu consemnează: *în 1887-1888, spre recunoştinţă, cu propria chieltuială i-a refăcut Bisericii Negustori, din nou, uşile şi ferestrele, văpsitul pe din afară şi picturile interioare, executate de artistul G. Tăttărescu.* Tot atunci, pridvorul bisericii este închis cu geamuri, dar când pictorul Gheorghe Tattarescu reface *picturile interioare*, acoperă aproape cu totul fresca lui Pârvu Mutu. Experţii spun că sub aceasta ar dăinui încă fresca executată de Pârvu şi de meşterii lui.

Primarul s-a îngrijit şi de zona din jurul bisericii, extinzându-şi interesul şi asupra altor lăcaşuri sfinte din Capitală: *Pavarea, construirea cu trotuare de bazalt, instalarea de fântâni în jurul sau în faţa clădirilor sacre, precum la Biserica Albă (Calea Victoriei), Sf. Nicolae (Şelari), Biserica Dintr-o Zi (Strada Academiei), Bisericile Sfinţii şi Olarii, Bisericile Popa Tatu, Negustorii, care pân'aici şedeau în necurăţenii nedemne de un oraş civilizat şi profanatoare pentru nişte temple respectate.*

De va fi fost şi la Biserica Negustori o fântână din cele rostuite de primar, aceasta nu s-a păstrat şi nu i s-a păstrat nici amintirea. Despre fântâna de răspântie de lângă Biserica Sfinţilor, am găsit o însemnare – era pe Calea Moşilor, în dreptul altarului.

O altă contribuţie a lui Pache Protopopescu la ridicarea cartierului în care se născuse este Şcoala Comercială, construită în timpul primariatului său. Avem, astfel, biserica şi şcoala, pentru a împlini funcţia răscrucii în cetate. Strada Culmea Nouă, care lega Culmea, devenită Veche, de Bulevardul Domniţei, a fost rebotezată mai târziu cu numele unuia dintre profesorii şi directorii Şcolii Comerciale, Theodor Ştefănescu, fost elev din prima promoţie (1867). Cariera lui se datorează şi pregătirii primite aici. După studii juridice, a revenit

ca profesor de contabilitate la şcoală, dar a avut multe alte misiuni: a participat la înfiinţarea Băncii Naţionale a României, ocupându-se de organizarea ei contabilă, iar între anii 1880 şi 1909 i-a fost viceguvernator.

Devenită Liceul Nicolae Kretzulescu, aflată la numărul 37 pe Bulevardul Domniţei (azi Hristo Botev, nr. 17), şcoala este clădire de patrimoniu.

Primarul s-a stins la 48 de ani, în urma unei boli de ficat, care îl chinuise multă vreme. Înfruntase boala fără să se cruţe, muncise fără preget – cu cinci zile înainte de a muri fusese în provincie, pentru un proces. Pe ultimul său drum prin oraş, la 2 mai 1893, din casa sa, de pe Strada Colţei 37, până la Cimitirul Bellu, Emanoil Protopopescu-Pache a fost purtat, printr-un înconjur anume, şi prin faţa Şcolii Comerciale de la colţul străzii unde se născuse. Aici s-a stabilit una din opririle cortegiului, iar profesorul Ilariu Hodoş a vorbit, în numele colegilor săi, despre vocaţia didactică a defunctului. G. Dem. Teodorescu aminteşte, în biografia întocmită primarului, despre interesul lui pentru învăţământ (transcriu paragraful respectând aproape întru totul grafia de-acum peste o sută de ani): *Nemulţumit cu meseria-i de advocat şi cu activitatea-i politică, în toamna anului 1879 oferi să predea gratuit cursurile de drept comercial, administrativ şi constituţional la „Şcoala de comerţ” din Bucureşti. Prin adresa din 12 Octobre, ministerul Agriculturii, Comerţului, Industriei şi Domeniilor primeşte cu plăcere propunerea şi decide să publice concursul pentru ocuparea în mod regulat a menţionatei catedre. La 1 April 1880 fu numit suplinitor, iar la 16 Februariu 1881, în urma concursului depus şi după recomandarea juriului esaminator, profesor cu titlu provisoriu, conform art. 365 şi 366 din legea instrucţiunii publice. Confirmarea ca definitiv i se dete prin decretul no. 1295. C'uă asiduitate esemplară funcţionă până la 1 April 1888, când – spre marea părere de rău a colegilor şi elevilor – demisionă, ca să poată ocupa demnitatea de primar.*

Protocolul atât de strict respectat pe tot parcursul ierarhiei didactice mi se pare unul din secretele reuşitelor administraţiei bucureştene din epocă şi a primarului, personal. Cu atât mai mult, înţelegi că atunci când a acţionat drastic, în tăierea Bulevardului Est-Vest, el, care cunoştea legea şi i se supunea, şi-a asumat riscurile şi răspunderile pe deplin conştient. Mai trebuie amintit că în 1881 a îndeplinit, pentru o scurtă perioadă, şi funcţia de director al şcolii.

În *Anuarul României pe anul 1885*, publicat parţial de Tiberiu Avramescu în *Addenda* volumului trei al excepţionalei sale ediţii din *Bucureştii de altădată* de Constantin Bacalbaşa, găsim o singură adresă din mahala – Strada Negustori 10. Astăzi, casa cu numărul 10 este exact în dreptul bisericii, aşa trebuie să fi fost şi pe-atunci, când aici locuia doctorul Al. Racoviceanu, profesor la Liceul Sfântul Sava, unde preda ştiinţe fizice şi naturale. Doctorul Racoviceanu era însurat cu sora lui Pache Protopopescu, Efrosina, şi în *încunoscinţarea apărută în toate ziarele Capitalei cu data de Sâmbătă, 1 Mai, 1893*, numele lui şi al soţiei sale figurează *printre cei care aveau durerea să anunţe încetarea din viaţă a preaiubitului lor soţ, părinte, fiu, frate, ginere, cumnat şi unchi*. Racoviceanu făcuse parte din grupul de medici care se ocupase de-a lungul timpului, dar şi în ultimele ceasuri ale bolii, de ilustrul suferind.

Am găsit, în *Listele electorale definitive ale Comunei Bucureşti*, pentru perioada de la 1 mai 1913 până la 30 aprilie 1914, emise de tribunalul judeţului Ilfov, câteva nume de locuitori ai altei generaţii din cartier, amintiţi cu profesiile şi adresele lor: *Arion Ion, Negustori 10, avocat, Brezeanu Vasile, Negustori 9, profesor licenţiat, Drăghicescu Gheorghe, Negustori 3, proprietar, Grunberg David, Culmei 9, avocat, Hill Gh., Negustori 4, proprietar, V. Vasile, Culmei 12, profesor, Marinescu V.V., Culmei 10, profesor, Mateescu G. Ioan, Culmei, proprietar, Negomireanu Alexandru, Negustori 10,*

pensionar, Popescu Teodor, Negustori 5, proprietar, Sutescu Mihail, Culmei 7, funcţionar, Zlatco Pascal, Culmei 4, inginer, Zlatco Ştefan, Culmei 9, proprietar, Zlatco Toma, Culmei 1, diplomat şc. comercială. Alte nume, alte profesii, altă lume, aşezată în jurul singurului punct fix al locului, Biserica Negustori.

Absida altarului se învecina cu clădirea unde locuiau prietenii părinţilor mei. De aici am descoperit, prin anii 1950, biserica, privind pe fereastra de la un capăt de coridor ca printr-o lentilă uriaşă. Veneam uneori, în vizită, pe seară, dinspre Negustori, pe Culmea Veche, astfel se face că nu văzusem biserica. Sigur că până prin anii ’30 ai secolului XX, turlele ei încă mai dominau cartierul, dar blocul de pe Negustori 14 a umplut orizontul şi, din partea aceea, nimic nu lăsa pe un neştiutor să ghicească prezenţa bisericii. Când ajungeam noi acolo, nu era ceas pentru bătaia clopotelor. Deşi în casă nu existau copii, părinţii noştri ne luau cu ei în câte una din rarele lor vizite în Strada Theodor Ştefănescu. Cei trei locatari ai casei de la numărul 7, Adriana Simona Moscuna, soţul ei, Marius Finţescu, şi mama lui Marius, o doamnă subţire, austeră, cu părul cu desăvârşire alb, ne primeau cu bucurie şi cu bunătate. Simona ne privea cu minunaţii ei ochi negri, împingând spre noi tava cu cozonac, Marius avea un zâmbet şăgalnic şi un repertoriu de glume speciale pentru copii, iar doamna Finţescu cea bătrână ne încânta cu veşmintele ei lungi, lucioase şi negre. Aşa mi-o închipuiam pe zâna din Cenuşăreasa. Ni se spunea că este belgiană, dar vorbea perfect româneşte. Tatăl lui Marius, judecător la Orăştie, studiase Dreptul în Belgia şi se întorsese de acolo cu o soţie valonă. Numai câteodată, în frazele ei scurte şi cuminţi, de-o mângâietoare blândeţe, se rostogolea câte un *r* uvular. Deşi departe de patria ei, îmbătrânise şi arăta exact ca o femeie din portretele pictorilor din nord, îi lipsea numai coafa de dantelă. Avea un chip distins, se îmbrăca mereu în negru, purta un lanţ la

gât, peste catifele, cu o cruce mică de aur, dăruită de soţul ei, judele de Orăştie. Ne primea uneori în camera ei, mi-o amintesc cum stătea la fereastră, privind strada, iar faţa albă i se desena răspicat pe covorul bucovinean ce acoperea peretele din spatele ei. Cei mari se aşezau la masa din hol, stăteau de vorbă ore întregi, iar noi, copiii, frate-meu şi cu mine, colindam cu o anume libertate casa. În încăperea de colţ era biblioteca, rafturi până în tavan, de jur împrejur, şi mese pe mijloc, pline toate cu vrafuri de cărţi. Multe, cum nu mai văzusem niciodată. Mă intriga că nu le recunoşteam coperţile. În casele altor familii, vedeam în bibliotecă aceleaşi cărţi ca la noi acasă, era ca un indirect semn de recunoaştere a înrudirii spirituale, dacă nu cumva de sânge. Aici, nu recunoşteam cotoarele, eram ca într-o pădure exotică şi cărţile mi se păreau mult mai vechi decât ale noastre; legate în piele cafenie sau neagră, cu litere aurite, erau Larousse-uri imense, Enciclopedii şi Atlase, Ierbare academice, albume de artă în limba franceză şi în limba germană, cărţi de drept şi de pedagogie. De acasă ne plăcea să răsfoim Larousse-ul. Finţeştii aveau Larousse-uri mari, cu ilustraţii mai multe şi mai vizibile decât în ediţiile noastre. Ni se îngăduia şi ne ajutau să le scoatem din rafturi, să le punem pe mese şi să ne uităm la steaguri, la veşminte, la rasele de cai şi de câini, la planşele cu flori, păsări şi peşti, la componentele unei case, cu un perete desfăcut şi cu acoperişul dat la o parte, ca în Lesage, anume ca să vedem cum se trăia înăuntru şi cum se numea fiecare lucru. Dar ceea ce ne fermeca întru totul era trandafirul de Ierikon, un soi de rămurică, ce aducea cu un lichen sau o crenguţă de thuya, uscată şi strânsă cum se strâng degetele pentru cruce. Când o puneau însă în apă, şi întotdeauna făceau asta în cinstea noastră, după o vreme, crenguţa se desfăcea ca o rozetă, îşi răsfrângea straturile de frunze, se înfoia şi acoperea cu totul marginile castronului în care fusese pusă. După ce asistam muţi de uimire la miracolul învierii trandafirului de Ierikon, urma fuga

prin încăperile celelalte. Din hol spre baie şi bucătărie ducea un coridor îngust, căptuşit cu rafturi pe care nu mai erau cărţi, ci serii infinite de obiecte: sticluţe de medicamente, borcane cu dulceţuri, murături şi legume de tot soiul, cumpărate din oraş şi stocate în rânduri dese, pachete de şerveţele, cutii de carton şi de metal, de dimensiuni şi forme diferite, cu ness, cacao, cafea, rahat locum, macaroane, zahăr cubic, halva, pungi cu sare, orez, mălai şi făină, toate fotografiate de noi în viteză şi socotite neinteresante în sine, ci numai prin cantitatea uriaşă şi prin ingeniozitatea plasării recipientelor, în construcţii de neclintit. (După mulţi ani, când numai Simona mai trăia, trimisă de ea, bolnavă la pat, după felurite lucruri de care avea nevoie, din baie sau din bucătărie, aveam să le redescopăr, de multe ori aceleaşi, numai puţin deplasate, ca să facă loc altor produse de acelaşi fel, dar mai noi, în ambalaje mai recente, tipice epocii: crustacee vietnameze, ciocolată chinezească şi scoici albaneze). Mai departe, pe stânga, se deschidea uşa băii, cu instalaţii foarte vechi, supradimensionate şi înghesuite într-un spaţiu mic, înalt şi îngust, cu o fereastră tot înaltă şi îngustă, robinete grele, de bronz, deasupra chiuvetei de fontă şi a căzii cu picioruşe, suporturi şi rafturi din metale vopsite în alb, aşezate la îndemână, cu o severitate industrială, înmuiată de prosoapele mari, atârnate peste tot, de flaconaşele, tuburile şi savonierele împrăştiate pretutindeni, în locuri anume calculate, ca să fie ajunse din orice punct te-ai fi aflat. Exploram nestânjeniţi de nimeni încăperile acelea, bucătăria în care mirosea a cafea, luceau stins muşamalele gălbui de pe mese, bufetele înguste se încovoiau sub povara teancurilor de farfurii şi de ibrice afumate. Uşi disproporţionat de mari dădeau în curticica minusculă de serviciu, lipită de gardul Bisericii Negustori, şi deschizându-le, într-o iarnă, trecusem dincolo de ele, ca să văd mai bine imaginea desluşită vag, în întuneric, pe fereastră: construcţia cu turlele înalte ce naviga spre noi, cu

absida altarului mândră, în vioriul înserării. Nicăieri nu mai văzusem o biserică atât de aproape de casele obişnuite, aliniată cu clădirile străzii, supradimensionată, din cauza vecinătăţii, atât de aproape şi totuşi atât de solemnă şi de eternă.

Frigul ne trimitea înapoi, în casă, reluam cercetarea în sens invers, regăseam proporţiile obişnuite. Pe coridorul îngust, spre dreapta, începea o scară, nu cutezam să urcăm nici o treaptă, sus locuiau *chiriaşii*, generic impenetrabil. Nu erau chiriaşii familiei, fireşte, ci aceia trimişi cu bilet de la ICRAL, dar vieţile locatarilor, cel puţin în orele când noi ne aflam în vizită acolo, nu se interferau.

Mama lui Marius avea un căţel, un spitz cu blana ca o mătase albă, cu ochişori negri, vioi şi prietenoşi, îl chema franţuzeşte – Azor, dar i se spunea româneşte – Azorică. Asemeni lui Marius, Simonei şi mamei lor, căţelul făcea parte din farmecul Casei Moscuna. Nu mergeam des, dar îmi plăcea acolo. Abia mai târziu am înţeles frumuseţea arhitecturală a clădirii. Situată pe un lot foarte îngust, era o casă vagon cu faţada la stradă, construită în lung, cu etaj, cu un balcon din fier forjat deasupra intrării, mărginit de două bovindouri, cu un acoperiş înalt, povârnit. Uşa, supraînălţată, la care ducea o singură treaptă, era dintr-un lemn gros, rugos sub stratul de vopsea, cu geamuri încadrate în rame înguste, iar vestibulul avea de-o parte şi de alta a intrării câte o fereastră ovală, pentru a lumina mai bine încăperea, pe care memoria mea o îmbracă în marmură albă. O scară cu alte două-trei trepte, într-o volută dulce, în stânga, ducea spre holul foarte îngust, mobilat cu un bufet uriaş, cafeniu, cu uşiţe de cristal, şi o masă mare, cu o banchetă lipită de peretele dincolo de care scara urca mai departe, printr-o volută amplificată, prin casa ei ovală, spre etajul de sus. Clădirea o construise tatăl Simonei. Fusese matematician şi murise demult, când Simona avea numai vreo cincisprezece ani. Soţia lui, Otilia, fusese profesoară, psiholog logoped, povestea fiica ei. Cele mai vechi cărţi erau ale lor, apoi veniseră

cărţile din Orăştie şi din Belgia şi, prin ani, se adunaseră cele cumpărate, cu metodă şi pasiune, de Marius şi de Simona. Dar fiinţa despre care Simona vorbea cel mai des, cu un fel de adoraţie, nerostită prin cuvinte, dar vizibilă în lumina ochilor şi în jocul glasului, era verişoara ei, cu mult mai vârstnică decât ea, fiica Berthei, sora tatălui ei – verişoara Clara. Era plecată în lume, de copil, să înveţe pianul. Devenise o pianistă vestită, devenise Clara Haskil! Când, în 1960, Clara a murit, într-un accident, o vreme, Simona pur şi simplu nu a mai putut vorbi despre ea. Citea scrisorile primite de la surorile Clarei cu lacrimi în ochi, ni le arăta, dar nu putea scoate un cuvânt. Apoi, mult mai târziu, Simona a tradus biografia scrisă de Jérôme Spycket, *Clara Haskil,* iar după alţi câţiva ani, după 1989, a editat ea însăşi o carte, în numele Clarei, intitulând-o *O viaţă dăruită muzicii.* Mi-o amintesc înconjurată de fişe, de documente vechi, de cărţi şi de pagini dactilografiate, de tăieturi din ziare, arătându-mi fericită câte-un mesaj important venit din Elveţia, de la asociaţia prietenilor Clarei Haskil, câte o fotografie istorică a Clarei alături de Dinu Lipatti, de Pablo Casals sau de Charlie Chaplin, câte-o veche scrisoare a Clarei către unchiul ei, tatăl Simonei, pe când Simona nici nu era încă pe lume.

Marius avea şi el un zeu care apărea mereu în istorisirile de familie, un prieten al tatălui său, dar ţinut ca o rudă foarte apropiată, moştenit de el şi iubit cu ardoare, un ţăran, întâlnit în piaţa de la Orăştie, Sabin Dănceru, venit de la Orăştioara de Jos cu o căruţă de lemne. Judecătorului Finţescu îi plăcuse cum vorbea, se treziseră conversând în italieneşte, limbă deprinsă de Moş Sabin în prizonierat, în Italia, iar de judecător pe la şcolile lui înalte. Marius plecase adolescent din Orăştie, tatăl lui murise demult, dar corespondenţa lui cu Moş Sabin a durat până când au dispărut, destul de repede, unul după altul. Miracolul era frumuseţea scrisorilor din Orăştioara. Marius ni le citea cu glas tare, oprindu-se la capăt de frază şi închizând ochii

de plăcere. Avea zeci de asemenea scrisori şi le aştepta cu nerăbdare pe cele noi. *Mi-a scris Sabin Dănceru!* ne anunţa la telefon, şi uneori ne duceam anume să ne citească scrisoarea cea nouă. Moştenisem, la rândul nostru, de la părinţii mei, pe prietenii lor Adriana Simona şi Marius, şi, astfel, am fost primiţi în lanţul prieteniilor lor peste generaţii. Pentru că el nu mai venea la Bucureşti, ne-am dus noi la Moş Sabin Dănceru acasă, în comuna Beriu, satul Orăştioara de Jos, cu scrisori de la Marius, i-am ascultat povestind, pe el şi pe soţia lui, Saveta, erau nonagenari, erau buni şi calzi, purtau straie albe brodate cu negru, curtea lor era plină de flori şi se sfârşea în râul cu prundişul luminat de firişoare de aur. Abia de mai vedeau, abia de mai auzeau, dar îşi purtau cu vitejie zilele. El îşi povestea viaţa, îşi scria amintirile, cu toate năpastele lumii ţărăneşti şi caznele fronturilor şi prizonieratului, ea îşi povestea visele cu Emilian, fiul lor mort în Al Doilea Război. Îi apărea dincolo de o poartă de lemn, între flori minunate, înveşmântat în alb, senin şi duios. Ea putea să deschidă poarta, dar alţii rămâneau în urma ei, afară. Ea înainta pe potecă, până ajungea la Emiluţ, şi băiatul o îndemna să se închine şi-o mângâia spunându-i: *Pentru când va veni sorocul, te aştept aici, în grădina raiului. Îţi ştiu toate durerile, să le rabzi, mamă, toate câte îţi vor mai fi date*. Începuse să-l viseze astfel, credea ea, ca răspuns, după ce compusese un cântec, pentru *alinarea dorului de copii*. L-am ascultat şi noi, era lung ca o baladă şi tânguitor ca o doină. Îi făcea bine să-l spună. Am stat cu ea până seara târziu, povestea şoptit, descătuşat, cu un aer uimit, ca un refren, din când în când repeta: *Mai mult am plâns cu trei părţi decât am râs, în viaţa mea.* Mă privea cu ochii mari, aşezată sub umbrarul bucătăriei de vară, între lucrurile aranjate într-o ordine absolută, se însera şi ea robotise mişcându-se încet, toată ziua: *Doamne, cum se gată puterile la om!* Am dormit în casa lor, în odaia cu pendulă uriaşă, care nu mai bătea demult, burduşită cum era cu nişte registre mari, de

birou, în care Moş Dănceru îşi scria amintirile. Zeci de registre, adunate în zeci de ani. Unde or fi, ce s-a ales din ele?

Dimineaţa, pe drumuri forestiere ştiute de el (care nu apăreau pe hărţile noastre), am ajuns la sanctuarele dacice. Pe Valea Beriului, sau a Orăştiei, ne arăta colinele, locurile pe unde avusese pământuri familia lui, pe unde trecuse, pe unde trudise el, cu tatăl şi cu bunicul lui, de pe la sfârşitul secolului al XIX-lea şi de-a lungul secolului al XX-lea, cu pauzele pentru războaie, când plecase pe front şi căzuse prizonier. Priveam peisajul dacic, iar el, ştiutor al tuturor poveştilor despre sanctuare şi al adevărului istoric, cât îl găsise prin cărţi, ne arăta colinele, şerpuirea drumurilor pe coaste, urmele cetăţilor, acelea ştiute numai de ciobani şi de pădurari, câte un loc depărtat, cu fântâni. Acolo unde erau acum stejari uriaşi, pe atunci fusese câmp, pe unde erau acum mici ogoare, în tinereţea lui fusese pădure de nepătruns. Crezusem că sunt stejari seculari, dar Moşul îi văzuse crescând. Crezusem că pădurile se păstraseră de pe vremea lui Decebal, dar înţelegeam că acum erau altele, chiar prin alte locuri, şi că mereu fuseseră altele şi altele. Sabin Dănceru nu a urcat cu noi până sus, nu s-a mai încumetat. În privinţa asta, noi am ajuns prea târziu la el. Ne-a arătat cum să o luăm prin pădurea fără poteci spre Costeşti Cetăţuie, şi a rămas să ne aştepte-n maşină, cu un zâmbet neputincios şi pe deplin împăcat pe faţa pălită. Era uluit de cât de mult trăise. Era bucuros de fiecare ceas trecut, de fiecare vorbă schimbată cu lumea. Şi lui i se lumina faţa când vorbea de Marius. Nu ştiu ce s-a ales de caietele şi de scrisorile lui.

După ce a murit Simona, la câţiva ani după Marius, casa a fost vândută unei firme, care a restaurat-o admirabil, redându-i prestanţa. Numai tufele de liliac aflate în colţul dinspre Culmea Veche au dispărut pentru totdeauna, la fel ca oamenii care le-au sădit şi le-au îngrijit cândva.

În răscrucea aceea, a mai existat o bibliotecă fabuloasă. Se găsea în casa de la numărul 8, pe Culmea Veche. Acolo locuia profesorul nostru de română. În vacanţa de vară, în anul 1958, ştiind că locuiesc aproape, mă invitase să-mi împrumute cărţi. Îmi amintesc un perete întreg cu literatură română şi alte multe rafturi de jur împrejurul odăii. În încăperea înaltă şi vastă, dar întunecoasă, din cauza luminii filtrate de copacii imenşi de afară, Profesorul, domnul Wallenstein, oficia printre cărţile lui. Avea un chip întotdeauna grav, chiar trist, nu mi-l amintesc zâmbind niciodată, şi totuşi amintirea lui şi a orelor lui de teoria literaturii şi de literatura română e caldă şi prietenoasă, iar în mintea mea se păstrează intactă, netulburată de trecerea printre atâtea ierarhii, autoritatea lui în faţa noastră. Profesa o ironie dulce şi necruţătoare. Dintre volumele împrumutate atunci, nu ştiu cum s-a întâmplat că unul a rămas până astăzi la mine: *Hedda Gabler*, de Ibsen, în Biblioteca roz românească, broşată, cu coperţi din hârtie subţire, cea mai veche serie a *Bibliotecii Pentru Toţi*. Mai târziu, familia Wallenstein a plecat în America. Gregor, fiul domnului nostru de română, a făcut, ca şi părintele său, filologia, dar a ales limba engleză şi, pe urmă, noua patrie în care vroia să trăiască. Părinţii şi-au urmat fiul şi, astfel, profesorul nostru de literatură română a murit la Chicago. Privesc casa în care a locuit cu o tristeţe puţin vinovată şi încerc să-mi amintesc starea din zilele, două sau trei să fi fost, când veneam şi-mi alegeam cărţi din oferta aceea năucitoare. Mă încânta că două biblioteci atât de bogate şi de impunătoare se învecinează şi că eu am norocul să le cunosc pe amândouă. Dar posesorii bibliotecilor nu se cunoşteau între ei.

A treia casă pe care o ştiu în răspântie este micul bloc dintre străzile Theodor Ştefănescu şi Culmea Veche. Nu am intrat niciodată acolo, dar mi-au povestit despre el două doamne din Bucureşti. Cea dintâi a fost Alice Magheru. Fratele ei mult iubit, George Focşăneanu (ea îi spunea Georgi), locuise

acolo, la etajul I, şi din casa aceea plecase, prin anii ’50, pentru totdeauna, în Franţa. Fugise, pur şi simplu, ieşind pe uşă fără nici un bagaj şi privind în jur cu o teamă bine ascunsă, să vadă dacă nu e urmărit. Faptul că blocul e aşezat pe colţ îl ajutase în această manevră. Alice îmi explicase şi împrejurarea în care a putut să plece, dar nu-mi amintesc nimic despre asta. Nu văd decât o siluetă bărbătească, prelinsă pe lângă zid, pe Culmea Veche, şi dispărând spre Strada Zborului. Când îmi povestea despre fratele ei, Alice se întrista. O vreme, zeci de ani mai târziu, putuse să meargă să-l vadă la Paris, dar el nu avea dreptul să se mai întoarcă în ţară. Pe când am cunoscut-o eu, era prea bolnavă de bătrâneţe ca să mai poată pleca ea la el. Îşi scriau, vorbeau deseori la telefon, dar ştiau că nu mai aveau să se vadă niciodată.

În blocul acela mai locuise, tot la etajul I, şi compozitorul Ludovic Feldman. El şi Alice erau cam de aceeaşi vârstă, prieteni de pe vremea seratelor muzicale din Casa Magheru şi de prin toate marile case bucureştene. Compozitorul o vizita uneori şi acum, când erau aproape nonagenari. Era complet surd şi conversaţia se făcea destul de complicat. El vorbea, iar Alice trebuia să-i scrie răspunsurile şi întrebările ei. Mi-a dăruit două asemenea „jumătăţi” de conversaţie, din zile diferite, una scrisă cu pix albastru, cealaltă, cu verde, pe foi mari de bloc-notes, cu litere drepte şi hotărâte, atât de frumoase încât adesea mă simt tentată să le înrămez şi să le atârn pe perete, ca pe un obiect de artă decorativă. Pentru un cititor tânăr, textul poate părea enigmatic. După saluturile de rigoare (*Mai întâi: La mulţi ani! Al doilea: merçi pentru bomboane! Al treilea: Să nu mai aduci bomboane!*), Alice intra în temă. Transcriu, pentru că această conversaţie – din care nu „auzim” decât o jumătate, exact partea niciodată vorbită, totuşi singurul glas rămas, într-un monolog din care se pot deduce replicile celuilalt – se leagă tocmai de casa din răscrucea de pe Culmea Veche: *Ce mai faci? Ai*

repartiţie pentru văr? Eu l-aş fi sfătuit pe văr să se mute acolo, cred că nimeni nu l-ar da afară. Nu cred că-ţi vor băga pe altcineva în casă, pentru că nimeni nu va voi să se mute acolo cât trăieşti. De aceea, ziceam să se mute acolo vărul. Am văzut ce s-a întâmplat cu casa lui Oprescu, academicianul, cu colecţia, au golit muzeul, dar de doi ani stă goală şi nimeni nu vrea să se mute acolo. Şi cu alte case, la fel. Vrei să mergi la Otopeni? Dacă eşti în spital, nu poate nimeni ocupa casa. Încearcă să nu termini cu vopsitul, cine ştie pe cine mai tentează o casă curată...

Era o situaţie tipică pentru timpurile acelea, când un om avea dreptul la un spaţiu locativ de opt metri pătraţi. Bătrânul artist, rămas singur, se temea că nu va fi lăsat să-şi trăiască liniştit ultimii ani, de aceea, ca să nu se trezească în casă cu străini, ar fi vrut să-şi aducă în apartament nişte rude, iar Alice, prietena vitează, înţeleaptă şi la fel de singură ca şi el, îl îmbărbăta nu fără o anume severitate: *Ei pot să se mute, dar nu le dă repartiţie. Pentru că sunt 4 camere şi ei sunt 2 persoane şi, dacă nu mai eşti mata, ei nu sunt artişti emeriţi. Nu se bagă nimeni cât eşti mata, dar nu se dă altuia repartiţia decât pentru tot. Nu poţi să vinzi, e inutil, nu poţi scoate nici un ban din ţară, altfel făceam eu de mult treaba asta. Diferenţa dintre noi este că eu ştiu că nu se poate altfel şi mata nu vrei să admiţi, crezi că e nedrept.*

Câteva replici aşternute pe hârtie la începutul anilor ’80, adresate unui vechi prieten. Alice Magheru a murit în 1983, în casa ei de pe Strada Justiţiei, Ludovic Feldman, în 1987, şi a rămas până la capăt în casa lui.

Cu Adina Iamandi Arsenescu am intrat de-a binelea şi de mai multe ori în blocul de pe Theodor Ştefănescu 8, a fost una dintre locuinţele ei bucureştene, venise să locuiască aici după marea tragedie a familiei, asasinarea la Jilava a ministrului liberal Victor Iamandi, tatăl ei, şi îndată după căsătoria cu Mircea Arsenescu. Îmi arăta câte un

fotoliu chinezesc, câte-o măsuţă cu tablaua de aramă bătută cu semnele zodiilor, micul portret al lui Carlyle, desenat de mama ei, toate acestea fuseseră în blocul din răscruce, de unde ea privea până departe oraşul, şi spre Biserica Mântuleasa, şi spre Biserica Sfântul Mina, şi spre Biserica cu Sfinţi. Ascultând-o, am admirat şemineul, ferestrele urmând conturul rotunjit al casei, l-am văzut pe pictorul Jean Steriadi cu fruntea lipită de geam, şoptind: *Aici trebuie să vin să pictez peisajul. Se vede minunat pe fereastră... Dar nu a mai ajuns să picteze acolo*, ofta Adina, *nu toate lucrurile la care visăm se împlinesc*.

Mircea Arsenescu fusese angajatul unei firme de stofe din provincie, care deţinea pe atunci blocul. Pentru ei, casa aceea era o locuinţă de serviciu, pe care au părăsit-o cuminţi, când contractul s-a încheiat. A fost o casă prielnică lor şi frumoasă, pentru că fusese făcută de un arhitect bun, care locuise şi el un timp acolo. Adina nu-şi amintea numele lui. Apartamentul de la etajul trei, unde a locuit familia Arsenescu, avea terasă şi seră, una din încăperi era tapisată cu pai fin, ca să se asorteze cu garnitura de fotolii chinezeşti din secolul al XVII-lea, iar la trecerea dintre camere erau amplasate un fel de statui din lemn, ca nişte stâlpi de hotar.

Trebuie să amintesc şi de o altă casă, aceea din Negustori 14, de la colţul cu Culmea Veche, blocul interbelic, unde am fost o dată cu prietena noastră, Nadia Marcu Pandrea, la avocatul Costi Rătescu, finul tatălui ei, marele cărturar Petre Pandrea. În casa lui au ajuns mai întâi manuscrisele Pandrea, eliberate din detenţia Securităţii, în toamna lui 1997. Cum copiii naşului lui se aflau la Paris, Costi Rătescu se ocupase el de birocraţia prin care se reda familiei opera confiscată, în anii 1948 şi 1958, la fiecare arestare a marelui scriitor, jurnalist şi jurist. Preluase şi depozitase caietele şi dactilogramele în casa lui. În cutia de carton cafeniu, nu prea mare, se afla îngrămădită, cum s-a văzut în curând, o comoară. Ruta ei din rafturile arhivelor Securităţii

până la pagina tipărită a trecut prin răscrucea Culmii Vechi. Venisem acolo să preluăm manuscrisele, o asistam pe prietena noastră cuprinşi de emoţie, fără să ştim ce se află înăuntrul cutiei, bănuind şi sperând numai că se păstrase ceva din rodul acelei minţi luminate. Apoi, Nadia a scos foaie cu foaie, a descifrat rând după rând, cuvânt cu cuvânt, şi a editat cele nouă volume ale Mandarinului Valah, apărute începând din anul 2000.

Prin cărţile despre Bucureştii vechi, am întâlnit numele Rătescu, familie deţinătoare a unor pământuri prin zonă. Refăcând istoria Casei cu geamuri bombate din răscrucea Radu Calomfirescu, Stelea Spătarul şi Bulevardul Domniţei (Hristo Botev), George Potra povesteşte, în *Bucureştii de ieri*: *Locul pe care l-a cumpărat Petrache Dancovici se afla la începutul secolului al XIX-lea în proprietatea lui Constantin Rătescu, care-l măreşte printr-un loc vecin, cumpărat, în 1812, de la mărgelarul Duţu, fiul lui Soare, cu suma de 3700 taleri (lei), pe care şi Soare îl cumpărase mai înainte de la un oarecare Hristian, fiul lui Tudor. După circa 40 de ani, fiul lui Constantin Rătescu, porucicul Tudor Rătescu fiind dator clucerului Ioan Donie 1050 de galbeni austriano-împărăteşti, plus dobânda 113 galbeni pe un an şi jumătate şi neavând bani să plătească această sumă a convenit să-i vândă terenul şi casele de pe el cu suma ce-i datora (...) Ca actul de vânzare să aibă temeinicie, Teodor Rătescu îl semnează personal „şi pentru ca să să cunoască dumnealui pomenitul cumpărător de singurul stăpân al proprietăţii de mai sus, au rugat pe cinstita judecătorie de au adeverit acest zapis”.* Locul cu pricina este la doi paşi de adresa unui probabil urmaş al acelor Răteşti. S-ar putea să fie numai o simplă potriveală de nume, dar pentru că aceasta nu este o carte de istorie ci o carte de dragoste pentru Bucureşti, îmi place să cred că această legătură există. În anul 2007, Costi Rătescu a contribuit la renovarea Bisericii Negustori. Aici a fost slujit, în vara lui 2008, când s-a stins din viaţă,

după ce, cu numai două săptămâni înainte, o ajutase pe Nadia la pregătirea parastasului de patruzeci de ani al tatălui ei, Petre Pandrea. Uneori, se potrivesc şi faptele...

Am căutat pe lista clădirilor de patrimoniu şi nu am găsit, din piaţetă şi vecinătăţile ei imediate, decât trei adrese, pe Strada Theodor Ştefănescu. În schimb, pe Strada Negustori, se ţin lanţ casele vechi socotite de patrimoniu: la numărul 1 A – casa doamnei Chrissoveloni, născută Lakeman, unde a locuit cândva, cu chirie, familia Negroponte; alături, într-o curte asemănătoare, casa de la 1 B, clădirile de la numerele 3, 5, 6-8, 7, 9 şi 10 – casa stil Carol I, cu etaj, a doctorului Racoviceanu. Să fie oare aceeaşi casă sau alta, construită pe locul celei vechi? Mai sunt trecute pe listă casele de la numerele 12 şi 15. În clădirea de patrimoniu de la numărul 16 şi-a trăit ultimii ani Dimitrie Bolintineanu, găzduit de fostul coleg de liceu de la Sfântul Sava, prietenul său de o viaţă, inginerul Alexandru Zane. Blocul cubist al avocatului Rătescu, de la numărul 14, este şi el pe listă. În Strada Theodor Ştefănescu, avem la numărul 2 o casă cu etaj, de colţ, stil 1900, la numărul 4, o altă casă particulară, cu o arhitectură aparte, recent renovată, iar a treia clădire de patrimoniu este biserica însăşi, monument istoric. Alte câteva clădiri au valoare ambientală. Nu ştiu care este statutul unor asemenea case, dar cele de patrimoniu beneficiază de o lege care interzice modificări şi construcţii neadecvate pe o rază de 100 de metri în jurul lor. Aşadar, există o zonă de protecţie care ne poate face să sperăm că acest colţ de oraş, de un pitoresc discret, va supravieţui nestânjenit prin timpii care vin.

În anii ’80, zona se afla într-un real pericol de dărâmare, fiind înscrisă în întregime în planul de sistematizare a Capitalei – aşa se numea procedura –, dar dezastrul s-a oprit în Calea Călăraşi, la numai câţiva paşi, în decembrie 1989. În „Bucureşti, materiale de istorie şi muzeografie”, publicaţie a Muzeului Municipiului, la rubrica *Arhitectură*

bucureşteană, au fost publicate în mai multe numere câteva din rezultatele cercetării făcute pe teren de grupuri de muzeografi, în anul 1988, privitoare la clădirile care urmau să fie dărâmate şi la locatarii care urmau să fie strămutaţi. Misiunea lor însemna condensarea pe o fişă de imobil a istoriei fiecărei clădiri menite să devină praf şi pulbere, lăsând loc şirurilor monotone de blocuri socialiste. De cele mai multe ori, fişa nici nu cuprindea numele arhitectului, data construcţiei ori stilul clădirii, detalii care ar fi arătat şi mai limpede dimensiunile prăpădului ce se pregătea cartierelor vechi, temeinice, pline de poezie, rod al osârdiei multor generaţii. Clădirile socotite astăzi de patrimoniu erau categorisite în formularele acelea drept valori ambientale şi atât. Dar întorsăturile de frază ale istoriei au transformat aceste acte de deces în mărturii dramatice ale unei etape din existenţa caselor şi a mahalalelor norocoase, scăpate de tăvălugul iraţional al anilor optzeci. Şi astfel, am putut găsi în paginile semnate de doamnele Carmen Constantinescu şi Victoria Gavril nu un pomelnic de clădiri pierdute, ci date preţioase, câte un nume cunoscut din veacul trecut, câte o frântură din povestea unei case.

Astfel, la capătul dinspre Hristo Botev, fostul Bulevard al Domniţei, la numărul 1 de pe Strada Theodor Ştefănescu, există o clădire care a aşteptat mult timp, cu uşi zidite şi ferestre sparte, cu pereţii mâncaţi şi ornamentele căzute, să i se aleagă soarta. Neglijenţă sau calcul – era o casă pe moarte, ca un animal în pustie, cu vulturii zburând pe sus, în aşteptarea clipei când se vor putea năpusti liniştiţi să devoreze cadavrul. Dar s-a petrecut o minune şi, în vara lui 2008, casa a fost restaurată. Poate nu cu mult rafinament, poate prea vesel vopsită, în galben şi cărămiziu, a intrat totuşi cu fruntea sus în noua ei vârstă. Ştiam că a fost, în anii dintre războaie, internatul Liceului Comercial de peste drum. Mai târziu, în fostele dormitoare ale copiilor, s-au ţinut ore de curs, până când liceului i-au fost adăugate clădiri noi, pe locul grădinii, spre Bulevardul Hristo

Botev. În numărul XVI al „Materialelor de istorie şi muzeografie”, am găsit partea de început a poveştii acestei case. Clădirea a fost construită în 1884 de Ştefan Zlatco, tatăl a trei fii: Pascal, Toma şi Constantin. Le-am întâlnit numele pe listele de alegători din 1913. Toma a urmat chiar Şcoala Comercială, Pascal e inginer, Ştefan, proprietar. În 1932, Comitetul Şcolar al Liceului cumpără de la familia Zlatco toată clădirea, şi o amenajează ca internat pentru elevii din provincie. În 1988, doamnele muzeografe constată că fostul internat a devenit sediul Grupului CPMB DG DAL, ICRAL Vitan, secţia numărul 2, Grupul de construcţii şi reparaţii, prestări servicii. Iniţiale bizare ca o incantaţie de magie neagră. Apoi, după douăzeci de ani, în inima oraşului, în raza clădirilor de patrimoniu aflate la doi paşi, ea însăşi frumuseţe fanată, torturată de foc şi de hoţi, fosta Casă Zlatco, fostul sediu al gospodarilor oraşului, specializaţi în construcţii şi reparaţii, şi-a aşteptat sfârşitul ruşinos şi tragic. S-a întâmplat altfel, iar actualii proprietari promit casei şi oraşului, în anii ce vin, o restaurare artistică.

Am fost înduioşată, descoperind în paginile revistei şi lucruri pe care nu le ştiam despre Casa Moscuna. A fost construită între anii 1912–1913, pe terenul de 150 mp, cumpărat de tatăl Simonei, prin licitaţia organizată la Primăria Oraşului, reprezentată de Poenaru Bordea. A fost proiectată şi construită de inginerul Gustav Zinc. După moartea părinţilor – în 1925, tatăl, şi în 1941, mama – proprietari au devenit cei doi copii, Octavian şi Adriana Simona. Octavian şi-a cedat partea surorii sale şi a locuit în străinătate. Sigur, e o poveste ca oricare alta, dar citind înşiruirea detaliilor pe care le-a dat Simona musafirelor ei nedorite*: aici a stat uneori Clara Haskil, când venea să dea concerte în ţară, aici, au locuit comunişti în ilegalitate, în casa asta am ascuns manifeste*, ghicesc spaima cumplită a Simonei la gândul că minunata ei casă va fi dărâmată, simt disperarea ei, trăită de atâţi şi atâţi

bucureşteni care şi-au văzut locuinţele la pământ, înţeleg încercarea ei de a face o baricadă în faţa clădirii ameninţate, cu fiinţa fragilă, superbă şi demult risipită în pământ a verişoarei ei geniale, şi cu manifestele ascunse în anii '40 printre cărţile care cuprindeau toată cultura lumii, dospind acolo din utopia lor, plătită cu sânge, o realitate cumplită, care a invadat lumea noastră şi a strivit destine, oameni şi case, devenind însuşi tăvălugul înspăimântător, ajuns în pragul casei Simonei. În faţa casei ei, iertată de buldozere la 22 decembrie 1989.

Peste drum, blocul de pe Theodor Ştefănescu 8 e înălţat pe o suprafaţă de 270 mp. L-a construit Leon Stern, proprietarul Fabricii de pâine Dâmboviţa, după principiul bucureştean: un copil, un etaj. Dar cine ştie pe unde au trăit cei trei copii ai lui? În 1932, casa e vândută societăţii de textile de care ştia Adina Arsenescu şi adăposteşte birouri, dar şi locuinţe. În fişa casei, realizată de doamnele de la Muzeul Municipiului, la etajul I, este trecut şi compozitorul Ludovic Feldman. Locuieşte cu doi pensionari, cu un economist, o soră medicală, un student şi o elevă. Aşadar, în 1988, temerile din 1980 se adeveriseră. Casa se umpluse de lume. Pensionarii trebuie să fi fost cei doi veri pe care conta compozitorul, pe vremea când se sfătuia cu Alice Magheru cum să-şi apere locuinţa de fiorosul ICRAL. Economistul, sora medicală, eleva şi studentul alcătuiesc probabil o singură familie, venită, la un moment dat, în apartamentul compozitorului, dar fişa nu cere asemenea detalii, ci numai statutul profesional al chiriaşilor. Descopăr o inadvertenţă: chestionarul e completat în 1988, iar Ludovic Feldman, după cum scrie în *Dicţionarul muzical* al lui Iosif Sava şi al Luminiţei Vartolomei, a murit la 11 septembrie 1987. Cine ştie, poate că bătrânul compozitor a fost invocat de locatarii rămaşi în apartamentul din Culmea Veche numărul 3, pentru a le servi de pavăză în faţa viitorului sumbru. Aşa cum el îşi chemase verii să vină să

locuiască la el, ca o măsură de apărare a casei, ei îi cheamă umbra, la ceas de nevoie.

În casa unde a locuit profesorul meu de română, nimeni n-a pomenit de el. În memoria locatarilor dăinuie numele unui chiriaş mult mai vechi, Cincinat Pavelescu, şi al unui proprietar artist, Heinrich Herdlicher, stucator, cu atelier la subsolul casei. El să fi împodobit clădirea cu ghirlandele de flori de pe cornişă? În anul 1919, Herdlicher le-a vândut casa soţilor Victoria şi Ion Al. Vasilescu-Valjean. Noul proprietar este jurnalist, avocat, scriitor, director literar al săptămânalului „Vremea”, colaborator la „Secolul”, la „Sinteza”, o vreme director al Teatrului Naţional, prezent în primii ani la şedinţele cenaclului *Sburătorul*. În *Agendele* sale, E. Lovinescu îl trece printre *Cadrele Sburătorului*, la numărul 8 dintr-o serie de 238 de persoane, poziţie foarte onorabilă. În textul jurnalului, pomeneşte de câteva ori despre el, descriind mici scene petrecute în casa din Câmpineanu, la masa lui, unde, semn de preţuire specială, erau invitaţi unii dintre vizitatori. Suntem *Joi, 6 sept. 1923*: *Seara la masă, Camil Petrescu, Agepsina Macri* (actriţă, soţia lui Victor Eftimiu) *şi directorul Valjean: omul, de o bunătate rară, nu poate rezista nici unei cereri. Fiecare stoarce ce vrea de la dânsul, Agepsina aprigă de bani, Camillo, nevoiaş, obţine avansuri, iertări de sume luate, reluări de piese, viitoare reprezentări. E vorba de „Act Veneţian”, pe care vrea să-l joace Agepsina, aici şi în turneu.* Ascunse într-un jurnal ce nu era destinat decât ipotetic lecturii posterităţii şi care avea mai degrabă rolul unui suport psihologic în operaţia grea a conducerii unui cenaclu, portretele *cadrelor* sunt realizate de Lovinescu în paste groase, rod al observaţiei lui pătrunzătoare, al talentului scriitoricesc. Valjean beneficiază însă, în agende, de o imagine mai degrabă duioasă: *Luni, 17 sept. 1923. Seara la masă: Valjean, Petrovici şi don Camillo. Valjean, masiv şi bonom, îşi închipuie că totul era aranjat pentru a juca ceva din Petrovici: se oferea, cu*

candoare, să-i reia „Sărutarea”! Petrovici, profund antipatic ca întotdeauna printr-o evidentă suficienţă, trădată nu prin lauda de sine – ca la Don Camillo – ci prin atitudini superioare, luări de prerogative. Egoismul feroce i se vede din lipsa oricărei politeţi; pentru nimic în lume n-ar oferi o ţigară sau un chibrit nimănui!

În calitate de autor, Lovinescu depindea şi el de Valjean: piesa *Lulu*, dramatizare realizată de Hortensia Papadat- Bengescu după romanul lui, cu Agepsina Macri în rolul principal feminin, se juca la Naţional. După scoaterea piesei, relaţiile se răcesc, deşi ei se mai întâlnesc, uneori chiar la Teatrul Naţional, unde şi Lovinescu face parte din comitetul care stabileşte repertoriul. Deşi în istoriile literare şi în studiile critice ale maestrului de la *Sburătorul* nu şi-a găsit loc, după cum nu mai apare nici în agende, decât de două-trei ori, Ion Al. Vasilescu-Valjean serveşte de model pentru un personaj al lui E. Lovinescu, din romanul *Mălurenii*, un personaj privit cu simpatie de autor: *Haragea era un om înalt, spătos dar mălăieţ, gras, cu obrajii bucălaţi de copil îmbufnat, cu o mustăcioară răsucită ştrengăreşte sub un nas minuscul, cu buze groase, cu ochi mici, elefantini, miopi, şi aproape invizibili sub ochelarii groşi; l-ai fi crezut necioplit; în realitate era un om fin, inteligent, plin de o bonomie ironică, cu o viclenie mascată sub gesturi rotunde, cu tot aspectul lui greoi, mergea încet dar sigur la ţintă, avocat, era cunoscut prin tact, umor şi, la nevoie, printr-o neaşteptată causticitate, simpatia pe care o inspira în jur se alimenta şi din firea lui împăciuitoare, şi din aerul de timiditate ce i-l da miopia, şi dintr-o dărnicie de care abuzau mulţi, era omul care plătea oriunde.*

Asemenea destin literar, de personaj şi nu de autor clasificat prin vreo caducă sistemă critică, mi se pare cu mult mai nobil şi mai norocos. Cu datele portretului realizat de E. Lovinescu, care-l vede inimos şi amabil, un soi anume de intelectual bucureştean cumsecade, aşa mi-l imaginez pe

domnul Valjean, care vine acasă din tumultul Bucureştilor interbelici, de la tribunal sau de la redacţie sau de la Teatrul Naţional din Calea Victoriei, la soţia şi la fiica lui, traversând piaţeta, câţiva paşi, după ce a coborât din trăsura oprită la colţ. Îl văd străbătând curtea cu trandafiri, urcând treptele scării de la uşa principală, privind o clipă, de acolo, peste gard, răscrucea de pe Culmea Veche, înainte de a intra. Văzând, de acolo, exact ce putem vedea şi noi astăzi. În 1942, jumătate din casă este dată de zestre fetei, Virginia, la măritiş. Peste alţi trei ani, casa îi revine în întregime Virginiei, căsătorită cu doctorul Corneliu Popescu, cu condiţia să îşi lase părinţii să locuiască până la sfârşitul zilelor lor în camerele de la parter. Scriitorul a murit în 1960. Am fost în casa aceea într-o vacanţă de vară, prin 1959-1960. Nu mi s-a pomenit de scriitorul Jean Valjean. Poate am trecut pe lângă el, atunci când mi-am vizitat profesorul de română. Poate fusese izgonit demult de acolo, cu toată familia sa. Nu ştiu. Ca de atâtea ori, nu mai am pe cine să întreb. În 1988, casa aparţinea în întregime Întreprinderii de Administraţie Locativă (I.A.L.). Ce s-a întâmplat între timp? Cine ştie pe unde ne aşteaptă povestea, şi cine o ştie, oare noi o vom afla vreodată? Important este că locul a supravieţuit, există, şi alte poveşti îşi pot depăna firele până departe, în necunoscut.

P.S. Uneori, interogaţiile retorice se pot transforma în simple întrebări şi pot dobândi un răspuns neaşteptat de precis. S-a întâmplat ca această carte să aibă ca lector pe doamna Flori Bălănescu, iar domnia sa a întâlnit, în activitatea de istoric al ultimelor decenii româneşti, pe fiica lui Jean Valjean, care se lupta pentru apărarea memoriei tatălui ei. Şi astfel, am putut să-mi explic absenţa, în 1960, a scriitorului din povestea casei sale, şi să includ o scurtă lămurire justiţiară. Doamnă Flori Bălănescu, ce aţi aflat despre soarta omului de cultură Jean Valjean?

— Eu am cunoscut-o sub numele de Despina Valjan-Vasilescu – aşa se prezenta şi aşa semna atunci – prin 1996 sau 1997. Eram cercetător la Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului şi, într-o zi, vine această doamnă, în vârstă şi plăpândă. Numele tatălui îmi spunea ceva, mai ales că mă ocupam de memorialistica de închisoare. Doamna resimţea acut nedreptatea omenească şi istorică suferită de ilustrul său tată şi îşi dorea să îi recupereze memoria, să o lase posterităţii, măcar într-un „portret”. Aşa am scris un text de câteva pagini despre Ion Al. Vasilescu-Valjan, apărut în 1997, în „Arhivele Totalitarismului”. Un detaliu: s-a ales cu pseudonimul *Valjean* dintr-o întâmplare nostimă. Comedia sa *Ce ştia satul* a fost jucată de Compania Davilla la Teatrul Modern, în stagiunea 1912-1913. Chemat la rampă, s-a sfiit, era judecător, şi parcă nu se făcea să îşi pericliteze statutul. Atunci, Al. Davilla se uită la repezeală în cartea de vizită şi însăilează: **V**asilescu **Al**. **Jean** = *Valjean*. Mai târziu, dramaturgul a ales forma *Valjan*, cu care şi-a semnat şi cărţile. Valjan a avut o personalitate complexă, învolburată şi răzbătătoare. Însă, a fost şi o conştiinţă a epocii lui. L-aş asemui întrucâtva lui Petre Pandrea. Şi Valjan era un sudic, născut la Turnu-Măgurele, apoi din localitate în localitate, urmând traseul de vameş al tatălui său, prin sudul românesc: Giurgiu, Ploieşti, Turnu-Severin, Călăraşi, Brăila... Pasiunea vieţii lui, încă din copilărie, a fost teatrul. Ca student la Drept, Litere şi Artă Dramatică, la Iaşi, scrie primele piese: *Un manifest studenţesc*, jucată la recomandarea lui G. Ibrăileanu; *Un deputat al ţărănimii* îi aduce acuza de ultragiu din partea primului procuror. De ce vă spun toate astea? Pentru că sunt detalii din biografia şi personalitatea unui om care a învăţat şi a muncit din greu să ajungă la statutul social pe care îl avea în momentul în care a fost arestat. Nu a fost doar magistrat şi avocat, a fost şi un dramaturg de succes. În 1915, a primit premiul pentru dramaturgie, odată cu Davilla, Delavrancea, Victor Eftimiu, O. Goga.

Generaţia de sacrificiu, una dintre cele mai răsunătoare piese ale sale, a fost pusă în scenă de Paul Gusty şi jucată de nume mari, ca Maria Filotti şi Ion Finteşteanu. Nu întâmplător, Eugen Lovinescu făcea aprecieri foarte bune despre el: despre *Ce ştia satul* „cea mai bună comedie într-un act din literatura noastră”, iar despre autor: „umoristul nostru cel mai bun, cu o notă de fineţe de observaţie”. Nu ştiu cât interes personal va fi avut Lovinescu, dar nu cred că marele critic ar fi produs public asemenea referinţe, fără acoperire.

Vedeţi, nenorocirea familiei Vasilescu-Valjan începe – ca în cazul tuturor intelectualilor şi oamenilor Vechiului Regim – după 1944. Valjan avea trei copii. Băiatul, Corneliu (Nelu), dispăruse fără urmă în vara lui 1947. Nu s-a întors decât după 9 ani. Fusese răpit de NKVD cu ajutorul Siguranţei române şi condamnat de un tribunal de la Moscova la 25 de ani de muncă silnică. Avocat, ca şi tatăl său, după 23 august ’44 a fost numit ofiţer de legătură între Marele Stat Major Român şi Comisia Militară Americană de Armistiţiu. Aşa cum fuseseră şi alţi tineri, ca Teddy Negroponte sau maiorul Prager. Vedeţi, stimată doamnă, deşi nu pare prea evident în acest caz, soarta caselor este legată de soarta oamenilor. Cum putea rămâne o casă de 20 de camere în proprietatea unor „trădători de patrie”, când acolo puteau să stea câteva familii de oameni devotaţi ai regimului, chiar dacă încălcând drepturi inalienabile ale individului? M-aţi întrebat de soarta lui Valjan. Era un om dintr-o bucată. Când a fost chemat de „organe” să colaboreze cu regimul – în 1949, de o delegaţie condusă de Vlădescu-Răcoasa, pe care îl apărase în 1944, cu un grup de comunişti ilegalişti, a căror achitare o obţinuse – a răspuns negativ, fără să ezite. După cum scrie Teodor Buculei în *O carte a durerii,* confirmare dată mie de Despina Valjan: „nu-mi place să mănânc căcat cu lingura mare şi apoi să mai declar că e bun.” Fiul lui era atunci la o mină din Komi, dincolo de Cercul Polar. Tatăl şi fiul vor avea o soartă similară. În

aceeaşi vară (1949) doi securişti s-au furişat banditeşte prin fereastra deschisă a dormitorului lui Valjan, care se găsea la parterul casei, şi i-au pus revolverul la tâmplă. I-au confiscat totul: casa – pe care, de fapt, o trecuse în 1942 Despinei prin act dotal autentificat la Tribunalul Bucureşti, pentru care plătise impozite timp de 18 ani –, mobila, biblioteca (cărţile au fost furate şi de securişti şi de vecini, pe unele le-au folosit ca hârtie igienică), biroul, lenjeria, pernele... Comuniştii nu le-au iertat nimic acestor „trădători”: până şi scrisorile din timpul logodnei, pe care Doamna Vasilescu le păstra ca să fie înmormântată cu ele, au fost arse în curtea casei de către securiştii care se distrau în jurul focului. La scurtă vreme, Despina Valjan a recunoscut într-o vitrină de pe strada Buzeşti rochiile mamei sale, cu etichetele de la Nufărul pe ele, aşa cum le „arestaseră” din casă. Mama sa a fost aruncată pe drumuri. A primit o pensie de urmaş din mila lui Zaharia Stancu, în perioada cât a fost preşedintele USR. Dar Valjan a mai avut o fiică, Rodica Focşa, care, deşi absolventă de Litere şi Filosofie, a lucrat ca zidar la Întreprinderea de Construcţii a Sfatului Popular Bucureşti. Este o familie cu multe biografii traumatizate, sfâşiate, curmate: ginerele, Tit-Liviu Onişor a fost judecat în acelaşi lot cu socrul său, cu Mihail Romanescu, Gh. Polizu-Micşuneşti, Anton Dumitrescu (colonelul care l-a arestat pe I. Antonescu) şi alţii. Valjan a fost condamnat la 15 ani de temniţă grea, 10 ani de degradare civică şi confiscarea totală a averii pentru „crimă de înaltă trădare” în favoarea Marii Britanii (Hot. penală nr. 1170/9 aug. 1951 a Tribunalului Militar Bucureşti). A trecut prin Văcăreşti, Aiud, Ocnele Mari, Piteşti. În drum spre Aiud a fost bătut de un miliţian până i-a spart dinţii, cu cizmele. La Ocnele Mari, unde dormeau pe ciment, ceilalţi deţinuţi îşi întindeau hainele pe jos, ca să doarmă Valjan. Detenţia de la Piteşti a fost cea mai grea, din cauza bolii. Suferea de hidropizie *(dropică)*, ţesuturile sale reţineau cantităţi anormale de apă. În

Închisoarea noastră cea de toate zilele, Ion Ioanid vorbeşte cu mult respect şi compasiune despre colegul său de celulă. Aşa, neputincios fizic, a patronat pregătirea unui spectacol de sfârşit de an, în celulă, intitulat „Revista Piteşti... ’59”. Spune Ioanid: „Bătrânul Valjan, căruia numai mintea şi vocea îi rămăseseră intacte, compusese în gând şi memorizase toate versurile destinate celor aproximativ 40 de deţinuţi din cameră. Braţele, mâinile şi degetele îi erau într-atât de umflate, încât nu mai era capabil să folosească mijloacele noastre de a scrie pe săpun. Nici vederea nu-l mai ajuta pentru treburi atât de migăloase. Compensase toate aceste infirmităţi cu memoria lui fenomenală... nici unul nu a reuşit să-i egaleze talentul şi verva bătrânului Valjan. Capodopera lui Valjan din acea seară de anul nou, cea mai apreciată şi aplaudată, a fost o piesă în proză, pe care ne-a povestit-o sub forma unui basm.” A fost, putem zice, o ultimă împăcare a sa cu lumea, o ieşire maiestoasă de pe scena sa mizerabilă, înfăşurat în hlamida umilă a demnităţii sale omeneşti. S-a sfârşit în spitalul închisorii Văcăreşti, la 29 aprilie 1960. Diagnosticul oficial: ciroză hepatică. Din bărbatul falnic, ajunsese de greutatea unui copil şi a fost îngropat gol, aşa cum fusese adus de la Văcăreşti, în cimitirul comunei Jilava. Fiica sa, Despina, a reuşit să îl deshumeze, după diligenţe la Sanepid, şi să-l reînhumeze la Bellu, în 1961. În 1996 s-a judecat recursul în anulare introdus de Procurorul General al României împotriva sentinţei din 1951. Casarea acestei hotărâri, cu tot ceea ce decurgea din ea, nu mai poate să readucă înapoi oamenii, cu vieţile şi cu casele lor...

Răspântia lui August Treboniu Laurian

Sub arcul Căii Călăraşilor, fostul Pod al Vergului, zăbovim acolo unde Străzile Matei Basarab şi Logofăt Udrişte Năsturel, unite pe o scurtă porţiune, intră împreună în Bulevardul Mircea Vodă, venind fiecare cu povestea ei din reţeaua de străzi înguste, cotite şi vechi, cu nume rămase, nu toate, dar cele mai multe, de la începuturile lor: Labirint, Romulus, Remus, Iuliu Valaori, Ceauş Radu, Parfumului, Căuzaşi, Demarat Zossima, Anton Pann. Udrişte are un traseu foarte scurt, se iscă din Strada Romulus, dar Matei Basarab merge pe o distanţă de sute de metri, suferind metamorfoze prin care, de obicei, o stradă trece mai mult prin timp decât prin spaţiul hărăzit ei în trama urbană. Între Romulus şi Parfumului, pe firul fostei Străzi Labirint, îşi mai păstrează tăietura de secol XIX – case bătrâneşti, de sfârşit de veac, câte un blocuşor discret cubist, strecurat în interbelic, odată cu aerul de secol XX, între curţile cu frunzişuri şopotitoare. Apoi, brusc, străduţa se deschide, dublându-şi carosabilul, casele mici dispar, două fronturi de blocuri optzeciste cu patru etaje, în culori pastel, se privesc faţă-n faţă, cu un aer dintru început bătrânicios, în timp ce, prin spatele lor, şerpuiesc încă, de-o parte şi de alta, frânturi de străzi vechi, scăpate de buldozere, ducându-şi umile colecţia amestecată de vile boiereşti şi de cocioabe gemând de lume sărmană. Decorul rigid se desfăşoară senin, până când, după traversarea Căii lui Traian, pe la întâlnirea cu Popa Nan şi cu Delea Nouă, este brusc întrerupt de barajul calcanului cenuşiu al unei clădiri rămase nedemolate în anii ’80. Strada cu nume de voievod pare a sfârşi ca o simplă fundătură. Dar, surpriză! După zidul orb şi înalt, ocolit de un drum ca de ţară, inaccesibil maşinilor, Bulevardul Matei Basarab îşi reia dezinvolt curgerea, ca şi cum nimic nu s-ar fi

întâmplat, cu blocurile lui socialiste, de-o parte şi de alta, până când e absorbit de forţa arterei mai importante, Călăraşii. Astfel, străbatem o stradă-răboj al dramelor trăite de Bucureşti, o stradă sinteză: construcţii la întâmplare, fără grija de a crea un tot armonios, legi urbanistice sfidate, nimic încheiat, nimic elegant şi firesc.

La celălalt capăt, ca o consolare, întretăierea străzilor Matei Basarab şi Logofăt Udrişte se petrece cu demnitate şi pitoresc; ele formează o piaţetă alungită, o răspântie clasică: prevăzută cu şcoală, statui şi biserică.

Tăvălugul distrugerilor din anii optzeci s-a oprit pe partea cealaltă a Bulevardului Mircea Vodă. Spre apus şi spre sud, în spatele Casei Bragadiru, printre clădirile răsărite între timp, încă mai unduiesc ierburile amare ale maidanului întins până spre Piaţa Kilometrul 0, fostul Circ al foamei de la Sfânta Vineri. E un spaţiu haotic, presărat de construcţii improvizate, dar productive: parcări, staţii de benzină, hoteluri, restaurante, părculeţe cu jocuri pentru copii. Spre răsărit, însă, bogăţie simfonică de zidiri. În ultim plan, printre coroane de arbori, răsare Biserica Lucaci. Cu ea se cade să începem ocolul răscrucii, chiar dacă ieşim, câţiva paşi, din perimetrul piaţetei. Numele bisericii nu are legătură cu numele străzii aflate în apropiere – Vasile Lucaciu, omagiu adus preotului ardelean, doctor în teologie, militant pentru drepturile românilor în Transilvania, care a trăit între anii 1852 şi 1922. Acel Lucaci al cărui nume îl poartă biserica este, se pare, ctitorul bisericii iniţiale, de lemn, trăitor la cumpăna secolelor al XVI-lea şi al XVII-lea. După acest ctitor legendar fusese botezată Strada Lucaci. Abia mai târziu s-a produs schimbarea: partea dintre Mircea Vodă şi Romulus a devenit Logofăt Udrişte, iar continuarea, rămasă Lucaci, a fost dedicată ardeleanului Vasile Lucaciu. Biserica a păstrat numele ctitorului. Istoricul G.I. Ionnescu-Gion încearcă să şi-i imagineze, ctitor şi ctitorie: *E probabil că un Lucaci, boier mare ca banul Lucaci*

din hrisovul lui Dan-Vodă de la 1424, sau negustor cu stare, a clădit-o mai întâi şi mai întâi, pe părţile înalte ale Bucureştilor, la răsărit de Curtea Domnească. Cum istoricul locuia peste drum de biserică, în inima mahalalei Lucaciului, sau a Totoescului, trebuie să o fi contemplat mereu de la ferestrele bibliotecii sale şi se va fi gândit la istoria ei mai mult decât la a altora.

Vila profesorului se afla la numărul 33 al Străzii Lucaci. În *Spicuirile* sale, Radu D. Rosetti îşi aminteşte casa la numărul 31. Astăzi, pe Logofăt Udrişte, ea poartă numărul 11.

Aflată în Plasa Târgului de Afară, cu şaizeci şi două de case, în Catagrafia de la 1798, Mahalaua Lucaci sau a Totoescului e descrisă astfel de Gion: *O cunoaştem din secolul XVII prin hrisovul dat de Brâncoveanu jupânesei Bălaşa Blejoianca. S-a numit şi Mahalaua Totoescului, probabil pentru că a fost pe-acolo şi vreun mare proprietar, boier sau neguţător, Totoescu. Erau pe dânsa locuri domneşti la 1767, deoarece Alexandru Scarlat Ghica, în marele hrisov al Mânăstirii Pantelimonului, dă acestei mânăstiri locuri din această mahala, prin uliţa care coteşte pe la biserica lui Lucaci. Printr-această mahala, pe la casele de lângă strada Mircea-Vodă, trecea gârliţa Bucureştioara, ca să se verse în Dâmboviţă, la Jigniţă.*

Când le priveşti, dinspre Bulevardul Mircea Vodă, turla Bisericii Lucaci şi clopotniţa cu bulb se desenează în capătul perspectivei ieşind dintre coroane de arbori, după tiparul ideal al frumuseţii bucureştene vechi, observate de toţi străinii care vedeau mai întâi oraşul din Dealul Văcăreştilor şi erau vrăjiţi: numai clocot de frunze verzi şi turle de biserici poleite.

Îl priviseră de acolo şi ofiţerii austrieci, autorii primelor hărţi ale Bucureştilor, din inima secolului al XVIII-lea. Biserica apare la numărul 78, între cele însemnate cu roşu în planurile Ernst şi Purcel, iar numele (*Lukacz*, în transcriere germană) este corect trecut, spre deosebire de al mai tuturor celorlalte.

Comentariul lui George D. Florescu, editorul din mijlocul secolului XX al hărţilor, este scurt: *Biserică ce mai poartă şi azi acelaşi nume. Este ridicată în timpul păstoriei mitropolitului Ştefan (1732-1738) care se pare a fi şi ctitorul ei fondator. Renovată pe la mijlocul veacului trecut, după ce arsese în focul din 1847, a fost târnosită la 5 aprilie 1852.*

Într-adevăr, biserica e cunoscută şi ca *a mitropolitului Ştefan*. Legat de acest detaliu, Ionnescu-Gion are obiecţiile sale: *Ştiinţele ce avem despre această biserică nu se urcă mai sus de păstoria mitropolitului Ştefan, pe care o notiţă din hârtiile Academiei de la 23 septembrie 1764 ni-l arată că a zidit-o. E fără îndoială mult mai veche. Mitropolitul Ştefan ca şi predecesorul său Daniel (1720-1732) aveau obiceiul de a face uşoare reparaţiuni bisericilor şi apoi de a scrie în pisanie că ei le-au făcut. De aci, încurcăturile ce întâmpinăm azi în istoria biserecelor bucureştene.*

Mi-l imaginez pe istoric, enoriaşul bisericii, scriind despre ea, ridicând ochii de pe foaie şi privind-o pe fereastră, din casa lui cea împodobită ca o besactea cu motive româneşti. Adevărul e că biserica a avut mai multe rânduri de ctitori, pentru că a trebuit să fie când reparată, când reclădită, în repetate dăţi, după felul încercărilor prin care a trecut: războaie la începutul veacului al XVII-lea, cutremurele de la 1802 şi 1838, iar între ele, la 1821, momentul de înfruntare între pandurii lui Tudor şi trupele turceşti, desfăşurate şi în această parte de oraş. Nenorocul a culminat la 1847, la focul cel mare, când Biserica Lucaci s-a numărat între cele douăsprezece lăcaşuri atinse grav de incendiu.

Un alt enoriaş vestit, Anton Pann, în marginea poemului său *Memorabilul Focului Mare,* descrie într-o notă situaţia bisericii şi a mahalalei la câţiva ani după dezastru: …*toate s-au înfiinţat la loc, care mai frumoasă, care simplă. Asemenea şi bolţile şi casele toate, afară din mahalaua Lucaci, care până astăzi stă ruinată, şi numai biserica s-a făcut la loc în forma cea dintâi şi mai cu deosebită comoditate,*

contribuind fii ai aceloraşi ctitori şi toţi mahalagiii, cum şi alţi boieri şi neguţători evlavioşi, prin îndemnul şi stăruirea dimpreună şi cu ajutorul părintelui Ioan Sachelarie Călărăşanul, care şi până astăzi nu conteneşte a da şi a osteni cu nepreget, cum şi a îndemna pe fiecare spre a împlini cele de lipsă împrejurul sfintei biserici. De aceea, în pisanii şi pomelnice apar multe nume. Fiecare a împlinit ce trebuia să împlinească la ceasul dat lui: Matei Basarab, Radu Leon Vodă, Şerban arhiereul, Neofit arhiereul, preotul Iosif Ioan Călărăşanu, negustorii Constantin Atanasiu şi Anghel Hagi Pantea.

Între hramuri, îl regăsim pe Sf. Ierarh Nicolae de la Miralichia, pe Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena şi pe Sfinţii Voievozi Mihail şi Sabina. Sfinţii sunt pictaţi, pe faţada intrării, de Olga Greceanu, iar monumentul lui Anton Pann, de la stânga Bisericii, este, în simplitatea lui de operă de artă naivă şi în gingăşia lui, o mică minune bucureşteană.

Curtea bisericii dă spre amândouă străzile, dar intrarea se face prin Strada Logofăt Udrişte Năsturel. Lângă poartă, la câţiva paşi de zidul miezunoptic, se află memorialul de dimensiuni modeste, compus din câteva trepte şi un soclu înalt, care poartă micul bust de bronz. Bărbatul cu trăsături orientale, accentuate de costumul său de epocă şi de fesul abia schiţat, nu poate fi privit decât dintr-un unghi neprielnic, de jos în sus, astfel încât gura lui cu un fel de zâmbet trist şi subţire pare a fi elementul central al figurii. Este el, *fiul Pepelei, cel isteţ ca un proverb*. A apucat timpurile când morţii se îngropau în jurul bisericilor parohiale şi şi-a găsit loc de odihnă veşnică aici, la numai doi paşi de casa lui, de la numărul 20 al Străzii Taurului, numite astăzi Anton Pann.

Casa mai există, cu o placă memorială spartă pe la colţuri, cu intrarea printr-o curte mică, aflată într-o latură, şi ceva mai întinsă în spatele clădirii îngropate în mormane de gunoaie, aproape o ruină, cu un etaj incomplet, adăugit sau poate rămas din

altul ce acoperea întreg parterul pe vremea lui Anton Pann. Mai e încă locuită, de oameni necăjiţi, care nu pot face nimic nici pentru casă, nici pentru ei înşişi. În schimb, ocrotit mereu de câte un paroh cultivat şi receptiv, memorialul scriitorului aduce în chip miraculos cu ce gândise el însuşi că i s-ar potrivi pentru somnul de veci. Scrisese cândva un poem-testament:

La mormânt ca să-mi ridice
Un stâlp ca un monument
De marmură, să nu-i strice
Tăria vr-un element.
Carele lucrat să fie
Cvadrat şi lucrat frumos,
Şi pe dânsul să se scrie
Aceste versuri din jos:…

Mai târziu, în chiar anul morţii sale, în august 1854, Anton Pann scrie şi o diată obişnuită, stăruind asupra locului unde avea să-şi doarmă somnul de veci: *În sfârşit, rog pe soţia mea Ecaterina ca de va binevoi pentru dragostea mea să-mi ardice la mormânt un monument de marmură cât de mic şi să sape pe dânsul versurile următoare…*

Stâlpul cvadrat imaginat de poet cu grijă de gospodar devine în făptuirea celor ce i-au cinstit memoria nu o stelă funerară, ci postamentul unui bust, plin, întocmai cum visa Anton Pann, de versuri şi alte înscrisuri. Deasupra tuturor, o strofă ce nu face parte din Diată, dar are un timbru testamentar pe linie literară:

Cântă, măi frate române,
Pe graiul şi limba ta!
Şi lasă cele streine
Ei de a şi le cânta!

Mai jos, o inscripţie privitoare la istoricul micii construcţii funerare acoperă complet partea din faţă a soclului: *Lui Anton Pann, 1798-1854, monument ridicat prin subscripţie publică, de un comitet sub preşedenţia Dlui C.F. Robescu, fost primar al Capitalei, şi cu concursul binevoitor al Dlor Gr.*

Alexandrescu, Pavel Negreanu şi inginer C.R. Mircea. Nu e specificat anul înfăptuirii, dar, dacă C.F. Robescu este amintit ca fost primar al Capitalei (şi a fost în două rânduri, 2. I. 1896-2. IV. 1899 şi 25. XI. 1902-28. XII. 1904), se poate deduce că, atunci când monumentul a fost dezvelit, se comemora trecerea a o jumătate de veac de la moartea autorului muzicii imnului nostru, *Deşteaptă-te Române*, iar dacă preşedintele comitetului de subscripţie era la data inscripţionării postamentului *fost primar*, înseamnă că monumentul şi-a ocupat locul prin anul 1905. Strofele testamentare apar în ordinea stabilită de poet. Prima se află pe latura dinspre stradă:

Aici s`a mutat cu jale
În cel mai din urmă an
Care în cărţile sale
Se citeşte Anton Pann.

Pe latura dreaptă a soclului, scris cu litere copilăreşti, parcă scobite în substanţa lui tare, citim strofa a doua:

Acum mâna-i încetează
Ce la scris mereu şedea
Nopţi întregi nu mai lucrează
La lumină cărţi să dea.

Pe latura din spate, găsim strofa a treia:

Împlinindu-şi datoria
Şi talentul ne`ngropând
Şi-a făcut călătoria
Dând în lume altor rând.

Înscrisurile impun o contemplare atentă şi completă a micului monument. Eşti îndemnat să citeşti ocolind soclul, în sens invers acelor ceasornicului, şi, şoptind strofă cu strofă, să zăboveşti ceva mai mult la locul veşnic al lui Anton Pann.

Iată cum dorinţa unui poet a fost împlinită, chiar dacă *stâlpul ca un monument* nu s-a ridicat la Schitul Roşioara, unde îşi dorise el să fie îngropat, ci

în inima Bucureştilor. În interiorul bisericii, în pronaos, Anton Pann este pictat printre ctitorii din anul 1842 ai sfântului lăcaş, cu o pană şi o carte în mâini, ca un omagiu adus de enoria unde a trăit, de oraşul lătăreţ, pătimaş şi nepăsător, care l-a inspirat, îngăduindu-i să-i prindă muzicalitatea, să-i pună pe portativ suflarea nostalgică, să-i construiască din cuvinte spital pentru amorurile nefericite şi pentru alte atâtea metehne şi suferinţe.

Autorul bustului este sculptorul Dimitrie Mirea (1875-1942), frate de sânge cu artistul care a pictat *Vârful cu dor*, G.D. Mirea, şi frate de suflet cu Anton Pann, prin plămada de sensibilitate diafană, amară şi profundă, ca un oftat prelung şi repetat, care dă bronzului, una din puţinele sale lucrări, un dramatism latent şi stăpânit.

În *Catastihul patentarilor de neguţători şi meseriaşi împărţiţi pă corporaţii*, din 1832, apar şi mulţi locuitori din această parte de oraş, cu numirea *lăcuinţilor din mahalaoa lor* şi cu *felurimea acestor privilegiaţi*. Dimitrie Hagi Gheorghe ot Lucaciu figurează pe lista *bogasierilor* cu *mărgelarii i mătăsarii, mămularii şi bohceagiii*. Nu putem şti dacă era negustor ambulant (mămular), sau negustor de manufactură, cu prăvălioara lui de mătăsuri şi podoabe. *Bogasiul* era un material textil colorat şi lustruit, iar *bogasierul* vindea *bogasiuri*. El mai putea oferi mărgele de sticlă, mătăsuri şi *bohceaguri* – învelitori sau şaluri pentru femei. Dumitru sin Dumitru este dogar, Zahariia Antoniu şi Chiriac Antoniu sunt amândoi înscrişi printre *sureccii cu capanlăi şi gelepi,* adică negustori care cumpără seu, diferite alte *producte* şi oi, pentru a le vinde la Ţarigrad. Enache Iliie este *arendaş*, Gheorghe Radu Cârnăţaru apare între *pescari*, Ioniţă Ghindolu, *cârciumar*, este asidot, adică scutit de dări, Gheorghe Bucvalu este *cojocar subţire*, Ion sin Ion, *bărbier*, ceea ce, pe atunci, însemna şi pricepere la mici manevre chirurgicale. Între *Precupeţi cu vărari şi pastramagii*, se numără Ioniţă Chirul. Cei mai mulţi mahalagii din Lucaci apar pe lista

toptangiilor: Enciul Hagi Gheorghiu, Penul Ioan, Penciul Hristul, Anghel Hagi Pandeli, ctitor al bisericii, şi, foarte important, Mihail Hagi Ştefan, scris în alte documente ca Hagi Stephan. El este marele negustor cunoscut pentru priceperea cu care îşi mânuia averea, pentru munţii stăpâniţi de el pe Valea Argeşului şi, mai ales, pentru fiul lui strălucit, compozitorul şi profesorul de Conservator George Stephănescu, creatorul Operei Române. Pe aceeaşi listă îl găsim şi pe Vasile Dancovici, unchiul sau fratele lui Petru, vestit negustor din Lipscanii miezului de secol XIX şi constructorul casei cu geamuri bombate din Bulevardul Domniţei, aflată la cinci minute de mers pe jos de aici. Cât de limpede şi bogată va fi sunat româneasca pe care o vorbeau aceşti *patentari ot Lucaciu*, contemporani cu Anton Pann, dacă, cincizeci de ani mai târziu, Ion Slavici îşi aminteşte cum Mihai Eminescu, preocupat de problemele limbii literare, opera aceste fine distincţii: *După părerea lui, cea mai dulce şi mai bogată în sunete era rostirea moldovenească. Ea însă nu poate să fie reprodusă prin literele pe care le avem. El stăruia dar pentru rostirea bucureşteană şi îndeosebi pentru cea din mahalaua Lucacilor, care e mai simplă şi poate să fie fixată cu destulă preciziune.* Trebuie să fi hălăduit îndelung Eminescu prin mahalaua Lucacilor, printre nepoţii şi fiii bătrâni ai patentarilor de la 1830, pentru a fi prins şi a fi păstrat în urechi limba vorbită aici, pe stradă, în dughene, în casele oamenilor. Cu siguranţă, ştia că acolo îşi dusese traiul la Bucureşti şi acolo se stinsese Anton Pann, şi trebuie să fi călcat vreodată pragul altui vestit locuitor al cartierului, istoricul şi filologul August Treboniu Laurian.

Aflat în Bucureşti cu prilejul unei călătorii în Ţara Românească, savantul ardelean Timotei Cipariu, filolog editor, jurnalist, istoric, mare iubitor de cărţi, notează în *Jurnalul* său de călătorie de la 1836 o observaţie legată de limbă, cu atât mai preţioasă, cu cât e vorba exact de epoca în care se redactează *Catastihul meseriaşilor,* iar cei înşiraţi acolo pot fi

întâlniţi şi auziţi oricând pe *uliţe în toate zilele pline de oameni*: *Slăbiciunea aceasta este a bucureştenilor de obşte, ca să fie în treaba limbii româneşti cu toţii pretenţioşi, cu toate că, pe lângă toată frumuseţea voroavei ce o au mai mult decât alţi români, nici singuri nu sânt scăpaţi de multe greşale gramaticeşti.*

Mai sunt, în vecini, casa lui G.I. Ionnescu-Gion, desenată de arhitectul Ion N. Socolescu, cu înflorituri şi fantezii de poet, şi casa lui Athanase Eliad, cu luminatorul proeminent şi frontonul încadrat de vase ornamentale, clădire temeinică, în ciuda faţadelor ei veştejite, care îşi poartă pe frontispiciu anul construirii – 1860, cu un aer dojenitor: *Eu am rezistat până acum. Voi ce veţi face pentru mine?* Casa nu mai aparţine de prin 1940 familiei marelui neguţător şi industriaş român. Ultimul ei fiu, inginerul Alexandru Teodor Eliad, i-a spus povestea, vorbind despre fiul lui Athanase, Theodor Eliad, bunicul lui, despre copiii acestuia, Athanase şi Ecaterina (zisă Catherinette, căsătorită Nicolaescu) şi despre copiii lor, însuşi povestitorul, Alexandru Teodor, fiul lui Athanase al doilea, şi fiica Ecaterinei, Elena, căsătorită cu doctorul Crângu Broniţky. Se cuvine să-i mulţumesc domnului Alexandru Eliad pentru rectificările aduse după apariţia volumului de *Poveşti ale Domnilor din Bucureşti*, legate de numele său şi al rudelor sale, pe care le-am transcris aici, corect de astă dată. Casa Eliad, cu adresa pe Mircea Vodă şi cu multe alte clădiri aparţinătoare în vasta ei curte, se întindea mult în urzeala străduţelor din zonă, mergea în spate adânc spre Strada Columbelor, azi Ionnescu-Gion, spre Fundătura Columbelor, care şi-a păstrat numele, ascunsă în spatele blocurilor construite în anii 1980, şi, lateral, spre Strada Logofăt Udrişte. Povestea ei este spusă cu atâta împăcare şi demnitate, cu atât gust pentru detaliu şi dragoste pentru adevăr, cu atât echilibru, încât am înţeles cum, uneori, oraşul Bucureşti ştie să răsplătească buna credinţă şi înţelepciunea supuşilor lui: deşi de

mult pierdută de familie, aici, în răscruce, atât timp cât va exista răscrucea, casa se va numi mereu Eliad.

G.I. Ionnescu-Gion (1857-1904) a dăruit oraşului nu numai *Istoria* sa, apărută la 1899, ci şi casa lui de o mare spectaculozitate, construită cu zece ani mai devreme, în 1889. Jurnalist, cronicar dramatic, critic de artă, eseist, secretar general la Ministerul Cultelor şi al Instrucţiunii Publice, autor de manuale, membru al Comitetului care se ocupa de repertoriul Teatrului Naţional, profesor de franceză şi română, dascăl, un timp, al celor doi fii ai lui Cuza, iată cine era domnul de numai treizeci şi doi de ani, comanditarul frumoasei locuinţe din Strada Lucaci 33. În casa cea nouă şi-a redactat *Istoria Bucurescilor*, ce avea să apară într-o ediţie elegantă şi impunătoare, la *Stabilimentul Grafic I. V. Socecŭ, Strada Berzei, No. 59*. Lucrarea i-a luat mulţi ani de muncă, din fiecare rând transpare entuziasmul autorului pentru extraordinara poveste a Cetăţii lui Bucur, seriozitatea construcţiei în care s-au înfrăţit temeiul ştiinţific şi aura de legendă, sursele documentare riguros cercetate, comparate şi verificate, precum şi întâmplările auzite de la bătrânii de atunci ai oraşului, poftiţi anume în casa scriitorului, la micile banchete cunoscute în târgul Bucureştilor, şi îndemnaţi să-şi deşerte sacul cu amintiri. Aceste surse de istorie orală sunt omagiate constant în corpul lucrării. În josul unei pagini dinspre finalul cărţii, citim: *Datoresc osârdiei şi prieteniei parohului enoriei mele, Biserica Lucaci, părintele I. Iordăchescu, profesor la Seminarul Central, notele după care am enumerat praznicele breslelor şi isnafurilor bucureştene.* Povestind despre spitalele bucureştene: *La Sărindar a fost în secolul al XVII-lea spital care, cu timpul, s-a strămutat la Biserica Icoanei, apoi la Malamoc lângă Gherghiţa, şi-n fine, la Mărcuţa*, Gion specifică din nou, în nota din josul paginii, sursa informaţiei: *Tradiţiune orală: Venerabilul domn Ştefan Greceanu.* Tot astfel, ajunge în pagina volumului de istorie bucureşteană relatarea

înmormântării unui egumen de la Radu-Vodă, în secolul al XVIII-lea: *Povestit mie la Paris, în 1881, de neuitatul Ion Brezoianu, fost membru în Comisia Documentală.* Şi *Memorabilul focului mare* de Anton Pann devine un izvor de informaţii, în legătură cu diferitele amplasări ale foişoarelor de foc în Bucureşti. Soarta unor locuri boiereşti, cu trecerea lor dintr-o mână în alta, sunt amintite, din nou, din surse directe: *Tradiţiune orală: venerabilii domni Nicolae Kretzulescu şi Ştefan Greceanu.*

Pe cât de importantă este *Istoria* sa în bibliografia bucureşteană, şi pe cât de fermecător este scrisă, cu treceri pe nesimţite, de la tonul relatării ştiinţifice controlate şi argumentate, la ardenţă romantică şi romanescă, tot pe atât de reprezentativă, ciudată şi încântătoare este casa istoricului, pentru stilul numit generic neoromânesc, care la acel sfârşit de secol XIX începuse să-şi facă loc în Bucureşti. Ionnescu-Gion este comanditarul dar, prin natura preocupărilor lui, şi inspiratorul arhitectului. Pentru că Ion N. Socolescu (1856-1924), pornind să construiască pentru un critic de artă, un istoric, un profesor, simte nevoia să pună ceva din toate astea în locuinţa pe care o gândeşte, găsind în tema casei pentru un cărturar prilejul de a-şi fructifica ideile, de a-şi folosi căutările de până atunci în materie de arhitectură specifică şi originală. Din această strădanie iese o clădire unică în zestrea de arhitectură neoromânească, din păcate prea puţin cunoscută de bucureşteni şi niciodată pusă în valoare în aşa fel încât să fie descoperită de vizitatorii străini ai oraşului şi de bucureştenii înşişi. Sensibil mai mică decât alte lucrări ale arhitectului Ion Socolescu, dar mai pregnant originală, cu jocuri de volume accentuate de acoperişurile separate, cu o casă a scării ce anulează simetria, dar pare a ancora încă şi mai solid înflorata alcătuire pe temeliile ei, cu o decoraţiune a faţadei pe cât de bogată, pe atât de plină de mesaje directe sau deductibile, locuinţa istoricului se aseamănă, în esenţa ei, cu opera lui. Sigur că timpul a determinat schimbări. Privind

primele fotografii ale casei, înţelegem că, la început, turnul scării se încheia cu un foişor înzidit, cu un acoperiş rotund, prevăzut cu o ţepuşă semeaţă de paratrăsnet, turn-simbol, ce trebuie să fi însemnat mândria comanditarului. Acest turn a dispărut, prăbuşit, probabil, la vreun cutremur, cum s-a întâmplat de atâtea ori în Bucureşti cu sculpturi, atice, lanterne, gloriete şi alte podoabe ale clădirilor. În vârful arcului trilobat care încununează pridvorul închis al intrării, e etalat blazonul proprietarului: o carte deschisă, cu o pană de scris. Intrarea se face printr-o parte, câteva trepte sub o marchiză chenăruită cu ajur metalic, semicoloane ca nişte lujeri de crin, încununate cu capiteluri corintice. Brâie în torsadă, ferestre gemene, cuprinse în ancadramente florale, pictate în roşu şi verde, ocniţe oarbe, lucarne. Dincolo de ferestrele bibliotecii, la care s-au păstrat vitraliile cu chipuri de domnitori, au avut loc, între 1889 şi 1904, anul când Ionnescu-Gion a murit, mult înainte de vreme, întâlniri ale intelectualilor timpului, acolo s-au discutat, pe măsură ce erau scrise, capitolele *Istoriei Bucureştilor*. Casa, cu un etaj parţial, pe centru, s-a trezit şi cu un balcon închis, care parcă o striveşte. Pereţii sunt crăpaţi, cojiţi şi mohorâţi. Dincolo de masca sumbră pe care o poartă azi alcătuirea, opera lui Ion Socolescu te lasă să ghiceşti înfăţişarea uşor excentrică, faţă de arhitectura practicată în Bucureşti la 1889, luminoasă şi primitoare, din vremea splendorii ei. Cu câteva luni înainte, logodnica istoricului, Iulia, fata legendară a lui Hasdeu, se stinsese la numai 19 ani. Clădirea mică, bine închegată, împodobită ca o lăcriţă[1], ar fi putut fi casa Iuliei...

Un prieten mai tânăr al lui Gion, juristul Radu D. Rosetti, ne îngăduie să pătrundem în casa din Strada Logofăt Udrişte. El schiţează şi un portret al profesorului: *Era un om înalt, blond, zdravăn, cu obrazul rotund, cu mustaţa în vânt, cu ochii vioi, cu părul în formă de perie – îl luai drept ofiţer de jandarmi călări, îmbrăcat civil*. Epigramist, deci

spirit ironic, bucureştean cu gust pentru anecdote, memorialistul are o versiune proprie în ce priveşte ideea lui Gion de a scrie istoria iubitului său oraş de adopţiune (era născut la Piteşti): *Imboldul de a o face a pornit „de la o ţuică". Moş Costache Bălcescu, mai-mai să ajungă centenarul, avea o memorie prodigioasă. Pe la amiază, când Gion, ieşind de la cursuri, oferea două-trei ţoiuri cu nectar din prunii Muscelului veneratului fost ministru, în pomenita casă din Lucaci, limba unchiaşului devenea o adevărată arhivă vie.* (…) *Gion profita de ocazie să invite pe minunatul povestitor şi la masă şi nu o dată se pomenea la sfârşitul felurilor mai mult notând decât mâncând.*

Dincolo de anecdotele din epocă, citim în deschiderea cărţii mărturisirea lui Ionnescu-Gion: *Cu ajutorul Prea Curatei Fecioare şi a Marelui Mucenic Gheorghe, începutu-s-a această carte în anul de la Zidirea Lumei 7403 şi de la Naşterea Mântuitorului nostru Isus Christos 1895, luna mai, după îndemnul şi stăruinţa domniei sale, domnului Nicu Gr. Filipescu, primar al Bucureştilor.*

Ar trebui trecut printre înfăptuirile primarului acest îndemn care a rodit.

Lui Gion, povesteşte Radu D. Rosetti, îi plăcea să organizeze în casa lui întâlniri care adunau scriitori pe serii, gazetari, profesori, actori şi pictori. Seria în care este invitat într-o seară, la o masă copioasă, chiar el, mai tânărul amic, îi cuprinde *pe episcopul Ghenadie, pe Haşdeu şi pe Bengescu, pe Haralamb Lecca, pe Apostolescu, pe Ludovic Dauş, pe Cincinat Pavelescu şi pe Aristiţa Romanescu*. E o senzaţie ciudată să îi vezi adunaţi la aceeaşi masă, în chihlimbarul aceleiaşi clipe salvate din trecut, pe oamenii aceştia, aşezaţi de memoria tradiţională în domenii şi chiar în epoci diferite.

Ca să ne imaginăm mai bine atmosfera, Rosetti ne plimbă pe dinaintea ochilor, prin decorul bogat al casei, personajele: *O mai fi trăind Costache, feciorul devotat, cu mânuşi albe, care la sunatul stăpânului apărea protocolar: „Porunciţi!"? Revăd şi acum*

biroul pe lângă care am trecut mai alaltăieri cu biblioteca pe al cărui frontispiciu era scris: „Donner ne peux, prêter ne veux”, cu bibelouri să nu mai fie loc pentru un ac, cu tablouri scumpe, cu orga la care Gion se aşeza improvizând visător, cu perna de la poalele unei canapele pe care Ana Ciupagea, viitoarea soţie a amfitrionului, brodase cuvintele simbolice: „Toujours à tes pieds”.

Alţi vizitatori descriu camera de lucru a istoricului, amintind de reproducerile după Michelangelo, de o Madonă, copie adusă din Italia după Luca della Robbia, de un portret de fată pictat de Nicolae Grigorescu, de un tablou al lui Ion Andreescu, de autografe dragi, expuse în ramă, şi de un exemplar din *Istoria Bucureştilor*, prima ediţie, volum monumental, etalat pe un şevalet.

Mai aprinde o lumină în interiorul de odinioară al casei actorul V. Maximilian, trimis de profesorul lui de limba română de la Buzău, Basil Iorgulescu, la Ionnescu-Gion, pentru ca acesta să confirme, sau nu, impresia dascălului provincial că elevul său avea talent şi că, pentru el, actoria era o carieră nimerită: *...Basil Iorgulescu, suflet bun şi onest, nu voia să mă nenorocească dacă s-ar fi înşelat, cumva, asupra aptitudinilor mele. M-a trimis întâi la Bucureşti, să mă asculte profesorul Gion. Acesta locuia în casa aceea ciudată din strada Lucaci, cu scara învârtită ca un burghiu, într-o odaie mare, cu pereţii plini de cărţi. L-am găsit cu alţi cărturari la o masă. Aceste persoane necunoscute mie mă priveau de pe scaunele lor cu ochi de profesori examinatori.* Scena trebuie citată in extenso, pentru că ne oferă dintr-o altă perspectivă informaţii care se suprapun cu acelea ale lui Rosetti, dând un relief mai bogat atmosferei din Casa Gion. *Mi-au cerut să spun o poezie. Le-am spus „Muieroiul şi femeia” de Eliade Rădulescu. M-au întrebat apoi dacă am mijloace să stau în Bucureşti. La răspunsul meu negativ, Gion mi-a dat o scrisoare către Aristitzza Romanescu, marea şi neîntrecuta noastră artistă de pe vremuri, rugând-o să mă examineze şi să-i răspundă dacă*

merit să facă ceva pentru mine. Prin Bucureştii de la 1900, băiatul ajunge, din mahalaua Bisericii Lucaci în mahalaua Bisericii Batiştei, unde începe Strada Crinului, astăzi General Praporgescu, şi unde, la numărul 11, locuia marea artistă. Şaizeci de ani mai târziu, V. Maximilian îşi aminteşte: *M-a primit stând comod pe un divan mare, iar alături de ea sta în capul oaselor, mângâindu-i mâna, poetul Haralamb Lecca. M-au ascultat şi m-au trimis din nou la Gion, care, după ce i-a citit răspunsul, mi-a spus să vin la el după deschiderea Conservatorului.* Era o profeţie în cuvintele lui Gion, el nu spusese: dacă vei trece examenul de admitere, ci: *după deschiderea Conservatorului*. Chiar dacă, la adevăratul examen, la 11 septembrie 1900, din patruzeci de candidaţi au intrat numai unsprezece, admiterea *la teatru*, pentru V. Maximilian, în casa lui Ionnescu-Gion se petrecuse.

Pe locul gol din vecinătatea Casei Eliad, pe Bulevardul Mircea Vodă, colţ cu Strada Udrişte, se aflau, după cum ne povesteşte inginerul Alexandru Eliad, în *Poveştile Domnilor din Bucureşti*, casele Strominger şi Duma. Acum, acolo este o parcare improvizată.

Avem răscrucea perfectă, cu biserică, locuinţe, şcoală: peste drum, pe dreapta, se întinde gardul de zid al Şcolii Elementare, iar ceva mai sus, pe aceeaşi parte, este Liceul Matei Basarab. Piaţeta e modelată în zilele noastre mai ales de prezenţa unei secţii a Ministerului de Interne, care eliberează permise auto şi certificate de înmatriculare pentru automobile, instituţie ce adună zilnic, în cursul săptămânii, cetăţeni năuciţi de mulţimea demersurilor. Casele vechi, cenuşii din jur, se ascund după firmele colorate ale birourilor de asigurări şi de copiat acte. Răscrucea minusculă este plină de automobile parcate haotic, iar printre ele trec, încetinesc, stagnează şi se urnesc cu greu alte şi alte maşini, vibrând de nervozitate. Cine mai are timp să admire dantelăria de vitralii, muluri şi iedere care împodobeşte casa istoricului Bucureştilor? Cine mai

are timp să citească plăcuţa de marmură prinsă de zidul şcolii, al cărei gard mărgineşte Strada Matei Basarab? Şi totuşi:

Această şcoală s-a deschis
în ziua de 17 noiembrie 1859
anul UNIRII ŢĂRILOR ROMÂNE.
Aici a învăţat între 1866-1867 marele
Scriitor Barbu Delavrancea

Cum Barbu se născuse la 11 aprilie 1858, băiatul căruţaşului Ştefan Tudorică Albu şi şcoala elementară numărul 4 de băieţi erau aproape de o vârstă. Copilul a urmat aici doar clasa a doua, cu învăţătorul Spirache (Spiridon) Danilescu, dascălul care a trecut în catalog numele de Barbu Ştefănescu, adăugând la prenumele tatălui sufixul la modă pe atunci. Cine ar fi putut bănui că, odată, acel elev, venit din Delea Veche în mahalaua Totoescului să urmeze clasa a doua, îşi va dărui numele de scriitor şcolii din răscruce? Nu mai are numărul 4, ci 73 şi se numeşte Şcoala Barbu Delavrancea.

Chiar în punctul de confluenţă al celor două străzi, una cu numele voievodului, cealaltă cu numele logofătului lui de taină, există o casă în stil neoromânesc, cu trei faţade, cu un pridvor înalt, masiv, cu trei arce trilobate, supraînălţate, pe faţada principală, pe cât de încărcată de ornamente, pe atât de părăginită. Ea slujeşte de fundal bustului lui August Treboniu Laurian, academician şi profesor universitar sosit din Ardeal la Bucureşti, întemeietorul, împreună cu Nicolae Bălcescu, al revistei *Magazin istoric pentru Dacia*, participant la revoluţia de la 1848 din Ţara Românească şi autor, în colaborare cu I.C. Massim, al *Dicţionarului limbei române* şi al *Glosariului*. Trebuie să te apropii ca să desluşeşti pe fundal chipul de piatră, pentru că, de departe, pare numai o pată albă, aproape anulată de faţada pestriţă. Modestul monument este instalat pe o mică pastilă acoperită de iarbă. Mi-o amintesc cum era cu numai câţiva ani în urmă, neîngrijită, înconjurată de blocuri din piatră ceva mai înalte decât nivelul stratului de pământ din

interiorul cercului. Când veneau cu treburi, oamenii se aşezau pe bordură şi-şi completau cererile şi formularele pe genunchi, scriind căznit, sub ochii din marmură albă ai grămăticului, profesor de limba română al Regelui Carol I. Astăzi, rondul de flori care înconjoară statuia este aşezat pe un mic refugiu pietruit, apărat cu stâlpi metalici de năvala automobilelor, prevăzut cu bănci şi vase ornamentale pline cu flori. Laurian nu mai poate privi peste umeri foile cu caligrafii de tot felul. Ochii de marmură sunt aţintiţi înainte. Pe soclul scund de un metru şi jumătate, dintr-o piatră roz, o plăcuţă de bronz coclit îşi poartă cu demnitate mesajul: *Lui August Treboniu Laurian, 1810-1881, şcolarii şi admiratorii sei, 1903*. Nici o referire la numeroasele funcţii şi înfăptuiri ale celui înveşnicit într-un bloc de Carrara. Dacă înconjori monumentul, descoperi pe spatele bustului de marmură, în grosimea plăcii din care sunt cioplişi umerii, semnătura distinctă a sculptorului, *C. Bălăcescu fec(it) 903*.

Sculptor şi pictor, Constantin Bălăcescu (1865-1913) s-a născut într-un sat din Gorj, Bolboşi, a studiat mai întâi la Craiova, la Şcoala de Arte şi Meserii pe care o va urma două decenii mai târziu şi Constantin Brâncuşi, apoi, în 1892, a absolvit Academia de Belle Arte din Bucureşti. A studiat şi în Italia, la Veneţia şi la Milano. Marmura care îl înfăţişează pe August Treboniu Laurian este un mic monument romantic, pierdut în mijlocul unui spaţiu mult circulat şi zgomotos. Dar, dacă te poţi apropia şi privi, simţi cum materia albă, perfect şlefuită, nu numai de artist, ci şi de ploi şi arşiţă, de peste o sută de ani, ascunde în gravitatea figurii ceva din ardoarea credinţei învăţatului, din severitatea dascălului şi din dorul neostoit al ardeleanului ajuns la Bucureşti.

De peste o sută de ani, din iulie 1903, stă bustul acolo, în răscruce. Locul a fost ales pentru că savantul locuise în imediata vecinătate, iar zidurile casei sale supravieţuiesc nevăzute, integrate în

construcţia impunătoare a Liceului Matei Basarab. La inaugurarea memorialului a asistat şi Nicolae Iorga. În articolul consacrat savantului, din *Oameni care au fost*, intitulat „Un utopist: August Treboniu Laurian”, marele istoric povesteşte: *Acum câteva zile s-a dezvelit, înaintea câtorva profesori, un mic bust de marmură lucrat cu îngrijire şi – după cât se zice - plin de asemănare, care e chemat să amintească şi copiilor din şcoala vecină şi puţinilor trecători din acest unghi al Bucureştilor numele şi faptele lui August Treboniu Laurian*. Arătându-se critic cu exagerările latiniste, *o absurdă fantezie de limbă*, Iorga elogiază în schimb entuziasmul visului de a crea o Romă nouă cu material românesc, *pe care-l credea vrednic să dea o asemenea operă*, credinţa *că suntem mai mult decât eram*, care *ne scăpă de o sigură pieire*. Textul ştiinţific se transformă în poem: *Lui, însă, vizionarului, nu-i ajungea aceasta, şi sufletul i se zbătea dureros în clădirea întemeiată pe jertfa lui. Limba rămăsese vulgară, scrisul se păstrase barbar, Roma viitoare tot nu se apropia de pământ. Sufletul se lovi de această realitate nevrednică şi se stinse*.

Laurian a murit la 26 februarie 1881, în aceeaşi zi cu poetul Cezar Bolliac. În numărul din 27 februarie al ziarului *Timpul*, Eminescu scria: *Ziua de ieri a fost cea din urmă pentru doi bărbaţi a căror activitate publică, cuprinsă între anii 1830 şi până în deceniul întâi din zilele lui Carol-Vodă, a exercitat o însemnată influenţă asupra dezvoltării naţionale în România. (...) Laurian, fiul unui popor care e până azi silit a plăti cu cele mai grele sacrificii orice pas ar voi să facă înainte, caracterul său era înăsprit dar şi lămurit totodată (...). A fost unul dintre acei bărbaţi cu spornică şi dezinteresată activitate cari au dat domniei lui Ghica-Vodă o însemnătate deosebită, ca pregătitoare epocei unirii şi adaptării poporului românesc la viaţa modernă.*

Cu peste douăzeci de ani mai târziu, un grup de profesori de la Liceul Matei Basarab a avut iniţiativa de a face statuie bătrânului Laurian. Răspântia din

imediata apropiere era cum nu se poate mai potrivită pentru a-i găzdui bustul. De altfel, s-a şi numit pentru o vreme, până prin anii '70, Piaţa Laurian. Printre cei adunaţi la dezvelire au fost câţiva vestiţi profesori ai vremii: Nicolae Iorga, Dimitrie Onciul, Ionnescu-Gion, I. Bogdan, I. Bianu, Gh. Adamescu, Sabba Ştefănescu. Uitând de polemicile lor aprige, de interesele de grup, cărturarii începutului de secol XX se alăturau ca să omagieze savantul pierit odată cu secolul al XIX-lea. Un aghiotant al Regelui Carol I a depus o coroană în numele Majestăţilor Lor, iar oraşul a fost reprezentat de primarul C.F. Robescu.

Licenţiat în Ştiinţe Naturale la Paris, inginerul silvic Constantin F. Robescu (1841-1919) a fost şi el profesor la Liceul Matei Basarab, membru corespondent al Academiei, membru în Societatea Română de Construcţii şi Lucrări Publice, deputat liberal, Director general al Telefoanelor şi Poştelor. Ajuns primar al Bucureştilor, se implica adesea în iniţiativele de cinstire a minţilor luminate, care modelaseră tânăra lume românească modernă. În timpul lui, s-a pus piatra de temelie a Palatului CEC, el a sădit în Capitala sfârşitului de secol XIX 15.000 de arbori, a sprijinit refacerea mai multor biserici. De aceea, poate, din Calea Călăraşilor, pe lângă peretele de nord al Bisericii Sfântul Mina, îşi începe astăzi drumul prin oraş o mică arteră care-i poartă numele.

Dar cine locuia în cartier prin anul 1913, când Strada Logofăt Udrişte se mai numea Lucaci, Strada C.F. Robescu se mai numea Tudor Vladimirescu, Strada Zossima Demarat (fost profesor de limba elină la Liceul Matei Basarab) era Strada Mihnea, iar Strada Columbelor, nu fusese încă botezată cu numele lui Gheorghe I. Ionnescu-Gion? În *Lista definitivă a alegătorilor din anul 1913*, regăsim nume cunoscute şi învecinări neaşteptate. Pe Strada Anton Pann, la numărul 5, locuia Laurian Alexandru, proprietar. Se pare că urmaşii lui August Treboniu Laurian, lăsând casa lor, în care s-a instalat Liceul Matei Basarab, nu s-au mutat prea departe

(strada lui Pann trece prin spatele liceului). În *Anuarul României* pe 1885, găsim pe Laurian Al.A. ca profesor de scrimă, locuind pe Labirint 27. Tot în imediată apropiere. Celălalt fiu al savantului, Laurian D.A., profesor la Liceul Sfântul Sava, director al „României Libere”, consilier comunal şi deputat, locuieşte ceva mai departe, pe Calea Rahovei, 58. În 1913, pe Strada Tudor Vladimirescu stătea, la numărul 28, G.F. Robescu, proprietar, probabil frate cu fostul primar. La numărul 2 îl regăsim chiar pe Constantin F. Robescu, eligibil la Senat, al cărui nume îl va purta strada după 1919. Astăzi, pe locul numărului 2, betoanele unui bloc nou-nouţ îşi etalează etajele lacom înghesuite unele peste altele, la răscrucea cu Strada Zborului. Pe Strada Mircea Vodă numărul 5, locuieşte Theodor Eliad, proprietar, eligibil la Senat, bunicul inginerului Alexandru Teodor Eliad. Mai departe, la numărul 59, stă doctorul N.D. Staicovici, medic şef al Capitalei între 1918 şi 1929, acela care are astăzi o stradă în Cotroceni.

Pe Strada Lucaci 87, stă Iordăchescu Ion, preot, însuşi părintele de la Biserica Lucaci, căruia enoriaşul Ionnescu-Gion îi mulţumise, în cuprinsul *Istoriei* sale, pentru informaţiile date în legătură cu praznicele breslelor bucureştene. Şi Toma Blându, proprietar, stă pe Strada Lucaci, la numărul 18. Să fie cel cu tramcarele, unul dintre primele tipuri de transport în comun din Bucureşti?

Pentru a întregi imaginea piaţetei, trebuie să trecem şi pragul Liceului Matei Basarab. Ca vechime, este al treilea liceu din Bucureşti. Un decret semnat de Domnul Alexandru Ioan Cuza, la 25 noiembrie 1859, un *Ofis Domnesc*, cu numărul 518, vorbeşte de existenţa Gimnaziului Sfântul Sava şi de înfiinţarea Gimnaziului Gheorghe Lazăr, care trebuia să fie urmată de Gimnaziul Matei Basarab, programat a se deschide în *anul scolastic* 1860–1861. Alegerea numelui era explicată astfel: *În memoria acestui domn, care, în afară de multe instituţii de pietate, a înfiinţat tipografii, spre a*

tipări cărţi în limba română, a scos limba slavonă din biserică şi a pus fundamentul limbii naţionale. Gimnaziul apare, într-adevăr, în anul următor. Multă vreme, însă, şi-a avut localul în fel de fel de alte colţuri ale Bucureştilor. Victor Bilciurescu şi-l aminteşte prin anul 1875, când era instalat pe malul drept al Dâmboviţei, în timp ce Liceul Sfântul Sava era ceva mai la deal, pe malul stâng. Iarna, când Dâmboviţa îngheţa, elevii celor două licee se bucurau să se bată cu bulgări de zăpadă, pe terenul neutru al gheţii.

Zece ani mai târziu, în 1885, şcoala a venit şi s-a stabilit aici. Primele clase au funcţionat chiar în casa lui August Treboniu Laurian, vândută sau cedată statului de familie. Erau patru încăperi amplasate pe două niveluri. În jurul lor, s-a construit mai departe, în valuri succesive, întreg liceul. În Bucureşti se întâmpla des ca o şcoală să-şi înceapă funcţionarea într-o casă particulară. Şi s-a mai întâmplat ca o construcţie mai veche, dar solidă şi încăpătoare, să nu fie demolată prosteşte, ci să fie integrată într-o zidire nouă. Astfel, Biblioteca Centrală Universitară a inclus în importanta ei structură o casă boierească renumită la vremea ei, şi anume, casa profesorului Păucescu. Aşa s-a întâmplat şi aici. Casa lui Treboniu Laurian, înălţată spre sfârşitul vieţii sale, deci pe la sfârşitul anilor ’70, începutul anilor ’80 ai secolului al XIX-lea, a fost cuprinsă în zidurile unei clădiri noi. În *Amintirile Contimporane* ale lui V.A. Urechia, publicate în anul 1901, în ziarul *Secolul XX*, şi reluate de revista *Magazinul Istoric* în 1984, există o referire la acest fapt: *Deşi ştia Laurian unde e pus de D-zeu hotarul vieţii lui, l-am văzut priveghind cu mare asiduitate zidirea caselor sale în care azi se află aşezat Liceul Matei Basarab. Neuitatul membru al Academiei pare că tocmai pentru un liceu destina palatul ce zidea.*

Curtea Liceului Matei Basarab adăposteşte cel de al treilea mic monument din răspântie, tot un bust, amplasat chiar la intrarea principală în şcoală. Este, reprezentat în bronz, însuşi voievodul Matei

Basarab,. Lucrarea aparţine sculptoriţei Maria Grigorescu Vasilovici (1897-1977) şi a fost dezvelită în anul 1943.

Prin răspântie au mai trecut, venind la liceu ca dascăli, Nicolae Cartojan, Constantin Moisil, Dumitru Panaitescu Perpessicius, Simion Sanielevici, Gheorghe Tatarăscu, G. Dem Teodorescu, E. Lovinescu. Nu au fost mai prejos nici elevii liceului, dintre care s-au ridicat Constantin Levaditi, Adrian Maniu, Ion Mincu, George Oprescu, Dimitrie Paciurea, Duiliu Zamfirescu.

1 regionalism, diminutiv de la *raclă* (n.red.)

Cu Măriuca Zamfirescu Mihăilescu, la Răspântia Spătarului-Latină

Cine merge pe partea stângă a Bulevardului Carol spre Calea Moşilor are de traversat trei străduţe: Armenească, Spătarului şi Latină, toate tăiate spre Nord, aparent paralele. Dar cine o ia pe Latină va descoperi că, la nici o sută de metri în spatele frontului de case de pe bulevard, paralelele... se întâlnesc: după numai câţiva paşi, prin dreptul dudului uriaş de la numărul 8, strada se arcuieşte hotărât spre stânga, se întretaie cu Strada Spătarului, într-o mică răspântie străjuită de un ulm îmbrăţişat de iederă până sus, apoi se aruncă, din nou dreaptă, spre Strada Armenească, unde îşi află sfârşitul, într-o altă răscruce păzită de castani, plină de umbre şi de tensiuni ale trecutului.

Pe harta de la 1789 a oraşului, întocmită de inginerul locotenent austriac F.B. Purcel, zona, recognoscibilă după biserici (Olari, Armenilor, Popa Rusu), se arată verde, plină de vii şi grădini, cu spaţii imense între case. Drumuri şerpuitoare şi calme unesc bisericile. Numai Calea Moşilor se desenează mai hotărât printre firele ulicioarelor de la sfârşitul veacului al XVIII-lea. Când, după optzeci şi şase de ani, Maiorul D. Papassoglu, bucureştean get-beget, născut în Hanul Zlătarilor, va întocmi şi el un plan al Bucureştilor, toate aceste străzi dintre biserici vor fi trasate precis; grădinile s-au restrâns, s-au perindat trei-patru generaţii şi locurile nu mai sunt de recunoscut pentru cei de la 1790. În schimb, noi, cei de astăzi, le regăsim aproape de ceea ce ştim. Pe străduţele astea, Bucureştii şi-au ocrotit mai cu noroc trecutul. Praful şi zgomotul demolărilor au ajuns şi aici, de la Bulevardul Carol la Obor, Calea Moşilor a fost dărâmată, dar urzeala arterelor mici a scăpat neatinsă, numai oamenii şi arborii au dispărut, au fost înlocuiţi, au desenat altfel

adâncimea străzilor şi umbrele verii pe trotuarele toropite de caniculă.

Am locuit şi pe Strada Spătarului şi pe Strada Latină, am venit de mii de ori spre răspântia lor şi dintr-o parte şi din cealaltă. Ajunsă acolo din tumultul târgului, mă simţeam acasă. Când porneam în lume, locul acela era punctul desprinderii în plecările spre depărtări.

Măriuca Mihăilescu, născută Zamfirescu, soţia istoricului Mihai Stephănescu, şi-a petrecut şi ea toată copilăria aici. Ferestrele ei se deschideau spre răspântie. Pe când înregistram în casa din Strada Dogarilor poveştile familiei Stephănescu, ea intervenea întotdeauna cu câte-un cuvânt, cu câte o adăugire, şi simţeam cum toate ascund catene întregi de întâmplări şi de nume. Delicată, discretă, poate timidă, ea, care se luptă astăzi cu vitejie şi cu o forţă de nebănuit pentru salvarea unor păduri din Dâmboviţa, nu se grăbea să răspundă rugăminţii de a vorbi despre străzile noastre. Dar tot auzind poveştile lui Mihai Stephănescu, despre alte străzi şi alte colţuri de oraş, s-a înduplecat şi, treptat, amintirile au început să se lege.

— Răspântia noastră în formă de stea, unde se întâlnesc Strada Spătarului şi Strada Latină, despre ea vreau să vorbim, Măriuca. Voi, Zamfireştii, cei doi fraţi medici şi familiile lor, aveaţi casa aici, în răscruce.

— Eu nu ştiu prea multe, mama era aceea care ştia. Şi câte ştia! Avea o memorie a datelor, a numelor, a întâmplărilor, a familiilor, ştia genealogii întregi. Îmi pare foarte rău că nu am avut un reportofon şi nu am înregistrat-o niciodată.

— Adorabilă era mama ta, bunătatea întruchipată, şi atât de dulce la vorbă! Ne vedeam uneori pe stradă, când ne plimbam căţeii, voi aveaţi totdeauna teckeli negri. Aşa cum o ai acum pe Bonnie, mereu de faţă la sesiunile noastre de amintiri. Mai târziu, când ieşeam cu copiii, o întâlneam pe doamna Zamfirescu plimbându-şi nepoţii şi făceam adesea câţiva paşi împreună, dar pe atunci trăiam numai în

plin prezent. Nu am întrebat-o nimic, niciodată, despre strada noastră şi despre oraş. Poate că tu mă vei ajuta să recuperez câte ceva.

— De la mama ai fi aflat cu mult mai mult. Povestea frumos, după cum ştia şi să asculte. Multă lume i se destăinuia, şi dintre cei bătrâni, mult mai bătrâni decât ea.

— Era ultima prinţesă Racovitză, din familia domnitorului Mihai Racovitză. Soţul tău, Mihai Stephănescu, mi-a spus, tu nu prea vorbeşti despre asta. Ceilalţi Racovitză, de aici şi din străinătate, spune el, sunt din fraţi, din veri, din alte linii. *Numai ea, prin tatăl ei, este din linia directă*. Trebuie să-mi povesteşti cândva despre ea, despre Alexandrina Zamfirescu, născută Racovitză. Despre copilăria ei la conacul Goleştilor, despre legendele din familie, legate de Tudor Vladimirescu, despre cum a fost pe front, cu trenul sanitar, de la Slatina până la Bug, unde l-a întâlnit pe tatăl tău. Dar acum ne oprim în răspântia noastră stelară, cu cinci colţuri, fiecare cu câte o clădire, răspântia aflată sub radiaţia Casei Melic, cu faima, cu frumuseţea şi cu norocul ei.

— O să-ţi povestesc cândva despre mama, deşi mă îngrozesc cât de puţine mai ştiu din tot ce-mi spunea. Am câte o amintire care mă lasă să-mi dau seama ce lipseşte. Era spre Rosetti, spre răspântia cu Tudor Arghezi, o tutungerie, un chioşc de ziare şi, lângă el, un tip vindea covrigi. Eram cu mama, aveam vreo cinci ani, şi am început să cer: *Vreau covrigi*! Mama a întrebat: *Cât costă covrigul?* Vânzătorul i-a zis: *Pentru dumneavoastră, nimic. Ştiu cine sunteţi, vă recunosc glasul. M-aţi îngrijit în trenul sanitar, mi-aţi dat apă, pe peron.* Era îmbrăcat în uniformă militară, avea insignă de veteran de război şi era orb. Am ţinut minte întâmplarea asta, dar am înţeles-o mult mai târziu.

— Nu-i de mirare că domnul acela, invalid de război, pe care ea îl îngrijise, îi ţinea minte glasul. Mama ta avea o voce dulce, graseia puţin, încă îmi mai răsună în urechi glasul ei.

— O să-ţi povestesc cândva despre mama. Cât despre răspântia noastră, sigur, Casa Melic îşi pune pecetea. Cu parfumul ei de trandafiri, cu restaurarea ei, realizată impecabil de arhitectul Balş şi de inginerul şef de la Monumente Istorice, Petre Cămărăşescu, fostul azil de bătrâne armence şi-a păstrat aerul de *bătrână doamnă* din elita Bucureştiului. Totuşi, şi celelalte case au clipele lor de frumuseţe şi glorie. Cartierul nostru, cartier cândva armenesc, trăia şi în umbra Bisericii Armeneşti, aflată la doi paşi. De curând, citind nu ştiu ce carte, am văzut că biserica s-a construit pe la 1740, prin bunăvoinţa Domnitorului Mihai Racovitză, care i-a dat locul ştiut, pe Bulevardul Carol. Asta cred că nu ştia nici mama.

— Deci, sunteţi un fel de ctitori la Biserica Armenească!

— Biserica Olari e făcută de Racoviţeşti. De Dimitrie Racovitză, Dumitraşco, vel vistier, şi de alţi doi-trei locuitori ai parohiei, între care un Iancu Căpitanul, care, ca şi Dimitrie, are o stradă cu numele lui, nu departe de aici. Biserica e construită prin anii 1750.

— Aici sunteţi ctitori adevăraţi. Cum veniţi rudă cu Dimitrie?

— El este un frate sau un nepot al domnitorului, nu ştiu precis. Asta ar fi putut să-ţi spună cu detalii mama. Mihai Racovitză i-a avut pe Constantin şi pe Ştefan, care au fost şi ei domnitori. Cred că ctitorul vine văr cu ei sau le-a fost unchi, pentru că Dimitrie se numea un frate al Domnitorului Mihai Racovitză, poate fi chiar el cel cu Olarii, dacă ne luăm după anul ctitoriei. În pisania bisericii e trecut Scarlat Ghica, pe timpul domniei lui s-au construit Olarii. Poate a contribuit şi breasla olarilor. Toate denumirile străzilor care intersectează Calea Moşilor până la Obor, sau sunt foarte aproape, păstrează amintirea acestor negustori: Făinari, Ardeleni, Fierari, Dogari, Olari. Îţi vorbesc numai din amintiri, Toia. Aş fi putut să mă uit prin cărţi, prin albume şi dicţionare, să-mi împrospătez informaţia,

dar am preferat să-ţi spun exact ceea ce îmi amintesc din ce am auzit în familie, şi atât.

— Cred că aşa e mai bine. Cărţile ne stau mereu la dispoziţie. Dar ce îşi amintesc înşişi urmaşii despre ctitorii din neamul lor, de asta avem parte mai rar. Strada Iancu Căpitanul e puţin mai departe, pe la Foişorul de Foc. Strada Dimitrie Racoviţă, fostă Furiilor, e la trei minute de răscrucea noastră, pe partea cealaltă a Bulevardului Carol, leagă Strada Sfântul Ştefan de Strada Mântuleasa. Înainte de a se tăia bulevardul, poate că se întindea până aici, în Olari.

— Te avertizez că vom tot părăsi răscrucea noastră. Pentru că fiecare detaliu le cheamă pe altele. Acum îmi amintesc că, mergând pe Strada Dimitrie Racovitză, până unde intră în Mântuleasa, dacă faci la dreapta, în cea de a doua curte, pe Mântuleasa 38, e o casă în curte, ceva mai mică decât aceea de la stradă, de curând renovată. Ştii despre ce casă vorbesc?

— E un bloculeţ, în stil neoromânesc.

— Ei, acolo, în casa din fundul curţii, cu o fereastră cu arcadă trilobată, a locuit, într-o cămăruţă şi o bucătărioară, rămasă singură, singură, una dintre fetele doctorului Carol Davila, sora autorului lui *Vlaicu Vodă*.

— Alexandru Davila. Mama lor, Anica, era născută Racovitză, ca mama ta. Sunteţi rude.

— Aceasta era Elena Davila, cealaltă soră se numea Zoe şi mai aveau încă un frate, Cita Davila. Elena se căsătorise cu generalul Perticari. Mama mă ducea în vizită la ea, îi venea nepoată de văr. Tatăl lui tata mare, Alexandru Racovitză, era fratele Anicăi Davila. Vai, Elena Perticari! O iubeam foarte mult, îmi plăcea atât de mult la ea! Scrisese o carte despre tatăl ei, *Din viaţa şi corespondenţa lui Carol Davila,* o alta, cu amintiri din copilăria lor, pe care o ştii.

— Îţi sunt recunoscătoare că mi-ai dat s-o citesc, e adnotată cu creionul de mama ta, care precizează în dreptul câte unui nume ce reprezintă pentru ea.

Lectura aceasta, în urma ochilor doamnei Zamfirescu, m-a emoţionat. Şi toată prospeţimea, chiar idilismul amintirilor din copilărie, în care tatăl e doctorul Davila, mama este Anica Davila, două statui bucureştene, însufleţite, iar fratele iubit e dramaturgul de mai târziu...

— Elena Perticari avea un adevărat cult pentru frate-său Alexandru, păstra în casă cărţile lui, manuscrise, scrisori, portrete de familie şi atâtea alte lucruri frumoase şi vechi, rămase de la Carol Davila sau de la Goleşti. Îmi amintesc câteva biblii îmbrăcate în argint, mă-ntreb ce s-o fi ales de ele.

— Îmi pare bine că ţi-ai amintit de această mătuşă mare, Elena general Perticari. Ai adăugat şi numele lui Alexandru Davila la şirul scriitorilor legaţi cumva de străzile din jurul Bisericii Mântuleasa. Mă gândesc la Emil Botta, care scria*: Arhipelagul Bucureşti/ se compune dintr-o sumă de insule./ Şi cea mai frumoasă era/ insula aceea/ de pe strada Racovitză.* Totdeauna îmi imaginez că despre aceasta dintre cele trei străzi Racovitză din Bucureşti este vorba. Apoi, e Mircea Eliade, care a făcut şcoala primară aici şi a scris *Pe Strada Mântuleasa*. Şi cu mult mai înainte, Bolintineanu, prin anii 1870, când a locuit pe Negustori, la colţul cu Culmea Veche. Şi, în vara lui 1889, Eminescu, venit să moară la Sanatoriul Suţu, pe Plantelor.

— Eminescu a stat, când a venit pentru prima oară în Bucureşti, şi la Mânăstirea Caimatei. Tot în cartier. La o staţie distanţă de aici. Nu ştiu dacă îţi mai aminteşti că pe locul unde este astăzi clădirea fostului Hotel Modern, nu mai ştiu ce este acum, acolo, era o pisanie, chiar în staţia troleibuzului, în care se spunea că pe locul acela fusese altarul Bisericii Caimatei.

— Da, era o mică piatră îngălbenită de timp, cu un gărduţ dinainte. Era lipită de casa mare construită acolo, o fostă şcoală. Prin anii 1970, când inscripţia mai exista, jos era o cofetărie, iar sus, locatari. Casa avea şi o curte mare, cu pietriş alb şi plină de

tufişuri şi copaci, care făcea colţul cu Armeneasca, în partea dinspre Calea Moşilor.

— Da, Strada Armenească a fost tăiată în două de străpungerea bulevardului est-vest, pe la 1892. Atunci a fost sacrificată şi Biserica Caimata.

— Iar casa, imensă dar şubredă, cu plafoane de lemn, s-a prăbuşit singură, într-o noapte, pe la sfârşitul anilor 1970.

— Exact! Şi, legat de Eminescu, să-mi aminteşti să-ţi mai povestesc ceva, când ne întoarcem în Strada Spătarului!

— Mai rămânem pe Mântuleasa numai ca să amintim cum, la începutul secolului XX, treceau adesea pe aici respectabilii membri ai „Convorbirilor literare”, mutate la Bucureşti, în casele lui Simion Mehedinţi din Strada Dimitrie Racovitză, 12. Iar prin 1913, a trăit în cartier şi Ion Minulescu, elev de liceu, înscris la internatul pensionului *Brânză şi Arghirescu*, aflat acolo unde este acum Liceul Hermes.

— L-am văzut uneori pe-aici pe Marin Preda, mergând spre casa lui din Pictor Romano, unde acum este pusă o placă memorială.

— Exact, a locuit acolo de pe la sfârşitul anilor ’70 şi până în acel tragic mai 1980. Şi mai există un alt explorator al misterelor din această parte a Bucureştilor, Mateiu Caragiale, în poveştile lui de *Sub pecetea tainei*.

— Mateiu Caragiale bătea mult cu pasul şi cartierul nostru, trecea pe Strada Spătarului, îl interesa Casa Melic, iar mai târziu a locuit pe Luca Stroici. Ca să rămân în familie şi în vecinătăţi, vreau să mai amintesc de cineva la care ţin mult, o verişoară a tatălui mamei mele, pe care bunicul meu o vizita atunci când venea şi pe la noi, prin Spătarului.

— Pe tatăl mamei tale cum îl chema?

— Alexandru.

— Ca pe tatăl lui, străbunicul tău, Alexandru Racovitză. Iar pe stră-strănepotul lor, fiul tău, îl cheamă tot Alexandru. Mihăilescu.

— Exact! Nu mai există domni Racovitză, spre partea noastră. Tata mare a avut două fete, pe mama şi pe sora ei, iar pe mama a botezat-o Alexandra. Fratele bunicului meu a avut, la rândul lui, numai o fiică şi a numit-o tot Alexandra. Ca să le deosebească, mama era Bebé iar verişoara ei, Sanda. Sora bunicului, Florica, nu s-a căsătorit niciodată.

— Şi cine este verişoara bunicului Alexandru Racovitză, despre care vrei să aminteşti?

— Ca să ajungem la ea, trebuie să trecem înapoi bulevardul şi să o luăm în sus, pe Spătarului, până pe Strada Popa Petre. La colţul cu Strada Silvestru, e un blocuşor rotunjit pe colţ, rozaliu-galben, în calcio vecchio, cu trei etaje şi balconaşe cochete, din fier forjat. Acolo locuia verişoara lui tata mare, Zoe Cămărăşescu. Era născută Bengescu, la fel ca mama lui tata mare. Strada Silvestru, 18. În casa aceea şi-a scris ea *Amintirile*. Tatăl ei era frate cu mama bunicului meu.

— Ştiu bine casa, e în stilul florentino-maur îndrăgit de arhitecţii interbelici. După ce am citit cartea, unde, la sfârşit, e trecută adresa, fireşte, m-am dus să văd casa. Dar să pornim înapoi pe Spătarului, până la Strada Latină. Ador această răscruce în formă de stea cu cinci raze. Străduţele se întretaie, apoi o iau mai departe: Strada Spătarului, spre Popa Petre, iar Latina, spre Armenească. Al cincilea braţ e o stradă cu numai opt numere şi nume bizar, Semilunei. De unde i se trage oare? E o stradă scurtă şi dreaptă, nu arcuită, cum i-ar cere numele. Strada Latină s-a mai numit şi Strada Modestiei, la sfârşitul secolului al XIX-lea, şi Strada Doctor Kalinderu, înainte de Primul Război Mondial. Strada Spătarului se numeşte parcă dintotdeauna la fel, păcat că nu se ştie cum îl chema pe spătar, şi nici ce domn a slujit, purtându-i buzduganul şi sabia. Se spune numai că bătrâna Casă Melic, construită pe la 1760, era făcută în locul alteia, ce aparţinuse unui spătar, iar puţul din răspântia Spătarului-Corbeni era numit Puţul Spătarului. Dar cine o fi fost

conducătorul acela de oşti şi în ce lupte s-o fi distins, nu se ştie.

— Puţul Spătarului a fost cândva chiar numele străzii, iar puţul a ajuns până în zilele noastre, dar a avut un sfârşit trist şi prostesc: i-a deranjat pe vecinii din jur, nu aveau loc destul pentru parcarea maşinilor. Şi atunci, l-au ras. Pur şi simplu! Mult timp, în pavimentul străzii, i s-a mai putut vedea urma rotundă, după pietrele puse pe locul unde fusese fântâna, pentru că era o mică fântână arteziană, nu mai era un puţ! Pietrele au fost aşezate în cercuri concentrice, în spirală.

— Granit verzui, pestriţ, care strălucea după ploaie. Ce frumoasă era fântâna iarna! Apa continua să curgă din mica ţâşnitoare de fier şi îngheţa în şuvoaie groase, împletite, suprapuse, prelinse valuri peste valuri, spre apa, şi ea îngheţată, din bazin. Părea un diamant uriaş, neşlefuit. Au şters-o fără milă de pe faţa pământului. Oare când s-a petrecut ticăloşia? Prin 1975-1976? A fost un asasinat, o victorie a stupizilor. Ţii minte ce dulce era susurul de apă, subţire şi încăpăţânat, şi ce frumos se desena piaţeta, în semicerc, cu fântâna în centru?

— Ţin minte ghizdurile albe, văruite, tăiate dintr-o piatră poroasă. Parcă erau lipite din lut, ca o casă ţărănească, şi-mi amintesc ce curată era apa, transparentă, strălucitoare, jucându-şi umbrele peste nişte pietre, puse cine ştie de când şi de cine în bazin. Mă bucur că am o fotografie cu Ioana şi Alexandru, copiii mei, chiar acolo, aşezaţi pe marginea fântânii, se vede bine ghizdul proaspăt văruit, o s-o caut.

— Te rog, Măriuca! Eu am mereu senzaţia că am visat-o numai, că fântâna asta n-a existat niciodată. Cât de mici erau copiii tăi când i-ai fotografiat acolo?

— Cred că era prin 1974, Ioana avea vreo patru ani, Alexandru, nici doi.

— Bine că există fotografia... Era o fântână de răspântie, cum se făceau cândva în Bucureşti. Una, ceva mai mare, s-a păstrat în piaţeta dintre Strada

General Manu şi Strada Occidentului. Piaţa Sfinţii Voievozi. De fapt, au construit alta în locul ei, dar au lăsat să fie o fântână, acolo unde era de peste un veac. Pe aceea de aici, au distrus-o.

— Ştiu că am suferit mult când au demolat-o. Îmi spuneam că trebuie să fie treabă de parvenit, de golan trezit în buricul târgului. Cineva care iubeşte cartierul nu ar fi putut face asta. Mie, aici, îmi vorbesc toate casele, toate răscrucile, ştiu toate curţile şi toţi copacii, de aceea nu ne vom putea opri numai în răspântia noastră, drumurile ne poartă spre alte răspântii şi, peste tot, eu văd oameni care au locuit aici, celebrităţile cartierului, ciudaţii cartierului, necăjiţii, lume de tot felul.

— Cu atât mai bine, aşa se întâmplă mereu, poveştile se trag una din alta, străzile ne duc singure dintr-o răspântie în alta, e o omenire care se cere pomenită. Între figurile tragice ale cartierului nostru, mi-o amintesc pe baba Anica. Locuia la numărul 5, pe Spătarului, casa a fost demult dărâmată, nu s-a mai construit nimic în locul ei. Se vede numai desenul ei, în cărămidă, pe calcanul casei de la numărul 7. Acolo locuia baba Anica, dar nu sus, în casă, ci la subsolul cu ferestre mici, aşezate chiar la nivelul trotuarului. Pe geamurile ei răbufnea în stradă un miros ciudat de răcoare arhaică, umedă, de reziduuri ale unei vieţi de neînţeles pentru mintea mea de copil, mucegaiuri şi ţoale rupte, adunate grămadă, ţesături din veacul al XIX-lea, grămezi de cărţi aduse de cine ştie unde, din care ea făcea cornete pentru seminţe. Baba Anica, deşi abia se mai mişca, ieşea dimineaţă de dimineaţă în stradă, târându-se în coate, prin fereastra aceea, pentru că proprietarii sau colocatarii, cine or fi fost, nu o lăsau să treacă prin casă spre ieşire. Îşi punea un scaun sub fereastră şi se smulgea de jos, dintre boarfe, cum putea, ridicându-se cu mişcări rigide, agăţată de cadrele ferestrelor. Dacă îi întindeai mâna, s-o ajuţi, refuza. Se descurca singură. Cred că era foarte supărată pe lume. Se ducea să vândă seminţe, de floarea soarelui şi de dovleac, cu 25 de bani

cornetul, din asta trăia. Se oprea la colţul Străzii Armeneşti cu bulevardul, lângă gardul bisericii, uneori aşezată pe postament, alteori în picioare, sprijinită într-un baston cât ea de mare. Seminţele le ţinea într-o cutie de carton şi cerea 25 de bani păhărelul. Măsura era un fel de ouarniţă din lemn, nu încăpeau în găoacea aceea prea multe seminţe. Le lua în măsură, apoi le turna în cornet.

— Mi-o amintesc şi eu. Mereu cumpăram seminţe de la ea, dar nu pentru seminţe, ci pentru cornete. Erau făcute din pagini de carte, mă uitam să văd, le-a terminat pe cele vechi, a găsit altele? De unde le lua? Erau cărţi nemţeşti, franţuzeşti, cărţi vechi, româneşti, scrise în alfabetul de trecere. O întrebam de unde le are, dar nu răspundea, avea o privire care trecea cu blândeţe rece peste tine.

— Şi de sub basmaua aia neagră îi scăpa mereu părul coliliu, un fel de fuior răsucit pe tot capul. Şi-l ascundea grăbită sub basma, dar nu reuşea niciodată să-l ţină bine acolo. Cred că nu se mai tunsese din secolul al XIX-lea. Şi, ai dreptate, tăcea, nu-mi amintesc să-i fi auzit vreodată glasul. În schimb, se făcea auzit de departe un alt personaj ciudat, un bărbos înalt şi slab, îmbrăcat, iarna-vara, în stofe mucede, negre, cu tente verzui. Venea pe Latină până în răscrucea din Spătarului, şi o lua spre bulevard. Venea din casa lui, de pe Silvestru, colţ cu Armenească, peste drum de Casa Paleologu, o reperasem, era măreaţă, boierească, în stil neoclasic, dar măcinată şi bolnavă, la fel ca el. Îl văzusem dispărând ca un liliac uriaş, gonit din urmă, pe poarta ei, era o casă plină de mister, mai ales din cauza grădinii, care înainta în răspântie ascunsă de un gard înalt şi orb.

— Şi plină de tufe uriaşe de liliac!

— Domnul acela părea venit direct dintre craii de Curtea Veche, un crai bolnav de Alzheimer, părea că nu mai ştie cine şi unde este, ţipa în franceză după lumea pe lângă care trecea, recita Rimbaud, îşi flutura pletele sure şi îşi sticlea în ochi triumful de a surprinde şi de a speria. Era ciudat că un asemenea

vagabond avea totuşi casa lui, o casă impunătoare, chiar dacă se vedea că trece prin timpuri foarte grele.

— Acela era domnul Stănescu. Îl cunoşteam bine, cum să nu. Mi-l amintesc şi eu pe stradă, îmbrăcat cu haine de calitate, dar foarte demodate prin croială, ciudate, pătate şi rupte, purtând mereu o eşarfă sau, când era vremea mai rece, iarna, un fular lung, pus neglijent, o pelerină neagră deasupra şi o pălărie pe cap, peste pletele soioase, care îi depăşeau borurile. Era un tip care a făcut Dreptul la Paris, şi a terminat în jur de anul 1938. A fost coleg cu fratele lui tata. Zamfireştii au fost de fapt trei fraţi: tata şi Ion, cei doi doctori, au mai avut un frate, cu care s-a petrecut o mare tragedie. Acest frate a terminat Dreptul, primul pe Franţa din seria lui, era un tip excepţional de deştept şi de cult. Îl chema Nicu, Nicolae Zamfirescu. Avusese o bursă de merit şi a terminat strălucit. A telegrafiat că vine acasă: *Sosesc în ţară, cu trenul cutare*... Ai lui s-au dus toţi la gară, bunica şi fraţii lui, să-l întâmpine sărbătoreşte, dar el n-a apărut. S-au întors foarte miraţi acasă, unde au găsit o telegramă, sosită în lipsa lor, de la Legaţia Română din Paris: *Ce facem cu corpul*? Aşa, deodată, fără nici un avertisment, fără nici o introducere. A fost o lovitură îngrozitoare. S-a întâmplat că Nicolae, după ce a anunţat că soseşte, cu o zi-două înainte de plecare, fiind constănţean, deci îndrăgostit de apă, s-a dus să facă o ultimă baie în Sena. Şi apăruseră atunci, în apă, sau pe plaja Senei, nişte scorpioni, nu ştiu exact ce soi de vietăţi, se pripăşiseră atunci, pe urmă au dispărut, era, cum îţi spuneam, prin 1938. L-a înţepat o gânganie din astea. A murit în câteva ore, de un fel de tetanos. Ei, şi Nicolae a fost coleg acolo, la Drept, cu acest domn Stănescu, care s-a întors teafăr, a avut norocul că s-a întors întreg în ţară şi cu viitorul înainte. Dar, ajuns aici, poate fiindcă se anunţa războiul, nu ştiu în ce împrejurări, nu ştiu exact din ce motive, el nu s-a apucat de nimic. Poate că mai târziu, după 23 august 1944, când amândoi părinţii i-au fost închişi,

ar fi avut un motiv temeinic, poate că nu a găsit de lucru sau o fi fost obligat să-şi agaţe diploma în cui, s-o ascundă în vreun fund de sertar. Dar în 1938? Fapt e că nu a practicat dreptul niciodată, dar nici altceva nu a făcut, nu a avut absolut niciodată, cât a trăit, o ocupaţie, o slujbă, nu a făcut nimica, decât pe nebunul! Asta a fost alegerea lui, să se poarte ca un om care şi-a pierdut judecata. Umbla din zori şi până noaptea pe stradă, vorbea singur, fluturându-şi hainele şi învârtindu-şi ochii în cap, şi nimeni nu se lua de el. Cel puţin, eu nu am auzit. Se ştia că e nebun, nu făcea nimic altceva, decât să defileze pe străzile astea ale noastre. A trăit vânzând ce avea prin casă. A vândut cărţile, a vândut lucrurile. De teamă că ar putea fi arestat, pentru că părinţii lui au fost închişi, el a simulat nebunia şi nu mă îndoiesc că a devenit, cu încetul, efectiv nebun. Avea aproape întotdeauna în mână un bidon metalic, pătrat, pentru gaz, sau o plasă cu ochiuri mari, plină cu diverse lucruri. Mergea oarecum absent, preocupat, dar avea o privire foarte ageră şi dacă vedea pe cineva cunoscut, încă de departe îl ochea şi, chiar dacă era pe trotuarul de vizavi, se oprea şi, cu un gest teatral, scotea pălăria cu o mână, ca un panaş, în cealaltă ţinea bidonul de gaz, ca o sabie, şi, precum un muşchetar, începea să turuie în franţuzeşte: complimente, versuri, ditirambe, îngreunând circulaţia şi atrăgând atenţia trecătorilor, de parcă toată porţiunea din Strada Latină *îngheţa* ca o scenă cu un singur actor, care gesticula şi ţipa, iar noi, pieriţi, înţepeneam în dreptul lui şi nu mai reuşeam să ne mişcăm, căci el îşi continua *rolul* fără pauză. Şi până nu se interesa de toată lumea cunoscută, nu făcea comentarii şi nu transmitea salutări tuturor, toate în franţuzeşte, nu mai aveam nici o şansă să scăpăm de el. Parcă eram nişte elevi în faţa profesorului. Ba se mai şi întorcea din drum, după ce reuşeam să ne despărţim, şi mai striga câteva urări de bine şi complimente. Şi acum, după zeci de ani, îl am în faţa ochilor şi stau şi mă gândesc câtă era nebunia şi câtă era distracţia lui pe seama

noastră. Scenele astea se repetau destul de des, ani de-a rândul. Nu făcea rău nimănui, nu se repezea la lume, numai atât: umbla ţipând pe străzi, făcea pe loc, câte unei persoane întâlnite în drum, ode, în franceză, şi o căuta mereu pe mama, pentru că vorbea foarte mult cu ea în franţuzeşte. Şi cu mama vorbea ca un om normal. Îi plăcea să povestească şi franceza lui era impecabilă.

— Nu ştiu când a încetat să mai apară pe străzi...

— A murit prin ’87-’88, foarte bătrân şi foarte aproape de revoluţie. Şi, nelucrând nimic toată viaţa, îţi dai seama, şi după ce vânduse tot din casă, nu a avut nici pensie, nici nimica din ce să trăiască. Mă duceam, ca şi alte persoane din cartier, din când în când, şi îi duceam de mâncare. Uneori eu, alteori mama. Eram căsătorită, aveam copiii mari când făceam drumurile astea, de aceea ştiu că pe atunci s-a prăpădit, prin ’88. Şi imediat după ce a murit, ce neamuri i-or fi câştigat casa nu ştiu. Au moştenit-o şi au vândut-o unor italieni, care au refăcut-o frumos. Săracul, el toată viaţa nu a reuşit nimic, decât să vândă ce mai avea pe acolo, şi a murit cu un an, doi, înainte de revoluţie. Dacă ar fi trăit după ’89, ar fi putut măcar să vândă el casa, să-şi trăiască ultimii ani decent şi să moară civilizat. Ajunsese, la sfârşit, foarte rău, avea nişte unghii uite-aşa de mari, părul îi cădea în ochi, nu mai putea să umble, era îngrozitor de deprimant să-l vezi şi, când mă duceam pe acolo, pe la el, să-i mai duc o supă, mi se rupea inima. Foarte tristă am fost pentru soarta lui. Însă m-a şi enervat o viaţă întreagă prin felul cum s-a comportat. Nici n-a încercat să facă ceva cu ce ştia el să facă, deşi era un erudit. Ar fi putut să facă traduceri. Jean Herdan, de exemplu, făcea traduceri, şi el avea mari probleme, nu? Dar el a încercat şi a reuşit să-şi exploateze cunoştinţele şi să o ajute pe maică-sa, să facă ceva, să înfrunte realitatea.

— Bine, dar Herdan a făcut traduceri excepţionale. Era literatură ce făcea el, nu numai un mod de supravieţuire. Poate că Stănescu socotea că nu avea talent, şi de aceea nici nu a încercat.

— Da, Stănescu era o figură, un tip tragic, dacă vrei şi, repet, foarte erudit. Ştia enorm. S-a irosit, nebunia lui era un protest, dar sigur că jucând tot timpul rolul de nebun a pierdut controlul şi a înnebunit cu adevărat, până la urmă.

— Cine sunt italienii care au luat casa? Îmi place că au pus o icoană de *terracotta* pe zid, lângă intrare.

— Am văzut icoana, e o Fecioară cu Pruncul. Dar nu ştiu cine sunt noii locatari. Ţii minte ce lilieci frumoşi creşteau acolo în curte? Treceam pe acolo primăvara, numai să-i văd.

— Da, Măriuca, dar acum i-au înlocuit cu thuia, peste gard se înalţă nişte fuioare de thuia, parcă ar fi chiparoşi italici.

— Se ridică peste gard, deşi gardul e foarte înalt. Dar, la răscrucea de mai sus, de la colţul Armenească-Aureliu, ţii minte căsuţa aceea dintre Toamnei şi Armenească, dărâmată ca să se construiască o vilă imensă?

— Ştiu vila şi îmi amintesc şi căsuţa de dinainte, dădea spre trei străzi, totuşi era mică, parcă intrată în pământ. Avea geamuri şi spre Toamnei, şi spre piaţetă şi spre Armenească, la fel ca viloaia de acum. Spre sfârşit, îi vopsiseră acoperişul de tablă în albastru. Şi mult timp după ce au dărâmat-o, pe trotuarul de peste drum, pe Strada Aureliu, a rămas de izbelişte ornamentul metalic de pe creştetul casei.

— Acolo este luat mult din trotuar. Ştii că aceea era casa lui Macedonski? A fost, pe vremuri! Era o casă mică, modestă oarecum, ceva rămas probabil dintr-o casă mult mai mare, acolo unde Strada Corbeni, fostă Aureliu, intră în Strada Armenească, şi avea un părculeţ îngust, în spate, de-a lungul Străzii Armeneşti. Ţii minte? Cu doi-trei pomi. Câteodată se punea şi câte o bancă, dar dispărea repede. Cei care au cumpărat casa au înglobat şi terenul din spate când au construit vila, pe două colţuri şi cu trei faţade. Şi au luat mult şi din trotuar. Ei, despre casa aceea mică şi veche mi s-a povestit

că acolo s-ar fi născut poetul Alexandru Macedonski.

— Deci acolo ar fi locuit, pe la 1855, generalul Alexandru Macedonski? Cu soţia lui, Maria, născută Fisenţa, şi cu cei patru copii? George Călinescu descrie casa copilăriei poetului citându-i propriile amintiri: *Casa de oraş era veche, cu ceva de castel. Ea era în mijlocul unei curţi mari, cu spatele la o grădină în care te pierdeai, iar jur înprejurul curţii, stâlpi de cărămidă netencuită, stachiete verzi între dânşii. Poarta se încuia într-un zid înalt şi monumental, – era mai mult arc de triumf decât simplă intrare a unei împrejmuiri. Casa avea coridoare întunecoase şi un salon imens cu câte o sobă de fiecare parte*. Dar Călinescu nu dă adresa casei. Aici să fi fost? Înseamnă că biata căsuţă dispărută avea peste o sută cincizeci de ani, era numai un rest din cea care existase pe vremuri sau poate o înlocuise pe aceea descrisă de poet, în Bucureşti nu rezistă mult timp piatră peste piatră. Aici e un colţ cu multe poveşti: pe Armenească, 40, la celălalt colţ cu Corbenii, a locuit doctorul Nicolae Paulescu, mai înainte de a moşteni casa cu geamuri bombate, aici a rămas un frate sau un văr al lui, i-am găsit numele între alegătorii din anul 1913, C.C. Paulescu, proprietar, str. Armeni, 42. În primăvara lui 2008, şi casa asta a fost dărâmată, rasă de pe faţa pământului. Deşi poate sub acoperişul ei a prins viaţă ideea insulinei! Acum, acolo e un teren care îşi aşteaptă blocul de o sută de etaje. În casa imediat următoare de pe Aureliu-Corbeni, a stat, prin anii 1920, Emil Wagner, un senior al Partidului Naţional Ţărănesc, care a luptat pe front în Primul Război Mondial alături de Iuliu Maniu, şi a fost marele meşter al sobelor de Meissen din palatele Bucureştilor. Iar peste drum, pe Popa Rusu, e frumoasa Casă Berthola. Dar asta e altă poveste.

— Mama mi-a spus că în căsuţa de la colţul cu Strada Toamnei s-ar fi născut şi a locuit numai scurt timp poetul Macedonski. A plecat de aici pe când era foarte mic. Familia s-a mutat, poate chiar în casa

dintr-o imensă grădină, descrisă de Călinescu. Nu puteam să nu menţionez această informaţie nesigură, dar interesantă. Folclorul cartierului. Să revenim însă în punctul unde Strada Latină se întâlneşte cu Strada Spătarului. Să vorbim despre răscruce.

— Dar nu înainte de a mai face un ocol, pe Strada Silvestru. Pe când se numea Solon, demult, la intersecţia ei cu strada Aureliu, astăzi Corbeni, la numărul 7, a doua casă după aceea a lui Stănescu, se află, uitată, casa în care, la 1880, s-a născut un mare pictor, Apcar Baltazar. Acolo şi-a trăit cei numai 29 de ani hărăziţi lui, acolo şi-a făurit opera.

— Cred că o ştiu. E o casă mică, cu intrarea prin curte, ascunsă de gard. Are câteva ferestre la stradă, pe Aureliu.

— Aceea este. Ceea ce nu se vede acum, fiind ascuns de gard, a pictat el, aşa cum arăta la 1900. E un tablou intitulat *Colţ de grădină*, Petru Comarnescu îl socoteşte o capodoperă. Apcar Baltazar şi-a legat toată viaţa de cartierul acesta, a învăţat la Caimata, apoi la Cantemir, a restaurat pictura la Biserica Oţetari şi a pictat multe chipuri şi peisaje, din partea asta de oraş. A vrut să realizeze un ciclu, *Din poezia mahalalei*, aşa şi-a intitulat lucrările expuse la *Tinerimea Artistică*, cu puţin înainte de a muri, în 1909.

— E prea departe în timp ca să mai ştim noi ceva despre el de la oamenii din cartier. Oricum, a bătut mult străzile noastre.

— Acum să ne întoarcem la răspântia principală! Am putea începe cu casa voastră, de la numărul 17, Casa Zamfirescu. Lipit de ea e blocul din răscruce, 17 bis. Pe locul lui trebuie să fi fost cândva vreo căsuţă cu curte.

— Nu, mama spunea că aici a fost, până în 1940, când s-a construit blocul, un teren viran. Eu cred că rămăsese din spaţiul curţii de la Casa Ghica, vecină cu noi în partea cealaltă şi aflată pe Spătarului, numărul 15, colţ cu Strada Pasului. Pe terenul ei s-a făcut cu siguranţă casa noastră şi, foarte probabil, celelalte case de pe Strada Semilunei, de unde se

vede foarte bine partea din spate a Casei Ghiculeştilor.

— Am găsit, în *Bucureştiul la 1906*, de Frédéric Damé, fotografia casei Ghica. Nu s-a schimbat deloc, aceleaşi trei balcoane la etaj, două semicirculare, simetrice, încununând decroşurile care, jos, ocrotesc intrarea principală. Deasupra intrării se află al treilea balcon, drept, susţinut de două coloane cu capiteluri corintice. O faţadă încărcată, severă. Clădirea era însă altfel tencuită, cu o materie groasă, albă. Acum, nu mai există aticul cu baluştri de deasupra corpului cu intrare, dar acoperişul e prevăzut cu acelaşi luminator în creştet şi cu lucarne pe părţi. Benzi de denticuli marchează şi acum cornişa. Sub fotografie e trecută adresa: Spătarului, numărul 2.

— Acum, acolo e numărul 15. Iar numărul 13 nu există pe Strada Spătarului. Cred că acolo a fost demolată o casă şi s-a făcut în locul ei o alee de trecere, *pasul* spre Armenească.

— În lista cu alegători din 1913-1914, casa asta e trecută, totuşi, la numărul 13! Iar la rubrica *Numele şi prenumele alegătorului* stă scris: *Ghica, D.I., proprietar.* Sub fotografia din cartea lui Frédéric Damé, citim acelaşi nume, Dimitrie I. Ghica, şi precizarea*: fost ministru al României la Atena*. Există şi un ministru de Externe cu acelaşi nume, în anii 1931-1932. Probabil, tot el. Era născut în 1875 şi a murit în 1967. Dar sigur, nu în casa asta. În 1967, aici era demult policlinică.

— Mama mi-a povestit că, într-o vreme, în Casa Ghica a fost şi un cinematograf, care a luat foc prin 1945 şi clădirea a stat părăsită mai mulţi ani. În 1956, a refăcut-o judeţul Ilfov şi a fost Inspectorat şcolar şi sanitar. Pe urmă, de prin anii ’60, acolo e policlinică de geriatrie.

— Doamna Martha Greceanu, sora pilotului Theodor Greceanu, s-a născut în casa aceasta şi anume în odaia cu unul din balcoanele semicirculare de sus, din stânga.

— Familia Greceanu avea teren în cartier. Ştiu că blocul de pe Strada Armenească numărul 28, peste drum de Casa Boerescu de la colţul cu Strada Licurg, e făcut pe un teren al familiei Greceanu.

— Altă ramură, probabil. Familia ei a părăsit Bucureştii, ea nu are amintiri de aici. Lipită de Casa Ghica, în fotografia făcută poate de Frédéric Damé, pe locul unde e acum casa voastră, se vede o altă clădire, cu demisol, hochparter şi parcă mansardată, atât cât lasă să ghiceşti imaginea uşor piezişă.

— Ştii că Damé a locuit şi el, cine ştie când, la noi în cartier, pe Silvestru, pe atunci Strada Solon, colţ cu Franzelarii lui Ioniţă Cocătorul?

— Da, era la numărul 12, casa lui Iuliu Zane.

— Iar casa cu hochparter din fotografie este probabil chiar clădirea cumpărată cândva de bunica şi transformată apoi pe măsura familiei noastre.

— Casa voastră este ceea ce numim o casă de fraţi: etajul şi fratele.

— Zamfireştii erau constănţeni. Bunica a lichidat tot ce aveau la Constanţa şi s-a mutat la Bucureşti cu copiii, după ce a murit bunicul. Ea era fiica lui Nedelcu Chercea, din Brăila (numai despre el ar putea ieşi un întreg roman, cum, dintr-un băiat care la 10 ani vindea ziare şi era fără şcoală, la maturitate a făcut o fabrică de sârmă şi cuie în Brăila şi un cartier întreg, care astăzi îi poartă numele, cu locuinţe pentru angajaţii fabricii, cu şcoală, cu centru sanitar şi cu biserică, unde sunt îngropaţi şi el şi soţia lui), iar soţul ei, Mircea Zamfirescu, era negustor, de origine albanez, stabilit la Constanţa, unde fugise din locurile lui natale din cauza persecuţiilor religioase. Era ortodox şi nu a vrut să treacă la mahomedanism. Tata, Zamfir, era cel mai mare dintre fraţi. Şi când el a trebuit să vină la Bucureşti, la facultate, bunica, Ştefania Zamfirescu o chema, a spus că îi cumpără o casă în Capitală, în care să locuiască toţi copiii, pe măsură ce vor veni să studieze. Pentru că era tata, era fratele lui, Ion, care a făcut şi el medicina, era Nicolae, băiatul care s-a prăpădit în Franţa, şi două fete. Pe una au

pierdut-o când avea şaisprezece ani, iar cealaltă, Elvira, s-a căsătorit pe la optsprezece. Mai târziu, ea şi soţul ei şi-au făcut o casă la Şosea.

— La voi în casă ţin minte trei rânduri de copii: tu, copil unic, surorile Anca şi Stanca Zamfirescu, şi mai erau o soră şi un frate, mai mici decât voi, şi foarte drăguţi. Ei ai cui erau?

— Ei erau din familia Beloiu, soţia unchiului meu Ion era născută Beloiu. Tot constănţeni, veniţi să locuiască la noi. De fapt, erau mocani, veniţi cu oile din Săcele Braşov, la Constanţa, apoi la Bucureşti.

— Eraţi veri cu toţii.

— Sora lui tata, căsătorită Dumitrescu, a avut şi ea doi băieţi – Dan, care a ajuns decanul Facultăţii de Construcţii şi care e cunoscut pentru betoanele deosebite pe care le-a făcut, şi Sorin, care a fost director general la UNESCO – post câştigat prin concurs în 1970.

— Era cetăţean român, a câştigat concursul de aici, din ţară?

— Da, a participat la concurs ca român, funcţionarii UNESCO trebuie să aibă naţionalitatea lor, nu o cetăţenie străină. Se dădea un concurs cu participare internaţională, un examen pentru postul respectiv, şi l-a luat.

— Acum locuieşte din nou în România?

— E la Paris. A plecat acolo în 1970 şi venea în ţară cu delegaţii oficiale UNESCO, dar în 1977, când a venit, înainte de cutremur, şi-a adus şi soţia cu copilul. Şi Ceauşescu nu le-a mai dat voie să plece. A trebuit să se întoarcă singur la post, era director la departamentul de hidrologie şi a avut foarte multe probleme până i-a scos de aici. A trebuit să vină însuşi directorul general UNESCO, să intervină pentru ei. Şi pe urmă sigur că au rămas acolo.

— Au locuit şi ei în casa voastră?

— Au stat în copilărie, până şi-au făcut casa de la Şosea. Dar aveau şi ei aici partea lor.

— Aşadar, erau patru niveluri şi la fiecare nivel locuia cineva din familie.

— Exact. Bunica stătea cu băiatul cel mai mic, deci cu unchiul meu, Ion Zamfirescu. Jos stăteam noi, tata, mama şi eu, iar la etajul superior, stătea fata bunicii, adică Dumitreştii. Mai târziu, când ei au plecat la casa lor de la Şosea, acolo au locuit verii Beloiu. Pentru că, la un moment dat, ar fi trebuit să cedăm nişte camere, şi atunci am preferat să luăm pe cineva din familie, decât să ne vină nişte chiriaşi străini.

— Cei doi medici aveau aceeaşi specialitate?

— Nu. Tata era medic militar, chirurg, şi lucra la Spitalul Militar. Unchiul Ion era profesor universitar, specializat în boli contagioase, şi lucra la Spitalul Colentina.

— Dat fiind că locuia o familie la fiecare etaj şi casa nu era foarte mare, aţi putut scăpa de naţionalizare?

— Nici gând. Şi s-a întâmplat aşa: bunica mea a murit în 1945, naţionalizarea a venit în 1950. Şi a venit pe numele bunicii mele, Ştefania Zamfirescu. Pentru că, după moartea ei, fraţii nu au ieşit din indiviziune, aranjamentul existent convenea tuturor, în fiecare apartament era câte un locatar, câte un frate, şi atunci casa a rămas în acte pe numele bunicii. Şi la bunica au venit şi i-au naţionalizat casa, când ea era moartă de cinci ani! Ei, cum s-o naţionalizeze pe moartă nu se putea, au naţionalizat casa pe alt nume. Pe numele familiei Buzoianu.

— Ăştia cine erau?

— Nu erau nimeni, niciodată nu a existat aici o asemenea familie. Când am vrut să recuperăm apartamentul, am căutat din casă în casă, pe toată Strada Spătarului, o familie cu acest nume, ne gândeam că s-o fi făcut o încurcătură cu altcineva de pe Strada Spătarului, dar niciodată nu am aflat de unde a apărut numele *Buzoianu, Strada Spătarului, numărul 17*, cine l-a ales şi de ce. După care s-a zis, de la Primărie, că, poate, o fi vorba de Casa Buzoianu, de pe Spătarului numărul 1, cu 17 apartamente.

— Dar pe Spătarului numărul 1 este Blocul Noica!

— E Casa Noica, şi au alt număr de apartamente. Dar autorităţile credeau că e vorba de o confuzie, încercau să înţeleagă şi ele situaţia şi, pentru că nu ne credeau, deşi noi aveam multe alte acte doveditoare, nu au vrut să ne dea casa înapoi. Ca urmare, am făcut contestaţii ani de zile. Ne ziceau: *Să vină Buzoianu, că probabil bunica dumneavoastră a vândut lui Buzoianu*. Dar atunci ar fi existat un act de vânzare-cumpărare, şi nu exista nimic de felul acesta. Aveam dovezile că, un timp, şi după 1950, ai mei au continuat să plătească impozit la stat, pe numele Zamfirescu, deci în nici un caz casa nu se vânduse! Şi pe urmă, a venit numai chiria, pentru că nu se putea merge la infinit aşa, şi impozit şi chirie, pentru acelaşi apartament.

— Dacă existau într-adevăr Buzoienii, de mult ar fi venit să ceară ei sau urmaşii lor casa!

— Nici când a apărut legea 112 nu ne-au restituit-o, deşi legea spunea că, dacă fostul proprietar este actual chiriaş, îţi dă casa înapoi! Şi ne-a răspuns domnul Viorel Lis din nou, acelaşi lucru, în ciuda actelor doveditoare aduse între timp de noi: că pentru casa noastră este alt proprietar, cu alt nume.

— Şi cum ai făcut, totuşi, să lămureşti lucrurile?

— A fost atât de greu! Am făcut un proces, la care ne-a fost avocat doamna Diculescu şi procesul a durat de prin 1992 până prin 2002. Veşnic apărea întrebarea: *Unde e Buzoianu?* Iar după ce am câştigat procesul, şi după ce am luat casa, tot, tot, tot, a venit o nouă înştiinţare de la primarul Capitalei, Viorel Lis, că nu ne poate da casa înapoi, pentru că proprietarul e Buzoianu.

— Nu aflase că aţi redobândit casa legal?

— Ei nu putuseră să înţeleagă că noi am stat tot timpul acolo şi că nu s-a vândut niciodată casa. Şi asta, cu toate că, atunci când a venit naţionalizarea, mama a scris clar, chiar pe actul ăla de naţionalizare, că refuză să semneze, cum i se cerea, pentru că ea, fiind Zamfirescu, nu poate să semneze Buzoianu!

Asta scrie pe hârtie. Procesul a fost foarte greu şi a durat foarte mult. Culmea e că, până la urmă, după ce ne-au dat casa înapoi, mi-a venit mie înştiinţare că, în calitate de chiriaşă, trebuie să evacuez apartamentul, în favoarea doamnei care a câştigat. Şi la ambele rubrici era acelaşi nume, numele meu, şi acelaşi număr de buletin. A trebuit să semnez, de predare şi de primire, tot eu.

— Te-ai luptat pentru apartamentul tău, nu pentru toată casa?

— Ba da, pentru toată casa, aşa fusese naţionalizată, pe un singur nume, nu pe fiecare apartament. Era un singur naţionalizat. În actul nostru de proprietate era scris numai numele bunicii: Ştefania Zamfirescu. Ar fi trebuit, atunci când ea a murit, ca fraţii să fi ieşit din indiviziune, să se facă un act de departajere, dar ai mei nu l-au făcut, pentru că se înţelegeau bine între ei, avea fiecare casa lui şi nu au stat să discute ce iei tu, ce iau eu. Au lăsat lucrurile cum erau. Dacă fiecare avea un apartament pe numele lui, la naţionalizare i l-ar fi luat fiecăruia, pe numele lui. Fiindcă nu am ieşit din indiviziune, de aceea s-a produs toată nebunia asta. Când am făcut proces, noi l-am făcut în numele bunicii, noi, toţi urmaşii ei, eu, cu Anca şi cu Dumitreştii.

— Îmi mai amintesc că la demisol, în casa voastră, locuia o doamnă care avea o canişă. Şi doamna aceea vă era rudă?

— Nu, ea era fiica croitorului Bădescu. Acolo unde stăteau ei, erau fosta sufragerie şi fosta bucătărie a apartamentului de la parter, legate printr-o scară interioară de restul casei, dar şi cu o intrare direct din stradă. În partea aceea de casă, ne-au adus chiriaşi. Mai întâi, a stat acolo un alt croitor, Stoian, apoi au venit Bădeştii. El a fost un croitor renumit, învăţase meseria de la cumnatul lui, Gică Cristescu, fratele doamnei Bădescu. Acest Cristescu fusese unul dintre cei mai mari croitori din Bucureşti, la vremea lui. Avea atelierul şi casa pe Strada

Povernei. Toată lumea îl căuta. Tatăl lui Mihai își lucra costumele la el.

— Pictorul Arephy? Cred că era un client exigent.

— Într-adevăr, dar și Cristescu era foarte bun, iar Bădescu a fost și el la înălțime. S-a născut la Roșiorii de Vede, de unde erau și Cristeștii. S-a însurat foarte tânăr și a venit aici, să învețe croitoria, pentru că acest frate, mai mare cu cel puțin zece ani decât ei doi, își făcuse un nume în București, toată lumea bună la Cristescu mergea. Dar să vezi ce întâmplare: Bădescu mai avea un frate, Gabriel, tot croitor, dar la Paris.

— Înseamnă că aveau meseria în sânge. Din Roșiorii de Vede, croitor la Paris!

— Gabriel plecase la Paris înainte de război, și-a făcut acolo o situație foarte bună și, când a ieșit la pensie, asta era prin 1960, s-a gândit să se întoarcă în România. I-a scris lui frate-său o scrisoare în care îl întreba: *Spune-mi, ce mă sfătuiești? Să vin sau să nu vin?* Bădescu n-a avut curaj să-i spună *nu veni*! Și s-a făcut că plouă. Gabriel a mai trimis o scrisoare și pe urmă s-a supărat pe frate-său că nu răspunde și, fără să mai întrebe nimic, a venit. A lichidat acolo tot. Când s-a trezit aici și a văzut că nu se respectă nici una din promisiunile făcute de către oficialități (i se spusese că statul român dă repatriaților case, poate și pensie, iar el nu a primit nimic), s-a supărat și mai tare pe fratele său, că nu-l prevenise de situația proastă din țară. De stat, la început a stat la el, dar cum apartamentul era foarte mic și Gabriel foarte supărat, a hotărât să se mute. Bădescu era și el foarte supărat, că nu înțelege frate-său situația. *Cum puteam să-ți scriu așa ceva, când scrisorile erau citite, telefonul ascultat? Trebuia să înțelegi de ce nu răspund*. S-au certat și, pe chestia asta, nu s-au mai împăcat niciodată. Noroc că Gabriel avea niște bani din ce lichidase la Paris și a putut, aici, să plătească o chirie și să se descurce, în condiții foarte modeste. Era un tip simpatic și o căuta și el mereu pe mama, să vorbească împreună

franţuzeşte. Că vorbea mai bine franţuzeşte decât româneşte.

— Unde s-a mutat Gabriel?

— Aproape, pe Calea Moşilor, lângă plăcintărie, acolo unde era o tutungerie. E un bloc mic, cu o curte interioară, acolo i-au dat un fel de cămăruţă, pentru care plătea chirie.

— Blocul de la numărul 125, unde acum e un fotograf? Îl ştiu, cu un gang lung şi câteva cămăruţe lângă scara de serviciu.

— Acolo, deci foarte aproape, aşa încât îl vedeam des, mai ales că venea mereu cu chef de scandal la frate-său. Îşi făcuse mari nădejdi pentru bătrâneţe, dar a ieşit cum a ieşit. Şi a murit în prăpădenia asta de odăiţă.

— Se gândise bine pentru alte timpuri.

— Acum repeta mereu că fratele lui a fost duşmănos ascunzându-i adevărul.

— Mare ghinion! Fiecare avea dreptatea lui.

— De aceea, nu l-a putut ierta niciodată pe frate-său. Dar numai timpurile purtau vina. Domnul Bădescu era o persoană foarte cumsecade de felul lui, un om de calitate. Dintr-un băiat născut într-o familie numeroasă şi săracă, undeva în provincie, a devenit un adevărat domn la Bucureşti. A ucenicit la cumnatul lui şi s-a dovedit că avea un talent extraordinar. Câtă fineţe în el, cât bun gust! A fost un film, cu Jean Gabin, *Domnul*, l-ai văzut cumva? Aşa era domnul Bădescu, un domn înnăscut, avea stil. Era nemaipomenit. Un tip foarte rezervat, toată ziua stătea acolo, în demisolul lor, şi lucra. Acest fost băiat de prăvălie a învăţat meseria perfect, toată viaţa a lucrat şi a reuşit să-şi facă, din munca lui, un bloc cu trei etaje pe Dorobanţi. Acolo au venit şi l-au dat afară în două secunde, deşi el muncise cu acul pentru fiecare cărămidă din casa aceea. L-au adus aici, în subsol. Afară de blocul lui cu trei etaje, mai reuşise să-şi facă şi magazin, un atelier de croitorie, pe Calea Victoriei, la Biserica Albă, pe colţul cu fosta Stradă Biserica Albă. Sigur că i-au luat şi

magazinul şi atelierul. Tot croitorie a rămas, dar nu mai era a lui, a luat-o statul şi a făcut-o cooperativă.

— Acum este un magazin de confecţii pentru copii, colţul şi-a păstrat profilul, ca un memento, pentru cine mai ştie de croitorul Bădescu.

— A ajuns el într-un biet subsol, dar clienţii lui au venit aici, după el, şi clienţii aceştia erau Ion Gheorghe Maurer, Corneliu Mănescu.

— Adică domnii momentului...

— Da. Când venea, Maurer îşi comanda câte trei-patru costume, de vânătoare, de oraş, de seară. Eu ştiam, pentru că stăteam mereu de vorbă cu domnul Bădescu, şi el îmi povestea de toate, în timp ce lucra, şi deodată se uita la ceas şi spunea: *Hai, acuma fugi, pentru că vine domnul Maurer la probă*. Şi plecam repede. Domnul Bădescu a trăit până pe la optzeci şi şase de ani şi a lucrat până pe la optzeci. Nu s-a resemnat, a continuat să muncească mai departe şi şi-a câştigat existenţa, pentru că el nu avea nici o pensie.

— Nu a apucat să-şi revendice casa şi atelierul?

— Nu, el murise, nici măcar fiica lui nu a apucat, doamna aceea cu căţelul. Ea se mutase aici după ce a divorţat de soţul ei, actorul Horia Căciulescu. A venit să aibă grijă de părinţi, prin anii ’70 şi ceva.

— Partea aceea de casă era tot a voastră, nu-i aşa?

— Da, bineînţeles. Dar ei au fost nişte persoane foarte cumsecade, nu am avut niciodată probleme cu ei. Şi ies iar din răscruce, numai puţin: până pe Strada Latină în sus, unde este atelierul de reparat maşini. Acolo locuia un austriac, tot un croitor, venit de la Viena la Bucureşti, împreună cu soţia, prin anii ’30. Au cumpărat casa asta. Eu i-am prins bătrâni, erau mai bătrâni decât domnul Bădescu.

— Şi mai lucra bătrânul croitor austriac?

— Mai lucra şi el, ce-ar fi putut să facă, fără pensie? Aveau atelierul în casă. Ei doi nu aveau copii, dar eu mă duceam în curte, la ei, pentru că aveau un căţeluş simpatic, cu care mă jucam, îmi plăcea şi doamna, era foarte drăguţă. Creşteau nişte plopi superbi în curtea lor.

— Acolo era plopul meu iubit, un uriaş desfăşurat pe cer, îl priveam mereu de departe, dar l-au tăiat acum vreo zece ani.

— L-au tăiat, ca să facă atelierul auto. Vai, şi eu, când am văzut că l-au tăiat... La umbra lui, vara, doamna aceasta, Tzanek îi chema, m-a învăţat să brodez. Ea adusese o persoană din Ardeal, ajunsă o bătrânică atunci când am văzut-o eu, foarte devotată, s-o ajute la treburi. Probabil că se ştiau din tinereţe. Avea o cămăruţă, lângă bucătărie. Iar când au lăsat-o puterile şi îi venea greu să lucreze, bătrânica şi-a adus nepoata, s-o ajute. Şi această nepoţică, foarte harnică şi săritoare, este doamna Tripa. Era o fată fină, drăguţă, cu nişte cozi superbe. S-a căsătorit, la Bucureşti, cu domnul Tripa, şi au trei băieţi. Când s-a putut, au cumpărat casa. Băiatul cel mare este cel cu atelierul, al doilea a plecat în America prin 1993, cu nevastă şi doi copii, iar cel mai mic a făcut ASE-ul şi lucrează la o bancă. Îi iubesc mult. Sunt foarte primitori, săritori şi drăguţi.

— Aşa spunea şi altcineva din cartier, povestind despre Casa Movilă, aflată la începutul Străzii Latine, cred că la numărul 3. Doamna Movilă, ultima din familie, ajunsă foarte bătrână, a fost îngrijită de doamna Tripa, cred că nu mă înşel asupra numelui şi despre ea era vorba. Ştii ceva despre asta?

— Despre această doamnă Movilă nu pot să-ţi spun nimic, dar ştiu sigur că doamna Tripa, ardeleancă harnică, este o foarte bună gospodină şi mai ştiu că mergea să ducă de mâncare la diverse persoane în vârstă, pe care le ajuta, le îngrijea. Probabil, contra unei sume de bani. Avea de crescut trei copii. Domnul Tripa lucra la IDEB, pe Calea Moşilor, lângă Biserica Răzvan. Dar nu e uşor să creşti trei copii.

— Mi se povestea că această ultimă doamnă din familia Movilă, din recunoştinţă, i-ar fi lăsat casa doamnei Tripa. Dar în casa aceea sunt acum enorm de mulţi locatari. O moştenire de acest fel este o grea povară pentru oricine. De altfel, am înţeles că

sunt nişte procese în derulare, dar nu am mai avut de la cine să aflu de soarta casei.

— Tu vorbeşti de casa aceea cu o curte mare în faţă, cu aspect de han?

— Da, de casa aceea lătăreaţă, lăsată uşor sub nivelul străzii, cu două ferestre enorme la faţada spre curte, pe unde se şi intră în casă. Faţada dinspre stradă e numai cu ferestre, un şir la subsol, altul la parter, şi cu două ornamente imense, florale, din mortar, un fel de blazon repetat, de o parte şi de alta a grupului de trei ferestre.

— Nu acolo mergeam să cumpărăm borş, prin anii ’50-’70?

— Ba da, chiar acolo. Şi pe mine mă trimitea mama după borş în Latină, şi am apucat să-i trimit acolo şi pe băieţii mei Andrei şi Matei, aşa că apropiem scena cu borşul de anii ’80! Ţin minte o casă cu tavanul jos, cu odăi imense, cu podelele lună de curate, acoperite cu preşuri din acelea ţărăneşti, ţesute din cârpe, şi putinica de borş, acoperită cu o pânză scrobită, aşezată pe-o masă lată, pe stânga, cum intrai. Dar chipul bătrânicii mereu în negru, care-l vindea, mi s-a şters din minte. Şi nici nu cred că stăteam să mai schimbăm o vorbă. Îmi turna borşul în sticlă, îi dădeam leul şi fugeam. Aveau o curte mare, pavată cu piatră de râu, pe atunci, aproape pustie. În mijloc, creştea un salcâm, trebuie să fi fost foarte bătrân. Îl iubeam şi îl regret şi acum. Mai târziu, în curtea lor a fost un plop, pe care l-am privit crescând de când era un copil. Avea vreo treizeci de ani, când, în primăvara lui 2007, l-au tăiat sub ochii mei. Prin anii ’60, mi se părea că nu mai stă nimeni acolo, în Casa Movilă, în afară de cei doi bătrânei. Doar în curte, în nişte firide care duceau până în curţile din Spătarului, locuia câte cineva, în fel de fel de căsuţe şi cămăruţe, fostele atenanse ale casei boiereşti. Cred că e o casă de patrimoniu.

— A fost la origine Casa Şahim. Cu siguranţă, la Biserica Armenească, familia Şahim e pomenită printre ctitori, pentru că au contribuit la

reconstrucţia ei la începutul secolului XX. Erau unii dintre cei mai bogaţi oameni din Bucureşti, aveau o mare moşie, pe care o cultivau foarte modern. Acest mare bogătaş, Şahim, a murit pe la 1900 şi ceva, destul de tânăr, şi au rămas mai mulţi copii. Cel mai mare fiu, care a administrat totul, a plecat la Monte Carlo, a pierdut toată averea şi, de disperare, s-a omorât acolo, în Monaco. Mihai a cunoscut un domn, Anton Şahim, prieten cu tatăl lui, fratele cel mai mic dintre copiii Şahim. Era muzicant şi, pe vremea filmului mut, cânta la pian în cinematografe, avea un dar nemaipomenit: văzând filmul, adapta pe loc, improviza ce se potrivea mai bine cu secvenţa respectivă. E înmormântat la Cimitirul Armenesc. Au avut şi un frate general, care a fost primar de Sectorul Negru. Mai era şi o soră, despre ea nu ştiu însă nimic.

— Dar când a devenit Casa Movilă? Când a avut timp?

— Probabil că a cumpărat-o familia Movilă, când ei au sărăcit. La începutul secolului XX, înainte de Primul Război.

— Da, aşa este timp. Dar aş vrea să-mi mai vorbeşti de casa voastră. E o casă care poartă semnătura arhitectului...

— *Miron Davidescu*, nume săpat cu caractere româneşti, cu înflorituri, într-o plăcuţă de marmură albă, încastrată în zid, în stânga. Am tot căutat, dar nu am mai întâlnit nicăieri numele lui. El nu a construit o casă nouă, ci a mărit-o pe cea veche, a supraetajat-o, a făcut foişorul şi mansarda. Cred, după cum ai văzut şi tu ferestrele oarbe din diverşi pereţi din interior, că au fost, de fapt, două case lipite, pe care el le-a legat. Şi ai văzut, deşi foarte discretă, pe faţadă e o desfăşurare de ornamente, probabil asta este tot opera lui, sunt ocniţe sub ferestrele de jos, baluştri sub cele de sus, şi benzile late, cu ornamente florale, între ferestrele etajului unu.

— În stil neoromânesc. Mi-au plăcut dintotdeauna foişorul cu stâlpi de lemn şi arcade şi uşile gemene,

din lemn, cu ochiuri de sticlă, plasate fiecare în câte-un intrând, protejate de balcon, una pentru scara principală, cealaltă, pentru scara de serviciu. Acoperişul are trei lucarne şi e foarte înalt şi pieziş. Îl văd foarte bine, peste alte case, de la ferestrele mele. Cine mai stă, din familia voastră, acolo?

— Alexandru lucrează acolo, la demisol. Iar eu vreau să revin în apartamentul nostru de la primul etaj. Deşi am avut tentative, nu m-am putut despărţi de casă. Mi se părea că-mi pierd identitatea. Nu am putut s-o vând.

— Pentru mine, va fi mereu Casa Zamfirescu!

— Bineînţeles. Aici mă simt acasă. N-aş putea să înstrăinez acest loc, în care am trăit cinci generaţii (bunica, tata, eu, copiii şi nepoţii mei), din care trei s-au născut în această casă. Chiar dacă un timp nu a fost a noastră, ci a statului, eu tot *a mea* am simţit-o mereu. În ea nu am vârstă. Sunt şi copil şi mamă şi bunică şi toate la un loc. Şi deşi e incomodă, pentru că nu am curte sau terasă, nu am renunţat niciodată la ea şi o iubesc aşa cum iubeşti un copil, fără să-l judeci că e rău sau urât – e *al tău*. Acum, Toia, odată ce am stabilit *centrul* locului, putem trece la casele din răscruce, sunt cinci. Ştiu câte ceva despre fiecare.

— Să mergem în sensul acelor ceasornicului. De casa voastră, e lipit blocul cu cinci etaje, cu o aripă pe Spătarului şi cealaltă pe Semilunei. Intrarea lui este pe o muchie, prin corpul central, foarte îngust, concav în partea de sus, deschis spre răspântie, dar încins, la nivelul etajului întâi, cu un fel de bandă lată de zidărie, convexă. O casă tipică de colţ. La parter, sunt magazine şi, îmi amintesc, tot o croitorie a fost şi acolo.

— Blocul s-a făcut în 1940, de doctorul Pavlov, care locuia la etajul 5. Celelalte apartamente au fost vândute. E în stil internaţional, cu pereţii balcoanelor din panouri de sticlă, cu ultimul etaj retras, cum impuneau rigorile vremii şi clădirile mai scunde din jur. Probabil că, la început, a distonat cu restul clădirilor. Acum, însă, ne-am obişnuit cu

asemenea alăturări. Nu ne încântă, dar nu ne mai şochează. Îmi plac ferestrele care dau spre răspântie, sunt foarte mari şi frumos proporţionate.

— În fotografia din cartea lui Damé, se zăreşte şi pe acel loc o clădire, albă şi mică.

— Poate aşa era la 1906, dar în 1940 ştiu sigur că locul era gol. Cum era şi grădiniţa aceea cu două-trei bănci, de vizavi, între Latină şi Semilunei, azi inclusă în curtea casei dintre aceste străzi, Casa Bercescu, cum îi spun eu în sinea mea, deşi Berceştii nu mai stau demult acolo.

— Ştiam o istorioară despre grădiniţa aceea. Proprietarii căsuţei ar fi cedat-o spaţiului public aşa, ca să aibă linişte cu autorităţile, în timpurile grele. Nu ştiu cine mi-a povestit. Şi proprietarii au recuperat-o, parcă, după 1989. Sau, chiar cu puţin înainte. Acum, în casa de acolo locuieşte un plastician.

— George Tiutin. Se ocupă cu olăritul, dar şi pictează.

— Domnul Tiutin a venit acolo relativ de curând?

— Nu chiar de curând, sunt vreo 35 de ani, reperul meu este Ioana, avea doi-trei ani pe atunci. Domnul George Tiutin a cumpărat de la doamna Bercescu. Şi atunci când a cumpărat, curtea era limitată, iar grădiniţa la dispoziţia tuturor. Am şi acolo în părculeţ fotografii cu copiii.

— Am şi eu, din 1971, poze cu Andrei, băiatul meu cel mare, cu fetiţa ta, Ioana, şi cu Ştefan, fiul fratelui meu. Cei mici nici nu se născuseră încă.

— A, eu am poze şi cu Alexandru, de mult mai târziu. Era un tei frumos, care mai există şi acum, şi corcoduşi roşii. Dar între timp au mai crescut şi alţi copaci.

— Părculeţul a durat până mai târziu. Avea, chiar în vârful triunghiului, şi o vitrină cu o gazetă de stradă. Ţii minte genul? Cu câte două-trei articole bătute la maşină şi poze decupate din ziare. Pe la sfârşitul anilor ’50, gazeta a dispărut. Stâlpişorii metalici ai ramei au supravieţuit cel puţin până în 1976, când i-am fotografiat acolo pe Andrei şi

Matei, cocoţaţi pe postamentul fostei gazete de stradă. Aşa ştiam, că era teren cedat dintr-o curte, anume pentru un părculeţ în cartier.

— Nu, nici vorbă! A fost mereu maidan. Din maidan l-au făcut părculeţ. Acolo veneau în fiecare an ţiganii să spoiască tingirile şi stăteau câteva zile, ridicau şi cort. Asta, când eram eu foarte mică, prin 1946-1947. Dar ţin bine minte, pentru că îmi plăcea să mai merg să-i privesc când făceau focul şi topeau metalul, şi mama, când mă vedea cum casc gura, mă lua repede acasă. În momentul când doamna Bercescu a vândut domnului Tiutin, ce crezi că a făcut el, ca nou proprietar? Pentru cartier, locul devenise o pacoste. Când nu veneau spoitorii, veneau tot felul de pierde-vară din cartier, se aşezau pe alea trei bănci, ţipau, fumau, mâncau seminţe, beau, se certau, toată ziua şi toată noaptea. Mereu se făceau plângeri pe treaba asta, dar degeaba. El s-a dus la Primărie şi a spus: *Dom'le, vă scap eu de beleaua asta*. I-au dat acest teren. Adică, l-a cumpărat de la Primărie cu preţul de atunci, 50 de bani metrul pătrat, sau aşa ceva, cu condiţia să-l împrejmuiască şi să-l aibă în grijă. El mi-a povestit, l-a cumpărat şi, de azi pe mâine, l-a îngrădit. Într-adevăr, s-a făcut linişte. Iar peste gard se vede multă verdeaţă. Este mult mai bine acum!

— Dar Berceştii, care au vândut artistului, cine erau?

— Bercescu era avocat, îl chema Ahile Bercescu, şi avea un câine pe care îl chema Hector. Asta mă amuza foarte mult. Când îl plimba pe Hector, glumea: *Suntem în plină Iliadă*. Doamna se numea Marioara. Berceştii aveau partea de jos a casei, cu intrarea şi adresa pe Semilunei numărul 2. Partea de sus a casei, cu intrarea de pe Latină, aparţinea altui proprietar. Despre partea asta, nu ştiu nimic.

— Din acest loc, mai vine spre mine o amintire. Şcoala unde am învăţat fratele meu şi cu mine era departe. Mergeam cu două tramvaie, 13 sau 14, până la Universitate, şi 3, 19 sau 20, până la Strada Arhitect Mincu. Uneori, o luam pe jos până la

Colţea. Asta se întâmpla atunci când, din susul Străzii Spătarului, apărea şi se repezea cu o dragoste nebună la fratele meu, Doru, pe atunci de vreo nouă ani, un câine mare, cenuşiu, din ăştia de maidan bucureştean, cu un cap imens şi o frunte lată, deşteaptă, cu ochi trişti şi veseli în acelaşi timp. Îl adora pe Doru. Deşi câinele ne fusese foarte drag, eu îl uitasem, de mulţi ani. Dar, într-o zi, când Fetiţa, căţeluşa noastră înfiată de pe stradă, a venit spre mine dintr-o parte, figura lui mi-a inundat ecranul! I-am văzut urechile ciulite, blana cenuşie, zâmbetul cu care se apropia de Doru – îi ajungea până la mijloc. Doru scotea tartina lui de pâine neagră cu unt şi i-o dădea, iar dulăul, fericit să fie cu el, ne conducea până în staţia de tramvai de la Colţea, aştepta pe refugiu să ne vadă suiţi în tramvai şi, dacă tramvaiul se oprea la stop, îl vedeam pornind-o tacticos spre casă. În dimineaţa următoare, apărea din nou. Nu ştiu cum îl chema, nici când a dispărut, acum o jumătate de veac. Dar dragostea lui de căţel, aerul lui protector şi supus au năvălit peste mine din nou, ca atunci!

— Hector era un câine care semăna cu descrierea ta. Interesant este că, în adevăr, din când în când reuşea să-şi rupă lanţul şi să fugă. Doamna Bercescu era tare necăjită, dar el se întorcea înapoi. Nu ştiu unde pleca. Era un câine mare, cenuşiu, cu păr scurt, însă, nu cu blană, şi cu pieptul foarte lat. Bărbătos, cu capul mare, de talie medie, spre mare.

— Cred că el era, ştiam că vine dinspre Strada Latină. Nu era un vagabond, locuia pe aici, într-o curte de la colţul dintre străzile Latină şi Semilunei. Poate că Doru ştia şi cum îl cheamă!

— Pe Doru mi-l amintesc foarte bine copil, era foarte frumos, mă bucuram când trecea pe stradă şi puteam să-l privesc în voie, de la fereastră, fără ca el să ştie. Îi spuneam *Valetul de Cupă*! De dragul lui am făcut paraşutism, aveam despre ce vorbi.

— Despre zbor, da, nu aş fi bănuit că de aceea ai făcut un sport atât de periculos, dar Doru i-a molipsit pe mulţi de patima pentru zbor. Îl admiram

pentru această pasiune a lui, de când era foarte mic, deşi la fraţii mai mici te uiţi, de obicei, de sus! Eram uimită şi de faptul că animalele i se supuneau, îl recunoşteau ca stăpân. Dar şi el le iubea şi ani de zile ne-am amintit de dulăul acela care ne conducea până la Spitalul Colţea. Speram să aflu de la tine ceva despre căţelul acela!

— Nu ştiu sigur, dar se prea poate să fi fost Hector. Descrierea se potriveşte. Au tot fost pe aici, prin curţi, câini frumoşi şi buni, i-am mai uitat! Dar acum, să traversăm Strada Latină, spre casa cu numărul 19 de pe Spătarului, unde este un magazin cu de toate, în curte.

— Următoarea casă din răscruce, Strada Spătarului 19, e menţionată de Petre Oprea între casele cu interioare pictate. Pe frontonul ei stă scris anul 1886. Este o clădire de patrimoniu.

— Cândva, când aveam vreo opt-zece ani, am şi intrat, de mai multe ori, în casa aceea. În curte, sub dud, era un chioşc frumos de lemn, unde se putea sta la umbră şi unde se putea lua ceaiul, demult, pe la 1886. Chioşcul a luat foc în două rânduri. Îl ştiai? Acum, pe locul lui e micul magazin cu legume şi fructe, tot într-un fel de chioşc, cred că are acoperişul celui vechi, e chiar în grădina casei, sub dud.

— E un dud bătrân şi frumos, crengile lui ajungeau până peste stradă. Acum vreo doi ani, cei de la Primărie i-au tăiat ramurile, în cadrul acţiunii *toaletarea*. Abia acum s-a mai încropit şi îşi reface coroana deasă.

— Da, dudul începe să arate din nou bine. Şi casa e îmbrăcată în viţă. Să ştii că înăuntru nu numai pereţii sunt pictaţi, ci şi sobele. Toate sunt din porţelan şi sunt pictate în cine ştie ce ateliere vestite. De casa asta vreau să-ţi povestesc. A aparţinut unei doamne, Elena Teodorescu... Totdeauna ezit când îi rostesc prenumele, pentru că pe prima proprietăreasă o chema sigur tot Elena Teodorescu şi era o cântăreaţă de operă, cunoscută la vremea ei, iar pe doamna care stătea în casă când mergeam eu acolo,

invitată chiar de ea, şi pe care am apucat-o tare bătrână, o chema tot Elena Teodorescu, dar era nora celei dintâi. Şi totul, în casa ei, era legat de muzică.

— Dădea lecţii de muzică?

— Nu, mergeam numai în vizită la doamna Teodorescu. De numele ei de familie sunt sigură, nu şi de prenume. Era nora cântăreţei, soţia unicului ei fiu. Îmi pare rău că nu mai ţin bine minte, eram mică, totul s-a întâmplat înainte să împlinesc zece ani. De-ai şti ce era în casa aceea! Totul vorbea despre muzică. Pianul, plin cu poze cu dedicaţii, tablouri, portrete mari, în rame frumoase, teancuri de partituri, afişe de spectacole vechi, de aici şi din străinătate, scrisori, hârtii cu antet de la diverse Opere. Erau ziare din secolul al XIX-lea, de la începutul secolului XX, dar păstrate cu mare grijă.

— De prin cărţi ştiu, Elena Teodorescu a fost eleva lui George Stephănescu. Era fiica primului bas al Teatrului Naţional, înainte de înfiinţarea Operei Române, P. Teodorescu, şi el fost elev al lui George Stephănescu, bunicul soţului tău, Mihai Stephănescu. Printre documentele şi fotografiile pe care ţi le arăta doamna Elena Teodorescu erau, cu siguranţă, multe legate de el.

— Nora aceasta foarte devotată şi foarte cultivată a lăsat Academiei Române casa, cu tot ce era în ea, cu gândul să devină un muzeu, o casă memorială dedicată operei româneşti. S-a pus chiar o placă, pe când doamna încă mai trăia, *casă donată Academiei*, aşa cum era şi la numărul 12, pe Spătarului. Ai văzut că a dispărut şi placa aceea?

— Da, demult. A rămas numai urma în zid, cât o foaie de caiet studenţesc!

— Uite aşa s-au volatilizat, pentru că Academia n-a fost în stare să aibă grijă. Şi în momentul când doamna a murit, şi asta este una din primele mele dureri intense sufleteşti, s-au azvârlit pe maidan toate lucrurile acelea pentru ea sfinte, menite să ajungă în muzeul dorit. Sigur, numai notele muzicale, sute de pagini, cărţi, afişele spectacolelor, fotografii, sute şi ele, scrisori, cărţi poştale ilustrate,

ziare şi reviste vechi, toate astea, aruncate în praf, printre sticle goale şi coji de seminţe. Şi eu, care le ştiam acolo în casă, aranjate, pregătite cu grijă, ca să rămână obiecte de muzeu, în clipa când le-am descoperit acolo, mi-aduc aminte că plângeam, mă învârteam printre ele şi am strâns câteva, la întâmplare, să le duc acasă. Dar mama, când m-a văzut cu hârţoagele alea murdărite şi rupte, nu m-a lăsat, mi le-a aruncat imediat. Şi iar am plâns! Iar casa au umplut-o de chiriaşi. Dar ştii ce era în casa aia? Cel puţin zece familii. Stăteau aşa, câte una în fiecare cameră. Şi sunt multe camere. În dreapta, are şi un fel de seră mare, cum se obişnuia pe timpuri, din care, pe o scară frumoasă, se coboară în curte. Intrarea în casă este un arc supraînălţat, cu marchiză în evantai, iar frontonul, pe care este înscris anul – 1896, e şi el împodobit cu dantele de tencuială. E o casă gândită frumos, în stilul timpului ei, şi se ţine bine.

— E o casă cochetă, ca o zaharniţă de porţelan fin. Ai mai intrat de atunci acolo în casă?

— Cei care locuiesc acum acolo au fost colegi de şcoală cu Ioana şi Alexandru. Nu am mai intrat în casă, dar merg des în curte, să cumpăr fructe.

— Îndată ce mi-ai pomenit pentru prima oară despre ea, acum câteva zile, am căutat în lista cu alegătorii din 1913-1914, în care nu mă mai satur să dau peste nume şi peste adrese, unele celebre, altele pitoreşti. Ei bine, l-am găsit pe domnul Teodorescu al doamnei tale, fiu şi nepot de cântăreţi de operă români. Se numea Dimitrie, locuia la adresa Strada Spătarului, 19, la rubrica *Profesia* apare ca proprietar şi vota la colegiul 1, secţia a III-a, în localul Şcolii Aron Florian (Tunari), de pe Calea Romană.

— Azi, Strada Mihai Eminescu. Îmi pare bine că l-ai găsit. E plăcut să descoperi astfel de confirmări, ale unor amintiri ca din vis, mai ales că eram atât de mică pe atunci, încât şi dacă mi s-ar fi dat detalii, nu le puteam ţine minte. Vizitele mele se desfăşurau aşa: doamna Teodorescu mă vedea jucându-mă pe

stradă, mă striga pe geam, schimbam câteva vorbe şi, pe urmă, mă poftea înăuntru. Ştia că îmi place casa ei.

— Copiii din vecini, care se bucură să viziteze doamne de pe timpuri!... Se mai practică oare asta acum? Eu mergeam în vizită la doamna Corban, din Strada Spătarului 6 A, etajul trei, apartamentul 31. Noi stăteam la patru. Ea era o fiinţă superbă, mi se părea foarte bătrână, împuţinată, cu faţa albă ca varul, dar foarte frumoasă. Îmi plăcea s-o văd venind spre casă, măruntă, în văluri negre. Mai târziu, nu mai ieşea din odaie. Când mergeam la ea, o găseam aşezată într-un mic fotoliu. Îi văd mânuţele albe, degetele agile. Povestind, împletea tot timpul, din ciorapi de mătase uzaţi, nişte poşeţele, plase pentru cumpărături şi alte lucruri ciudate. Nu am mai văzut pe nimeni făcând asta! Dar le vindea, ca să-şi poată cumpăra o pâine. Îmi plăcea mult să merg la ea, îmi arăta sertăraşele măsuţei de toaletă, în care păstra cutii vechi de pudră, somptuoase şi parfumate. Mirosul lor dăinuia în odaie. Uneori, parfumul acela dulce-amărui de pudră urca până sus la noi. Şi-mi povestea lucruri minunate din tinereţea ei, dar era ca într-o vrajă, le uitam imediat ce plecam de la ea.

— Pe doamna Corban nu o ştiu eu! Dar în blocul tău venea doamna Ivona Cristopol, nepoata pictorului Pallady, tatăl ei era frate cu pictorul. Ei aveau o soră, Marion, căsătorită cu fratele bunicului meu, mama Sandei Racovitză de care ţi-am vorbit.

— Verişoara mamei tale, botezată cu acelaşi nume iubit în familie, Alexandra! Deci, erai puţin rudă cu Ivona! O ţin minte, venea să-şi viziteze mama, care avea o cameră *la comun*, într-un apartament de la parter. Mie mi se părea cea mai bătrână doamnă din lume. Nu ieşea din casă, o vedeam numai la fereastră. Pe Ivona o ţin bine minte, avea un profil sever, avea ţinută, era înaltă, păşea falnic, părea nu îmbrăcată, ci drapată. Copiii din curte îi spuneau doamna Draperie!

— Sigur. Când se ducea în Spătarului, la mama ei, trecea întotdeauna şi pe la noi, s-o vadă pe mama. Era o doamnă mereu îmbrăcată în văluri vaporoase. Familia Cristopol avea casa aceea în stil gotic de pe Strada Venerei, colţ cu Silvestru.

— Ştiu bine casa. E scoasă la vânzare, acum. Îi tot văd poza prin ziare. Dar ce grădină minunată avea casa aceea, cu havuz, cu sfincşi care păzeau aleile adânci... S-a construit acolo nu ştiu ce universitate particulară, mereu controversată. Mare păcat de grădina Cristopol!

— Moştenirea a fost împărţită între mai mulţi. Cei cu grădina au vândut primii. Era casa familiei soţului Ivonei.

— Da, Măriuca, mi-o amintesc bine, era remarcabilă doamna aceea. Eu crezusem că e fiica vitregă a lui Theodor Pallady. O căutam, şi nu am găsit-o, în jurnalul lui. Dar asta era la răscrucea Spătarului cu Rafael. Tu erai stăpâna răscrucii Latină cu Spătarului.

— Despre casa doamnei Teodorescu, eu am crezut la început că este Casă Darclée. A fost şi filmul despre Hariclea Darclée, prin 1960, în care erau nişte scene turnate acolo, în casa de la numărul 19, şi mi-am zis că doamna Teodorescu o fi fost măritată cu băiatul ei. Nu întrebam pe nimeni, îmi făceam singură socotelile astea. Doar şi Darclée avusese un băiat.

— Compozitorul Ion Hartulari Darclée.

— Legătura asta cu Darclée am făcut-o mai târziu, când doamna Teodorescu nu mai era. Şi cred că numai eu suferеam pentru soarta nedreaptă a casei şi pentru că dorinţa unei moarte nu fusese respectată. Când ştiam că fusese donată Academiei şi vedeam că acum stăteau în ea tot felul de oameni care nu aveau nici o legătură cu asta şi nu le păsa...

— Cine a cumpărat-o?

— Droaia de chiriaşi a plecat cu timpul şi în casă nu a mai rămas decât familia cu trei băieţi, care şi ei s-au căsătorit şi astăzi au şi ei copii, cam de vârsta copiilor noştri. Şi s-au extins treptat, pe măsură ce

plecau ceilalţi chiriaşi, apoi, când s-a putut, au cumpărat. Şi am avut naivitatea să le spun: *Nu cumpăraţi până nu aflaţi ce gânduri are Academia*!

— Traversăm?

— Nu înainte de a merge puţin mai sus, la numărul 25, pe Spătarului. Aici este localizată amintirea legată de Eminescu.

— Eminescu, pe Strada Spătarului?

— Da, Toia, şi iată cum: la numărul 25 este o curte mare şi adâncă, plină de pomi şi cu mai multe corpuri de casă, micuţe, răspândite pe sub pomi. De afară nu-ţi poţi da seama, se vede numai casa solidă, cu etaj, din faţă. Curtea e într-o uşoară pantă care urcă şi cred că duce până aproape de Strada Silvestru, paralel cu Strada Corbeni, fostă Aureliu. Un peisaj cu totul inedit pentru centrul Bucureştiului se deschide dincolo de poarta de fier forjat de la stradă. Am impresia că această curte are şi o ramificaţie spre Corbeni, care ieşea cam în dreptul fântânii, cu o casă lunguiaţă, cu etaj, gen *han*. E la numărul 22 pe Corbeni şi aparţinea tot doamnei Lascu, proprietara de la numărul 25 de pe Spătarului. Ştiu asta pentru că, prin anii ’80, doamna Lascu vroia să vândă această casă, apăruse legea care interzicea două proprietăţi. Noi o cunoşteam pentru că familia Beloiu, rudele noastre, erau prieteni cu ei. Lascu este numele ei după soţ, medic veterinar, tot din neam de oieri ardeleni. Nu ştiu cum se numea doamna ca domnişoară şi îmi pare rău, pentru că eu vreau să-ţi vorbesc despre mama dânsei. Ea era vechea bucureşteancă. O bătrânică, mică de înălţime, slăbuţă, foarte vioaie, cu părul complet alb, care locuia în fundul curţii, pe *deal*, sub un nuc uriaş. Când mergeam la ea, prin anii ’50, urcam din greu panta, eram mică, de vreo patru-cinci ani, şi trebuia să iau în piept dealul. Mă mai împiedicam, cădeam, şi ea, care mă aştepta în prag, râdea şi mă întreba: *Ei, ce ai găsit*? Iar eu răspundeam: *O peţipică!* Şi îi întindeam o pietricică. Ştiu că aşa îmi spunea şi când eram mai mare şi mergeam la ea în vizită: *Ce mai faci, Peţipică?* Prin

1953-1954, când aveam eu vreo opt-zece ani şi ea avea o sută, îmi vorbea despre Eminescu, pe care îl cunoscuse în tinereţea ei. Aşa am aflat pentru prima oară despre *ziaristul frumos şi bolnav care scria şi poezii şi care se plimba prin cartierul acesta.* La acea vreme, încă nu auzisem de Eminescu, poetul şi ziaristul pe care ea îl pomenea mereu şi astfel, prin glasul ei, numele lui mi-a rămas întipărit în memorie.

— Aşadar, contemporanii lui din afara lumii literare îl percepeau mai întâi ca ziarist?

— Cel puţin, aşa îl ştia mama doamnei Lascu. Şi peste drum de casa lor, la numărul 26, a locuit cândva dirijorul George Georgescu.

— Iar la numărul 28, a locuit criticul literar Paul Zarifopol. Dar noi să ne întoarcem la răscruce. Peste drum de casa de la 1896, a patra din răscruce, vecină cu Casa Melic, este o casă de colţ frumoasă, cu trei intrări, una prin grădină, cu o terasă superbă, cu câteva trepte, spre Strada Spătarului, pe sub un ulm uriaş, îmbrăţişat de o iederă mare, a doua intrare, direct din stradă, pe Latină 14, iar a treia, printr-o curte, tot din Strada Latină. E îmbrăcată şi ea în iederă, cu ancadramente marcate la uşi şi ferestre, cu un atic cu baluştri deasupra terasei din Spătarului, o casă frumos proporţionată, elegantă şi sobră.

— Vorbeşti de Casa Roşianu. Este casa unui armean, un armean cunoscut pentru că a fost cândva foarte bogat. Doar era cartier armenesc.

— Odată, pe stradă, cineva mi-a spus: *este casa vânzătorului de cafea Cristea. După ce Cristea a murit, văduva lui s-a căsătorit cu un jurist.*

— Să se fi numit Cristea domnul Roşianu? Nu, ştiu sigur numele lui mic – Alexandru. Poate că doamna Roşianu a adus casa ca zestre la căsătorie şi se numise Cristea. L-am cunoscut pe domnul Alexandru Roşianu, mi-l amintesc foarte bine. El şi soţia lui stăteau în curtea dinspre Latină, sunt trei-patru trepte, într-o parte, cum intri, pe stânga, care dau într-un mic pridvor. Acolo, în garsoniera aia, au

rămas ei, sărăciţi şi necăjiţi, până au murit. Aveau amândoi peste nouăzeci de ani.

— Prin ce an au murit?

— Prin ’80. Dar ştii că urmaşii lor şi-au revendicat casa? Ei au avut un băiat care – a fost şi la ei o mare tragedie – a murit, pe la treizeci de ani, într-un accident de maşină. Au rămas neconsolaţi. Băiatul apucase să se căsătorească cu o doctoriţă şi aveau un copil. Am auzit de la cei care locuiesc acolo că a apărut nepotul din străinătate şi a revendicat casa, împreună cu un unchi din partea tatălui.

— Este, deci, o casă cu soarta în schimbare.

— Şi traversăm din nou, de data aceasta Strada Latină, spre casa din celălalt colţ, cu număr pe Strada Spătarului, 18.

— Altă casă de colţ tipică. Spre Latină, prezintă o faţadă lungă, ritmată de ancadramentele a cinci-şase ferestre. Spre piaţetă, muchia e teşită şi prevăzută cu o fereastră mare, arcuită în genul numit mâner de coş. Casa are un pod înalt şi un luminator. Se intră prin curte. Mi-ai povestit că te jucai în casa aceea.

— Blocul tău avea curte, casa mea, unicat în cartierul nostru, nu avea, aşa că mă jucam mult în curtea aceea, de peste drum. Este Casa Marcovici. Erau de origine basarabeni. Se pare că soţia lui Corneliu Coposu, născută Marcovici, le venea rudă. Aşa am auzit, dar prea târziu ca să mai am pe cine să întreb dacă e adevărat.

— Tatăl Arlettei Marcovici era general în epoca interbelică. În 1913, în casa aceasta locuia un căpitan, A. Marcovici. Pe lista de alegători nu apare decât iniţiala prenumelui. Cei doi Marcovici erau amândoi militari de carieră, poate au fost şi rude. Mai stă cineva din familie acolo?

— Nu, nu. El a murit în închisoare, iar doamna a murit şi ea, de foarte mult timp, prin anii cincizeci. Ţin minte că aveau o fată, Pupi, cel puţin cu zece ani mai mare ca mine. A părăsit demult România. Nu era măritată. A plecat în străinătate după ce a murit maică-sa şi nu am mai auzit nimic despre ea.

— Cu ce copii te jucai în casa aceea?

— Cu copiii chiriaşilor. Foarte mulţi chiriaşi au fost, întotdeauna. Casa era foarte frumoasă şi rămăsese aşa, deşi era locuită de atâta lume. Când intrai, prin peronul acela din faţă, era mai întâi un hol foarte mare în care dădeau multe uşi. O familie locuia în cele două camere dinspre stradă, altă familie primise camera din mijloc, fostul dormitor, prevăzut cu un budoar, şi-şi aranjaseră acolo un fel de cămăruţă, în fosta sufragerie locuia o a treia familie, şi pe urmă venea scara, care ducea la dependinţe, într-un fel de pod, unde locuiau încă două familii, cu mulţi copii. Cu ei mă jucam, intrarea dădea şi la pod şi la aceste camere, iar joaca în pod este o mare fericire pentru copii.

— Luminatorul deasupra cărei camere era?

— Deasupra holului. În pod, erau foarte multe mobile şi lucruri abandonate, poate rămase şi de la familia Marcovici. Ţin minte, mai ales, un aparat de radio, cât masa asta de mare, poate printre primele care fuseseră aduse la noi în ţară. Mare cât un birou, dintr-un lemn bun, cu sculpturi, o piesă foarte frumoasă, părăsită în pod. Ar fi putut fi reparat de un specialist, şi oferit Muzeului tehnicii, pentru că era o piesă de muzeu. I-am întrebat pe copiii de atunci dacă mai există radioul şi mi-au spus că a fost demult aruncat la gunoi.

— Spre Latină, lipite de clădirea familiei Marcovici, sunt, la numărul 7, două căsuţe într-o curte, privindu-se faţă în faţă.

— Nu e curtea cu cireşul?

— Ba da, Măriuca! Şi tu cunoşti toţi pomii din cartier, ca şi mine. Locul acesta, dacă nu clădirile, este legat de I.L. Caragiale. Pe când strada se numea Modestiei, au venit să stea cu chirie, la 1883, mama lui, Ecaterina, împreună cu sora lui, Lenci. Ele îl ţin la curent prin scrisori pe fiul şi fratele, care le ajută cu bani, cum decurge mutarea de la domnul Darescu, unde stătuseră până atunci (suntem aproape de Sfântul Gheorghe, ziua când se mută chiriaşii), aici, la cucoana Hagica, noua lor

proprietăreasă. Pe 22 aprilie 1883, Lenci îi scrie: *Adresa noastră este Strada Modestiei No 7*. Pe 17 aprilie îi scrisese mama: *Iancule dragă, silesce te rog de a-mi trimite banii de chirie cu 2, 3 zile înaintea mutării, fiindcă casele sunt goale şi aş vrea să ne mutăm mai înainte de Sf. Gheorghe, că şi cărătorii sunt mai scumpi la Sf. Gheorghe şi până nu dăm chiria toată, nu ne lasă nici un obiect să ducem acolo*.

— Erau severi proprietarii!

— Iar fiul, grijuliu, pentru că dorinţa mamei s-a împlinit şi ele s-au mutat în Strada Modestiei înainte de Sfântul Gheorghe. Nu ştiu cât vor fi stat aici.

— Şi, cu siguranţă, nimeni nu ştie că au stat aici, e vorba de anul 1883. Nici Casa Teodorescu nu fusese încă înălţată.

— Acum câţiva ani, domnul de la numărul 7 vindea cireşe din cireşul lor şi mi s-a părut formidabil că pământul ăsta chinuit al Bucureştilor rodeşte cireşe. M-am dus să cumpăr şi, pe când îmi cântărea cireşele, l-am întrebat într-o doară, ca să nu-l sperii: ştiţi că aici, la numărul 7, a stat mama lui Caragiale? Şi el a răspuns că nu crede să fi stat cineva cu numele ăsta, pentru că el şi fratele lui au cumpărat locul şi au construit casele din curte în 1947.

— Eu îmi amintesc că aici era o căsuţă în fundul curţii şi că prin anii ’50 s-au construit casele care se privesc faţă în faţă. Iar peste drum, cred că la numărul 10, e o altă casă interesantă.

— O casă cu geamlâc şi arcade la ferestre, foarte frumoasă.

— Proprietarul era negustor de fructe în Obor şi şi-a decorat casa cu un *blazon* cu fructe. Casa e foarte veche, cu o arhitectură frumoasă înăuntru. Are ziduri foarte groase. Locuia aici o colegă de şcoală primară, Puşa, şi mergeam des la ea. Să ne întoarcem pe Strada Spătarului. Alături de Casa Marcovici, la numărul 16, în casa de vizavi de noi, stătea doamna Comănescu. Ea nu avea copii. Pentru

mine era foarte important dacă cineva avea sau nu copii.

— Casa de la numărul 16 apare în lista din 1913, ca locuită de *Petre Petrescu Muscel, advocat*. Aceasta este grafia. În anii din urmă, prin ’80-’90, s-a construit ceva în prelungirea ei, peste curticică. Aveau o curte cu viţă sălbatică, umbroasă şi mică, şi o poartă de sârmă împletită.

— Exact, peste curte şi peste garajul din curte s-a construit o clădire unită cu casa veche. Pe faţadă era scris anul, tot 1896. L-au scos, cu ocazia vânzării, ca să pară casa mai tânără. Doamna Comănescu era blănăreasă şi lucra acasă. Confecţiona haine, căciuli, fel de fel de accesorii. Ce mă încânta pe mine era că ea creştea întotdeauna păsări şi peşti. Mari şi mici. După ce primul ei soţ, Alexandru Comănescu, a murit, ea s-a recăsătorit cu un domn Gheorghiu. În istoria unei case există atâtea morţi! Mereu alte nume şi alţi stăpâni. Doamna Comănescu a murit înaintea celui de al doilea soţ şi, cum nu mai avea pe nimeni, când a murit şi el, totul a fost moştenit de rudele lui. Ei au vândut casa părintelui de la Biserica Sfânta Vineri Herasca, cu puţin înainte să se dărâme biserica.

— E vorba de părintele acela legendar, care a slujit până în ultima clipă, până când s-au pornit buldozerele, iar părintele a fost dus din biserică direct la spital şi nu a putut supravieţui bisericii?

— Da, exact, el stătea acolo. Dar a murit repede. Şi, după aceea, au cumpărat alte familii, unii sus, alţii jos. Şi s-a construit partea nouă. Uneori se închiriază unor firme, cam asta e. Urmează numărul 14, o curte lungă şi îngustă, cu mai multe căsuţe mici, şi pe dreapta şi pe stânga. Acolo, pe stânga, stătea familia Savencu.

— În casa lor, mică şi curată, cu o grădiniţă cu flori în faţa intrării, am fost. Mă jucam cu fata lor, Rita. Uneori ne mai vedem, a fost colegă de serviciu cu vărul meu. Ea e avocat.

— Da, ştiu, şi are un băiat. Şi eu am fost la ea acasă, la joacă. În faţa ferestrelor, aveau copăcei şi

ronduri de flori. Când am citit *Maidanul cu dragoste* aşa îmi închipuiam decorul, ca această curte. Tot aici, în altă casă, mai stătea o familie despre care ştiu, Radu, vânzători la magazinul acela mare de legume şi fructe de pe Bulevard.

— De mult timp desfiinţat de „dezvoltatorii" noştri locali. Dar am în minte familia Radu. Ea avea nişte ochi verzi memorabili şi un fel de a fi dulce, politicos, parcă o văd, în adâncul aprozarului, slăbuţă, luptându-se fără murmur cu sacii şi lăzile grele. Aveau un băiat, sportiv.

— Da, ei sunt. Pe dreapta, venea un corp mai mare de casă, o casă vagon, în care locuia proprietarul.

— Cine era oare proprietarul?

— N-am ştiut niciodată. Eu numai cu Rita eram în relaţii.

— În 1913, acolo locuia un doctor, Andrei Dimitriu.

— Îl cheamă ca pe fiul tău cel mare.

— Da, dar nu suntem neamuri! I-am întâlnit numele între alegătorii Colegiului 1, secţia III. Poate că nici nu era proprietar, ci numai un chiriaş simandicos, medic.

— La numărul 17 nu ai găsit pe nimeni, în lista din 1913?

— Era cu mult înainte ca bunica voastră să cumpere casa pentru copiii ei. Am găsit pe cineva, în 1913, la adresa Spătarului 17. Se numea Ion Lăzărescu şi era funcţionar.

— Mi s-a povestit că în casa noastră au locuit polonezi refugiaţi, dar nu ştiu când anume. Mama ţinea cartea de imobil, dar am pierdut-o, acolo erau multe nume. De la pictorul Dragoş Morărescu am aflat că şi el a locuit, când era un copil de 7-10 ani, prin 1932-1935, în casa noastră. Aflând că stau în Strada Spătarului, mi-a spus: şi eu am locuit acolo, la numărul 17! Îşi amintea cum ieşea pe terasa de la etajul întâi şi privea strada. Dar, poate, pe vremea acelui funcţionar, Lăzărescu, numărul 17 nici nu era pe locul de astăzi, de vreme ce, după cum spuneai,

în lista alegătorilor, Casa Ghica e trecută la numărul 13, iar în cartea lui Damé, apărută cu şapte ani mai înainte, era trecut numărul 2.

— Probabil, în *Bucureştiul la 1906* numărul 2, atribuit Casei Ghica pe Strada Spătarului, corespunde, de fapt, Străzii Pasului, fiind vorba de o casă de colţ. Nu uita că, la câţiva paşi de casa voastră, Dimitrie Teodorescu e trecut la numărul 19, în lista din 1913, şi numărul a rămas acelaşi până astăzi.

— Pe locul casei noastre de acum e evident că au fost două clădiri diferite. De altfel, Strada Spătarului nu are numărul 13 şi nici 11. De la 9 se sare la 15, numărul de azi al Casei Ghica. Există o casă lipită de numărul 9, stil Ion Socolescu, dar cu intrarea şi numărul pe Strada Pasului.

— Ştiu la ce casă te referi, e construită pe un spaţiu mic, dar e ornamentată bogat. Este aici, în jurul Casei Ghica, la colţul cu Strada Pasului, o aglomerare de case frumoase, mari ca nişte conace, sau, pentru că suntem la oraş, nişte mici pălăţele, mai toate în stil neoclasic, case de pe vremea Regelui Carol I. Mă limitez numai la cele trei de pe Strada Spătarului. Întâi, e casa de la numărul 8, colţ cu Intrarea Spătarului. Nu se poate ca o astfel de casă să nu fi avut cândva o grădină. Şi în casa aceea locuia un întreg popor de chiriaşi, din subsol până la mansardă. Acum cred că e la fel. Au o intrare pe Strada Spătarului, care duce la etaj, dar intrarea principală, glorioasă, este din alee, cu câteva trepte, cu un peron elegant, cu parapeţi groşi, cu coloane duble, cu capitel corintic, de-o parte şi de alta, la parter, şi alte patru coloane, la etaj, încadrând balconul, iar pe acoperiş, în frontonul fastuos, se vede un blazon cu iniţialele proprietarului, cam încâlcite. Am desluşit numai un *C*. În lista votanţilor din 1913, acolo e trecut un locotenent colonel – A.C. Brătianu, inginer. Măcar una din iniţiale se potriveşte.

— Dacă ai observat, pe alee sunt şi alte intrări, de serviciu, ale casei. De altfel, are o adresă şi pe alee,

cum se întâmplă cu clădirile de la răscruci. Sunt două uşi cu minuscule marchize, una duce la subsol, în dreapta, alta, în stânga, dă pe scările care duc sus. Îţi aminteşti ce salcie minunată a crescut într-o vreme în faţa intrării din colţ? Era superbă.

— Traversând aleea, a doua clădire pe Spătarului este casa de la numărul 12. Aceea de care aminteai că a fost donată Academiei, dar acum plăcuţa a dispărut. Mai ţii minte ce nume era trecut pe ea?

— Nu, regret, nu îmi amintesc, dar o să mai întreb.

— După cum se obişnuieşte la astfel de clădiri, există o intrare prin stradă, şi alta printr-o curte minusculă, unde intrarea are o uşă supraînălţată, străjuită de un arc de zidărie ce ajunge până la acoperiş, încununat de un fronton. Sus, în mijloc, a rămas ceva ca un ochi de geam, rotund. O fi fost o fereastră de mansardă, sau un ceas? Casa este şi ea foarte mare şi nu se lasă văzută dintr-odată. Trebuie să o priveşti mai atent ca să-i descoperi nobleţea. Poate că nici nu era o casă unifamilială, boierească, ci o locuinţă făcută pentru mai mulţi copii ai familiei, cu apartamente separate pentru fiecare, cum e şi la voi. Şi tot din acest grup, peste drum, pe Spătarului, face parte casa de la numărul 9. O ştii, Măriuca?

— Este o casă foarte interesantă, are şi ea două intrări, de pe stradă, dar şi din curtea rămasă mică, îngustă şi lungită spre Strada Armenească. Intrarea din curte este şi aici monumentală, străjuită de doi atlanţi care poartă pe braţele adunate pe creştet balconul de la etajul întâi, ca pe un baldachin. Cere o anume distanţă ca să îi percepi solemnitatea. La doamna care stătea sus, unde se intra prin stradă, eu mă duceam să împrumut cărţi. Mihai îmi povestea că şi el a fost acolo după cărţi, la o doamnă în vârstă, care vindea piese de colecţie, ediţii foarte preţioase. Mihai regreta mai ales un volum de pe la mijlocul secolului al XIX-lea, scris de un francez, pe la 1840 şi ceva, care descria o călătorie a lui, inclusiv prin România. Cartea era în româneşte, se

numea parcă *O viatorie*..., cam aşa ceva, dar doamna nu a vrut să i-o vândă lui. Acum, există la Academie, un singur exemplar. Mie, doamna nu-mi arăta cărţi vechi, mie îmi împrumuta Ionel Teodoreanu. Sau Joseph Conrad. Autori interzişi pe atunci, pe care nu-i puteai citi decât aşa.

— Ar putea să nu fie vorba de aceeaşi doamnă şi de aceeaşi bibliotecă?

— Cum să ştim, dacă nu i-am ţinut minte numele, nici eu, nici Mihai?

— Într-o asemenea casă e loc de mai multe biblioteci.

— Erau multe biblioteci particulare importante pe Strada Spătarului. Mă gândesc ce va fi fost în Casa Ghica. Sau ce bibliotecă trebuie să fi fost în casa din colţul cu Rafael, unde a locuit profesorul Napoleon Creţu, care avea una dintre cele mai mari biblioteci private din Bucureşti. A fost arsă. Şi tot pe acolo, nu ştiu, la o doamnă de pe Strada Spătarului, pe la numărul 5 sau 7, venea un flaşnetar. Tu îţi aminteşti?

— Venea un flaşnetar, dar nu ştiu dacă era mereu acelaşi.

— Cred că da, cred că şi flaşnetarii îşi aveau traseele şi locurile lor, ca florăresele, sau ca vânzătorii de seminţe. Doamna aceea îi dădea totdeauna nişte bani, pe geam, ca să-i cânte melodiile ei preferate. Era un flaşnetar clasic, cu papagalul aşezat pe o stinghiuţă, pe flaşnetă, şi cu o cutie din care scotea cu cioculeţul bileţelele cu soarta ta scrisă pe ele. Ascultai muzica şi îţi aflai norocul. Cred că doamna îi dădea să şi mănânce flaşnetarului, ca unui musafir, când îl prindea. Aşa am şi stabilit eu relaţii cu ea. Când venea flaşnetarul, eu mă grăbeam să mă duc, să-l ascult, ea apărea la fereastră, admiram împreună papagalul, şi intram în vorbă. Ai mei ştiau cine e ea, ea ştia a cui sunt eu, era uşor şi firesc şi plăcut să stai de vorbă, era vara, eram în vacanţă, cred că vara era cel mai frumos pe Strada Spătarului. Iar vizita la geamul ei, pe afară, se termina când îmi arăta ceasul lor. Îl aducea din casă, era un ceas cu leagăn, pe care se balansa o

păpuşă. Până nu mi-l arăta, nu plecam. Mai era unul, asemănător, în geamul dinspre bulevard al casei care face colţul cu Strada Pictor Luchian.

Măriuca mă priveşte cu ochii ei mari, ca în copilărie. A tăcut, de parcă încearcă să prindă armoniile cântecului vechi. Şi aşa, ascultând cum se aude de tot mai departe muzica mecanică a flaşnetei, cu falsetele ei, ca nişte mici hohote de râs, oricât de tristă ar fi fost melodia, să lăsăm în urmă răspântia în formă de stea, deschisă mereu înspre cinci orizonturi şi primitoare pentru toţi cei ce vin către ea din cinci colţuri de lume.

Cu Sorana Georgescu-Gorjan, la Răspântia cu Dud şi la Răspântia cu Oţetari

Ferestrele mari ale blocului interbelic decupează piaţeta de jos în imagini citadine robuste şi atât de diferite, încât nu-ţi vine să crezi că e vorba de acelaşi front de clădiri: foarte aproape, frontonul neoromânesc al unei case de pe Vasile Lascăr, apoi, dincolo de gardul înalt de beton şi curtea cu panouri de baschet, Liceul Spiru Haret. Mai departe, în alte deschideri, acoperişul complicat, înconjurat de frunzişuri, al vilei *Matilda*, construite de Clavel, şi, în adâncimea perspectivei, turlele Bisericii Oţetari, mica bijuterie aproape ascunsă între Străzile Italiană şi Batişte, sub perdelele ei de viţă sălbatecă. În piaţetă vin să se întâlnească trei străzi, sau patru, depinde cum vrei să priveşti. Strada Italiană se întretaie cu Vasile Lascăr, spre Bulevardul Carol porneşte scurta Stradă Constantin Nacu, (fostă Fortunei, cum i-am întâlnit scris numele pe câte o hartă veche, dar, mai degrabă, Fortunei, cum iarăşi am citit prin felurite catastife), iar spre Batişte, desfăcându-se din Vasile Lascăr, se vede din răscruce începutul Străzii Caragiale, fostă, pe această porţiune, Strada Clinului, apoi, după ce traversa Batiştea, Strada Rotarilor. Suntem în Culoarea de Galben, în mahalaua *Oţetarii, poreclită astfel pentru că acolo se prăsiseră peste tot copacii cu acelaşi nume*, explică George Costescu, în *Bucureştii vechiului regat*, completând: *această mahala împresura biserica ce se cunoaşte sub acelaşi nume*. El precizează: *nu pentru că acolo se fabrica sau se vindea oţet, ci pentru că în mai toate curţile şi maidanele ei se prăsise copacii aceia care adună muşte şi cărora poporul le zice şi azi „oţetari” pentru mirosul acru ce răspândesc*. Dimpotrivă, George D. Florescu crede şi scrie în

cartea sa, *Din vechiul Bucureşti*, că biserica îşi poartă numele de la *breasla oţetarilor ce vor fi locuit în apropierea ei*. Am trecut, în iulie 2008, să caut oţetarii din jurul bisericii. Pe strada lor, la vedere, şi în curtea bisericii, nu erau decât un salcâm, o salcie şi câteva conifere. În faţa porţii, într-o gură de apă, a crescut un pui de oţetar, lângă o petunie şi-o păpădie. O mică viaţă fără şansă... Dar, în curtea Vilei Matilda, dincolo de tei, spre Strada Italiană, şi în spatele bisericii, se mai arată, mândri, doi-trei oţetari frumoşi, cu trunchiuri gemene şi coroane bogate, ca nişte adevărate însemne ale nobleţei locului. Dacă oţetarii au supravieţuit în zonă, pe unde au mai găsit câte un petec de pământ, nu-i de mirare. Oţetarii cresc mulţi şi pretutindeni, pe maidane şi în fundul curţilor uitate, printre ruine şi prin scuaruri neîngrijite, până şi în balcoanele părăsite, unde praful s-a adunat măcar de un deget, până şi în crăpăturile trotuarelor. Rodnică e biata lor sământă înaripată! Îmi amintesc cum, demult, o dragă doamnă, Natalia Predescu, într-o casă din Strada Mătăsari, îi spunea fetei ei, prietena mea: *Auzi, Monica? Bate vântul, bucuria oţetarilor!* De atunci, am început să le zăresc crestele rotate, panaşele frunzelor lor compuse, iţindu-se pe unde pot şi măsurând vechimea părăsirii câte unei clădiri sau anii câte unui maidan. De oţetari sunt plini Bucureştii. Mici cât un pumn, răsăriţi fără noroc la răsuflătoarea unei pivniţe, pe Calea Moşilor, şi gigantici, în câte o curte ascunsă, pe Strada Spătarului sau pe Latină, adăpostind cântecul păsărilor noptatice. În jurnalul lui, Theodor Pallady nota: *Numai natura mă odihneşte... privesc pomii înfloriţi, sânt acestea flori sau fructele lor, oţetarii – ciorchini verzi sau roşii (...). Şi nu mă pot opri să nu iau cu mine câteva ramuri... Le-am ochit în timpul plimbărilor mele şi vin să le fur când întunericul mă protejează.* A doua zi, domnul distins şi distant, care numără în 1941, când îşi scrie însemnările, şaptezeci de ani, ne dezvăluie: *Joi, 19 iunie. Ieri, cu ajutorul unei praştii – o piatră la capătul unei sfori – am*

izbutit să îndoi una din aceste crengi de oţetar îndeajuns ca s-o prind cu mâna; şi am luat-o cu mine. Mare mi-a fost uimirea dimineaţa, când, punând-o într-un vas cu apă, am văzut un cocon (o larvă) care, cum îl atingeam, îl făceam să se zvârcolească. Oare ce conţinea? Ramura de oţetar îl va face pe pictorul refugiat într-o cameră a Hotelului Paris martor la un miracol: din cocon iese un fluture şi, timp de câteva zile, jurnalul bătrânului aristocrat va fi jurnalul fluturelui: *Miercuri, 25 iunie. Fluturele din 19 iunie. După multiple ocoluri, se întorcea tot mereu la creanga de care spânzura coconul... Am fost curios să văd ce făcea acolo... Coconul era gol... iar fluturele sta pe el. Se întorcea tot mereu la locul de unde ieşise... Aşadar el era acela care tresărea ori de câte ori atingeam coconul... (ochii mi se umplură de lacrimi...). Acum, ori de câte ori ies îi duc grija fluturelui meu şi când mă întorc îl caut; dacă nu cumva îl văd zburând prin odaie... Iată-mă agăţat de viaţa lui...* Când viaţa fluturelui se va sfârşi, pictorul îi închină în bloc-notes câteva versuri din Nerval şi Malherbe şi pune la păstrare sub un geam creanga de oţetar, coconul şi fluturele uscat. *Odaia pe care o umplea cu graţioasa lui prezenţă mi se pare goală acum. Timp de câteva zile mă reagăţase de viaţă, nu mai eram singur în închisoarea mea...*

Legenda spune că biserica a fost construită prin secolul al XVII-lea, într-o poieniţă plină de oţetari de pe malul Bucureştioarei, care curgea cam pe unde trece astăzi Strada Jean Louis Calderon, fostă Alexandru Sahia, fostă Polonă, fostă Gogu Cantacuzino, venind dinspre Grădina Icoanei, unde-şi avea izvorul. De la acei oţetari sacrificaţi, ca să-i facă loc, şi-a tras bisericuţa numele.

Dacă destui oţetari se răsfaţă în Bucureşti, în schimb, prin documentele privitoare la istoria oraşului publicate de George Potra, un singur *oţetar* – negustor sau făcător de oţet, am întâlnit, pe un act de la 1823. Mitropolia vindea struguri din viile ei din mahalaua Bărbătescului unor muşterii nevoiţi să

recunoască: *Şi pentru mai bună încredinţare, neştiind a scrie, am pus degetele în loc de pecetie, ca să se crează.*

Eu Ion oţetaru
Eu Badea precupeţ
Eu Dumitrache precupeţ
Eu Ion iaurgiu

Nu ştim dacă Ion oţetarul locuia în mahalaua aceasta. În schimb, alţi enoriaşi ai Bisericii Oţetari apar prin acte, vânzând sau cumpărând locuri şi case din zonă. La 7 iunie 1777, Hristea ceauş, soţia lui, Lascarina, soacra Ioana şi cumnatul Stan vând un loc lui Mihai logofăt povarnagiu, iar *popa Iorga ot mahalaoa Oţetari* scrie documentul *cu zisa dumnealor*. La 8 decembrie 1788, *Fotin cojocaru cu soţia lui Zmaranda, cu fiica lor Anastasiia şi cu ştirea tuturor rudelor noastre i a preuţilor mahalalii, i cu ştirea vecinilor de înprejur, vând o casă cu locul ei lui jupân Costandin bogasieru*. Printre martori îi găsim pe Alexi Ion, pe Andronache *condoragiul*, pe Costandin sin Anastasii, pe Tudor *herarul*, pe Popa Costandin, (ot) mahalaua Oţătar şi pe Popa Gheorghe *ot tam*. Actul este scris de un Iordache căpitan, care are şi calitatea de martor. Orice vânzare trebuia să se facă *i cu ştirea vecinilor*, pentru că, pe atunci, funcţiona *protimisisul*, dreptul vecinilor sau al rudelor de a cumpăra ei, înaintea tuturor, un loc ce urma să fie înstrăinat. Aşa se întâmplă, exact în răscrucea aceasta, în octombrie 1823, când Alecu Şărbanovici şi soţia lui Vitoriţa vând lui chir Iordache bogasierul un *loc moştenesc*, care *să învecineşte, pe o lungime de zece stănjeni şi cinci palme, cu dumnealui Hagi Tudorache*. Vecinul Hagi Tudorache, bogasier la rândul lui, care nu semnează ca martor, deci nu fusese înştiinţat de Şărbanovici că vinde terenul lipit de al său, anulează vânzarea prin *Logofeţia cea mare a dreptăţii* şi răscumpără el terenul, cu *cădere de protimisis*. Este unul dintre vestiţii negustori ai familiei Hagi Theodorache, care şi-au scris mai târziu numele Hagi Theodoraky, iar casa lor bătrânească s-a aflat

la colţul dintre Strada Teilor şi Strada Italiană, până spre mijlocul secolului XX. Mai recent construită, monument istoric declasat cu seninătate şi înlocuit cu un bloc pe la începutul anilor 2000, era o altă locuinţă Hagi Tudorache, în imediată apropiere, pe Italiană, după colţul cu Strada Oţetari. Pe harta de la 1911 le găsim pe amândouă, conturul caselor le arată măreţe, iar curţile sunt plantate cu arbori şi flori. La Biserica Oţetari mai sunt şi astăzi morminte ale familiei, din prima jumătate a secolului al XIX-lea. În *Catastihul patentarilor de neguţători şi meseriaşi, împărţiţi pă corporaţii*, emis de *Politiia Bucureştilor* în anul 1832, Hagi Tudorache sin Tudor *ot Oţetari* este cel dintâi trecut în lista care cuprinde *Bogasierii cu mărgelarii i mătăsarii, mămularii şi bohceagii*. Regăsim aici şi alţi cetăţeni din *mahalaoa* Oţetari (transcriu întocmai cum scrie la catastih): la *Bogasieri* pe Ghiţă sin Ion, la *Sureccii cu Capanlăi şi Gelepi*, pe Petre Gheorghiie şi pe Enache Gheorghe, la *Băcani,* pe Ioan Stoian, la *Cârciumarii cu Rachieri, Cofetarii şi Bucătari*, sunt trecuţi Iordache Ivan, Costandin Cârciumaru şi Costea Gheorghie, la *Măcelari* este Ene Marin Tobă, la *Pescari*, Marin Ion, la *Precupeţi cu Vărari şi Pastramagii*, Anghel Toncul, la *Pânzari şi Abagii*, Tănase Gheorghe, la *Făinari*, Tudorache Călin, Nedelcul Călin şi Niţul Călin, poate fraţi. La *Croitori cu Telali, Ibrişimgii şi Ceaprazari*, e trecut Stanciul Pencul, iar la *Bărbieri*, Stoian Radu. Gheorghe Dima se numără printre *Dogari*, iar printre *Dulgherii, Zidarii, Tâmplarii, Pietrarii, Olangiii şi Cărămidarii* apare Gheorghe Şalău sin Tudor.

Spre deosebire de alte răscruci, locul acesta are în zilele noastre şi un nume – *Piaţa General Milan Rastislav Štefánik.* Pe tăbliţă încap numai date sumare*: 1880-1919, om politic slovac*. Explicaţia alegerii e simplă: la câţiva paşi, pe Strada Italiană, colţ cu Strada Oţetari, se află Ambasada Slovaciei la Bucureşti, iar aici există o placă memorială care evocă personalitatea diplomatică de dimensiuni

europene a lui Štefánik. Mai trebuie spus că generalul făcuse şi studii de astronomie, a şi lucrat la Observatorul din Paris, iar teza lui de licenţă fusese destinată unei stele din constelaţia Cassiopeea, descoperită la 1572. Îmi amintesc cum, prin anul 1987, pe când mă plimbam *pe străzile noastre* cu poeta Florenţa Albu şi cu câinele meu Smoky, mergând spre Strada Speranţei, pe Strada Italiană, din care muşcase adânc tăvălugul demolărilor, am privit cerul de deasupra ruinelor Casei Babic, casa albă, cu ancadramente de faianţă roşie, din capul perspectivei, când veneai dinspre Liceul Spiru Haret. Ne oprisem acolo, în colţ, şi Florenţa mi-a arătat constelaţia ei preferată, dublul V al Cassiopeei. Cred că, pe atunci, răscrucea dintre Străzile Vasile Lascăr şi Italiană nu avea încă un nume. Dar încă de prin anii treizeci, la câţiva paşi de actuala Piaţetă Štefánik, exista Strada Tomáš Masaryk, omagiu adus fondatorului şi primului preşedinte al Cehoslovaciei. Cum în epoca interbelică Legaţia Cehoslovaciei se afla pe Strada Vasile Lascăr 45, în două clădiri boiereşti superbe, ascunse şi astăzi în dosul gardului de fier forjat elegant şi mereu îngrijit, se explică de ce o stradă din imediata apropiere, fostă Sălciilor, a fost botezată astfel. După 1944, ea a fost numită Iulius Fucik, după ziaristul comunist ceh executat de nazişti, iar după 1989, a revenit la numele interbelic. O piaţetă şi o stradă din Bucureşti aduc aproape amintirea unor oameni care s-au cunoscut în viaţa lor pământească şi s-au preţuit: Masaryk a fost, la Universitatea Carol din Praga, profesorul de filosofie al viitorului general Štefánik şi dascălul său recunoscut întru viziune politică.

Suntem oaspeţii doamnei Sorana Georgescu-Gorjan, în fosta Stradă a Teilor, astăzi din nou Vasile Lascăr, după ce, multă vreme, s-a numit Galaţi. Blocul nu se găseşte chiar în răspântie, dar toate ferestrele apartamentului se deschid într-acolo. Construită prin anii ’30, clădirea este una cubistă, cu balcoanele ca sertarele unui scrin, puţin trase în

afară şi lăsate aşa. Pe vremea când arhitecţii începuseră să deseneze blocuri de acest fel, li se spunea blochausuri, şi lumea observa, speriată, încântată sau uimită, cum, privite de la distanţă, siluetele lor rigide şi înalte modificau treptat profilul oraşului pe orizont. Cel de la numărul 18 de pe Vasile Lascăr e un bloc prezent în acelaşi timp în două răscruci, spre Liceul Spiru Haret, dar şi spre întâlnirea dintre Strada Speranţei cu Strada Constantin Nacu, exact acolo unde ele se adună o clipă, ca braţele unui X. Înguste, ca pe vremea când au fost croite, dar mobilate în acest punct cu bloculeţe interbelice şi clădiri mai vechi care şi-au pierdut spaţiile adiacente în tranzacţii imobiliare desfăşurate de-a lungul unui veac, cele două străzi păstrează în îmbrăţişarea lor şi o mică grădină, acoperită toată de coroana unui dud majestuos. Casa, cu etaj, din vremea lui Carol I, pare într-o relaţie absolută cu dudul, el o ocroteşte cu umbra lui densă, iar ea e chezăşia supravieţuirii lui. Un mic restaurant botezat chiar *La dud* dă culoare locului. Duzii au fost cândva suverani în Bucureşti. Ei sunt şi copaci şi pomi, pentru că între cele şaisprezece specii ale lor există şi unii care nu fac fructe. Încă mai sunt destui în oraş, îi recunoşti în iunie, când trotuarele se înnegresc din cauza fructelor lor strivite sub paşi, Morus nigra şi Morus alba, cu dude negre şi dude albe, dulci-acrişoare, gustul vacanţei de vară. Sunt duzi şi pe Calea Victoriei şi-n Cişmigiu, şi în curţi ascunse, ştiute numai de locatari, pe Spătarului şi pe Dorobanţi, şi mai e uriaşul dud de pe Strada Latină numărul 8, dar nu mai e cel din Mântuleasa 38, unde a rămas doar conturul trunchiului tăiat deasupra rădăcinii... Un dud frumos, bătrân, dar nu prea mare, cu fructe albe, se află pe Strada Popa Petre, în dreptul casei cu numărul 34. Acolo au locuit sculptorii Elly şi Richard Hette, îmi amintesc ultima lor expoziţie, la Galeria Orizont, sculptură mică, dar plină de graţie şi romantism. Casa iese mult din aliniament, aşa că soarta ei este pecetluită. După moartea celor doi

artişti, a rămas pustie. O locuiesc câţiva pripăşiţi invizibili, a căror prezenţă e trădată numai de rufele mereu puse la uscat în curte, printre copacii deşi, şi de cei doi câini jigăriţi, dar demni, care latră la trecători, convinşi că au ce să apere.

În Orientul Îndepărtat, dudul era arborele răsăritului. La noi, de acolo a venit, ca hrană pentru viermele de mătase. Dudul, mai înainte de a fi bucuria copiilor, însemna mătase. Era plin de duzi prin cartiere, unde ne-au rămas numai numele străzilor, ca amintire a mătăsii de Bucureşti: Livada cu duzi, Dudului, Gândaci, Gogoşi, Argeaua, Frunzei, Duzilor, Borangicului, Mătăsari. *Argea* se numea bordeiaşul anume făcut ca să se ţeasă vara, dar şi scaunul pe care se aşeza la război ţesătoarea. În „Dicţionarul geografic al României”, apărut acum o sută zece ani, scrie: *Primăvara, îndată ce da frunza, femeile cedau apartamentele lor gândacilor de mătase. Prin iunie, maidanurile dupe malul gârlei erau pline de femei adunate pâlcuri împrejurul căldărilor din care trăgeau mătasea după gogoşi; iar dupe ce depănau borangicul, intrau în argee unde cu patru drugi de fier, ciopliţi din topor, cu o spată şi cu o suvelniţă, cu totul primitive, tocmeau un război cu care făceau tot felul de ţesături, în trei şi patru iţe*.

Poate că şi pe malul Bucureştioarei ieşeau femeile să depene gogoşile strânse de pe frunzele de dud, poate că şi prin luncile ei îşi întindeau ele la uscat baticurile din mătase de Bucureşti. Se va fi păstrat undeva un petec din mătasea aceea, testemelul vreunei străbunici, rodul unei îndeletniciri părăsite şi îngropate odată cu apele murdărite şi batjocorite de meşteşugurile aspre ale unor mahalagii robiţi muncii lor? Se vorbeşte prin cărţile vechi de testemele, dar, poate, erau şi marame şi ii şi cămăşi şi năframe. Cum va fi fost borangicul de Bucureşti? Şi de ce nu mai este?

Blocul cu faţada principală în Vasile Lascăr a fost construit în partea din spate exact pe conturul micii răscruci, aşa cum apare pe harta din 1911. Vedem pe

hartă că locuiesc aici, fie pe Speranţei, fie pe Fortunei, în case mai mari sau mai mici, dar toate cu grădini şi curţi, doamna Pătlăgeanu, inginerul Cucu, doamna Perşunaru, familiile Zamfirescu (în trei case), B. Dancovici, I. Niculescu şi Elena Trandafirescu. Pe Speranţei stau, după listele de alegători din 1913, la numărul 23, *advocatul* Mincu D.A., iar la numărul 25, Popovici Vasile, proprietar. Pe Fortunei 6, stă avocatul N.J. Cezărescu. În răspântia cu dud mai apare pe hartă, cu ieşiri şi spre Strada Speranţei şi spre Vasile Lascăr, o proprietate notată simplu: Nacu. Este singurul nume din toate cele amintite pe care îl regăsim, trei ani mai târziu, şi pe listele cu alegătorii din cartier: Nacu, Constantin, Strada Vasile Lascăr. Este şi singurul nume din acele timpuri amintit în relatarea doamnei Sorana Georgescu-Gorjan despre casa familiei sale:

— Blocul acesta s-a ridicat pe un teren care era proprietatea lui Constantin Nacu (1844-1920), jurist, om politic liberal, fost de mai multe ori ministru pe la sfârşitul anilor ’80 ai secolului al XIX-lea, în guvernele Ion C. Brătianu, la Finanţe, la Interne, la Justiţie, apoi la Culte şi Instrucţiune Publică, chiar dacă numai pentru perioade foarte scurte. Avea teren destul de mult în cartier.

— I-am căutat numele în *Bucureştii de altădată*, spumoasa cronică a lui Constantin Bacalbaşa, şi l-am găsit pe proprietarul acestui teren în mai multe scene politice de sfârşit de secol XIX, enumerat în diverse grupuri de acţiune, fie într-un grup de miniştri liberali demisionari, fie într-un comitet de conducere a partidului, fie în comitetul care a strâns bani pentru C.A. Rosetti, după ce a ars redacţia „Românului”, Rosetti fiindu-i şi vecin lui Nacu, pentru că a locuit cândva, se spune, la începutul Străzii Speranţei, aşadar, la doi paşi!

— Şi Rosetti a refuzat categoric banii strânşi atunci, după cum se ştie.

— Fiecare şi-a făcut datoria!

— Cât despre adresa de pe Speranţei, se prea poate să fi locuit aici, de vreme ce aici i-a fost

amplasată, în 1903, statuia,, realizată de Wladimir Hegel, profesorul lui Brâncuşi.

— Ceea ce, se va vedea mai târziu, pentru povestea noastră e o potrivire plăcută. Să revenim, deocamdată, la Bacalbaşa, pentru că el mai povesteşte un episod în care apare Constantin Nacu, din anul 1882, definit chiar de memorialist drept un *intermezzo vesel*: *Profesorul Crătunescu de la Facultatea de drept din Bucureşti are interesanta idee de a forma un nou partid, ascultaţi: Partidul... Virtuţii?! La acest partid au aderat fraţii Romus şi Remul Opran, Poenaru-Bordea, C. Nacu şi alţi câţiva. Un ziar, anunţând noua formaţiune, a adăugat că acest partid nu va fi prea numeros. A fost atât de puţin numeros, încât nici n-a existat. Şi cu toate acestea, toţi protagoniştii erau oameni de însemnată valoare intelectuală, unii din ei şi de însemnată valoare morală. Virtutea are, în compoziţia ei, şi un element de naivitate care-i dă înfăţişarea unei severităţi comice.* Acesta era, deci, domnul Constantin Nacu, om de valoare intelectuală, morală, şi puţin naiv. A predat şi dreptul civil, la Facultatea din Bucureşti. În *Anuarul României, 1885* găsim din nou adresa lui: *Constantin Nacu, avocat, deputat, profesor la Şcoala de Drept, Strada Teilor, numărul 24*. În 1914, pe lista alegătorilor la Colegiul I, secţia III a Senatului, îl găsim trecut astfel: *Nacu Constantin, Teilor 56, advocat*. Ori mai avea ministrul o casă, ori numărul este trecut greşit, ori numărătoarea a fost temporar schimbată. Cât despre domnul Crătunescu, era vecin cu Constantin Nacu, avea o casă mare, cu multe acareturi şi înconjurată de un teren vast, tot pe Vasile Lascăr, pe partea numerelor fără soţ, teren care se întindea până în Strada Dianei. Mai înainte să fie construit Liceul Spiru Haret la dimensiunile de astăzi, tot colţul dintre Străzile Vasile Lascăr şi Italiană aparţinea, cum am mai spus, vestitului negustor Hagi Theodoraky, fost preşedinte al Camerei de Comerţ. În *Amintiri din trecutul negustoresc...*, carte de memorialistică din care, din

păcate, lipsesc referinţele autobiografice, D. Hagi Theodoraky aminteşte de casa lor din acest loc, vorbind despre primii arhitecţi care au construit în Bucureşti: *Printre cei mai vechi, a fost şi arhitectul Veltz. El a construit şi casa părintească din Strada Vasile Lascăr şi o mulţime de alte clădiri, după acelaşi tipic.*

— Toate acestea se întâmplau în piaţetă în prima jumătate a secolului al XIX-lea, cu cel puţin un secol mai înainte ca povestea casei noastre să înceapă, prin anii 1930.

— Cam aşa, de vreme ce Veltz, sau Weltz, apare, în *Istoria Românilor în chipuri şi icoane*, de Nicolae Iorga, în următoarea însemnare: *În 1820, maestrul zidar Iosif Weltz făcea porucicului viitor general Ioan Odobescu, un rând de case după „planos apusean".* Pe atunci trebuie să fi construit şi pentru Hagi Theodoraky. Pe harta din 1911, la câteva curţi distanţă de casa vestitului negustor, apare şi o şcoală, Liceul Mihai Bravu, căruia îi va lua locul, mult mai târziu, după Primul Război, Liceul Spiru Haret. Dar, doamnă Sorana Gorjan, revenim pe cealaltă parte a Străzii Vasile Lascăr, şi un veac mai târziu, la Casa Nacu.

— Ei, da, după moartea lui Constantin Nacu, petrecută în 1920, terenul lăsat de el a fost lotizat şi vândut de urmaşi. Am actul iniţial, prin care Elena C. Sipsom, născută Nacu, fiica fostului ministru, a vândut terenul, partea corespunzătoare din cei 804, 56 de metri pătraţi, doamnei Tita Baraş, care era obligată să îl folosească numai la construirea, în comun cu ceilalţi cumpărători, a unui apartament într-un bloc. Aşa cum se vede pe hărţile mai vechi, terenul avea dublă ieşire. Intrarea în Casa Nacu se făcea prin curte, după moda timpului, din Vasile Lascăr, iar până în Strada Speranţei ajungeau atenansele şi grădina cu straturi de flori şi cu pomi. Exact în dreptul curţii ministrului, venea, din Bulevardul Carol, Strada Fortunei. Ea avea să-i poarte numele lui Constantin Nacu, după dispariţia lui. În 1935, când a început să se construiască,

blocul avea trei adrese: Vasile Lascăr 18, Speranţei 19 şi Constantin Nacu 7! Cam aceasta era aria pe care se întindea terenul: între Strada Speranţei, Strada fostă Teilor, Vasile Lascăr şi Strada Constantin Nacu. Proprietara, fiica avocatului, a vândut bucată cu bucată terenul, celor care au cumpărat apartamentele viitorului bloc. Pe harta din 1911, numele ei de căsătorie, Sipsom, apare şi el alături de proprietatea Nacu, pe Vasile Lascăr 16, cu o grafie puţin modificată: Sipsomo.

— Deci nu apartamente au cumpărat viitorii proprietari, ci teren.

— Exact. Cu obligaţia să participe la construcţia blocului.

— Ştiţi cine au fost acei primi locatari?

— Ştiu cam ce familii locuiau acolo în anii '40, când ne-am mutat noi. Avocatul Grefu, doctorul Wilentz, doctoriţa Danielopolu-Ungureanu, familiile Fichman, Zwiebel, Wagner, Kitzler, Micşa, Câmpeanu, Goldstein, Sălăgeanu. Fiecare a construit în interior după gustul şi cerinţele sale. De aceea, nici un apartament nu seamănă cu celălalt. Apartamentul în care ne aflăm poartă numărul 13. Ar fi trebuit să fie numărul 14, dar, încă de la început, proprietarii apartamentului 13 au operat modificarea, probabil din superstiţie. Blocul a fost construit în anul 1935, de arhitectul Saul Şmilovici. Are două faţade, una principală, pe Vasile Lascăr, numărul 18, cealaltă spre răscrucea dintre Strada Speranţei şi Strada Constantin Nacu. Acolo sunt o intrare de serviciu şi o intrare în garajul subteran, care acum nu mai e folosit. Tot acolo era amplasat şi incineratorul pentru gunoi, astăzi stricat. Holurile comune sunt vaste şi elegante, liftul era foarte atent finisat. Blocul a fost decorat în interiorul apartamentelor cu o serie de uşi din sticlă givrată în stil art-deco, foarte frumoase, din care se mai păstrează câteva în unele locuinţe. Ferestrele foarte mari fac ca totul să fie luminos, aceasta e trăsătura comună a apartamentelor pentru că, în rest, cum v-am spus, fiecare apartament este gândit altfel. Noi

nu am ales o anume aşezare a camerelor şi a dependinţelor, pentru că am intrat aici zece ani mai târziu, în anul 1945. A fost cumpărat de tata, inginerul Ştefan Georgescu-Gorjan, şi eram în momentul acela o familie compusă din doi părinţi şi două fetiţe. Venirea în apartament a fost o bucurie pe care nu o pot uita. Camerele erau mari, dispuse armonios, balcoanele largi, ferestrele cât jumătate de perete. Era atât de luminos şi frumos, încât pentru noi, copiii, a fost o sărbătoare să locuim aici. Până atunci, stătusem cu chirie în Strada Columb, 10, într-o casă întunecoasă, aşa că apartamentul nou era o schimbare în bine. Nu se construise încă aripa nouă a Liceului Spiru Haret, de pe balcon se vedeau castanii din grădina aflată în spatele liceului şi o curticică îngrijită, cu un puţ, cu o grădiniţă de zarzavaturi, în care noi, fetele, urmăream foarte interesate cum se desfăşura munca în gospodăria portarului liceului, care locuia acolo cu toată familia lui. În acest bloc, eu sunt cea mai veche locatară, practic de şaizeci de ani stau aici. S-au perindat foarte mulţi oameni în apartamentele din jur, au murit mulţi, au venit alţii; eu, într-un fel, păstrez memoria acestui bloc.

— Partea cea mai interesantă în ce priveşte acest apartament e că adăposteşte o adevărată arhivă legată de Constantin Brâncuşi, de partea tehnică a construcţiei Coloanei Infinite, la care a contribuit într-o mare măsură tatăl dumneavoastră, inginerul Ştefan Georgescu-Gorjan. În camera unde ne aflăm sunt, în dulapurile lor speciale, albume cu fotografii, dosare cu schiţe, scrisori care vorbesc despre această extraordinară colaborare. Tatăl dumneavoastră i-a fost sculptorului un credincios prieten mai tânăr, cartea lui despre Brâncuşi este scrisă dintr-o perspectivă unică, aceea a unui colaborator de care a depins rezistenţa Coloanei Infinite. E un titlu de nobleţe. Există în casă un obiect aparte, care marchează şi predestinează colaborarea dintre marele sculptor şi inginerul Gorjan.

— Da, portretul bunicului meu, tatăl tatii. De fapt, numai fotografia bustului pe care i l-a făcut Constantin Brâncuşi. Bunicul, Ioan Georgescu-Gorjan, era de origine din Gorj, din satul Godineşti, de lângă Tismana. La fel ca Brâncuşi, a plecat de acasă la 10-11 ani şi s-a dus la Craiova. Acolo, a ajuns curând, prin muncă şi stăruinţă, prim-vânzător la o prăvălie de pe Strada Madona Dudu. După nişte ani, Brâncuşi, care la rândul lui a plecat din Hobiţa pe la 11 ani, şi-a făcut ucenicia la Târgu-Jiu, apoi a ajuns şi el la Craiova, la un magazin de pe Strada Madona Dudu, la două-trei case distanţă de cel unde lucra bunicul meu. Bunicul era cu şapte ani mai în vârstă decât Brâncuşi, amândoi fiind din Gorj, şi cu oarecare asemănări în destin. Şi unul şi altul erau orfani, bunicul de ambii părinţi, Brâncuşi numai de tată. Treptat s-a creat o legătură deosebită între ei şi, în tot timpul cât a stat în Craiova, Brâncuşi ajunsese să-i spună bunicului meu *naşul*. Un timp a locuit chiar în casa bunicului, împreună cu fratele mai mic al acestuia. După ce a ajuns la Şcoala de Arte şi Meserii, a continuat legătura de prietenie. Fără discuţie, bunicul s-a numărat printre negustorii care l-au sprijinit pe Brâncuşi să intre la Şcoala de Meserii, iar mai târziu, l-au ajutat să meargă mai departe, la Şcoala de Belle-Arte din Bucureşti, unde a fost elevul lui Hegel. După ce Brâncuşi a terminat Şcoala de Belle-Arte, prima lui lucrare ca absolvent a fost acest bust, făcut în anul 1902, portretul bunicului meu. Brâncuşi a mai locuit un răstimp la Craiova, în casă cu bunicul, şi în perioada când se pare că făcea armata, ca student, cu termen redus, deci fără încazarmare. Aşa încât a putut beneficia de găzduirea bunicului. Atunci, în semn de prietenie şi recunoştinţă, i-a realizat acest portret.

— Aveţi fotografia. Unde se găseşte lucrarea?

— În momentul de faţă, bustul se află la Muzeul Naţional de Artă din Bucureşti, în Sala Brâncuşi. Este o lucrare din ghips şi dovedeşte calităţile deosebite ale sculptorului în a realiza asemănarea şi a prinde privirea. Când lucrarea a fost gata, acesta a

fost lucrul care l-a impresionat cel mai mult pe bunicul meu. Brâncuşi însuşi s-a bucurat când a văzut că *i-a ghicit privirea*. După ani de zile, Brâncuşi a plecat la Paris. Au continuat să corespondeze, Brâncuşi i-a trimis bunicului o serie de cărţi poştale. Din păcate, toate s-au pierdut, nu mai există, ca dovadă palpabilă a acestor legături. Erau cărţi poştale adresate *naşului* şi semnate Costache.

— Ca o încununare a acestei prietenii, fiul lui Ion Georgescu-Gorjan, Ştefan, a ajuns să colaboreze cu Brâncuşi.

— Da, şi aş vrea să urmăresc, mai întâi, drumul vieţii tatii spre această întâlnire mirifică din viaţa lui. Aş vrea să punctez formarea lui, ca inginer, ca intelectual.

— În fond, Ştefan Georgescu-Gorjan avea o adevărată vocaţie umanistă, dacă ne gândim că, mai târziu, a condus cu mult succes şi o editură.

— Într-un manuscris pe care l-a alcătuit puţin înainte de a muri, tata menţiona cum a ajuns la această vocaţie. Povesteşte acolo cum a căpătat, în primul rând, cunoştinţe foarte solide de limba română de la profesorii săi din Liceul Carol din Craiova, şi cel dintâi a fost Ion Niculescu, zis Moş Nache, care i-a învăţat pe el şi pe colegii lui să scrie şi să gândească româneşte, într-o formulă cât se poate de corectă. Tot în liceu, a învăţat limbi străine, limba germană şi franceza, cu Stăureanu, cu Fortunescu şi cu Popescu-Telega, şi limba latină, cu Ion Florescu. A învăţat singur engleza, italiana şi spaniola, astfel încât a terminat liceul având serioase cunoştinţe de limbi străine.

— Aceasta este formaţia umanistă a unui tânăr care visa să devină inginer?

— Adevărul este că şi-ar fi dorit foarte mult să facă studii de filologie sau de lingvistică, dar cum bunicii nu aveau o situaţie materială prea înfloritoare, s-a orientat spre studiile reale, spre inginerie, care reprezenta atunci ceva mai profitabil.

— Cred că n-a regretat niciodată, pentru că numai în calitate de inginer a putut să contribuie la ridicarea Coloanei lui Brâncuşi.

— Categoric! Iar faptul că avea o atât de mare dragoste faţă de partea umanistă, faţă de poezie, faţă de muzică, faţă de artă în general, l-a ajutat să-l înţeleagă mai bine pe Brâncuşi. Tata a devenit elev la Şcoala Politehnică din Bucureşti şi a ales Electromecanica, i se părea mai interesantă. Paralel cu cursurile la Politehnică, în primele trei semestre, a urmat şi cursurile de la Filosofie şi Litere, secţia italiană.

— Ce profesori a avut la litere şi filosofie?

— A frecventat cursurile ţinute de Ramiro Ortiz pentru italiană, de Rădulescu-Motru la psihologie, de Mircea Florian la istoria filozofiei, de Nae Ionescu la logică. A mers şi la cursurile lui Nicolae Iorga pentru istorie şi la ale lui Mihail Dragomirescu pentru ştiinţa literaturii.

— Şi de ce nu a ţinut pasul până la capăt?

— După primele trei semestre, anul al doilea i s-a părut prea greu la partea de politehnică, îi lua prea mult timp ca să-şi poată permite să urmeze şi cursurile celelalte. A mers însă până la sfârşit la cursurile de istoria artei, ţinute de Tzigara-Samurcaş. Astfel, şi-a îmbogăţit cunoştinţele de tehnică, împletindu-le cu cele de cultură generală.

— Se pregătea conştient pentru activitatea de editor, era un proiect secret al tânărului Gorjan, sau îşi urma, pur şi simplu, un instinct?

— În perioada facultăţii, a constatat că nu existau materiale didactice potrivite, profesorii nu aveau cursuri tipărite şi atunci a început el să-şi ia notiţe amănunţite, să le redacteze, să le litografieze, ca apoi să le vândă colegilor. În felul acesta, îşi procura bani pentru manualele foarte scumpe pe care altfel nu le-ar fi putut obţine. Bursa lui de 400 de lei abia îi acoperea costul cantinei. Desena proiecte pentru colegi şi mai făcea şi pe popotarul la cantina universităţii, unde primea, astfel, masa gratuită şi o mică indemnizaţie.

— Muncea enorm, îşi folosea timpul la maximum. Şi acesta a fost începutul lui de editor, redactarea şi multiplicarea cursurilor.

— În 1928, a terminat foarte bine facultatea. A mai făcut şase luni de practică la Viena, la Siemens-Schuckert, cu care ocazie a învăţat şi dialectul vienez, pe lângă limba germană, pe care deja o cunoştea, şi a cerut apoi să plece în Valea Jiului, la Petroşani, unde a ajuns în 1929. După un stagiu în subteran, a început să lucreze la Atelierele Centrale şi, în paralel, era conferenţiar la Şcoala de Maiştri Mineri şi Mecanici.

— Probabil că, în momentul când a început să predea, a apărut ideea de a face cărţi.

— Şi-a dat seama că, în continuare, lipsesc cursurile tipărite, că literatura tehnică în limba română era extrem de săracă şi atunci a luat cursul pe care-l preda el şi l-a şapirografiat, ca să-l poată distribui elevilor.

— La fel cum procedase în studenţie, dar acum numai în scop didactic.

— Exact. Dar a mai trecut mult până a ajuns să-şi facă propria editură.

— Mai întâi, a trăit experienţa Coloanei fără sfârşit. Când l-a cunoscut tatăl dumneavoastră pe Brâncuşi?

— Când Ştefan Gorjan a ajuns inginer-şef la Petroşani, la Atelierele Centrale, acolo existau o turnătorie, o secţie de structuri metalice, un serviciu de proiectări şi, mai ales, un atelier mecanic, înfiinţat în 1909, cu meşteri extraordinar de buni, care duceau mai departe o mare tradiţie, realizau în mod special aparataj pentru mină, stâlpi de susţinere a abatajelor, deci lucrări de mare răspundere. După multe deplasări în străinătate, pe linie de serviciu, tata, fiind apreciat de cei de acolo, a ajuns şi la Paris. Bineînţeles că prima vizită la Paris a făcut-o la atelierul lui Brâncuşi, pe care îl venera încă din copilărie. În momentul când a ajuns acolo, a fost uluit de ceea ce a văzut în atelier şi le-a scris imediat părinţilor o carte poştală, împărtăşindu-le emoţia lui,

în sensul că Brâncuşi este un artist de geniu. Avea douăzeci şi nouă de ani, dar realiza totuşi, singur, valoarea extraordinară a lui Brâncuşi. În 1935, de Sfântul Ion, la 7 ianuarie, tata a fost invitat de Brâncuşi să-l sărbătorească pe absentul prieten Ion, pe bunicul, şi, în ziua aceea, Brâncuşi i-a arătat tatii o serie de lucruri din atelier şi, între altele, minunatele coloane din lemn pe care le construise el. Primise nu demult o invitaţie, din partea Aretiei Tătărăscu, să facă la Târgu-Jiu un monument în cinstea eroilor care dispăruseră în timpul războiului mondial. L-a întrebat pe tânărul inginer, ştiind că lucrează la atelierele din Petroşani, dacă s-ar putea realiza acolo, în metal, o coloană aşa cum o cioplise el, din lemn, în atelier, dar de foarte mari dimensiuni. Tata s-a gândit şi i-a dat o soluţie pe care Brâncuşi a considerat-o satisfăcătoare: să se înfigă într-un bloc solid de beton, îngropat în pământ, un stâlp din oţel, pe care să se tragă, aşa, ca nişte mărgele pe aţă, elementele repetate ale coloanei. Mulţumit de această soluţie, de această concepţie tehnică a coloanei, Brâncuşi a început demersurile pentru o colaborare oficială. Tata a fost, desigur, încântat să colaboreze cu Brâncuşi, iar artistul a obţinut acordul Aretiei Tătărăscu şi al conducerii Societăţii Petroşani, care avea Atelierele Centrale şi, după aceea, au urmat pentru tata doi ani de cercetări intense, pentru a găsi documentaţia tehnică necesară, pentru a alege soluţiile cele mai bune, iar Brâncuşi, la rândul lui, s-a gândit în tot acest timp cum să realizeze monumentul.

În 1937, a venit în ţară şi a ales, în primul rând, locul unde să fie amplasat ansamblul monumental. Spre deosebire de alţi comanditari, care au renunţat la diferite proiecte pentru că n-au reuşit să-l înţeleagă pe Brâncuşi, doamna Aretia Tătărăscu i-a acordat toată libertatea. Să-şi aleagă locul, să-şi aleagă tema, să-şi aleagă colaboratorii. Era tocmai perioada când soţul ei era prim-ministru; se suprapune, în mare, perioadei ministeriatului lui Gheorghe Tătărăscu cu perioada elaborării şi

realizării coloanei, aşa încât a avut tot sprijinul şi din partea acestuia. Târgu-Jiu a fost declarat localitate de interes turistic pentru ca să se poată aloca de la buget o serie de fonduri pentru rezolvarea Căii Eroilor, pe care o gândise Brâncuşi. Devenise clar că, la Târgu-Jiu, de fapt, trebuia realizat un ansamblu de monumente. Pornea de la malul Jiului, de la locul bătăliei cu care se mândreau grozav târgu-jienii, bătălia de la podul peste Jiu, făcut de francezi, unde un grup de soldaţi germani, care au vrut să năvălească în oraş, a fost oprit de populaţia oraşului Târgu-Jiu, de femei, de bătrâni, de copii, de cercetaşi. Se pare că şi Ecaterina Teodoroiu a fost printre acei cercetaşi. Asta s-a petrecut la 14 octombrie 1916 şi constituia o mândrie pentru orăşeni. Locul acela de lângă Jiu trebuia marcat într-un fel. Şi a făcut Masa Tăcerii. Intrarea în zăvoi, în parcul oraşului, era iar un loc interesant pentru Brâncuşi. Acolo a făcut Poarta. Urma, în prelungirea aleii centrale a parcului, Calea Eroilor, care, practic, a fost tăiată atunci, printr-o serie de exproprieri, anume cu scopul de a uni între ele monumentele. Biserica, aflată în acelaşi ax, se afla acolo încă din o mie şapte sute şi ceva. Calea ducea mai departe spre un loc viran, fostul târg al oraşului, situat pe un loc mai înalt, spre răsărit. În fundal, munţii. Acolo a ales Brâncuşi să ridice coloana, iar la sfârşitul lunii iulie 1937, Brâncuşi, împreună cu inginerul Gorjan, s-a dus la acel fost târg, a aşezat un ţăruş în punctul unde urma să fie înălţată coloana, iar inginerul Gorjan a fotografiat locul. Pe acea fotografie, Brâncuşi a desenat prima imagine a coloanei. Au mers apoi la Petroşani, unde Brâncuşi a locuit întreaga lună august la inginerul Gorjan. Jumătate din lună s-a consumat cu stabilirea dimensiunilor coloanei. Brâncuşi n-a primit practic nici un onorar pentru această operă, iar Liga naţională a femeilor gorjene a cheltuit mai mult pentru restul ansamblului, cu Portalul, cu Masa, cu Calea Eroilor, cu biserica. Pentru coloană, au alocat în jur de trei sute şi ceva de mii de lei. În total,

ansamblul a costat vreo zece milioane, bugetul judeţului fiind de cinci milioane. A fost un efort deosebit, dar este adevărat că era şi o perioadă de mare înflorire economică. Ceea ce a făcut Brâncuşi cu mâna lui a fost modelul unui modul, cioplit din lemn de tei, început de Brâncuşi şi fasonat de meşterii tâmplari de la Atelierele Centrale, cu faţete foarte, foarte bombate, pe care Brâncuşi le-a cioplit timp de aproape două săptămâni, cu mare, mare răbdare. Meşterii, obişnuiţi cu munca industrială, erau nerăbdători să termine odată. *Durează prea mult*! Artistul, însă, lucra aşa cum ştia el s-o facă. După cum scrie inginerul Gorjan în lucrările sale: *oficia ca un sacerdot*. Practic, el a cioplit o pătrime din modul, restul l-a făcut meşterul Carol Flisek, un artist în meseria lui. După acest prim modul, s-au făcut restul de elemente, ca să se poată trece la turnare. Între timp, în atelierul de proiectare se realiza proiectul stâlpului de susţinere, care a fost gândit în trei tronsoane de diferite dimensiuni, stâlpul urmând să fie înfipt într-o fundaţie în formă de trepte, în trunchi de piramidă, de cinci metri adâncime. S-au turnat 75 de metri cubi de beton (165 de tone), deci ceva extrem de solid. Aceste lucruri au fost povestite pe larg în cartea inginerului Gorjan despre Brâncuşi, dar cartea este epuizată şi sigur că ar fi bine să fie reeditată.

— Nu strică niciodată să auzim din nou detaliile, sunteţi o sursă atât de apropiată, l-aţi auzit povestind pe tatăl dumneavoastră, nu din carte ştiţi cum s-au petrecut toate.

— Mai mult decât atât, în arhiva familiei există scrisorile pe care le-a primit tata de la meşteri. În momentul când s-a hotărât să-şi consemneze amintirile, ca să nu scrie decât lucruri verificate şi cât se poate de exacte, tata le-a trimis meşterilor întrebări precise. Meşterii au răspuns imediat. Treaba s-a făcut astfel, după cum au scris ei în scrisorile către tata, încât să dureze cel puţin două sute de ani. Era un lucru realizat de oameni care-şi cunoşteau meseria, o iubeau şi respectau ceea ce

ieşea din mâinile lor. În momentul în care, la începutul lui septembrie 1937, Brâncuşi a trebuit să plece din ţară, toate operaţiunile au rămas sub supravegherea inginerului Gorjan, în cursul lunilor septembrie şi octombrie. Brâncuşi a revenit la început de noiembrie, a asistat la tragerea a două module pe miez, apoi a plecat din nou, trebuia să meargă în India. Şi atunci a lăsat iarăşi pe mâna inginerului Gorjan tot restul operaţiilor. El a realizat într-un total de trei luni de zile întreaga operaţie de construcţie şi montare a coloanei. În 1938, Brâncuşi a venit din nou în ţară şi s-a ocupat de supravegherea metalizării. Se pare că. la inaugurarea care a avut loc pe 27 octombrie 1938, inginerul Gorjan nu a fost de faţă, nefiind în ţară. Despre Brâncuşi nu se ştie foarte sigur dacă a participat sau nu. Există în arhiva moştenitorilor lui Brâncuşi, acum ajunsă la moştenitorul moştenitorilor lui, o serie de materiale, filme, fotografii, documente care ar putea lămuri şi preciza dacă el a fost sau nu de faţă la această festivitate. După 1938, nu a mai revenit în ţară, a urmat, după 1944, o perioadă în care persoana lui Brâncuşi nu a fost agreată de conducerea comunistă a ţării şi abia după ani de zile s-a putut vorbi din nou despre marele sculptor. În 1957, Brâncuşi a murit la Paris, lăsând atelierul său şi toată opera de acolo moştenire statului francez.

— Statul român de atunci a refuzat moştenirea. Ce dureroasă lipsă de viziune!

— Statului român i-a rămas în schimb un lucru unic în lume: Ansamblul de la Târgu-Jiu şi, după cum spunea Sidney Geist, faptul că această lucrare se află în propria lui ţară este o dovadă de justiţie poetică. Brâncuşi însuşi aprecia Coloana de la Târgu-Jiu ca pe opera sa cea mai aproape de perfecţiune, alături de Cocoşul, pe care dorea să-l facă, mult mărit, monumental, pentru Franţa. Nu a realizat nimic din proiectele sale de monumente de mari dimensiuni, decât această operă aflată în România. Şi ea a avut momentele ei de cumpănă, din păcate, a trebuit să treacă prin momente foarte

critice. Mircea Eliade, în piesa *Coloana*, în care se referă la ansamblul brâncuşian, pune la un moment dat pe personajul Brâncuşi să afirme că este uşor să dobori coloana, dar este mai greu s-o înalţi. Nişte cuvinte premonitorii care, din păcate, în momentul când coloana zăcea dezmembrată, s-au adeverit. Chiar dacă acum totul a trecut şi coloana este din nou la locul ei, trebuie să amintim nişte momente de atunci, pentru absurdul şi dramatismul lor. Coloana a fost demontată, în prag de iarnă, în 1996. Stâlpul, miezul de oţel a trecut prin patru ierni, cu toate intemperiile lor, modulele au fost scoase de pe stâlp şi încarcerate în nişte cuşti de fier, au fost perforate ca să se facă tot felul de analize şi studii, un grup de nouă institute au făcut fel de fel de cercetări. Două institute din străinătate au cercetat şi ele, la fel. Este interesant că o treabă care a fost realizată în trei luni de zile de către lucrătorii şi specialiştii de aici din ţară, în 1937, a trebuit să aibă parte de atâta investigare, de studii, să fie demontată, testată, ca să se stabilească ce? Înlocuirea stâlpului, înlocuirea fundaţiei, înlocuirea metalizării, deci, practic, înlocuirea coloanei autentice făcute de Brâncuşi în 1937, cu un surogat. A existat însă şi un studiu al forurilor UNESCO, al specialiştilor străini, care au venit în ţară să analizeze situaţia monumentului şi au constatat că această lucrare este nu numai o capodoperă de artă, ci şi una de inginerie şi tehnică românească şi că ea trebuie să fie refăcută exact aşa cum fusese iniţial. Au mai existat, totuşi, tot felul de încercări ca să se meargă pe soluţia înlocuirii, deşi cercetările nedistructive au demonstrat că fonta, oţelul, niturile, buloanele ş.a.m.d. erau în stare bună şi ar fi fost nedrept să se renunţe la ele şi să se arunce o operă la coş! Ceea ce s-ar fi făcut în locul ei, un stâlp de oţel adus din Suedia, o metalizare din Suedia, ar fi reprezentat o Coloana 2000 a altcuiva. Nu ar mai fi fost Coloana lui Brâncuşi. Din fericire, Ministerul Culturii şi Comisia Monumentelor Istorice au dat foc verde restaurării coloanei aşa cum

a fost, cu un proiect care prevedea tocmai respectarea integrităţii monumentului.

— Totul s-a petrecut cu inadmisibil de multe riscuri şi emoţii! Dar, bucurându-ne şi minunându-ne că a biruit bunul simţ, să zăbovim pentru a mai găsi câteva conexiuni între această casă din Bucureşti şi povestea Coloanei de la Târgu-Jiu. Mi-aţi arătat două obiecte atinse de mâna sau de ochii lui Brâncuşi. Există, mai întâi, acea fotografie a terenului gol, pe care stiloul sculptorului a schiţat Coloana, de fapt, prima imagine a Coloanei fără sfârşit, şi mai există oglinda din casa de la Petroşani, casa în care Brâncuşi a intrat şi a locuit o lună. Cu siguranţă, s-a privit în această oglindă.

— Da, oglinda noastră de aici era la Petroşani, unde a stat Brâncuşi o lună cu tata şi toată casa a fost pusă la dispoziţia lui. Tata era burlac pe vremea aceea, încă nu se căsătorise, şi Brâncuşi, conform obiceiului lui, a hotărât că el va stabili meniul şi se va ocupa de tot ce ţine de gospodărie. Avea o deosebită simpatie pentru căţelul spitz al tatii, Pufi, care, de regulă, era ţinut mai departe de casă, dar pe care Brâncuşi, mare iubitor de animale, l-a adus la loc de cinste. Bineînţeles că tata i-a pus la dispoziţie sculptorului camera de onoare, camera de oaspeţi. Brâncuşi a vrut însă să stea într-o cameră simplă, modestă, cu o masă mare, pe care putea să se desfăşoare în voie toată seria de suluri de hârtie cu schiţele şi încercările. În casă se afla şi bustul bunicului, pe care îl primise tata în dar de la tatăl său, iar Brâncuşi a vrut să-l înveţe pe tata cum să-l metalizeze, să-l toarne în bronz. Îl învăţase şi cum să patineze apoi bronzul. Din păcate, tata nu a avut timp să realizeze treaba asta cât a fost Brâncuşi acolo, la Petroşani nu exista o turnătorie de artă, iar după aceea, s-a luat cu atâtea altele şi, relativ repede, a început războiul, încât nu s-a mai putut face nimic. Practic, cositorul pentru bronz nu se mai putea folosi şi bustul a rămas în ipsos. Este însă important de ştiut faptul că Brâncuşi, deşi făcuse acest bust în 1902, revăzându-l, l-a considerat o

lucrare reuşită. A spus: *Nu e rău!* A fost mulţumit de felul cum arăta bustul.

— La 35 de ani după ce-l făcuse.

— E o lucrare care ar putea fi luată ca model, ca referinţă, pentru diversele lucrări de Brâncuşi care tot apar acuma, drept pentru care există polemici substanţiale. Cum lucra Brâncuşi în 1902 se poate vedea analizându-se această piesă: e un bust cu o istorie, cu o documentare, o lucrare care este sigur făcută de Brâncuşi, deşi nu este semnată. Brâncuşi nu semna din principiu în 1902, nu se considera aşa de important. Or, toate busturile astea care apar acuma sunt semnate.

— E un detaliu care trebuie luat în consideraţie. Dar, doamnă Sorana Georgescu-Gorjan, s-a mai întâlnit tatăl dumneavoastră cu Brâncuşi după această colaborare?

— Nu, din 1938, nu s-au mai întâlnit niciodată.

— Episodul Brâncuşi din viaţa tatălui dumneavoastră, suficient pentru splendoarea unei biografii, a fost urmat de alte aventuri spirituale, poate nu de aceeaşi anvergură, dar cerând îndrăzneală şi o cultură temeinică. Îmi povesteaţi cum a şapirografiat tânărul profesor, la Petroşani, cursul pe care îl ţinea la Şcoala de meserii. Era prima sa carte, un manual. Care au fost etapele străbătute până la Editura Gorjan?

— Dezvoltând acest curs şi documentându-se din foarte multe surse, a realizat un manual de *Principii de electrotehnică*, tipărit în 1931 la Târgu-Jiu, la tipografia Miloşescu. Tata şi-a făcut, cu această ocazie, ucenicia de redactor, de corector, de tehnoredactor, de editor şi difuzor de carte, toate operaţiunile îndeplinindu-le el singur.

— Există cinci ediţii din acest manual şi, citind pe coperte numele editurilor unde au fost publicate, se vede efectiv urcarea unei scări valorice, care a culminat cu faptul că autorul a ajuns să se publice el însuşi. A început la Petroşani, pe urmă, cu ediţia a treia, a fost scos la Cartea Românească, ceea ce însemna o recunoaştere a muncii lui şi o preluare pe

plan naţional a cărţii, în timp ce ultimele două ediţii sunt apărute în editura proprie, Editura Gorjan.

— Manualul *Principii de electrotehnică*, publicat în condiţii foarte frumoase la Petroşani, a fost vândut prin formula *carte poştală directă*. Vânzând trei mii de exemplare din această carte, scăzând costurile de tipar şi de expediere, a obţinut frumoasa sumă de 315.000 de lei, cu care şi-a cumpărat, în 1939, un Buick de mare eleganţă, ultimul model. Era anul în care s-a născut şi prima lui fiică, respectiv eu, şi toţi cunoscuţii spuneau: *Ce copil norocos, care are Buick la poartă*! Buick-ul acesta a fost foarte curând rechiziţionat, începuse războiul. A fost însă destul de repede deteriorat, în diferite situaţii, ca până la sfârşit, pentru că i s-a mai stricat ceva, să-i fie înapoiat proprietarului. Tata a reuşit să-l pună la punct şi să-l vândă, iar cu banii obţinuţi pe acest Buick şi-a constituit capitalul pentru editură. Editura Gorjan a fost creaţia lui, inginerul Ştefan Georgescu-Gorjan îşi materializa în acest fel vocaţia de publicist şi editor, pe care o avea încă din tinereţe.

— Editura a fost înfiinţată în Capitală. Cum a ajuns inginerul Gorjan la Bucureşti?

— Societatea Petroşani avea la conducere pe inginerul Ion Bujoiu, un om de o extraordinară deschidere. Această societate a subvenţionat practic costurile Coloanei infinite, dar trebuie să spun că acelaşi inginer Ion Bujoiu a fost omul care l-a sprijinit pe tata şi atunci când s-a hotărât să se apuce de activitatea de editor. Şi asta, pe mai multe căi. El i-a înlesnit transferul la Bucureşti, la *Tipografia Finanţe şi Industrie*, pe care o patrona personal. În acelaşi timp, l-a ajutat să ia un împrumut de 320.000 de lei, de la Societatea *Viscoza Românească*, fără dobândă, rambursabil în doi ani, prin cărţi şi în numerar. Această societate i-a comandat tatei, în 1942, o lucrare, *Materialele pentru industria îmbrăcăminţii*, pentru care a primit 120. 000 de lei, deci o parte din datorie şi-a plătit-o în acest fel şi după aceea i-a venit mai uşor să ramburseze şi

restul. A fost un ajutor foarte serios în a-şi alcătui capitalul de pornire, cu care a cumpărat baloturi de hârtie, cartoane şi a putut plăti avansul la tipografie. La început, Editura Gorjan îşi avea sediul în strada General Anghelescu, denumită ulterior Ştefan Furtună, iar acum, Mircea Vulcănescu, la numărul 2-4.

— E chiar pe colţ, un bloc cu vreo opt etaje. Jos, are magazine.

— Nu ştiu care era casa, nu m-au dus niciodată, dar ştiu că acolo tata avea o garsonieră dublă, în care figura, oficial, sediul editurii, dar, practic, ea a funcţionat în aceeaşi clădire unde se afla *Tipografia Finanţe şi Industrie*, pe Strada Poet Macedonski 3. Actualmente, acolo se află noua clădire a ASE-ului.

— Înseamnă că tipografia a dispărut odată cu casa lui Macedonski.

— Era o clădire unde, la etaj, se afla un depozit al firmei de cauciucuri Pirelli, era gol şi tata l-a putut închiria, era făcut din beton armat şi ideal pentru a depozita acolo clişee, lacuri, aliaje de plumb şi alte materiale necesare tipografiei. La etaj erau acest depozit, biroul editorului şi o mică încăpere pentru secretară, iar la parter se aflau contabilul şi expeditorul. O foarte mică echipă de oameni lucra acolo, tata îi menţionează în memoriile sale pe secretara dactilografă, tânăra şi deosebit de drăguţa Dorica Traianescu, pe expeditorul pe care mi-l amintesc şi eu, Moş Nae îi spuneam, Nicolae Bălăşanu, un ardelean foarte cinstit, care l-a ajutat pe tata tot timpul cât a fost editor. A mai lucrat în editură şi mama, Voichiţa, născută Duma, era corector, traducător şi redactor, lucra acasă, în timp ce o alăpta pe sora mea mai mică. Fratele tatei era juristul editurii, George Georgescu-Gorjan. Au mai lucrat, ca administrator, vărul tatei, Ion Băleanu, şi Petre Grant, ca grafician. Între colaboratorii editurii trebuie menţionaţi Vili Beneş, consilier literar şi artistic, scriitorul Vlad Muşatescu, care povesteşte cu plăcere despre editură în cartea sa de memorialistică, *Amintiri aproximative*, scriitorul

Ştefan Baciu, care, peste ani, va pleca din ţară şi va ajunge în Honolulu, Constantin Urdăreanu, *specialistul* care s-a ocupat cu ediţiile bibliofile, precum şi verişoara tatei, Elena Herţa, care se va căsători cu Urdăreanu şi va deveni, peste ani, o pictoriţă şi o restauratoare foarte talentată. Tata a mai colaborat în permanenţă cu Silvia Popescu, căsătorită Oprescu, care se ocupa de traducerile din germană pentru *Colecţii practice*, precum şi cu Horia Stanca, viitorul scriitor care, încă de la începutul activităţii editurii, l-a consiliat în probleme de traduceri din limba germană. Horia Stanca era văr prin alianţă cu tatăl meu. Tata era bun prieten şi primea multe sfaturi de la alţi editori şi astfel i s-a recomandat să angajeze un contabil extrem de competent, domnul Mişu Nadler, care avea un sistem extraordinar de contabilitate şi, fiind aproape surd, nu era deloc deranjat de zgomotul din jur. Înainte de a se apuca de editura propriu-zisă, tata a mai făcut un stagiu de practică în străinătate, la Leipzig şi la Berlin, luând legătura cu firmele Teubner şi Hachmeister und Teil, pentru cărţi tehnice şi practice. La 29 martie 1941, în Registrul Comerţului, figurează înregistrarea editurii, iar la 7 iulie 1941 este menţionată mutarea ei la sediul din Strada Macedonski. Desfiinţarea activităţii editoriale e consemnată pe 23 martie 1948, odată cu toate editurile particulare. A mai funcţionat o perioadă tipografia.

— Editura a avut şi tipografie proprie?

— Da, Tipografia Gorjan a fost înfiinţată în ianuarie 1943, cu sediul în Calea Moşilor numărul 318, casa nu mai există acum, într-un apartament închiriat, cu câteva maşini într-o sală mai mare şi un depozit. A avut aproximativ zece salariaţi.

— După număr, era aproape de Obor, pe partea dreaptă. Aţi fost acolo când eraţi copil?

— Da, am fost, şi îmi aduc aminte că, spre sfârşitul perioadei, exista şi o mică librărie, era mirosul acela specific de hârtie tipărită şi acolo ştiu

că mi-a dat tata o serie de hârtii colorate, cu care să putem face şi noi mici cărţi.

— Deşi a început, să zicem, sub zodie tehnică, editura a ajuns până la cartea de artă.

— Da, editura a publicat şi beletristică, în general traduceri, toate realizate cu aprobarea editorilor de bază, cu copyright autorizat, traduceri din engleză, din germană, din franceză, din portugheză şi din italiană. Tata avea principiul ca orice se traducea în editură să fie citit mai întâi de el, în original, şi în felul acesta a învăţat foarte rapid portugheza, ca să poată tipări şi traduceri din portugheză. A publicat şi cărţi pentru copii. Avea un foarte bun colaborator, desenatorul Aurel Petrescu, care a realizat o serie de albume de colorat, cu ghicitori incluse în desen. Chiar în primul an de editură, au avut o şansă deosebită: cunoscându-l pe directorul cinematografului Aro, pe domnul Baciu, li s-a permis să asiste la vizionarea filmului *Pinocchio*, desenul animat de la Disney. Tata a mers împreuna cu Fred Micoş, gravorul, şi au văzut filmul. Au luat câteva clişee din film, tata a făcut un text foarte uşor, după carte, prelucrat şi după scenariul filmului, iar Fred Micoş a realizat ilustraţia. Cartea a fost gata la premiera filmului, o mie de exemplare s-au distribuit chiar la început, bineînţeles că s-au epuizat rapid. Au fost vreo cinci ediţii cu Pinocchio, apoi succesul a fost continuat cu *Pinocchio în împărăţia jucăriilor*, o carte alcătuită de Dan Faur, sub pseudonim, care s-a bucurat, tot aşa, de o serie de ediţii şi de foarte mare succes.

— Editura Gorjan a patronat câteva debuturi importante.

— Dragostea tatei faţă de tineri, faţă de oamenii care trebuie încurajaţi, s-a materializat şi în încrederea acordată unor tineri debutanţi în literatură. Aşa a publicat câteva nuvele Anişoara Odeanu, şi-au publicat prima carte Vintilă Horia şi Paul Constant. În Editura Gorjan au debutat şi patru graficieni, ulterior nume de rezonanţă în arta românească. Este vorba de Fred Micoş, cu un album

de gravuri, de Vasile Dobrian, de Dimitrie Hornung şi de Nicolae Brana. Toţi aceşti tineri artişti au avut avantajul de a putea publica albume de gravuri într-o mică editură tehnică, dar care avea în frunte un om pasionat de artă şi de gravură, cu deosebire, astfel încât aceste albume au fost ulterior expuse, peste ani de zile, şi la Muzeul de Artă al României şi într-o expoziţie de artă a tiparului, prin anii 1970.

— Aţi amintit şi de un specialist în ediţii bibliofile.

— Da, la Editura Gorjan au apărut şi nişte ediţii bibliofile. Pe lângă ediţia obişnuită a cărţii, în anumite cazuri, s-a publicat şi o ediţie bibliofilă, pe hârtie mai bună, cu gravuri, cu litere ornate deosebit de frumos. Cel care s-a ocupat de aceste lucrări a fost Fred Micoş şi este vorba de *Cărarea pierdută*, romanul lui Alain Fournier, *Le Grand Meaulnes*, într-o frumoasă versiune a Domniţei Gherghinescu-Vania, cu o prefaţă de Petru Comarnescu, precum şi de *Cartea de la San Michele* a lui Axel Munte, în traducerea Margaretei Poenaru-Bordea. Să amintesc şi *Kalevala,* în traducerea lui Barbu Brezianu, care a primit un premiu al Finlandei, pentru foarte frumoasa redare a epopeii finlandeze. Apoi, a fost o traducere a lui A.V. Macri după *Gargantua*, de Rabelais, tot o lucrare reuşită. O foarte frumoasă traducere a fost realizată de Alexandru Philippide, după *Povestirile fantastice* ale lui Hofmann. A mai apărut la Editura Gorjan, sub semnătura lui George Călinescu, piesa *Şun*. Era o perioadă în care Călinescu nu avea drept de publicare, şi totuşi Editura Gorjan i-a publicat această piesă.

— De altfel, tatăl dumneavoastră a plătit pentru libertatea de a publica ceea ce a considerat necesar, presupun că anii pe care i-a petrecut la Canal aveau ca motivare şi activitatea lui de editor.

— Nu, Canalul a fost pe un proces paralel; se pregătea procesul pentru activitatea lui de editor, dar s-a realizat unul pe altă filieră, aşa încât a avut şansa că nu a mers pe condamnarea de criminal împotriva ordinei socialiste sau ceva de genul acesta. Oricum,

a fost pedepsit şi pentru activitatea lui de editor: la fel ca mai toţi editorii, nu a mai avut voie să publice nimic. A publicat mai multe articole, în dreapta, în stânga, însă ediţiile noi pe care le pregătise pentru *Principiile de electrotehnică*, pentru *Minunata poveste a electronului* şi pentru o carte despre semiconductori, manuscrise cu contract, predate la edituri, au fost stopate de o hotărâre intempestivă ca foştii editori să nu mai poată publica. Îmi aduc aminte de momentul în care a venit tata acasă şi ne-a spus lucrurile acestea, fără nici un fel de comentariu şi, de unde îşi făcuse fel de fel de planuri, ce o să realizeze cu banii pe care îi va primi pentru aceste cărţi, a închis fără nici un fel de discuţii acest capitol şi s-a apucat de alte treburi. Până la sfârşitul vieţii, a făcut foarte multe verificări de traduceri tehnice, la Cooperativa Dactilografia şi, în felul acesta, a realizat un venit pe lângă pensie.

— Când şi-a scris cărţile despre Brâncuşi?

— Perioada scrierilor despre Brâncuşi a coincis, într-un fel, cu pensionarea lui. Prima apariţie, în „Revue roumaine d`Histoire de l`Art", a fost în 1964. Seria a constat în foarte multe articole, despre colaboratorii săi la construirea coloanei, despre felul în care s-a făcut coloana, despre toate coloanele lui Brâncuşi, despre ovoid în opera lui Brâncuşi, amintiri despre templul din Indor şi altele. Toate acestea însă au apărut, cât a trăit el, doar sub formă de articole, iar manuscrisul cărţii, pe care-l încheiase deja, a apărut abia după 11 ani, la *Scrisul românesc*[2], iar o altă parte a sa, după încă 20 de ani, la Editura Eminescu. Nu a avut bucuria să-şi vadă tipărite aceste cărţi. Manuscrisul integral a apărut abia în 2004, la Editura Universală: *Am lucrat cu Brâncuşi*. După 1989, am încercat să reînviu Editura Gorjan şi am avut într-adevăr această firmă, cu numele, între 1991 şi 1994, dar, din păcate, nu am reuşit să public nimica. Între timp, o serie din cărţile de mare succes ale editurii, pe care inginerul Gorjan a avut intuiţia să le publice, au fost preluate şi

tipărite de edituri pirat, fără nici o menţiune că respectivele lucrări mai apăruseră vreodată undeva.

— Ar fi fost tot *justiţie poetică* să reeditaţi cărţi ale inginerului Ştefan Georgescu-Gorjan la Editura Gorjan.

— Nu s-a putut. Se scumpise teribil tiparul, la fel hârtia şi, practic, fondurile pe care le aveam nu mi-au permis să merg mai departe. A fost însă o perioadă de bucurie, în care m-am aplecat asupra cărţilor Editurii Gorjan, am revăzut ceea ce făcuse tata, această activitate destinată culturii şi destinată, mult din ea, tineretului.

— Asta a fost şi viaţa dumneavoastră, nu? Sunteţi editor, aţi lucrat ca editor zeci de ani şi, în continuare, publicaţi cărţile lui.

— Adevărul este că am preluat şi eu pasiunea aceasta a editorului, am lucrat 33 de ani la Editura Academiei, ca redactor de limba engleză, şi mi-au trecut prin mână toate revistele tehnice, de artă, de istorie, de cultură ale Academiei Române, precum şi o serie de cărţi destinate exportului. Această activitate m-a pasionat, mi-a dat foarte multe satisfacţii, iar acum, ca pensionar, continui să traduc, să lucrez şi am o colaborare cu Editura Univers Enciclopedic, pentru Dicţionarul mare academic englez-român, ediţia a II-a.

— Aş vrea să amintiţi cele două citate asupra cărora mi-aţi atras atenţia, unul este un fel de profesiune de credinţă a tatălui dumneavoastră, iar celalalt, dedicaţia unui autor către editorul său. Mi se pare că ele esenţializează tot ce a încercat să realizeze Ştefan Georgescu-Gorjan ca editor.

— Prin 1937, la Târgu-Jiu apărea *Cartea ucenicului mecanic şi turnător*, având ca justificare o mărturisire a autorului: *Noi am socotit că nici o jertfă bănească nu este de prisos când e vorba de a pune în mâna unor copii sortiţi mai mult muncii fizice o carte care să le facă plăcere şi care să-i atragă către cuvântul tipărit, către cultură.* Celălalt text l-a scris Vintilă Horia, în 1942, pe un exemplar din *Acolo şi stelele ard*, romanul său, ilustrat de

Fred Micoş. Sunt numai câteva cuvinte: *Domnului inginer Gorjan, finului intelectual şi omului cinstit, care ştie să transforme editura într-un misionarism.*

— Cred că e un termen potrivit pentru activitatea tatălui dumneavoastră şi pentru firea lui de creator neobosit. Privesc pe fereastră şi îmi pare rău că Brâncuşi nu a intrat niciodată în această casă a inginerului Gorjan. Ar fi privit pe fereastră turlele Bisericii Oţetari şi frontonul casei de peste drum şi coşurile de cărămidă roşie ale Vilei Matilda, ca nişte turnuri în miniatură.

— Da, casa aceasta a apărut în viaţa noastră abia în 1945, Brâncuşi a fost ultima oară în România în 1938, dar aici, în casa noastră, el a fost mereu o prezenţă importantă. Tata iubea Biserica Oţetari, o privea mereu pe geam, s-a îngrijit de ea. Este o biserică veche, din o mie şase sute şi ceva, mai întâi din lemn, apoi din zid, şi are în interior picturi de Gheorghe Tattarescu, foarte frumoase. E, de altfel, monument istoric. Prin 1984, la iniţiativa preotului paroh Gheorghe Dimulescu, a fost realizat un lanţ de medalioane din mozaic de jur-împrejurul bisericii, pentru care au plătit o serie de enoriaşi. Tata era şi epitrop al bisericii şi a plătit contravaloarea unui medalion cu Sfântul Ştefan, aşa încât, pe o plăcuţă din interiorul bisericii, figurează şi numele tatei, ca donator al acestui medalion. Brâncuşi, la rândul lui, a dăruit bisericii de la Hobiţa un potir făcut chiar de el şi, pe această linie, se poate spune că se întâlnesc, într-un fel. O altă coincidenţă este faptul că la Cimitirul Bellu, unde sunt îngropaţi bunicul, tata şi alţi membri ai familiei Gorjan, nu departe de mormântul lor, se află placa de marmură neagră de la mormintele lui Luchian, Andreescu, Pătraşcu şi Pallady, vegheate de *Rugăciunea* lui Brâncuşi, o copie a *Rugăciunii* de la Buzău. Arată minunat, profilată pe placa neagră. Nu e departe de mormântul bunicului şi al tatei, deci, într-un fel, şi în cealaltă lume, *Rugăciunea* e aproape de cei care i-au fost aproape lui Brâncuşi.

2 Editura Scrisul Românesc, din Craiova (n.red.)

Cu Dudu Crainiceanu, la Răspântia cea Mare

La Arcul de Triumf, în rondul al doilea, cum i se spunea altădată, se întâlnesc patru artere. Cea botezată Kiseleff poartă numele generalului rus de la 1830, omul care a avut inspiraţia să refuze o statuie în inima Bucureştilor, proiectată a fi plasată pe locul unde, mai târziu, avea să se înalţe Teatrul Naţional. Cine ştie dacă statuia ar fi rezistat timpului, dar numele şoselei nu s-a schimbat niciodată, în aproape două veacuri. Generalul a propus ca banii adunaţi pentru nemurirea sa în bronz să fie folosiţi la ceva mai util naţiei decât contemplarea pioasă a unui chip cioplit. Cu adevărat, drumul tăiat din acei bani în nordul oraşului a fericit generaţii şi generaţii de bucureşteni. Şi dacă trupul generalului doarme undeva, într-un cimitir moscovit, amintirea îi este vie aici, ca şi picăturile sângelui său, amestecat cu acela al unor neamuri de pe la noi.

Drumul lui Kiseleff este cel mai vechi dintre cele care traversează răscrucea. Spre el vin alte trei artere importante. Două adună ecourile biruinţei pe câmpul de luptă: Bulevardul Mareşal Alexandru Averescu şi Bulevardul Mareşal Constantin Prezan. Cei doi făuritori ai victoriilor româneşti din Primul Război Mondial, rivali adesea, aflaţi în conflict în alegerea strategiilor de luptă, deveniţi mareşali în acelaşi an, 1930, vin să se întâlnească pentru totdeauna la Arcul de Triumf, pe sub care amândoi au meritat pe deplin să treacă. A patra componentă a răscrucii e Bulevardul Alexandru Constantinescu. Duce până în faţa Bisericii Caşin, iar de aici, traversează străzile unuia dintre cele mai omogene cartiere bucureştene. Alexandru Constantinescu este singurul dintre cele patru personalităţi din umbra Arcului de Triumf care nu e pomenită pentru merite militare. Reprezintă, în micul panteon al numelor, epoca interbelică.

Ministru liberal, el este ctitorul cartierului Parcul Domeniilor.

Vom zăbovi mai mult în aceste vecinătăţi, mai întâi lângă uriaşul rond al Arcului de Triumf, pe dreapta şoselei, unde există un mic teritoriu închis, sustras accesului public, un loc de două ori impunător: mai întâi, prin solemnitatea ansamblului celor şase clădiri cuprinse în spaţiul unei mari curţi şi, în al doilea rând, prin prestanţa arhitecturală a fiecărei clădiri în parte. Cine sunt azi locatarii lor nu ştiu şi nici nu ţin să aflu, cum poate nu ar dori nici ei. Cineva care a trăit cândva acolo, arhitectul Duiliu Marcu, îşi alesese ca *motto* o spusă a lui Victor Hugo: *Il y a deux choses dans un édifice: son usage et sa beauté. Son usaje appartient au propriétaire, sa beauté à tout le monde*. Iată-ne privind cu încântare ceea ce ne aparţine: înfăţişarea caselor. Şi căutând ceva din duhul trecutului lor care, iarăşi, aparţine Bucureştilor, deci nouă, tuturor. Cum nu folosesc, ca să intru în miezul istoriei mărunte, altă cale decât a destăinuirilor spontane, la care ajung prin întâmplări, prin coincidenţe, prin împletiri de soartă, mă mulţumisem până acum cu o singură fărâmă de poveste: doamna Manuela Burnea îşi vizita aici mătuşa – Eugenia Marcu, sora tatălui ei, şi unchiul prin alianţă – arhitectul Duiliu Marcu, şi tot aici venea la o prietenă – Florica Alexandrescu, măritată Gheorghiu, proprietară a casei în care locuise mareşalul Averescu. Doamna Burnea a descris, discret, câteva interioare, ca şi cum ar fi aprins pe rând luminile în odăi şi ar fi lăsat să se întrevadă o tapiserie franţuzească pe un perete întreg, voluta unei scări spre biroul arhitectului, o scrumieră pe marginea mesei, lucrurile adunate la un loc cu rafinament de colecţionar, un colţ cu şemineu şi fotolii, o perdea de mătase verde brodată cu flori de aur. Atât. Dar, într-o zi, am primit o scrisoare. Şi, curând, o vizitam pe expeditoarea ei.

— Dragă doamnă Maria-Alice Crainiceanu-Botez, scrisoarea dumneavoastră, după ce aţi citit poveştile doamnelor şi ale domnilor din Bucureşti,

mi s-a părut foarte ispititoare, cu imaginea promisă a unor case bucureştene, din aleea de pe Şoseaua Kiseleff, şi cu evocarea baletului românesc, în a cărui lume bogată aţi trăit, de parcă mi-aţi fi descris tavanul Operei Garnier, pictat de Chagall. Vă mulţumesc pentru scrisoare. Iată-ne înconjurate de poze, de cărţi, de obiecte care apar şi în fotografiile făcute acum şaizeci-şaptezeci de ani, stând sub oglinda în care v-aţi privit o viaţă. Înfruntându-vă cu seninătate boala, lăsând la o parte jacheta la care lucraţi pentru una dintre cele patru strănepoate, rânduindu-vă amintirile, sunteţi gata să povestiţi. Vă gândiţi la ce aţi trăit direct sau şi la ce aţi aflat de la bunici şi părinţi?

— Mai mult din cele trăite de mine. Vedeţi, am putut să aflu numai puţine lucruri din trecut, de la bunici sau de la părinţi. Ei ne vorbeau despre asta prea puţin, iar noi nu îndrăzneam să întrebăm, pentru că nu exista acest gen de relaţii. Am controlat asta şi cu alte prietene ale mele. În casă nu se vorbea prea mult despre istoria familiei, a caselor, a moşiilor, a lumii mai vechi.

— Părinţii nu spuneau decât ce vroiau ei să se ştie?

— Nu ca să nu se ştie. Nu se discuta, nu era interesant, de ce să ştii ce făceau bunicii la vremea lor? Atâta, asta da, se lăudau dacă tata, de exemplu, a fost un elev excepţional, şi la Sfântul Sava şi în Franţa, unde a făcut *Sciences Politiques*. De exemplu, ştiu că mama a fost şi ea în Franţa. Bine, mi-a spus mama mare: *Când era Felicie*, Fefé i se spunea, *când era Fefé la Paris*... Dar aşa, cu totul în treacăt. Am înţeles singură ce a fost, văzând un album cu fotografii de la *Morel de Fosse*, pensionatul unde a stat mama, foarte aproape de Paris, şi pentru că veneau la ea doamne cu care fusese acolo şi care continuau să fie prietenele ei, cum era doamna Schachman, mama lui Jean Herdan. Eu îi cunoşteam de foarte demult, pentru că întotdeauna, ei doi, când veneau în ţară de la Paris, veneau şi pe la noi. Vara, ei stăteau la Braşov, noi, la

Poiana Ţapului, pentru că mama detesta mondenităţile Sinaiei şi, mai târziu, ale Predealului. Cu toate că aveam un loc la Predeal, nu s-a construit casă, pentru că mamei nu-i plăcea genul ăsta monden.

— Cum se numea ea?

— Papadopol. Tatăl ei fusese colonel, mama mare a mea era născută Vişoreanu, sau Viişoreanu, şi era olteancă. De altfel, şi tata. Crainicenii sunt olteni.

— Am observat, din scrisoare, că scrieţi *Crainiceanu*. În general, am auzit şi am văzut scris *Crăiniceanu*.

— Corect este Crainiceanu, pentru că familia se trage de la Crainici, din Mehedinţi, unde aveam o culă. Am fotografii ale culei. A fost însă de mult vândută, iar azi nu mai există. La Bucureşti, familia tatei locuia pe Strada Cometei. Mama s-a născut la Craiova. Tata-mare Papadopol a murit destul de devreme, lăsând trei copii, doi băieţi şi o fată. Şi atunci, bunica mea şi copiii au venit la Bucureşti.

— Ce a determinat-o pe bunica Papadopol să vină în Capitală?

— Toate surorile ei erau măritate în Bucureşti. Una era măritată cu Brabeţeanu, fost prefect de Caracal, cealaltă cu un magistrat, Marinescu. Cu ea e o poveste amuzantă. Acest Marinescu era un om foarte sever. Eu încremeneam când, de Paşti şi de Crăciun, trebuind să facem turul rudelor, ajungeam la el. Avea un aer atât de aspru! Şi-a ţinut nevasta într-un frâu nemaipomenit. Stăteau împreună cu una dintre fetele lor, Didina, măritată cu un Iarca, ofiţer. Când a murit Marinescu – dar ştiţi, cum a închis el ochii! – nevastă-sa, sora bunicii, s-a dus drept la ginerele ei, şi l-a rugat: *Du-te repede şi cumpără-mi un stilou*! Visul ei era să aibă un stilou şi bărbatul ei i-a refuzat tot timpul această dorinţă. Vă închipuiţi că nu era din cauza banilor, putea să-şi permită un stilou! Dar aşa era el. Aveau şi moşie, şi casa lor, pe Popa Soare, dar el era foarte strict. Altă soră a fost măritată cu un Nicolau, şi aveau o fată, măritată cu un doctor, Vera. Fratele lor, Gogu Viişoreanu, a

rămas la una dintre moşii, la Cioflan, lângă Drăgăneşti-Olt, aproape şi de Caracal. Partea de moşie a mamei-mari era împreună cu a lui. El se ocupa de moşie, prost, dar el se ocupa! Locuia la conacul Viişorenilor. Bunicul Papadopol avea numai o soră, însă care, nu pot să vă spun de ce, era foarte bogată. Bine, şi mama mare avea ceva, dar... Sora bunicului se numea Felicie Papadopol şi era o persoană extrem de bizară. Întâi, că şi-a făcut *jdemii* de portrete! Toată familia avea portrete ale ei. Şi să nu credeţi că aşa, lucruri mărunte; erau portrete mari, uleiuri, oho! Şi Suchienii erau rude cu ea, nu ştiu să vă spun cum, dar şi ei aveau un portret de la ea.

— Cum arăta tante Felicie în portretul pe care îl aveaţi dumneavoastră?

— Noi nu aveam unul, aveam câteva, dar nu erau puse nicăieri, ci în pod, nici mama mare şi apoi nici mama nu le-au atârnat niciodată prin casă.

— Dar vi le amintiţi?

— Întâi, că erau foarte, foarte mari. Erau greu de pus undeva, pe un perete. Uite, îmi amintesc că portretul dat Leliei Suchianu, mama lui Puiu Suchianu şi a Fetiţei Ralea, era enorm, era cât faţa acestui dulap, totuşi Lelia l-a pus pe undeva, pe perete, când locuiau în Strada Masaryk. Când s-au mutat, Puiu Suchianu cu familia lui şi cu mama sa, pe Strada Biserica Albă, colţ cu Mendeleev, într-un bloc vechi, înalt, într-o zi, Lelia, venind acasă, a văzut o mulţime de oameni adunată în stradă şi privind în sus. Întâi i-a sărit inima: s-a întâmplat o nenorocire în bloc, un incendiu! Când colo, ce atrăsese atenţia? Un portret enorm, atârnat în afara ferestrei şi pe care scria mare: de vânzare *en gros* sau *en détail.* Era portretul lui tante Felicie, dăruit familiei Suchianu. Asta era isprava lui Puiu. Şi nu mai era un tinerel atunci, prin ’38-’39, era om însurat şi cu copii.

— Săraca tante Felicie! Cum o arătau portretele?

— Nu era frumoasă. Era brunetă, cu un piept destul de proeminent.

— Era şi moda, pe vremea aceea!

— Da, da! Nu era frumoasă, dar avea o faţă interesantă, şi se lăsa pictată îmbrăcată în ţinute de seară, rochii decoltate, pălării. Noi aveam un portret al ei aşezată pe scaun, dar şi unul bust.

— Fusese măritată?

— Nu cred că a fost. Nu ştiu mai nimic despre viaţa ei. Că era bizară, asta ştiu din povestiri, toată familia se amuza, cu simpatie, de întâmplările ei.

— Deci, nu se vorbea despre lucrurile importante, cum era măritişul, dar despre obiceiuri, despre felul de a fi, se spuneau mai multe în familie?

— Da, vedeţi, în cea mai mare parte a anului, ea şedea la Paris dar, de exemplu, vara, venea la Bucureşti, avea un apartament, undeva, la etaj. Povestea că se duce la Karlsbad, la Vichy, pe unde mergea lumea. S-ar fi putut duce oricând. Când nu se ducea, întâi, dădea un anunţ la unul din ziarele cu mondenităţi, unde se spunea că *doamna Felicie Papadopol a plecat la băi la*... Apoi se ascundea în micul ei apartament din oraş. Dar aranja cu băcanul din colţ să vină seara cu proviziile necesare. Ea cobora pe o sfoară un coş, unde era şi lista cu proviziile pentru ziua următoare, şi după ce coşul se umplea îl trăgea în sus. Ca să creadă lumea că ea era la Karlsbad sau mai ştiu eu unde. Vedeţi... Avea *la manie de la grandeur*. Sigur, mama, când vorbea despre ea, îi era foarte recunoscătoare, căci, în fond, ea o crescuse, o ţinuse la pension în Franţa, o plimbase la Nisa... Dar era veşnic jenată când ieşea cu tante Felicie. Tante Felicie mergea şi ea să se plimbe la Şosea, pentru că aşa se făcea. Avea o pălărie mare, cum era moda şi, de fiecare dată, punea alte podoabe pe pălărie. Pe atunci se purtau pene, fructe, flori, panglici şi se puteau schimba, pe aceeaşi pălărie. Ei, când erau panglici şi flori, mergea, dar când punea pene le prindea cu ace şi, dacă era vânt la Şosea, penele lui tante Felicie zburau în toate părţile şi mamei îi venea să se ascundă jos, în trăsură, de ruşine. Dar, pe de altă parte, ţinea la ea.

— O ploaie de pene scumpe trebuie să arate destul de pitoresc. Locuiau în zona Şoselei, unde aţi stat şi dumneavoastră?

— Nu, nu, tante Felicie nu ştiu unde a stat, iar mama locuia pe Strada Romulus. S-a dărâmat casa.

— Ştiţi la ce număr? Pe Romulus s-a dărâmat destul de puţin, în comparaţie cu vecinătăţile.

— Nu ştiu numărul, dar era la colţ cu Calea Călăraşi, pe dreapta.

— Da, acolo e un mic loc gol împrejmuit. Casele care se mai văd în spate trebuie să fi fost dependinţele.

— Acolo stătea bunica mea, Eufemia Papadopol. I se spunea Fima. Când dormeam la Omama, aşa îi spuneam eu, cum începea să se însereze îmi lipeam nasul de geam şi aşteptam lampagiul, nerăbdătoare, nu cumva să-i scap trecerea. Venea cu o ştangă lungă în mână, cu vârful ei deschidea uşiţa felinarului, apoi o vâra înăuntru şi deodată ţâşnea o flacără şi se făcea lumină. Iar când mă întindeam în pat, să dorm, mai întâi aşteptam fluieratul poliţaiului. Din nu ştiu care punct al oraşului, pornea primul fluierat, preluat apoi, la o anumită distanţă, de alt poliţist, apoi de altul, şi aşa se răspândea în toate cartierele oraşului, chezăşie că poliţia se afla la datorie şi veghea asupra cetăţenilor. Nu ştiu dacă, în timpul nopţii, el se auzea din sfert în sfert sau din jumătate în jumătate de oră. Culcată în pat, aşteptam acel prim fluier. Numai după aceea puteam adormi liniştită, cuprinsă de un simţământ de uşurare şi securitate. Casa vecină, pe Romulus, era a unor Paukeri, se spunea că sunt rude cu Ana Pauker. Mai cunoşteam nişte Paukeri, care au avut, prin anii ’35, Hotelul Lido, şi erau alţii decât cei din Romulus. Aveau o fată şi un băiat pe care îi cunoşteam bine, am fost în apartamentul lor.

— Chiar în Hotelul Lido?

— Da. El era mai mare, sora lui era de o vârstă cu mine. O chema Mausy. Ştiţi, iar un lucru: pe vremea noastră, puteai să fii prietenă cu cineva cu un an-doi mai mic decât tine, sau cu maximum, maximum doi

ani mai mare decât tine. Pentru că existau, după grupe de vârstă, interdicţii sau permisii. De la ora la care se terminau micile petreceri şi genul lor, la ce aveai voie să porţi ca îmbrăcăminte şi ce să citeşti. Iar după ce ieşeai în lume, după balul de debut, frecventai pe cei de orice vârstă. Şi puteai fi cerută în căsătorie. Asta se făcea pe la 17-18 ani. Vedeţi, asta e prima mea rochie de bal.

— Unde e făcută fotografia?

— La un fotograf din blocul Adriatica, pe Calea Victoriei; lângă Teatrul Naţional.

— Dar rochia?

— La o croitoreasă a mamei.

— Fotografia este făcută în ziua balului, sau altădată? E un portret foarte frumos, surprinde emoţia evenimentului.

— E făcută în altă zi, ne-am dus special la studio. Dar emoţia rămânea. Ramura de flori artificiale pe care aici o ţin în mână, la bal am purtat-o prinsă pe umăr.

— Şi pe cap nişte flori la fel. Aţi păstrat florile?

— Nu, m-am mutat de atâtea ori! Am fost la studii, la Viena şi la Berlin, am trăit trei ani şi jumătate în Suedia, atunci mama a dat multe lucruri. Când am venit înapoi, am văzut că toate păpuşile mele şi cărţile mele de copil, mama le dăduse...

— Ce cărţi ale copilăriei aţi avut?

— Am început să citesc cărţi franţuzeşti: *Bécassine*, *Les malheurs de Sophie*, *La Semaine de Suzette*, o revistă pentru fetiţe. Aveam *Bibliothèque rose*. Mama-mare mergea întotdeauna trei luni pe an, în fiecare iarnă, cu una dintre surorile ei, la Nisa. Mi le cumpăra de acolo. Când m-am întors şi am văzut că nu mai erau cărţile Contesei de Ségur...! Am fost foarte supărată. Eram însărcinată cu Ilinca, îmi doream să am pentru copilul meu cărţile mele, iar mama mi-a spus: *Nu mai e nimic, le-am dat*.

— Trebuie să ne despărţim uşor de lucruri. Totuşi, a fost un gest cam radical. Revenim la tante Felicie?

— Legat de Nisa, odată, tante Felicie a luat-o pe mama la bătaia cu flori de la carnavalul de la Nisa.

Erau într-o trăsură, mama s-a dus îmbrăcată în costum naţional românesc, şi tante Felicie o tot îndemna: *Ridică-te, să te vadă! Ridică-te!* Pentru mama, care avea 17-18 ani, ar fi fost mult prea jenant să se ridice şi să se arate. Sau, s-a dus cu mama la operă. Şi a avut cântăreaţa un succes enorm în nu ştiu ce arie. Atunci, tante Felicie iar a îmboldit-o pe mama: *Mais, Felicie, lève-toi et chante aussi!* De unde să *chante aussi*! Tante Felicie era o fiinţă care avea nevoie să fie văzută!

— Mama dumneavoastră îi purta numele, tante Felicie îi era naşă?

— Da, da, îi era naşă. Numai ea îi spunea Felicie, ceilalţi o strigau Fefé. Dar să vă spun cum am ajuns la dans. Am fost un copil foarte slăbuţ, căci refuzam să mănânc, aveam un număr limitat de alimente pe care le acceptam, şi acelea în cantitate mică. Mama îi tot întreba pe doctori ce să facă pentru mine ca să am poftă de mâncare. Doctorii au spus: *Să facă gimnastică, să facă multă mişcare*. Atunci, mama a descoperit-o pe Madame Sibylle, o franţuzoaică măritată cu un român şi care urmase cursurile Delacroze în Franţa.

— Cu cine se măritase Paule Sibylle?

— Mai întâi, fusese măritată cu un domn foarte bogat, din Moldova, Lupaşcu. A stat mult cu el la moşie. Probabil că îi venea greu să trăiască acolo, venită de la Paris, la o moşie din Moldova. S-au despărţit şi, ca să aibă din ce trăi, a deschis o şcoală de dans. Şi-a adus şi sora în România. Sora ei era o fată frumuşică, s-a căsătorit cu un ofiţer de marină, Peticu, şi au locuit la Oradea. Spre deosebire de sora ei, Madame Sibylle era o femeie urâtă, înaltă, cu o faţă prelungă, de cal. Mai târziu s-a căsătorit a doua oară, cu un ziarist, Edel. Şi el era un urât, aşa mi-i amintesc. Se înţelegeau însă foarte bine.

— Unde a locuit Paule Sibylle?

— E un bloc pe Bulevardul Brătianu, compus din trei părţi, foarte aproape de Liceul Regina Maria.

— Blocul Pherekide?

— Nu-l cunosc sub denumirea asta. Ea locuia în corpul din dreapta, cum te uiţi din bulevard. Era un apartament foarte mic, cu o terasă. Am fost una dintre primele ei eleve din Bucureşti. Madame Sibylle a fost încântată de mine şi le-a spus părinţilor că sunt un mare talent. Am devenit eleva ei preferată. Lucram foarte mult şi îmi plăcea. Până pe la 15 ani, familia a fost foarte mândră de mine că dansez. Nu exista nici un fel de serbare de binefacere la care eu să nu dansez, şi erau foarte multe, pentru că erau multe societăţi de binefacere. Se făceau tablouri vivante. De pildă, după Franz Xaver Winterhalter, *Împărăteasa Eugenia*. Şi toate doamnele şi-au făcut, exact ca în tabloul lui Winterhalter, costumele. Vă daţi seama ce superb a fost. Altădată, s-a pus în scenă *Hänsel şi Gretel*, jumătate cântat, jumătate jucat. Eu eram Gretel, Marin Spătaru. era Hänsel, iar viitorul doctor Condeescu a fost tatăl. Doctorul s-a căsătorit cu Jeanette Berindei, verişoara primară a surorilor Jalea. După aceea, când ieşeam în lume, el îmi spunea *fetiţa mea*, iar eu îi spuneam *tată*, aşa ne-a rămas obiceiul. La toate aceste serbări eu dansam, eram întotdeauna solicitată. De exemplu, chiar şi la familia Gigurtu.

— Unde era casa familiei Ion Gigurtu?

— Ne mutaserăm şi noi, din Kiseleff, pe Strada Benito Mussolini, astăzi Nicolae Iorga. Ei stăteau aproape, acolo unde este Ambasada Canadei. Au dat un fel de ceai de binefacere. Aveau un hol imens, acolo am dansat. Îmi amintesc şi de o serbare de binefacere în Sala Eforie, unde am dansat *Dunărea Albastră*. Regina Maria era la spectacol. Am avut norocul şi privilegiul să fiu de trei ori în viaţa mea în preajma ei şi de fiecare dată a fost ceva deosebit.

— Atunci, la Sala Eforie, o vedeaţi pentru prima oară?

— Nu, pentru prima oară am văzut-o la Sinaia, aveam vreo patru ani şi veneam cu părinţii mei, prin pădure, de la Poiana Ţapului. Poteca sfârşea deasupra Castelului Peleş. Pe vremea aceea nu

existau bodyguarzi, nu te oprea nimeni să treci prin parcul castelului, nici atunci când familia regală era acolo. O pantă destul de lină cobora până pe terasa Peleşului. Când am văzut acel coborâş, pentru mine ameţitor de abrupt, am desfăcut braţele ca aripile unei păsări care îşi ia zborul şi am luat-o vijelios la vale. Părinţii mei alergau să mă prindă, dar eu am aterizat exact în braţele Reginei Maria, care ieşise în grădină. Şi am strigat: *Mamă, e Zâna cea bună!*

— Nu ştiaţi că este regina?

— Nu, eram prea mică. I-am spus zână, pentru că purta, ca întotdeauna, o rochie lungă şi era foarte frumoasă. Ei i-a plăcut foarte mult cum i-am spus!

— Şi acum, o revedeaţi, dar ştiaţi cine este.

— Sigur! După ce am dansat, a rugat să fiu dusă în loja ei, unde m-a îmbrăţişat şi mi-a spus *Meine kleine blauen Donau*.

— Era o consacrare!

— În clipa aceea, am resimţit mândria pe care o trăieşte cel căruia i se prinde pe piept o decoraţie. A fost ca şi cum aş fi primit decoraţia Ordinului Dunărea Albastră! A rămas în sufletul meu până în ziua de astăzi. Mi-a dăruit o cutie de bomboane aşa de mare, încât eu nu am putut s-o duc, a trebuit s-o ia cineva.

— Câţi ani aveaţi?

— Zece ani! Şi aveam s-o revăd foarte curând, la Şosea. Vă voi povesti la momentul potrivit. Dar vreau să ştiţi că îmi făceam singură dansurile, Madame Sibylle a fost la început contrariată, dar pe urmă m-a lăsat, pentru că a văzut că merită. Prima oară s-a întâmplat la serbarea tradiţională de la sfârşitul anului. Aveam puţin peste trei ani. Era prima mea ieşire pe scenă şi îmi făcuseră un mic dans ca pentru vârsta mea, pe o muzică de Mozart. Mama stătea într-o parte, ascunsă în culise, iar Madame Sibylle pe partea cealaltă, ca să-mi sufle: *Lève les bras*! *Va à droite*! Numai că eu, din momentul când am ieşit pe scenă, nu le-am mai auzit, şi am dansat după voia inimii mele. A ieşit

bine, am fost foarte aplaudată şi Madame Sibylle a decis să îmi dea toată libertatea.

— Unde era studioul doamnei Sibylle?

— În Piaţa Lahovari, era la *Maison des françaises*.

— Mă gândeam că, poate, a fost şi în alte locuri.

— Uneori mergea şi la elevi, acasă. Alteori, ţinea şi în micul ei apartament lecţii. Scurt timp, i-am fost asistentă, şi de aceea ştiu. Cam pe atunci, i-a închiriat şi mama mea o încăpere mare din casa noastră de pe Strada Nicolae Iorga. Dar cu studioul ei, numai acolo o ştiu, la *Maison des françaises*, unde francezii îşi ţineau toate balurile şi întrunirile. În aceeaşi casă era, la etaj, *L'Académie Ronsard*, de fapt un liceu, numai franţuzesc, nu ca *Notre-Dame de Sion*, unde se vorbea şi româneşte. Acolo am urmat liceul. Noi am făcut româna ca limbă străină, în ultimul an, pentru că trebuia să dăm o diferenţă. Liceul era patronat de *Institutul Francez*. Toţi profesorii erau francezi şi se studia după programul de învăţământ din Franţa. Cele două bacalaureate, cum era pe atunci, le-am dat cu o comisie venită de la Paris.

— Atunci, diploma dumneavoastră de bacalaureat e franceză? Se echivala cumva?

— Se echivala printr-un examen. Am dat un examen la Liceul Carmen Sylva: istorie, geografie şi literatură română. A fost destul de greu pentru mine să învăţ atâta materie într-un interval scurt, însă am trecut cu bine.

— Nu era mică vila din Lahovari pentru atâtea activităţi?

— Nu, înăuntru nu e mică deloc. Holul era imens, de peste 150 de metri pătraţi, avea şi o scenă.

— Era casa aceea acum nefolosită, între vila din colţ, unde a fost *Şcoala populară de artă,* şi *Casa Assan*?

— Este chiar vila unde funcţiona *Şcoala populară de artă*.

— Aceea? Am crezut că este casa de alături, părăsită în prezent. Eu acolo mergeam la Madame

Sibylle, prin 1947.

— Părea mică, dar se întinde foarte mult în fund. E o intrare cu nişte trepte şi o marchiză. Liceul, având din ce în ce mai mulţi elevi, s-a extins şi în casa de care vorbiţi, vecină cu Casa Assan, Casa Oamenilor de Ştiinţă de astăzi.

— Cum arăta pe atunci Casa Assan?

— Ne întrebam şi noi, elevele, ce se petrece în casa aceea. Nu se vedea nici un semn de viaţă. Programul nostru era după model franţuzesc – aveam ore dimineaţa, urma o pauză de prânz şi reveneam la ore. După-amiază, aveam latina în casa aceea de alături. Clasele erau foarte mici. Noi aveam ferestrele spre stradă, spre Dorobanţi, dar exista şi un gemuleţ spre Casa Assan. Şi ne uitam pe acolo, să vedem dacă se întâmplă ceva. Ştiam că în casă stătea numai doamna Assan, cu unicul ei fiu. Se spunea că este o mamă posesivă şi îl desparte mereu de toate logodnicele care se iveau. Dar curtea arăta mereu pustie, nu se dădeau ceaiuri, nu se vedea acel du-te-vino obişnuit de maşini, nu se dădeau recepţii sau serate. Fiul era în diplomaţie, în Danemarca. Şi cât am învăţat acolo, curtea a fost mereu pustie. Pe urmă, eu am şi predat la Şcoala de artă. Acesta a fost marele meu noroc cu dansul şi cu Madame Sibylle. Dansul a devenit o profesiune. Iată fotografii cu mine dansând. Îmi aduc aminte că, la un moment dat, am dansat cu Trixi Checais, pentru că şi el a studiat cu Madame Sibylle, la început. Dansul se numea *La Douleur* şi l-am compus noi doi.

— Dar cu el nu aveţi poze.

— Nu, într-adevăr.

— Ştiţi, am înţeles că nu prea există imagini filmate, nici prea multe fotografii cu Trixi Checais. O clipă am sperat că, poate, dumneavoastră...

— Nu. Vedeţi câte fotografii am eu, chiar şi în costumul meu pentru *La Douleur*, dar nu cu el. Şcoala doamnei Sibylle a fost un succes. Ea era o personalitate în Bucureşti. Nu a existat fetiţă în Bucureşti, de la un anumit nivel burghez până la cele mai înalte sfere, să nu ia lecţii aici. A avut mai

multe acompaniatoare, pianiste foarte bune: Coca Vieru, înrudită cu compozitorul Anatol Vieru, Carola Avramescu, de la care am deprins multe noţiuni de muzică, Hilda Jerea, compozitoarea. Cu Hilda Jerea am colaborat mai mult, pentru că ea m-a acompaniat în recitalul meu, dat la *Maison des françaises* în 1940, *6 dansuri*, aşa l-am intitulat. Albumul acesta cuprinde fotografiile mele ca dansatoare.

— Primele sunt de pe când eraţi încă foarte mică.

— Aveam cinci-şase ani. Cele mai multe sunt făcute la Viena.

— Văd că aţi pus şi decupaje din ziare.

— Mama le decupa şi le strângea. Sunt recenzii de la spectacolele de sfârşit de an ale doamnei Sibylle.

— Aş vrea să transcriu dintr-o cronică de spectacol. Pasajul referitor la dumneavoastră mi se pare potrivit pentru a înţelege ce a însemnat dansul în viaţa dumneavoastră. Reportajul e semnat Paul Scorţeanu. Cine este?

— E un pseudonim. Am aflat întâmplător cine este. Eram profesoară la Cluj, la Liceul de Coregrafie şi la Institutul de Teatru. Într-o seară am chemat câţiva prieteni acasă, printre care şi Raul Şorban, care l-a adus cu el pe Miron Radu Paraschivescu. Albumul era pe o mobilă, l-a răsfoit şi a întrebat: *Sunteţi dumneavoastră aici*? I-am răspuns: *Da, eu, Dudu Crainiceanu, pe atunci*. El m-a privit uimit: *Sunteţi Dudu Crainiceanu*? A răsfoit mai departe albumul şi, deodată, a exclamat: *Asta-i cronica scrisă de mine, semnată cu pseudonimul Paul Scorţeanu.*

— Cu atât mai mult merită să transcriu câteva rânduri! *Fie-mi îngăduit să desprind din ansamblul atât de minunat alcătuit, numele domnişoarei Dudu Crainiceanu, care este neîndoios cea mai strălucită elevă a doamnei Paule Sibylle, care a înţeles dansul în tot ce are el mai profund şi mai simplu: în elementarul lui. Domnişoara Dudu Crainiceanu poate fi socotită fără greşeală printre cele mai de seamă – puţine – dansatoare ale noastre.*

Meşteşugul învăţat şi miracolul primar al fiinţei se contopesc în această mare (deşi tânără) artistă, într-un aliaj din care viaţa şi inteligenţa au făcut un întreg. Şi nu ştiu dacă am văzut cândva o mai hotărâtă izbândă a spiritului asupra trupului în condiţia lui carnală, cum ar spune Jacques Maritain. Fără ca vreunul să iasă înfrânt. Armonia desăvârşită, echilibrul pe care clasicii îl râvneau între minte şi corp, îşi află în dansul domnişoarei Dudu Crainiceanu expresia luminoasă şi frustă a descoperirii unui nou pământ. E foarte frumos spus. Şi m-a făcut să-mi amintesc că el vorbeşte despre această vizită la doamna Sibylle şi în jurnalul lui, publicat postum, *Jurnalul unui cobai.*

— Da, ştiu, am cartea pe aici, pe undeva.

— Mi-ar plăcea să comparăm viziunea oficializată, scrisă pentru ochii altora, cu aceea spontană din jurnal.

— Aceasta e cartea.

— Da, caut eu. Asta a fost în anul...

— 1940.

— Când aţi dat recitalul. Am găsit. E o însemnare din 12 martie 1940: *După masă, cu Loti, la M-me Sibylle. Repetiţie pentru recitalul de duminică (...). O revelaţie: Dudu Crainiceanu; talentul şi vibraţia unei mari artiste. Uimitoare. Dansul e, pentru ea, joc, poveste, cântec şi descoperire. E aceeaşi şi mereu alta. Fiecare mişcare trădează un efort de conştiinţă susţinut de o eleganţă a gestului, a trupului. Îi prevăd o ascensiune fericită. Semne particulare: are 17 ani.* Din nou, foarte frumos. Vedeţi, cuvintele lui au însufleţit, pentru mine, fotografiile. Parcă v-am văzut şi eu dansând.

— Mi-a plăcut să aud din nou aceste cuvinte. Nu le mai citisem de foarte demult. A, iată şi poza mea de la balul de debut. Cu fete din generaţia mea.

— Unde sunteţi, unde a fost balul?

— La *Cina*, sus la etaj. Iar aici, sunt în costumul nostru popular, îl mai am, dar e într-o ladă şi nu l-am mai văzut demult. Fota era cu fir de argint. Costum oltenesc, din Gorj. Era aşa de greu, încât pe mine,

care eram aşa de slabă, mă dureau şoldurile când îl purtam. La nunta ei, mama a fost îmbrăcată în acest costum. Aici, dansam Chopin, *Preludiile*, iar astea sunt nişte poze făcute lângă Viena, de un reporter care mă văzuse dansând la *Tanz Akademie*. Şi a făcut fotografiile astea.

— Parcă aţi zbura, cu adevărat, se vede cât de fericită eraţi dansând. Ceea ce era divertisment, a devenit profesiune?

— Aşa cum v-am şi scris, când a venit tsunami-ul bolşevic, eu am putut să-mi fac din dans un mod de supravieţuire. Aveam practică, dar şi pregătire teoretică.

— Am reţinut ce aţi spus mai înainte: *până pe la 15 ani, familia a fost mândră de mine*. Dar pe urmă?

— Ei erau de acord să dansez la serbările de binefacere, dar nu pe scenă. Iar eu vroiam să fiu dansatoare! Dansul a fost pasiunea şi bucuria vieţii mele. După prima lecţie de dans, numai el a contat pentru mine. Cred că aceasta era pentru că dansul e atât de strâns legat de muzică. Iar eu, de când eram foarte mică, am adorat muzica. Cădeam în transă când auzeam muzică. Pentru mine, dansul a însemnat exteriorizarea muzicii. Am vrut să devin dansatoare, dar aceasta nu pentru a avea succes, ci pentru a transpune în imagini frumuseţea muzicii, să împărtăşesc şi altora frumuseţea ei. Probabil de aceea, când citeam cronicile laudative la adresa mea nu m-am simţit măgulită, ci numai bucuroasă că reuşisem să mă fac înţeleasă. Am recitit aceste cronici abia acum, după peste şaizeci de ani, şi numai acum am realizat că am fost o dansatoare talentată.

— V-aţi văzut cu ochii altora.

— Dar să vă spun ceva ce am realizat tot acum, şi care este tare ciudat! E vorba de un personaj care a făcut multă vâlvă în viaţa culturală dar şi mondenă a Bucureştilor, de prin anul 1938 şi până prin 1945, domnul Michel Dard.

— Cred că a făcut destulă vâlvă şi în ţara lui – premii literare, *Femina*, *Valery Larbaud*...

— Da, asta mai târziu. Pe atunci, la noi, el avea un rang înalt la Institutul Francez, ţinea prelegeri la Universitate şi scria... Văzându-mă cum dansez, s-a îndrăgostit de mine.

— Şi cum aţi reacţionat?

— Desigur, am fost flatată că dansul meu îl cucerise, că faimosul Michel Dard, după care alergau multe doamne şi domnişoare, mă distinsese pe mine între toate. Abia azi, însă, reamintindu-mi acest episod din viaţa mea, sunt uluită cum de eu, o puştoaică de şaptesprezece ani, nu m-am îndrăgostit lulea de faimosul Michel Dard. Am două scrisori de la el, pe care, recitindu-le, abia acum am realizat cât de adânci erau sentimentele lui şi regret că nu le-am înţeles atunci.

— Poate povestea dumneavoastră ar fi fost alta...

— Să ne întoarcem la dans. Când eram la facultate deja, a apărut în viaţa mea Iris Barbura. La un moment dat, ea fusese rudă cu mine, pentru că fusese măritată cu Fănel Ciocâlteu, fiul unei verişoare primare a mamei. Era profesoară de dans această Iris Barbura şi avea un talent nemaipomenit. După ce a divorţat de Fănel, a plecat în Germania, unde a obţinut o bursă prin Nae Ionescu. A fost angajată coregrafă de Teatrul Naţional, şi prima echipă de dans a teatrului de ea a fost condusă. În grupul ei, m-a luat şi pe mine. Am dansat în *Faust*. În actul întâi, era o petrecere la ţară. Acolo am refuzat să fiu fată şi am fost băiat, ca să am pălăriuţă tiroleză şi să nu arăt deloc a mine. În *Noaptea Walpurgiei* am refuzat să fiu una din zânele acelea încântătoare şi am ales să fiu un liliac, pentru că pe faţă eram dată cu ceva negru, în plus, purtam o bonetă strânsă. Părul meu nu se vedea deloc. Departe de cum arătam eu! Însă, la un moment dat, Iris Barbura mi-a propus rolul principal al bacantei. Asta m-a tentat îngrozitor, nu am putut rezista. Mi-am strâns părul în coc şi m-am fardat foarte tare, însă m-a recunoscut tanti Bica, una din mătuşile mele. Cu tunica grecească, nu am mai putut să mă camuflez.

— În ce an se întâmpla?
— Prin 1939-1940.
— Şi aţi renunţat, din cauza asta?
— Oficial, da, neoficial, nu! Pe urmă, au montat *Hero şi Leandru* la Teatrul – azi – Odeon, pe atunci – Comedia. Acolo, iar am avut un rol principal, eram preoteasă şi aduceam o ofrandă, însă acolo am reuşit să mă camuflez, de ce? Pentru că, aşa cum am dansat, ori mă învârteam foarte mult, ori stăteam cu spatele la public, cu gesturi de incantaţie, şi acolo am scăpat! Asta era prin 1940, apoi, în 1941, după trei ani de studenţie la drept, ca să fac pe plac tatei, am plecat la studii în Germania, la Berlin, şi în Austria, la Viena. Oficial, urmam *Musikwiesenschaft*, asta pentru familie, dar, în fond, eu făceam şi studii de dans. Acolo am făcut şi jurnalistică şi mi-am văzut de studii, pentru că trebuia să-mi dau examenele, să arăt părinţilor carnetul de note. La Berlin am mers la o şcoală particulară, pe profesoară o chema Tamara Rausch. Dar la Viena am urmat (şi eram foarte bine văzută) la *Tanz Akademie*, unde învăţam cu Rosalia Cladek, ea era profesoara mea. Nu erau numai cursuri de dans, se preda şi anatomie, muzică...
— Studiile secrete erau o povară greu de dus. Cursurile astea nu vi le plăteau părinţii, de vreme ce nu ştiau de ele. Cum v-aţi descurcat?
— A fost greu, pentru că mergeam la facultate, iar serile mergeam la spectacole, la concerte. Ei îmi plăteau cursurile la două facultăţi şi gazda. Locuiam la baroana von Merey. Îmi făceam rost de bani în felul următor: în Germania şi în Austria, la nişte târguri, pe sub mână, se vindeau parfumuri franţuzeşti, le aduceau soldaţii nemţi. Le cumpăram foarte ieftin acolo şi, când veneam în ţară, vindeam aceste parfumuri, schimbam leii în mărci şi îmi făceam rost de bani. Învăţasem să fac afaceri.
— Nevoia învaţă! Ce alţi profesori aţi avut acolo?
— La Viena, am trecut mai întâi pe la Harald Kreutzberg, un dansator expresionist foarte cunoscut, din şcoala lui Rudolf Laban, din

Germania. Nu mai era un om tânăr, dar dansa şi dădea recitaluri în lumea întreagă, chiar şi atunci, în timpul războiului. Nu mi-a plăcut ca profesor! După câteva cursuri, am trecut la *Tanz Akademie*. La el era o şcoală particulară, iar aici, vă spuneam, era o şcoală foarte completă, cu istoria dansului, ritmică. Mergeam însă şi la Facultate, la secţia *Musikwiesenschaft*, pentru că trebuia să arăt părinţilor că studiez muzica. La Berlin, am fost colegă cu Sergiu Celibidache şi am fost foarte prietenă cu Sergiu, de altfel eram prietenă şi cu Ioana, viitoarea lui nevastă. Pentru că sora ei, Suzanne Procopie Dumitrescu, a fost ani de zile cea mai bună prietenă a mea. Am fost şi la şcoală împreună cu ea, la Academia Ronsard.

— În străinătate v-aţi consolidat pregătirea, notele din carnet validau o calificare reală! Aţi mers până la capăt?

– Nu, pentru că părinţii, speriaţi de mersul războiului, nu mi-au mai dat voie să plec din nou. Dar datorită dansului, după 23 august, eu, în loc să ajung să lucrez cine ştie unde, într-o fabrică – cum, totuşi, profesori de dans nu aveai cum găsi din vajnica clasă muncitoare – au trebuit să ne ia pe noi, dansatorii pregătiţi. Deci, am avut un mediu plăcut şi am făcut ceva ce iubeam enorm de mult. La început, nu mi s-a dat voie să lucrez în Bucureşti, pentru că mama fusese moşiereasă, tata se numea Crainiceanu, iar tata-mare era un nume odios în cărţile faimoase de istorie ale lui Roller, era împroşcat cu tot noroiul posibil. Afară de asta, tata-mare fusese şi ministru de Război. Aşa că erau lucruri dezastruoase în biografia mea. Întâi şi întâi, graţie lui Madame Sibylle, care a refuzat să se ducă la Galaţi, am lucrat la Galaţi şi am montat un spectacol. Pe atunci, se organizau ansambluri artistice judeţene. Ei, la primul spectacol al ansamblului de la Galaţi, eu am montat toată partea de dans. Sigur că asta m-a ajutat, pentru că trimiteam bani la Bucureşti, unde mama nu lucra, moşia era pe ducă şi curând a fost luată, tata nu

lucra nici el, iar primul meu soţ, tatăl Ilincăi, care fusese în corpul diplomatic, odată cu mătura cea mare a Anei Pauker, a fost dat afară.

— El cum se numea?

— George Şeinescu. A fost consilier de presă la Stockholm.

— Aşa aţi stat în Suedia acei trei ani şi jumătate?

— Aşa. Iar acum, numai eu câştigam. După Galaţi, am plecat la Cluj şi am lucrat şapte ani acolo. Sigur că a fost greu. Între timp, mama a fost arestată şi a ajuns la Canal.

— Mama?

— Da, şi când s-a întors acasă, m-am dus la Bucureşti să o văd. Stătea tot pe Nicolae Iorga, la etaj. Era casa lui Démètre Lahovary, soţia lui se numea Hélène Lahovary, şi aveau un fiu, Paul (despre care am citit de curând, în *Magazin Istoric*, adevărul, pe care eu îl ştiam foarte bine, despre ce soi rău a fost). În casa aceea, cu o scară interioară, jos stătea familia Lahovary, iar noi la etaj. Când am urcat şi, ajunsă la platformă, am văzut-o în capul scării pe mama, am căzut în genunchi şi n-am mai putut să umblu. Pentru că ştiam că este mama mea, dar nu mai era mama mea. Felul cum arăta când s-a întors de la Canal a fost devastator pentru mine.

— Cum a fost arestată?

— Întâi şi întâi, că avea moşie. Şi, în al doilea rând, citea la Biblioteca Britanică. De pe stradă a fost luată. N-a venit acasă, a început să o caute tatăl meu peste tot, fratele tatălui meu era medic, doctorul Alexandru Crainiceanu, endocrinolog şi ginecolog, au umblat în toate spitalele, nu au găsit-o nicăieri, şi după câteva zile tata a primit un telefon anonim: *Arestată de pe stradă*! Şi panc, a închis. Multe luni de zile nu am ştiut nimic de ea, apoi am primit o carte poştală, unde ne cerea nişte alimente, ceva îmbrăcăminte. Fusese luată vara, într-o rochie de vară, or ei îi trebuia ceva ca să-i ţină cald. I-am trimis un cojoc şi nişte ţigări. Ea nu fuma, dar să cumpere cu ţigări ce se putea, acolo. Adevărul e că

mama a vrut să povestească foarte puţin despre ce a fost acolo, însă puţinul cât l-a povestit era înfiorător.

— Cât a stat?

— A stat un an şi câteva luni, avea peste şaizeci de ani când i s-a întâmplat asta. Le puneau să care de jos, pe o potecă în pantă mare, roabele cu pietre şi pământ. Tot ele trebuiau să le încarce. Erau ţinute laolaltă cu femei de la penal şi cu ţigănci, şi, între alte mizerii, le-au luat de la closetele din curte uşile, ca să le umilească, şi atunci ţigăncile se strângeau ghiotură, ţipând că vor să vadă, scuzaţi-mi expresia, cum se ... boieroaicele.

— Sistemul cu uşile de la toaletă scoase este sovietic, şi se practică nu numai la închisori, ci şi în locuri publice fără profil punitiv. Închisoarea de la canal, se ştie, era o lecţie sovietică.

— A fost ceva înfiorător. După aceea, fostul meu soţ, de care divorţasem, a fost arestat, dar fiindcă fusesem nevasta lui, tot am fost luată la ochi. Soţul meu de al doilea, Nicolae Luchian Botez, actor, pe care l-am cunoscut la Cluj, a fost arestat şi el. O simplă scrisoare de denunţ, că ar fi fost mare demnitar legionar. El a fost simpatizant, dar n-a fost niciodată în mişcare, şi în tot cazul, n-a fost mare demnitar. Era un actor, numai asta l-a interesat. După ce s-a întors din colonia de muncă, unde lucrase la cultivarea orezului, doamna Bulandra, venind la Cluj, l-a văzut jucând şi l-a luat la Bucureşti, la Teatrul Municipal. Era o salvare, pentru că i-ar fi venit foarte greu soţului meu să lucreze în acelaşi colectiv cu acela care îl denunţase... cineva din teatru... Ştiam cine. Şi atunci, vă daţi seama, eram şi eu chemată destul de des să dau tot felul de declaraţii. Când plecam, şi-mi sărutam copilul, nu ştiam dacă mă mai întorc. Mă ţineau ore în şir, fără să mă întrebe nimeni, nimic şi pe urmă mă luau la întrebări. Şi, natural, am fost dată afară de unde lucram. Apoi, mă reprimeau.

— În continuare, predaţi dansul?

— Da. Mă dădeau afară, dar mă primeau înapoi. Eu am predat ritmică şi dans istoric, am predat şi la

Institutul de Teatru, mişcare scenică, am creat, într-un fel, o metodă de predare. Întâi, la Cluj şi, când am revenit, în 1956, la Bucureşti, am fost la *Liceul de Coregrafie* şi am lucrat şi la *Şcoala Populară de Artă,* la secţiile de operă şi actorie. Am predat şi la *Conservator,* am lucrat şi în foarte multe teatre. Am fost angajata *Teatrului Mic*, pe vremea când director era regizorul Radu Penciulescu, am lucrat la piese puse de el în scenă. Nu numai pentru dansuri, dar să mă ocup de mişcare, în general. Dacă era un personaj mai special, dacă era o piesă istorică, mă ocupam de ţinuta din vremea aceea, cum să-ţi ţii rochia, cum să faci o reverenţă. Pentru că eu mă pregătisem şi predasem şi dansul istoric. Am ţinut foarte mult ca elevelor mele, în afară de ceea ce trebuiau să facă practic, să le dau şi cultură. Predam ritmica atât practic, cât şi teoretic. Adică, îmbinam teoria muzicală, doar făcusem *Studiul muzicii*, cu dansul. De exemplu, dacă predam *forte* şi *piano*, arătam cum redă *forte* şi *piano* corpul omenesc. Contractare – relaxare... şi aşa mai departe. Căutam tot timpul să le lărgesc orizontul cultural, pentru că ştiam că, în şcoală, li se oferă prea puţin. Şi ţinută, nu numai cum să te ţii dreaptă. Ci cum să te porţi.

— Cum să te porţi, pe tine însăţi, în lume?

— Da, da! Să fii conştientă de tine, stăpână pe tine. Şi asta a contat. Elevele mele, multe dintre ele, pe care le-am întâlnit pe urmă, când am lucrat în teatre, îmi mulţumeau. Am reîntâlnit-o, de exemplu, pe Coca Andronescu, îmi fusese elevă, dar şi alte actriţe, toate mi-au mulţumit: *Doamnă, nu ştiţi cât ne-aţi dat şi cât a contat pentru noi că aţi fost profesoara noastră!* Şi asta a fost pentru mine o mare bucurie. Am simţit că n-am trăit degeaba.

— Aţi construit frumos lucrurile, în ciuda tuturor relelor. Dar să revenim la anii de dinainte de război...

— Pe Regina Maria am mai avut ocazia să o revăd, pentru că fratele tatălui meu, Gheorghe Crainiceanu, Gogu, cum i se spunea, era comandantul Regimentului 4 Roşiori „Regina

Maria”. Şi, de altfel, să ştiţi un lucru, am văzut în cărţile dumneavoastră că spuneaţi că Gheorghe Florescu a fost ofiţer la Garda Regală. Nu! A fost ofiţer la 4 Roşiori. Mi-a fost şi profesor de călărie! Pentru că noi aveam un cal, de fapt, o iapă, care se numea Dacia. Era găzduită la regiment, şi am învăţat acolo să călăresc, îndrumată de diferiţi ofiţeri. Când am ajuns la *mici obstacole*, Gheorghe Florescu a fost instructorul meu şi aşa l-am cunoscut. Când eram mai mare, primăvara, când se făceau exerciţii militare în jurul Bucureştiului (*Manevrele* se numeau), la sfârşit, se făcea o mare masă. Şi atunci, veneau şi mama şi tata şi eram aduşi şi noi, pentru că era la iarbă verde. Toţi ofiţerii îşi dădeau osteneala să fie drăguţi cu noi. Mai erau şi alte ocazii. Fiind unchiul Gogu comandantul regimentului, când erau, de exemplu, concursuri hipice la regiment, eram aduşi şi noi, fratele meu şi eu, ca să dăm flori Reginei. La aceste concursuri venea deseori Regina, şi atunci, unchiul Gogu vroia ca eu să ofer flori Reginei. El avea o fată, Sanda, mult mai mare decât mine şi prea mare ca să ofere flori. Sanda se născuse înainte de Primul Război Mondial, iar mama ei, o Costinescu, murise în timpul refugiului în Moldova. Cum unchiul meu nu s-a recăsătorit multă vreme după aceea, ea a fost crescută atât de Costineşti, la Dinu Brătianu, a cărui soţie era o Costinescu, cât şi la noi în casă. Pentru mine, era totdeauna o sărbătoare momentul când mergeam şi făceam *knix* şi ofeream flori Reginei Maria.

— Vă amintiţi ce flori, sau eraţi prea mică?

— Nu-mi amintesc, eram aşa emoţionată! Florile mi se puneau în mână în ultimul moment, mi se spunea: *Du-te*! Şi, mă duceam. Era un moment foarte emoţionant.

— Aţi locuit lângă Arcul de Triumf. Cred că şi acolo o puteaţi vedea uneori pe Regina Maria.

— Am avut acest mare noroc. De ce spun aşa? Pentru că atunci, tot ce era mai grozav în Bucureşti

se petrecea pe Kiseleff. Întâi, era locul de plimbare. Sigur, era şi porţiunea de Calea Victoriei, de la...

— ... Palat la Capşa?

— Chiar mai puţin! Nu până la Palat! Mai dincoace.

— Chiar atât de mică era porţiunea?

— Era o băcănie la colţ, Dragomir Niculescu, unde a fost mai târziu Romarta.

— Colţ cu Strada Câmpineanu. Numai până acolo?

— De la Dragomir şi până la Capşa era adevăratul loc de plimbare şi, în special, de întâlnire. Rămăsese vorba de pe vremuri: *ne întâlnim pe Cale*. Vara, se scoteau scaunele şi măsuţele pe stradă, la Capşa. Atât timp cât a durat cafeneaua, până în 1936, mai cu seamă fetele, dar şi femeile, nu mergeau neînsoţite pe porţiunea din faţa cafenelei. De ce? Pentru că la cafenea, erau numai bărbaţi şi privirile lor erau de multe ori jenante. Nu se spunea nimic, pe atunci nu se făceau lucruri de felul acesta, totuşi, era jenant. Iar noi, fetele tinere, nici mai târziu nu treceam pe la Capşa neînsoţite. Porţiunea aceea era tabu, cum pentru noi, fetele, era tabu şi porţiunea de pe Bulevardul Elisabeta, din faţa cinematografelor. Nicicum nu se trecea pe acolo neînsoţită.

— Bine, dar studentele treceau mereu pe acolo, între Facultatea de Drept şi Universitate.

— Eu am făcut la Drept trei ani, începusem şi anul al patrulea, pentru că, sigur, pe vremea mea, făceai ce spune tata, dar nu mi-a plăcut nici un moment dreptul şi n-aveam deloc de gând să profesez. Şi atunci, dacă ieşeam de la Drept cu colegii, traversam şi Bulevardul Elisabeta dar, dacă eram singură, o luam pe Brezoianu şi urcam prin spatele Cercului Militar. Sau, şi mai bine, prin spatele Teatrului, pe Matei Millo, şi ieşeam în Piaţa Teatrului, pentru că mergeam să ne întâlnim la Dragomir. Dragomir avea la băcănia lui şi un mic local pentru aperitive, unde era foarte plăcut şi foarte amuzant. Sigur, ca studentă, mai luam şi eu câte un vermut, cum se obişnuia, dar ceea ce mi se

părea nemaipomenit acolo erau ciupercile. Vai, ciupercile de la Dragomir erau extraordinare, mari, umplute cu codiţele tăiate, cu mărar, făcute la cuptor! Vermut, la vârsta aia, beam şi ca studentă, pentru că la Facultatea de Drept era un bufet. Acolo nu era voie să se vândă băuturi alcoolice. Numai că băieţii aranjaseră cu acela care ţinea localul ca, în ceşti de ceai, să se pună vermut. Era şi felia de lămâie, părea ceai! Şi, mai cu seamă când treceau profesorii, luam ceaşca în palme, ne făceam că *Uuu, ce cald este! Arde*! Şi suflam în vermut, să-l răcim!

— Era în localul cel nou al Facultăţii de Drept?

— Da. Sigur că a trebuit să-mi dau foarte bine examenele, pentru că tata era prieten cu cei mai mulţi dintre profesori.

— Era jurist?

— Făcuse *Sciences Po*! *Sciences Politiques*.

— A, da, la Paris, mi-aţi mai spus.

— Însă el nu a pledat. A fost la diferite societăţi. În timpul lui Averescu, tata a fost ministru.

— La ce minister?

— Nu ştiu. Nu mi-au spus. Afară de asta, tata era avocatul unor societăţi, dar nu ştiu unde. Nu s-a discutat, nu ştiam.

— Mergem, din Calea Victoriei, spre casele din Kiseleff?

— Pe vremea când eram eu copil, faţă de alte prietene ale mele, care nu stăteau pe Kiseleff, am avut avantajul să văd tot ce se petrecea pe Kiseleff. Şi se petreceau multe, pentru că devenise locul şic de plimbare. Fusese şi înainte de Primul Război Mondial, în caleşti şi trăsuri şi landouri, dar acum se umbla şi pe jos, şi călare şi cu bicicleta. Chiar vizavi de unde locuiam trecea aleea pentru călăreţi.

— Unde începea aleea călăreţilor?

— Aleea de călărie şi pentru biciclete pornea de la Bufet, pe dreapta Şoselei, şi ţinea până la Fântâna Mioriţei. Pe stânga, se plimba lumea. Îmi plăcea să privesc călăreţii. Acolo am văzut-o călărind pe Marie Flo (Florescu) sau pe Magda Manu, nu fata generalului. Erau călăreţe desăvârşite. Le vedeam

mereu. Am asistat la bătaia de flori, pe Kiseleff. Erau parade militare, unde am văzut pe Regina Maria cum a defilat prin faţa tribunei, care era chiar vizavi de aleea noastră, lângă rondoul Arcului de Triumf. Dar nu de acasă am privit-o, părinţii mei aveau bilete în tribună, eram cu ei. Şi am văzut-o pe Regină, cum a trecut călare, şi după ce a depăşit loja unde era Regele, a descălecat, i s-a luat calul şi ea a venit şi şi-a luat locul în lojă. Era în uniforma regimentului, bine, cu fustă, dar cu căciula aceea enormă a Regimentului 4 Roşiori. Şi imediat după ea, venea unchiul meu, ceea ce, pentru mine, era o mare mândrie. Afară de asta, Şoseaua era locul unde ieşeai la plimbare cu copiii. Mai cu seamă, pentru cei care locuiau în zonă. Dar veneau şi mai de departe. Când Regina Elena a fost izgonită de la Palat de Carol al II-lea a locuit multă vreme, până a fost izgonită şi din ţară, într-un palat unde acuma este o bancă olandeză. Locuia acolo cu Mihai!

— Asta era spre colţul cu Strada Arhitect Mincu?

— Da. Şi, dimineaţa, se ieşea cu Miss, Fräulein sau Mademoiselle, dar, foarte des, după-masă, se ieşea cu mama. Şi te plimbai cu mama.

— Aţi cunoscut acolo, pe Kiseleff, familia August, pe Lili August Sturdza?

— Da, cum să nu, am cunoscut-o pe Lili până târziu de tot, era o fată adorabilă. Pictoriţă. A fost un om deschis, vesel, dar a trecut prin multe, am auzit, a avut multe nenorociri în viaţă.

— În copilăria ei, în curtea lor, era un internat de fete, condus de doamna August, vi-l amintiţi?

— Nu, asta n-am ştiut. Aveau casa de colţ, la Bufet. Vizavi de Casa Woroniecka.

— Acolo nu e Ambasada Rusă?

— Este alături, dar asta era chiar pe colţ.

— S-au mutat de acolo, tot pe Şoseaua Kiseleff, la numărul 14, colţ cu Strada Popovici, tot într-o casă de colţ. Ea are o carte de memorii. De acolo am aflat de această adresă.

— Da? N-am ştiut asta. Mi-ar face mare plăcere s-o citesc.

— Este o carte superbă, *Aşa s-au întâmplat, aşa le-am însemnat... ţie, care le citeşti.* Avea un suflet extraordinar de generos, tot sufletul ei străluceşte acolo. Informaţiile ei sunt preţioase în sine, dar stilul ei este plin de farmec, deschis şi cald. Şi ea îl vedea pe Regele Mihai, copil, cum se plimba cu bicicleta, peste drum de casa lor.

— Şi noi îl vedeam pe Regele Mihai, cu Regina Elena, ieşeau şi ei la plimbare. Şi chiar am avut o întâmplare foarte amuzantă. Noi aveam un câine doberman, numit Nae. Iarna, Nae era înhămat la sanie. Ceea ce trezea invidia tuturor copiilor. Iar eu, care, ca toţi copiii, ce este al lui trebuie să fie numai al lui, în afară de fratele meu, pe care nu era posibil să nu-l accept pe sanie, nu acceptam pe nimeni altcineva cu mine, pe sania trasă de Nae. Şi Regele Mihai ne-a văzut pe sanie. El era de-o vârstă cu mine, născut la câteva zile de mine, el în 21, eu în 16 octombrie 1921. Tatăl lui, Regele Carol al II-lea, era născut tot pe 16 octombrie şi, când eram la şcoală şi ne dădea pe 16 liber, spuneam: *Ei, da, vedeţi? Pentru ziua mea!* Sigur, când Regele Mihai ne-a văzut pe sanie, şi-a dorit şi el să fie tras de Nae, la care eu am spus nu. Sigur că mama m-a dat jos şi l-a urcat pe rege, dar asta este altceva.

— Sunt sigură că ar fi făcut aşa pentru oricare alt copil!

— Da, dar pentru mine a fost ceva foarte dureros, să fiu dată jos de pe sania mea. Şi, ceva foarte ciudat, există multe lucruri ciudate în lumea asta. Într-o zi, o fetiţă s-a apropiat şi a spus *Darf ich*? Şi am spus *Ja*! La care, Fräulein a mea a rămas cu gura căscată. Această fetiţă era fiica unui secretar de legaţie italian (pe atunci nu erau ambasade), se numea Lequio, şi fetiţa era născută în aceeaşi zi, acelaşi an, aceeaşi oră ca şi mine. Tare ciudat!

— Pe ea aţi acceptat-o imediat?

— Deşi nu ne cunoşteam, din clipa aceea, am fost prietene.

— Cum o chema?

— Maria Luisa. Şi avea un frăţior, Tuccio.

— Locuiau pe Kiseleff?

— Ştiţi unde este hotelul Băncii Naţionale? Clădirea construită pentru funcţionarii Băncii Naţionale? Acolo se face o mică stradă.

— Hotelul se numeşte Triumf, iar strada, fostă Brâncuţei, acum se numeşte Uruguay.

— Ei, bine, când intri pe strada aceea, se face încă o mică stradă, paralelă cu Şoseaua Kiseleff. Acolo, aproape imediat lângă această ieşire spre Şoseaua Kiseleff, era casa lor. Aveau o curte foarte mare. Nevasta lui era o persoană foarte frumoasă. Tata şi mama îi cunoşteau, iar noi am făcut cunoştinţă în felul ăsta. Am fost foarte prietene. Mergeam amândouă la Madame Sibylle. Am şi dansat împreună la serbări. Foarte des, Maria Luisa venea la mine. Când mergeam eu la ea, mă opreau la dejun şi rămâneam acolo toată ziua. În felul acesta, m-am trezit că vorbesc italieneşte. Nici nu mi-am dat seama. Am constatat asta când aveam şaisprezece ani şi am fost cu părinţii în Italia. Am intrat într-un magazin, mama încerca să se descurce şi m-am pomenit vorbind italieneşte. Mama se uita uimită la mine: *Dar cum de vorbeşti italieneşte?* Eu m-am gândit*: Cred că de la Maria Luisa.* Dar Maria Luisa plecase cu ai ei pe când aveam cam 10 ani. Am păstrat legătura, ne-am scris, totuşi, niciodată n-am reuşit să ne mai vedem. Ei au fost numiţi, când eu aveam 12-13 ani, la Cairo. Părinţii mei, de un Crăciun, ne-au luat cu vasul *România* într-o călătorie în care ne-am oprit la Istanbul, la Pireu şi la Atena, apoi am coborât la Alexandria, am luat un tren şi ne-am dus la Cairo. Am văzut piramidele şi pe urmă ne-am dus la ambasada Italiei, să-i căutăm. Erau plecaţi în vacanţă. Când am mers, după aceea, în Italia, la Roma, am telefonat la ei, dar Maria Luisa era plecată la schi. Am ratat! A venit războiul, am aflat între timp că Lecquio divorţase de soţia lui şi ea plecase în Brazilia, că era pe jumătate braziliancă, dar Maria Luisa rămăsese în Italia. Acuma, nu mai ştiu nimic despre ea.

— Aceasta era, aşadar, una dintre relaţiile dumneavoastră pe Şoseaua Kiseleff. Câte adrese aţi avut în Bucureşti?

— Nu multe. Întâi, în Popa Savu, apoi la Şosea, apoi în Nicolae Iorga. Acolo ne-a prins tragedia comunistă. În 1947, m-am mutat la Cluj. Părinţii mei au rămas în Nicolae Iorga şi li s-a umplut casa cu tot felul de lepădături.

— Dar familia prin ce cartiere a mai stat?

— Mama-mare dinspre mamă, cum v-am mai spus, a locuit în Romulus, iar Crainicenii au locuit pe Cometa. Era o casă în faţă, la stradă, cu o grădină foarte mare. După ce a murit tata-mare al meu, au rămas copiii, care erau mai mulţi.

— Eu ştiu trei: tatăl dumneavoastră, cavaleristul şi doctorul.

— Mai erau două surori. Cum s-a întâmplat: tata-mare şi mama-mare a mea, născută Barozzi, fuseseră fiecare căsătorit mai înainte. Tata-mare fusese căsătorit cu sora Mareşalului Prezan şi avusese din această căsătorie un băiat, acel Crainiceanu care, în timpul Primului Război Mondial, a fost socotit spion. Nu ar fi fost condamnat la moarte dar, la insistenţele lui tata-mare, a fost condamnat la moarte. De tatăl lui.

— Nu ştiam că tatăl general a cerut asta pentru fiul lui cel mare. Înseamnă că era convins că fusese spion?

— Chiar dacă nu a fost convins, el a spus*: Numai supoziţia, şi este suficient ca să fie o ruşine pentru numele nostru. Mai bine să moară*. Nu a fost niciodată sută în sută dovedit că a trădat. El era aghiotantul lui Sturdza, care, el, da, a fugit la germani. Crainiceanu a primit o scrisoare pe care trebuia să i-o dea lui Sturdza, şeful lui. Şi el a fost prins cu această scrisoare. Sturdza era urmărit, pentru că se bănuia ceva, dar Sturdza a reuşit să treacă frontiera, iar aghiotantul lui a fost prins cu scrisoarea. La care s-a spus că el ştia, din scrisoare se vedea clar ce urma să facă Sturdza, şi că era un trădător de ţară. Astfel, a fost luat ca spion. Procesul

a avut loc, dar nu-l condamnau la moarte, dacă nu insista tata-mare.

— Şi nu a regretat niciodată generalul?

— Vai de mine, tata-mare să regrete ceva? Avea o fire foarte aspră. Tata-mare, Grigore, era strict în toate. Era de o cinste proverbială. Nu circula cu maşina ministerului decât numai mergând şi venind de acolo şi pentru deplasări strict de serviciu. Când a plecat de la minister, a predat caseta cu fond special cu aceeaşi sumă, intactă.

— Dar familia ce spunea despre această tragedie?

— S-a interzis să se vorbească în familie. Acel Crainiceanu se numea Constantin. Era căsătorit şi a avut doi copii. Petre (Pierre) , şi o fată, Marta, Miuţa.

— Deci nu s-a pierdut fără urmă...

— Nu. Fata era în Germania, după război s-a refugiat în Franţa şi pe urmă a plecat în Australia, unde a fost profesor universitar, nu aş putea să vă spun în ce specialitate. Pe Pierre l-am cunoscut... am să vă povestesc cum. El a venit din Franţa în România şi a rămas aici. Eu nu ştiam că am avut un unchi care a murit şi nu am ştiut că am veri. Am aflat de vărul meu din întâmplare, întâlnindu-mă cu el la *Maison des françaises*, unde el m-a întrebat pe mine cum se ajunge sus, la *Academie Ronsard*. Eu i-am spus cum şi atunci el s-a prezentat: *Pierre Crainiceanu*. Şi eu i-am spus: *Dar şi eu mă numesc Crainiceanu*! Am venit acasă atât de supărată pe ai mei! Cum putuseră să-mi ascundă asta!

— Ce coincidenţă, să vă întrebe tocmai pe dumneavoastră!

— Nici el nu ştiuse de mine. Ştia numai că tatăl lui a avut fraţi. El era mic de tot când s-a întâmplat nenorocirea. Iar despre noi nu aflase nimic.

— Ce căuta acolo? Vroia să se înscrie la Academie?

— Nu, el a venit la Ronsard pentru că vroia să se angajeze acolo, deoarece făcuse toată şcoala în Elveţia şi pe urmă în Franţa. Se întorsese definitiv în ţară. Când a murit tata-mare, Pierre a venit la

înmormântare. Am păstrat ziarele cu fotografii de la înmormântarea lui tata-mare, a fost cu mare pompă, şi îl vezi pe Pierre acolo, în fotografie. Eu m-am mirat că a venit. Dar a venit, vroia, săracul, să facă parte din familie!

— Şi ce s-a mai întâmplat cu el?

— El a fost instructor de planoare. Când eram la Cluj, a venit într-o delegaţie acolo şi m-a căutat. Când m-am întors la Bucureşti, ne-am revăzut şi rămas prieteni, până a murit. Nevasta lui era o persoană foarte bine, făcuse pictura la München, era profesoară de desen. Era fata lui Imbroane, un mare patriot bănăţean.

— Avram Imbroane?

— Avram Imbroane. După 23 august, un timp, Pierre a fost instructor de planoare, căci nu aveau alţi specialişti, cum nu aveau alţii nici la dans, dar pe urmă... l-au dat afară.

— Şi cum a trăit?

— El făcuse Dreptul şi a fost la un centru juridic, de legiferaţie, un fel de conţopist. Sigur că îl consultau, pentru că era pregătit, dar oficial, nu însemna nimic.

— Constantin nu era numai fiul Generalului Crainiceanu, era şi nepotul de soră al Mareşalului Prezan. Mareşalul nu a putut face nimic pentru el?

— Exact. El i-a ajutat foarte mult pe orfani, i-a ajutat să plece în străinătate, le trimitea bani. De acolo au fost ei ajutaţi. Pierre ţinea foarte mult la familia Prezan, care s-a ocupat de el.

— Oare ce vor fi vorbit între ei Mareşalul Prezan şi Generalul Crainiceanu, despre Constantin?

— Nu ştiu. Întâi şi-ntâi, că tata-mare era un om foarte aspru, foarte ciudat. Când erau copiii de vreo zece ani, şi făceau vreo poznă, îi lua şi îi ducea la regiment, îi închidea la închisoarea regimentului.

— Fete, băieţi?

— Numai pe băieţi. Şi acolo erau supuşi la regimul de încarcerare de la regiment, cu supă de aia de la regiment, cu apă şi cu pâine.

— A păţit-o şi tatăl dumneavoastră?

— Şi tatăl meu care, faţă de fraţii lui, era gen fetiţă, foarte cuminte. Dar ce se întâmpla: îl luau cei doi, care erau foarte zurbagii. Îl antrenau şi, pe urmă, încasa şi el! Sau era pedepsit pentru că nu a spus ce făceau ceilalţi. Ei învăţau la Sfântul Sava. Tata a fost coleg cu tatăl lui Paleologu, cu Tătărăscu... Şi fiind Catedrala Catolică Sfântul Iosif aproape, s-au dus odată şi au turnat cerneală în *bénitier*. Nu ştiu cum, au fost descoperiţi. Ei, se pare că pentru asta au stat foarte mult în arest. Iar biata mama-mare suferea îngrozitor de această ostracizare a copiilor. De atâtea emoţii şi severităţi la masă, şi tot timpul, cu disciplina exagerată, ea a făcut un ulcer foarte grav, iar tata-mare, care nu admitea să fii bolnav, nu a tratat-o suficient de serios. Femeile, pe atunci, nu luau ele iniţiative să meargă la doctor, singure. Din cauza acestui ulcer, ea a şi murit. A făcut hemoragie...

— Erau mici copiii?

— Nu ieşiseră din adolescenţă. Şi au rămas orfani de mamă. Afară de asta, tata-mare era şi de o avariţie îngrozitoare, îngrozitoare. Şi vă spun, se certa când cu unul, când cu altul. Tata-mare era tot timpul certat cu unul sau altul dintre copiii lui. Şi asta a rămas în familie. Rareori au fost toţi la unison. Mereu era grupul ăsta certat cu grupul ălălalt, şi erau mulţi. N-a mai vrut să aibă relaţii cu tatăl meu, pentru că îi încredinţase spre administrare o moşie, dar nu a fost mulţumit de ce făcea tata acolo. Tata, la rândul lui, nu-i putea ierta severitatea excesivă care îi întunecase copilăria. Când l-a certat din cauza moşiei, tata a ieşit indignat din biroul bunicului şi nu s-au mai văzut niciodată. Aflând că mama a născut un băiat, cum ceilalţi, deşi erau însuraţi, nu aveau copii, bunicul i-a scris fratelui meu o carte poştală: *Domnului Gr. Gr. Radu Crainiceanu. Dragă nepoate, am aflat că te-ai născut şi îmi pare rău că nu pot să te văd pentru că* (aici nu ştiu cum spunea exact) *tatăl tău nu mă lasă, şi dacă nu îmi trimite o trăsură...*, cam aşa scria, ceea ce nu era adevărat, fiindcă mama oricum l-ar fi

lăsat, chiar dacă tata nu. Şi i-ar fi trimis şi o trăsură, dacă cerea. Vedeţi, ca general, putea obţine o trăsură, dar nu era vorba de o vizită de protocol sau de serviciu, ci de o vizită în familie. Nu ne-a văzut şi nu ne-a cunoscut decât foarte târziu, când am ajuns pe la patru-cinci ani. Când stăteam în Kiseleff, a cerut odată să ne vadă. Şi a rugat ca tata şi mama să nu fie acasă. A venit la noi, a fost primit în salon, unde am fost aduşi noi şi am stat, nu ştiu cât, noi terorizaţi, încremeniţi pe scaunele noastre, uitându-ne la tata-mare, neştiind ce ne aşteaptă, şi n-a fost o întrevedere prea plăcută. Mai mare fiind, ştiu eu, de vreo opt, nouă ani, ne-a invitat tata-mare la el la masă. Am fost trimişi acolo şi pe urmă a venit maşina să ne ia. Şi la masă, tata-mare ne-a spus la un moment dat: *Uite, ai un pliculeţ cu un praf, desfă-l şi pune-l în apă.* Asta era *eau de Seltz*.

— Dar nu avea rost să vă dea, de vreme ce nu vă durea stomacul.

— Da, dar el credea că e bine să bei *eau de Seltz*, că e un lucru sănătos. Când am văzut plicul, pentru că eu fiind sora cea mare trebuia să-l desfac, mi-am zis: ne otrăveşte. A trebuit să rup plicul şi să pun praful în apă, în timp ce i-am dat nişte picioare pe sub masă fratelui meu, ca să-l avertizez. A vrut să protesteze, dar m-am uitat crunt şi, cum el era obişnuit să mă asculte, i-am făcut semn să nu bea. Însă tata-mare ne-a îndemnat: *Beţi*! Şi, cu paharul la gură, i-am spus: *Dar noi nu avem voie să bem la masă*! Ceea ce era adevărat. Asta a fost salvarea mea. Când am ajuns acasă, am povestit: *tata mare a vrut să ne otrăvească*. Ai mei şi-au dat seama imediat despre ce fusese vorba, dar spaima noastră a fost mare.

— Scena asta se petrecuse în Strada Cometei? Mama-mare nu mai trăia, pe cât îmi dau seama.

— Nu, nu mai trăia demult. Ea nu ne-a cunoscut, nici pe tata însurat nu l-a apucat. Mama-mare era născută Barozzi. Vedeţi, nouă nu ni s-a povestit nimic despre vechimea familiei Barozzi, erau italieni de origine. Când am fost cu părinţii în Italia,

am văzut la Veneţia o stradă numită Barozzi, dar tata nu mi-a spus nici măcar atunci, aşa cum poate ar fi fost firesc: *Ştii, dintr-o ramură a acestei familii se trage mama mea!* Nu mi-a spus nimic. Bunica a fost măritată, mai întâi, cu un Kalenderu, nu ştiu care Kalenderu, cu care a avut o fată, Elena, zisă Puica, măritată cu un general Florescu. Pe urmă, împreună, Grigore Crainiceanu cu Elena Barozzi l-au avut pe tata, numit Grigore, după tatăl lui, apoi pe unchiul Gogu, Gheorghe, pe urmă venea o fată, Alice. După ea mă numesc eu Maria Alice. Acea Alice a murit de tuberculoză, puţin după ce s-a măritat, şi mama nu a vrut să fiu numită numai Alice, pentru că această mătuşă murise atât de tânără, şi atuncea, *elle m'a vouée á la Vierge*, şi mi-a spus Maria Alice. Însă, de copil, mi s-a spus Dudu şi toată lumea mă cunoaşte aşa, şi în catalogul de la şcoală tot aşa eram trecută. Ştiţi, se zice că un frate şi o soră nu trebuie să ia un frate şi o soră în căsătorie, pentru că poartă ghinion. Alice s-a măritat cu un Costinescu, iar fratele ei, Gheorghe, s-a însurat cu sora lui Costinescu.

— Părinţii verişoarei dumneavoastră, Sanda.

— Şi amândouă femeile au murit tinere. Nica, mama Sandei, în refugiu, iar pe Alice a răpus-o tuberculoza, la foarte puţin timp după ce s-a măritat. După Alice, s-a născut Alexandru, doctorul. Apoi, au mai avut o soră, Elena, căreia i se spunea Bica, măritată întâi cu Nunuţă Catargi, şi pe urmă cu Marcel Râmniceanu.

— Am înţeles bine? Elena Barozzi şi-a botezat două fete cu numele ei, pe cea din prima căsătorie şi pe una din cea de a doua căsătorie?

— Da, uneia i se spunea Puica, celeilalte Bica, exact. Şi a mai fost un frate, Victor, care a murit pe la 10-11 ani.

— Aşadar, bunicul Crainiceanu a avut şapte copii, socotindu-l şi pe fiul condamnat la moarte. Stătea în casa din Strada Cometei. A murit în 1935. Ce s-a întâmplat cu casa?

— Casa Crainiceanu din Cometei avea geamuri la stradă, o casă înaltă, unde locuiau băieţii, iar alături,

o casă mai mică, unde stătea tata-mare. Pe când trăia bunicul, el cerea chirie băieţilor lui. Copiilor lui, în casa lor. Unchiul Lică, nefiind căsătorit, era în grija lui tata-mare, adică menajera lui tata-mare îi făcea numai micul dejun, dejunul îl lua în oraş, iar după-amiază, mai lua o dulceaţă, o cafea. I le punea la socoteală, cu data. Data cutare, ora 3: dulceaţă de nu ştiu care, cafea. Vedeţi ce om era! Când a murit, s-a descoperit sub patul lui o valiză de nuiele împletite în care era o cantitate enormă de bonuri, acţiuni care nu mai aveau nici o valoare, o avere în hârtii fără valoare. Cu vârsta, să nu-şi fi dat seama că nu mai reprezintă nimic?

— Cam cât de mare eraţi când a murit bunicul?

— Trebuie să fi avut paisprezece ani. Sigur că la înmormântare au fost toţi Crainicenii în viaţă, dar, de văzut, tata, de exemplu, nu l-a mai văzut niciodată pe tata-mare cât a mai trăit.

— Fiul se supărase cumplit pe tatăl său, deşi era o persoană blândă, înţelegătoare.

— Nu-i ierta duritatea. Cred că, de atâta frică în copilărie, tata devenise un om fricos. Spre deosebire de mama, care era de un curaj extraordinar. În timpul celui de al Doilea Război Mondial, mama a condus un spital pe front şi a lucrat cu paraplegici. Mi s-a povestit, pentru că eu eram atunci în străinătate, că, în timpul bombardamentelor, s-a aflat că pe casă ar fi o bombă incendiară. Şi, prin pod, mama s-a urcat pe acoperiş şi a aruncat bomba în nisip. Tata era un om foarte timid, foarte inteligent, de o cultură deosebită, avea mare talent la scris. Şi foarte ironic. Din cauza asta, şi-a atras foarte multe duşmănii. Avea un simţ al umorului dezvoltat şi, ştiind şi să scrie bine, în Bucureşti, când se vorbea despre unul sau despre altul pe care îl criticase tata, totdeauna erau citate cuvintele lui, care erau foarte nimerite, bine găsite. Persoanele respective aflau şi asta i-a atras, din păcate, multe duşmănii.

— Vitejia timidului! Ce au făcut moştenitorii cu vechile case Crainiceanu din Cometei?

— După moartea lui tata-mare, partea din faţă a fost vândută şi din banii aceia s-a făcut un bloc în fundul curţii. Au rămas şi casele din faţă, dar nu mai erau ale lor. În fund, aveau o grădină foarte mare şi pe acest teren s-a construit blocul. Mama nu a vrut să stea cu toţi Crainicenii la un loc, ştia că totdeauna erau diferite certuri între unii şi alţii, fiecare încerca să îi coopteze pe ceilalţi şi mama nu a vrut să fie prinsă în nici un fel de discuţii. Şi-atunci, tata, care nu mai locuia acolo de când se întorsese de la studii, şi-a luat partea lui în bani, iar ceilalţi s-au mutat în bloc. La parter, colonelul, acum generalul Gogu Crainiceanu, comandantul Regimentului 4 Roşiori „Regina Maria", la etajul întâi, unchiul Lică, profesorul doctor Alexandru Crainiceanu, care avea pe acelaşi etaj, în afară de apartamentul mare, unul mai mic, unde îşi instalase cabinetul şi un mic laborator endocrinologic. El a avut prima fabrică de produse endocrinologice din Bucureşti, care, natural, i s-a luat. Făcea acolo testosteron şi alte medicamente de acest gen. La etajul următor, era sora lor, Elena, Bica, tot cu un apartament.

— Deci blocul avea trei niveluri.

— Avea patru, dar ei stăteau la primele trei. Fiecare cu apartamentul lui.

— Tatăl dumneavoastră unde a plecat din Cometei?

— Întâi şi întâi, când s-au căsătorit, părinţii mei au locuit în Popa Savu, casa în care m-am născut eu.

— V-au povestit părinţii dumneavoastră cum s-au cunoscut, sau nici asta nu au ţinut să vă spună?

— În timpul războiului, asta ştiu. Mama a mai fost căsătorită o dată. Natural că despre asta nu s-a vorbit. Eu nu am aflat decât pe la şaisprezece ani şi atunci am început să răscolesc prin sertare, să găsesc hârtii, acte, orice. Mama-mare a refuzat să vorbească. Fusese un domn care se chema, cred, Grigorescu, cu mult mai în vârstă decât mama. Era nefericită şi a divorţat. Ea, în Primul Război Mondial, ca şi în al Doilea, a lucrat la Crucea Roşie, pe un tren sanitar, care aducea bolnavii şi răniţii la

un spital mare, pe lângă Răcătău, unde aveau o moşie Costineştii. Tata, fiind aghiotantul lui Averescu, se afla pe front şi, fiind rudă cu Costineştii, prin Gogu şi Alice, se ducea pe la ei. Acolo s-au întâlnit ei doi. În afară de Costineşti, pe aproape era şi o fabrică de hârtie, Letea. La Letea era director un domn Vasilescu, iar mama era prietenă cu domnişoarele Vasilescu. Se vedeau şi acolo. Aşa s-au întâlnit ei. S-au căsătorit, la moşia mamei, la Bălăria. În Popa Savu, locuiau o vilişoară, singuri. Încăperile erau mici, chiar mie, un copil, mi se păreau mici, aşa că vă daţi seama. Pe urmă, s-au mutat pe Kiseleff. Totdeauna, cu chirie, nu erau casele noastre.

— Cum de nu erau tentaţi părinţii să-şi cumpere casa lor?

— Nu ştiu, nu aş putea să vă spun. Dar să vă povestesc despre Kiseleff. Cred că părinţii mei s-au mutat acolo ca să aibă spaţiu mai mult şi să fie lângă Averescu. Intrarea unde am stat este imediat cum o iei pe Kiseleff, de la Arcul de Triumf, spre Piaţa Victoriei, pe dreapta. Chiar în Piaţă, e o casă care nu ştiu cui a aparţinut, dar acolo a locuit o vreme Maruca Cantacuzino.

— Când a fost povestea cu Nae Ionescu?

— Nu, nuuu! Înainte.

— Nu ştiu de ce, eu aici am amplasat drama aceea.

— Nu, de aici a furat-o George Enescu, a răpit-o, şi a dus-o în Franţa, la Joseph Babinski, cel mai mare profesor doctor de boli nervoase de pe atunci. Ea se cam pierduse, dar nu era chiar aşa, s-o pui sub interdicţie. Însă, cum era foarte cheltuitoare, Alice şi cu Bâzu au izolat-o şi au închis-o acolo. De aici a furat-o Enescu, şi a salvat-o.

— Casa aceasta, în stil neoromânesc, are faţada spre piaţă.

— Şi o grădină în faţă. Casa imediat următoare priveşte spre Şoseaua Kiseleff şi e prima din alee.

— Da, ce se vede e ca o curte mare, cu şase case, şi cu un gard, elegant, la stradă.

— Pe atunci, nu erau porţi la aleea asta. Iar între cei care locuiau acolo, când am venit noi, era, în prima casă pe stânga, Mareşalul Averescu.

— Lângă bulevardul care îi poartă azi numele.

— Vizavi de el, pe dreapta aleii, stătea familia Rosenberg. Erau din lumea bancară. Nu aveau copii. Alături de Averescu, stătea familia Manu.

— Din familia generalului care dă numele străzii din zona Lascăr Catargiu?

— Nu, acesta de aici a fost director la *Vagon-lit*. Pe urmă, când familia Manu a plecat de aici în Strada Dumbrava Roşie, în casa asta ne-am mutat noi, Crainiceanu. Vizavi de Manu, în a doua casă de pe stânga, era Halfon, iar unde se închidea aleea, cu două case, locuia, în stânga, arhitectul Duiliu Marcu şi, alături, noi.

— Aţi stat şi aici, sau venise vreun frate în alee?

— Tot noi eram şi am stat mai întâi aici, în capătul aleii, apoi ne-am mutat în locul lui Manu. Casa de lângă Duiliu Marcu a cumpărat-o, pe urmă, o familie care cred că se chema Eladescu. El avea prăvălii şi un club de fotbal, *Juventus* sau *Venus*, era patron sau copărtaş, nu ştiu sigur. Aveau trei fete. Atât îmi amintesc despre ei. Tata fusese aghiotantul lui Averescu, pe front, fusese ministru în guvernul Averescu, dar şi pe urmă rămăsese la el, un fel de secretar, cu probleme juridice. Rămăsese în admiraţia lui absolută. De altfel, după ce a murit Averescu, tata nu a mai intrat în nici un partid. Sigur că era în relaţii foarte bune şi cu doamna Clotilda general Averescu şi Averescu l-a botezat pe Radu, fratele meu. Numai că el fiind foarte ocupat, l-a botezat abia când n-a mai fost ministru şi frate-meu împlinise vreo cinci-şase ani. Şi copilul s-a urcat singur în cristelniţă, i se pusese un scăunel.

— Unde a avut loc botezul?

— În casa lui Averescu! Îmi amintesc cum, atunci când ne-am mutat din casa cealaltă în casa vecină cu a lor, îmi plăcea foarte mult să o ascult pe doamna Averescu cum cântă. De copil mi-a plăcut muzica. Noi aveam în partea care dădea spre casa lor două

odăi, una unde dormeam, mai mică, şi una mai mare, unde noi, copiii, mâncam, ne făceam lecţiile şi ne jucam. Vara, când deschideam ferestrele, o auzeam pe doamna Averescu cântând.

— Fusese cântăreaţă de operă. Avea nostalgii, continua să cânte?

— Da, avea o voce extraordinară, era italiancă, Clotilda Caligaris, fusese primadonă la Scala din Milano. Mă duceam la fereastră, nu stăteam chiar la geam, pentru că n-aveam voie, dar îmi luam un scăunel şi mă aşezam lângă geam, s-o aud pe ea. Sau mă duceam, cu *Klappstuhl*-ul, jos. În faţă, aveam o mică grădină, care mergea de jur-împrejurul casei şi acolo, lângă gardul spre grădina lui Averescu, mă aşezam pe scăunelul meu pliant şi o ascultam. Nu ştiu dacă avea pe cineva care o acompania sau chiar ea se acompania, dar îmi făcea o plăcere deosebită s-o aud.

— Care vi se părea cea mai elegantă casă din alee? Trebuie să fi fost care mai de care, Casa Averescu, Casa Marcu...

— Casa Averescu nu era foarte elegantă. Cele mai elegante erau a noastră şi Casa Halfon. De exemplu, biroul domnului Halfon m-a impresionat întotdeauna. Şi în Casa Marcu era foarte frumos.

— Vă vizitaţi cu ceilalţi vecini?

— Da. Halfonii aveau doi băieţi, pe Georgi şi pe Regi. Domnul şi doamna Halfon erau nişte persoane impunătoare, foarte înalţi amândoi, ea era un gen mai bărbătesc, nu frumoasă, dar foarte drăguţă. El, Halfon, cel puţin mie, copil fiind, mi s-a părut totdeauna bătrân. Însă era un om foarte cald şi foarte drăguţ. Georgi şi cu Regi erau doi copii imposibili! La ei, guvernantele, de orice naţionalitate ar fi fost, stăteau foarte puţin, pentru că nu puteau să-i suporte. Georgi, care era de o vârstă cu fratele meu, deci cu doi ani mai mic decât mine, a făcut un fel de pasiune pentru el, care nu l-a părăsit niciodată. Au fost prieteni până când a plecat Georgi din ţară. Au făcut Liceul Spiru Haret împreună. Părinţii mei aveau o mare stimă pentru Halfon, dar, pe de altă

parte, socoteau că Georgi era nefast pentru fratele meu, avea un comportament bizar, cred că erau nişte probleme cu el, ambii erau de un neastâmpăr, de o lipsă de disciplină! Nu se putea băga în ei disciplina. Sigur, pe noi ne culca după masă. Pe ei nu izbuteau să-i culce niciodată. Între casele noastre era un gard şi, pe urmă, câte o grădină, şi la noi, şi la ei. Ferestrele de la camera copiilor, la noi, dădeau spre Casa Halfon. Ei se agăţau de gard şi-l strigau pe fratele meu atât de tare şi de insistent, încât trezeau pe toată lumea. Mai târziu, cei doi fraţi au plecat în Franţa. Cu timpul, am înţeles că Regi s-a adunat şi a ajuns un băiat foarte bine. A murit în Elveţia. Din întâmplare, am cunoscut acum câţiva ani pe cea care a fost nevasta lui şi am aflat toate astea. Georgi era pe Coasta de Azur, însă nu s-a realizat. Regi a făcut o facultate, a devenit inginer, om la locul lui, dar Georgi, nu. A încercat să facă afaceri. Iar pe când era copil, îl împingea pe fratele meu numai la prostii!

— Familia Manu avea copii?

— Familia Manu avea un băiat adorabil, Jean, de o vârstă cu mine. La un Pom de Crăciun, fiind domnul Manu director la *Vagon-lit*, a făcut rost, din Franţa probabil, de un tren electric, care se întindea aproape în toată odaia. Cu gări, tuneluri, poduri, în fine, ceva foarte complicat, care se manevra cu tot soiul de mici manete. Şi am fost invitaţi să vedem trenul. Nouă, copiilor, ni se puseseră scaune, şi taţii manevrau. Gândiţi-vă, aveam şase-şapte ani, eram totuşi prea mici pentru aşa ceva şi chiar dacă am fi fost mai isteţi, din punct de vedere tehnic, taţii tot nu ne-ar fi lăsat pe noi să ne jucăm cu trenuleţul. Noi ne-am plictisit, pe parcurs, dar taţii noştri s-au jucat fericiţi şi chiar se certau, ca nişte copii. Erau încântaţi, toate refulările din copilăria lor se deşteptaseră.

— Dar băieţii Halfon cum au rezistat să stea deoparte?

— Băieţii Halfon tocmai de aceea nici nu au fost invitaţi. Ar fi stricat totul. În schimb, Răzvan Marcu

a fost invitat.

— Răzvan era fiul arhitectului Duiliu Marcu? Eu ştiam, de la doamna Manuela Burnea, numai de o fiică, Gina.

— Da, avea o fiică, mult mai mică decât mine, şi un fiu. Răzvan era un copil încântător, dar, la un moment dat, pe când avea vreo nouăsprezece ani, s-a întâmplat ceva cu el. Eu am aflat totul mai târziu, pentru că în 1941 am plecat în Germania şi în Austria, apoi, imediat, în 1943, în Suedia. M-am întors în 1946, lipsisem în vremea când ei, care erau mai mici decât mine, se maturizau. Cu Gina şi Răzvan ne jucam, la noi sau la ei. Doamna Marcu era o persoană foarte plăcută, mică de statură, drăguţă şi caldă, îmi aduc aminte cu multă plăcere de ea. Pe Marcu, îl zăream numai, trecea prin camere, spre biroul lui sau când pleca în oraş. Când erau invitaţi la noi la masă, ştiţi cum era, noi copiii eram aduşi numai să spunem bună ziua sau bună seara, să fim arătaţi, şi atât.

— Asemenea clipe sunt foarte intense în amintirile copiilor. Şi în jurul lor se ţes imagini care s-ar pierde altfel.

— În legătură cu prezentarea astfel a copiilor, am două momente. Primul este cu Georges Valentin Bibescu. Părinţii mei aveau un foarte frumos salon. Pereţii aveau de jur împrejur, puse ca nişte perdele, nişte draperii, nu ştiu din ce material, de culoarea *bois de roses*, foarte palid, şi în care erau nişte desene abia vizibile, un *ramage* într-un ton ceva mai închis. Existau şi tablouri, era şi o oglindă veneţiană, cu rama decorată cu mici cristale roşii. Iată-le pe toate în fotografia asta, fotografia mea de nuntă. Florile din jur le primisem în dar. M-am căsătorit în Postul Paştelui şi nu am putut merge la biserică. A venit preotul acasă. Aici suntem în Iorga, unde am stat mai târziu, nu în Kiseleff. Mama decorase însă la fel pereţii salonului. În Şoseaua Kiseleff, aveau în salon o canapea, foarte adâncă, foarte încăpătoare. Lângă canapea, era un vas mare, de Murano, transformat în lampă, cu o lumină tamizată.

— Lumina venea din interiorul vasului, sau acesta era numai postamentul?

— Era postamentul şi pus cu apă, ca să-i dea greutate. Era un roşu, *lie-de-vin*, foarte deschis, aproape roz, în nuanţele draperiilor, iar canapeaua avea două fotolii, iarăşi, imense, te lăsai foarte mult pe spate aşezat acolo. Sigur, avea nişte perne. Îmi amintesc cum am fost aduşi odată în acest salon să spunem bună-seara, noi în pijama, cu capoţel şi în papuci, şi pe canapea, tolănit, lângă lampă, era Georges Valentin Bibescu.

— Singur?

— Singur, fără ea. În momentul în care l-am văzut, mie mi s-a părut atât de frumos, încât n-am mai putut să înaintez. Stăteam şi-l priveam. Mi-aduc perfect aminte, era în smocking şi purta pantofi de lac cu fundă. Poate felul cum cădea lumina asupra lui dădea acest efect, dar bine, el era oricum un bărbat frumos. Pe mine m-a cucerit. Mai târziu, când eram mare, l-am găsit că arăta bine, dar impresia asta de şoc n-am mai avut-o. Cel mai mic dintre băieţii Brâncoveanu, Georgi, semăna totuşi foarte mult cu el. Îmi amintesc cum, la înmormântarea lui Valentin Bibescu, era în biserică şi Georgi, şi se vedea asemănarea.

— Vă referiţi la fiii Colettei Brâncoveanu?

— Da. Eu din copilărie m-am jucat cu aceşti băieţi Brâncoveanu, stăteau pe Jianu, şi mergeam foarte des să ne jucăm în Parcul Kiseleff, care pe atunci nu avea atâtea alei, era mai mult un parc de *broussailles*, alee era pe partea Kiseleff şi pe partea Jianu, dincolo erau mai mult nişte cărări, unde ne plăcea să ne jucăm, fiindcă ne pierdeau de urmă Fräulein, Miss sau Mademoiselle. Parcul era foarte mare. Iarna ne dădeam pe derdeluş, la capăt, acolo unde era lacul artificial. Ne mai dădeam pe derdeluş şi în parcul Herăstrău, care atunci era numai smârcuri, dar avea nişte pante foarte bune pentru săniuş.

— Scena cu Georges Valentin Bibescu e prima din amintirile legate de prezentarea copiilor casei.

— A doua amintire este de pe când tata era ministru şi a venit la Bucureşti Maharajahul de Kapurtalah. Nu ştiu cum şi de ce a fost invitat la noi. E adevărat că mama dădea mese foarte bune. Despre această vizită, nu mama ne-a vorbit. Fräulein discutase cu servitorii, şi am auzit şi eu că vine seara, la noi acasă, Maharajahul de Kapurtalah. Ei bine, în capul meu acest lucru a luat nişte proporţii nemaipomenite. În casă, noi aveam o scară elegantă, de lemn, care cobora în holul de la intrare, hol foarte mare, şi de multe ori, seara, când mama avea recepţii şi Fräulein dădea o mână de ajutor la bucătărie, noi coboram din pat şi, tiptil, ne duceam pe scară şi, printre barele sculptate care susţineau balustrada, ne uitam cum soseau invitaţii, cum se îndreptau spre sufragerie şi, pe urmă, după ce veneau toţi, ne duceam înapoi în pat. Ei, vă închipuiţi că am pus la cale o pândă acolo şi l-am luat pe fratele meu, care pica de somn, dar dacă sora mai mare a spus! Îi explicasem că musafirul nostru vine pe un elefant. Aşa îmi închipuiam eu că trebuie să apară un maharajah. Şi ne-am aşezat acolo. Numai că maharajahul nu a venit călare pe un elefant. Dacă nu am văzut elefantul, am socotit că trebuie să mai aşteptăm şi am adormit amândoi acolo, pe scară. Sigur, maharajahul sosise, în smocking, cu turbanul pe cap, dar noi nu ne dăduserăm seama că el este personajul aşteptat. Maharajahul a venit şi i-a făcut cadou mamei mele un sari, ceva nemaipomenit. Era o mătase şanjantă, albastru şi un fel de roz-bej, cu ape. Şi jos, partea care vine la poale şi pe umăr, era un fel de broderie de aur. În timpul nefast al comuniştilor, a trebuit să-l vândă mama, pentru că, ştiţi, toată lumea vindea la talcioc.

— Am întrezărit câte ceva din interioarele casei, cu aceste două scene din copilărie.

— Legat de talcioc şi de vânzarea lucrurilor din casă, pot aminti şi de biroul tatii, un birou stil, din timpul lui Napoleon.

— În stil Empire?

— Da, Empire, şi care s-a vândut foarte bine în anii aceia la o ambasadă. Un fost cârciumar, acestora le mergea bine atunci, la început, a cumpărat serviciul de Limoges, de 24 de persoane, şi aşa mai departe. Atunci ne-am despărţit de acest foarte frumos sari.

— Când mama dumneavoastră a primit acest sari în dar, locuiaţi încă în casa de pe dreapta?

— Da. Pe urmă, familia Manu s-a mutat, s-a dus pe Strada Dumbrava Roşie, puţin mai sus de Ambasada Norvegiei şi a Austriei. Şi noi ne-am mutat în locul lor.

— Pe dinafară, casele seamănă între ele, sunt în stil neoclasic francez. Ştiţi cine le-a construit?

— Nu, nu am aflat niciodată.

— Pe dinăuntru semănau?

— Da, oarecum. Aveau aceeaşi structură, dar erau altfel aşezate odăile de culcare. Numărul de odăi era acelaşi. Scările interioare erau superbe, cu balustrade din lemn masiv.

— Se repetau la fel în toate casele?

— Da, da. Numai că la Casa Marcu şi la prima Casă Crainiceanu era un lucru foarte interesant, scara dădea nu spre alee ci dincolo, în spate, şi avea un geam aproape cât tot peretele, dintr-o sticlă groasă, în relief. Din cauza asta, holul era foarte luminos. Şi sus era un mic hol, unde mama făcuse un salonaş. Acolo avea mama radioul, pe care tatăl meu îl detesta! Atunci hârâiau groaznic aceste aparate şi mama, mai ales seara, tot căuta, că vroia să prindă posturile franţuzeşti. Din holul acela, se intra în dormitorul mamei, care dădea în odaia de baie, la care se ajungea şi prin scara de serviciu. Şi tot din hol, era odaia noastră de culcare, care dădea spre Casa Halfon. În partea dreaptă, erau două odăi, cea unde ne jucam şi mâncam şi unde aveam jucăriile, şi o mică odaie unde lucra, de exemplu, croitoreasa, când venea la noi – acolo era maşina de cusut, acolo se călca, nu rufele, se călcau rochiile, bluzele, cămăşuţele noastre. Pe atuncea, nu pentru rochiile elegante, dar pentru capoate, cămăşi de

noapte, rochii de vară, îmbrăcămintea noastră, a copiilor, aveam întotdeauna croitorese care veneau să lucreze acasă. Nu numai la noi, cam la toată lumea. Ba, mai mult, aveam şi modiste. Aveam o modistă, Irina, care mergea în foarte multe case. Sigur că era la marea bârfă cu ele. Fräulein şi servitoarele se strângeau la bârfă. Stătea câte o săptămână croitoreasa, şi câte două! Venea în special primăvara şi toamna. Toamna se făceau, pentru iarnă, cămăşi mai groase, capoţele, şi primăvara venea pentru lucrurile de vară. Taioarele mamei şi paltoanele noastre se făceau la Braşov, la Neumann, o sucursală a lui Neumann de la Viena. Mai avea mama acolo şi o mică bibliotecă.

— Bucătăriile unde erau amplasate?

— Bucătăria se afla la demisol, iar sus era un oficiu. Acolo se ţineau argintăria, vesela, şi tot acolo se trimitea mâncarea, cu un mic lift, şi, dacă era nevoie, mai încălzeai ceva, repede. Oficiul era lângă sufragerie. În sufragerie se intra din holul mare pe dreapta, şi tot în hol, sub scară, era aşezat pianul nostru. O uşă dădea în biroul tatii, unde se intra şi din antreiaş, pentru că domnii puteau primi lume fără să treacă prin casă. În partea cealaltă, la stânga, era salonul, foarte mare. Şi sufrageria era mare. Dar cea din Casa Manu era şi mai mare.

— Unde locuia personalul casei?

— Sus, în nişte camere mansardate. Acolo stăteau.

— Când aţi plecat de tot din Kiseleff?

— Prin 28-29, când a fost recesiunea. Mamei i se luase din pământ, cu reformele de după război. Avusese o moşie foarte mare, a mai rămas, dar nu mai era ce-a fost. A trebuit să ne mutăm de-aici. Ne-am mutat mai întâi într-o casă pe care o avea mama, unde se închiriau apartamente.

— A avut totuşi o casă proprie în Bucureşti?

— Pe Strada Viitor, şi am stat un an şi ceva acolo. Dar am stat în toată casa. La etajul întâi puseseră recepţiile: salon, birou, sală de mâncare. La celălalt etaj, locuiam noi. Nu fusese casa mamei, a fost a

fratelui mamei mele, şi ea a moştenit-o de la el. A reuşit să vândă casa înainte să-i fie luată cu japca de comunişti.

— Ştiţi cumva la ce număr?

— Nu, nu-mi amintesc.

— Nu demult, am parcurs toată Strada Viitor. Sunt case splendide, dar total ruinate. Trebuie să te uiţi mult la ele ca să realizezi...

— Că asta a fost o casă!

— Exact.

— După aceea, ne-am mutat în Strada Nicolae Iorga, în Casa Lahovary. Aici, partea care dădea spre stradă era imensă. Din moment ce s-a putut, mai târziu, să fie transformat biroul tatii într-un mic apartament, de către chiriaşa adusă de regimul comunist, vă daţi seama. În faţă erau biroul tatii, cu mobila aceea în stil Empire, şi salonul mamei. Când urcai scara, era sufrageria. Acolo unde ar fi fost un hol, venea un coridor care ducea în fund, spre odaia părinţilor. Iar cealaltă odaie, care cred că fusese sufrageria, pentru că avea la fereastră nişte vitralii, devenise odaia mea. Fräulein şi servitoarea aveau, la un fel de mansardă, o cameră şi un cabinet mic de toaletă. E casa unde v-am povestit că m-am măritat. Priviţi poza. Salonul era şi aici atât de mare, încât am putut să avem o sută de invitaţi. Mâna mi-o sprijin de birouaşul pe care îl puteţi vedea în colţ, acolo. Şi observaţi ce amplă e draperia?

— Să fie o mătase, un brocart?

— Nu, era dintr-un fel de bumbac. Mama cumpărase draperiile în Italia, la Veneţia. În casa asta ne-a prins faimosul tsunami comunist.

— Aţi locuit şi acolo, tot cu chirie, ca şi în Kiseleff?

— Da, şi vreau să mă întorc la nunta mea, dar, mai întâi, legat de Kiseleff, trebuie să vă mai spun că eu am făcut acolo şcoala primară. În particular. Cu o învăţătoare de la şcoala care a fost un timp *Petru Groza*. Se numea pe atunci *Eliade Rădulescu.*

— S-a mai numit şi *Şcoala cu Limba de Predare Rusă* şi *Şcoala Medie Mixtă 28*. Iar acum liceul se

numeşte *Tudor Vianu* şi e profilat pe informatică.

— Ei, am învăţat cu învăţătoare de-acolo. Şi pe urmă, la sfârşitul anului, dădeam, în diferite şcoli primare, câte un examen. Am dat la *Clemenţa*, am dat pe la Biserica Lucaci. La sfârşitul celor patru clase era mai greu examenul, era absolvirea de patru clase. Şi atunci, învăţătoarea mea mi-a spus să vin o săptămână, zece zile, la şcoală, la *Eliade Rădulescu*. Pentru mine, asta a fost un eveniment extraordinar.

— Când aţi văzut cum e la şcoală, aţi regretat că nu aţi fost înscrisă de la început?

— Da! Da! Pentru că aveam şi acasă copii, ni se chemau din când în când copii, şi mergeam şi noi în vizită, la petreceri de copii, dar acestea aveau loc de ziua de naştere, cu ocazia Crăciunului, nu era acelaşi lucru să fii veşnic cu copiii! Eu, din toţi cei din alee eram cea mai mare şi, cu toate că erau copii în jurul meu, cu cât treceau anii mă simţeam mai izolată faţă de ei, mai cu seamă că Gina Marcu era mult mai mică. Toţi ceilalţi erau băieţi şi astfel eram singura fată.

— De ce au preferat părinţii formula asta?

— Atunci, foarte multă lume făcea aşa, aproape toţi copiii făceau în particular clasele primare, aşa era obiceiul.

— Dar la liceu?

— Fratele meu a fost întâi vreo doi ani la *Evangelische Schule*, apoi la *Spiru Haret*, iar eu, la *Academie Ronsard*. Mama, care făcuse şcoala în Franţa, ţinea mult la acest lucru.

— Când vă duceaţi la primele ore cu Madame Sibylle, din Kiseleff plecaţi?

— Nu, la început, când eram aşa de mică, Madame Sibylle venea acasă şi se forma un grup. Ori la unul, ori la altul. La un moment dat, ştiţi unde am avut grupul? La Bălăceanu Stolnici. Şi el a luat lecţii de dans, cu sora lui, Baby. Madame Sibylle avea şi băieţi la cursuri. Aşa că eu îl cunosc de pe la cinci ani pe Mutzi. Aşa i se spunea.

— Dar, dintre băieţii din vecini aveaţi vreun coleg la dans?

— Nu, nici unul. După aceea, când am început să merg la *Academie Ronsard*, am început să mă duc şi la lecţiile ei de dans de la *Maison de Françaises*.

— De această şcoală particulară nu mai auzisem.

— Mergeau şi fete, şi băieţi. Fetele Bujoi mergeau acolo, băieţi din familiile franceze, copii de diplomaţi, fetele Procopie Dumitrescu, Suzanne şi Ioana.

— Fetele lui Florian Procopie Dumitrescu?

— Da, pe care îl vedeam destul de rar.

— El se ocupa de o moşie, la Otopeni.

— Nu era o căsnicie prea legată. De altfel, după ce au crescut fetele, părinţii s-au despărţit. La moşie, am fost adesea. Odată, am făcut o excursie cu toată clasa la ei. Era o moşie extraordinar de frumoasă, aveau şi o bisericuţă în curte. În timpul războiului, mergeam când au început bombardamentele ruseşti, care de fapt n-au prea fost. După frica din primele zile, ne-am dat seama că erau doar foc de artificii.

— Era o casă deschisă fie pace, fie război.

— La ei, şi la Bucureşti era casă deschisă. Stăteau pe Bulevardul Lascăr Catargiu, într-un bloc unde era foarte multă lume cunoscută. Acolo stătea colonelul Filitti, aghiotantul regelui, fusese prieten din tinereţe cu Regele Carol al II-lea, iar sora lui fusese prima dragoste a lui Carol al II-lea. Sigur că idila lor a fost tăiată brusc, ea a fost măritată cu un Costinescu, şi au avut un băiat, Tudor, cu care eram foarte prietenă.

— Rudă cu Costineştii din familia dumneavoastră?

— Da, sigur. Din cauza acestei rupturi, ea a făcut un şoc foarte mare, s-a îmbolnăvit de un fel de boală de nervi, Costinescu a lăsat-o şi ea a trăit cu părinţii ei şi cu Tudor, pe care tot aşa, săracul, îl creşteau bunicii Filitti, dar îl mai luau şi Costineştii. Aceşti bunici, părinţii aghiotantului regal, locuiau în blocul Wilson, cu sora colonelului şi cu Tudor. Odată, totuşi, Tudor a făcut un mic ceai şi la un moment dat a apărut mama lui. Eu auzisem că Regele Carol avusese o dragoste pentru această doamnă, şi că era foarte frumoasă. Dar când am văzut-o eu, nu mai era

deloc frumoasă şi vorbea greu, împiedicat. Tudor se întristase, era foarte încurcat. Dar bunicii lui, Filitti, erau încântători.

— Cine mai locuia în blocul din Lascăr Catargiu?

— La parter stăteau Dumitreştii, într-un apartament foarte mare. Pictorul scenograf Siegfried a locuit acolo, la etaj, cu Cella Voinescu şi cu părinţii ei. Tot la parter mai locuia şi doctorul Copelman, asistentul unchiului meu, doctorul Crainiceanu. În această calitate îl cunoscusem. Şi tot acolo a stat şi fata ministrului Mihail Manoilescu. O fată foarte deşteaptă. Se căsătorise în ultima clasă de liceu, era cu un an mai mare decât mine. A dat Bacalaureatul însărcinată fiind, gata să nască. Noi eram prietene şi, când s-a născut fetiţa lor, m-am dus să văd copilul acolo, în Bulevardul Lascăr Catargiu. Ea se măritase cu secretarul lui Manoilescu, cineva foarte bine, iar una din fetele lor e măritată cu istoricul Giurescu. Părinţii mei se vizitau cu familia Manoilescu. Şi eu am fost la ei, în casa lor de pe Nicolae Iorga, unde este astăzi serviciul de paşapoarte. Dar mai des mergeam la Suzanne şi la Ioana!

— În timpul războiului, era mai sigur şi mai plăcut la ţară, la moşia lor, decât în Bucureşti.

— La Bucureşti erau alarme... Se auzea că vin avioanele ruseşti. Şi chiar la început, de frica lor, mama ne-a trimis, cu mama-mare, la moşie, la fratele bunicii, Gogu Viişoreanu. Acolo, în Oltenia, se gândea că suntem mai departe de pericol. Şi când eram mici şi ne duceam acolo, unchiul Gogu era cam speriat de noi, copiii. Dar atunci, în ’40, era disperat, pentru că fratele meu era foarte liniştit şi cuminte, dar eu eram o zbânţuită, mă urcam în pomi, or, pentru unchiul meu, eu, la nouăsprezece ani, în pom, era o necuviinţă foarte mare. Avea un cal destul de bătrân pe care eu mă suiam şi alergam cu el pe câmp. Aveam părul blond, foarte lung, şi flutura în galopul calului. Ţăranii nici nu cunoşteau calul, atât de rar îl scoteau din curte şi, când au văzut apariţia asta cu cizme, în pantaloni, părul

blond pe spate (asta în ’40), alergând ca nebuna pe câmp, ce şi-au zis: *Spioana, o spioană*! Au venit repede la unchiul Gogu să-i spună că s-a aciuit o spioană prin zonă!

— Apoi, aţi plecat la Bucureşti şi v-aţi revăzut cu surorile Procopie Dumitrescu.

— Exact! La Otopeni, era foarte frumos, ei aveau şi o gârlă care, într-un anumit loc, se putea traversa cu piciorul. O apă, un lac, o gârlă, nu ştiu.

— Dar era în interiorul parcului?

— Da, era un loc enorm acolo, cu o alee de la şosea, foarte lungă, şi pe urmă era casa, era bisericuţa într-o grădină foarte frumoasă. Prin spatele casei, se cobora spre lac. Pe partea cealaltă, era păşune, sau grâu. Se făceau căpiţe, dar nu din cele ascuţite, ci din cele foarte îndesate, plate sus. Noi ne urcam pe aceste căpiţe cu un gramofon şi plăci cu muzică de jazz. De ce era foarte amuzant acolo? Pentru că, în apropiere, în timpul războiului, s-a amplasat o unitate de aviaţie. Erau foarte mulţi ofiţeri de aviaţie, pentru noi era o distracţie nemaipomenită. Se dansa acolo, pe căpiţe, veneau cu noi şi nişte ofiţeri. Discul cu jazz avea o secvenţă unde se striga: *Youppie*! Se lungeau enorm sunetele iniţiale, semănau exact cu o alarmă şi nouă ne plăcea partea aceea şi am pus-o de nenumărate ori. Încât, atunci când a sunat alarma reală, noi nici nu ne-am dat seama. Până când am văzut luminile reflectoarelor pe cer, nu ne-am dat seama. Când ofiţerii au văzut reflectoarele...

— Ei ar fi trebuit să fie la unitate?

— Au fugit cu 120 de kilometri pe oră, pentru că ei erau cei care ar fi trebuit să dea alarma.

— Nu s-a întâmplat nimic grav, până la urmă?

— Nu, nu. Dar să revin la nunta mea, cum v-am promis.

— Cine v-au fost naşii?

— Fiica lui Georges Valentin şi a Marthei Bibescu, Valentina, şi soţul ei, Dédé Ghica-Comăneşti. Nu ştiu cum îl chema exact, sigur nu Dédé, dar eu aşa îl ştiu. Ei m-au cununat. Ai mei

erau de mult timp prieteni cu Martha Bibescu, încă de pe vremea lui tata-mare familiile noastre erau prietene.

— La ce primărie v-aţi căsătorit?

— În Piaţa Amzei. Stăteam alături. Aici e o fotografie de atunci, Dédé cu Valentina, cu mine şi cu soţul meu. Erau mult mai în vârstă decât mine.

— Prin această năşie se pecetluia o veche prietenie.

— Am văzut-o pe Martha Bibescu cam de la vârsta de cinci ani, când mama, mergând la Mogoşoaia, şi se ducea destul de des, fie dimineaţa, sau la ceai, după-masă... sigur, mama se ducea acolo la dejunuri, la dineuri, asta e altceva... dar când mergea şi erau ele două sau numai puţine persoane, atunci mă lua şi pe mine. Nu se intra pe unde se intră acuma. Se intra printr-o poartă de lemn, pe o alee lungă, cu pomi pe dreapta şi pe stânga, care începea cum intrai în Mogoşoaia, în sat. Aleea venea cam până în spatele pavilionului, după ce trecea şi pe lângă morminte. Mă jucam prin grădina lor şi în special îmi plăcea să merg la seră, aveau o seră superbă, unde ţin minte mai ales violetele albe. Marthei Bibescu îi plăceau violetele albe. Sigur că, la început, intram cu mama, făceam *knix*, cum se spunea atuncea, mi se dădea *un petit goûter*, un fruct, ceva, şi pe urmă eram trimeasă în grădină şi lăsată de una singură, ceea ce era iarăşi extraordinar, pentru că puteam să zburd cât vreau şi să umblu unde vreau, nimeni nu-mi spunea: aici ai voie, aici n-ai voie. Grădinarii se purtau foarte drăguţ cu mine, la sere erau nişte flori superbe. Singurul lucru care m-a speriat când eram mică erau păunii, pentru că avea foarte mulţi păuni pe peluza din faţa castelului, dintre care unul alb. Când i-am văzut întâi, mi-au plăcut enorm de mult, am fost încântată, erau atât de frumoşi! Însă când au început să-şi arunce în aer strigătul acela disperat al lor, m-au speriat atât de tare, încât am avut coşmaruri noaptea. Îmi plăcea să-i privesc, dar îmi puneam mâinile la urechi, să nu-i aud ţipând.

— Acesta era mediul, dar cum era omul?

— Martha Bibescu nu se putea să nu mă fi impresionat, pentru că era foarte frumoasă. Trebuie să recunosc că mă atrăgea tot ce era frumos: oameni, natură, arbori, flori, animale. Şi Martha Bibescu m-a uluit când am văzut-o. Mai ales că se îmbrăca foarte puţin modern, pentru că ea avea picioare urâte. Pe atunci, despre picioarele urâte se spunea *parcă sunt picioare de pian.* Ei, Martha Bibescu şi le ascundea. Pe vremea aceea, femeile făceau totul ca să ascundă orice mică imperfecţiune, fie a feţei, fie a trupului. Astăzi, ţi le scoţi în evidenţă, ceea ce pe mine mă uimeşte, parcă n-ar avea oglinzi femeile în casă. Martha Bibescu avea întotdeauna rochii foarte lungi şi, rochiile lungi nefiind ceea ce se purta, mie mi se părea că este ca o zână, o regină, cineva venit din poveşti. Şi cu atât mai mult mă fascina. În micul ei salon care dădea în loggia din spatele palatului, era şi un şemineu, unde ardeau buturugi imense şi, uitându-te la ele, puteai să-ţi închipui tot felul de poveşti. Iar mie îmi plăceau nespus poveştile, mi le inventam singură. Acolo îi plăcea să ne primească, mai cu seamă iarna. Stătea pe canapeaua ei lucioasă şi adâncă şi, lângă ea, pe o măsuţă cu o lampă, ţinea întotdeauna un bol de argint cu marginile joase, în care erau violete albe, crescute în sera ei. Aveau un miros foarte suav, pe care-l ştiam de la violetele din seră. Aici n-aş fi îndrăznit să mă duc să le miros, cum ar face sigur un copil de azi.

— Un copil de azi le-ar şi scoate, poate, din vas.

— Absolut! Îmi plăcea, iarna, să mă duc când aprindeau focul în şemineu. De ce? Pentru că mi se dădea voie să stau pe un puf, în faţa lui, se aducea un coş mare cu conuri de brad, adunate la Posada, şi mi se dădea voie să arunc în foc conuri, care răspândeau mai întâi scântei, apoi o mireasmă de pădure, de răşină. Afară de asta, să fiu însărcinată cu această misiune de Martha Bibescu, pe vremea aceea... Astăzi probabil că asta nu ar însemna nimic pentru un copil, dar, pentru mine, era un lucru foarte important. Până în 1928, când s-a deschis palatul

mare, veneam la ea în clădirea pe care au avut-o scriitorii, acolo locuia. Când s-a măritat Valentina, a rămas să locuiască ea aici, iar Martha s-a mutat în castel. Valentina avea doi băieţi, dintre care unuia i s-a dat numele de Bibescu, celălalt a rămas Ghica-Comăneşti.

— Aţi fost invitată şi ca adult acolo?

— Când am fost mai mare, am fost invitată şi la dejun la Martha Bibescu şi astfel am luat dejunul cu oameni foarte interesanţi. Întâi şi întâi, cu vărul lui, cu Antoine Bibescu, care era diplomat, însurat cu Elisabeth, fata lui Asquith, fost prim-ministru în Marea Britanie şi care este, de altfel, înmormântată în cavoul de la Mogoşoaia.

— Pe mormântul ei scrie: *Sufletul meu a câştigat libertatea nopţii*.

— Ea a avut o fată, Patricia, pe care am cunoscut-o, dar foarte puţin, pentru că ea trăia mai mult în Anglia şi era şi mult mai mare ca mine. Ea a mai fost în ţară, cred că prin ’70 şi ceva, într-o perioadă când mai era voie să vezi străinii. Eu cunoscusem o doamnă, Kathy Page, al cărei soţ era la Ambasada Marii Britanii. Page nu era nobil, dar ea era o lady cu castel şi aşa mai departe. Ea era prietenă cu această Patricia, care era mult mai în vârstă şi decât ea, şi a venit aici şi a stat la ea. Cum eu îi vorbisem de Martha Bibescu, Kathy Page m-a invitat la ele la ceai. Şi aşa am putut s-o revăd.

— Patricia era nepoata ei prin alianţă.

— Da, Martha îi era mătuşă prin alianţă. Pe tatăl ei, pe Antoine Bibescu, îl cunoscusem destul de bine. Când m-am întors din Suedia, el tocmai scrisese o piesă de teatru, pe care a reuşit s-o monteze, probabil pe banii lui, la Teatrul Odeon şi unde juca Nadia Herescu.

— Soţia lui Bâzu Cantacuzino?

— Da. Nadia Herescu era una dintre cele mai frumoase femei din Bucureşti, poate cea mai frumoasă! Lucru ciudat că, această femeie atât de frumoasă nu se ocupa numai de frumuseţea ei. Ca fată, se numise Kujnir. Pe atunci era măritată cu un

profesor, Herescu. Îşi luase tot felul de profesori cu care învăţase literatură, istorie, era interesată de toate. Eu, prima dată, am văzut-o într-un restaurant. Am intrat nu mai ţin minte unde şi era la o masă, cu un domn. Domnul nu ştiu cine era, nici nu m-am putut uita la el, privirea mi-a fost atrasă de ea şi a rămas pironită pe ea, pentru că era atât de frumoasă şi, mai cu seamă, simţeai că nu era obsedată de frumuseţea ei, avea simplitate în frumuseţea asta a ei. Ea a divorţat de Herescu şi s-a măritat cu Bâzu Cantacuzino. Erau o pereche extraordinară, nu ştiai la cine să te uiţi. A plecat cu el în străinătate, au fugit, şi au trăit în Franţa. Bâzu a murit de un cancer, am auzit, la creier. Ea s-a măritat pe urmă cu un englez, Gray,. Se numea Nadia Gray şi juca în filme, în Franţa, dar nu minore. A jucat şi într-un film cu Charles Boyer, unul dintre starurile Franţei. Se zicea la un moment dat că ar fi mama Lindei Gray, care a jucat în serialul *Dallas.* Am citit asta undeva, nu ştiu dacă o fi adevărat.

— Ea însăşi devenise o actriţă cunoscută. Are o filmografie considerabilă, a jucat în *La dolce vita* – în regia lui Federico Fellini, a jucat cu Brigitte Bardot, cu Vittorio de Sica...

— Da, ştiu. Era foarte frumoasă. Şi juca destul de bine. Pe vremea când am văzut-o eu în piesa lui Antoine Bibescu, nu ştia încă să joace. Antoine Bibescu ne-a invitat pe mine şi pe soţul meu să venim la spectacol. A fost penibil, pentru că piesa era te miri ce şi mai nimic. Era ea foarte frumoasă, dar nu cine ştie ce actriţă, aşa că a fost greu de suportat spectacolul. Mai târziu, Antoine Bibescu a avut o legătură cu sora lui Urdăreanu, Lelia. Era pictoriţă, picta predominant flori. Fusese măritată cu un domn Stoianovici şi avusese doi copii, o fată şi un băiat. A fost măritată şi cu un domn Popescu. O fi fost el Popescu, dar era foarte dibaci în afaceri şi avea un fel de fermă de seminţe cu care a făcut avere. La sfârşitul războiului, când am revenit eu în România, era foarte bogat.

— Seminţe de flori?

— Seminţe de legume şi zarzavaturi.

— Am citit un articol al doamnei Georgeta Filitti despre acest domn, Aureliu Popescu, şi despre ferma de la Perieţi, pe care Lelia Urdăreanu o moştenise de la primul ei soţ. Aureliu Popescu a făcut acolo agricultură model şi a transformat ferma într-o pepinieră de seminţe. Era considerat un geniu al agronomiei.

— Cum noi aveam moşia destul de aproape de Bucureşti, vroia să ne antreneze şi pe noi, să deschidem şi noi o fermă, mai ales că aveam şi heleşteu. Dar a venit faimosul comunism şi s-a îngropat planul nostru. Lui i s-a luat totul şi a murit foarte curând. Lelia a trăit încă destul de mult după aceea. Eu eram prietenă foarte bună cu copiii Leliei, ea era vară cu cea mai bună prietenă a mamei mele, Alice Demetriad – vară şi cu Urdăreanu, cu Murdăreanu, cum i se spunea. Sigur că îl întâlneam şi la ea pe Antoine Bibescu, aşa că am continuat să-l văd pe un parcurs destul de lung. La Martha Bibescu nu am fost numai la Mogoşoaia, ci şi la Posada.

— În Bucureşti, unde stătea?

— Aveau o casă pe Strada Robert de Flers. Anumite dineuri le dădea acolo. Ştiu casa, că mi-a arătat-o mama. În casa aia n-am fost. Era aşezată undeva, pe un colţ, o casă boierească nu mare, fără etaj. Nu ştiu la ce număr. Era aproape de o casă care aparţinea proprietarului Cazinoului din Sinaia. Acesta era combinat cu sora doamnei Procopie Dumitrescu.

— Sora doamnei Florian Procopie Dumitrescu?

— Da, şi eu am cunoscut-o pe această mătuşă. Foarte amuzant, Ioana Celibidache semăna cu mama ei, cu ochi albaştri, mai blondă, iar cealaltă, brunetă, era leită mătuşa ei, care, de aceea, o iubea pe Suzanne enorm de mult şi, când s-a terminat războiul, pe Suzanne a invitat-o la Paris, şi nu pe sora ei. Dar Suzanne n-a vrut să-şi părăsească soţul, pentru că situaţia era foarte nesigură la noi, şi ea nu vroia să rişte, să rămână despărţiţi. Ioana, însă, a plecat ea în locul Suzannei. Şi a rămas acolo.

— Multă lume a plecat şi a rămas acolo.

— Şi Martha Bibescu. Am revăzut-o cu puţin înainte, dar nu am ştiut că pleacă. Mama pare-se că a ştiut. Cât a fost bolnav el, prinţul Valentin Bibescu, şi a murit de cancer, mama a fost de câteva ori, să zicem, de gardă. De ce? Pentru că el a avut foarte multe relaţii extraconjugale. Bine, şi ea. Dar, de obicei, el vroia să divorţeze. Şi Martha ştia foarte bine cum să facă să nu se întâmple. Pentru că nici ea nu divorţase, ea renunţase chiar la o mare dragoste cu un conte francez. Dacă s-ar fi măritat cu acel conte, ea ar fi decăzut din tot statutul ei de prinţesă română. Societatea franceză de atunci nu ar fi acceptat aşa ceva. Contele nici nu ar fi putut să o ia de soţie, pentru că era catolic şi mama lui era una dintre acele catolice fervente, care nu ar fi permis aşa ceva. Or, el era băiat singur la părinţi, tatăl lui murise şi mama lui avea cuvântul hotărâtor. Aşa că Martha nu a divorţat. Când s-a îmbolnăvit, prinţul Bibescu era în legături foarte avansate cu o doamnă Lenuţa Leonte şi foarte aproape de ideea de divorţ. Ea avea doi copii, un băiat şi o fată, cu care eu eram prietenă. Era nu o femeie foarte frumoasă, dar inteligentă, foarte atractivă ca femeie. Aceşti Leonte locuiau pe o stradelă care pornea din Calea Victoriei şi ieşea pe Budişteanu.

— Strada Banului?

— Acolo, într-un bloc, într-un apartament foarte mare. Vizavi de Palatul Ştirbei. Prinţul făcuse o pasiune pentru această doamnă şi, cu toate că se îmbolnăvise, ea tot mai spera într-un divorţ. Făcea tot posibilul să-l divorţeze, căci vroia să ajungă prinţesa Bibescu. Nu ştiu cât amor era la ea sau cât... Eu cred că era mai mult ideea de *prinţesa Bibescu*. El a fost internat la spitalul Elias. Probabil că ea vroia să încerce să-l determine să acţioneze chiar de pe patul de boală. Şi venea să-l viziteze la spital. Nu se ştia că era de fapt pe patul de moarte. Martha, ca să blocheze intrarea doamnei Leonte, stătea ea la căpătâiul bolnavului, stătea şi fata lor. De două ori, a rugat-o pe mama. Ea avea ca misiune, în cazul că

venea doamna Leonte, să facă imposibilă o conversaţie intimă. Pe urmă, au mai fost nişte dejunuri la care am mers şi eu, dar fără să-i cunosc intenţiile Marthei. Când Martha a plecat în Franţa, i-a luat pe nepoţii ei cu ea.

— Şi le-a croit astfel vieţile.

— Cel care se numeşte Ghica este ofiţer în Anglia, celălalt duce o viaţă să zicem *dissolue*. Era destul de talentat, scria poezii şi trăieşte mergând din castel în castel, invitat pe yahturi, asta este ceea ce am auzit.

— Poet! Nu i-a interesat să recupereze Mogoşoaia?

— Nu, se pare că nu. Unul dintre ei a fost aici, dar nu au revendicat. Nu ştiu nici despre fabrica de la Comarnic, nu am auzit să se fi făcut aşa ceva.

— Şi părinţii lor, naşii dumneavoastră, ce soartă au avut?

— Martha i-a lăsat pe Dédé şi pe Valentina să se ocupe de Mogoşoaia. Când au venit comuniştii, vă daţi seama ce s-a întâmplat cu ei. Au fost duşi undeva, în Argeş, într-o casă cu pământ pe jos. Aceşti doi oameni, sărăciţi, căci li s-a luat tot, deloc descurcăreţi şi nici prea sănătoşi, s-au trezit acolo singuri şi părăsiţi. Au avut noroc de un preot, care i-a luat sub oblăduirea lui şi care i-a ajutat să supravieţuiască. Ea nu era de felul ei un om foarte sănătos. Acolo, am aflat că i s-au umflat picioarele, de nu se mai putea mişca. Îl vedeţi pe Dédé tăind lemne pentru foc? O vedeţi pe ea făcând mâncare ori cărând apă? Şi atunci, se făceau chete la Bucureşti. Şi mama, în sărăcia în care ajunseseră şi ai mei, dădea ceva care li se trimitea acolo. Să supravieţuiască. Cred că au stat vreo doi ani în mizeria asta cumplită. Şi pentru mama, care lucra acum ca soră medicală, şi pentru prietenele ei ar fi fost greu să stea în asemenea condiţii, dar pentru ei doi a fost cu mult mai greu de suportat. A fost îngrozitor. Pentru că ei erau nişte oameni foarte neajutoraţi, prin natura lor, erau complet rupţi de realitatea vieţii. Aşa erau ei.

— Fata nu-i semăna mamei. Au rămas aici?

— Nu, în cele din urmă, Martha Bibescu i-a scos. Foarte multă lume atunci, în Bucureşti, a învinuit-o pe Martha Bibescu că i-a lăsat aici să aibă grijă de Mogoşoaia. Cum ar fi putut aceşti doi oameni, pe care ea însăşi îi numea *inocenţii*, să ţină piept regimului comunist? Mai mult decât utopic. Şi nu Martha Bibescu, atât de inteligentă, putea să creadă aşa ceva.

— Valentin Bibescu a fost înmormântat la Mogoşoaia?

— Da.

— Înmormântarea lui a fost ultima ceremonie a familiei acolo.

— Exact. Ea a plecat cu băieţii şi s-a instalat întâi în Franţa, apoi în Anglia, cu toate că avea un apartament foarte frumos la Paris, în spatele catedralei Notre-Dame, într-un *petit hôtel particulier*.

— Pe insula Saint Louis...

— Pe băieţi i-a pus în colegii, în Anglia, ea s-a mutat la Paris şi a început să scrie. I se comandase un fel de monografie a lanţului de hoteluri Ritz. Sigur că a fost o epocă financiară grea, dar până la urmă, cu multe relaţii, cu mari intervenţii, a izbutit să-i scoată din ţară pe Valentina şi pe Dédé, pe care i-a instalat în Anglia.

— Şi ne apropiem de sfârşitul poveştilor dumneavoastră despre lumea Bucureştilor de la mijloc de veac douăzeci.

— Aş vrea să vă spun că eu, astăzi, mă simt străină în Bucureşti. Dacă aş umbla o zi întreagă prin oraş, nu găsesc pe nimeni care să mă salute, sau pe care să salut. Nimeni nu se mai opreşte să schimbe o vorbă cu mine. Ceea ce înainte nu exista. Recunoşteam o mulţime de case. Nu numai case unde aş fi putut suna şi să intru şi să fiu bine primită, dar şi case despre care puteam să spun: *Uite, aici locuieşte cutare*! Şi asta nu numai în cartiere din centru sau în Bonaparte, dar şi în Mântuleasa, pe Romulus, pe Negustori, în foarte multe locuri din

Bucureşti. Iar acum, nu le mai ştiu. Da, îmi aduc aminte cu nostalgie şi regret. Şi nu-mi rămâne decât să murmur versurile lui Macedonski:

Unde-i oraşul de-altădată,
Cu plopi de-argint muiaţi în soare,
O verde casă fermecată...?

Ajunseserăm în punctul final al convorbirilor noastre când s-a petrecut, ca o validare a întâmplărilor salvate de uitare, mica minune a întrupării unei amintiri. Din ascunzişul unor rafturi, doamna Maria Alice Crainiceanu Botez a scos un soi de registru gros, cu coperţi maronii, şi mi l-a pus dinainte. Erau acolo, scrise de mână, cu o caligrafie elegantă, de şcoală veche, câteva dintre însemnările lui Grigore Crainiceanu, transcrise de autor spre sfârşitul anilor 1940 pentru copiii lui, abandonate din cauza vitregiei vremurilor, dar nu distruse, cum atâtea alte documente au fost, ci păstrate, cu orice risc, prin atâtea întâmplări, schimbări de adrese şi răsuciri de soartă, de fiica lui, Maria Alice.

— V-am povestit că tata scria bine. În viaţa de toate zilele era un om foarte timid, dar când scria, şi avea mare talent la scris, se arăta aşa cum era de fapt el: foarte inteligent, foarte cult. Şi foarte ironic. Ştiind să scrie bine, era citat adesea în Bucureşti, când se vorbea despre unul sau despre altul dintre cei despre care scrisese el. Dar tata are şi pagini de amintiri emoţionante. Citiţi şi veţi vedea.

Am citit, am văzut şi am decis, împreună cu doamna Crainiceanu, că ar fi păcat să lăsăm acele pagini să doarmă într-un caiet uitat, într-o bibliotecă particulară. Aşadar, la textul fiicei, o *addenda*, cu amintiri şi articole ale tatălui, respectându-i, pentru culoare, ortografia, şi fără să omitem un cuvânt.

Grigore Crainiceanu

Moacă

Uneori, în amurgurile târzii de toamnă, îmi răsare din depărtările copilăriei amintirea şcoalei de fete a călugăriţelor franceze, unde am început învăţătura claselor primare. Eram singurul băiat

într-o mânăstire de fete. Mama mea, umbră trăind numai în grija celor sfinte şi a copiilor, nu voia să trec deodată, din casa ei caldă, în suflarea aspră şi impură a vieţei. În bunătatea fără margini a sufletului său, ea dorea ca prima mea viziune asupra lumii să fie blândeţea maicelor şi nevinovăţia copilelor.

În sălile lungi şi tăcute pluteau veşnic în fum albastru mirosuri de tămâie. Mère Marie, Maica Superioară, străvezie, ireală, se strecura uşoară de-a lungul zidurilor sure. Nu se auzia nici un sgomot, nu se simţea nici o mişcare. Pretutindeni, în tot cuprinsul lăcaşului, stăpânea liniştea şi tăcerea. Şi era şcoala aceasta o dulce ofilire de floricele albe. În clasă, maica oprea gramatica şi subjonctivele franţuzeşti, ne vorbea de Isus Mântuitorul, de Sfânta Fecioară şi de faptele minunate ale Sfinţilor Anton, cel ce a vieţuit pierdut în nisipurile din deşertul Tebaidei, şi Pafnucie, căruia puteri necurate i-au strecurat în suflet îndoiala, ca o şopârlă. Parfumul virtuţilor acestor mari părinţi ai bisericei se ridica din povestirile ei ca dintr-un caliciu de crini şi se amesteca cu fumul de tămâie ce stăruia în straturi uşoare de asupra noastră. După lecţie, stareţa mă lua de mână, străbătea curtea, unde salcâmii bolnavi de sfinţenia locului îşi scuturau înainte vreme frunze mărunte şi galbene, şi depunea în capelă, la picioarele Fecioarei, un pâlc de flori. Altarul era căptuşit de icoane. Din aureola lui de argint, Sfântul Anton ridica spre cer ochi senini, pe când Sfântul Paul apăsa asupra mea priviri grele ca o mustrare. În fundul întunecos al bisericuţei, Dominic Duhovnicul se închina. Scheletica lui făptură era învăluită în largi draperii negre; avea craniul lucios şi pustiu, pielea galbenă, faţa suptă, cu văgăuni şi excavaţii, nasul proectând o umbră prelungă. Mère Marie stătea în genunchi, degetele-i de ceară mişcau boabele mătăniilor. Lângă dânsa, ascultam picurul rugei ei cu vorbe abia auzite, rare, depărtate ca ultimele pâlpâiri ale unui suflet gata să se stingă. Gândurile mele scăpau prin vitraliile cu

desene ieratice, neînţelese şi fugeau departe la maidane însorite, unde copiii jucau arşice şi la grădina lui Ţugui, cârciumarul vecin, plină de caise, de visuri şi de parfumul cald al verii.

Întorcându-mă acasă, în şorţ negru cu cravată albastră, escortat de un soldat, ordonanţa tatălui meu, băieţii de la şcoala primară Visarion, care săreau gardul după caisele lui Ţugui, croncăneau în urma mea şi strigau:

— La schit, cu măicuţa.

Tatăl meu era militar până în ţesătura cea mai adâncă a sufletului: aspru, neînduplecat, iute, gata la explozii de mânie. Când apărea înalt, trist, o negură în jurul lui, cântecele noastre mureau... Seara târziu, scriind temele sub lampă, urmărit de strigătele băeţilor, ridicam spre el priviri pline de amărăciune, de desnădejde şi de reproş, până când a dat un ordin de zi pe casă, hotărând ca de la întâi ale lunei următoare să urmez şase zile în şorţ cu cravată la călugăriţe, iar în a şaptea, în uniformă de copil de trupă, la cazarma lui în primirea lui Moacă, sergent major la compania III, ca să învăţ stânga împrejur, călăria şi războiul.

Lucrurile au rosturi simetrice şi ciudate corelaţiuni. Ca şi Mère Marie, Moacă vorbea de Christos, de cuminecătură, de tămâie şi invoca toţi sfinţii părinţilor noştri, înscrişi în calendar, dar în alt sens şi cu altă intenţiune. Maica, umbră fără suflare; sergentul major, voinic, gros, mustăţi galbene şi stufoase, o eflorescenţă roşie desenată de nas, pântecele larg revărsat peste cureaua centironului făcând înconjurul rotunjimii lui, cu răcnete grozave distribuia împrejur porţii sonore de lovituri. La pension se aşternea liniştea şi aţipirea ca o pâclă deasă; la regiment, se deslănţuiau vuete, şuere, porunci tari şi totul se săvârşea cu o neînţeleasă iuţeală. Pretutindeni domnea spaima de colonel, tatăl meu, comandantul regimentului, prezent şi invizibil în tot locul ca Iehova, zeul crunt şi nemilos al pedepsei. Semnalul gornistului de la poartă sfâşia aerul anunţând sosirea lui cu un sunet

final ascuţit, tărăgănat, prevestitor al unui mare pericol, al unei nenorociri iminente. Moacă strângea atunci soldaţii, eşea la larg şi gonea compania spre bătălii confuze. Cu paşi iuţi, ca să nu rămân în urmă, încheiam coloana, înaintea mea, şoseaua se întindea lungă printre salcâmi. La margine de crâng, majurul desfăşura trupa în tiraliori; culcaţi la pământ, cu arma la ochi, aşteptam inamicul. Capul meu se apleca uşor pe patul armei prin iarba proaspătă şi simţeam un somn dulce de copil furişându-se în mine, în foşnetul pădurii. Izbânda dobândită şi duşmanul pus pe fugă, Moacă aduna oamenii şi pornea înapoi. Eu încheiam coloana cu paşi iuţi şi şoseaua se întindea, iarăşi, nesfârşit de lungă, printre salcâmi, spre călugăriţe. După instrucţie, într-o clipă de acalmie, Moacă făcea haltă la cantină, ca să-şi aromatizeze gândurile şi să-şi domolească mânia.

Acasă, ridicam spre mama priviri înviorate de vântul câmpului, de mişcare şi de şpriţul de la cantină, care forma baza sistemului de educaţie morală a lui Moacă.

Într-un târziu, m-am hotărât. Când Superioara m-a scos la tablă să acord nişte participii trecute şi mi-a dictat: „Saint Paul a dit...”, am scris apăsat: „Saint Paul était un imbécile”. Albă, ca o piatră de mormânt sub luna plină, de abia a putut şopti să părăsesc şcoala. În clasa încremenită, tăcerea era atât de mare încât se auzea cum curge timpul. Şi atunci, cu răcnete groaznice, i-am strigat, atât ei personal, cât şi instituţiei ce cu evlavie conducea, toate vorbele foarte scelerate şi nelegiuite ale lui Moacă, am salutat pe vecina mea de bancă, proaspătă ca lumina din primele zile ale lumei. Două lacrimi mici luceau peste mirarea albastră a ochilor ei şi am plecat cu capul sus, trimiţând tuturor un ultim şi suprem de injurios adio.

Afară, viaţa se desfăşura feeric într-o strălucire nouă. Tramvae deschise de vară fugeau în fâlfâiri de perdele. Turci cu fes roşu şi şalvari largi vindeau acadele şi alva. Tatăl meu, cu faţa aspră şi

încruntată, a ascultat toată povestirea mea şi în puterea unui alt ordin de zi, m-a asvârlit la şcoala de băeţi Visarion unde colegii, care aflaseră de isprava de la călugăriţe, m-au primit cu strigăte de bucurie, plini de nădejdi pentru viitor.

Educaţia asta în partidă dublă m-a învăţat de copil că viaţa e ţesută din culori contrarii, mânată de împrejurări potrivnice şi minunată în bogăţia ei pentru că e un joc de contraste. Dar, tot de atunci, cei doi dascăli trăesc alături în mine fără să se înţeleagă. Dualitatea contradictorie a stăruit şi s-a adâncit dealungul anilor. Mai târziu, după ce ei dispăruseră de mult, încărunţit de ani, închipuirea mea i-a chemat şi i-a aşezat faţă în faţă, într-o zi de vară la umbra unor fagi bătrâni... Mâinele ei de ceară mişcând boabele mătăniilor erau mai galbene şi nasul lui mai roşu. Doream să-i împac, să unific spaţiile mintale opuse ce coexistau în mine, să armonizez mişcări cu vitese discordante, să întregesc într-o realitate unică puteri sufleteşti adverse şi să obţin un desen psihologic rectiliniu. Sau, dacă nu reuşam, voiam cel puţin să capăt o medie între ei doi care să asigure unitatea desăvârşită a personalităţii mele şi să ajung la contopirea celor două fiinţe alternante într-una singură, transacţională... dar, ei nu s-au înţeles şi umbrele lor s-au pierdut departe într-o ceaţă uşoară plutind de asupra unui lac sur.

A fost mai bine. Trebue să ai bogăţia mai multor suflete, să fii plin de antagonisme şi să trăeşti viaţa interioară în ritmuri deosibite şi planuri distincte, independente unele de altele. Oposiţiile sunt contragreutăţi şi frâne dând putinţa unor desfăşurări armonice. Un grup de note disparate produce uneori acorduri cu rezonanţe prelungite şi îngână o melodie. Din echilibrul unor tendinţi contrarii, neunificate în aceiaşi persoană, se nasc stări sufleteşti noui, de un colorit neaşteptat, în timp ce într'o fiinţă unică, împăciuită, viaţa curge monoton, totdeauna aceiaşi, ca un râu fără afluenţi care să-i aducă din locuri depărtate ape felurite.

O veche legendă bretonă povesteşte că pe vremuri insula Ys, locuită de călugări, s'a scufundat în valurile mărei. Şi azi, când e linişte, pescarii ascultă sunetul clopotelor şi rugăciunile pustnicilor în fundul apelor. În zile senine, aud şi eu ridicându-se din adâncurile copilăriei mele, de mult dispărute, un glas scump sfătuind pietate pentru morţi, bunătate şi indulgenţă pentru cei vii. Glasul îmi vorbeşte din nou, când sunetele toacei de la bisericuţa din sat se pierd pe miriştile aurite... În zilele de furtună, reapare în mine, se înfurie şi înjură Moacă.

...Şi acum, în amurgul de toamnă târzie, când vântul suflă frunze ruginite de castan, toate aducerile aminte ce m-au năpădit se pierd departe, într-o ceaţă uşoară, plutind de asupra unui lac sur.

Dicţionarul

De mult, cu zeci de ani în urmă, în subsolul umed şi întunecos al Liceului Sfântul Sava, se îngrămădeau vre-o patruzeci de elevi la cursul de latină al unui dascăl renumit. În sala strâmtă, cu ciment rece pe jos, se târau pe zidurile nezugrăvite mirosuri acre de mucigai; în aerul închis şi încărcat pluteau umbre grele, ce se aşterneau pe filele de hârtie şi ne împiedicau să scriem. Din când în când, ridicam din adâncul pimniţei privirile noastre spre înălţimea ferestrelor, pătrate de lumină în care lucea dimineaţa unei zile de primăvară. Închişi acolo, ca nişte deportaţi, noi vedeam lumea după gratii din fundul unui vechi vapor putred.

Lângă catedră, în picioare, înfăşurat într-o lungă redingotă lustruită, fostă neagră, acum bătând spre verde, vorbea profesorul. Pe trupul său scund, gros, sferic, oscila un cap rotund, ca o minge galbenă, sbârcită. Grămătic priceput în exegeza textelor sacre, el despica înţelesul cuvintelor şi cu mare ştiinţă le dovedea originea, pornind din depărtările sanscrite, alunecând printre rădăcinile greceşti, urmărind desfăşurarea vieţii lor dealungul timpurilor latine, până când expirau în limbile neoromanice. După aceea, inspirat de frumuseţea ideală a subiectului, ne traducea frazele armonioase

şi cadenţate ale autorilor clasici, cu o voce înceată, stinsă, monotonă, care legăna în ore lungi reveria adolescenţei noastre. În faţa clasei adormite, neînduioşată de aceste prelegeri, el rostogolea numele lui Bréal, Solomon Reinach, Riemann şi Momsen, marii filologi şi istorici ai epocei. În ziua de care îmi amintesc acum, comenta De rerum natura *a lui Lucreţiu. Pe când desluşea gândul filosofilor antici căutând taina lucrurilor şi deslegarea eternei probleme, elevul Bucu, cu capul rezemat de perete, acoperit de o manta, dormea dus un somn reparator după un antrenament de bicicletă; în fund, doi colegi se absorbeau într-o partidă de ţintar; alţii visau departe la locuri însorite sau se gândeau cu intensitate la nimic pentru odihna desăvârşită a minţei. Spre sfârşit de lecţie, o amorţeală neînvinsă apăsa greoaie asupra noastră.*

Deodată, din senin, profesorul a scos un ţipăt de om rănit: „Dicţionarul!” şi a rămas cu gura deschisă şi ochii eşiţi din orbite. După o pauză, cu o voce în care tremura indignarea, a strigat mai tare: „Dicţionarul”.

A fost o deşteptare generală. Jucătorii de ţintar au sărit în sus, elevul Bucu a apărut de sub manta foarte interesat de priveliştea locului, ca la velodrom. Într-o clipă am înţeles, consternaţi, întinderea nenorocirii ce ne isbise până la hotare neştiute. Înaintea vacanţei, învăţatul dascăl împărţise câte o felie groasă dintr-un mare lexicon latino-german în multe tomuri şi atribuise fiecăruia un lot de cuvinte latine pentru ca să întocmim, după regulele şi metodele lui, un dicţionar la fel în româneşte. Operă de vastă erudiţie, complicată, migăloasă, destinată să trezească în noi entuziasme slabe şi avânturi moderate. Paştele căzuse târziu cu zile calde în grădina Cişmigiului, sediul central foarte frecventat al liceului. În vremea aceea, nu existau cinematografe cu tenebre prielnice pentru convorbiri mai strânse, dancinguri cu legănări de trupuri în sunete de saxofon şi cimbale, nici

stranduri cu dulci visări pe nisipul fierbinte, în arşiţă. Mai puţin fericiţi, noi aveam Cişmigiul, plin de boschete de liliac, baloane multicolore, muzică militară suflând potpuriuri naţionale şi bărci ce lunecau încet pe ape verzi. Vacanţia fusese tumultoasă, aşa că nimeni nu scrisese nimic şi uitasem toţi de dicţionar, începând cu profesorul. Şi, iată că printr-o bruscă descărcare a memoriei, printr-o iluminaţie subită, şi-a reamintit pe neaşteptate de dicţionar şi a cerut lucrările. În tăcerea adâncă, a trecut un timp, ce nu se poate evalua în unităţile obişnuite de măsură.

Atunci, s-a sculat vecinul meu de bancă, vechiu prieten de ani de zile. Înalt, slab, oltean vioiu şi şiret, cu aspiraţii de mare orator voind să ridice massele populare în vijelia apostrofelor sonore. Ochii lui priveau cu încredere drept înainte în viitor, în care îşi tăiase încă de atunci o bucată mare şi şi-o rezervase pentru dânsul.

— Domnule Profesor, Vi le-am adus eu acasă şi Vi le-am dat Miercuri după Paşti la cinci, pe scara din fund, aşaa...

Şi cu un gest iute, hotărât, a desenat în aer planul de situaţie şi a fixat punctul precis al predării lucrărilor dicţionarului.

Mirat, înăbuşit de îndoială, profesorul s-a oprit, s-a uitat lung la mine şi m-a întrebat:

— E adevărat?

Eram elevul lui preferat, laureat al premiului de literatură clasică pentru traducerea cea mai bună în versuri latineşti a „Egipetului” lui Eminescu.

M-am sculat în picioare greu, şovăind şi m-am uitat împrejur. Privirile colegilor, aţintite asupra mea, sfredeleau, rugau, ameninţau sau protestau dulce cu licăriri de nădejde. Prin geamurile deschise veneau chemările Cişmigiului pe miros de liliac. O rază de soare a reuşit, nu ştiu cum, să se strecoare şi să aprindă pe ciment un rotogol de lumină.

Într-un târziu, am răspuns:

— Da, e adevărat. Vi le-a adus acasă şi Vi le-a dat Miercuri după Paşti la cinci, pe scara din fund, aşaa...

Şi cu un gest încetinit, nesigur, am însemnat în spaţiu locul aproximativ al remiterii.

Dascălul a căzut pe gânduri, şi-a aplecat ochii obosiţi în pământ şi a urmărit jocul rotogolului de lumină.

După un timp a spus:

— E adevărat, mi-aduc aminte. Mi le-a adus acasă şi mi le-a dat Miercuri după Paşti la cinci, pe scara din fund. Aşaa...

Cu o mişcare imperceptibilă a confirmat primirea dicţionarului într-o zonă nedefinită, pe un întins vag, unde-va, în neant...

Ora se încheiase. Când a eşit pe uşă ca să-şi transporte trupul greoiu şi ostenit spre cancelarie pe scări ce trosneau de vetustate, o ovaţiune unică, frenetică, a salutat pe salvatorul nostru, Guţă Tătărăscu.

Gheorghe Tătărăscu

Gheorghe Tătărăscu a jucat un rol covârşitor în viaţa politică a României contimporane. În ţara în care Petre Carp, Titu Maiorescu, Generalul Averescu au guvernat un an sau doi, Take Ionescu o lună, Titulescu nici o dată, Gheorghe Tătărăscu a condus destinele neamului românesc timp de şase ani, cu depline puteri, în orele cele mai grele, la o răspântie a istoriei. Suntem îndreptăţiţi, deci, să cercetăm concepţiile sau, cel puţin, centrele de perspectivă ale doctrinelor sale şi să-i fixăm însuşirile caracteristice ce explică, fără să justifice, locul ocupat.

Forţa acestei rapide ascensiuni se datoreşte în primul rând incompetenţei lui universale şi unei solide nepregătiri în toate domeniile vieţii publice. Complexitatea problemelor ce se pun omului de Stat cere o judecată logică formată la studiul ştiinţelor juridice, economice şi sociale. Domnia sa ignorează cu seninătate toate aceste savante discipline. Nu este nici jurist, nici economist, n-are nici un simţ al

determinismului istoric. În deşertul fiinţei sale, n-a simţit niciodată cum se ridică peste nisipurile lui sterile suflul istoriei vestind vremurile ce trebuie să vină. Ca activitate ştiinţifică a scris, e drept, odată, o piesă de teatru „Când vine viforul”, principalul titlu pentru care a fost numit prim-ministru, când într-adevăr a început să bată viforul în ţară. El a adus în viaţa publică o minte neprihănită de nici o doctrină, de nici o concepţie. De unde, marea sa aptitudine de a le adopta pe toate, pe rând sau de o dată, după împrejurări; de unde, şi o politică empirică, fără obiective fixe, cu soluţii întâmplătoare, aşa cum cresc la întâmplare buruenile într-un teren necultivat, într-un loc viran.

Din punctul său de vedere personal, foloasele acestei integrale inculturi sunt evidente. Neavând nici cea mai mică latură de specialitate, nimeni nu-i poate obiecta că e unilateral. Pe de altă parte, ignoranţa sa enciclopedică îl apără de orice critică, este nediscutat şi nediscutabil. Cugetătorii politici ai secolului trecut, începând cu Saint Simon, aveau idealul unui guvern ştiinţific, în care chestiunile de guvernământ erau cercetate de specialişti şi soluţionate raţional după regulele ştiinţei, iar Renan organiza o teocraţie ştiinţifică, o societate guvernată de savanţi şi artişti, preoţi ai unui cult nou spre binele omenirii. Noi am făcut experienţa inversă a incompetenţei, cu rezultatele cunoscute.

Un înţelept a spus odată: ignoranţa este pleoapa sufletului. Omul, care a călăuzit atâta timp mersul poporului nostru pe un drum greu şi plin de pericole, a avut pleoapele sufletului închise. Nimic mai rău, după părerea lui Goethe, de cât ignoranţa, când se pune pe lucru.

Dispreţuind ştiinţa ca inutilă şi vană, Domnia Sa are totuşi un sistem propriu, un stil specific de gândire. Depăşind pe scepticii greci, care susţineau relativitatea adevărului, merge mai departe şi neagă existenţa lui. Pilat din Pont a întrebat acum două mii de ani: ce este adevărul? Mare om de Stat îi răspunde azi că nu există.

Răuvoitorii au şoptit pe pieţele publice că nu spune totdeauna adevărul, pentru că ei n-au înţeles rostul filosofic al lucrurilor. Şi aci, din punctul său de vedere, foloasele sunt evidente. Asupra unui lucru adevărul este unul, rigid şi rece, în timp ce asupra aceluiaşi obiect, neadevărurile sunt nenumărate, multicolore şi feerice. Ce posibilităţi de acţiune, ce jocuri de fantezie, ce orizonturi se deschid, când nu eşti închis în spaţiul strâmt al certitudinei, în cercul de fier al evidenţei. Pentru Domnia Sa, adevărul este un peisagiu insalubru, fără poezie. Iar când polul opus al lucrurilor, contra-adevărul ca forma unor promisiuni făcute partizanilor, în veci neîndeplinite, el capătă o înaltă semnificaţie morală pentru că alină durerile şi uşurează calvarul sufletelor. Creator de mituri şi ficţiuni, Gheorghe Tătărăscu este un negustor de speranţe, un angrosist de promisiuni, un vistiernic de iluzii.

Înzestrat cu rarele calităţi ce am arătat, el este unul din cei mai mari oratori ai noştri, dacă prin elocinţă se înţelege arta de a spune lucrurile cele mai banale cu o supremă vehemenţă. Am cunoscut, de sigur, şi alte genuri: aticismul lui Maiorescu, puterea de convingere şi claritatea de gândire a lui Take Ionescu, romantismul furtunos al lui Delavrancea, talentul de aprigă polemică al lui Goga. Dar, pentru un prim-ministru de talia Domnului Tătărăscu, oratoria sa este la înălţimea omului şi corespunzătoare situaţiei.

Ceea ce o caracterizează este banalitatea, lipsa de idei, de emoţiune şi de căldură. De aceea şi place ascultătorilor pentru că, sonoră şi deşartă, nu cere încordarea minţei şi încreţirea frunţei. Pe fondul sur sclipesc uneori formule minunate, unele dramatice, având perenitatea marmorei: „singuri”; cugetări adânci: „Războiul bate a doua oară la poarta istoriei”; apostrofe patetice: „Da sau nu”, care rezumă tot sbuciumul unui neam.

Da sau nu?

Discursurile lui capătă o cadenţă, un ritm, şi ca toate lucrurile uşoare, neîncărcate de gânduri, încearcă să se ridice deasupra mlaştinelor fără succes. Ele au sonoritatea spaţiilor goale iar sunetul lor se amplifică în vidul fondului, după cum se intensifică în golul cobzei zdrăngănitul corzilor de sârmă.

Un grămătic, meşter în clasarea textelor, va alege într-o zi paginile cele mai frumoase şi le va aşeza în antologia elocinţei româneşti alături de acelea ale unui alt mare orator, demn emul întru vorbărie, Mihai Antonescu.

Marea calitate a Domnului Tătărăscu este însă caracterul. Reprezentant strălucit al liberalismului, al individualismului economic şi social, al drepturilor şi libertăţilor omului, a devenit, printr-un subtil exerciţiu de trapez, reprezentantul tot atât de strălucit al sistemului autoritar şi a instaurat dictatura din Ţara Românească. Soldat credincios al partidului naţional-liberal, a apărut, la momentul potrivit, soldat tot atât de credincios al partidului diametral opus, al Frontului Renaşterei, şi a putut spune, plin de înaltă inspiraţie, aninându-se de culmile gândirei: „Totul pentru Front şi prin Front”. Mai târziu, s-a întors cu mişcarea de oscilaţie a pendulului la partidul liberal cel adevărat, a reîmbrăţişat cu căldură, cu avânt principiul democratic în proiecţiunea lui cea mai desăvârşită şi, ca urmare, teoreticianul partidului unic a devenit vice-preşedintele consiliului de miniştri în guvernul dăruit de blocul numeroaselor partide democrate. În această situaţiune, dogmatica şi metodica sa politică s-au perfecţionat. El n-a mai înşirat contradicţiile pe firul vremei, ca mărgelele pe salbă; abilitatea lui de prestidigitator i-a permis să susţie în acelaşi timp teze antitetice, antinomii ireductibile. În discursul de la Aro a proclamat inviolabilitatea proprietăţii în momentul când o confisca şi respectul libertăţilor în clipa când teroarea regimului le suprima, conciliind astfel, printr-o sinteză hegeliană libertatea şi dictatura.

Factor decisiv al cârmuirei, a arătat, într-un memoriu distribuit la răspântii, funestele ei rezultate, la care contribuie eminent, şi a denunţat faptele tovarăşilor săi miniştri. În acelaşi timp, a stăruit să rămână mai departe în guvern sub zodia unirei strânse cu blocul indestructibil. În politica externă, a semnat tratatul de alianţă cu Franţa, a fost primul care a cerut apropierea de Germania lui Hitler, a desfăşurat la Chişinău cu Mareşalul Antonescu steagul războiului sfânt contra răsăritului, iar la 24 august 1945, în discursul la radio destinat străinătăţii, rostit cu accent balcanic într-un jargon franco-român, a celebrat alianţa sfântă cu răsăritul, răsturnând tradiţiile imuabile şi constantele diplomaţiei noastre şi uitând că la noi lumina a venit totdeauna de la apus. Suflet eolian, sensibil ca o roză a vânturilor la cea mai uşoară adiere a zefirului, va şti să întoarcă mâine pe cadran politica externă a României spre alte puncte cardinale.

Viaţa publică a lui Gheorghe Tătărăscu este un exemplu de probitate intelectuală, lealitate, sinceritate, consequenţă, rigiditate logică în idei, unitate de gândire şi credinţă.

Alexandru Lahovari a spus odată că nu se teme în Ţara Românească de crize economice, de secetă, de conflicte etnice sau sociale, ci numai de seceta de caractere. Teama lui nu s-a adeverit pentru epoca de lungă guvernare Tătărăscu, când, din solul fertil al Daciei, a răsărit o eflorescenţă luxuriantă de caractere. Dar, fostul prim ministru se ridica cu mult de asupra acestei masse mediocre şi ambulante, pentru că el reprezintă esenţa pură, Ideea de caracter în înţelesul platonician al cuvântului.

Acum câţiva ani, lângă lacurile din marginea Bucureştiului se afla un circ minunat. Megafoanele purtau pe luciul apelor şi pe freamătul sălciilor svonul isprăvilor nemai văzute ale marelui Cantarelli, saltimbanc şi scamator. Sub ochii îngroziţi ai spectatorilor, el tăia corpul unei femei,

care reapărea apoi întreagă şi sănătoasă. Cantarelli era un filosof, el ştia că lumea nu e de cât aparenţă şi iluzie. Dar, Gheorghe Tătărăscu a operat pe trupul viu al ţării, a pregătit desmembrarea ei, a fost totdeauna în slujba intereselor contrarii nouă şi vinovatul răspunzător în cea mai mare măsură de nenorocirile noastre. Ca pe toţi dănţuitorii pe sârmă, îl aşteaptă vidul.

Asupra lui hula neamului românesc se va ridica până la istovirea timpurilor.

Ofiţerul Român

1913

De mult, cu zeci de ani în urmă, la spitalul de holerici Orhania, în Bulgaria.

În curtea lazaretului, în aşteptarea internărei, pe targă, sub un copac, agoniza un locotenent de vânători. Pe faţa lui galbenă, subtă de boală, apăruseră pete verzi. Căldura zilei de vară se învolbura în bolta frunzelor de nuc.

Îl adusesem de dimineaţă şi înainte de plecare îi uram însănătoşire şi grabnică întoarcere la companie. El s-a uitat lung la noi; umbrele morţii îl copleşeau şi în ochii lui pluteau neguri. De abia ne-a putut şopti:

— Întorceţi-mă cu capul spre Dunăre.

Ne-am orientat după soare, am îndreptat targa şi i-am aplecat încet capul spre Nord. A tresărit uşor şi a murit, cu privirile fixe pierdute departe, spre Dunăre şi ţărmul românesc.

1917. Mărăşti

La 11 iulie, în zori, după o puternică pregătire de artilerie, trupele Armatei a II-a, sub comanda generalului Averescu, pornesc la atac. Sub bombardamentul intens al duşmanului, primele linii înaintează; un grup de soldaţi din Regimentul 11 Infanterie, ce se îndrepta spre Poiana Încărcătoarea, lărgind cu foarfecele spărturile din reţeaua sârmelor ghimpate, prins de un vârtej de obuze, s-a făcut una cu pământul. Către seară, după lupte aprige, toate obiectivele hotărâte sunt atinse,

satul şi creasta înălţimilor Mărăşti cucerite. Zilele următoare ofensiva continuă, inamicul respins dincolo de Soveja şi Valea Putnei, iar la 14 Julie luptele se închee cu o netăgăduită victorie: aşezarea armatei pe poziţii înaintate, prielnice operaţiunilor viitoare, 500 km. p. şi 30 sate liberate. Noi am pierdut 139 ofiţeri. Isbânda datorită avântului trupei şi destoiniciei ofiţerilor. Aliaţii ne arată marea preţuire în care ţin comandamentul român. Generalul Ragoza, Comandantul Armatei IV Rusă în flancul stâng al Armatei a II-a române, telegrafiază Generalului Averescu: „Suntem mândri de vitejia vecinului nostru", iar Cerbacef [Gen. Dimitri Grigorovici Scerbacev, unul din adjuncţii comandantului trupelor ruse din Moldova. Forţele militare ruse erau structurate în patru fronturi – Nord, Vest, Sud-Vest şi Românesc. „Frontul Român" era condus de regele Ferdinand, secondat de un general rus – Mihail V. Alekseev şi unul român – Constantin Prezan] *, ajutorul Comandantului de Căpetenie al frontului român: „Sunt convins cât de înţeleaptă şi plină de experienţă e comanda D.voastră". Un critic militar scrie: „Bătălia de la Mărăşti, unde s-a produs ruptura frontului, este reflexul personalităţii comandantului, iar ofiţerul de ori ce grad un element determinant de succes". Aceiaşi acţiune a ofiţerului român la Oituz, Mărăşeşti şi pretutindeni.*

Azi şoseaua urcă greu prin valea strâmtă până la platoul Mărăştilor, unde e mausoleul. Împrejur, se desfăşoară ondulaţiuni de dealuri şi văi, ce scad încet până se pierd în scoborâşuri line în câmpie. Peisagiu minunat, încărcat cu istorie. De pe terasa cu lespezi albe, cobori în criptă: în mijloc, sub bolta de piatră, e mormântul Generalului Averescu, înconjurat de ofiţeri, iar în firidele negre stau sute de tigve şi oase peste oase ale soldaţilor... Ei dorm, strâns uniţi, somnul de totdeauna. La flacăra unei candele se luminează legăturile ce au fost în armata noastră între trupă şi şefi. Fiu de învăţător de ţară, sergent la Plevna, ofiţer eşit din rânduri, comandant

de armată, în luptele din Valea Prahovei, Dobrogea, Oituz, a fost stăpânit necontenit de gândul de a-şi cruţa oamenii. Către sfârşitul vieţii sale a scris: „numai generalul care apără viaţa soldatului merită să intre în istorie, în poezie, în legendă”...

Mausoleul de la Mărăşti e simbolul aşezărei noastre ostăşeşti. În cripta, unde uitarea se aşterne din ce în ce mai grea, ca o pâclă deasă, soldaţii păstrează şi dincolo de hotarele vieţei, comandanţilor, pentru părinteasca lor grijă, credinţa nestrămutată.

1942

Departe, dealungul Mării Negre, se înşiră răzleţe cimitirile noastre, unele cu câte-va gropi, altele nesfârşite, bogate în întinderi de cruci, răsfirându-se pe coaste până la spuma apelor. Malurile sunt înţepate de oase româneşti; împrejur, spaţiu pustiu, nemărginit. Acolo e cimitirul marin. Vântul suflă fără încetare şi apleacă ierburile înalte ce au năpădit mormintele. Numele se desluşesc cu greu pe slovele şterse de ploaie. Purtate de gemetele vânturilor, gândurile lor fug pe crestele sure ale valurilor spre malul dobrogean.

Sărmanii morţi în ţară străină „cât trebuie să sufere”.

1944

Ofensiva pentru recucerirea Ardealului între Mureş şi Târnave. Dintr-o armată obosită, în plină retragere, ofiţerimea noastră, prin destoinicie şi pricepere, printr-un dar nepreţuit de adaptare la situaţii noui, a reuşit în câte-va zile să refacă o oaste înviorată, plină de avânt pentru alte idealuri.

La comandamentul Corpului Motomecanizat, fusese repartizat un ofiţer de stat major, căpitan de cavalerie, rănit de două ori în fruntea escadronului în luptele dinainte, decorat cu Mihai-Viteazul, propus din nou pentru clasa a II-a a ordinului. Abia sosit, cere stăruitor să fie trimes pe front ca ofiţer de legătură. La 7 septembrie 1944, părându-i-se că trupele noastre covârşite de forţe superioare se

opriseră, ia comanda unui grup de blindate, atacă, distruge două care inamice, respinge duşmanul dincolo de Târnave şi ocupă satul Corneşti, obiectivul principal urmărit de germani.

A doua zi, ordin lămurit, poruncă tare de la comandament să nu se mai amestece în luptă ci numai să supravegheze şi să raporteze. Inamicul însă recucereşte satul şi tinde să pătrundă spre sud, punând în pericol tot Corpul Motomecanizat. La postul de observaţie pe deal, ofiţerul desluşea în depărtări, în ceaţa dimineţii, dincolo de apele verzi ale Mureşului, înaintarea duşmanului spre Târnave. Reia comanda şi, fără şovăire, atacă din nou, recucereşte satul, închide drumul şi sileşte trupele inamice să se retragă. Carul cu care le fugărea se aprinde, căpitanul sare pentru a continua lupta pe jos cu infanteria şi cade lovit de trei gloanţe în piept. A fost îngropat pe câmp, în sânul cald al Ardealului, pentru care murise. „Fapta lui – suna ordinul de zi al Comandantului – a fost eroică”.

***

Faptele de război ale ofiţerilor noştri au fost eroice în înţelesul cel mai înalt al cuvântului. Întâmplarea morţii nu consacră un erou; toţi murim, toate clipele ne duc la moarte, toate acţiunile noastre converg spre ea. Viaţa, a spus un înţelept, e o meditaţie a morţei. Adevăratul erou este acela care, preţuind valoarea vieţei libere, puternice, bogate în fapte, drept cel mai mare dar al Zeilor şi desconsiderând existenţa mediocră, secătuită de substanţă, depăşindu-se pe sine, e gata în plină conştiinţă, în ore de pericol, să o sacrifice pentru împlinirea datoriei şi idealului său.

Într-o societate organizată, nu importă decăderile şi degradările ce ar putea să fie pe alte tărâmuri, dacă un grup social, un corp constituit menţine amintirile trecutului, tradiţiile şi forţele morale, care reprezintă condiţiile de existenţă şi durată ale unui popor.

În viaţa naţiunii noastre, de care a fost strâns legată, Armata a însemnat un principiu de ordine, de autoritate şi continuitate. De asupra luptelor politice, n-a fost sub oblăduirea nici unui partid şi n-a ascultat de cât de poruncile apărării naţionale.

Disciplina nu este o asuprire, pentru că cel ce porunceşte subordonaţilor ascultă şi el de ordinele mai marilor săi. În vorba Centurionului din Evanghelie stă toată rânduiala militară: „Eu, care sunt un om supus altora, spun unuia din soldaţii mei: vino, şi el vine”. Disciplina e un lanţ de supuneri întru săvârşirea unui scop, pentru care se mistuie toţi. Ori ce sacrificiu se înalţă, ca fumul de pe ruguri, către o idee transcendentă.

Armata noastră a păstrat ca un depozit sfânt străvechile virtuţi de jertfă şi sufletul Neamului Românesc cu însuşirile lui esenţiale şi eterne.

— Şi iată-ne, doamnă Maria-Alice Botez, doamnă Dudu Crainiceanu, la capătul unui dublu şir de poveşti.

— Dragă doamnă Dimitriu, ţin mult să vă mulţumesc pentru orele petrecute împreună. Graţie dumneavoastră am fost silită să mă întorc în trecut, să-mi regăsesc amintirile pierdute în timpul cumpliţilor ani comunişti. Proust a mers în căutarea timpului pierdut, iar eu în căutarea amintirilor pierdute şi, desigur, şi a timpului pierdut, căci într-un fel am pierdut un timp în care aş fi putut face multe lucruri de valoare.

— Amintirile reprimate sunt şi ele o valoare pierdută.

— Atât amar de ani îmi interzisesem să-mi trezesc amintirile, căci era prea dureroasă diferenţa între ce fusese viaţa mea şi perspectivele ei faţă de realitatea în care trăiam. Acum, după ce am depănat atâtea amintiri, am regăsit-o şi am refăcut cunoştinţă cu Dudu Crainiceanu. Din 1946, când am plecat la Cluj, căci în Bucureşti nu aveam voie să lucrez, nu m-am mai numit decât Maria-Alice, mai întâi Şeinescu, apoi Botez, conform buletinului de identitate. Maria-Alice Botez, o persoană fără

aspiraţii şi vise, care nu trăia decât în clipa prezentă, şi atâta tot. Iar acum, la optzeci şi şase de ani, este mult prea târziu pentru vise şi aspiraţii. Şi când spun asta, mă gândesc la mine, dar şi la sutele de mii de tineri şi tinere care au avut nenorocirea să treacă prin cumplita eră comunistă.

Cu Horia Rădulescu, la Răspântia de la Mânăstirea Caşinului

Ne depărtăm de Arcul de Triumf, pornind pe Bulevardul Alexandru Constantinescu. Cine este acest civil printre generalii şi mareşalii Kiseleff, Prezan, Averescu, ale căror bulevarde se întâlnesc sub bolta menită să glorifice victorii militare pe câmpul de luptă? Personaj controversat la vremea lui, om politic liberal, maestru al combinaţiilor de culise, purtându-şi prin istoria primului sfert de secol XX porecla nu prea măgulitoare de Constantinescu Porcu, el şi-a legat, totuşi, numele de o pagină luminoasă a Bucureştilor, de un cartier norocos, scăldat în verdeaţa micilor grădini ale tuturor caselor şi ale arborilor sădiţi de-a lungul tuturor străzilor, un model de urbanism, o rezervaţie de arhitectură interbelică românească ferită de tăvălugul demolărilor din anii 1980. Curtea cu vii şi livezi a Institutului de Agronomie, Stadionul şi Ştrandul Tineretului, Parcul Herăstrău, toate alcătuiesc o zonă verde compactă şi vastă, jinduită de mulţi, dar încă neatinsă decât pe alocuri de lăcomia oamenilor de afaceri de astăzi.

Nu e întâmplător faptul că domnul inginer Horia Rădulescu, cel care mi-a spus povestea cartierului acesta unde a copilărit, povestea răscrucii unde se înalţă Mânăstirea Caşinului, cum i se spune în Bucureşti, greşit dar frumos, bisericii, este specialist în silvicultură şi vine dintr-o familie de silvicultori. Locul acesta cu arbori imenşi este legat de pădurea românească prin multe fire. Aşadar, domnule Rădulescu...

— Ctitorul cartierului nostru este ministrul liberal Alexandru Constantinescu, omul care, într-o împrejurare mai dificilă a vieţii lui, când a fost arestat de guvernul Marghiloman, întrebat fiind cine este şi ce ocupaţie are, a spus: *fost şi viitor ministru*.

— Petre Pandrea are o explicaţie politică a acestei afirmaţii, care ar putea părea simplă megalomanie. *Arestat fiind de germanofili, după înfrângerea provizorie, el a declarat la interogatoriul judecătorului, asupra meseriei sale: fost şi viitor ministru.* El le spunea astfel adversarilor săi politici şi nemţilor, deocamdată biruitori, că lucrurile nu vor rămâne aşa şi, în această perspectivă, se vedea numit din nou ministru, într-o viitoare guvernare. A avut dreptate. A fost ministru şi după război, în România Mare, până în ultimul an al vieţii sale. Dar contemporanii nu s-au sfiit să ataşeze numelui său şi porecla, despre care am auzit că i se trăgea de la Regele Carol I. Acesta, voind să se refere la dimensiunile măreţe ale ministrului şi necunoscând bine limba română, apelase la acest termen popular, plurivalent.

— Da, i se spunea Constantinescu Porcu şi, în legătură cu asta, unii, foşti colegi de clasă cu el, dar şi personalităţi cunoscute, cum erau Gala Galaction sau I.G. Duca, o atribuiau fizicului său, iar alţii socoteau că porecla se trage de la vocabularul nu prea academic al personajului. Oricum, la Agricultură a fost numit în mai multe rânduri, dar a mai fost ministru de Interne şi ministru al Industriei şi Comerţului.

— La Agricultură a fost de trei ori ministru şi, în această calitate, cred că în cursul ultimului ministeriat, din 1922-1926, anul când el a şi murit, a ajuns să ctitorească un cartier a cărui stradă principală îi poartă numele. Cum a fost, domnule Rădulescu?

— Într-un timp când apăruseră mai multe societăţi care construiau în oraş cartiere întregi pentru propriul personal sau diferite tipuri de locuinţe numite ieftine, pentru vânzare, ministrul Agriculturii s-a gândit că şi funcţionarii ministerului său ar trebui să dispună de nişte locuinţe convenabile şi, dacă trebuie să-şi facă locuinţe, au nevoie de teren. Drept urmare, a decis ca, din via care aparţinea Şcolii superioare de agricultură de la

Herăstrău, aproximativ 25 de hectare să fie transformate în loturi pentru salariaţi. De aceea cartierul cel nou a fost numit şi se mai numeşte şi astăzi Parcul Domeniilor, numele îi vine de la domeniile statului, oferite salariaţilor. Au primit loturi toţi cei care aveau o oarecare vechime, începând cu directorul general, până la cameriști, desenatori, toţi au primit. E drept că toţi cei cu grade mai mari au primit loturi mai mari şi mai aproape de Bulevardul Mărăşti, iar cei mai umili, către Filantropia, unde sunt terenuri mai mici şi cu valoare mai mică. În latura dinspre Mărăşti, între Academia de Înalte Studii Agronomice, cum i s-a spus la un moment dat, şi Depozitul Sanitar, era aşa-numita Parcelare I Domenii, iar spre Filantropia, pe atunci Şoseaua Colonel Mihai Ghica, în spatele fermei Academiei Agricole, era Parcelarea II. La început, străzile au fost marcate cu litere A, B, C, D, cum se obişnuia pe atunci peste tot unde se construia pe lotizări. Probabil că, în lipsă de inspiraţie, Primăria nu a găsit nişte nume potrivite; însă, între timp, la începutul deceniului patru, s-au gândit să cinstească memoria aviatorilor căzuţi la datorie şi zece din cele douăsprezece străzi ale cartierului au primit nume de eroi ai aerului: Maior Sănătescu, plutonier Muntenescu, singurul dintre aviatori care nu era ofiţer, dar probabil că fusese foarte brav, apoi Maior Petre Creţu, Maior Mircea Zorileanu, Căpitan Nicolae Drossu, Locotenent Gheorghe Stâlpeanu, Locotenent Traian Vasile, Locotenent Ion Mărăşescu, Aviator Popişteanu, Locotenent Grigore Stamatescu. Celelalte două artere n-au avut nume de aviatori, una e Bulevardul Constantinescu, după numele celui care a iniţiat acest cartier, iar cealaltă e Strada Constantin Sandu Aldea, profesor la Facultatea de Agronomie şi scriitor – îşi zicea *plugar luminat*.

— Strada Constantin Sandu Aldea este amintită, în *Agenda Galeries Lafayette* pe 1939, ca adresă, la numărul 103, a Societăţii „Regina Maria” pentru ajutorarea sinistraţilor. Înseamnă că se foloseau în

paralel ambele tipuri de denumire. Strada aceasta era hotarul de nord al cartierului, toate clădirile de pe partea cu numere fără soţ sunt mărginite de superba grădină-fermă a Institutului de Agronomie. În interiorul acestei grădini, i s-a mai adus un semn de cinstire *plugarului luminat*, un bust, realizat de sculptorul Ion Faur Schmidt. Au fost amplasate acolo încă patru busturi, realizate de acelaşi artist, ale unor personalităţi ale şcolii de agronomie româneşti, din generaţii diferite: Petre S. Aurelian, Dimitrie Busuiocescu, Vlad Cârnu Munteanu şi Nicolae Filip.

— Busturile lor mai există şi astăzi. În schimb, bustul lui Alexandru Constantinescu, ctitorul cartierului, instalat la răscrucea bulevardului care îi poartă numele cu Strada Aviator Drossu, nu mai există de mult.

— Nici nu am ştiut că a existat, nu am întâlnit nici o referire la el. Oare cine o fi fost autorul?

— Nu ştiu, lucrarea a dispărut de prin 1948. Dar vreau să amintesc că, în anii 1930, concomitent cu construirea vilelor din Parcul Domeniilor, a apărut în grădina Şcolii de Agronomie şi un Institut de Cercetări Agricole, ICAR se numea, condus de profesorul Gheorghe Ionescu Siseşti.

— Pe terenul acela uriaş, grădină-fermă, au funcţionat mai multe instituţii înrudite. Astăzi, acolo se află Academia de Ştiinţe Agricole şi Silvice şi Universitatea de Ştiinţe Agricole şi de Medicină Veterinară. Cine a fost arhitectul Academiei Agronomice?

— Sunt mai multe clădiri, din mai multe etape, şi au fost cu siguranţă mai mulţi arhitecţi. Eu amintesc de trei: unul dintre ei, Florea Stănculescu, specializat în construcţia de clădiri destinate cercetării agricole, care a mai făcut, în colaborare, asemenea institute la Iaşi şi la Cluj, îşi avea şi casa proprie în Cartierul Domeniilor, chiar pe Sandu Aldea, la numărul 73, lipită de grădina Institutului Agronomic. Ceilalţi doi arhitecţi au fost Ştefan Peternelli, despre care nu ştiu nimic, şi Leonida

Plămădeală, şi el specialist în construcţii de staţiuni şi ferme viticole. Iar titlul întreg al instituţiei care se află azi în aceste clădiri este *Academia de Ştiinţe Agricole şi Silvice*.

— În fond, şcoala de silvicultură a adus în acest cartier familia dumneavoastră. Povestea inginerului silvic Marin Rădulescu, tatăl dumneavoastră, şi a familiei sale merită amintită, pentru că felul în care şi-a construit el acolo casa, unde şi astăzi locuiesc copiii şi nepoţii lui, este un model pentru dezvoltarea frumoasă şi curată a Bucureştilor. Se născuse în Bucureşti?

— Nu. Tata, inginerul consilier silvic Marin Rădulescu, s-a născut la Peretu-Teleorman, în 1892. Era fiul preotului Stan Rădulescu (1856-1903) şi al Ioanei Băltăreţu (1861-1941), fiica dascălului din sat. Mama noastră, Matilda Rădulescu (1900-1997), născută Clucerescu, era fiica unui moşnean din Ceptura-Prahova.

— Aţi fost trei copii la părinţi.

— Da, prima a fost o fată, Emilia, născută în 1925, la Viena, unde tata se afla la studii. Ea a făcut Academia Comercială. Am urmat eu, născut în 1929, la Bucureşti, apoi, în 1941, s-a născut Marin, care a devenit inginer electronist.

— Înseamnă că numai fratele dumneavoastră s-a născut în noul cartier al Domeniilor.

— Exact. Tata nu a fost împroprietărit acolo, pentru că nu avea vechimea necesară în activitate. În împrejurările Primului Război Mondial, n-a putut să-şi termine studiile în 1915, cum ar fi trebuit, pentru că fusese concentrat. După ce România a intrat în război, în 1916, a fost trimis pe front, apoi a fost luat prizonier, şi şi-a terminat studiile de-abia în 1919, nu pentru că ar fi fost un element slab, ci pentru că aşa au stat lucrurile. Tata a fost tot timpul şef de promoţie şi a obţinut toate gradele la excepţional. A fost consilier silvic, supremul grad în ierarhia corpului silvic. Terenul de casă l-a cumpărat de la un profesor de exploatarea pădurilor, Nicolae Saegiu. Era inginer miner ca pregătire şi preda

silvicultorilor cursul de *Drumuri, Căi Ferate şi Herestrae*.

— *Herestrae* înseamnă fierăstraie, rămăsese termenul vechi?

— Da. Acest profesor avea vechime şi fusese împroprietărit acolo. Tata a cumpărat de la el un teren de 576 metri pătraţi. Era în 1926. N-a avut suficienţi bani atuncea şi a început să construiască abia în 1931. Şi a terminat casa într-o a doua etapă, în 1939. În jurul casei e şi o mică grădină, cu pomi fructiferi, câţiva arbuşti de liliac şi straturi de flori. Exista o casă de asigurări, cum ar fi acuma ANL-ul, care dădea credite. De acolo a luat tata banii, iar cel care a construit casa a fost un antreprenor italian, se numea Carlo Duca. Între alte lucrări ale acestui antreprenor, una foarte mare este extinderea spitalului Saint Vincent De Paul, Institutul Parhon de astăzi, pe care a făcut-o în 1939.

— Era, deci, un antreprenor cu prestigiu. Cum arăta cartierul când a început construirea Casei Rădulescu?

— Străzile au avut de la început canalizare, au avut apă curentă, electricitate, telefon, mai târziu au apărut şi gazele, şi tot Ministerul Agriculturii a avut grijă să aducă puieţi de la Ţigăneşti, ocolul silvic cel mai apropiat de Bucureşti, cu care a plantat toate străzile, şi acuma e un ocean de verdeaţă. Nu degeaba i se spune şi Parcul Domeniilor.

— Cam ce soiuri de copaci sunt?

— Aproape toţi sunt tei. Lumea i-a respectat. Cunosc un caz, nomina odiosa, un tip căruia i se părea că umbra copacilor îi acoperă faţada şi de aceea i-a otrăvit, le-a turnat ceva la rădăcini. Dar ăsta a fost un caz nefericit şi cred că unicul.

— Nu există pedepse pentru schingiuirea plantelor. Abia se pune pe picioare o lege de protecţie a animalelor. Dar nu înţeleg cum nu-şi dau oamenii seama cât plătim cu toţii pentru un singur copac tăiat fără rost? La vremea aceea, Cartierul Domenii era destul de departe de centru. Cum se asigura transportul locuitorilor spre Ministerul

Agriculturii, de exemplu, unde lucrau mulţi dintre ei?

— Pentru că tramvaiul electric a apărut mai târziu în zonă, ministerul le-a pus la dispoziţie funcţionarilor un autobuz, care venea pe Bulevardul Constantinescu, şi au uitat să renunţe la el, a rămas ca un edec şi după ce liniile de autobuze, la noi, autobuzul 31, cu staţie la Arcul de Triumf, la Bulevardul Mărăşti şi la Strada Mânăstirea Caşinului, şi tramvaiele electrice au început să asigure călătoria funcţionarilor din Parc către Ministerul Agriculturii, către CAPS şi altele.

— Aţi ales meseria de silvicultor nu întâmplător, ci pentru că tatăl dumneavoastră a făcut-o cu pasiune, în mod exemplar. Aş dori să-mi vorbiţi despre activitatea lui, pentru că trăim într-o vreme în care omenirea nici nu-şi dă seama cât de mult depinde viaţa ei de păduri, cât de importante sunt ele pentru sănătatea Pământului şi cât de rău este pentru ţara noastră că se răresc pădurile, cât de rău este pentru Bucureşti că dispar copacii. Tatăl dumneavoastră a sădit păduri întregi.

— După ce şi-a terminat studiile, tata a fost repartizat la Ocolul Silvic Ţigăneşti, considerat, mă rog, fiind şi aproape de Bucureşti, un ocol care se încredinţa elementelor de elită. După ce şi-a făcut stagiul la ocol, administratorul Casei Pădurilor, Opran se numea, a ales câţiva silvicultori şi i-a trimis la Viena, ca auditori la cursurile Facultăţii de Silvicultură. După ce, timp de trei ani, au călătorit, au văzut, s-au documentat, s-au întors la Bucureşti, şi toţi au fost repartizaţi în posturi potrivite cu specializarea lor. Tata a fost numit la Serviciul Împăduriri, la plantaţii, în Casa Autonomă a Pădurilor Statului, aşa se numea atuncea ceea ce este acum Regia Naţională a Pădurilor, ceva echivalent cu un Minister al Silviculturii. Mai întâi, tata s-a organizat, bani primea puţini, pentru că veniturile pe care le aducea acţiunea lui urmau să se vadă mai târziu, peste 50-60 de ani, când arborii deveneau exploatabili. Până atunci, acest serviciu cheltuia

numai, şi aşa îi şi reproşa administratorul Casei Pădurilor: *tu numai cheltuieşti, nu-mi aduci nici un venit*. Tata nu se intimida, lupta în continuare şi a avut colaboratori buni la direcţiile şi ocoalele silvice. Şi-a fixat în special atenţia asupra Dobrogei. A plantat plopi de Canada pe grindurile de la Letea, din Deltă şi de la Caraorman, a plantat foarte multe păduri în Cadrilater. Se poate mândri că au rămas de pe urma lui sute de mii de hectare plantate în toată Ţara Românească. În acelaşi timp, a avut şi activitate didactică, a fost lector şi conferenţiar la Facultatea de Silvicultură, pregătind zeci de generaţii de silvicultori. Numele lui e prezent în Enciclopedia României a lui Lucian Predescu. Nel Cobar, tot prin anii 1940, a dedicat funcţionarilor CAPS-ului un volum de caricaturi, unde apare în postură de dascăl, explicând ceva studenţilor, şi Marin Rădulescu.

— Pregătindu-mă pentru convorbirea noastră, am găsit un citat despre tatăl dumneavoastră, aşa cum îl vedea profesorul doctor în silvicultură Mihail Prodan. Vorbind despre relaţiile sufleteşti cu studenţii şi colegii săi, pentru el foarte importante, bătrânul profesor spune: *această atitudine de apropiere am învăţat-o de la Marin Rădulescu, şeful Serviciului Împăduriri de la CAPS şi conducătorul aplicaţiilor practice în silvicultură. Marinică, aşa cum îl numeam noi, ştia imediat ce face cutare coleg şef de ocol din Munţii Vrancei, sau din Banat, sau din regiunea Bacăului.*

— Tata ţinea la oamenii cu care lucra şi la studenţii lui.

— Aţi copilărit într-un cartier tânăr, l-aţi iubit de la început, aţi adunat date şi aş vrea să reconstituim pe cât se poate această copilărie a cartierului, la care dumneavoastră aţi şi asistat, de la un moment dat.

— Acest cartier s-a construit între anii 1930 şi 1940. Foarte puţine plombe au apărut mai târziu. Creşterea lui coincide cu o acţiune de construcţii civile în toată ţara care, ni s-a spus la şcoală, a fost, de fapt, motorul punerii în funcţiune a economiei

noastre după criza economică. Construcţiile aveau nevoie de ciment, de cărămizi, de nisip, de fier, de sticlă, iar cei care produceau aceste materiale aveau nevoie de piese de schimb, de combustibil şi, treptat, treptat, toată economia s-a pus în marş. Îmi amintesc din anii copilăriei că se trăia bine în Bucureşti, chiar şi în cartierul nou în care am locuit. Mai întâi, să vă spun cum erau magazinele. La început, erau câteva băcănii improvizate, vreo trei erau în nişte apartamente şi alte două sau trei în garaje. Prin 1936 sau 1937, s-a construit Hala Domenii, organizată cred că destul de bine, ştiinţific, avea instalaţii frigorifice, boxe pentru carne, pentru peşte, băcănii. Reţin că băcanii nu erau români, erau doi armeni, pe unul îl chema Haigaz Susmeian şi era ajutat în afaceri de fiul cel mare, pe care îl botezase Wilson, pe celălalt am uitat cum îl chema, iar al treilea era un grec, Kiril Economu.

— Îl chema ca pe actor?

— Ca pe actor. În zonă mai erau şi alte magazine, mi-aduc aminte că era o farmacie, la doctorul Felix, mai erau două drogherii, Edelman şi Leontescu, aceasta din urmă pe Aviator Stâlpeanu. Mai era şi o tutungerie, a lui Petrică Deac. Un amănunt interesant: acest Petrică Deac a supravieţuit şi după ce s-au naţionalizat foarte multe prăvălii din zonă. A dispărut *Piaţa Domenii*, care a devenit piaţă de stat, îi zicea *7 Noiembrie*, şi, la un moment dat, Petrică a fost ales, împreună cu alţi nouă tutungii, să fie naţionalizaţi. Şi Petrică s-a mutat vizavi, în locul unuia care vindea vopsele. Odată cu el s-au mutat şi clienţii. De ce? Pentru că Petrică avea grijă să se zbată să aducă nu numai trei pachete de ţigări, ca la tutungeria de stat, ci şi curele de ceas, lame de ras...

— Mărunţişurile strict necesare.

— Exact! Şi magazinul era plin şi cu el s-au mutat şi clienţii. Iar cel naţionalizat a rămas aproape gol...

— Dar, prin anii ’30, cum funcţiona în cartier comerţul ambulant?

— Toate articolele, dacă nu vroiai să te duci până în piaţă, ca să cumperi mai ieftin, ţi le aducea olteanul acasă. Nu ştiu dacă erau toţi olteni, dar aşa erau supranumiţi. Aduceau peşte, zarzavat, fructe, în camioane venea – era o fabrică de gheaţă pe Şoseaua Filantropiei, la intersecţia cu Strada P.S. Aurelian, devenită apoi Mareşal Averescu, a lui Gherasim Teofilovici – venea gheaţa şi te servea la domiciliu, un bloc, o jumătate, un sfert, cât aveai nevoie. Pâinea venea de la Gagel în automobile, iar în căruţă trasă de cal venea pâine de la Grozăvescu. Grozăvescu avea fabrica în Piaţa Victoriei, spre Bulevardul Bonaparte, aşa se numea atunci, acum se numeşte Iancu de Hunedoara. Era o aprovizionare foarte bună şi dezvoltarea cartierului a fost bine gândită, chiar dacă nu s-a mai realizat totul exact cum se plănuise.

— Ce anume se dorea şi nu s-a mai făcut?

— La început, la intersecţia străzii Drossu cu Bulevardul Constantinescu, unde v-am spus că a existat şi bustul ministrului liberal, era prevăzut să se facă un fel de centru civic, adică acolo să fie construite biserica, şcoala şi piaţa.

— Toate la un loc?

— Exact. Obiectivele centrului de cartier s-au realizat toate, dar în alte amplasamente. Există biserica, există şi piaţa.

— Eraţi elev, aşa încât aţi urmărit din proprie perspectivă dezvoltarea şcolii în cartier.

— Şcoala a apărut prin 1940, improvizată în două săli, care erau ale unui magazin din Strada Mărăşescu. I s-a spus Şcoala mixtă numărul 4. Până atunci, copiii de curs primar învăţau, fetele la Şcoala 30, de fete, de pe Strada Arhitect Mincu, iar băieţii, la Şcoala de băieţi, de pe strada Monetăriei.

— Erau destul de departe, pe oriunde ar fi luat-o copiii, şi pe Şoseaua Kiseleff şi pe Şoseaua Filantropia.

— La şcoala din Strada Monetăriei, de lângă Biserica Izvorul Tămăduirii, o clădire foarte frumoasă, în stil neoromânesc, proiectată de

arhitectul Giulio Magni, pe la 1896, dintre colegii mei de promoţie, sau mai mari sau mai mici, l-aş numi pe istoricul Virgil Cândea. Mi-l amintesc când, la o serbare de Crăciun, a interpretat rolul lui Irod. Nu făcusem mult timp legătura între cunoscutul istoric şi colegul meu de atunci, dar am făcut-o, în cele din urmă. Am fost coleg şi cu pictorul Marcel Chirnoagă. La şcoala noastră, au mai învăţat fii de personalităţi, Dan Ottulescu, fiul guvernatorului Băncii Naţionale, Marius Razidescu, fiul directorului Editurii Cartea Românească, cei doi fii ai inginerului Aurel Persu, care e cunoscut pentru inovaţiile în domeniul construcţiei de automobile, Budişteanu, al cărui tată, Radu Budişteanu, a fost ministrul Învăţământului sau al Cultelor şi Artelor, în scurta guvernare Gigurtu, în 1940. Din cele două camere, şcoala din Parcul Domeniilor, numărul 4 mixtă, s-a mutat într-o baracă. În cartier, pe Strada Sandu Aldea, la intersecţia cu Bulevardul Mărăşti, exista o vilă care aparţinuse unui inginer la Căile Ferate. În 1944, acesta fusese expulzat din casa lui de Ana Pauker, ca să locuiască ea acolo.

— Domnule Rădulescu, în familia mea există o poveste despre această casă, ea aparţinea unui văr al soacrei mele, Atena Dimitriu, născută Coatu. Ne povestea în şoaptă că vărul ei, Miluţă Dimitriu, un inginer cultivat, cu o colecţie de pictură românească impresionantă, fusese dat afară din casa lui de Ana Pauker. Colecţia şi-o păstra, de atunci, în lăzi. Soţia lui era doctoriţă şi nu aveau copii. Îşi făcuseră în familie faima unor mari strângători, se spunea că păstrau în casă pachete de cafea de dinainte de Primul Război Mondial. Ceea ce ţine mai mult de legendă; pe vremea aceea, el era un adolescent... L-am întâlnit şi eu de vreo două ori, pe la reuniuni familiale. Am auzit că au revenit în casa lor, la un moment dat, dar au fost înşelaţi de nişte vecini, care i-au făcut să treacă pe numele lor casa, cu tot ce se găsea în ea, ştiţi, tristele eterne poveşti de familie. Şi, pentru că bătrânii descoperiseră înşelătoria şi voiseră să conteste donaţia, au fost pe rând internaţi,

mai întâi ea, pe urmă şi el, la spitalul de nebuni, unde şi-au sfârşit zilele... Nu am ştiut însă niciodată adresa lor exactă, ştiam numai că stăteau în Parcul Domeniilor şi că Ana Pauker a locuit un timp în casa lor.

— Eu nu ştiu nimic despre istoricul acestei case. Dar, când, în 1948, Ana Pauker s-a mutat în casa lui Bucur Bunescu, proprietarul Magazinelor Pop şi Bunescu, dându-l şi pe acesta afară din casa lui de pe Şoseaua Kiseleff, vila din Domenii, foarte spaţioasă, a fost suficient de mare ca să poată găzdui cele patru clase ale cursului elementar. Şi şcoala a funcţionat o vreme acolo.

— Astăzi mai există?

— Şcoala 4 mixtă? Nu ştiu ce număr are, dar pe Filantropia, Bulevardul Ion Mihalache, cum îi spune astăzi, s-a făcut o şcoală generală şi acolo au fost canalizaţi toţi elevii de curs primar şi din învăţământul primului ciclu. Când primele generaţii ale copiilor din cartier urmau să se ducă la liceu, în zonă avea o mare reputaţie Liceul Titu Maiorescu, numit mai târziu Caragiale, şi unii din colegii mei de şcoală primară s-au dus acolo. Eu m-am dus la Liceul Marelui Voievod Mihai, care acuma se numeşte Ion Neculce. Era un liceu care luase naştere în 1924, cu divizionare de la Liceul Mihai Viteazul. După aceea, din gimnaziu, în 1928, a devenit liceu, şi vreau să amintesc câţiva din elevii care au trecut prin băncile Liceului Neculce. Doctorul Dan Sedlacec era în clasa a opta, în 1939, când am început eu studiile liceale. Din generaţia mea, era pictorul Ion Gheorghiu, iar pictorul Florin Niculiu a urmat aici numai două clase, şi a terminat liceul la Sfântul Sava. În schimb, Eugen Barbu a venit la Liceul Mihai Voievod în clasa a şasea. Era mai mare decât noi. Eugen Barbu a terminat în 1943, eu am terminat în 1947. El s-a retras, de altfel, la Liceul Schewitz-Thierrin, liceu particular, cu taxe foarte mari, unde se învăţa carte, dacă vroiai, bineînţeles.

— Pornisem de la răspântia Drossu-Constantinescu, care ar fi trebuit să fie inima

cartierului.

— Biserica a fost construită în marginea cartierului. Pe atunci, porţiunea din bulevardul Alexandru Constantinescu, care leagă Arcul de Triumf de Bulevardul Mărăşti, se numea Strada Mânăstirea Caşin. Acolo a fost construită biserica, la colţul acestei străzi cu Bulevardul Mărăşti. De aceea, impropriu, toată lumea o ştie ca Mânăstirea Caşin, dar Mănăstirea Caşin este numele străzii. În Atlasul-Ghid al lăcaşurilor de cult din Bucureşti, i se spune Parc Domenii, şi numai în paranteză Caşin. Biserica are, mi se pare, hramul Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavril. Iniţial, pe locul bisericii erau nişte pini foarte bătrâni, dar ei nu au fost tăiaţi, pur şi simplu, cum se face atât de des astăzi. Primăria a decupat cu grijă pământul în jurul rădăcinilor şi mi-amintesc că am văzut chiar cum i-au scos de acolo, pe un plan înclinat, şi cum au fost duşi să fie plantaţi în altă parte, probabil în parcul Herăstrău. Sufletul acestei construcţii a fost preotul paroh părintele Dumitru Manta, un om evlavios care a făcut mult pentru enoriaşi. I-a consolat de câte ori le-a fost greu. Au fost momente când Parcul Domenii trebuia să fie evacuat, asta după 1944, ca să fie transformat în locuinţe pentru militarii sovietici. A reuşit, luptând din greu, ca să nu ne dea afară de acolo. Biserica a fost construită cu fonduri obţinute din exploatarea unor păduri, asta ştiu de la tatăl meu, şi a fost făcută cu foarte multă grijă, sub supravegherea proiectantului, arhitectul Dumitru Ionescu Berechet. Şantierul s-a deschis în 1937 şi a durat o vreme. După cutremurul din noiembrie 1940, la 5 dimineaţa, arhitectul Berechet a venit să vadă cum se comportă construcţia şi a constatat că nu avea nici o fisură. Biserica este monumentală, are 55 de metri până la vârful crucii, care este pusă pe turla centrală, iar la subsol, placa de beton a fost apreciată ca suficientă, e drept că n-a fost expusă direct bombelor, dar tot cartierul venea şi se adăpostea acolo, atunci când se dădea alarmă, mai ales noaptea, lumea considera că e cel mai sigur loc

de adăpost. În 1944, s-au dat şi nişte lupte în zonă, când plecau trupele germane. Erau câţiva soldaţi români în stadion, vizavi de biserică.

— Stadionul Tineretului?

— Da, Stadionul Tineretului. Noi îi ziceam *Federaţia*, pe vremea când eram copil. Ostaşii germani, care se retrăgeau, au vrut să se lupte cu românii aflaţi acolo, au tras cu tunul şi au spart în câteva locuri gardul de beton. Dar nu au fost alte urmări şi biserica a scăpat neatinsă.

— Aminteaţi că în acel cartier era o viaţă liniştită, specifică pentru partea cea bună, de echilibru, a economiei româneşti dintre cele două războaie. Dar îmi spuneaţi şi că această linişte a cartierului a încetat în momentul în care a început războiul şi că încă de prin 1939 au apărut semnele viitoarelor schimbări.

— Da. Erau câteva familii de germani care se manifestau destul de zgomotos, mă rog. Au apărut, tot atunci, şi nişte polonezi refugiaţi. Pe Bulevardul Constantinescu şi pe Strada Caraiman, care e în prelungire spre Griviţa, s-a scurs armata germană în 1941, în luna martie, când se ducea să se războiască cu grecii, în sudul Balcanilor. Zile în şir au trecut camioane, căruţe chiar, cavalerişti, dar în general camioane cu ostaşii germani.

— Bombardamentele s-au făcut simţite în cartierul dumneavoastră?

— Singura pagubă pe care am avut-o la casa noastră de pe urma lor au fost cinci geamuri sparte şi câteva ţigle lovite de schije. Asta nu înseamnă că n-au căzut bombe prin apropiere. A căzut o bombă chiar la două numere de casă mai încolo, dar n-a explodat. Au venit geniştii, au demontat focosul şi, după aia, printre alţii şi tata, bărbaţii din vecini au tras de lanţul cu care au smuls-o din pământ, când nu mai era pericol de explozie. Pagubele cele mari au fost la bombardamentul german, după 23 august 1944, atunci au fost atinse cele mai multe case, dar au fost destule pagube şi de la bombele americane. La 4 aprilie, nu am avut nenorocul să fim în zona

afectată de bombe. După aia, Parcul a fost lovit de câteva bombe din astea brizante, dar mai mult de bombe incendiare, au ars case din parc, au fost distruse. Ultimele pagube le-au făcut, în cele câteva zile de dinainte de 1 septembrie, avioanele care veneau de la Băneasa şi bombardau Bucureştiul.

— Şi atunci, când suna alarma, locuitorii cartierului se refugiau în subsolul bisericii.

— După cum vă spuneam. Interesant în zonă este şi Spitalul Elias, construit cam în acelaşi timp cu biserica, tot prin anii 1937-1938, poate ceva mai devreme, rod al generozităţii unui bancher, Jacques Elias, a cărui avere era evaluată în 1916 la 600 milioane lei aur. Banca lui avea centrala în Bucureşti şi sucursală la Viena. Avea păduri, avea mine de cărbune în Rodezia, stăpânea un imperiu financiar. Şi acest bancher fără urmaşi a lăsat întreaga lui avere Academiei Române. Am văzut la muzeul din Strada Mămulari, al comunităţii evreieşti, că Nicolae Iorga, vorbind despre gestul lui Jacques Elias, îl compara cu voievozii care construiau mânăstiri sau bolniţe pentru obşte. Arhitect a fost Radu Dudescu. Jacques Elias a avut numai două pretenţii modeste: Prima a fost ca pe frontonul spitalului să scrie *Academia Română, fundaţia familiei Menachem H. Elias*, atât.

— Nu a dorit să fie trecut numele său, ci numele părintelui său.

— Şi a mai dorit ca, în acest spital, comunitatea israelită din care făcea parte (era evreu de rit spaniol) să beneficieze şi ea de îngrijire medicală. Academia a mai făcut un gest, i-a înălţat şi un bust, în partea din stânga a intrării principale, adică în partea dinspre Depozitul Sanitar.

— Încă un bust în Parcul Domenii. Dispărut şi el?

— Da. În timpul războiului, spitalul a fost confiscat de armata germană şi acolo era *Luftwafe Lazarett*, spitalul pentru aviatorii germani răniţi în lupte. În 1944, germanii au plecat în lagăre sau au plecat cu frontul, şi au venit în locul lor alţi ocupanţi, sovieticii, tot militari, dar abia atunci a

dispărut şi bustul, şi a dispărut şi inscripţia de pe frontispiciu. Nu mai era *Menachem Elias*, era *Spitalul de stat* numărul nu ştiu cât, 8, 9, 10, n-are importanţă. Nu mai spun de comportamentul ocupanţilor noi: gardul rupt, geamurile sparte, mă rog, *à la guerre, comme à la guerre*.

— Despre Căminul de copii, care este foarte aproape, Leagănul Sfânta Ecaterina, ce se ştie?

— Despre leagănul de lângă Arcul de Triumf am văzut, într-un istoric al Şcolii de Agricultură, că exista printre construcţiile din zonă, încă înainte de 1900. Corpul principal fusese proiectat, în stil neoromânesc, de Ioan Berindei. Acest aşezământ avea şi o capelă, este şi acuma. Şi, mă rog, în mod stupid, în anii comunismului, când au mai făcut o aripă, toate geamurile acestei clădiri noi au fost puse spre nord, ca să nu fie deschise spre capelă. Biserica nu mai funcţiona, era transformată, mi se pare, în morgă.

— Aţi pregătit o listă cu locatarii din cartier de care vă amintiţi. Există plăcuţe comemorative pe vreo casă din cartier?

— După câte ştiu eu, nu.

— Cu atât mai preţioasă este mărturia dumneavoastră.

— Am putea împărţi această lume din cartier, după profesii şi ocupaţii, eu aşa am făcut lista şi am început cu ofiţerii superiori. A locuit aici un general de aviaţie, care se numea Ramiro Enescu, fusese Şeful Cartierului General al Aerului în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, pe frontul de est. Mai am pe listă un colonel Grigorovici, un ofiţer artilerist Rudeanu, comandantul Artileriei Antiaeriene a oraşului Ploieşti, un alt ofiţer, Drăgănescu, tot artilerist, un ofiţer intendent, Bănică Săndulescu, şi trei magistraţi militari, Petrescu, Mociorniţă, Gruianu.

— Probabil că, în copilărie, vă impresionau uniformele militare. Având însă în vedere geneza cartierului...

— Da, sigur, au locuit aici multe cadre universitare în silvicultură şi în agricultură: Vintilă Stinghe, mulţi ani decan al Facultăţii de Silvicultură, Constantin C. Chiriţă, un bun specialist în ştiinţa solurilor, Ilie Demetrescu, apoi tatăl meu, Marin Rădulescu, el a predat silvicultura, Gheorghe Ionescu-Siseşti, savant în domeniul agro-geologiei, al cărui nume îl poartă astăzi Academia de Ştiinţe Agricole, Irimie Staicu, inginer agronom, care i-a fost asistent şi pe urmă a devenit la rândul lui profesor universitar şi academician, Negreanu, Aurel Costăchel, care s-a evidenţiat în domeniul topografiei, un specialist în chimia solului, Teodor Seidel, şi doi entomologi, A. Săvescu şi C. Manolache. Îmi pare rău că nu le cunosc, multora dintre ei, şi prenumele, ci numai iniţialele, aşa cum apar pe coperţile unor manuale.

— E vorba de oameni de pe douăsprezece străzi, destul de lungi fiecare, e imposibil să-i cunoşti pe toţi, mai ales că vorbiţi de locatarii de altădată.

— Altă serie de silvicultori, care au servit în administraţia centrală, şi aveau şi ei case aici, era formată din Dumitru Iliescu, de la Consiliul Tehnic al Pădurilor, Ionescu Gheorghe, director general al CAPS-ului, Ioan Lungu, director al Institutului de Proiectări Silvice, tot silvicultori erau Ion Coşei, Iuliu Moldovan, Marin Petcuţ, Constantin Sava Goiu, Marin Iacob, Teofil Georgian, Cezar Hurmuzescu, care a lucrat la Banca de Investiţii. Mi-am notat şi numele unor agronomi: Ciulei, Parepeanu, Săvescu. Geologul Vasile Băncilă, ale cărui consilii au cântărit greu la edificarea barajului de la Bicaz, locuia şi el aici. Soţia lui era profesoară de geografie la liceu.

— Cred că erau şi alţi profesori de liceu în cartier.

— Profesori secundari, cum li se spunea pe atunci. Da, mai erau soţii Balantof, amândoi de matematică, era Bârsănescu, de română, Săvescu, tot de matematică, Tabacu, de franceză, Vlădescu, de engleză. Şi învăţământul primar a avut câţiva

reprezentanţi: îmi amintesc de doamna Balaban, de doamna Călin, de soţii Strungaru.

— Sunt înşiruiri de nume, şi ele necesare, un fel de catalog al prezenţei în cartier, dar câte poveşti se vor fi ascunzând în spatele numelor?

— Între ingineri, l-aş aminti pe Mihail Ciolan, care a cumpărat terenul şi a construit casa prin 1930, un inginer strălucit, era şef al tracţiunii CFR. După 23 August, casa i-a fost naţionalizată şi umplută cu chiriaşi, şi i s-a dat voie să se restrângă în două încăperi, el cu soţia lui. A fost dat afară de la CFR şi a trăit din vânzarea lucrurilor din casă. Era frate cu muzicianul Antonin Ciolan, primul dirijor şi director artistic al Orchestrei Filarmonice Transilvania, de la Cluj. Erau ieşeni de origine. Un amănunt deosebit mi se pare faptul că inginerul Mihai Ciolan, care îşi făcuse studiile la Politehnica din Charlottenburg, avea şi el o deosebită sensibilitate în domeniul muzicii, organizase un cvartet de coarde şi interpreta la violoncel, împreună cu un coleg de la Calea Ferată, muzică clasică. Locuia pe strada Petre Creţu, la numărul 60. Mai erau, la rubrica ingineri, Mircea Stinghe şi un inginer Ionescu, amândoi au avut şi ei posturi importante la Calea Ferată. Mai am multe nume, fără detalii, însă.

— Cred că merită să le amintiţi, ele pot spune ceva, cuiva. Şi apoi, contează şi sonoritatea simplei înşiruiri.

— Le-am aşezat tot pe profesii. La medici: Stanciu, Angelescu, Bălan, Ananescu. La farmacişti: Viorica Iliescu, Mihaela Bârculeţ, Didona Pop, Deciu. Locuiau aici şi câţiva economişti: Cezar Bălan, Oprişan, Boambă, Piticescu, Cristoiu. Chimişti: Sorin Staicu şi Antipov. Revin la ingineri, sunt doi hidrotehnicieni trecuţi pe lista mea, unul este Apostol Manta, fiul preotului Manta, de la biserica noastră, celălalt este Emil Stoicescu, care a fost şeful laboratorului de încercări hidrotehnice al ISPH-ului. Între electronişti, trebuie să-l amintesc pe Marin Rădulescu, fratele meu, şi pe Ionescu Traian. Am şi doi proprietari de restaurante.

— Restaurante din cartier?

— Nu, nu din Parcul Domeniilor. Mă gândesc la Dumitru Andronic, proprietarul restaurantului Pescăruş, cunoscut pentru că, în 1937, dirijase restaurantul secţiei româneşti a Expoziţiei internaţionale de la Paris, iar în 1939, pe cel al Expoziţiei internaţionale de la New York. Auzeam că a avut foarte mult succes cu mititeii. Celălalt se numea Mărgăritescu şi era proprietarul restaurantului din Gara Ciulniţa.

— Actori, pictori, scriitori aveţi pe lista Rădulescu?

— Arta dramatică l-a avut ca reprezentant pe Stroe Atanasiu, în coregrafie, balerina Ileana Iliescu, în artele plastice, un sculptor, Sava Savargin, în pictură, Iosif Iser. O stradă din parcelarea a doua din Parcul Domeniilor îi poartă numele. Mai sunt de amintit pictorul Isac şi pictoriţa Ananescu. Muzica: am vorbit de Antonin Ciolan, dar a mai fost şi violoncelistul Radu Aldulescu. Dintre sportivi: Voinescu, portarul echipei Steaua, colonelul Voinescu, despre care ştiu că era căsătorit cu o profesoară de fizico-chimice de la şcoala generală. Îmi amintesc vag şi câteva nume de publicişti care au locuit în zonă: pe Strada Aviator Petre Creţu, Cleante Spirescu, autorul unui poem despre Atlantida, iar avocatul Armand Constantinescu, autorul volumului *Cer şi destin*, având ca temă astrologia, pe Strada Mircea Zorileanu.

— Aţi citat familii aşezate în Parcul Domeniilor, dinainte de război, multe încă prezente. Dar în istoria cartierului au apărut nume noi, după 1944.

— Primii care s-au instalat au fost cei care au ocupat casele etnicilor germani – Gheorghiu-Dej şi Mihai Florescu, pe Bulevardul Alexandru Constantinescu, Ana Pauker, de care am vorbit, pe Strada Sandu Aldea, apoi Gheorghe Apostol, Alexandru Bârlădeanu. După ce s-a făcut un recensământ al locuinţelor, au fost depistate construcţiile care se pretau pentru a fi acaparate. Silviu Brucan şi soţia sa, Alexandra Sidorovici, au

stat chiar pe strada pe care am locuit şi eu. Graţie instalării acestor personalităţi proletare, străzile pe care stăteau au fost asfaltate, prin 1946. Mult mai târziu, au apărut generalul Nuţă şi generalul Staicu, persoane cu posturi importante în Miliţie. Pe Constantin Sandu Aldea a locuit, poate mai locuieşte şi acuma, Poliana Cristescu, nora dictatorului şi, în fine, la eşalonul inferior, am avut şi noi onoarea să găzduim în casa noastră nişte subofiţeri de Securitate, unii s-au purtat mai bine, alţii mai puţin bine, dar în fine, a trecut. Au plecat.

— Deci, casa este din nou, în întregime, a familiei.

— Da, îmi amintesc că am mai avut emoţii, când veniseră nişte evidenţiaţi de la Uzinele „23 august" şi îşi alegeau camerele, cu noi acolo. Şi zice cineva din casă: *Şi eu ce să fac cu lucrurile?* Răspunsul: *Ţi le arunc afară, în stradă*.

— Dar înţeleg că aţi scăpat de aceşti fruntaşi în producţie.

— Pentru că la noi au venit ceilalţi, ofiţerii. Tot în cartierul nostru au apărut, în surghiun, izgoniţi din fostele lor reşedinţe, unii abia ieşiţi din închisoare, Gheorghe Tătărăscu, care a locuit pe Sandu Aldea, la numărul 56, unde şi astăzi mai locuieşte fiica lui, doamna Sanda Negroponte, şi Paul Teodorescu, fostul ministru al Aerului şi Marinei, care a stat şi el undeva, pe strada noastră, într-o cameră neîncălzită.

— Fiecare etapă, cu seria ei de noi locuitori ai cartierului. Dar, deşi aduşi în acelaşi loc, era mare diferenţă între statutul familiei Brucan, de exemplu, şi al familiei Tătărăscu, sau între generalii de Miliţie şi fostul ministru Paul Teodorescu.

— Da, fireşte, au şi locuit în condiţii cu totul diferite, deşi în acelaşi cartier. La numărul 96, tot pe Constantin Sandu Aldea, de exemplu, a stat, într-o singură cameră, filozoful şi scriitorul Petre Pandrea, cu familia lui, soţia şi doi copii, un băiat şi o fată, Nadia şi Andrei. Nadia se căsătorise şi plecase din cartier prin 1965, iar după moartea lui Petre Pandrea, soţia lui, Eliza Marcu Pandrea, a mai stat

aici până a plecat în Franţa, la fiul ei. Doctorul Andrei Pandrea era demult la Paris. Cum nu ştia că va rămâne acolo pentru totdeauna, ea nu a desfăcut casa, unde au rămas toate lucrurile lor. Şi, mai ales, manuscrisele lui Petre Pandrea Marcu. O ladă şi nişte saci, doldora de manuscrise, care nu fuseseră confiscate de Securitate. Între timp, prin 1986, a rămas şi Nadia în Franţa, la rugămintea mamei ei. Şi nu mai ştiau nimic de manuscrise. Nadia le-a recuperat. Într-un târziu, după anul 2000.

— A fost un miracol că s-au păstrat, eram cu ea când le-a luat din Sandu Aldea 96. Miracolul l-a săvârşit o doamnă, doctoriţa Marcela Oprescu, vecina lor, care, în loc să le arunce sau să le dea foc, cum mulţi ar fi făcut, a pus la păstrare hârtiile, deşi nu exista nici o speranţă că va veni şi vremea lor. Când Nadia a revenit în România, să publice manuscrisele recuperate de la Securitate, a avut parte de această surpriză extraordinară. Pentru că, între ele, se păstrase, neştiută de nimeni, copia dactilografiată a unui manuscris cu o lungă poveste, socotit furat, pierdut, distrus: *Helvetizarea României*.

— Şi astfel a putut fi tipărită şi această carte a lui Petre Pandrea, cu mărturiile ei istorice unice. Nadia s-a străduit foarte mult, dar a reuşit să publice nouă volume.

— Casa unde a locuit familia Pandrea, pe Constantin Sandu Aldea, numărul 96, figurează pe lista clădirilor de patrimoniu. Mai sunt şi altele pe lista asta, domnule Rădulescu?

— Mai sunt vreo zece case de pe Sandu Aldea pe lista de patrimoniu, într-adevăr, dar să revin la locuitorii de după 23 August ai cartierului. În final, a mai sosit aici, după ce căzuse în dizgraţie, şi şi-a cumpărat o casă, fostul agent sovietic Teoharie Georgescu, ministru de Interne în guvernul Petru Groza şi membru în biroul politic. Îl vedeam în tramvai, omul care fusese atotputernic ajunsese acuma să meargă cu tramvaiul. Grandoare şi decadenţă. Să mai amintesc doar că, mult mai târziu,

după cutremurul din 1977, a venit să locuiască aici, în Domenii, pe Strada Aviator Petre Creţu, poetul Gellu Naum cu soţia lui, Ligia.

— Domnule Horia Rădulescu, aţi evocat un cartier pe care părintele dumneavoastră, alături de alţii, l-a construit, unde aţi copilărit, un cartier iubit de toţi bucureştenii. Aş vrea să încheiem cu un pasaj din *Turnul de ivoriu*, cu cuvintele lui Petre Pandrea.

— De acord!

— E o imagine datată precis: *Paştele 1955*. În paginile jurnalului său, plin de disperare reprimată, pasajul acesta este de o seninătate vizionară. *Am pipăit sufletul cartierului meu Domenii cu antenele minţii şi ale sensibilităţii*, mărturiseşte scriitorul, care nu o dată îşi exprimă fără echivoc lipsa de dragoste pentru Bucureşti. În lumina pascală, asistăm la un temporar armistiţiu între fiul Olteţului şi târgul imund de pe malurile Dâmboviţei: *Paştele 1955 în cartierul Domenii, cartier tihnit bucureştean cu multă verdeaţă, ctitorit de Al. Constantinescu-Porcu, un foarte serios ministru liberal cu îndemânare gospodărească. Creaţiile lui rezistă până astăzi la dintele vremii. Artiştii se odihnesc la casa de creaţie de la Sâmbăta de Jos, ţăranii au primit două milioane de hectare de pământ arabil de la boieri (secretarul său general, care l-a ajutat să perfecteze reforma agrară, a fost Mitiţă Constantinescu). Acest cartier bucureştean cu străzi şi loturi tipice, cu vile şi viline variate (n-a obligat la monotonia prototipului, ci numai la tipul general de vilă), a fost împânzit cu copaci. E drept că rădăcinile copacilor au spart asfaltul trotuarelor, care te hurducă până la măruntaie. O biserică monumentală străjuieşte cartierul. Imensă, înălţată pe trepte, face un triptic agreabil cu Arcul de Triumf şi cu stadionul vecin. Preotul se numeşte Balaur, un bătrân venerabil, care a apărut azi-noapte, de Paşti, în faţa unei mulţimi de 40-50.000 de oameni, care umpleau biserica, treptele şi străzile largi din jur. Balaurul a oficiat în ornate, cu barbă albă lungă, cu un cor impresionant, şuierând mistic: Veniţi să luaţi*

lumină! Mulţimea a intonat cu corul bisericii cântecul pascal, Christos a înviat, în vuiet prelung, mereu repetat, cu o monotonie obsedantă până la delir. La miezul nopţii, cartierul, tăcut de obicei, a reînviat într-o gigantică demonstraţie protestatară de credinţă, jale şi alean.

Ţi se pare că întrezăreşti, la capătul nopţii pascale, zorii unor speranţe ce nu pot fi înşelate. Dar nu este decât un scurt vis colectiv, suntem în 1955, cronicarul blând exaltat al acestei nopţi va mai avea de trăit cinci ani de închisoare politică, între zidurile Aiudului, şi apoi, până la capătul vieţii, între zidurile României din acele decenii. Şi totuşi, în paginile arestate şi ele, întocmai ca autorul lor, şi salvate prin miracolul săvârşit de copii în decembrie 1989, imaginea de acum mai bine de jumătate de veac a lumii adunate să ia lumină pâlpâie nevătămată, premonitorie şi unică.

Cu Mihail Stephănescu, la Răspântia doctorului Botescu

Adeseori, la răscruce se întâlnesc străzi cu totul diferite una de alta. Aşa se întâmplă şi acolo unde burgheza Stradă Popa Tatu, cu arbori mari şi vile elegante, intră în gălăgioasa şi eclectica Stradă a Berzei, în dreptul Halei Matache Măcelaru. Pe la 1830, locul se numea *La Streajă* şi era barieră, la marginea oraşului, pe firul de drum ce ducea la Târgovişte. Parte din acelaşi nod urban, întretăierea cu Uliţa Târgoviştei, Calea Griviţei de azi dublează aria răscrucii. Prin anii 1860-1870, la colţul cu Strada Buzeşti – cum începe a se numi Strada Berzei după ce traversează răspântia – şi-a avut măcelăria negustorul Matache Loloescu şi de la el se trage numele pieţei. Primele hale au apărut în răspântie, zidite din cărămidă şi metal, înainte de sfârşitul secolului al XIX-lea. Ne povesteşte, în 1906, Frédéric Damé: *În 1887 a fost construită pe Calea Griviţei, colţ cu strada Popa Tatu, o piaţă acoperită din cărămidă şi fier, cu beciuri pentru păstrarea cărnii. Are 268 metri pătraţi şi a costat 58.293 de franci. În faţa acestei pieţe sunt vânzătorii de legume.* Deşi o hartă de la 1899 ne vorbeşte de *Hala Griviţa*, deşi noile hale zdrobeau, prin modernitate şi dimensiuni, vechiul scaun de măcelar, totuşi, ele au preluat, cu tot cu piaţa, numele negustorului din colţ. Comentând această denumire, doctorul Nicolae Vătămanu, istoric pătimaş al Bucureştilor, întreba cu o mirare revoltată: *Piaţa Matache Măcelaru? Dar cine a fost şi ce merite a avut ca să i se păstreze astfel numele? Să lămurim mai întâi meritele: nici unul, respectivul mărginindu-se a-şi face negustoria lui de măcelărie şi nimic altceva!*

E încântător acest spirit cârcotaş, tipic bucureştean, trezit de nevrednicia presupusă a insului care şi-a lăsat numele pieţei, fără să vrea,

fără să fi aflat vreodată, fără nici un alt merit, decât acela că aşa a decis oarba voinţă colectivă: punctul de referinţă pentru întreaga zonă era măcelăria lui Matache, nu o florărie sau o fierărie sau un magazin de delicatese, nici o cârciumă sau o fântână. Aşa a rămas până astăzi, deşi dugheana lui nu mai există de mult. În *Bucureştii vechiului regat*, George Costescu aminteşte că într-o vreme mahalaua purtase numele lui *Stan Ţăranul, alt cârciumar cu faimă de lângă răspântia călei Griviţei cu strada Buzeşti*. Aşadar, cetăţeanul avusese de ales între Stan şi Matache. Cum s-a produs alegerea, de ce a fost preferat măcelarul cârciumarului, nu putem şti. Amândoi au fost oameni ai mahalalei. Toate numele de străzi din zonă au o legătură cu locul. Nici măcar atunci când, după 23 August 1944, răspântia a fost numită *Piaţa Ilie Pintilie*, nu a lipsit de tot legătura: Ilie Pintilie, erou al clasei muncitoare, lucrase la Atelierele CFR, aflate, iniţial, după cum ne spune şi numele unei străzi din componenţa pieţei, pe undeva, pe aproape. Ce e drept, el activase la Atelierele CFR de la Iaşi. Deşi *Ilie Pintilie* i s-a spus oficial până în 1990, timp de vreo cincizeci de ani, din conştiinţa bucureşteană denumirea *Piaţa Matache* nu a dispărut niciodată, ba chiar a dominat, în ciuda înscrisurilor de pe plăcuţe. În general, obiceiul bucureştenilor de a ignora noile denumiri în conversaţia zilnică, de a spune mereu, până şi în anii 1970 şi 1980, *Piaţa Brătianu* şi *Bulevardul Regina Maria* sau *Bulevardul Elisabeta* şi *Strada Sfântul Constantin* unor artere cărora li se tot schimba numele, era un mod discret dar ferm de a susţine o continuitate, de a păstra memoria unor oameni sau a unor locuri, de a respinge fie şi numai printr-un protest mărunt imixtiunile, pretenţiile şi constrângerile unui regim totalitar. Astăzi, încrucişarea complicată de drumuri, din care vom descâlci de dragul poveştii, fir cu fir, se numeşte *Piaţa Doctor Haralambie Botescu*, şi pe bună dreptate, pentru că bustul lui se află exact în centrul răscrucii, iar cine a fost doctorul Botescu nu vom

întârzia să amintim. Dar, mai întâi, câteva amănunte despre ultimele două componente ale răscrucii: Strada Atelierului şi Strada Cameliei. Cea dintâi, prezenţă oficializată abia prin hotărârea Consiliului Comunal din 2 decembrie 1880, deşi strada era deschisă încă din 1878, între Calea Griviţei şi Strada Berzei, ne aminteşte că, la început, Căile Ferate Române aici şi-au instalat bună parte din ateliere. Prin strada aceasta trebuie să fi fost intrarea principală în curtea uriaşă unde s-a construit mai târziu Palatul CFR, în timp ce atelierele s-au mutat pe Calea Griviţei în sus. Din această stradă, altădată ca un arc de cerc, a mai rămas acum doar o parte, încărcată numai cu clădiri de patrimoniu, năpădite de tumultul tarabelor pieţei agroalimentare, şi ea mereu în prefacere în ultimii ani, şi de mulţimea firmelor mici, de tot felul. Acelaşi chip şi acelaşi destin le are şi Strada Cameliei, venită din Bulevardul Dinicu Golescu, frântă în dreptul Străzii Pârcălabul Baldovin, pe care o traversează, mergând apoi, pe lângă piaţă, până la Strada Berzei. De unde i se trage numele de floare? Ea duce cu înţeleaptă resemnare povara caselor de patrimoniu, douăsprezece la număr, din treizeci şi opt, câte au fost cândva. Numerele 1 şi 3 nu mai există. Fundaţii săpate demult şi abandonate, în colţul cu Dinicu Golescu, aşteaptă ceasuri mai bune. Pe partea cealaltă a străzii, o groapă de temelie inundată se învecinează cu o căsuţă dărâmată ca un joc de copii şi cu alte clădiri mici, cu ferestre bătute în scânduri. Au apărut şi două clădiri noi, nu frumoase, dar curate şi întregi. Alte case, în şiruri pierdute în curţi lungi şi murdare, ies cu mici magazine la stradă: tocilării, seminţe de flori, case de amanet, cizmării, două, o tapiţerie (saltele şi plăpumi), o dogărie, un ferometal, o spălătorie auto. Lângă piaţă, pe Strada Cameliei există şi un hotel de două stele. De nu ar fi lista de patrimoniu, greu îţi mai poţi da seama de valoarea zidăriilor vechi, cu mult mai credincioase ele nouă, decât le suntem noi, lor. Pe Strada Pârcălabul Baldovin (care celebrează pe strămoşul

Goleştilor şi duce, prin Ştefan Furtună, pe lângă statuia lui Dinicu, şi a fiilor săi, şi prin Calea Plevnei, până la conacul Grant, construit pe locul Goleştilor), vin troleibuzele, trecând greoaie pe lângă pereţii mucezi. Strada Cameliei îşi urmează calea ei, printre alte case lăsate să se dărâme de la sine, pentru că sinele nu poate fi silit să respecte legile...

În cartier, străzile sunt agitate, pline de prăvălioare, toate, în afară de Strada Popa Tatu. Umbroasă şi mărginită de case arătoase, cu grădini adânci, ea vine gravă spre răspântie. E adevărat că, din punctul unde, lăsând la dreapta Strada Iulia Hasdeu, artera se lărgeşte ca o gură de afluent la întâlnirea cu fluviul, ultimele ei numere îşi pierd boieria. Gangurile se deschid spre curţi şiroind de mizerie, tăcerea vilelor e înlocuită de larma puierniţelor pline de vitalitate gregară, la parterele clădirilor mucede, dughene resemnate şi înghesuite îşi etalează mărfurile de doi bani. Bărbaţi cu aerul că-şi pierd cum pot timpul, femei cu feţe înnourate trec pe sub arcadele negre, strigându-şi grijile şi întâmplările, încărcate cu pungi de plastic, urmând, fără să aibă habar, destinul pulberii de fier, orientate după voia câmpului magnetic al pieţei, care îşi prelungeşte până în ultimele firide ale cartierului trocul, miasmele, aşteptările şi larma. Şi totuşi, aceste case gata să se prăbuşească peste locatari, şi-au avut ceasurile lor de splendoare şi glorie: cândva, la acest capăt al străzii Popa Tatu locuiau, la numărul 93, avocatul Brătescu A. Ioan, la 101, avocatul Theodoru Cristian şi Georgescu Ioan, proprietar, la 103, Ştefănescu Ilie, la 104, Tomescu Petre, la 109, doctorul Uatu Alcibiade, toţi proprietari, la 110, un alt avocat, Cezar Ionescu. Îi găsim în listele de alegători pentru senat din anii 1913-1914, oameni importanţi, cu un cuvânt de spus în societate. Cu totul altfel trebuie să fi arătat locuinţele lor, deşi este vorba cam de aceleaşi clădiri, numai cu altă numerotare: penultima clădire de pe partea fără soţ este astăzi 85. Apropierea pieţei

să fie vinovată de schimbările atât de drastice în înfăţişarea caselor? Tăvălugul jumătăţii de veac colectiviste a trecut deopotrivă peste toată strada şi peste toate străzile. Dar aici, cărămida parcă a putrezit, cercevelele s-au sfarogit şi s-au calcinat, curţile lungi s-au încovoiat sub povara grijilor omeneşti şi a zăcămintelor de praf şi orduri. Odăile, din poduri până-n pivniţe, s-au umplut de lume necăjită. Nimic nu mai aminteşte de vilele istorice, solemne, dinspre nobilele străzi cu nume mari – Ştirbei Vodă şi General Berthelot, de unde vine Strada Popa Tatu. Bolţile s-au întunecat şi s-au ticăloşit, magazinele amestecă mărfuri ciudate, inutile, irecognoscibile, pantofi din stocurile anilor ’50, haine purtate şi chiar câte-un anticar de podoabe dogite. Ele atrag de nu cumpărători, măcar curioşi, iar Strada Popa Tatu devine, brusc, foarte circulată. Astfel, Strada Berzei o primeşte gata pregătită, iar fuziunea e celebrată de claxoanele disperate ale eternelor ambuteiaje din răscruce.

Numele fiecăreia dintre aceste străzi se trage de la câte o biserică lăsată în urmă: Strada Berzei şi-a luat numele de la Biserica Sfântul Ştefan, zisă *Cuibul cu Barză*, ctitorie din secolul al XVIII-lea, iar cealaltă, de la Biserica *Popa Tatu*, şi ea apărută devreme în secolul al XVIII-lea, dar numită *Fântâna Boului* până pe la începutul secolului al XIX-lea, când părintele paroh Popa Tatu a construit pe lângă sfântul lăcaş o mică baie publică şi câteva cămăruţe pentru săraci. Astfel, numele i-a rămas în amintirea cartierului.

Dacă priveşti harta oraşului, vezi că, la început, în zona Străzii Ştirbei Vodă, străzile Berzei şi Popa Tatu sunt paralele. Pe această poţiune, le leagă Strada Berthelot şi Strada Transilvania. Începând de pe la Strada Temişana, ele încep să se curbeze uşor una spre alta, Berzei spre dreapta, Popa Tatu spre stânga, şi foarte curând, în faţa Halei, fostele paralele se întâlnesc. Fireşte că, amprenta asupra locului şi-o pune strada mai umblată, care vine spre răscruce mai de departe, din Calea Plevnei, de la

fosta Livedea Gospod. Şi ea este boieroasă la început, pe când urcă dealul printre platani şi traversează Strada Ştirbei Vodă. Oare unde a locuit George Topârceanu, care îşi începe enumerarea adreselor lui bucureştene, adevărate sau închipuite, din *Balada chiriaşului grăbit*, cu Strada Berzei?

...De-acolo, pe-o vreme ploioasă,
Mi-am pus geamantanu-n tramvai
Şi-abia am ajuns pân-acasă:
Pe Berzei, la Conu Mihai.
Ţin minte şi-acuma grădina,
Ferestrele unse cu var...
În faţă sta coana Irina
Şi-n curte un fost arhivar.
Vedeai răsărind laolaltă
Un colţ luminos de ietac,
Pridvorul cu iedera-naltă
Şi flori zâmbitoare-n cerdac...
Pe-atunci înflorea liliacul
Şi noaptea cădea parfumată
Umplând de mirezme cerdacul, -
Şi-avea arhivarul o fată...

Pe vremea lui Cuza Vodă, şi mai înainte, pe panta dintre Calea Plevnei şi Ştirbei Vodă, de la biserică în jos era o vie şi pe lângă ea se scurgea, uneori vijelios, alteori alene, după vreme, un pârâu venit, pe lângă Biserica Sfinţii Voievozi, din baltacul aflat spre Capul Podului. Dar baltacul a fost secat şi toată faţa dealului construită. Numai prin filele cărţilor a mai rămas amintirea viilor şi a torentului...

Înfăţişarea elegantă a Străzii Berzei, mărginite de platani superbi, care purtau, cândva, tăbliţe cu inscripţia *Arbore ocrotit*, se schimbă tot mai mult după traversarea Străzilor General Berthelot şi Ştefan Furtună (azi Mircea Vulcănescu), casele devin mai modeste, curţile mai înghesuite, piaţa îşi pune pecetea peste destine şi chipuri.

Demult, i se spunea Uliţa Buturugarilor sau a Plugarilor, pentru că de-a lungul ei se înşirau carele şi faetoanele ţăranilor sosiţi în oraş cu marfă, pe

drumul Târgoviştei. Aici se adunau orăşenii să târguiască, fie în jurul carelor încărcate cu lemne de foc, ale buturugarilor, fie din roadele câmpului aduse de plugari, şi astfel s-a întemeiat tradiţia pieţei din zilele noastre.

Calea Griviţei s-a numit Uliţa Târgoviştei până în ziua de 29 august 1878, când Consiliul Comunei Bucureşti, într-o şedinţă specială, a decis să-şi cinstească luptătorii în Războiul de Independenţă de la 1877, botezând câteva artere cu nume amintind de confruntări devenite istorice, de arme şi de ostaşi: Calea Plevnei, Calea Rahovei, Strada Smârdan, Calea Călăraşilor, Calea Dorobanţilor, Piaţa Valter Mărăcineanu şi, cunună, Calea Victoriei. Câteva săptămâni mai târziu, la 20 septembrie, prin decret, aceste propuneri au devenit o realitate şi noile nume de atunci s-au păstrat în oraş până astăzi.

Dincolo de Calea Griviţei, prelungirea Străzii Berzei devine Strada Buzeşti. Acest punct beneficiază de numeroase imortalizări în fotografii de epocă, de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi din primul sfert de secol XX. Clădirile de colţ cu Calea Griviţei, pe ambele părţi ale Străzii Buzeşti, au avut o soartă rea. Pe dreapta, au dispărut cu totul, de multă vreme, casele cu magazine jos şi locuinţe sus, la vremea strălucirii lor, pline de reclame şi firme, cu trotuarul de dinainte umbrit de copaci. Locul rămas gol, în aşteptarea viitorului, ba se umple de mici tarabe, ba se ascunde după un gard, în timp ce, pe stânga, la adresa Calea Griviţei numărul 80, se înalţă de tot mai mulţi ani scheletul statuar al clădirii fostului *Cinematograf Marna*, pe urmă, *Griviţa*, apoi *Gheorghe Doja* şi, mai târziu, *Feroviarul*. Clădirea de colţ, cu un etaj şi cupolă, a fost construită, ne încredinţează Nicolae Vătămanu, exact pe locul unde se aflase măcelăria lui Matache. Apărută la sfârşit de secol XIX, ea a adăpostit în prăvăliile de la parter, după cum ne arată atâtea imagini, *Clubul Naţional Liberal*, apoi multe şi felurite magazine, între altele, o cofetărie cunoscută în cartier, *Rădulescu*, o farmacie, *Hygeia*, şi atelierul

fotografic al lui J. Cionca. În a doua jumătate a secolului XX, la numărul 80 a funcţionat libraria *Ion Luca Caragiale*, până în 1990. Atunci, casa a fost incendiată de nefericiţii ei locatari, care sperau să primească astfel locuinţe mai bune. În partea dinspre Buzeşti, imobilul se învecina, ca şi astăzi, cu *Hotelul Marna*. Un hotel ieftin, *de lângă gară*, datând probabil din primele decenii ale secolului XX, renovat prin 1974. În ghidurile bucureştene de atunci, hotelul apare încadrat la categoria a II-a, cu 88 de locuri în 55 de camere şi cu un bufet lacto la parter. Azi, el se află încă la postul lui, deşi alături totul este ruină cotropită de oţetari. Fantoma clădirii de colţ rămâne aşa, în aşteptarea viitoarei modernizări a Străzilor Buzeşti şi Berzei, care vor uni majestuos Piaţa Victoriei cu Cheiul Gârlei, urcând mai departe, spre Palatul Parlamentului, pantele fostului Deal al Spirei Doctorul, până acolo unde se va înălţa, poate, Catedrala Mântuirii Neamului. Nu vreau să mă gândesc la preţul în clădiri de patrimoniu şi în dezrădăcinări al acestui viitor drum. Deocamdată, pe sub arcadele casei sacrificate, se lasă văzut un hău de ziduri prăbuşite, scări atârnate în aer, uşi spre nicăieri, păduri de oţetari cu o speranţă de viaţă minimă şi cerul Bucureştilor, care îngăduie totul.

Lipită de calcanul hotelului, pe partea dinspre Buzeşti, gata să împărtăşească soarta ruinelor învecinate, e o clădire mai veche, scundă, îngustă, cu intrarea blocată de un fel de gard înalt. O plăcuţă de marmură se conturează pe zidul ciupit. Cândva, pe plăcuţă scria: *În această casă a locuit în anul 1882 poetul Mihai Eminescu.* O vreme, plăcuţa a dispărut. Acum o putem vedea din nou, cu textul modificat. Ne vorbeşte şi ea, în graiul ei, despre soarta casei şi despre soarta iubirii: *În acest loc s-a aflat casa în care a locuit Mihai Eminescu împreună cu Veronica Micle în primăvara anului 1882.*

Acolo, în a treia casă de pe Strada Buzeşti, la numărul 5, a stat scurt răstimp un chiriaş numit Mihai Eminescu. Era pe când încă mai credea că îşi

poate găsi pacea, alături de Veronica Micle. Poate că pe atunci locurile arătau mai bine, deşi piaţa îşi impunea de mulţi ani prezenţa dinamică şi stridenţele sonore. Decorul de mahala modestă şi năbădăioasă ascunde în sudoarea zidurilor o dramă care înaintează subtil, ţesută din firea, din soarta şi din viziunile protagoniştilor. Oare cum i se părea Veronicăi Micle locul acela de lângă Gara Târgoviştei şi Piaţa Mică, încă fără un nume precis? Se plimbau spre Biserica Sfinţii Voievozi, intrau să asculte slujbele? Mergeau mai departe, pe Griviţei, spre Strada Manea Brutaru şi spre biserica numită şi astăzi la fel? Coteau spre Calea Victoriei, căutau, ea şi poetul ei, Capul Podului şi Şoseaua Kiseleff? Străbăteau Strada Popa Tatu spre Cişmigiu? Le veneau în casă prieteni? George Călinescu rezumă situaţia: *În 1882, în februarie, Veronica şezu câtva timp în Bucureşti în str. Buzeşti nr. 5, împreună cu Eminescu. Acesta rămase puţin înspăimântat de urmările dragostei lui. Veronica vroia să se căsătorească numaidecât şi să se stabilească la Iaşi.* După plecarea iubitei, de aici a trimis Eminescu câteva din scrisorile destinate iubitei lui, restituite istoriei literare în anul 2000, printr-o întâmplare, care trebuie să fi stârnit din nou, în răscrucea cu Griviţa, Berzei şi Popa Tatu, duhurile îndrăgostiţilor de odinioară. În odăiţele din Buzeşti îi scria el Veronicăi la Iaşi, de unde nu înceta să îl cheme lângă ea: *Se vede*, înşiră vorbele pe foaie domnul de treizeci şi doi de ani, scriitor şi jurnalist, în martie 1882, *că voi fi având vro înrudire simpatică cu Hristos de vreme ce în săptămâna Patimelor lui m-a dat din friguri în junghi. Trebuie să ştii că de trei zile avem iarnă completă în ce s-ar atinge de frig, că piciorul meu drept e ca vai de el şi că pe deasupra am un junghi în partea dreaptă, drept care pun muştar pe piele şi piele de iepure la piept. Iată halul în care mă aflu, Moţi, încât nici nu ţi-am putut răspunde ieri la dulcea şi încântătoarea ta scrisoare pe care a căzut o lacrimă din parte-ţi. Draga mea fată! Mi-e milă, mi-e tare milă de tine (...). Îmi zici*

să vin. Moţi, îmi vine să ţip la ideea de a te vedea şi cu toate acestea, de ce aş zice că vin, dacă nu pot? Nu pot, mă rog ţie, nu pot, mânca-ţi-aş guriţa ta cea dulce, nu pot, dragă femee. (...) Eu ştiu că tu mă crezi, ştiu că mă crezi că de aş putea, aş fi demult lângă tine. Ştii tu ce dragă-mi eşti? Din ce în ce mai dragă, pentru că în tine s-a încheiat viaţa mea şi cu toate astea – aşa ne-a fost scris amânduror – prin despărţiri să trecem ca să se lămurească prin amărăciune sufletele noastre. Ca o jerbă de scântei se risipesc în cerul de peste răscrucea murdară cuvintele unei iubiri ce nu a putut să-şi biruie lestul terestru. Tipărite în volumul apărut la Editura Polirom, în anul 2000, sub îngrijirea Christinei Ilias-Zarifopol, scrisorile salvate din seifurile unei bănci străine nu sunt litera moartă a unei târzii divulgări academice, ele redobândesc toată candida lor nelinişte îndurerată, toată puritatea trăirii, vulnerabilitatea eroilor care pot bănui, dar nu au cum să-şi cunoască viitorul, demult cunoscut şi clasat de noi, cititorii de astăzi. *...Nu număra zilele, căci în luna viitoare, în Aprilie, vom fi la un loc pe mult, mult timp şi apoi... aşa pentru totdeauna. Acesta este cel din urmă termen al amărăciunii noastre, şi-acesta va trece, că vreme este, ş-apoi nu ne va mai despărţi nici Dumnezeu, nici dracul.* Astfel se întrupează speranţa deşartă, astfel se îmbracă în cuvinte visul niciodată împlinit. Dacă viaţa i-a ţinut departe unul de altul, istoria marilor iubiri i-a unit pentru totdeauna. În paginile de biografie literară, bazate pe documente, pe mărturiile contemporanilor şi ale lor înseşi, poeţii se regăsesc şi se despart mereu, se iartă şi se resping fără odihnă, dar în conştiinţa românilor, în cerul nostru cultural, îndrăgostiţii din Strada Buzeşti numărul 5 au rămas, de la începuturile lumii, meniţi unul pentru altul.

Din Buzeşti, Eminescu s-a mutat curând, trist şi hotărât să rămână singur, la prietenul său, Ion Slavici. E ciudat că, în amintirile sale, Slavici nu vorbeşte de această adresă a lui Eminescu, deşi se

ştie că poetul a ales casa, anume ca să stea aici cu Veronica, ajutat de însăşi soţia lui Slavici, Caterina. Tot ce ne spune Ion Slavici este că poetul a venit să stea sub acoperişul lui din mica piaţă a Bisericii Sfântul Constantin. Sunt aici informaţii amestecate, amintiri încurcate, interpretări superficiale sau greşite. Esenţial este că, poate, chiar sub acoperişul bietei cocioabe *cu două încăperi şi cu intrare separată*, au fost scrise poemele, rămase între *Postume, Apari să dai lumină, Renunţare, Nu mă-nţelegi, Ochiul tău iubit, Dacă iubeşti fără să speri, Şi oare tot n-aţi înţeles...* Aici a fost scris, în mare măsură, *Luceafărul*, ieşit în lume în aprilie 1883, şi de aceea toate aceste postume, datate 1882, sunt înrudite prin suflul lor, prin ritm, prin duh, cu *Luceafărul*, aşa cum sângele omenesc are gustul Oceanului.

Despre casa din răscrucea Buzeştilor şi locatarul ei, mai există o mărturie: l-a urmărit odată, până aici, pe poet, prin tot Bucureştiul, pe jos şi în tramvaiul cu cai, ca un fan pe idolul său, mai tânărul Alexandru Vlahuţă, venit în Capitală să studieze Dreptul şi să-şi croiască un drum în literatură.

În 1906, ne informează Frédéric Damé, la intersecţia Popa Tatu cu Calea Griviţei, se găsea una din puţinele staţii unde puteai fi sigur că vei găsi o birjă. El aminteşte şi de tramvaiul care *ducea de la Piaţa Griviţa, cunoscută sub numele de Piaţa Matache Măcelar, la depou, mergând pe strada Buzeşti*. Depoul era pe Şoseaua Bonaparte, *unde se află încă şi în prezent*, precizează jurnalistul. Acum, în 2008, depoul îşi trăieşte ultimele zile şi nu ştiu dacă va fi lăsat să moară frumos.

În răspântia sugrumată de maşini şi de tramvaie în fluxuri de circulaţie contrare, de lume înghesuită pe trotuare, atenţia ţi se risipeşte în mai multe direcţii. Dar merită să te sustragi tumultului şi să priveşti puţin în jur. Clădirea actuală a halei, construită prin anii treizeci, decorată cu chenare puternice, din cărămidă aparentă, arcuite deasupra vitrinelor faţadei principale, şi cu şiruri de câte cinci-şase

ferestruici unite între ele prin arcate ritmate, la etajul pavilioanelor laterale, are pe frontonul pavilionului central un basorelief plin de dinamism, ce glorifică roadele muncilor agricole. Cinci personaje, două ţărănci şi trei ţărani, siluete sugerând energie şi graţie, aşază în coşuri sau poartă pe umeri simbolurile belşugului: flori, fructe, spice, peşti şi un miel. Pare o scenă finală dintr-un dans tematic, imortalizată într-un ciment îmblânzit. Autorul basoreliefului a fost, din păcate, uitat. Poate că din străfundurile vreunei arhive va răsări odată numele său, dar lucrarea, chiar şi cu autor necunoscut, în stil *art deco*, descoperită de privirile întâmplătoare, e o mică surpriză. Cu atât mai preţioasă devine pentru trecătorul atent. Şi dacă, aşa cum se spune, calea care va lega Piaţa Victoriei de Dealul Spirii va şterge din drumul ei hala, poate se va gândi cineva să decupeze cu grijă lucrarea şi să-i găsească un loc în viitoarea configuraţie a răscrucii.

Micul monument din intersecţie se lasă şi el descoperit pe neaşteptate, în haosul circulaţiei continue. Instalat pe un refugiu, ca într-o minusculă rezervaţie pietonală, se află peste drum de hală, exact acolo unde Strada Popa Tatu se confundă definitiv, prin două braţe, cu Strada Berzei. Un bust de bronz, înfăţişând un personaj de modă veche, cu mustaţă şi barbişon, sobru-burghez, fixat pe un postament care încă îşi mai arată eleganţa desenului, deşi mici accidente l-au deformat prin timp. În piatră albă, împodobită cu simbolul tradiţional al medicinei, toiagul lui Asclepios, inscripţia este laconică: *H. Botescu, doctor în medicină, 1874-1917*. Monumentul a fost înălţat în 1923 şi a fost realizat de sculptorul Dumitru V. Măţăuanu, în colaborare cu arhitectul Arghir Culina, autorul postamentului. Cel de aici este o replică a bustului ridicat în 1920, în parcul staţiunii Govora, în semn de recunoştinţă pentru activitatea de administrator al Societăţii Govora-Călimăneşti a medicului.

La Bucureşti, modestul memorial apare în oraş odată cu alte semne de cinstire aduse eroilor

Primului Război Mondial, prin grija Societăţii Cultul Eroilor, lucrate sau dezvelite cam în acelaşi an: Monumentul din răscrucea de la Biserica Sfântul Silvestru, realizat de sculptorul Vasile Ionescu-Varo, şi Monumentul Eroilor Ceferişti, din Piaţa Gării de Nord, operă a sculptorilor Corneliu Medrea şi Ion Jalea.

Doctorul Haralambie Botescu a căzut la datorie, răpus de tifosul exantematic, pe când îşi exercita funcţia *de inspector al armatei pentru boale contagioase*, în zona frontului, în cumplitul an 1917. În 1925, când rămăşiţele sale au fost aduse la Bucureşti, Nicolae Iorga scria, evocându-i activitatea neobosită: *Cu aceeaşi hotărâre, cu acelaşi entuziasm s-a pus el în serviciul unei armate pe care o copleşeau cele mai teribile boli. Din lagăr în lagăr, din spital în spital alerga el, aducând ajutor şi mângăiere. În mijlocul nespuselor suferinţe, în faţa agoniilor sfâşietoare, el îşi păstra vioiciunea şi avântul; pe faţa lui bărbătească era chiar ca o ultimă licărire de voioşie. Până ce boala cumplită s-a prins de dânsul şi l-a zdrobit.* Doctorul şi istoricul erau adversari politici: *Politica noastră nu s-a întâlnit cu politica lui, dar e o datorie pentru oricine vorbeşte publicului românesc să îndrepte către dânsul o amintire recunoscătoare.* În faţa faptelor doctorului Botescu, pe timp de pace, ca şi pe timp de război, Nicolae Iorga uită de politică şi se închină pios. *Licărirea de voioşie* de pe chipul doctorului, menită să dea speranţă şi curaj bolnavilor, trebuie să fi fost surprinsă de portretist direct, undeva, în vreunul din spitalele acelor *cele mai triste zile ale războiului de unitate naţională*. La fel de bine, doctorul îşi merita cinstirea postumă pentru activitatea sa de medic civil, în mahalalele bucureştene. Numit în primii ani ai secolului XX ajutor de primar în Capitală, el a încercat, şi a reuşit, prin hotărâre neobosită şi har organizatoric, să îmbunătăţească din punct de vedere sanitar modul de viaţă al concetăţenilor săi. I se datorează înfiinţarea unor servicii de igienă în oraş, a unui

sistem de dispensare, a posturilor de medici şcolari, a băilor şi duşurilor pentru elevi în şcoli, a fişelor sanitare individuale. A contribuit şi la reorganizarea *Societăţii de Salvare*. Împreună cu doctorul Nicolae Minovici, doctorul Haralambie Botescu a organizat *Azilul de noapte* şi cantine pentru săraci, şi a izbutit să direcţioneze şi să stimuleze activitatea unor societăţi de binefacere care, astfel, au devenit cu adevărat eficiente. Munca lui consta şi în controale severe, urmate de amenzi şi desfiinţări de localuri necorespunzătoare ca igienă. Era temut în Bucureştii începutului de veac de cârciumarii care, spun cronicarii epocii, nu obişnuiau să-şi cureţe grătarele pentru fripturi, de parcă unsorile sleite şi încinse ciclic ar fi constituit ingredientul secret al unei specialităţi locale. Doctorul, exasperat de atâta indolenţă, a recurs la confiscarea ustensilelor. Atât de mulţi erau contravenienţii, încât în depozite se strânseseră sute de asemenea corpuri delicte, deformate de foc şi de grăsimi. Tot Iorga notează: *Partidul său îi dăduse grija sănătăţii publice în oraşul tuturor miasmelor. Deasupra unei lumi sistematic neglijate, din vechi orientalism leneş, se urmează nume indiferente de funcţionari care iscălesc în registre şi primesc leafa. Botescu a înţeles lucrul altfel, şi ani întregi de zile el şi-a distrus popularitatea electorală, umblând din tainiţă în tainiţă, din speluncă în speluncă, în dorinţa de a însănătoşa imensa capitală împuţită*. Doctorul Botescu nu se mulţumea să sancţioneze vinovaţii, pierzând, după cum observa Iorga, eventuale voturi la alegerile locale, el organiza cursuri de educaţie sanitară, cicluri de conferinţe adresate nu numai profesioniştilor, ci şi publicului larg, care nu mai beneficiase niciodată de asemenea programe.

Şi oricât timp acorda doctorul activităţilor organizatorice şi administrative, niciodată nu s-a îndepărtat de bolnavi. I-am întâlnit numele într-o reclamă tipărită în *Bucureştii, Călăuza capitalei şi a expoziţiei* din 1906, semn că oferise bani pentru tipărirea acestui ghid, la *Stabilimentul de Arte*

Grafice „Adeverul”, Strada Sărindar, 11: *Doctorul Botescu, Fost intern al Spitalelor şi al Maternităţei. Fost prosector la Facultate, Calea Griviţei 119, Strada Berzei, 169, Consultaţiuni de la 5-7 p.m*. În paginile de memorialistică ale istoricului Constantin C. Giurescu, Haralambie Botescu este evocat în calitatea lui de medic de casă al familiei. Locuiau în acelaşi cartier. Familia Giurescu stătea în Strada Ştirbei Vodă, era cu puţin înainte de a se muta în frumoasa şi mult regretata casă de la numărul 47 (pe atunci 73) al Străzii Berzei, în partea dărâmată de tăvălugul anilor optzeci, iar Haralambie Botescu, aşa cum ne arată şi reclama, îşi avea locuinţa în răspântie, într-o casă cu intrarea chiar pe colţ. Îi despărţea o staţie de tramvai. Pe atunci, pe linia aceea trecea, tras de cai, tramvaiul 12.

La extremitatea Străzii Berzei, dincolo de Piaţa Matache Măcelaru se afla – şi este şi astăzi – o casă cu parter şi etaj, zugrăvită brun, unde a locuit doctorul Haralambie Botescu, scrie istoricul. Casa de colţ de astăzi nu mai este aceeaşi cu clădirea în care a locuit doctorul. Clădirea nouă apare şi ea în fotografiile de epocă, are două etaje şi mansardă şi e împodobită cu multe firme. Cel mai des surprinsă este firma *Drogherie*, scrisă cu litere mari, decupate pe un suport de metal, aşezat sus, chiar pe colţ, ca o cunună. Pe latura dinspre piaţă, un nume: Cionca, reliefat şi el deasupra acoperişului, şi reluat la parter, unde funcţionează *Drogheria Apostol Cionca*. Va fi fost neam cu fotograful de la numărul 80? Este exact aceeaşi casă de astăzi, cu toate cele trei niveluri de deasupra parterului cu magazine (unde acum funcţionează un club al seniorilor), cu logii la etajul doi, cu un balcon lung la primul. În fotografii, inscripţiile ne mai vorbesc de *Haine pentru copii*, puse în vânzare la etaj, unde funcţionează firma *Fabrica Americana*. O reclamă îngustă se întinde pe două etaje, mascând faţada intrării, mai degrabă un colţ teşit. Pe fronton, la etajul trei, se conturează un ceas, a cărui urmă se vede şi astăzi, un gol rotund, astupat pe trei sferturi cu un carton, timp oprit,

deasupra zidurilor scorojite. Sigur, este altă casă decât aceea în care a locuit doctorul. Există, din fericire, şi o fotografie din 1911, colorată manual, care ne înfăţişează colţul Căii Griviţei cu Berzei şi cu Buzeştii, pe vremea doctorului Botescu. Pe stradă trece tramvaiul cu cai, iar în faţa casei cu numărul 119, o mulţime veselă, ieşită la promenadă, se înghesuie pe trotuar. Colţul făcut de cele două faţade ale clădirii, una spre Cale, cealaltă spre Strada Berzei, e şi el teşit şi adăposteşte intrarea, protejată de micul balcon alb, din zidărie, al apartamentului de sus. Nu se poate desluşi profilul magazinelor de la parter. Casa are mansardă înaltă şi un singur etaj, aici locuia Botescu, aşa cum şi-l aminteşte istoricul Constantin C. Giurescu: *A fost medicul nostru curant. Era înalt, purta barbă şi mustăţi şi avea o voce puternică.* Scena domestică de început de veac XX, cu frăţiorii îngrijiţi de bunul doctor, animă chipul încremenit în bronz: *Când ne-am îmbolnăvit de anghină difterică, şi eu şi fratele meu, el ne-a inoculat vaccinul antidifteric şi ne-a îngrijit până ne-am făcut bine. Îl aud încă spunând mamei, cu vocea lui de stentor, să ne dea să mâncăm „iofca, orez, macaroane", alimente uşoare. Avea o mare însuşire acest doctor Botescu: nu era interesat, nu practica medicina pentru câştig. Alerga ori unde îl chemau, nu se uita că omul era sărac, nu cerea bani, da fiecare cât putea, de aceea, era nu numai iubit, dar şi respectat*, scrie Constantin C. Giurescu în *Amintiri*. Şi tot din memoriile istoricului, mai aflăm un detaliu, despre modestul monument ridicat chiar peste drum de casa în care locuise: *La început s-a constatat că bustul era prea mic, de aceea a fost înlocuit cu unul mai mare, care se poate vedea încă lângă piaţa Matache Măcelaru.* În timpul bombardamentelor din cel de Al Doilea Război Mondial, bustul doctorului a fost dislocat de suflul unei bombe şi proiectat la o distanţă apreciabilă de soclul său. Dar, foarte curând, şi-a reluat locul pe refugiu, privind nu spre casa lui de odinioară, ci în cealaltă parte, spre hală, peste piaţa pe care a

străbătut-o de atâtea ori cu pas grăbit, plecând la numeroasele sale îndatoriri, piaţa unde prezidează astăzi, de pe soclu, peste fanfarele claxoanelor şi peste mizeria niciodată dispărută din viaţa Bucureştilor.

Întâmplător sau nu, sculptorul Dumitru Măţăoanu (1888-1929) era şi el din cartier. Îşi avea atelierul şi locuinţa lângă Biserica şi Şcoala Sfinţii Voievozi, la doi paşi de răscruce. Ne povesteşte despre el fiul directorului Şcolii Sfinţii Voievozi, scriitorul Grigore Băjenaru, pe atunci un adolescent, foarte interesat de ce se petrecea în atelierul vecinului artist, unde lucrau ca ajutoare alţi doi sculptori, tată şi fiu, Carol şi Aurel Ihm. Aurel, campion de lupte greco-romane al României, îi poza uneori lui Măţăoanu, care era pasionat de sculptura antică şi de frumuseţea atleţilor reprezentaţi în statuarul grecesc şi roman. Adolescentul, interesat şi el de luptele greco-romane, avea să-şi găsească în tânărul Ihm un idol, şi îi va spune acestui mare sportiv *statuia vie*, evocându-l în *Mici povestiri despre oameni mari*. Se vor fi cunoscut, vreodată, artistul, mult mai tânăr, şi doctorul? Au apucat să străbată, în acelaşi timp, aceleaşi drumuri? Sau numele lor s-au întâlnit numai pe soclul micului monument?

Prin răscrucea plină de culori răsăritene, trece într-un timp şi marele actor atât de iubit de I.L. Caragiale, Iancu Brezeanu, care locuia pe Strada Atelierului. Tot Grigore Băjenaru îl zăreşte adesea, fie prin Piaţa Matache, fie pe străzile vecine. Îl vizitează şi la casa lui, unde adolescentul ajunge de mai multe ori, trimis cu diverse mesaje de tatăl său, neobosit organizator de seri culturale în sala de spectacole a şcolii. Familia Brezeanu onorează adesea aceste serbări. În casa aceea, *numai parter, foarte îngrijită şi frumos mobilată,* Lucreţia Brezeanu, şi ea actriţă de succes, îi va arăta băiatului odaia în care locuise fiul lor, Grigore Brezeanu, răpus la numai 28 de ani de o febră tifoidă. De la moartea lui, Lucreţia nu mai urcă pe scenă decât la serbări de binefacere. E măcinată de grija soţului ei

bolnav şi, severă, încearcă zadarnic să-l oprească de la popasurile prea dese prin berării şi cafenele. Părinţii îndoliaţi nu pomenesc niciodată de opera artistică a copilului pierdut, cele trei filme în regia lui: *Amor fatal*, în 1911, *Înşir-te mărgărite*, o combinaţie de spectacol de teatru şi film, realizată în colaborare cu Aristide Demetriade, tot în 1911, pe scena Teatrului Naţional, şi vestitul prim lung metraj românesc, *Independenţa României*, din 1912. Ei nu amintesc niciodată nici de talentul lui actoricesc, nici de succesul scenariilor sale. Pentru părinţi, Grigore Brezeanu este numai copilul pierdut, aşteptat nebuneşte să revină în odaia păstrată întocmai aşa cum o ştiuse el. De sub pat se iţesc vârfurile unor papuci nou-nouţi: *dacă vine acasă în vreo seară să-i găsească la locul lor, mititelul mamii!* Celălalt Grigore nu-şi mai poate stăpâni lacrimile şi iese în fugă din odaie. Modificările prin care trece Strada Atelierului peste ani îl tulbură, la un moment dat, şi pe marele actor. Bătrân, bolnav, rămas între timp şi fără aspra lui soţie, este ameninţat să fie aruncat pe drumuri de Primăria care vrea să-i dărâme casa şi trimite ingineri pentru măsurători. Suntem în 1936, Grigore Băjenaru lucrează acum la Primăria de Verde, de care ţine şi Strada Atelierului. Revoltat de grosolănia funcţionarilor publici, el îl însoţeşte pe Iancu Brezeanu la sediul Primăriei, în Strada Occidentului, unde sunt primiţi de îndată la însuşi primarul *de Verde*, pe atunci Mihail Pictorian, inspector general în serviciile administrative ale Ministerului de Interne. Prezenţa în Primărie a actorului de la Naţional, celebrul interpret al Cetăţeanului Turmentat, scoate lumea din birouri. El va pleca de acolo sub privirile birocraţilor îmblânziţi pentru o clipă, înarmat cu un document care îi dă dreptul să trăiască netulburat, până la sfârşitul zilelor sale, în casa din Strada Atelierului. Aşa se pare că s-a şi întâmplat. Iancu Brezeanu a murit în 1940. Doctorul Nicolae Vătămanu afirmă, în cartea sa apărută în 1975, *Odinioară, în Bucureşti*, că locuinţa

Brezenilor ar fi supravieţuit, totuşi. Nu ne specifică, însă, numărul ei.

Dacă treci azi pe Strada Atelierului, descoperi că au rezistat încercărilor de tot felul cam 14 clădiri, de la numărul 12 la 24, pe partea cu soţ, şi doar numerele 19, 21 şi 23, pe cealaltă parte. Strada porneşte din Calea Griviţei, de la fostul *Cinematograf Dacia*, aflat la numărul 137, clădire construită la începutul secolului XX, cu frontoane care par că abia mai duc mulurile grele ale basoreliefurilor lor cu teme bizare. Alături, cu calcanele lipite, clădirea de la numărul 24 de pe Atelierului. O casă tip han, de mici dimensiuni, cu intrarea pe gang, curte interioară şi magazine lungi, înguste şi întunecoase la parter. Case sunt numai pe stânga străzii, pe dreapta se întinde esplanada din faţa blocului Agenţiei CFR şi a Hotelului Ibis, fost Nord. Apoi, Strada Atelierului coteşte la stânga şi casele se înşiruie mici şi posomorâte, fiecare cu destinul ei. Casa de la numărul 20 se aflã în renovare şi a început a răsări de sub schele, la început de an 2008, arătându-şi un chip promiţător. La numerele 14-16, două clădiri miniaturale, aşezate în veríf, cu un etaj, par a-şi apropia feţele ca pentru a se vedea mai bine. Cea din stânga are o intrare cu coloane şi fronton de templu. Amândouă sunt pe jumătate ascunse de firma unui mic magazin instalat pe spaţiul infim al curţii. La numerele 23-25, este şcoala, mai întâi clădirea veche, unde se mutase cândva Şcoala Sfinţii Voievozi şi, puţin mai departe, într-o curte mare, clădirea de prin anii 1970. Casele de la numerele 19 şi 21 au şi ele câte un singur etaj şi magazine la parter. Numai tăietura ferestrelor te lasă să ghiceşti vechimea şi nobleţea lor negustorească. Toate clădirile, de la numărul 12 la 24 şi cele de la numărul 19 şi 21, figurează pe lista caselor de patrimoniu din 1966. Vom şti să le ocrotim mai departe?

Pe zidul muced al fostului cinematograf din colţ, cetate a şobolanilor, cu ferestrele bătute în scânduri prin care ies în stradă miasme prevestitoare de

prăbuşire, cineva a scris : *Dacă nu oferi respect, nu poţi pretinde respect*. Nu este obişnuita inscripţie emfatică a artiştilor de graffiti, textul e scris cu litere nesigure, subţiri. Un mesaj al cărui adresant, cu siguranţă, nu se va opri niciodată aici, să-l citească şi să se gândească la ce vrea să spună.

Foarte aproape de întretăierea cu Strada Berzei, Strada Popa Tatu primeşte pe dreapta Strada Iulia Hasdeu. În acest colţ a fiinţat, în anii 1950, o inimaginabilă – pentru cei de astăzi – *Cooperativă de Artă Aplicată*. Dincolo de titulatura oficială se ascunde un fel de Arcă a lui Noe aruncată pe talazurile tulburi ale societăţii româneşti de atunci, o arcă ce purta prin potopul dezastrelor epocii mai mulţi artişti, uniţi într-un efort de supravieţuire. Despre ei mi-a povestit istoricul Mihai Stephănescu. Departe de Piaţa Matache, în casa familiei sale din Strada Dogarilor 9, cu acte vechi dinainte şi cu multe tablouri în jur, l-am ascultat reconstituind un episod din viaţa părintelui său, pictorul Gabriel Arephy, şi a lui însuşi.

— Nu aţi fost numai martor, aţi şi lucrat la Cooperativa de Artă Aplicată. În ce împrejurări?

— Nu îmi găsisem de lucru în altă parte şi m-am refugiat aici, pentru că aici lucrau şi părinţii mei. Cooperativa se instalase, cu birouri şi diferite ateliere, la parterul blocului cu numărul 78 de pe Popa Tatu, un bloc interbelic, unde sunt câteva magazine cu vitrine mari. Într-unul din spaţiile noastre de atunci funcţionează acum Biblioteca de cartier *Şt. O. Iosif.* Dar mai aveam ateliere şi în alte părţi, în oraş.

— Şi pe Strada Latină, la numărul 8, a funcţionat o asemenea cooperativă.

— Nu, pe Strada Latină, în clădirea aceea mare, pe care scria *Fundaţia Principele Carol*, a fost o întreprindere de stat, *Decorativa*, dar şi acolo a lucrat cineva din familia mea.

— Ciudat este că inscripţia *Fundaţia Principele Carol*, ale cărei urme în zid le-am putut desluşi în toţi anii comunismului, ca un vag contur, pe

frontispiciul clădirii, a dispărut, ştearsă cu grijă, imediat după 1990!

— Da, am observat şi eu. Cineva dorea, probabil, să nu se revină la vechea destinaţie a clădirii, de dinainte de război. Aşa că s-a şters dovada concretă a acestei iniţiale destinaţii, consemnate, totuşi, de atâtea documente. Aici a lucrat o vară de-a mea, Victoria, fata generalului Bădulescu. Fiind avocată, a fost jurista *Decorativei*. Au mai lucrat aici vărul meu Dimitrie Geanolu, un fost coleg de la Liceul Principele Carol, de pe Dorobanţi, Petrişor Chiru, şi un alt bun prieten al meu, Corneliu Dimos, care pe urmă a plecat la Paris. Era arhitect, ieşise primul din seria lui, dar, nefiind membru de partid, nu a putut lucra în domeniul lui şi a intrat la această cooperativă. Culmea, el a amenajat toate vitrinele de la Muzeul Partidului, din clădirea redată acum Muzeului Ţăranului Român. A fost chemat pentru că era o somitate în materie. Acolo, ei nu ştiau ce hram poartă. Era un tip înalt, frumos, aşa, şi foarte flegmatic, părea că îi era scârbă de tot, şi cum mergea acolo şi cu mine, care eram foarte înfipt, plimbându-ne prin muzeu, în documentare, dându-ne cu părerea: *Dom'le, aici nu e bine, nu aşa trebuie, dărâmaţi şi refaceţi ca lumea,* am izbutit să impunem. Pentru că eram atât de exigenţi şi autoritari, ne socoteau cei mai mari comunişti. El a plecat la Paris, era însurat cu fata doctorului Jovin cel bătrân şi a doamnei Jovin, născută Vidrighin. Stan Vidrighin a fost directorul Căilor Ferate, la un moment dat. Şi la Poştă a fost director.

— Ştiţi ceva despre o casă recent restaurată pe Strada Silvestru, colţ cu Franzelari, unde a locuit cândva Frédéric Damé? Şi acolo funcţiona, prin anii 1950-70, o cooperativă de artă aplicată.

— Era tot o cooperativă, dar nu avea legătură cu a noastră. Casa aceea a fost a lui Iuliu Zane. Frédéric Damé a fost căsătorit cu o româncă din familia Polizu. Înăuntru, casa e foarte frumoasă. Am avut ocazia s-o văd. Acum, clădirea a fost recuperată şi vândută sau închiriată unei firme.

— Mama dumneavoastră ce anume făcea la cooperativa din Popa Tatu?

— Mama a fost şi ea pictoriţă.

— Nu mi-aţi spus niciodată că picta.

— A făcut şi ea pictură, a avut două expoziţii personale, în 1937 şi 1939, la Sala Mozart şi în atelierul ei, şi a participat mereu la Saloanele Oficiale. În 1940, a expus la Ateneu, cu o grupare feminină, cu Mariana Pătraşcu, Ana Jiquidi şi alte artiste. Există un mare amator de artă, doctorul Colonaş, foarte ataşat de pictură, se ocupă mai mult de epoca *Dada*, un băiat foarte subţire. Cred că el are ceva pictat de mama. Într-o carte a lui Mircea Deac, despre pictura românească, iarăşi am întâlnit numele ei, trecut la index. Probabil el a găsit numai referiri la expoziţiile ei şi i-a dat numele, fără comentarii. Nu ştia cine este ea. Dar, când a murit mama, Margareta Sterian mi-a trimes o telegramă, o mai am pe undeva: *Regretele mele pentru pictoriţa Antoaneta Stephănescu*. Şi cuvântul *pictoriţa* era subliniat.

— O recunoaştere preţioasă, din partea unei mari artiste.

— Aşa am considerat şi eu.

— Cum semna ca pictoriţă?

— Semna Antoaneta Stephănescu.

— Aţi păstrat vreo lucrare a ei?

— Numai două lucrări, cu semnătură, din cele neexpuse, un interior de circ, pentru că, din expoziţii, le vindea pe toate. Dar am şi vă pot arăta câteva acte legate de calitatea ei de pictor. Hârtii oficiale de tot felul, acestea de aici.

— Primul e un bon de participare la Salonul Oficial din 1932, cu numărul 121: *S'au primit de la Doamna Antoinette Stephanescu, următoarele lucrări: 1) Repetiţia, ulei, şi 2) Stradă din Sibiu, ulei.* Semnează secretarul Salonului, indescifrabil.

— Foarte interesante apar documentele de dinainte şi de după 23 August, legate de calitatea ei de membru în Sindicatul Artelor Frumoase. V-am mai povestit, în *Poveştile Domnilor*, despre sediul

sindicatului plasticienilor, aflat într-un apartament din fostul bloc cu Cofetăria Scala.

— Transcriu antetul, aşa cum transcriem toate actele şi documentele, respectând grafia de epocă: *„Sindicatul Artelor Frumoase”, persoană juridică, sub Preşidenţia de Onoare a M.S. Regina Maria şi Vice Preşidenţia de Onoare a A.S.R. Principesa Elisabeta, Bucureşti, Sediul: Str. C.A. Rosetti, 14 (colţ B-dul I.I.C. Brătianu). No. 886*. Data e *4 februarie 1939*. Regina Maria nu mai era, dar numele ei rămăsese pe antet.

— Totul e scris la maşină, dar cuvintele *Stimată colegă*, scrise de mână, aparţin poate chiar celei care a semnat documentul, *Preşedinta Prof. Cecilia Cuţescu Storck*. Atunci a fost primită mama în sindicat: *Doamnei Antoinette Stephanescu, artistă pictor. Ne face o deosebită plăcere a vă considera ca membru din această breaslă în spiritul constituţiei care prevede şi pentru intelectualii artişti un loc de cinste bine definit*. Şi pandantul, când Sindicatul devenise UAP: *18 oct. 1954, Către tov. Antoaneta Ştefănescu, Prin prezenta vă facem cunoscut că în conformitate cu art. 1 combinat cu art. 7 din Statutul Uniunii Artiştilor Plastici, procedându-se la verificarea activităţilor şi rezultatelor obţinute de Dvs. în cadrul scopurilor şi sarcinilor ce revin membrilor UAP, Comitetul de conducere, întrunindu-se în şedinţa plenară, a hotărât excluderea Dvs. din cadrul UAP. Puteţi depune contestaţie până la data de...*

— Până şi grafia numelui vorbeşte despre schimbare! Avea dreptul la contestaţie. Ce a făcut când a primit înştiinţarea?

— Mama era o luptătoare. A făcut contestaţia, care i s-a respins, şi merită să cităm mai departe: *Comisia de arbitraj, cu unanimitate de voturi, a respins contestaţia Dvs., confirmând hotărârea Comitetului de conducere al UAP. În consecinţă, excluderea dumneavoastră devine efectivă pe data de 1 februarie 1955. Dvs. aveţi posibilitatea să fiţi reprimit în UAP atunci când lucrările şi activitatea*

dvs. vor răspunde la cerinţele statutare ale organizaţiei noastre. Dar la fel i s-a răspuns şi în 1962, când a făcut din nou contestaţie.

— Nu a mai fost reprimită, însă ea a continuat să lucreze.

— Sigur. Trebuie să vă spun că, în 1951, s-a constituit în cadrul Cooperativei de Artă Decorativă un colectiv de pictori numit *Bălcescu* şi, în acest colectiv, alături de mari artişti, veţi vedea cine, ea a lucrat intens câţiva ani. Erau lucrări cu contract, panouri decorative pentru diferite expoziţii, pentru case ale pionierilor, pentru învăţământ.

—Cine mai făcea parte din *Colectivul Bălcescu*?

— Am aici actul de constituire a *Colectivului plastic Nicolae Bălcescu*, aceasta este titulatura întreagă. Articolul 2 prevedea: *Încadrându-se în sectorul socialist, artiştii pictori, sculptori, gravori şi decoratori care fac parte din acest Colectiv, însuşindu-şi o nouă atitudine faţă de muncă, în spiritul disciplinei şi principiilor socialiste, au obligaţiunea de a se conforma în totul prevederilor actului de constituire*. Observaţi limbajul de circumstanţă. Iată lista membrilor.

— Nume mari! În afară de faptul că e vorba de o adevărată grupare artistică, deşi nu principii teoretice stau la baza întrunirii artiştilor, ci nevoia lor de a-şi asigura un modus vivendi, documentul e interesant şi pentru simplul fapt că, pe lângă nume, sunt trecute adresele artiştilor la acea dată. Primul pe listă este *Jean Al. Steriadi, Calea Dorobanţi 49.* Urmează *Camil Ressu, str. Orlando 3, Nicolae Dărăscu, Horaţiu 1, Gheorghe Chirovici, Berzei 17, Rodica Maniu Műtzner şi Samoil Műtzner, Plantelor 50, Antoaneta Stefănescu* [sic] *şi Gabriel Stefănescu* [sic] *Arephy, Dogarilor 9,* părinţii dumneavoastră, şi *Rudolf Schweitzer-Cumpăna, Buestrului, nr. 3 B*. Ce lucrări făceau aceşti mari artişti într-o cooperativă de artă aplicată?

— Aveau comenzi multe. De exemplu, pentru că statul obligase toate întreprinderile să facă grădiniţe de copii, ei pictau, între altele, panouri decorative

pentru aceste grădiniţe. Subiecte din basme, peisaje. S-a câştigat bine timp de câţiva ani. Preţurile erau puse de funcţionari de la Fondul Plastic.

— Ţineau de Fondul Plastic, nu de Centrocoop?

— Ţineau de Centrocoop. Fondul Plastic fixa numai preţurile. Comenzile erau luate prin achizitorii noştri, care umblau prin ţară.

— Oare s-a păstrat pe undeva evidenţa unor asemenea lucrări semnate Ressu, sau Arephy, sau Steriadi, sau Dărăscu? Mama dumneavoastră avea o companie artistică redutabilă!

— Ea conducea, la Cooperativă, secţia de pictură. De altfel, prima adresă a *Colectivului Bălcescu* a fost Dogari, numărul 9. Ideea înfiinţării lui a fost a mamei. Pe urmă s-au mutat în Popa Tatu 78. Cred că toate lucrările s-au pierdut. Mama avea de rezolvat multe probleme administrative, ca să poată menţine colectivul. A reuşit să învingă multe piedici şi multă rea voinţă. Dar mama înfiinţase aici şi un atelier de *papier mâché*. Se luau nişte modele din ghips, sau din altceva, şi pe ele se lipea hârtie, hârtie, hârtie, tăiată fâşii, udată şi amestecată cu un clei special, astfel încât devenea foarte plastică şi se putea modela. Şi aşa, făceau manechine din *papier mâché,* pentru vitrine. La Muzeul Satului cred că mai există, încă, o serie – manechine în costume populare. Ştiu că mama se sfătuise şi cu unchiul meu, arhitectul Victor Stephănescu, care era foarte priceput şi reuşea ca aceste manechine, de obicei complet statice, să mişte capul, braţele, să li se îndoaie picioarele de la genunchi. Îmi amintesc că lucra la secţia de pictură şi pictorul George Zlotescu, care pornise foarte bine ca artist, când a terminat facultatea. Era mai tânăr ca tata. Dar, fiind legionar, a fost închis şi, când a ieşit, era foarte sărac, n-avea ce mânca, şi părinţii mei i-au propus să intre în cooperativă. De altfel, anul trecut, într-unul din numerele revistei *Antic Art*, Zlotescu a avut o pagină cu pictură, era foarte talentat, a făcut şi gravură şi ilustraţie de carte. Eu, v-am mai povestit, am lucrat la secţia de fotografie, aveam un birou separat şi

şeful meu era fotograful Dan Er. Grigorescu. Un mare artist, a avut succes şi mai târziu, la Paris, unde îşi spunea Grigorescu Negroponte sau Dan Negroponte. A murit de câţiva ani. Fusese ultimul născut, cel mai mic copil al generalului Eremia Grigorescu. A avut, de curând, o expoziţie la Galeria Dialog, de la Sectorul 2, la doamna Garofeanu. A fost aici, la vernisaj, şi fata lui. Am păstrat catalogul expoziţiei.

— Cum se înrudea Dan Er. Grigorescu cu familia Negroponte?

— După Primul Război Mondial, generalul Eremia Grigorescu a primit o moşie în dar de la Regele Ferdinand. Pentru că fusese un fel de rivalitate între militari, el spera să fie făcut mareşal, dar, cum la noi în ţară, mareşali au fost numai...

— Averescu, Prezan şi, mai târziu, Antonescu...

— Ei, ca să mai liniştească lucrurile, pentru că mulţi generali, după Primul Război Mondial, vroiau să fie făcuţi mareşali, Regele Ferdinand le-a dat câte o moşie de nu ştiu câte hectare, compensaţie.

— Din averea lui personală sau din averea statului?

— Nu ştiu, poate din averea statului... Şi moşia pe care i-a dat-o lui a fost lângă o moşie Negroponte, cred că în judeţul Buzău. Acum, la maturitate, generalul Grigorescu a luat-o de nevastă pe vecina lui de moşie. Aşa s-a născut Dan. Ceilalţi copii ai generalului erau cu douăzeci de ani mai mari.

— Dintr-o primă căsătorie?

— Da, îi murise nevasta. Eu am cunoscut-o pe mama lui Dan Grigorescu, născută Negroponte, pentru că, lucrând împreună, ne-am împrietenit. Îl ajutam în treburile cooperativei şi cu maşina lui tata – mai avea, încă, un Topolino, marcă italiană, pe care îl conduceam eu. Grigoreştii aveau o casă a lor, naţionalizată, cred, la ora aia, pe care poate că fata lui Dan o fi recuperat-o. Pe Bulevardul Lascăr Catargiu, pe dreapta, e o casă elegantă, cu un balcon. Adresa e Bulevardul Ana Ipătescu 38. O casă micuţă, cu intrare şi pe Strada General Coandă,

cred. Dan a făcut multe albume de artă aici, în România, dar se pare că şi la Paris, după aceea.

— Albumele le făcea în cadrul cooperativei?

— Nu, acolo executam diferite comenzi, cele mai multe de la stat. Mai ales reclame şi decoraţiuni interioare. Făceam, de exemplu, fotografii de medicamente, pentru decorarea farmaciilor. Să mai fie pe undeva vreuna? Erau rotunde, lipite pe sticlă givrată. Mai aveam cu noi un coleg, un frate sau un văr al domnului Eugen Ovidiu Chirovici, Mare Maestru în Marea Lojă Naţională a României, un arhitect, lucra şi el cu noi. Îl poreclisem *Băieţelul*. Aranja interioare de muzeu, vitrine de muzeu.

— Aveaţi deci un anume standing, nu eraţi niciodată fotografi de nunţi şi botezuri?

— Nici nu primeam asemenea comenzi. Tatăl Marelui Maestru şi, poate şi al colegului meu, nu ştiu sigur, era pictor. A existat un pictor Vasile Chirovici, amintit în toate lucrările de specialitate, şi el francmason şi prieten cu tatăl meu.

— Altul decât pictorul Gheorghe Chirovici, de pe Strada Berzei 17, membru în Colectivul Bălcescu?

— Nu ştiu. Probabil. Vasile Chirovici stătea exact cum ieşi din Strada Iulia Hasdeu în Calea Griviţei, vizavi de Biserica Sfinţii Voievozi. Acolo unde este şi o baie publică.

— Înseamnă că acolo, pe Griviţei, lângă Sfinţii Voievozi, era un cuib de artişti, pentru că acolo avea atelier într-o vreme şi sculptorul Măţăoanu, pe acolo a locuit Gala Galaction.

— Mai era un băiat care lucra cu noi la cooperativă, tot fiu de pictor, Velisăratu. Lucra şi tatăl lui, pictorul Vasile Velisăratu, tot francmason.

— Am impresia că în aceste cooperative se refugiaseră mulţi dintre cei prigoniţi de soartă. Persoane din familii care pierduseră tot şi trebuiau să-şi câştige într-un fel existenţa.

— Erau şi asemenea cucoane din protipendadă, date afară din casele lor, văduve, persoane care nu mai aveau din ce trăi, ele lucrau mai mult în atelierul de *papier mâché* al mamei. De exemplu, între multe

altele, Flori Cantacuzino, o doamnă Văsescu, sau bunica Margaretei Pâslaru, asta cu mult înainte de debutul ei.

— Soţia sculptorului Ion Dimitriu-Bârlad?

— Da, soţia lui. Aceste doamne confecţionau şi costume pentru ansamblurile de dansuri populare. Întreprinderile din toată ţara trebuiau să aibă o echipă de dansuri naţionale. Costumele autentice ar fi fost foarte scumpe, aşa că mama şi tata s-au gândit şi au ajuns la concluzia că, dacă pe o bucată de pânză de in se lipesc nişte tipare cu modele populare decupate în hârtie şi se dă cu vopsea, pentru fiecare culoare folosindu-se alt desen cu motive populare, ies nişte costume foarte aspectuoase, iar de departe, din sală, nici nu se vede că pe scenă nu sunt fote sau ii autentice. Cum noi aveam pe vremea aia, la ţară, o colecţie de fote foarte frumoase, vechi (din care au mai rămas puţine, astăzi, le-au mai mâncat şi moliile), au lucrat după modelele lor. În lumina scenei, costumele arătau foarte frumos.

— Mama dumneavoastră era cel mai mare şef de acolo?

— Nu. Ea era numai şefa de atelier, directorul era un alt pictor, Eugen Ispir. Soţia lui, profesoară de istoria artei, autoare de cărţi despre istoria artei populare, a scris o carte despre pictorul Negulici. Mi-a părut întotdeauna rău că nu am stat mai mult de vorbă cu ea, era o persoană foarte cultivată.

— Era şi ea angajată la Cooperativă?

— Nu, dar venea pe acolo. Ca detalii ale locului, pe Strada Iulia Hasdeu, imediat la dreapta, cum ieşeai din Cooperativă, era o fundătură, unde Şcoala de arte avea câteva din ateliere. Acolo învăţase tata. Ceva mai jos, îmi amintesc că era o casă Ghica, cu un blazon pe ea, dar făcut mai modern.

— Pe Strada Iulia Hasdeu, pe când se numea încă Strada Chimistului, a mai locuit, la numărul 5, prin 1903-1904, Ştefan Octavian Iosif. În corespondenţa lui apare această adresă şi, în paranteză, numele şi mai vechi al străzii, Aleea Alexe Marin. Iar mai târziu, în listele de alegători din 1913, apare pe

strada asta arhitectul Radu Culcer, cel care a proiectat Casa Paleologu de pe Strada Armenească 30. Cât despre blazonul familiei Ghica, o să mă duc să-l caut!

— E pe stânga, cum mergi spre Griviţei. Iar dacă ieşi în Griviţei şi o iei tot la stânga, pe acolo era un armean cu un magazin de cafea, cu tot felul de vitrine, rafturi şi râşniţe, un magazin tipic de cafea.

— Ce v-a determinat să plecaţi de la cooperativă?

— Păi, în 1956, chiar în ziua când m-am căsătorit, la Biserica Creţulescu, am primit acasă o hârtiuţă că s-a desfiinţat cooperativa! N-am spus la nimeni, ce era să spun? Şi abia atunci, cu greu, după multă vreme, am intrat în învăţământ. Şi am făcut naveta ani întregi!

— Dar părinţii nu au primit aceeaşi înştiinţare şi ei?

— Între timp, ei se pensionaseră, aşa că era numai problema mea. Nici nu mai stăteam aici, cu ei, mă mutasem în Tunari, la socrul meu. Lucrasem şapte ani la cooperativă. Întâi am fost consilier artistic, apoi am trecut la fotografie. Nu făceam numai fotografii, mergeam să duc şi să iau comenzi, mergeam după materiale. Şi aşa am ajuns la un moment dat la o fabrică de oglinzi de pe Strada Visarion. A fost până târziu fabrică de oglinzi acolo. De la ei cumpăram panourile de sticlă pe care lipeam fotografiile şi, cum ne era frică să nu se spargă pe drum, le atrăgeam atenţia: *Sunteţi obligaţi să ni le împachetaţi în hârtie*. M-a chemat omul lor într-o magazie şi mi-a arătat nişte mormane de cărţi: *Uite, domnule, ce ne-a dat la împachetat! Cum să împachetez cu asta*? Erau numai cărţi, ţin minte nişte cărţi de Iorga, tot felul de cărţi, unele foarte vechi şi preţioase, unele interzise, confiscate din fel de fel de biblioteci. Şi am zis repede: *Pe astea mi le dai dumneata mie şi aduc eu, în schimb, hârtie de împachetat*. Şi mi-a dat, printre altele, o carte de pe la 1550, o carte latinească, în care intrase un colţ de la o oglindă şi o înţepase, dar numai o pagină e stricată, în rest arată foarte bine, pentru cei peste 450

de ani ai ei. Iată cartea. Probabil că a fost legată mai târziu. Pe ultima pagină apare o iniţială, marca imprimeriei, aici e un G, care trebuie să fie Giolito, şi o deviză: *Semper Eadem*. Pe o altă pagină e scris clar: *Gabriel Giolito de Ferrari e fratelli*, cu fraţii lui, la anul lui Dumnezeu 1556. Sunt texte ale Sfântului Augustin. Cartea e dedicată unui cardinal, *Marcello Cervino, cardinale di San Croce*. El a devenit mai târziu Papa Marcellus al II-lea.

— Aţi salvat o carte minunată.

— Are şi gravuri de o mare fineţe cu personajele comentate. Cartea e prevăzută cu un indice de nume şi un glosar. Ba are şi o erată. E o splendoare, am ţinut-o ascunsă în spatele bibliotecii, când a dat năvală aici echipa de la Patrimoniu, pe vremea lui Ceauşescu.

— Astfel, aveţi amintiri frumoase de la cooperativă! Tatăl dumneavoastră lucra în atelierul cooperativei sau acasă?

— Lucra acasă. Iniţial, a avut atelierul pe palierul de la ultimul etaj, două camere cu o terasă, într-o cameră era atelierul, în cealaltă locuia unchiul meu.

— Arhitectul Victor Stephănescu.

— Exact. Dar partea aceea, mai târziu, am vândut-o. Casa a fost naţionalizată timp de 17 ani. Timp de 17 ani, în fiecare an, tata a făcut proces statului.

— Ca să ceară înapoi casa? Cum se putea face asta?

— Cum făceai acest proces? Luai nişte timbre fiscale şi făceai o cerere. O trimiteai la Primărie, la diverse foruri. Îţi răspundeau că s-a naţionalizat greşit, dar că, până la noi ordine, nu se poate face nimic. Prin 1967, eu mă hotărâsem să plec definitiv din ţară, cu arhitectul Corneliu Dimos, despre care v-am amintit. Plănuisem totul. El avea maşină mare, vroiam să facem o excursie împreună, aşa, şi să ne topim. Fetiţa ni se născuse şi rămânea la bunici. Ei, în anul acela, s-a întâmplat următorul lucru: pentru că ei naţionalizaseră până şi casele ceferiştilor, de pe Griviţei în sus, locuinţele ieftine, şi le

naţionalizaseră greşit, că erau case făcute de locatarii lor, plătite în rate, s-a dat o lege în privinţa asta. Şi pe noi ne naţionalizaseră greşit, pentru că noi aveam o casă locuită de o singură familie, nu aveam nimic închiriat altcuiva, la ora aceea. Când s-a dat legea, care a rămas secretă, de înapoiere a acestor case, cum erau ale ceferiştilor, ne-am dat seama că ne încadrăm şi noi în prevederile ei. Legea nu s-a publicat în Monitorul Oficial. Cum s-a putut asta, nu ştiu, poate au pus-o într-o anexă, sau poate au publicat-o mai târziu, nu ştiu. Noi am aflat, totuşi, am făcut nişte demersuri, mama mea a alergat atunci foarte mult şi am primit într-o zi, aşa, o bucată de hârtie foarte oarecare, o am, bineînţeles, pe care scria: *Tovarăşul Gabriel Ştefănescu este anunţat că începând de la data de... casa a fost scoasă de sub naţionalizare şi e invitat să vină pentru completarea actelor*. Noi am crezut la început că e vreo glumă făcută de un prieten, deşi hârtia avea şi ştampilă. Până la urmă, s-au dus la Primărie, a fost iar alergătură mare, dar era adevărat. Primeam casa înapoi. Între timp, ajunsesem să locuim în condiţii grele, eu stăteam jos, în fosta sufragerie, cu fetiţa, cu nevasta, iar părinţii mei stăteau în camera din faţă, unde era şemineul. În restul casei, sus, jos, erau chiriaşi, chiriaşii statului, unchiul meu murise, iar în apartamentul unde stăm noi acum locuia unul care lucra chiar la ICRAL. Am fi plecat în străinătate, deşi aveam reticenţe: eu, ca profesor de istorie, ce puteam face acolo? Nevastă-mea era profesoară de engleză, nici ea nu prea era convinsă să plece. Dar ne gândeam să plecăm totuşi şi, în câţiva ani, când noi realizam acolo ceva, să ne aducem şi părinţii, cu fetiţa. Dimos, prin socrul lui, Jovin, avea bani în Elveţia, iar eu aveam o mătuşă în Franţa, sora mamii. Nu plecam chiar la risc. Dar, recăpătând casa, noi nu am mai plecat. Familia Dimos a plecat, noi am rămas. Şi nu era numai casa din Bucureşti. M-am întrebat: *Dacă plec în Franţa, am să-mi pot eu face o casă la ţară, cum era a bunicului de la Căpăţâneni*? Învăţasem de la

comunişti să fiu practic şi realist. Casa aceea nu fusese naţionalizată, bineînţeles, ca la noi. Ar fi trebuit ca toate proprietăţile să cadă sub naţionalizare, dar aia n-a căzut, pentru că era cu mai mulţi proprietari, în indiviziune. La oraş, principiul ăsta, al naţionalizării generale, a funcţionat! Dar casele bătrâneşti de la ţară erau cam toate în indiviziune, că şi comuniştii ăştia proveneau din ţărani şi nu le naţionalizaseră, spunând că sunt mai mulţi proprietari, dar, de fapt, ca să nu le piardă ei pe ale lor. Şi aşa a scăpat şi casa noastră de la ţară. Dar noi tot era s-o păţim. Am primit o nouă hârtie: *Aveţi două case. Trebuie să alegeţi şi să renunţaţi la una din ele. Ori vă mutaţi la ţară şi renunţaţi aici, ori rămâneţi aici şi renunţaţi la casa de la ţară.* Hârtia venea în urma unui denunţ. Între timp, părinţii mei deveniseră proprietarii unici ai casei de la ţară, fiindcă o cumpăraseră de la ceilalţi şase fraţi, făcuseră şi nişte schimburi de proprietate, pentru că bunicul, cu a doua lui nevastă, avea o casă la Predeal şi, acolo, noi am renunţat la partea noastră. Celorlalţi le-am dat bani, chiar şi fratelui din Franţa, care venise pe aici, lui i s-au dat prin tribunal banii, pentru că el n-a vrut să primească. Iniţial, casa era foarte frumos mobilată dar, fiind şase fraţi, fiecare a luat ce a dorit de acolo, cum era firesc. Au rămas, totuşi, lucruri frumoase, s-a mai aranjat, am dus şi noi, casa are un pian Bösendorfer, mobilă Bidermayer, şapte camere, acum arată foarte bine. Mama mea, în anii care au fost foarte răi, a oferit la Fondul Plastic, pentru pictori, vara, patru camere din casă, să vină să lucreze acolo. Asta a fost salvarea casei, faptul că era deschisă oficial artiştilor.

— Şi cine venea?

— Venea decanul de la Belle Arte, Costin Ioanid, pictorul, venea Ion Lucian Murnu, sculptorul, veneau şi nişte pictoriţe din Transilvania.

— Murnu picta sau sculpta, acolo?

— Picta foarte puţin, era în primul rând sculptor. De altfel, el este autorul bustului lui George Stephănescu de la Operă.

— Cel instalat în faţa clădirii în 2001, când s-au aniversat 80 de ani de la instituţionalizarea Operei Române?

— Da, s-a făcut o copie după bustul donat de familie, aflat înăuntru, în Muzeul Operei. Lucian Murnu nu mai trăia demult. Iar la Căpăţâneni, acum, e casa memorială George Stephănescu. Ei, cumpănind dacă să plec sau nu, mi-am făcut socoteala că nu-mi voi putea construi niciodată o asemenea casă, cum vroiam eu, în sudul Franţei! Şi nu am mai plecat.

— Nu poţi să laşi o asemenea casă şi o asemenea memorie să se piardă şi să pleci, pur şi simplu. Cred, însă, că şi faţă de casa din Dogarilor, din Bucureşti, aveaţi datoria de a o păstra!

— E adevărat, nici o casă cum era aceea făcută de unchiul meu şi de tata nu aş fi putut avea la Paris.

— Şi iată cum, pornind din Popa Tatu 78, din răscrucea cu Strada Berzei şi cu Calea Griviţei, am ajuns în Strada Dogarilor, la Operă, ba chiar şi spre Cheile Argeşului, la începutul Transfăgărăşanului.

— Aş vrea să vă mai spun ceva despre tata: noi am găsit, în ultimul timp, foarte multe tablouri ale tatei. De care nici nu ştiam când Ruxandra Garofeanu a făcut expoziţia la Galeria de la Sectorul 2, în 2006. Vorbesc de peste o sută de lucrări de care nu am ştiut atunci!

— Unde au putut sta ascunse peste o sută de tablouri?

— Când noi ne-am mutat de jos, sus, aţi văzut, aţi fost o dată acolo, jos, aici în casa noastră a fost aşa o nebunie, toate s-au dat peste cap şi au apărut nişte lucruri care erau puse bine de mama, prin cămări, prin debarale, unde nu se umblase de peste treizeci de ani. Unele dintre lucrări erau rupte, pătate, le-am găsit într-o stare foarte proastă. Priviţi ce peisaje minunate, sunt de la Arefu, vedeţi cum se repetă motivul?

— Sunt, într-adevăr, splendide. Le-aţi restaurat? Ar trebui organizată o nouă expoziţie.

— Soţia mea, Măriuca, s-a ocupat cu multă migală de restaurarea tablourilor rupte, le-a spălat, le-a îndreptat, le-a înrămat. Felul cum arată acum, proaspete, fără să te lase să ghiceşti prin ce au trecut, e meritul ei. Şi astfel am descoperit încă o dată, şi, de fapt, acesta este lucrul cel mai important pe care ţineam să vi-l spun, ce artist complex şi mare a fost Gabriel Stephănescu Arephy.

Dacă la numărul 78, în anii ’50, mari pictori ca Steriadi, Schweitzer-Cumpănă, Maniu, Stephănescu Arephy sau Dărăscu, veneau să ia comenzi şi să-şi aducă lucrările, nu foarte departe, la numărul 70, dar cu aproape o jumătate de veac mai înainte, a locuit pentru câteva luni un student care nu avea să-şi dea niciodată licenţa. Răspântia aceasta a străbătut-o el în repetate rânduri, umbră de crai de Curtea Veche, tânăr născut bătrân, un *huligan* pândind ponturi şi amuşinând filoane aurifere. Mateiu Ion Caragiale, pe atunci student la Drept, a locuit în 1908 în Popa Tatu, apoi, dincolo de răscruce, în Strada Atelierului 10. Nu era într-o perioadă prea fericită a vieţii lui. Bântuit de obsesii şi de patimi glaciale, bastardul caragialian, în vârstă de douăzeci şi unu de ani, trebuie să fi colindat cu oroare zona din jurul Pieţei Matache Măcelarul. Până şi numele acesta trebuie să-l fi îngrozit. Pe cât de aproape se găsea de Strada Soarelui, unde îi plăcea să urmărească personaje din aristocraţie, tot pe atât de departe se simţea de idealul lui de viaţă seniorială, pe care şi-l migălea obstinat, spre disperarea tatălui său. În scrisorile către N.A. Boicescu, aflat la studii la Paris, îi povestea prietenului mai fericit decât el, mai sigur de sine, ocrotit de o familie normală, despre caleştile fugind în noapte, despre *auto-urile* scumpe şi despre ferestrele luminate până târziu, cu un ton în care jindul şi dispreţul atingeau concentraţii fatale. Secat de puteri cu fiecare rând, se umilea cu o seninătate înspăimântătoare. Şi strângea, nu fără să-şi dea seama, sedimentele din care avea să iasă la suprafaţă un continent, *Craii de Curtea-Veche*. Adresele lui, notate în colţuri de scrisoare, mai fuseseră, până

atunci, Strada Crângaşi Grant 1 şi Strada Miron Costin 42. Fiecare cu înţelesurile ei ascunse. În Grant, locuise la mama lui, Maria Constantinescu, fostă muncitoare la Regie, ca să facă economii *la chirie, lingerie şi mâncare*. De îndată ce banii trimişi de tată i-au îngăduit, *Mathieu* a fost bucuros să se mute singur şi şi-a găsit, mai întâi, o odaie pe la Gară, pe dreapta Căii Griviţei. Cum vor fi arătat cămăruţele acestea închiriate în jurul Gării de Nord? Ziua stătea ascuns în casă, învăţând pentru examene. Noaptea târziu, după orele 11, fugea să *dineze* fin la *Capşa* ori la *Enescu* sau se ducea în plimbare la Şosea, dacă avea cu cine împărţi costul unei curse cu trăsura. El, *cel mai ilustru herald al acestor timpi decăzuţi,* ieşea să-şi pândească eroii, să-şi răcorească fruntea, să se dăruiască visării cu ochii deschişi. Se socotea perfect informat în legătură cu mondenităţile Bucureştilor şi i le povestea amicului din Franţa cu o candoare şi o sinceritate la fel de măreţe şi dezarmante pe cât îi erau de fireşti cinismul, snobismul şi îngâmfarea. Atmosfera cartierului e descrisă sumar: *Eu am atribuit tăcerea ta unor încurcături ale poştei, dacă nu chiar a indiscreţiei vreunui vecin sau vecină, care sunt epataţi de felul cum trăiesc singur la mahala, nu am nici o slujbă, primesc scrisori şi telegrame din Paris şi Berlin şi ies sau à la fonfé sau deghizat noaptea*. Suntem în 14 aprilie, 1908. Următoarea scrisoare către Boicescu, din 27 mai 1908, este expediată din Strada Atelierului 10. Dacă nu e vorba de vreun limbaj secret, motivul mutării din Popa Tatu în Atelierului, mărturisit în scrisoarea din 7 mai, este, pentru început, fiind vorba de Matei, aproape de neimaginat: *...acum sunt obligat să mă mut din pricina celor nouă găini care mi-au rentat peste două sute treizeci de ouă cu totul, dacă nu mai mult, şi vreau să le pun pe unele să clocească. De altfel, încă sunt trist, şi dacă n-ar fi singurătatea şi libertatea aş fi şi mai nenorocit.* Iată-l pe băiatul poreclit *domnul conte* de sora sa vitregă, Tuşchi, crescând găini, la mahala, preocupat de coteţe, de

clocit şi de comercializarea ouălor. E amuzant să-ţi imaginezi scena mutării lui Mathieu Jean Caragiale, cu găinile, cu ouăle, peste Piaţa Matache, din Popa Tatu, în Strada Atelierului, unde Matei a locuit mai multe luni, găsind probabil condiţii mai bune pentru galinacee. Numărul 10 nu mai există, dar la numărul de alături, ultimul rămas în picioare înainte de piaţă, o curte destul de mare se întinde în faţa clădirii cu etaj şi balcoane de lemn. Se poate imagina o casă asemănătoare la numărul 10, acum exact o sută de ani, cu o curte la fel, unde găinile îşi duceau traiul nesupărate de tumultul pieţei, iar ouăle puteau fi vândute din poartă. Matei nu mai pomeneşte niciodată de ele, dar este impresionat şi îi scrie prietenului său, când un *Ghica Budeşti (un om comic) mi-a spus că nevasta lui Jaqui Bogdan, colonela, se ocupă cu cultura găinilor şi a păsărilor în Bucureşti chiar.* Dacă trecând pe Strada Popa Tatu astăzi căutăm numărul 70, vom găsi o clădire în calcio vecchio, închisă la culoare, desigur, alta decât aceea unde îşi găsise Matei o odaie, singur. Dar, printr-un gang, în stânga, se întrezăreşte, într-un arc de lumină, în fundul curţii, un spaţiu unde ne putem imagina că era puţin loc pentru coteţe, poate şi pentru un petic de grădină, şi pe vremea studentului la drept. În fond, harnicele puicuţe din Popa Tatu şi din Atelierului nu erau decât un mesaj indescifrabil al viitorului practic: mai târziu, când s-a întâmplat să ajungă, precum visase, castelan la Sionu, şi gospodar, de nu foarte norocos şi iscusit, cel puţin plin de silinţă, devotat moşioarei de zestre a Maricăi, cu steag ridicat pe catarg când proprietarii domeniului erau acolo, Mateiu Caragiale avea să se ocupe programatic de creşterea păsărilor de curte şi nu se poate să nu se fi gândit la găinile din tinereţe. Scriindu-i, în 1930, lui Rudolf Uhrynowsky, ziarist la *L'Indépendance Roumaine*, autorul *Crailor* plasa, între paragrafele consacrate politicalelor abile cu privire la decoraţii şi posturi sigure, un lung pasaj consacrat orătăniilor: *Ginta curcănească, ce înfloreşte sub auspiciile mele la Sionu, răspunde*

sforţărilor pe care le-am desfăşurat pentru îmbunătăţirea ei. Precum cei din soiul Laval, ai cărui toţi bărbătuşi se numeau Guy şi ale cărui toate femeiuşte se numeau Guyonne, toţi curcanii mei se cheamă Ghiţă şi toate curcile Ghiţoaie. Cei şase mai vârstnici, veritabili landgravi, mereu inseparabili, îşi petrec timpul în dispute, turniruri, ba chiar dueluri. Ghiţă I-ul, cel negru, mai e supranumit şi Crăcănel, fiind rămas astfel după o lungă luptă cu salturi prodigioase

Viaţa îşi are nebănuitele ei constante. În 1930, Mateiu Caragiale devenise un scriitor afirmat şi preţuit, putea privi cum flutură steag cu blazon la Sionu, dar lipsa de bani şi creşterea păsărilor de curte nu dispăruseră dintre grijile lui. La fel cum, să nu uităm, pe lângă cuştile cu găini premonitorii, în camionul tras de cai trebuie să se fi aflat, cu grijă aşezat în cufăr, şi romanul în franţuzeşte, la care odrasla celui mai mare scriitor român în viaţă din epocă lucra, din când în când, raportându-i prietenului de la Paris că a mai adăugat o pagină, şi sperând pentru amândoi o schimbare de destin, odată cu publicarea, prin subvenţie, a cărţii sale. Paginile migălite atunci, la lumina lămpilor din odăile de mahala, nu erau decât prefigurare, exerciţiu pentru scrierile care aveau să-i aducă locul particular, unic, în literatura română. Dar scrisorile pe care el le aşternea tot atunci, cu atâta nerv, cu atâta simţ al nuanţării, cu atâta joc de scenă, se nutreau direct din substanţa hărăzită romanelor, încheiate sau nu. Ar fi putut fi scrisorile naratorului din *Craii de Curtea-Veche*, ale tânărului căruia Pirgu îi şuiera cu veninoasă dojană: *Se vorbea astăzi, înainte să vii, că te-ai apucat să scrii un roman de moravuri bucureştene şi m-am ţinut să nu pufnesc în râs. Ba nu zău; dumneata şi moravuri bucureştene! Chinezeşti poate, pentru că în chestia asta eşti chinez; cum ai să cunoşti moravurile, când nu cunoşti pe nimeni; mergi undeva, vezi pe cineva? Afară numai dacă ai de gând să ne descrii pe noi, pe Paşa, pe mine, pe Panta; cu altcineva nu ştiu să*

ai a face!... a! da, Poponel, amicul. Ei, dacă ai merge în case, în familii, s-ar schimba treaba, ai vedea câte subiecte ai găsi, ce tipuri! Cine i-a mai vorbit ambiţiosului june atât de ironic, cine l-a mai îngropat în atâta derâdere? Pirgu este singurul care nu scrie, din grupul rătăcitor prin oraşul îmbătrânit în rele, însă lui îi e sortită o abjectă carieră de succes pe plan social. Dar Matei, autorul, cu dubla lui identitate, de personaj şi de scriitor, ironic şi decis să-şi descarce toate acumulările de obidă şi amar, se va amuza, cu un sarcasm care bate foarte departe, să-l privească pe Pirgu şi sub aspectul acesta: ce-ar putea scrie, dacă ar scrie, bufonul odios? Şi ne oferă două posibilităţi. Cea dintâi este imaginată de însuşi Pirgu, al cărui tată moare prea târziu pentru a-i fi oferit fiului libertatea realizării de sine. Dacă moartea lui ar fi avut loc la timp, Gore ar fi putut deveni: *Avocat şi profesor la universitate. S-ar fi îndeletnicit, în ore pierdute, şi cu literatura, ar fi biciuit moravurile, ar fi comis piese – piese proaste, bineînţeles istorice, – şi însăila lungi dialoguri între personagii din veacuri deosebite, juca rolurile de forţă, se bălăbănea, sforăia, mugea*. Astfel, autorul îi dă personajului său libertatea de a-şi închipui, după voia lui, profilul de ipotetic scriitor, moralist şi livresc. Dar ne oferă, cu voluptate, şi varianta aceluiaşi Pirgu scriitor, imaginată de narator însuşi, în aqua forte, aparent ca un răspuns la reproşul umilitor că el, începătorul, nu ar cunoaşte îndeajuns lumea despre care vrea să scrie. Ce lume cunoaşte, în schimb, Pirgu?: *Să fi voit el, cu darul de a zeflemisi grosolan şi ieftin, cu lipsa lui de carte şi de ideal înalt şi cu amănunţita lui cunoaştere a lumii de mardeiaşi, de codoşi, de şmecheri, de teleleici, a năravurilor şi a felului lor de a vorbi, fără multă bătaie de cap, Pirgu ar fi ajuns să fie numărat printre scriitorii de frunte ai neamului, i s-ar fi zis maestrul, şi-ar fi arvunit statui şi funeralii naţionale. Ce mai schiţe i-ar fi tras, maica ta, Doamne ! De la el să fi auzit dandanale de mahala şi alegeri.* Mânia revărsată în aceste rânduri se

dospise şi aici, în cartierul de lângă piaţă, se acumulase, masă critică, pentru o explozie ce nu ar mai fi putut fi oprită de nimeni şi de nimic, împotriva celui care cu adevărat scrisese, în felul lui, *dandanale de mahala şi alegeri*. Numai în privinţa funeraliilor naţionale şi ale statuii se înşela într-o anume măsură fiul, dar se înşela cu bună ştiinţă. Erau văluri din cerneală de sepia, mici măşti care nu puteau ascunde efigia menită să încaseze împunsăturile letale.

Cât despre I.L. Caragiale însuşi, a locuit şi el în zonă, pe Strada Berzei 70, adresă trecută la 24 februarie 1904 în cunoscuta scrisoare către protopopul Ilie Dăianu din Ardeal, pe vremea când tatăl lui Matei căuta un loc pentru exilul său voluntar: *Vă mai amintiţi, sper, de cele ce am vorbit împreună vara trecută, când eu am fost în treacăt pe la Cluj. Eu v-am arătat atunci intensa mea dorinţă de a mă stabili în mijlocul d-voastre; iar dv. şi prietinii cari erau de faţă aţi binevoit a-mi arăta că dorinţa mea nu ar fi tocmai peste putinţă de realizat. Stăruiesc astăzi în dorinţa aceea mai mult ca oricând. Ce împrejurări mi-au hrănit-o şi mi-o hrănesc zilnic – vă rog (cum dacă vă amintiţi, v-am rugat şi atunci) să nu mă întrebaţi; va veni momentul să le aflaţi: cunoscându-mă mai de aproape, mai lesne le veţi înţelege*.

Casa de la numărul 70, de pe Berzei, mai există şi astăzi, în 2008: tip vagon, cu patru ferestre spre stradă, alură bătrânească, o culoare galben-cenuşie, intrarea prin curte, o curte îngustă chiar şi pentru clădirea asta nu prea mare, cu fronton triunghiular deasupra treptelor intrării puţin decroşate. Acoperişul în trei ape, în pantă, prevăzut cu câte o lucarnă tip *l'oeil de boeuf*, în centrul fiecărei laturi, se încheie pe creastă cu un soi de paratrăsnet semeţ, a cărei săgeată centrală e înconjurată de patru lujeri de metal răsfrânţi în jos, un ornament de acoperiş cum rar se mai văd, care, cu siguranţă, îl va fi amuzat pe Caragiale, mare cârcotaş în ceea ce priveşte decoraţiunile caselor bucureştene din

vremea lui. Felul în care arată clădirea mă face să cred că este aceeaşi cu locuinţa de câteva luni a scriitorului, pe când scria plin de o tristeţe niciodată dizolvată, nici în umor, nici în sarcasm, nici în uitare: *Ce vă pot spune acum e că aş intra în mijlocul dv. cu sufletul plin de prietenie recunoscătoare: acolo m-aş afla în sfârşit ajuns la liman ocrotitor; acolo m-aş putea vindeca în linişte de-atâtea ş-atâtea ofense, mâhniri şi amărициuни, acolo, cu spiritul senin, aş putea urma nedesăvârşita mea carieră literară, atât de des întreruptă de adâncă descurajare.* Acest vis modest nu avea să se împlinească, limanul ocrotitor din Ardeal se dovedeşte de neatins. Soarta îl va duce pe Caragiale cu mult mai departe. În decembrie 1904, invitat de tatăl său la Berlin, unde acesta tocmai se instalase, după o călătorie prin Europa şi după ce tentativa de a locui în Transilvania eşuase, Matei îi adresează o scrisoare prietenului său Nicolae Boicescu: *Eu sunt la Berlin de mai bine de o lună. Oraşul e nou şi curat, mai ales în cartierele noi unde toate casele sunt ca nişte prăjituri şi sclipesc de curăţenie toate geamurile şi clanţele de pe la uşi.* Nici o vorbă despre familia Caragiale. Scrisoarea este un reportaj despre aspectul oraşului, atelaje, magazine, parcuri, călăreţi. Privirea iute şi cuprinzătoare spre *echipajul împăratului, spre caii din Tiergarten, spre toptangiii milionari cari fac un lux enorm,* fraza mătăsoasă lasă impresia că viitorul scriitor *îşi face mâna* şi absolut tot ce i se întâmplă nu e decât materie pentru cărţile pe care le proiecta şi le va şi scrie. Tatăl şi fiul, sub acelaşi acoperiş, la Berlin, chinuiţi la fel de toate febrele şi incertitudinile creaţiei, dar întotdeauna în paralel, fără să se mărturisească, fără să aibă nici o încredere unul în celălalt, fără să se încurajeze şi să-şi surâdă vreodată.

Mai târziu, câteva luni înainte de a muri, Caragiale va face totuşi, pentru fiul lui cel mare, un gest fundamental. Până atunci, Mateiu acţionase în felul lui, crezând că ştie să aleagă ce i se potriveşte

mai bine şi renunţând la eforturile superflue – de exemplu, studiile universitare, de Drept, la Berlin, dar şi la Bucureşti. Visa şi tăcea. Nu şi în faţa tatălui său, nu şi în paginile jurnalului, unde îşi descărca poverile. Scrisese în singurătate, dar îi arată tatălui poeziile. Din reacţia părintelui, care vine din Germania anume să-l ajute să publice sonetele la Iaşi, la cea mai prestigioasă revistă literară a timpului, *Viaţa Românească*, se poate înţelege tensiunea aşteptării părintelui ca odrasla cea năbădăioasă să-şi găsească drumul. Lectura ciclului de poeme trebuie să fi fost cu totul aparte. Snobeţea fiului nu era stearpă, ceva se mişca. La lecturi asistă şi prietenul tatălui, Alexandru Vlahuţă. Când venea la Bucureşti, Caragiale locuia în Palatul Funcţionarilor Publici, la Vlahuţă, la Capul Podului Mogoşoaiei, Piaţa Victoriei de astăzi. Acolo se va fi petrecut scurta şedinţă de cenaclu. Vlahuţă îi şi însoţeşte la Iaşi, la redacţia revistei *Viaţa Românească*. Nici unul dintre ei nu s-ar fi înregimentat în acţiunea de lansare, dacă nu ar fi fost convins de valoarea reală a producţiei. Proaspătul poet apare astfel încadrat de autorităţi literare de primă mână, în faţa judecăţii ieşene. Comitetul de lectură se lărgeşte, poeziile sunt citite în faţa lui G. Ibrăileanu şi a lui G. Topârceanu şi, după cum reiese din *Amintirile de la Viaţa Românească* ale lui Mihail Sevastos, şi alţi scriitori sunt de faţă. Cu toate că Topârceanu formulează obiecţii clare faţă de creaţiile juniorului, Ibrăileanu alege treisprezece dintre ele, iar întâlnirea poate fi socotită un succes, de vreme ce în numărul 4 din 1912 al *Vieţii Româneşti* poeziile de debut ale lui Mateiu Ion Caragiale văd lumina tiparului.

Întâmpinarea craiului în cetatea literelor nu este însă pentru el un moment de bucurie. Din tot ce însemnase călătoria la Iaşi, Mateiu Caragiale va reţine numai discuţia din tren, la întoarcere, când rebelul, expunându-şi proiectele de carieră politică, îşi provoacă tatăl să-i strige, din nou, ca un blestem: *N-ai să fii nimic din toate câte le visezi, nimic,*

nimic, te înşeli amarnic bizuindu-te chiar pe cel mai mic sprijin din partea mea. Îşi văzuse tatăl venind de la Berlin, anume ca să-l asiste la lansare. Numai datorită lui publicase la *Viaţa Românească* – un bun început în formarea unui statut social onorabil. Dar, douăzeci de ani mai târziu, la 30 noiembrie 1931, Mateiu nu-l iertase încă pentru scena aceea din tren. Scriind despre decizia lui de a renunţa la tutun, la ceai şi la cafea, dozându-şi riguros vinul, fiul îşi va motiva hotărârea amintindu-şi de excesele tatălui, evocând cu un arţag nestins: *manifestările penibile, provocate de abuzul de alcool şi de tutun. Întorcându-ne împreună de la Iaşi, mi-a făcut o scenă de o violenţă extremă. M-a certat pentru ambiţia mea pe care o socotea condamnabilă, îmi prezicea eşecul sigur al planurilor mele de viitor, care ar fi ridicat în al nouălea cer pe oricare alt tată. Şi îmi schiţa un program de viaţă şi de carieră care ar fi făcut din mine cel din urmă dintre nenorociţi şi-mi trezea serioase nelinişti asupra stării mele mintale. N-ai să fii niciodată, îmi şuieră el, ca o concluzie, şef de cabinet, niciodată, niciodată!* Mânia părintelui, fiul o atribuia, cu sinceritate, alcoolului, şi nu disperării paterne, la fel de sincere, în faţa unui copil imposibil de înţeles. Retrăind momentul, răzvrătitul simte nevoia să sublinieze, pentru sine, că totuşi, după numai cinci luni de la cumplita proorocire din tren, el, Mateiu, fusese numit şef de cabinet al ministrului Lucrărilor Publice. Dar oare s-ar fi petrecut acest fapt fără sprijinul postum al tatălui, prin autoritatea lui, prin amintirea încă vie, prin însăşi conjunctura morţii lui?

Mai departe însă, Mateiu s-a descurcat singur, aşa cum singur se afla în faţa foii de hârtie. Şi ce nu i-a mai spus tatălui său în faţă, îi va reproşa în cartea cea mare: *darul de a zeflemisi grosolan şi ieftin, lipsa lui de carte şi de ideal înalt şi amănunţita lui cunoaştere a lumii de mardeiaşi, de codoşi, de şmecheri, de teleleici, a năravurilor şi a felului lor de a vorbi...*

Ciudat că trecerea dintr-o locuinţă de pe Strada Popa Tatu într-o alta, de pe Strada Atelierului, o mai săvârşise, cu numai câţiva ani mai înainte de Mateiu, un alt mare artist, Ştefan Luchian. Mutarea nu fusese la fel de directă. Pictorul a mai locuit între timp în Ştirbei Vodă, apoi, în 1900, exact în anii când a pictat fresca din demult dispăruta Biserică Brezoianu, a stat în Strada Sfântul Ionică. Venise în Popa Tatu în 1897 şi închiriase, exact ca Mateiu, o cameră mobilată la o bătrână. Era urmarea sărăcirii pe care o trăise, prin reaua voinţă şi nepriceperea unor neamuri, precum şi datorită necinstei unor prieteni. Trecerea în Strada Atelierului, unde a stat între 1901 şi 1902, coincide cu primele semne ale gravei lui boli, care avea să-l paralizeze şi să-l ucidă înainte de vreme. Atunci s-a internat la Spitalul Pantelimon al doctorului Gheorghe Marinescu. Din scrisorile adresate de pe patul de bolnav lui Constantin Mille sau lui Alexandru Clavel, putem avea imaginea tânărului de 32 de ani, care a străbătut şi el, la vremea lui, răscrucea, cu sufletul plin de nelinişte amară: *De la părinţi am avut tot, poate afară de sănătate, mi-au lăsat niţică stare din al cărui venit puteam să trăiesc de azi pe mâine. S-au găsit însă oameni atât de teribili care să mi-o mănânce fără nici o frică de Dumnezeu că lasă un om lipsit de orice mijloace pentru lupta de toate zilele, şi cu o meserie care nu produce nimic. Cu toate astea, le văd prin gazete numele de luptători conştiincioşi, caractere nestrămutate, cinstiţi şi altele, când locul lor ar fi la puşcărie dacă aş fi dat numai o petiţie la judele de instrucţie. N-am făcut-o fiindcă nu-mi place să-mi răzbun, i-am lăsat în plata Domnului. Deşi nu aveam nici cea mai mică cunoştinţă de cum se câştigă banii, de multe ori cu prisos am ajutat şi pe alţii. Un singur lucru mă întristează mai mult şi acesta este că nu pot face pictura pe care am iubit-o atât de mult. Am lucrat o serie de ani fără să fiu vreodată mulţumit de ce făceam (...). Cât am îndurat în acest interval, de câte ori lucrând nu uitam să mă duc la masă şi mă*

pomeneam cu ceasurile 5 sau 6 istovit şi pe pânză nimic. Astfel îi scrie directorului ziarului *Adevărul*, iar prietenului său, arhitectul Clavel, i se plânge cu spaimă copilărească: *Îmi merge rău de tot, şi dacă va continua aşa în curând voi fi amorţit de sus şi până jos. Toate coastele şi coloana vertebrală mă ţin de parcă aş fi în fiare...*

Boala îi va acorda o amânare. Din anii petrecuţi în Popa Tatu şi în Atelierului datează tabloul *Safta, florăreasa* şi tot atunci Luchian a pictat frontonul Palatului Funcţionarilor Publici din Piaţa Victoriei. Dacă Mateiu Caragiale a locuit la numărul 10, care nu mai există, Ştefan Luchian a stat la o casă distanţă, la numărul 14, care a supravieţuit. Doamna Duduţa Olian, căreia oraşul Bucureşti îi dezvăluie câteodată taine inaccesibile oricui altcuiva, mi-a dat adresa exactă a pictorului, spunând despre casa de patrimoniu, minusculă, cu fronton şi două coloane de templu grec la intrare, albă, pe cât lasă a se vedea din ea reclamele şi tarabele improvizate din jur: *Poate că a fost cea mai frumoasă casă în care a locuit Luchian!* O casă preţioasă în sine, prin ceea ce reprezintă, şi importantă pentru unul dintre locatarii ei, zugravul Ştefan Luchian. O merităm? Cât va mai avea puterea să supravieţuiască?

Să-l mai adăugăm, printre cei care au locuit în zona Berzei-Buzeşti-Griviţa, pe Liviu Rebreanu. El a stat cinci ani, din 1924 în 1929, cu chirie, pe Popa Tatu, la numărul 85, exact la cumpăna dintre adresele din zonă ale lui Mateiu, dar cu vreo 16 ani mai târziu... Când a venit să locuiască acolo, împlinise treizeci şi nouă de ani, era un scriitor respectat, pe deplin afirmat, şi este chiar atunci vizitat de un tânăr reporter, care povesteşte, peste vreo şase decenii, întâlnirea. E vorba de Ioan Massoff, istoric al teatrului românesc, distins om de litere, care şi-a sacrificat opera proprie, pentru a-şi împlini menirea de martor şi cronicar. În memoriile lui, intitulate *Între viaţă şi teatru*, el îi face un portret aparte lui Liviu Rebreanu. Cum, întotdeauna, tânărul Massoff are grijă să creioneze şi o schiţă a

decorului în care locuieşte personalitatea intervievată, avem o scurtă imagine a acestui colţ de Bucureşti aşa cum arăta acum peste opt decenii. De pe atunci, casa arăta veche şi plină de locatari de tot felul, dar, în odăile ei mari, un scriitor putea să trăiască onorabil, într-un decor modelat pe gustul lui. *L-am vizitat pentru prima oară pe Liviu Rebreanu la sfârşitul lui octombrie 1924. Locuia la capătul străzii Popa-Tatu (numărul 85) în Piaţa Matache Măcelaru (de-abia se mutase din strada Polonă nr. 13) la etajul unei case vechi, cu mulţi chiriaşi, case ce stau şi astăzi neclintite (şi pe care continui să le salut, în memoria fostului locatar, din goana autobuzului). Rebreanu, căruia romanul* Ion *îi fusese tipărit în trei ediţii, iar* Pădurea Spânzuraţilor *în două, recent fiind ales Preşedintele Societăţii Scriitorilor Români, ştia să anuleze distanţele, încât tânărul vizitator prindea repede inimă. În camera vastă, cu pereţii acoperiţi de cărţi, îşi făcea, din ce în ce, loc întunericul; pe birou se afla, parcă pregătită să-şi înceapă lucrul, maşinuţa de spirt pentru cafea, vecină cu o cutie de tutun.*

Locuinţa aflată în gura pieţei era, totuşi, foarte convenabilă. În notele la *Jurnal*, Niculae Gheran observă: *De la sfârşitul anului 1924, (Rebrenii) locuiau în str. Popa Tatu, unde ocupau, pentru prima oară, un apartament mai bun: vestibul, sufragerie, dormitor mare, birou, salonaş, dependinţe*. Era o casă de raport, construită după tipicul hanurilor, cu o intrare prin gang, care ducea într-o curte îngustă, cu mai multe uşi spre apartamente. Jos erau magazine. Şirul de opt ferestre de fiecare etaj etalate spre stradă provenea, evident, de la două apartamente, probabil simetrice. În extremităţi, ultimele două uşi se deschideau spre balcoane. Astăzi, casa este o ruină locuită. Ferestrele faţadei sunt unele astupate cu cărămizi, altele simple orbite goale. Sunt şi vreo două-trei geamuri perdeluite cu zdrenţe, în spatele cărora trăiesc, în condiţii inumane, oameni cu copiii lor. Curtea îngustă şi murdară e totdeauna plină de lume. În

dreapta clădirii, acoperişul s-a prăbuşit, calcanul se arată ştirb, câteva grinzi negre vorbesc de incendii ratate. În încăperile din adâncul casei se ascund locatarii, iar în faţă, magazinele înfloresc ca nişte buruieni pe moloz. Sunt acolo o vulcanizare, o firmă de aer condiţionat, un xerox şi, purtând singura firmă particularizată, pictată de mână şi frumos colorată, cu o formulă voit retro: *La Murgu, pălării pentru bărbaţi şi dame,* un mic magazin de modă. Acum peste optzeci de ani, Rebreanu a trăit aici momente importante din viaţă; atunci a fost numit director al Teatrului Naţional şi aici a început să-şi scrie, la 24 iunie 1927, jurnalul. Puia Rebreanu povesteşte: *Nici mama mea, nici eu nu am ştiut, vreme îndelungată, de faptul că, în tăcerea nopţii, cel ce se afla aplecat pe albul hârtiei înceta să se mai adreseze generaţiei lui, epocii în care trăia, ci generaţiilor viitoare, cititorilor de acum şi de mâine. (...) Jurnalul poartă caracterul monologului interior, fiind reflexul unei desăvârşite solitudini.*

La care dintre ferestrele oarbe acum lucea atunci, până la cinci dimineaţa, lumina lămpii de birou? Aici au venit să-l viziteze Camil Petrescu şi Ion Minulescu, aici i se telefona de la cabinetul primului ministru Iuliu Maniu, şi-l sunau mereu scriitorii: Corneliu Moldovanu, I. Peltz, Emanoil Bucuţa şi mulţi alţii. Locuise întotdeauna cu chirie. Visa să aibă o casă a lui. Încearcă să perfecteze, în acest sens, o înţelegere cu o editură şi povesteşte scena în jurnal: *sunt hotărât să dau o carte la d-voastră, numai cu condiţia să-mi faceţi casă*. Pancu, de la *Cultura Naţională*, îi răspunde: *Îţi facem. Eu am şi terenurile şi societatea de construcţii, încât cădem repede de acord*. Cunoscător al dedesubturilor editoriale, Rebreanu subliniază: *Dar numai atunci când veţi avea organizată o desfacere într-adevăr bună, ca să nu-mi ţineţi cartea în pod.* Casa aceasta nu va fi niciodată construită. Când, în 1937, răspunde la ancheta *Eu şi strada mea*, iniţiată de ziarul *Adevărul*, Rebreanu locuieşte la ultima sa adresă, în Bulevardul Elisabeta 97 (azi

Kogălniceanu 51), unde va fi pusă peste zeci de ani plăcuţa de marmoră cu inscripţia: *Aici a trăit şi a creat între anii 1934-1944, scriitorul...* Ancheta apare la 9 februarie 1937, în ziarul *Adevărul*. Răspunsurile lui Liviu Rebreanu se constituie într-o confesiune controlată de umor şi se încheie astfel: *Ancheta e doar mijlocul de a avea gratis şi colaborări pe care altfel nu le-ai obţine nici plătind onorariile cele mai grase.* Această glumă nu poate ascunde melancolia profundă a mărturisirilor: *Fiindcă nu numai în literatură, dar şi în viaţă sunt tradiţionalist, visul meu a fost să ajung proprietar, oricât de modest, în Bucureşti, să mă fixez şi mai ales să scap de grija chiriei. N-am reuşit până acuma – şi slabă nădejde să mai reuşesc de aci înainte, afară dacă nu se va întâmpla vreo minune. Cred în Dumnezeu, cred prin urmare şi în minuni, dar nu pentru un simplu scriitor.* Despre casa din Popa Tatu, Rebreanu nici nu aminteşte. Şi totuşi, el revine în tumultoasa răspântie cu Calea Griviţei, vorbind de prima cameră mobilată pe care o închiriase la *debarcarea* în Bucureşti: *Cum a scăpat strada Buzeşti şi mai cu seamă căsuţa amărâtă de la numărul 13 de numeroasele alinieri şi sistematizări ce au bântuit Capitala e de neînţeles. Cert e că până azi nu s-a schimbat nimic. Casa se află în aceeaşi stare de dărăpănare ca şi pe vremea când eu locuiam camera din fund a corpului de la stradă. Alături, în colţ, aceeaşi plăcintărie, iar în curtea lunguiaţă, aceeaşi murdărie cu tot atât de numeroşi chiriaşi necăjiţi, adăpostiţi în nişte cămăruţe mizerabile... După atâţia ani, mai deunăzi, vrând să revăd cea dintâi locuinţă a mea în Bucureşti, am intrat în curte. Am avut impresia că m-am întors brusc în trecutul depărtat, că regăsesc pe aceiaşi oameni, cu aceleaşi dureri şi necazuri – ca şi când timpul s-ar fi oprit pe loc demult, îngrozit de atâta sărăcie.*

Am trecut, la început de an 2008, pe Strada Buzeşti, căutând numărul 13. La cumpănă de veac şi de mileniu, timpul s-a urnit, a strivit cu totul căsuţa

de la stradă, tăbliţa cu numărul e pusă pe un colţ de zid vecin, un gard de şantier ascunde curtea îngustă, dar, prin gangul de la numărul 15 ajungi în pragul unui mic deşert murdar, care se întinde până în Strada Polizu, întrerupt, ici-colo, de câte o maghernită în ruină. Undeva, unde trebuie să fi fost fundul curţii, un copac bătrân şi frumos îşi înalţă crengile despuiate peste mizeria locurilor. Am revenit în stradă, am trecut pe lângă plăcuţa casei de-o primăvară a lui Eminescu şi a Veronicăi, pe lângă Hotelul Marna care fumegă din hornuri, navigând înainte, cât timp îi mai rămâne, apoi am ocolit pe după colţul cu Griviţei, pe lângă clădirea arsă, privind prin găvanele ferestrelor scările parcă desenate de Magritte, suind spre Victoriile neîntâmplate. Oţetarii nebuni cresc printre treptele atârnate în gol, de parcă vor trăi cât lumea. Dincolo de ruinele vechiului cinematograf, se vede iar, ca în palmă, deşertul din spatele clădirilor de pe Buzeşti. Casa de pe locul cămăruţelor lui Eminescu, de la numărul 5, arată ca un mic buncăr putred, într-o curte plină cu rufe puse la uscat, steaguri menite să anunţe că seniorii sunt acasă. Dacă ar intra acolo, Liviu Rebreanu i-ar recunoaşte: *aceiaşi oameni, cu aceleaşi dureri şi necazuri*. Hotelul Marna priveşte spre maidane cu ferestrele camerelor din dos. Pluta bătrână indică locul unde a fost casa cu numărul 13. Terenul e împărţit de proprietarii reintraţi în drepturi prin tot felul de îngrădituri improvizate. Spre Calea Griviţei, o firmă cocoţată în doi pari vorbeşte despre o întreprindere de construcţii, iar alături, un fel de râpă adâncă s-a umplut cu desişuri de tufe uscate, ca şi cum s-ar afla în mijlocul Bărăganului. N-ar fi de mirare dacă, de sub rădăcinile lor, s-ar auzi scâncetele puilor din vizuină. Deasupra clădirilor încă întregi din răspântie, sabia lui Damocles îşi învârte în aer tăişul sumbru. Oamenii îşi trăiesc în silă prezentul, nu se sinchisesc de trecut, se tem de ce va să vină, dar nu se clintesc din loc.

Ştiu că există planşete pe care s-au conturat planurile viitoarelor clădiri ce vor umple pustia de

astăzi şi ale arterelor ce vor fi tăiate peste casele mizere, peste zidurile de patrimoniu şi peste maidane, deopotrivă. Întreaga zonă pluteşte în tensiunea expectativei. Numai buruienile nu bănuiesc nimic şi cresc năvalnic graminee sălbatice, spini, rostopască şi lauri, peste mormanele de gunoaie, care mai întâi zemuiesc şi apoi se pietrifică, într-o fantastă geologie provizorie. Sus, pescăruşii mutanţi ai Bucureştilor se învârtesc peste câmpul din plin oraş, strigând ascuţit, laolaltă cu ciorile, cu porumbeii, cu guguştiucii şi vrăbiile. Locurile sălbăticite nu-şi aşteaptă şi nici nu-şi gândesc viitorul, dar el va fi, odată şi odată, strălucita cale, încă fără nume, dintre Piaţa Victoriei şi Catedrala Mântuirii Neamului.

Cu Mărgărita Iuca şi Maria Ecaterina Iuca, la Răspântia de la Popa Rusu

În 1987, s-a tăiat, din poruncă de sus, în ţesătura urbană dintre Bulevardul Republicii şi Strada Galaţi, zdrobindu-se cu nonşalanţă vile încântătoare şi grădini tăinuite prin spatele caselor, un soi de arteră bizară şi inutilă, de vreme ce existau, pe Hristo Botev şi prin Piaţa Rosetti, vechile linii de tramvai dintre Sfântul Gheorghe şi Lacurile Floreasca şi Tei, trasee potrivite, pe cât se putea, cu structura cartierului. Pe partea dreaptă a bulevardului, spre Calea Moşilor, fusese nimicită Casa Hamangiu, ca să se lege noul drum de Strada Paleologu, iar spre statuia lui Vasile Lascăr, mai multe străzi zac şi azi decapitate de-o parte şi de alta a brazdei tăiate în piatră. Îmi amintesc, pe un morman de moloz, o coloană în stil ionic, rămasă întreagă, zăcând ca un trup fără viaţă. În loc de faţade, spre stradă se lăţesc calcane, colţişoare virane, prea mici pentru a fi construite, năpădite rapid de gunoaie şi ierburi, faţade piezişe. Între timp, s-a mai construit câte ceva pe noua arteră, gigantul din coasta Bisericii Armeneşti şi alte două-trei clădiri, dar aerul de improvizaţie mai dăinuie, după aproape un sfert de veac. Rezultat al unui accident urbanistic cu autori fugiţi de la locul faptei, hibridul leagă Bulevardul Carol de Strada Vasile Lascăr, şi-l amintim pentru că de aici pornim spre ţinta noastră: piaţeta de la Biserica Popa Rusu. Fie pe Strada Marin Serghiescu, fie pe Inocenţei, fie pe Strada Popa Rusu, toate scurtate cu câteva case la acest capăt, dar nevătămate dincolo, în răscrucea unde se întâlnesc. Pe oriunde am veni, ne trezim după numai câţiva paşi într-o plasă de străduţe aproape neschimbate în rânduiala lor de peste o sută de ani. Din ziduri, ne vorbeşte duhul vechilor constructori de Bucureşti. Pentru că una e să ridici o cetate,

oriunde în lume, şi alta să colaborezi cu hazardul şi să laşi să apară, generaţie după generaţie, o reţea de drumuleţe şi răspântii, scurtături şi ocoluri, o reţea mereu frântă de câte un cutremur, înnoroiată în inundaţii sau ninsă de cenuşa incendiilor, necontenit împinsă spre margini, spre câmpie, după cerinţe de moment, strict particulare, într-o alăturare de clădiri ce nu făgăduieşte nici grandoare, nici confort, ci ajunge a cultiva, dar fără intenţie, cel mult pitorescul. Pentru că bucureşteanul nevoit să construiască sau să reconstruiască grăbit, împins de nevoi şi de spaime, era foarte atent cu binaua lui, dar nepăsător faţă de locul ei în structura urbană. Iar legile târgului, fie apăreau prea târziu, fie sunau prea enigmatic, fie erau încălcate cu o secretă, adesea inconştientă plăcere şi, nu o dată, în complicitate cu autoritatea administrativă!

Locul în care am ajuns, prin Strada Inocenţei, răspântia de la Biserica Popa Rusu, e un spaţiu bucureştean tipic, diform, fără preocuparea unităţii de stil sau de comunicare cu ce era dinainte construit acolo. Dar acum, când s-a alcătuit prin veac, când s-a rânduit, gard lângă gard, zid lângă zid, arcadă lângă arcadă, aşa ne-am dori să rămână! Cu arbori întinzându-se peste zăbrele, cu geometrii variabile de acoperişuri şi privelişti schimbate la fiecare pas, cu tipsia de iarbă curată din jurul bisericii, piaţeta de la Popa Rusu e o urzeală bucureşteană fericită. În montura ei, fiecare casă e pusă în valoare. Cupole, ancadramente trilobate, frontoane semeţe, logii brâncoveneşti, pridvoare simple, un repertoriu de arhitectură eclectică, adunată din durata a vreo două sute de ani, se înlănţuie într-o alcătuire plină de graţie. Ceea ce, pentru Bucureşti, e enorm. Ca-n mai oricare încrucişare de drumuri dominată de o biserică, sfântul lăcaş este cea mai veche întemeiere a locului. Este, de fapt, însăşi cauza pentru care a apărut piaţeta: aducând mereu lumea la liturghie, la locul niciodată întâmplător ales pentru altar, străduţele s-au direcţionat limpede spre ea. În punctul unde ne-am oprit, la colţul dintre Strada

Inocenţei şi Strada Popa Rusu, se află singura clădire relativ nouă din intersecţie, un bloc cu mai multe etaje, în stilul imprecis al anilor ’80, construit în locul blocului cubist interbelic, prăbuşit la cutremurul din 1977. Stând cu spatele la această construcţie, avem dinaintea ochilor numai casele de sfârşit de secol XIX şi început de secol XX, o ilustrare perfectă a descrierii Capitalei din *Marele Dicţionar Geografic al României*, de la 1898, coordonat de George Ioan Lahovari: *Casele din ziua de azi sunt în majoritate nouă, ele sunt construite din zid de cărămidă, ornamentaţia faţadelor nu lasă de dorit, iar stilul construcţiei lor este diferit, găsim de toate felurile, mai cu seamă însă: cele maureşti, rococo, renaştere, roman, elveţian; în timpul din urmă, s-a început a se amesteca în arhitectură şi motive naţionale române*.

Casele din faţa noastră, întoarse cu profilul spre stradă şi cu faţada principala spre curte, ocrotite cu grilaje de fier forjat, ilustrează perfect paragraful citat. *Găsim de toate felurile*: neoclasic, neoromânesc, vechi românesc, florentin, rococo, ba chiar, dacă ne uităm mai bine, pe după colţuri, şi internaţional.

Suntem într-o clasică răscruce bucureşteană, cu biserică şi şcoală, cu arbori uriaşi, adevărate repere în mahala. Faptul că magazine nu există decât la oarecare distanţă ţine de boieria locului. Casele din piaţetă au fost toate elegante, solide, mândre de înfăţişarea lor. Acum, unele îşi trăiesc ofilite clipele de cumpănă între stingerea deplină şi renaştere. Altele au fost vândute, renovate, supuse unui destin nou.

În numele străzilor întâlnite sub zidurile bisericii avem mostre ale fanteziei funcţionarilor de Primărie de-a lungul unui secol şi mai bine. În vastul articol consacrat Bucureştilor de *Dicţionarul Lahovari*, se preciza: *Nomenclatura stradelelor au (*sic!*) mai multe surse. Ele au fost numite după biserici, după numele unor persoane însemnate* (avem în răspântie Popa Rusu şi Marin Serghiescu), *zeii, personalităţile*

şi localităţile mitologice şi istorice contribuiesc de asemenea în mare parte. Străzile Termopile şi Licurg răspund acestei rubrici. Cea dintâi, străduţa dintre Popa Rusu şi Strada Arcului, îşi datorează numele îngustimii ei şi, prin aceasta, amintirii vestitei bătălii greco-persane de la Strâmtoarea Porţilor de Foc (Termopile), iar Strada Licurg este ultimul vestigiu dintr-o grupare existentă în cartier în primul sfert al secolului XX, când, pe lângă legislatorul spartan, îşi aveau câte o stradelă împăratul roman Marc Aureliu şi unul dintre cei şapte înţelepţi ai Greciei, atenianul Solon. Strada Bocşa (localitate), se numise înainte Strada Serei. Să fi fost a Înserării sau desemna locul unei foste sere, *loc închis şi acoperit, unde în timp de iarnă se conservă plante din clime calde şi cele ce voim a le păzi de frig*? Cât despre Strada Inocenţei, numele ei ţine de ceea ce dicţionarul amintit socoteşte a fi rodul *fanteziei edililor după vremuri,* autorii văzându-se obligaţi să deschidă o rubrică pentru *alte nume, ce nu se pot trece în categoriile precedente.* Să nu uităm însă că Strada Inocenţei face colţ, la celălalt capăt, cu Strada Speranţei şi, nu departe, există Strada Latină, numită cândva a Modestiei. Aşadar, se celebrau cândva şi valorile morale.

Biserica se înalţă în adâncul unei grădini înierbate, cu intrarea prin curtea comună cu a şcolii, rezultată din închiderea cu garduri, la ambele capete, a unei părţi din Strada Termopile, între Strada Popa Rusu şi Strada Marin Serghiescu. Partea cea mai apropiată de piaţetă a bisericii este absida nobil rotunjită a altarului, indicând răsăritul. Pridvorul cu arce în plin cintru a fost închis cu sticlă, gospodăreşte, prin grija enoriaşilor, mai atenţi la confort decât la tradiţie. Biserica are o turlă pe naos şi o clopotniţă deasupra pronaosului. Ocniţe cu chipuri de sfinţi dublează brâul care împarte în două registre trupul mare şi alb al lăcaşului. Peste brâu, mici arcate decorative înconjoară biserica, horă stilizată. La început, a fost şi aici o biserică din lemn, dar nu i se ştiu nici ctitorii, nici timpul. E

pomenită în felurite documente, la 1718, la 1776, la 1810. În 1813, a fost înălţată, din zid, biserica ctitorită de Manolache, vătaf de harabagii, adică de cărăuşi, harabaua fiind, aflăm din *Dicţionarul Universal al Limbei Române* de Lazăr Şăineanu, *un car mare de transport, cu laviţe (bănci) înăuntru, pentru persoane, sau fără laviţe, pentru mărfuri*.

Pe zidul interior, un act de naştere a fost dăltuit în piatră, o pisanie cu informaţii complete: *Această biserică se numeşte Popa Rusu şi se prăznuieşte hramul Sfânta Troiţă, Sfânta Cuvioasa Paraschiva şi Sfântul Ierarh Niculae. Cu ajutorul lui Dumnezeu, s-a făcut din temelie cu toată osârdia şi toată cheltuiala dumnealui Manolache vătaf de arabagii şi ostenitor preotul Andrei de la aceasta biserică, în zilele Prea Înălţatului Domn Ioan Gheorghe Caragea şi Prea Sfântului Mitropolit Nectarie. Pomeneşte Doamne pe robii tăi aceştia: Manolache, Ilinca, Safta, Voica, Marica, Andrei, Erei, Petre, Gheorghe, Păuna, Constantin, Ioan, Manole, Andrei, Teodor Erei, Dan presviter, Păuna presvitera, Ilinca, Stan, leat 1813 martie 17*. Pe o carte a bisericii există încă o inscripţie datată: *Această Sfântă Evanghelie s-a făcut de jupan Polihronie şi Marica, danie Popa Rus 1796, noiembrie 2*.

În cartea sa, *Din vechiul Bucureşti, biserici, curţi boiereşti şi hanuri între anii 1790-1791*, George T. Florescu aminteşte că, prin 1907, mai exista în curtea bisericii un morman de cărămizi, menit să amintească locul vechiului pristol, al primei biserici, numite de cartografii austrieci, pe hărţile lor, *Paparus*.

Mahalaua din jurul bisericii, cuprinzând, în viziunea lui George Costescu din *Bucureştii vechiului regat*, locurile dintre Biserica Oţetari şi Uliţa Armenească, se afla în *culoarea de galben*. Numele altor locuitori ai mahalalei Popa Rusu le putem afla şi din surse laice. În colecţia sa de documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti, George Potra publică următorul text, datat 1727,

august 24: *Adecă eu, Cara Mustafa, dinpreună cu soţia Hava şi cu feciorii miei, anume, care se vor iscăli mai jos, dat-am zapisul nostru în mâna lui Ştefan Cazacul, a fămeii lui, Ilina, ca să fie de bună credinţă. Precum să se ştie că le-am vândut o casă în mahala, drept taleri 10 pol, bani noi. Care casă iaste în mahalaua Popii Rusului, însă casă cu locul ei. Şi am vândut din a noastră bună voie, nesiliţi de nimeni şi cu ştirea mahalagiilor. Drept aceia, să aibă dumnealor a o stăpâni cu pace di către noi şi de către tot neamul nostru. Şi pentru adevărată credinţă, ne-am iscălit mai jos, ca să să crează.*

Eu Mustafa vânzător
Eu fămeaia lui, Hava vânzătoare
Eu Meameş, sin lui Mustafa, vânzător
Eu Hotea sin ego Mustafa
Eu Mustafa sin ego
Eu popa Eftenie ot mahala, martur[sic]
Eu Radul lifegiu, martor
Eu Radul aprod, martor
Eu Stoica cazacul, martor
Eu Bălăceanu cazacu, martor
Eu Dima, fustaşu, martor
Eu Chirul cazacul, martor
Eu Apostol cazacul, martor
Şi am scris eu popa Pătraşco, cu zisa lor.

Când, la 1832, *Politiia Bucureştilor*, adică Primăria din acele vremuri, emite *Catastihul patentarilor de neguţători şi meseriaşi împărţite pe corporaţii*, apar în liste şi *lăcuitori din mahalaoua Popa Rusu*, nu prea mulţi, pentru că şi parohia e mică: Ivan sin Ion se află în corporaţia *Bogasierii cu mărgelarii i mătăsarii, mămularii şi bohceagii.* Panait Hagi Androne făcea parte dintre *sureccii*, *capanlâi* şi *gelepi*, negustori străini, greci sau armeni*, specializaţi să cumpere de la săteni grâu, unt, miere, seu sau turme de oi, pe care le vindeau apoi la Constantinopole, cu preţ îndoit*, ne lămureşte

acelaşi Lazăr Şăineanu. Vasile Stoian era trecut, la 1832, între *cârciumari, rachieri, cofetari şi bucătari*. La *măcelari* îl găsim pe Dumitru Nicola Burghiu, la *pescari*, pe Dinu Panait. Între *işlicari, cojocari groşi* şi *calpaccii* – adică făuritorii marilor căciuli în formă de balon, din piele neagră de berbec – figurează Ion Ştefan. Marin Stan era cizmar, iar la *ibrişingii*, adică negustori de ibrişinuri, de mătase răsucită, de aţă de cusut, sunt amintiţi patru *lăcuitori*: Hristea Dragomir, Lazăr Carabet, Sarchez Babic şi Acic Ovanez. Nu le-a rămas decât numele într-o arhivă, toate locuinţele lor, în afară de aceea a harabagiului Manolache, au fost înlocuite, încă de pe la sfârşitul secolului al XlX-lea, de casele aflate şi azi aici.

Mai multe clădiri care mărginesc piaţeta fără nume, cu numerele împărţite între străzile din jur, poartă pecetea epocii lui Carol I şi, întocmai cum se spune în *Dicţionarul Geografic*, ornamentaţia lor nu lasă deloc de dorit: ancadramente bogate, peroane, marchize şi geamlâcuri, frontoane de toate formele, nimic nu lipseşte. La colţul dintre Popa Rusu şi Termopile, se aflã, pe partea dreaptă, o casă cu tot dichisul neoclasicului aplicat la o locuinţă de dimensiuni relativ modeste, dar cu alură. Intrarea se face din curtea cu poarta spre Strada Popa Rusu, printr-o uşă înaltă, cu peron dinainte. Peste treptele peronului se arcuieşte protector marchiza dantelată. Câte doi stâlpi, înzidiţi de-o parte şi de alta a uşii, măresc prestanţa clădirii. Sus, un fronton dreptunghiular accentuează faţada principală. Pe Strada Termopile se întinde o a doua faţadă, modelată de deschideri cu ancadramente bine marcate. În spatele ferestrelor se conturează arabescuri de zăbrele. Nu lipseşte fereastra oarbă, menită să menţină ritmul golurilor, chiar şi acolo unde nu e nevoie de o sursă de lumină. Frontonul acestei faţade e triunghiular, în timp ce faţada dinspre Popa Rusu, mai scurtă, dar echilibrată, poartă un fronton rotunjit. Este Casa Iuca şi vom reveni aici.

Dacă l-am conduce pe Claudio Magris în mica răspântie, el n-ar trebui să modifice cu nimic paragraful referitor la arhitectura bucureşteană din cartea sa, *Danubius*: *…stilul franco-balcanic se face mai greoi şi mai ornamentat, sedus de decoraţiuni şi încolţit de oroarea de gol, balcoanele şi fierul forjat accentuează curburile, zburdălniciile şi întortochierile, coloanele şi capitelurile năstruşnice*.

Are dreptate, în privinţa ororii de gol: leacul e ornamentul, adus gata turnat din ateliere, dar potrivit cu fantezie pe ziduri, iar mulurile din tencuială nu copleşesc, ci sunt vesele şi pline de graţie. Casa de pe partea stângă a Străzii Termopile ar putea ilustra perfect pasajul din Magris: ne apare prevăzută cu peron, cu o seră rotundă, din geamuri de cristal, acoperită de o cupolă încheiată cu un panaş de metal, are cornişa dantelată cu denticuli şi acante, iar intrarea este plasată sub un fronton arcuit, cu o fereastră mansardată ovală, culcată deasupra marchizei în evantai. Alături, la colţul cu Strada Licurg, o vilă croită înalt, cu pereţii puternici, a suportat fără să se poată apăra agresiunea unei renovări radicale, a fost mansardată, dobândind disproporţionate ferestre plantate vertical în panta acoperişului, iar stâlpii vânjoşi, din zidărie, ai balcoanelor, au fost înlocuiţi cu suporţi metalici, vopsiţi în alb, incongruenţi, ca un mic coşmar. Dar graţia nu e definitiv pierdută: la celălalt colţ cu Strada Licurg, casa de pe Popa Rusu 18, vopsită proaspăt în griuri argintate, mică şi elegantă ca o casetă de bijuterii, cu marchiză şi geamlâc, surâde seducător. Clădirea vecină, cenuşie, robustă, cu etaj, salută cu fineţe răspântia, printr-o fereastră cu arcade trilobate, *motivele naţionale româneşti*. La fel se arată, peste drum, pe Popa Rusu numărul 17, o casă etajată, cu grădină, balconaşe din lemn şi acoperiş în pantă. La colţul din dreapta cu Strada Marin Serghiescu, o altă casă boierească abia se lăsa văzută, în anii trecuţi, printre crengile uriaşului salcâm japonez, marcat cu plăcuţa de arbore ocrotit ca monument al naturii. Azi, salcâmul, tuns şi,

astfel, întinerit, lasă a se vedea şantierul de restaurare a casei. Nu numai proprietarii, ci şi trecătorii aşteaptă cu sufletul la gură să vadă chipul nou al vilei vechi.

Fără să poarte o plăcuţă distinctivă, în piaţetă, pe Licurg, mai există un arbore venerabil, un dud, revărsat dintr-o curte. Nu trebuie să uităm nici teii, nici castanii şi plopii din jurul bisericii. La colţul dintre străzile Bocşa şi Popa Rusu, în adâncul unei grădini, există o casă mică şi albă, cu cerdac de lemn, închis cu ochiuri de sticlă şi acoperiş în pantă repede. Pare o casă de ţară, dar e, de fapt, o casă de foarte vechi Bucureşti, cea mai veche din horă, despre care se crede că ar fi aparţinut lui Manolache, vătaful de harabagii, însuşi ctitorul care, prin diată, a hărăzit şi fosta sa locuinţă bisericii. Cândva, stăteau acolo nişte călugăriţe, le întrezăream în cerdac, erau de-o vârstă cu bordeiul lor mereu văruit după datini, de sărbătorile Paştelui. Era metocul Mânăstirii Pasărea. Să fie arhondaricul de care îşi amintea doamna Sanda Negroponte, în *Poveştile doamnelor din Bucureşti*? Azi, la poartă, o mică firmă, dinadins ruginită, vesteşte simplu: *Ceainăria Metoc*.

Peste drum, un front de case mărgineşte latura sudică a micii piaţete, rezultate din lărgirea străzii. Numărul 20 de pe Popa Rusu se caracterizează printr-o cornişă împodobită cu flori şi liane de ipsos. E o casă tipică celor numite *în stilul lui Carol I*, cu intrare prin curte. În spate, se arată o altă clădire, în stilul florentin interbelic, denumit uneori *stilul Carol al II-lea*. Alături, două case gemene, tip vagon, se privesc una pe alta, peste un spaţiu îngust. E un loc tăcut şi îngrijit, o casă de rugăciune datând de pe la sfârşitul secolului al XIX-lea, a Bisericii Baptiste Betania. Urmează vila de la numărul 24, o clădire somptuoasă, din cele cu patru faţade, în stil neoclasic, retrasă de la stradă, într-o curte cu arbori bătrâni. Prin anii 1950-60, aici au fost redacţia revistei *Cultul Mozaic* şi o bibliotecă a comunităţii evreieşti. Apoi, mica firmă a dispărut, vila cu luminator şi-a schimbat stăpânul, a fost restaurată,

vopsită într-un ocru la modă, din care se detaşau ornamentele, multe şi bogate, balcoane, stâlpi, baluştri, vase, toate zugrăvite în alb. Preţul plătit? Copacii din grădină, scoşi din rădăcini. Şi anul construcţiei, scris cu cifre romane, MCCCDXCIV, şters de pe fronton. Este o casă cu autor cunoscut. În *Bucureşti, un veac de arhitectură civilă, secolul XIX*, Cezara Mucenic precizează că primul proprietar a fost Theodor Basarabescu, iar arhitectul constructor a fost Iosif Câmpineanu, stilul casei fiind *eclectic, cu un repertoriu decorativ preluat din stilul Ludovic al XVI-lea*. Astfel restaurată, după un timp, casa a fost din nou părăsită, ca atâtea altele în Bucureşti, probabil în aşteptarea finalului unui proces sau, după un procedeu brevetat de unii arhitecţi fără vocaţie şi de unii investitori fără scrupule, în aşteptarea prăbuşirii sub povara propriei nimicnicii. E uluitor cât de repede se degradează o casă abandonată, aidoma cuiva care a pierdut tot ce-a iubit şi îşi aşteaptă sfârşitul.

Parcurgând din nou listele de alegători din preajma Primului Război Mondial, descoperim câţiva dintre locuitorii de atunci ai cartierului, poate nu chiar din piaţetă, dar, oricum, oameni ai locului. *Dr. Ştefan Minovici*, de pe Popa Rusu 30, doctor chimist, este marele savant, mijlociul dintre vestiţii fraţi Minovici. *Z.N. Dărăscu,* avocat, şi *Virgil N. Dărăscu,* proprietar, probabil fraţi, locuiesc pe Popa Rusu 9, iar casa lor – cu o roză a vânturilor în vârful frontonului triunghiular, înzorzonată cu muluri de ipsos şi gărduţ de acoperiş din fier forjat, cu un balcon peste intrarea îmbrăcată în cristal – apare fotografiată în *Bucureştiul în 1906*, de Frédéric Damé. Tot la numărul 9, figurează şi *Anastasie Dumitrescu,* inginer. Casa se afla acolo unde, acum, un mic bloc interbelic are aceeaşi adresă. Mai găsim între alegători pe *C.D. Sachelarie*, Popa Rusu 21, avocat, pe *Dimitrie Negreanu*, Popa Rusu 21, proprietar, pe *Alexandru Iuca,* Popa Rusu 18, magistrat, pe *Anton Mihăescu*, Popa Rusu 13, preot. Pe Strada Serei, Bocşa de astăzi, la numărul 4,

locuiesc *Ioan G. Istrate*, militar, şi magistratul *Bogdan Catargief*, iar la 7, *Stelian Ştefănescu*, proprietar. Pe Strada Inocenţei 4, stau *G.A. Columbeanu* şi *Ioan Gr. Stănescu*, avocaţi. Suntem într-un cartier al oamenilor legii. Pe Strada Martirului 3, locuieşte colonelul pensionar *Serghescu T*. Ce neam îi va fi fost lui Marin Serghiescu, zis Marin Naţionalu, luptător de la 1848, al cărui nume îl poartă astăzi strada?

Cea mai impunătoare clădire din zonă este şcoala din curtea bisericii, pentru care vara anului 2002 a fost una a reînnoirii. Personalizată cu elemente discrete, dar ferme de arhitectură românească, ea a dobândit o culoare dominant portocalie, optimistă, împestriţată de pete albe şi galbene care subliniază ornamentele. Dacă pentru casele mici aceste culori par stridente, pentru şcoală sunt numai bune.

În cartea ei de amintiri – *Poezie sau destin*, Agatha Grigorescu ne vorbeşte despre această şcoală, în care şi-a trăit trista adolescenţă de bucureşteancă prin adopţiune. Mai întâi, fetiţa orfană, adusă din provincie la internat de rude fără inimă, zăreşte de la distanţă, pe fereastra dormitorului din Strada Dorului (fostă Solon, iar astăzi Silvestru), crucea Bisericii Popa Rusu. Agatha este elevă la un *Institut de educaţie integrală pentru fete orfane*. Ceva mai târziu, în 1913, institutul, care are aproape două sute de eleve, se mută în localul şcolii de lângă biserică. Descrierea sălilor mari şi spaţioase, a clădirii ascunse de o alee de castani, corespunde înfăţişării de astăzi a şcolii. Încă din secolul al XIX-lea, e menţionată prezenţa unei şcoli lângă Biserica Popa Rusu. Pe vremea Agathei, clădirea va fi fost aceeaşi cu a şcolii de azi. La serbările Institutului, vine, în 1914, Alteţa Sa Principesa Maria. Pe sub castani, licăreşte în pagina de amintiri clipa festivă: *Ajunsei în faţa Principesei. Frumoasă, într-o rochie de culoarea zmeurei, cu o pălărie imensă de catifea neagră, garnisită cu o cunună de flori din acelaşi material cu al rochiei, iar pe umeri, cu o mantie de catifea zmeurie, puţin*

mai închisă la culoare, căptuşită cu fir de aur. Hipnotizată de apariţie, fetiţa hipersensibilă, care nu dormise toată noaptea, revoltată că discursul directoarei, pregătit după protocol spre a flata faţa regală, e ipocrit şi umilitor, lasă să-i cadă din mână foaia încredinţată spre lectură şi reuşeşte să spună câteva cuvinte, pornite din inima ei*: Fiţi îngerul ocrotitor al şcolii şi veţi avea întotdeauna recunoştinţa noastră!*

A fost Principesa îngerul ocrotitor al orfanelor de la Popa Rusu? Cine să mai ştie? Personajele măruntei scene au dispărut. Decorul s-a păstrat. Pentru Bucureştii noştri, e un miracol.

Într-una din casele aflate în piaţetă, prezentă pe hărţile şi pe listele de alegători de la începutul secolului XX, a revenit, după o jumătate de veac, familia care i-a dat numele. Primul semn, pentru trecători, a fost o placă memorială din marmură, cu o efigie de bronz şi câteva cuvinte: *Simeon A. Iuca, profesor, artist plastic, gravor*, *1907-1994*. Aflată la colţul dintre Strada Popa Rusu şi Strada Termopile, casa aparţine familiei Iuca de peste o sută de ani. Depozitarele poveştilor ei sunt doamnele Maria Ecaterina Iuca şi Maria Mărgărita Iuca, verişoare, nepoatele de fii ale vechilor proprietari ai casei.

Pictoriţa Maria Mărgărita Iuca trăieşte la Paris, dar, la sfârşitul anului 2007, a venit la Bucureşti pentru un dublu eveniment, cu o dublă localizare – o dublă expoziţie, a ei şi a tatălui ei, graficianul Simion Iuca: atelierul din Popa Rusu şi Galeria Dialog. Astfel am putut s-o întâlnesc pe călătoarea grăbită, mult solicitată şi entuziastă, care şi-a smuls din timpul ei foarte drămuit câteva ore, consacrându-le, ca pe-o ofrandă, casei părinteşti. Şi, aşezate la o masă scundă, privind atelierul cu pereţii albi şi înalţi, am adunat din frânturi de întrebări şi răspunsuri încă o poveste.

— Doamnă Mărgărita Iuca, această casă din răscruce, cu trei faţade, cu trei frontoane, aleasă ca model de locuinţă de pe vremea Regelui Carol I la expoziţia de la Galeria Catacomba din 1992,

fotografiată şi în catalogul-album al expoziţiei, are un nume: Casa Iuca. De când şi l-a dobândit?

— Casa a fost a bunicilor mei şi a fost cumpărată de familie în primii ani ai secolului XX. Bunicul meu, Alexandru Iuca, a fost un om al legii, magistrat, la un moment dat preşedinte al Curţii de Casaţie. Era dintr-o familie de la Giurgiu. Un frate al lui, Dumitru, mai cunoscut ca Mitică Iuca, a fost ministru de Interne în Guvernul Tătărăscu, în 1936. Şi generaţiile de azi încă îşi mai aduc aminte de el la Giurgiu, unde există un muzeu pentru Mitică Iuca. Bunicul a luat-o de nevastă pe Ecaterina Protopopescu-Pache, fata lui Emanuel Protopopescu-Pache, primarul care, aşa cum a făcut baronul Haussmann la Paris, a realizat Bucureştiul modern, înainte de 1900, a tăiat bulevardele mari ale oraşului şi a dat şi stilul acesta franţuzesc, să spunem, al clădirilor, încât se zicea: *Bucureştiul e un mic Paris*. Bunicul meu a avut doi fii, pe unchiul Nicolae, primul născut, şi pe tata, Simion. Amândoi au studiat Dreptul. Tata a mai făcut şi Belle-Artele. Când a plecat la Paris, pentru doctoratul în drept, şi-a anunţat tatăl că vrea să urmeze acolo şi Belle-Artele. Şi aşa a făcut, dar a absolvit şi o şcoală de imprimerie, unde a deprins toată ştiinţa epocii în domeniul imprimeriei şi în domeniul artistic. A rămas la Paris până în 1935, când şi-a încheiat studiile. Locuia, în ultima perioadă petrecută acolo, la un mic hotel foarte elegant, lângă biserica Saint Sulpice, şi eu l-am întâlnit pe proprietarul acestui hotel. Dar tata avusese la Paris, în mai multe locuri, atelierul lui propriu, iar ultimul atelier se găsea pe Rue de Grands Augustins, la numărul 18.

— Pe lângă biserica aceea locuise cândva şi Iulia Hasdeu.

— Iulia Hasdeu are o placă pe Rue Saint Sulpice, nu departe de biserica Saint Sulpice, şi nu departe, la cinci minute numai, de Rue des Grands Augustins, care, pentru Paris, este o stradă mult mai importantă, fiindcă au locuit acolo, la un colţ, Picasso, într-o altă parte, Balzac, iar în faţa casei lui tata, un cuplu de

pictori, celebrii Sonia şi Robert Delaunay, şi era la ei salon deschis. Tata, la rândul lui, a dat acolo primele lui *bals-musettes en appartament*, adică a invitat lumea în atelierul lui, cu fel de fel de ornamentaţii, cu muzică şi cu veselie. Se pare că, într-o carte despre Paris, se povesteşte despre acest loc. O s-o caut când o să mă întorc în Franţa, am întâlnit un iubitor de Paris care mi-a semnalat-o şi trebuie s-o găsesc. Şi astfel, în 1935, tata era pregătit complet pe meseria lui.

— Aşadar, bunicul dumneavoastră a fost pus în faţa hotărârii fiului său cel mic de a nu se mai consacra dreptului, ci artei. Cum a reacţionat magistratul?

— Când bunicul, Alexandru Iuca, şi-a dat seama că tata s-a decis pentru artă, a spus imediat că trebuie să aibă un atelier propriu. Părinţii mei s-au întors în România în 1935 şi, chiar atunci, s-a trecut la construirea atelierului, în curtea casei bătrâneşti, pe fostele grajduri şi bucătării, cu o intrare anexă pe Strada Termopile 5, Casa Iuca dobândind astfel un al doilea acces. Casa în stil neoclasic, unde stau verii mei astăzi, bine apărată de un gard de fier forjat vechi, dar frumos şi în perfectă stare, e situată pe Popa Rusu 14, cu intrarea prin curte, din această stradă, printr-o uşă mărginită cu coloane, cu un peron şi cu o mică marchiză. Atelierul, în schimb, a fost construit în stil modern. Are ferestre foarte mari şi un balcon, cu vedere peste grădina din Popa Rusu.

— În acest atelier se desfăşoară discuţia noastră. Aici a lucrat o viaţă Simion Iuca, gravor şi pictor, profesor la Institutul de Arte. Sunt pentru a doua oară în încăperea aceasta. În prima seară, la vernisaj, era plin de lume: plasticieni, foşti studenţi, prieteni şi rude, publicul obişnuit şi oficialii expoziţiilor, discursuri, paharul cu vin, atmosfera festivă, dar prietenoasă, a unui spaţiu care îşi regăseşte ritmuri uitate. Acum, în linişte, atelierul se lasă văzut mai bine.

— Atelierul găzduieşte o presă care este exact acelaşi model de presă folosit de Picasso. Presa lui

se găseşte la *Musée Picasso*, unde am văzut-o, şi noi putem fi mândri că avem o presă la fel, în atelierul tatălui meu, aici, la Bucureşti.

— Da, pare a aştepta să fie din nou folosită. Cred că şi actele ei au valoare de document!

— Nu ştiu de unde a fost cumpărată, nu ştiu dacă voi găsi ceva răsfoind prin documente, n-am avut timp până acum să le parcurg filă cu filă, în tihnă. De când a murit tata, am fost prinsă cu multe griji şi am avut de făcut multe voiajuri. Intenţionez să mai puric o dată hârtiile care au rămas. Este un tip de presă care există de la sfârşitul secolului al XVII-lea. Am găsit o carte de specialitate pe care, neavând sumele necesare cumpărării, am răsfoit-o îndelung la anticar. Acolo explicau presa în detaliu, cu fiecare piesă. Cartea e de secol XVII, deci presa e foarte veche, din vremea barocului.

— Presa din atelier ar putea fi atât de veche?

— Tipul de presă, în primul rând. Presa noastră are multă cerneală pe braţele ei. Nu ştiu dacă e cerneală de la tata sau e cerneala veacurilor. Un gravor e întotdeauna foarte minuţios şi atent la curăţirea sculelor şi la întreţinerea lor. Era unul dintre primele lucruri pe care tata le recomanda la cursurile de gravură, îi învăţa în primul rând pe elevi cum să-şi respecte instrumentele de lucru. Cred că e cerneala veacurilor, pe care nici tata, oricât s-a străduit, nu a putut-o îndepărta.

— Deci, presa are o valoare dublă: este a tatălui dumneavoastră, şi este un obiect cu o istorie.

— Ca de altfel şi soba asta. Este o sobă care are un preţ astăzi. Sunt foarte căutate de anticari. Este un *Godin* adevărat! *Godin* autentic, transformat din sobă de lemne în sobă de gaze. Pot fi şi ele foarte frumoase şi ăsta chiar este foarte frumos. Are ceva exotic în el, aşa, parcă e chinezesc.

— Are prestanţă, parcă ar fi un personaj dintr-o poveste de Andersen. Aceasta este partea nouă a casei. Am înţeles că vă gândiţi să veniţi de două ori pe an în ţară şi să faceţi aici un fel de casă memorială activă.

— Mi-ar plăcea, dacă aş avea ajutorul necesar… Ştiu că este un lucru foarte dificil. Şi eu, având o carieră într-o ţară care nu era a mea şi pe care am adoptat-o, mergând mult în străinătate, făcând expoziţii, am o experienţă, pot să dirijez oameni care trebuie formaţi pentru astfel de activităţi. Vom vedea cum se poate face asta, fiindcă lumea nu prea are timp. Ar trebui cineva care să găsească sponsori. Ar trebui cineva care să facă secretariat, să facă legătura cu ziarele şi televiziunea, cu radioul. Asta ar fi pentru început. După aceea, ar fi necesară o persoană care să aibă în sarcină să se ocupe de oaspeţi, să trateze lumea când vine aici, chiar dacă foarte modest, căci este întotdeauna mai agreabil să oferi un ceai, o cafea, la asemenea evenimente. Vom vedea, poate că se încheagă ceva.

— Ideea e generoasă. Ar însemna împlinirea unui destin pentru atelierul de gravură Simion Iuca. Şi pentru cartier.

— N-aş vrea să fac o casă memorială aici, fiindcă asta i-ar împiedica poate în folosinţă pe descendenţii noştri. În fine, eu am o fată, trebuie să mă gândesc, dar astea nu sunt lucruri de azi, este de văzut în viitor. Însă atelierul, care are un conţinut cu valoare afectivă, chiar dacă nu comercială, poate funcţiona ca o casă memorială, fără să aibă această etichetă, pentru o mai mare libertate. În acelaşi timp, ar fi păcat să se distrugă patrimoniul cultural pe care îl are România. Şi aşa mi se pare că şi acum se distruge foarte mult. Iar memoria lui tata este onorată şi la Institutul de Artă, numele lui s-a dat laboratorului de gravură, care sper să funcţioneze şi în viitor.

— Nu Simion Iuca l-a înfiinţat şi l-a înzestrat personal?

— Da, l-a înzestrat din banii lui. Nu i-a cerut tatălui său, laboratorul a fost făcut din fondurile sale personale, tot prin 1936, când s-a întors din Franţa.

— Ştiţi câte ceva despre casă, înainte de venirea dumneavoastră pe lume? Ce vi s-a povestit ?

— Mi-au povestit multe, aveau cai, trăsuri, eu am mai apucat trăsuri.

— Aici, în curte, aveau grajduri şi şoproane pentru trăsură?

— Da. În partea dinspre atelier, acolo unde acum sunt două garaje, era locul pentru trăsuri. Tot în curtea casei, Bunicuţa, aşa i se spunea Ecaterinei Iuca, mai avea şi gâşte, şi eu îmi aduc aminte cu ce oroare am văzut când se tăiau pentru Crăciun... N-am să uit niciodată. Şi chestia oribilă era că animalul se zbătea şi ţipa, după ce i se tăia capul. Sunt lucruri cumplite, dar asta era viaţa atuncea, aşa era şi la ţară şi nu încurca pe nimeni.

— Era aici o gospodărie bucureşteană în toată regula, dar, probabil, gâştele crescute în curtea asta aveau un colţ al lor.

— Erau ţinute în curte, aveau colţul lor. Însă exista şi o grădină în partea asta a curţii, din faţa casei. Cu iarbă, flori şi pomi. A rămas şi acum. Când au apărut maşinile, a fost automobilul, în loc de trăsură. Există, în spate, şi casa şoferului, pe care verii mei au restaurat-o şi va fi... nu ştiu exact ce va fi. Poate, în timp, va fi o micuţă clinică în partea aceea.

— Vi-i amintiţi bine pe bunici?

— Bunicul a murit când m-am născut eu.

— Dar pe bunica aţi apucat-o, pe fiica lui Protopopescu Pake?

— Da, pe ea am mai apucat-o, din fericire.

— Vă povestea despre familia ei, despre tatăl ei, primarul Capitalei?

— Eram prea copil, ca să-mi aduc aminte. Eu aveam cinci ani când a murit Bunicuţa. Înainte să merg la şcoală a murit.

— În familie auzeaţi vorbindu-se despre acest străbunic?

— Din păcate, tata făcea două norme şi se întorcea la 10 seara acasă, istovit, iar noi, când venea seara, trebuia să ne ducem la culcare. Nu prea a avut timp să-mi povestească.

— Locuiaţi în atelier?

— Am locuit la cinci minute de aici, într-un apartament pe care l-au cumpărat ceilalţi bunici ai mei, de fapt, bunica mea, mama mamei. Mama era născută Costinescu, Maria Liliana Costinescu. Dar, după ce tatăl ei, Radu Costinescu, a murit foarte tânăr, văduva lui, bunica mea, l-a luat de bărbat pe Dinu Brătianu, care era un eminent doctor şi prieten cu Pasteur. Când, de curând, am avut nişte procese aicea, în România, ni s-au cerut fişele de plată ale soţului bunicii mele, şi judecătorii au fost foarte miraţi când li s-a explicat că el, fiind doctor şi având avere personală suficientă pentru a trăi, nu pentru a fi bogat, consulta gratuit. Lucra în spitale, dar fără a fi plătit. E ceva ce ar trebui să se spună şi să se ştie. Să nu se uite că a fost o vreme când oamenii aveau şi modestie şi dăruire de sine, şi să nu se uite că medicina este o meserie nu numai ca să faci bani, este o meserie în care să te ocupi de oameni.

— Acesta era medicul Dinu Brătianu.

— Au fost mulţi asemenea medici. Brătienii au fost mulţi, au fost miniştri, au fost bancheri, erau o familie mare, cu multe persoane. Însă acest Dinu Brătianu nu a făcut politică, era medic.

— Dar bunicul dumneavoastră de sânge era Costinescu.

— Bunicul din partea mamei era Radu Costinescu, iar tatăl lui, străbunicul meu, era Emil Costinescu, posesor al unei fabrici de cuie, şuruburi şi piuliţe, înfiinţată în 1892, la Sinaia, şi administratorul Băncii Naţionale, cred că nu greşesc.

— Acel Emil Costinescu, cu frumoasa casă pe Strada Polonă, făcută de arhitectul Berindei-tatăl?

— Acel Emil Costinescu. Bunicul mamei a avut, din două căsătorii, paisprezece copii, dintre care nouă au trăit şi au avut descendenţă. Pe cea dintâi soţie, o austriacă, a lăsat-o, pentru cea de a doua, aşa mi s-a povestit. Casa de care vorbiţi a fost făcută în timpul celei de a doua căsătorii. Şi atuncea când s-a născut mama, familia era foarte numeroasă. Există o poză cu bunicul şi cu toţi copiii, trei generaţii.

— În poză apăreau Emil Costinescu, străbunicul, Radu Costinescu, bunicul, şi mama, reprezentând a treia generaţie din fotografie?

— Exact. Tatăl mamei, Radu Costinescu, a murit după o vânătoare, fiindcă a băut apă dintr-un puţ infectat, un animal căzuse înăuntru şi murise înecat acolo. Tata a făcut o dizenterie şi, fiind corect tratat, după sistemul de atunci – încă nu exista penicilina –, s-a crezut că s-a vindecat deplin, pentru că era un om mare, vânjos şi recupera repede. Nu ştiau însă că el nu ar fi trebuit să mănânce, pentru o vreme, proteine animale, fiindcă risca o recidivă, şi i-au dat o supă de pui. Aşa a murit, fiindcă s-a reinfectat. Şi bunica, rămânând văduvă şi fiind foarte tânără, câţiva ani mai încolo l-a întâlnit pe acest om, pe Dinu Brătianu, şi a urmat o mare istorie de amor. Au vizitat Egiptul împreună şi au asistat la inaugurarea ultimei piramide deschise de arheologi, la care Ambasada Franţei a avut un rol foarte important. Aveam în casă nişte reviste, le descoperisem când eram eu mică, pline cu reportaje despre acest eveniment din Egipt, cred că la fel de important ca atunci când Şahul Persiei a organizat marea festivitate a Persepolisului, în anii ’60.

— Bunica dinspre mamă cum se numise, ca fată?

— Mama mamei se numea Mărgărita Elisabeta Maican şi este fata unui amiral, care a reorganizat marina română şi graţie lui a fost construit Bricul Mircea, primul bric cu acest nume; el a venit cu propunerea, a insistat să se facă un bric-şcoală şi el s-a dus şi l-a comandat, în Anglia. Se numea amiralul Niculae Demetrescu Maican. Veniţi să vedeţi!

Doamna Mărgărita Iuca se apropie de un birou sculptat, acoperit cu cristal. Sunt aşezate acolo fotografii din care privesc multe chipuri, în cadrele vieţii de odinioară, alăturând clipe răzleţite în timpuri şi spaţii uitate.

— E biroul tatei. Mai există multe fotografii, le-am ales pe acestea, numai câteva, îmi place să le am sub ochi când sunt aici. Vedeţi fotografia aceasta?

Este el, amiralul, un om foarte frumos, aici e fotografiat împreună cu mama lui, dar pe ea nu ştiu cum o chema.

— Dar soţia amiralului, străbunica, mama Mărgăritei Maican, cine fusese?

— Mama Mărgăritei se chema Maria Bellu. Măritată Maican.

— Era rudă cu baronul Bellu, cel cu terenul pentru cimitir?

— Au fost trei fraţi Bellu şi tatăl ei era unul dintre fraţi. Eu mai am, rămasă de la străbunica, paftaua care se punea pe papuc. Erau armatori Maicanii şi au fugit de turci, şi unul dintre ei a luat de nevastă, spunea mama, o grecoaică din Constantinopole, pe unde au trecut venind în România. S-au stabilit la Galaţi, la sfârşitul secolului al XVII-lea. Există nişte însemnări de familie, le tot citesc, când pot. Am atât de puţin timp! Trebuie să iau să citesc şi scrisorile din Primul Război Mondial ale amiralului Maican către nevasta lui, Maria Bellu, unele în româneşte, altele în franţuzeşte.

— Aşadar, doctorul Dinu Brătianu v-a fost ca un bunic?

— Nu, nu l-am cunoscut deloc.

— Nici pe el?

— Nu, a murit înainte să mă nasc eu.

— Mi-aţi vorbit cu atâta căldură despre ce făcea el, încât credeam că v-aţi bucurat de afecţiunea lui.

— Mi s-a vorbit mult despre el. Şi apoi, eu găsesc că trebuie transmis generaţiilor noi şi oamenilor care sunt azi doctori cum se făcea medicina şi ce însemna pe vremea aceea un medic. Am impresia că în ziua de azi medicii nu-şi mai dau seama de menirea lor, în momentul în care fac jurământul – nici nu ştiu dacă se mai face... Şi este ceva de povestit, pentru că asta trebuie să rămână, să se ştie, că un medic care, e adevărat, avea din ce să trăiască, dar nu era un bogătaş, consulta gratuit...

— Tristeţea este că, la noi, medicii de azi, mulţi dintre ei, mai ales începătorii, au mari probleme materiale.

— Da, sigur, ştiu... Bunicii mei aveau o casă la ţară, numită acolo casa doctorului Brătianu, dar era casa dată de părinţii ei bunicii, o casă făcută de Maicani.

— Unde era casa asta?

— Există şi astăzi. La Tonea, lângă Călăraşi. Acuma, vedeţi, bunica spunea că descinde din Mihai Viteazul. Mama ne povestea asta cu un surâs.

— Pe ce linie mergea această înrudire?

— Pe linia ei, din familia Bellu. Eu am o íe, despre care se credea în familie că a aparţinut unei principese descinse din Mihai Viteazul. Pe această străbună a Mărgăritei Maican Costinescu Brătianu – bunica mea – o chema Păuna Mihai, dar cine a fost mai sus, înaintea ei, nu ştiu. De la ea venea ía.

— Mult mai înainte de fraţii Bellu existase Păuna Mihai?

— Mama Mariei Bellu era născută Mihai. Iar ía are, probabil, vreo trei sute de ani. Mama nu era sigură, fiindcă nu a făcut cercetări, dar este o íe din borangic şi are fluturi a căror prindere de mătase e fragilă. Ar trebui dusă la mănăstiri, să fie reparată. I s-a spus că e singurul loc unde s-ar putea reface. Dacă ştiţi unde aş putea da ía la restaurat, mi-ar fi util.

— O să încerc să aflu.

— Ía nu o ţin la Bucureşti. Dacă găsiţi ceva, vă rog să mă anunţaţi din timp, ca s-o aduc.

— Aşa voi face. Dar să recapitulez, ca să văd dacă am înţeles bine: în familie există o íe, despre care se spune că a aparţinut unei principese, Mihai, care ar fi descins din Mihai Viteazul. O stră-stră-străbunică, pentru dumneavoastră.

— Nu ştiu dacă ía era a ei sau de la mama ei. Dar prin Păuna Mihai ajunsese la noi. Bunica mea ţinea foarte mult la titlu. Mama avea dubii, nu ştia dacă e adevărat, sau numai ceva care o flata pe bunica. Trebuie făcute cercetări.

— Să lăsăm legendele să vorbească...

— S-ar putea, totuşi, să fie adevărat, pentru că atunci când m-am dus la Tonea, am fost şi la

Călăraşi. Iar la Călăraşi, în parcul oraşului, e o statuie a lui Mihai Viteazul. Oare de ce aveau ei pământurile astea la Tonea? De ce a fost ales locul acela? Părintele Maican, fratele amiralului, avea pământ în Vrancea. Dar el nu ştiu dacă era din Vrancea, de origine, pământul a fost atribuit, cred, unui străbun al lui, ca răsplată pentru nişte fapte nobile, pentru nişte merite pe care i le-a recunoscut voievodul. Aşa s-au dat aceste proprietăţi. Deci, aşa s-ar putea explica şi de ce există comuna Mihai Viteazul.

— Trebuie văzut şi de când se cheamă aşa, unele comune au fost botezate mai târziu.

— Sunt întrebări pe care, în timp, poate le voi elucida… Vedeţi caricatura aceasta? Îl reprezintă pe Emil Costinescu. Era şi el un om frumos, asta e singura caricatură care i s-a făcut. Mama spunea că e singura, pentru că era atât de frumos, încât nu reuşeau deloc să-i facă o caricatură.

— Oricum, e o şarjă amicală. Ştiţi cine e autorul ?

— Nu ştiu. Dar desenul este destul de amuzant.

— O imagine în alb-negru a străbunicului. Şi pozele erau în alb-negru, atunci.

— Ştiu, totuşi, că el avea ochi albaştri, poate pentru că a avut o mamă austriacă. De acolo a moştenit, cred, partea asta, a ochilor. Iar prima lui nevastă a fost tot austriacă. Noi provenim din prima lui căsătorie.

— Deci, mama lui Radu Costinescu, străbunica dumneavoastră, era austriacă. Iar mama austriacă a lui Emil vă vine stră-străbunică

— Cred că mama nu a cunoscut-o pe bunica ei, pentru că ea s-a întors la Viena, când au mai crescut copiii, după ce s-a despărţit de Emil Costinescu. A murit tânără. Dar toate astea nu au nimic de-a face cu casa în care ne găsim. Casa asta este practic legată numai de tata. A fost construită în 1935, cum vă spuneam, când a revenit în ţară de la studii.

— Ştiţi cu cine a lucrat casa? El a făcut planurile?

— Nu, planurile le-a făcut cu un văr al lui, care era arhitect, Nicolae Dobrescu. Le am. Mie îmi

place să le privesc, mă bucură.

— Pentru că e construit foarte frumos. Dobreştii au fost vreo trei generaţii de arhitecţi, începând cu meşterul Dobre.

— Da, despre ei este vorba, dar să o întrebaţi şi pe verişoara mea, Ecaterina Iuca. Ea ştie mai bine cum ne înrudim cu Dobreştii. Cât despre atelierul tatei, e o construcţie tipică anilor interbelici, dovadă: ferestrele, acoperişul, mozaicul de la baie – albastru şi un alb aşa, mai închis, un model folosit numai pe atunci. A trebuit să sparg la baie, când am refăcut instalaţiile, dar am cruţat mozaicul. Şi am păstrat tot atelierul aşa cum era pe vremea lui tata.

— Când tatăl dumneavoastră a descoperit că vreţi să faceţi tot arte plastice, cum a reacţionat ?

— N-a vrut să-mi dea lecţii, spunea că până la vârsta de paisprezece ani nu-mi trebuie, dar mama a insistat şi atunci am luat lecţii cu Letiţia Lucasievici, soţia lui Jean Steriadi, pe care tata îl admira foarte mult pentru talentul lui.

— Dar în atelierul lui v-a primit tatăl dumneavoastră?

— Da, m-a primit puţin. Era pentru noi, fetele, eu şi Alexandra, sora mea mai mică, un loc secret şi select, în care mama nu prea avea voie să vină să cureţe, iar noi nu trebuia să deranjăm. Dar, la vârsta la care am fost în stare să pictez o natură moartă, îmi amintesc că tata a făcut o lecţie cu mine, m-a chemat aici în atelier şi am stat la această masă, chiar aici pusese natura moartă pe care mi-a dat s-o desenez.

— Ce era natura moartă, din ce era compusă?

— Uf, nu mai ţin bine minte. Erau nişte vase, cred că şi un măr, ceramică românească. A fost primul meu tablou în ulei.

— Era mulţumit de lecţiile pe care le-aţi luat cu Letiţia Lucasievici?

— Da, aşa cred, dar nu comenta. Nu se comenta.

— Pentru Institut v-aţi pregătit cu amândoi?

— Numai cu doamna Lucasievici. Eu am absolvit şcoala medie cu brio, am fost întotdeauna o elevă bună. Aveam codiţe şi nu mă interesau decât pictura

şi arta, în general. Mă duceam în biblioteca asta, care era pe atunci în casa bunicii mele, Mărgărita Brătianu, şi citeam mult. Bunica era o persoană cultă, ea m-a învăţat franţuzeşte şi mi-a făcut lecţii de caligrafie, pentru că eu scriam urât. Şcoala nu m-a învăţat să ţin creionul în mână. Iar ea, pe nişte caiete care îi rămăseseră de la administrarea moşiei, m-a pus să lucrez. Am făcut în caietele acestea multe, multe exerciţii de caligrafie. Şi acum am un scris, cel puţin aşa îmi place să cred, agreabil, lizibil… Bunica îmi spunea că trebuie să ai un scris care să se poată citi. Este un minimum de politeţe, faţă de cei cărora le scrii. Ştiu multe de la ea, despre familie, dar mai sunt încă atâtea lucruri de aflat. Despre Păuna Mihai, despre multe alte lucruri.

— Aceste taine de familie sunt o parte de moştenire. Poate veţi găsi multe răspunsuri când veţi fi parcurs toate hârtiile de familie pe care le aveţi.

— Trebuie să vorbesc şi cu istoricul Mihai Stephănescu, poate cunoaşte arborele genealogic al familiei.

— E de ajuns să-i daţi tema. Şi o să vă răspundă. E un istoric pătimaş şi eficient.

— Văd că-l cunoaşteţi.

— Da, îl cunosc şi chiar se leagă iţele! Mihai şi Măriuca Stephănescu mi-au povestit primii despre casa dumneavoastră. Ştiam clădirea, văzusem placa, m-am bucurat când a apărut. Dar nu ştiam nimic despre casă, care îmi plăcea, din vedere! Atunci am trăit o adevărată bucurie. M-am întâlnit cu ei la un vernisaj, la Primăria sectorului 2, unde aveţi acum expoziţia şi, chiar în seara aceea, în mijlocul parcării din Obor, ei mi-au făcut cadou broşura de la 1899 cu biografia străbunicului dumneavoastră dinspre tată, primarul Capitalei, Emanoil Protopopescu-Pache, scrisă de profesorul G. Dem. Teodorescu.

— Eu n-o ştiu.

— N-o ştiţi? Să-i întrebaţi pe Măriuca şi pe Mihai Stephănescu, spuneau că mai au câteva exemplare. Şi aşa s-a rotunjit pentru mine povestea. La vernisajul expoziţiei dumneavoastră şi a lui Simion

Iuca, l-am întâlnit din nou, chiar aici, în atelier, pe domnul Stephănescu, spuneaţi că a avut o mare contribuţie la sărbătorirea centenarului Simion Iuca.

— Contribuţia a fost foarte importantă. Întradevăr, graţie prieteniei şi calităţii lui de istoric, a fost sărbătorit centenarul naşterii tatălui meu, profesorul Simion Iuca...

— Şi s-a organizat expoziţia comună tată-fiică. Tatăl dumneavoastră v-a văzut vreo expoziţie?

— N-a apucat, pentru că eram la Paris. Eu am făcut Belle-Artele aici, am făcut pictură monumentală, murală şi, când am plecat, la 19 ani, la Paris, acolo mi-au spus: *Ah, la noi nu se face frescă, se foloseşte numai hârtie din aceea care se lipeşte de perete.* Atunci, am compus nişte peisaje, aşa, mai italieneşti în spirit, şi iar mi-au spus: *Nu, la noi se fac numai peisaje desenate, ca ilustraţiile.* Dar nu era stilul meu, şi atuncea am trecut la proiecte pentru ţesături. Doamna care mi le cumpăra era o intermediară şi mi-a reţinut două, pe care nu mi le-a plătit niciodată. Am desenat şi bijuterii şi mi s-a spus că trebuie să fiu declarată artizană, că altfel nu se cumpără, dar le-a plăcut ce le prezentasem eu şi, după câteva luni, s-au făcut bijuterii aşa cum le desenasem eu şi au fost foarte la modă. Eu am avut prima ideea unor asemenea bijuterii. Tristeţea e că am foarte des idei înaintea timpului şi, de aceea, nu sunt recunoscute, pentru că apar înainte de vremea lor.

— Aşadar, tatăl dumneavoastră nu v-a văzut nici o expoziţie?

— Ba da, mi-a văzut un perete pe care l-am decorat şi am participat cu el la *Salon d'Automne*. A avut şi el două gravuri acolo, pentru că venise special ca să-mi dea unele din gravurile lui. Am încadrat una şi am expus-o la Salon, unde mai avea o lucrare, dar nu mai ştiu ce anume. Cred că el a mai venit la Paris, după plecarea mea acolo, de două-trei ori. Îi arătam lucrările mele, cele pe care le aveam, care nu fuseseră vândute, şi mi le critica, le corecta, dar, în general, era mulţumit.

— Deci, ce se întâmplă aici, dubla expoziţie, în atelier, şi la Galeria Dialog, este total inedit.

— Da, este prima oară când arăt aici, în România, ce fac eu, chiar dacă am avut nişte mici lucrări la un anticar, dar aceasta e prima mea expoziţie în România. Mă bucur că atelierul a primit atâţia vizitatori şi a fost readus, cumva, în viaţa bucureşteană. Şi mă bucur că am avut această discuţie, chiar dacă nu am ştiut să vă spun prea multe despre Casa Iuca. Cred că verişoara mea, fiica lui Nicolae Iuca, are mult mai mult de povestit.

— Am să vorbesc despre casă şi cu verişoara dumneavoastră, doamna Maria Ecaterina Iuca. Mi-a promis. Am cunoscut-o aici, în atelier, la vernisaj.

— Ea are cu treisprezece ani mai mult decât mine şi ştie mult mai multe, despre casă şi despre familie.

În altă zi, într-o altă odaie a casei, dintr-un mic apartament ascuns în adâncul curţii din Strada Popa Rusu 14, cu ferestrele cu lemnăria albă deschise spre Strada Termopile, Doamna Maria Ecaterina Iuca, fiica avocatului Nicolae Iuca, prima nepoată a Ecaterinei şi a lui Alexandru Iuca, cei care au dat casei un nume şi o viaţă, povesteşte cu voce scăzută, zâmbind, şi uneori ochii i se umplu de lacrimi.

— Bunicul meu, Tata-Moşu, cum îi ziceam noi, era magistrat. Şi pe urmă a devenit preşedintele secţiei întâi a Înaltei Curţi de Casaţie, unde a funcţionat până când Regele Carol al II-lea a dorit să schimbe constituţia şi să instaureze dictatura regală. A fost o serie de magistraţi, bunicul meu printre ei, care au refuzat să iscălească şi să-şi dea asentimentul şi, atuncea, Regele Carol al II-lea a emis o lege prin care scotea magistraţii mai devreme la pensie. O lege care, bineînţeles, s-a aplicat asupra celor care s-au opus intenţiilor sale.

— Începuse dictatura.

— Bunicul, Alexandru Iuca, fireşte, n-a dorit-o. Bunicul era un om integru, nu accepta nici un fel de influenţă în felul în care vedea lucrurile şi nu aveau ce să-i facă. În cartea care a apărut recent, cu corespondenţa lui Nicolae Titulescu, există o

scrisoare a acestuia către unul dintre secretarii lui, Niculae Raicoviceanu, văr primar cu tata, băiatul sorei bunicului, o scrisoare de condoleanţe, trimisă de Titulescu când a murit Tata-Moşu, în care îl recunoaşte ca om integru şi are cuvinte de laudă pentru atitudinea lui.

— Nicolae Titulescu îşi condola secretarul, pe Niculae Raicoviceanu, pentru pierderea unchiului său, Alexandru Iuca?

— Exact. În rest, bunicul meu era un om foarte tăcut, un bibliofil, avea pasiunea cărţilor şi a timbrelor. Dar era şi glumeţ. Iar cu mine se purta extraordinar şi, ştiţi, am rămas cu o imagine a lui foarte vie şi, acum, când vă vorbesc despre el, şi ori de câte ori îmi amintesc de moartea lui, mă emoţionez foarte tare. Cred că a fost prima mare durere resimţită de mine în viaţă.

— Eraţi, pe vremea aceea, unica lui nepoată?

— Atunci, da. El s-a prăpădit în 1943, toamna, în septembrie. Cea de a doua nepoată, vara mea Mărgărita, pe care aţi cunoscut-o, fiica fratelui tatălui meu, Simion Iuca, s-a născut în luna august, deci bunicul a aflat de existenţa ei, dar nu a apucat să o vadă. Cea de a treia nepoată, Alexandra, sora Mărgăritei, s-a născut doi ani după moartea lui. Tata-Moşu a suferit un infarct. Bine, avea angină pectorală, care s-a agravat, fiindcă fuma extrem de mult, şi fumatul ăsta a devenit şi mai accentuat după lovitura pe care i-a dat-o regele. Asta se întâmplase prin 1938. Eu, pe atunci, mă plimbam mult cu el, mergeam pe jos, prin oraş, şi mergea foarte încet. Avea crize dese.

— Pe unde vă plimbaţi cu bunicul?

— Întotdeauna ajungeam pe la Universitate şi la *Cartea Românească*, acolo era punctul final. Asta vine unde a fost Romarta Copiilor, iar acum e o bancă. Şi intram la *Cartea Românească*, ne plimbam prin librărie, el vroia să ştie ce cărţi noi au apărut, citea ce apărea, nu-l interesa numai cartea de colecţie, era foarte cunoscut acolo. Eu circulam în sectorul unde existau cărţile pentru copii, dar, mai

ales, jucării. Din plimbările astea, întotdeauna mă întorceam cu ceva acasă, spre disperarea bunicii care socotea că bunicul mă răsfaţă prea mult. Era o plimbare zilnică.

— Pe Batişte nu vă plimbaţi?

— Uneori o luam pe Batişte, alteori o luam pe bulevard. Astea erau cele două variante. Când era mai cald, o luam pe Batişte, că era mai umbros. Când nu, mergeam pe dincoace. Cu bunicul celălalt, erau alte obiceiuri. Tata Mare, când se întorcea de la Creditul Funciar Urban, unde lucra, se oprea întotdeauna la colţul Căii Victoriei cu Strada Academiei, la Dragomir Niculescu, cu care era prieten, şi stătea acolo, pentru că acolo se întâlneau foarte mulţi din generaţia lui şi mâncau, existau nişte sandviciuri, foarte bune, care se mâncau acolo, şi se discuta. Când venea acasă, erau nişte băieţi, ucenici la băcănie, care aveau nişte coşuri mari în spinare şi în coşurile alea se puneau cumpărăturile. Şi el, întotdeauna, venea cu cumpărături. Chiar dacă nu era nevoie în casă, el venea cu băiatul cu coşul plin şi, sigur, cu foarte multe lucruri pe care nu avea voie să le mănânce. Prea picante, dar lui îi plăceau, era un *gourmand*.

— Venea pe jos de la Dragomir Niculescu?

— Câteodată venea pe jos dar, cu timpul, nu a mai putut nici el. Inima… Fuma două pachete, trei, pe zi. Avea degetele galbene de la tutun. Şi mustaţa, că avea mustaţă. Mustaţa lui era galbenă.

— Fuma la fel ca bunicul Iuca.

— Da. Tata-Moşu Iuca îşi tăia ţigările pe jumătate, ca să-şi dea iluzia că fumează ca înainte, nu putea să renunţe de tot.

— Şi cum şi-a trăit Alexandru Iuca ultimii ani? N-a fost tentat să-şi scrie memoriile?

— Nu, nu. S-a ocupat mult de cărţile lui, avea patru dulapuri-bibliotecă foarte mari, în fostul birou, cu cărţi valoroase, şi stătea acolo, le rostuia, le citea, unele le schimba cu altele, în ediţii mai bune, mai rare, cumpăra cărţi rare. Vă spuneam de pasiunea

timbrelor. A avut o colecţie de timbre care s-a irosit, după 1944. Şi mai avea o plăcere: să facă pasienţe!

— Bunica, Ecaterina Iuca, fiica lui Pache Protopopescu, ea cum era?

— Bunica mergea mult la ţară, unde avea pământ, şi stătea foarte mult, cu grija gospodăriei, dar şi pentru că făcea un fel de operă socială acolo. Adică, se preocupa de şcoala copiilor din sat, de sănătatea lor…

— Unde era moşia?

— În judeţul Dâmboviţa. Aproape de Bucureşti, la vreo patruzeci de kilometri.

— Mai există satul?

— Da, Conţeşti. Eu m-am zbătut şi, în numele celor trei moştenitoare, Maria-Mărgărita, Alexandra şi eu, am recuperat casa, care, vă daţi seama, ajunsese între timp o ruină. Nu ştiu, e greu de spus că o s-o refaci… Să vedem ce-o să se întâmple cu ea. A fost al bunicii pământul, l-a moştenit de la mama ei, a fost ca o dotă pentru ea.

— Mama ei, soţia lui Emanoil Protopopescu-Pache, marele primar al Bucureştilor, a cui fiică era?

— Era Josefina G. Hagi Theodoraky.

— Fiica celebrului negustor?

— Da, aveau casele unde este Liceul Spiru Haret. Şi, dacă îmi amintesc bine, fiindcă pe atunci eu eram foarte mică, curtea care acuma e partea cu terenul de sport, aceea era curtea Casei Theodoraky. Eram dusă uneori de ai mei în vizită la rudele noastre care locuiau acolo.

— Am văzut pe o hartă a oraşului din 1911 unde era casa, pe Strada Vasile Lascăr, colţ cu Italiană. Sigur, pe atunci, îi spunea Strada Teilor. Şi D. Hagi Theodoraky, în cartea lui *Amintiri din trecutul negustoresc*, spune că această casă era *construită de arhitectul Veltz*. Înseamnă că era o casă înălţată în primele decenii ale secolului al XIX-lea. În *Istoria Românilor în chipuri şi icoane*, Nicolae Iorga a consemnat că, în *1820, maestrul zidar Iosif Weltz făcea porucicului viitor general Ioan Odobescu, un*

rând de case după planos apusean. Poate că este vorba de acelaşi meşter, sau de un fiu al lui.

— Era o casă care îşi arăta vechimea. Pe cât îmi pot aminti.

— Iar ceva mai sus, pe Italiană 22, spre colţul cu Oţetari, era o altă casă Theodoraky. Ea şi-a trăit trista poveste şi a dispărut sub ochii noştri, după 1989.

— Da, da, da, exact. Şi, vorbind de casa de pe locul de azi al liceului, am de acolo o amintire de la străbunica mea, mama bunicii, soţia lui Protopopescu-Pache. Vedeţi măsuţa mică, de sub fereastră? Străbunica mea, Josefina Protopopescu-Pache, ea îşi bea cafeaua pe această măsuţă.

— Pare o măsuţă pliantă, cu picioare de bambus. Cum se strânge?

— Are picioare de bambus, dar nu este pliantă. E de fapt un fel de mică tavă pictată cu flori, montată pe picioruşe de bambus. Nu încap, pe tăblia ei, mai mult de două ceşcuţe de cafea. O am de la unchiul meu, Simion Iuca, el o ţinea în atelier şi mi-a povestit că a fost a bunicii şi că provenea de la mama ei, din Casa Hagi Theodoraky, de pe Vasile Lascăr. Eu am rămas cu inima la ea, şi eram tot cu ochii la ea, de câte ori mergeam în atelier la unchiul meu. Şi el mi-a dăruit-o.

— Nu locuiaţi aici, pe atunci.

— Sigur, nu locuiam aici. De nouă ori m-am mutat, în viaţa mea. Dar mergeam foarte des şi stăteam mult de vorbă cu unchiul meu, mai ales în ultimii lor ani, când m-am ocupat mult de ei, de unchiul şi de mătuşa mea, pentru că eu eram aici şi fetele lor erau plecate… Mărgărita e, cum ştiţi, pictoriţă, iar sora ei mai mică, Alexandra, a făcut Istoria Artei, amândouă au continuat tradiţia familiei Simion Iuca. Am stat, un timp, chiar în Strada Armenească, unde ei aveau un apartament. Unchiul meu venea zilnic până aici, la atelier, chiar când nu mai lucra, aşa… era locul amintirilor lui.

— Mai preda?

— Îl chemau la o serie de comisii care trebuiau să evalueze lucrări şi la examenele studenţilor. Se ducea tot timpul, când era chemat, poate numai în ultimii doi ani de viaţă să nu mai fi mers.

— Măsuţa de bambus ajunsese în atelierul lui, dar venea din Casa Hagi Theodoraky.

— Da. Eu am mai apucat să merg în casa aceea din Vasile Lascăr, dar nu mai ţin bine minte amănuntele. Era acolo aşa, o atmosferă puţin bătrânească… erau multe draperii, cum se purta pe vremea aceea. Şi pereţii aveau un tapet – şi aici în casă era tapet pe pereţi; un tapet, în general, nu deschis la culoare, cu frunze, cu flori, dar pe un fond mai închis. M-am gândit că era aşa, mai întâi, sigur, pentru că erau pe atunci camerele mai mari şi trebuiau îmbrăcaţi pereţii, dar şi ca să fie mai suferitor.

— Aţi fost, deci, în casa aceea!

— Da, am fost. În copilărie şi încă, în tinereţe, mai târziu, dar numai până pe la vreo cincisprezece-şaisprezece ani ai mei, pe urmă s-a degradat viaţa, noi, tinerii din familie, mergeam de Sărbători, de Paşte şi de Crăciun, la toate mătuşile şi unchii mai vârstnici. În timpul anului, nu mai apucai să ajungi, dar, la Sărbători, eram obligaţi, conform tradiţiei. În felul acesta, îi cunoşteam şi ne învăţam să-i respectăm.

— Aici unde vă duceaţi, în Casa Hagi Theodoraky, cred că locuia un fel de mătuşă mare, fraţi sau surori ale Josefinei Hagi Theodoraky. Familia Pache Protopopescu nu a stat acolo.

— Pache Protopopescu nu a stat acolo, mi-aduc aminte că îmi povestea unchiul meu mare, Emanoil, băiatul lui, care a fost şi el primar, în sectorul de galben, despre casele lui Pache, aflate exact pe locul unde pe urmă s-a construit blocul Bavaria, adică vizavi de Arhitectură. Dar când tata-mare Protopopescu-Pache a venit cu sistematizarea şi a făcut bulevardele, a căzut casa lor şi ei au plecat. Iar la Casa Hagi Theodoraky nu mai ţin minte exact gradele de rudenie ale celor pe care îi vizitam, cred

că era vreuna dintre fete, pentru că mătuşa bunicii sau vreo soră a ei a avut şi ea copii Hagi Theodoraky. Fetele s-au căsătorit şi şi-au schimbat numele, băieţii... rămăsese un frate, George, pe care l-am apucat. Dar el se mutase din Vasile Lascăr. Cea de acolo era una dintre fete, măritată cu Mircea Posa, şi el magistrat.

— Bunicul Alexandru Iuca nu era născut în Bucureşti?

— Nu, familia era din Vlaşca, la un moment dat locuiau la Giurgiu. Tata-Moşu şi-a făcut studiile de drept aici şi la Paris. Şi-a luat şi doctoratul în drept, la Paris. Când s-a căsătorit cu Ecaterina, nu au locuit aici, în Popa Rusu, încă nu exista casa asta în proprietatea lor, au stat mai întâi pe Strada General Berthelot, colţ cu Puţul cu Plopi, acolo au stat. Bunica mea rămânând însărcinată (îl aştepta pe băiatul care avea să fie tata, Nicolae Iuca, primul lor fiu), atunci, în 1903, a luat Tata-Moşu această casă, a cumpărat-o de la o familie Bally, care nu era în ţară. Din actul de vânzare-cumpărare rezultă că Bally a vândut-o printr-un împuternicit, el fiind în momentul acela, sau de mai multă vreme, la Paris. Şi aşa au luat această casă, cu acareturile ei. Cred că era de prin anii 1800 şi ceva. Casa a fost aranjată, reparată, refăcută. Ea a fost fotografiată şi expusă la Galeriile *Catacomba*, atunci când arhitectul Trişcu s-a ocupat de clădirile bucureştene din vremea lui Carol I.

— Ştiu expoziţia şi am recunoscut acolo, dar şi în catalog, casa. Aţi fost avertizată că apare Casa Iuca în expoziţie sau a fost o surpriză?

— Mare! N-am ştiut. Eu am mers cu nepoţii mei, ca să le arăt *Catacomba*, pe care încă nu o văzuseră, şi fiindcă auzisem că prezintă case vechi din Bucureşti. Şi zic: *Hai să mergem*! Cum am intrat, am văzut-o şi le-am spus: *Uite, asta e casa noastră*! Bineînţeles, casa era pe atunci ocupată. Şi ei m-au întrebat: *Care casă*? Le-am arătat-o: *E casa din Popa Rusu, aici s-a născut Tata Nicu*, aşa îi ziceau

ei tatălui meu, bunicul lor. Şi aşa au văzut nepoţii mei, pentru prima oară, casa.

— Casa străbunicilor lor. Cine s-a ocupat, în 1903, de refacerea casei?

— Arhitectul Toma Dobrescu, şi el ginerele lui Pache Protopopescu. Era căsătorit cu cea mai mare fiică a primarului, cu Maria, cunoscută în familie ca Mimi.

— Este minunată legătura: în 1903, Toma Dobrescu, arhitect foarte cunoscut, a refăcut casa veche, cumpărată de Alexandru Iuca; iar în 1935, atelierul fiului său, Simion Iuca, a fost făcut de fiul arhitectului, Nicolae. Iar Toma era, la rândul lui, fiul meşterului Dobre, care a construit Ateneul.

— Toma Dobrescu a fost un mare arhitect, a făcut o serie de clădiri foarte importante, nici eu nu le ştiam pe toate. Era şi unul dintre fondatorii Societăţii Arhitecţilor Români. Am aici o listă cu casele lui, am pregătit-o special pentru discuţia noastră, împreună cu o altă verişoară a mea de a doua, Miza Popeea, arhitecta. Iată lista: Casele Dumitru Dobrescu, Casa Frédéric Damé, Casele generalului Constantinescu, Casa Take Ionescu, Casa Hagi Theodoraky, Casa Iosefina Protopopescu-Pache, Casa Raicoviceanu-Alimăneşteanu, de pe Berthelot, unde s-au născut Miza şi surorile ei, Pia şi Nina, şi Casa Iuca, unde s-au născut părinţii noştri.

— Toma Dobrescu a schimbat mult înfăţişarea casei Bally?

— Eu am văzut nişte fotografii făcute de bunicul meu chiar atunci când a luat casa. Bunica era însărcinată cu primul ei fiu şi stătea pe scările intrării; casa avea aceeaşi înfăţişare exterioară, deci, cred că a umblat mai ales la interior. Modernizări, să zicem. Detalii, sobele, parchetul. Pentru că, de exemplu, în fostul salon, când am refăcut noi casa, după ce am redobândit-o, a apărut parchetul original din 1903. Cu un chenar de jur împrejur. Fusese acoperit cu smoală, cu tot felul de substanţe, pe care era fixat un linoleum.

— Asta, în vremea chiriaşilor impuşi, a locatarilor care au luat locul proprietarilor?

— Exact. Am chemat meşterii, au scos tot ce era deasupra şi au apărut parchetele, bine păstrate, cum fuseseră atunci. La fel şi aici, în camera unde stăm. Nu am umblat deloc la parchet, l-am raşchetat numai, atât cât a permis starea lui. Nu am vrut să-l schimb, poate nu am avut nici posibilitatea. Nici nu ştiam dacă am fi găsit ceva la fel. Şi atunci, l-am lăsat aşa.

— Dar arată foarte bine, nu se vede nici o ştirbitură. E luminos, e perfect!

— În salon, parchetul avea un chenar care a ieşit la suprafaţă ca o surpriză. Eu nu-l mai ţineam minte. Ei, nu s-a stricat, cu toate suferinţele. Sau, poate, substanţele acelea l-au protejat chiar! În casă erau nişte schimbări teribile, pereţi despărţitori, ca să împartă camerele prea mari, la chiriaşi. Am fost uimită, când am intrat.

— De câţi ani nu mai intraseţi în casă?

— Nu mai intrasem din anul 1949. Şi nu am mai intrat până când m-a rugat unchiul meu, odată, să vin să plătesc pentru atelier, întreţinerea. Era o doamnă administrator care locuia în casa bunicilor. Ea strângea banii.

— Cu atâta lume în casă, era ca la bloc!

— Când am intrat s-o caut, am avut un şoc. Şi i-am spus unchiului meu să nu se supere pe mine, dar eu acolo nu mă mai duc. Am fost foarte impresionată.

— Era o casă atât de cunoscută şi atât de înstrăinată…

— Nu era numai asta. Am să vă spun: poate că ai luat cum ai luat un lucru, dar eşti civilizat şi-l păstrezi. Aici, însă, totul era distrus.

— În cele mai multe cazuri, aşa a fost. O tendinţă care a funcţionat în 90 la sută dintre cazuri. Chiriaşii distrugeau casele astea, de parcă nu ei locuiau acum în ele. De ce oare?

— O tendinţă de distrugere, da… Au fost, să zicem, împrejurările de aşa natură, dar e normal să

vrei să trăieşti civilizat, şi atunci încerci să faci ceva ca să păstrezi, nu să distrugi.

Doamna Ecaterina Iuca priveşte câteva clipe în gol, ca şi cum ar avea dinaintea ochilor priveliştea încăperilor mutilate.

— Aţi refăcut casa pas cu pas, i-aţi redat, cu fineţe, eleganţa.

— Am fost atenţi la detalii. Priviţi fereastra mea. De pe vremuri, ferestrele originale aveau închizătorile astea, rămase tot timpul funcţionale, şi nu am vrut să le stricăm înfăţişarea, să le înlocuim cu altele, moderne. Acolo unde s-au păstrat, le-am lăsat aşa cum erau. Dar, sigur că nu s-au păstrat toate.

— Cremonele şi mânerul au un model special, cu un inel. Sunt chiar cele ale casei, din 1903?

— De-atunci. Pentru fereastra de afară n-am mai avut din modelul original şi am montat altele, noi. Zăbrelele erau puse între ferestre, după cum sunt şi acuma. Aici nu mai erau zăbrelele originale, le scoseseră şi puseseră nişte gratii. Or, noi le-am făcut pe acestea, după singura fereastră la care mai existau zăbrele cu modelul celor vechi. Şi aşa am făcut cu toate ferestrele. Atelierul pe care l-aţi vizitat este, cum v-a spus Mărgărita, construit mult mai târziu, peste acareturi, adică bucătăria şi grajdurile casei...

— Unde exista şi o casă a şoferului?

— Aceea au adăugat-o, tot când au construit atelierul. Nu fusese înainte. Era o spălătorie, jos. Asta era. Spălătoria se făcea cu cazane, cu balii mari, de spălat, de limpezit. Pe urmă au adăugat aşa, o scăriţă mică şi, sus, o cameră, pentru ca atunci când şoferul venea să-l aducă pe bunicul şi era prea târziu să se mai întoarcă la el acasă, iar a doua zi trebuia să-l ducă devreme, să poată rămâne şi dormi acolo.

— Deci, nu era o mică locuinţă, pentru şofer şi familia lui?

— Nu, era numai un loc de relaxare pentru şofer. El avea o casă pe undeva, spre Maior Coravu, parcă, pe-acolo. Locuia în casa lui, cu nevasta, cu copiii, şi

venea aici la serviciu, pentru toată ziua, pentru bunicul meu, să-l ducă la îndatoririle lui. O să vă mai spun ceva: clădirea asta mică, restaurată pe dinafară, o vedeţi, e complet stricată pe dinăuntru. Când Toma Dobrescu a refăcut casa, în 1903, pe locul acareturilor vechi, a construit garajele. Mai era, afară de spălătorie, o bucătărie, la care se ajungea prin curte. Iar peste treizeci de ani, deasupra, a venit atelierul. Grădina avea nişte arcade din trandafiri şi un pom, un păr, care s-a uscat în urmă cu cinci ani. Noi am păstrat totuşi trunchiul lui, lângă salcie, aşa, ca o amintire.

— Am văzut, pe harta din 1911, casa dumneavoastră. Are exact forma de astăzi şi e menţionat proprietarul, de două ori chiar, în spaţiul curţii, dar scris greşit: o dată A. Iuga şi a doua oară, Jura. În schimb, este pomenit tot de două ori, corect de data asta, în listele de alegători din 1913-1914. Între alegătorii pentru Senat, Colegiul I, Secţia III, care votau la Şcoala Arion Florian (Tunari) din Strada Romană, apare *magistrat Iuca, Alex. din Popa Rusu 18*, iar pe listele pentru Cameră, Colegiul I, Secţia II, unde alegătorii votau în *localul Şcoalei C.A. Rosetti, din Str. Clemenţei, No 28*, este trecut ca *proprietar Alexandru Iuca, Popa Rusu 18*. Azi, Popa Rusu 14.

— Aici s-au născut şi tatăl meu, Nicolae Iuca, în 1903, şi unchiul meu, Simion Iuca, în 1907. Aici s-au prăpădit bunicii. Bunică-mea – în 1949, bunicul – în 1943.

— Aşadar, Bunicuţa a apucat dezastrul naţionalizării...

— Da, l-a apucat, în sensul că nu a mai stat singură în casă. A venit întâi o familie, pe urmă, altă familie, şi a fost destul de greu pentru ea. Se schimbase complet totul. Era, sigur, şi o diferenţă mare de mentalitate, de educaţie. Bunica mea era foarte gospodină, îi plăcea să fie totul la rostul lui. Când s-a naţionalizat casa, ea a rămas cu o singură odaie, în care s-au îngrămădit atâtea. Totuşi, mereu ne-am spus că noi am fost norocoşi. Alţii au trebuit

să-şi părăsească domiciliile în două-trei ore, luând cu ei câte un geamantănaş. Noi am putut duce unele lucruri în atelierul unchiului meu; de exemplu, biblioteca.

— La bibliotecă mă gândeam. Aţi putut s-o salvaţi?

— Într-un fel. Biblioteca se împărţise între cei doi fraţi. Din păcate, în decursul timpului, moştenitorii au fost nevoiţi să vândă din cărţi, din lipsă de spaţiu şi pentru a-şi asigura întreţinerea familiei. Mă consolez cu gândul că multe au fost vândute la Academie. Dar pentru bunica mea dezastrul a fost momentul când s-a luat şi s-a naţionalizat totul de la ţară. Pentru că, mai ales după moartea lui Tata-Moşu, viaţa de acolo îi dădea bunicii o linişte, o preocupare care o făcea să mai uite de durerea ei.

— Aminteaţi de acţiunile ei de caritate de la ţară.

— Sigur, ea s-a ocupat acolo, mult, de copiii din sat. Şi tata îmi povestea cum era implicat şi el. La sfârşitul anului şcolar, se cumpărau cărţi de la Librăria Cartea Românească, se făceau şi cununiţe şi era sărbătoare mare de Sfinţii Petru şi Pavel, când avea loc serbarea de sfârşit de an şcolar. Astfel, copiii erau stimulaţi să înveţe. Şi tata împărţea premiile la serbare. Era toată lumea din sat de faţă, învăţătorii, părinţii. Venea preotul satului, erau oameni deosebiţi toţi. De altfel, când a murit bunica mea, preotul de la Conţeşti a venit şi a slujit. El a dorit să slujească, împreună cu preotul de aici, de la Popa Rusu. Sigur că am fost de acord şi ne-a şi mirat pentru că, totuşi, asta era atunci un act de curaj.

— Era din recunoştinţă pentru ce făcuse ea, Ecaterina Iuca, la Conţeşti.

— Da, ne-a spus că nu putea să nu vină, pentru că erau amândoi foarte legaţi de oamenii din sat. Şi el ştia cel mai bine ce făcuse ea acolo. De unele lucruri îmi amintesc şi eu. Toamna, de exemplu, se făcea magiun. Participam, n-aş putea să spun că îmi făcea o plăcere deosebită să tot amestec într-un cazan mare, pe pirostrii, plin cu prune. Şi se făcea magiun

în mari cantităţi, care se dădeau la şcoală. Erau două şcoli, Conţeştii de Sus şi Conţeştii de Jos, şi se trimitea magiun la amândouă, în nişte oale mari de lut. Bunicuţa făcea acest magiun, dar se şi cumpărau nişte lădiţe de zahăr cubic, era fabrica Danubiana, pe vremea aceea. Şi se împărţea, în recreaţii, la ora zece sau la unsprezece. Toţi copiii mâncau tartine cu magiun, se folosea pâine de casă, pregătită tot sub supravegherea bunicii.

— Cornuleţul cu lapte de azi, dar iniţiativă particulară...

— Pentru că mulţi copii erau foarte slăbuţi şi pe bunica o preocupa asta. Şi, tot toamna, se mergea cu căruţele la familiile mai sărace, cu mulţi copii, şi se împărţeau saci cu făină şi cu mălai, pentru iarnă. Bunica ţinea să merg şi eu. Eram chiar obligată să merg. Şi în felul acesta s-a creat o legătură, iar eu am fost deprinsă să înţeleg şi să respect oamenii, în general. Bunica se orienta după o listă. Învăţătorii şi oamenii de la Primărie supravegheau să se facă bine împărţirea. Cred că oamenii erau mai cinstiţi, pe vremea aceea. Întotdeauna exista cineva care ţinea socoteala. Bunica mai verifica, îşi dădea seama în cine putea să aibă încredere, dar prefera să stea acolo până ce se făceau toate aceste lucruri. Şi pe urmă, mergea să vadă unde şi cum sunt ţinute toate rezervele. Şi mai avea o grijă: când apăreau fructele verzi, mai ales corcoduşele, şi copiii mâncau şi făceau diaree. Din diareea asta, foarte mulţi mureau, cei mai mici, săracii de ei. Mi-a rămas în minte că bunică-mea venea şi comanda, la Institutul Cantacuzino, un medicament care nu am înţeles dacă era adus sau dacă era făcut aici, se numea *Lactofermentul Docteur Robin*, se ţinea în sticluţe, şi ea venea cu sticluţele alea şi le dădea copiilor, când aveau diaree. Le învăţa pe mame cum să le dea medicamentul, se pare că strângea stomacul, avea un efect foarte bun. Şi pentru ea era o chestie foarte importantă, la care nu vroia deloc să renunţe. Nu ştiu dacă era într-adevăr atât de bun leacul acesta, medical vorbind, dar ea a perseverat. Când era

cazul, cumpăra şi vaccinuri pentru copii. Mai era ceva la Conţeşti, avea o băncuţă la poartă şi, după masă, ieşea şi stătea acolo, aşteptând să treacă oamenii care veneau de la câmp. Şi, cine avea nevoie de ceva venea la ea şi îi spunea. Parcă o văd, nu era bătrână...

— Dar era, totuşi, bunică, o bunică tânără, fata lui Pache...

— Parcă o văd, cu legătura de chei în mână, purta un coc aici, în vârful capului, stătea pe băncuţă şi tot veneau oamenii la ea. M-a impresionat că acuma, când am fost în sat, cu ocazia cererilor pe care le-am făcut, a venit o doamnă şi mi-a spus: *Ştiţi, datorită ei m-am născut eu*. Şi am întrebat-o cum a fost. Mama acestei doamne pierduse un copil, era disperată, nu mai spera să aibă altul, şi bunica a adus-o la Bucureşti, la doctori, la tratament, şi pe urmă a născut această fată.

— Nu e puţin lucru! Dar ce ştiţi despre viaţa ei în tinereţe, în această casă din Popa Rusu 14? Ce vi se povestea, ce povestea ea?

— Toţi erau foarte uniţi în familie. Asta era o tradiţie pe care trebuia s-o ducem mai departe. Îmi aduc aminte mesele de familie organizate de bunica, păstrez imaginea lor. De Paşte, de Crăciun sau la câte un eveniment, logodnă, zile de naştere, aniversări de căsătorii. Când se strângea strict familia, eram douăzeci şi ceva de persoane la masă. Douăzeci şi trei, douăzeci şi patru. Şi atuncea, masa, asta îmi revenea mie mai târziu, trebuia frumos împodobită. Se punea faţa de masă iar eu, care aveam opt-nouă ani, puneam în dreptul fiecăruia floricele, frunzuliţe verzi, să decorez masa. În felul acesta, am învăţat să cunosc şi să apreciez plantele, ca obiecte decorative. Cam tot la vârsta asta, după masă, mă învăţau să fac cafea, la spirtieră. Erau ibrice mici, fără mâner, trei în garnitură, le umpleam cu apa, zahărul şi cafeaua măsurate, le apucam cu un cleştişor special şi le ţineam la flacără, până fierbea cafeaua. Caimacul se scotea înainte şi se punea în ceşcuţe.

— Trebuia multă îndemânare, spirtiera e un lucru periculos pentru un copil. Şi se cerea mult dichis.

— Bunica ţinea să ştiu. Mă învăţa să fiu atentă şi să mă descurc.

— Avusese doi băieţi, iar acum avea, în sfârşit, şi o nepoată!

— Exact, exact! Eram cu toţii adunaţi în jurul mesei, toată familia, şi din partea bunicii şi din partea bunicului.

— Protopopeştii erau o familie mai numeroasă decât Iuca?

— Şi Iuca erau mulţi, dar Protopopeştii erau aşa: tanti Mimi Dobrescu, cea mare, căsătorită cu arhitectul Toma Dobrescu, pe urmă era Emanoil, nenea Nole, care fusese şi primar la sectorul galben, cel care îmi povestea despre Casa Pache din Strada Colţei.

— Sectorul de galben era chiar acesta, în care locuiaţi.

— Exact. Pe urmă, a fost Bunicuţa, Ecaterina, aşa parcă mi-aduc aminte, după aceea a fost nenea Ionel, alt frate. El a făcut şi afaceri, Fabrica Adesgo, la un moment dat, a fost a lui. Nu ştiu, a fost acţionar majoritar, sau ce a fost, dar ştiu că era discuţie mare, pentru că era prima persoană din familie care venise cu alte idei decât ceilalţi. Cea mai mică soră era Beatrice Manu, cu ea se încheia seria copiilor primarului Protopopescu-Pache. În afară de tanti Mimi, care a avut copii mulţi, de Bunicuţa, cu doi băieţi, şi de tanti Bebica (Beatrice), cu o singură fată, ceilalţi, băieţii, nu au avut copii.

— Dar cele patru surori Protopopescu-Pache? Îmi povestea pictoriţa Lili Pancu de patru fete Protopopescu-Pache, fiicele unei mătuşi a ei, Olga Niculescu.

— Doctoriţele?

— Ele. Unde erau ele în peisajul de familie pe care îl descrieţi? Erau ale unui frate al primarului.

— Exact, fratele lui Emanoil, Jean, care avea patru fete şi doi băieţi. Trei dintre fete au făcut medicina şi au fost printre primele doctoriţe

românce. Una era internistă, Ana, măritată Rădulescu. Pe urmă venea Ica, Iosefina Protopopescu-Pache, care a fost o personalitate, conferenţiar universitar, doctor docent, ginecolog, şi Nineta, care era oculist.

— Ei i-a fost pacientă Lili Pancu. Erau şi verişoare, de altfel!

— Mai era încă o soră, care nu făcuse medicina, şi doi băieţi. Unul, colonelul Dumitru Protopopescu-Pache, nenea Mitică, pentru noi. El a fost prizonier în Războiul al Doilea, o perioadă lungă, şi pe urmă s-a întors, din fericire, acasă, şi nenea Nole, tot un Emanoil, care a fost un distins geolog.

— Se numărau printre cei care se adunau în jurul mesei dumneavoastră?

— Veneau şi ei, poate nu chiar la toate aceste mese. Pentru că erau plecaţi în călătorii sau la studii. Dar eram apropiaţi. Tanti Ica, de exemplu: mama m-a născut pe mine cu ea. Şi eu am mai avut o soră, care s-a prăpădit la naştere, născută tot cu ea, deci era doctorul mamei. Iar eu, când am rămas însărcinată cu primul copil, tot la ea am mers să mă vadă, avea cabinetul şi apartamentele aici, aproape, în blocul acela mare din Piaţa Rosetti, numărul 3, colţ cu Dianei, unde este, jos, farmacia. Era blocul lor, pentru că terenul fusese al lor şi mi se pare că fiecare avea un apartament acolo.

— Un bloc Protopopescu-Pache?

— Da, toate fetele au stat acolo.

— Tanti Ica nu s-a căsătorit?

— Niciodată. Nici tanti Nineta nu s-a căsătorit, numai tanti Ana s-a măritat. Erau foarte preocupate de meseria lor. Tanti Ica, de exemplu, era o persoană foarte frumoasă, dar îţi impunea. Mie îmi era puţin teamă, totdeauna când mă duceam la ea. Nu râdea, era foarte severă. Mult mai târziu, când nu mai era la spital, şi mergeam să o văd, atuncea, la bătrâneţe, nu mai era aşa, devenise mai blândă, era foarte drăguţă. Tanti Nineta nu fusese aşa, era dintotdeauna drăguţă. Adevărul e că tanti Ica impunea, te obliga

să faci ce spune, pacientul trebuia să o asculte, fără să crâcnească.

— Blocul acela din Piaţa Rosetti este, deci, un bloc Protopopescu-Pache. Şi, în general, zona e plină de locuri legate de amintirea primarului. S-a născut la Biserica Negustori, iar Institutul Mitilineu, unde a învăţat în clasele primare, era undeva, pe la Sfânta Vineri. Când a urmat Sfântul Sava, colegiul era peste drum de Universitatea de astăzi, a locuit pe unde este acum noul bloc Dunărea, a predat la Şcoala comercială Kreţulescu...

— Sunt foarte multe locuri legate de acest nume, pentru că era o familie numeroasă. Revenind la mesele noastre de familie, îmi amintesc nunta nepoatei bunicii mele, fata celei mai mici surori, Beatrice Manu. Maruca Manu s-a măritat cu Ovidiu Erbiceanu, inginer petrolist, şi au un băiat, pe Mihai, care e inginer electronist. Ei au făcut nunta aici, chiar în casa asta, iar Tata-Moşu şi Bunicuţa au fost naşi. Eu am ţinut trena miresei. Era un eveniment pentru mine.

— Sigur că da! Câţi ani aveaţi?

— Şase ani. Mi-aduc aminte că purtam o rochie de tafta, şi toată lumea mi-a explicat cum trebuie să ţin trena, să nu trag prea tare, să nu rămână mireasa fără trenă. În fine, m-am descurcat foarte bine.

— Aţi traversat la Popa Rusu? Aici s-a celebrat cununia? Vreau să-mi imaginez pe unde aţi trecut ducând trena.

— Nu aici. Nunta a avut loc la Biserica Amzei. Pe vremea aceea, la Biserica Amzei se făceau multe nunţi, pentru că era în centru şi era mai uşor accesibilă tuturor. Acolo a fost. Pe urmă ne-am întors aici, şi pe mine m-au trimis la culcare. Dar, mai înainte, Tata-Moşu a invitat orchestra să cânte un vals şi, cu unul dintre verii mei, mai mare, avea optsprezece ani, am dansat acel vals. Eram mai mult ridicată pe sus! Iar a doua zi, m-am îmbolnăvit: 39 de grade, scarlatină!

— Aţi avut noroc că v-aţi îmbolnăvit după nuntă. Altfel, nu aţi fi avut această amintire glorioasă.

— Aşa e. Şi pe urmă, salonul cel mare, deschis special pentru nuntă, a fost din nou închis, pentru multă vreme. Salonul era folosit numai rareori, la ceremonii de familie. Toată casa se încălzea cu lemne şi, mai târziu, cu cărbuni, iar salonul era mult prea mare pentru a fi încălzit tot timpul. Nu puteai să faci faţă.

— Mai există sobele folosite atunci, sobele de pe vremea lui Toma Dobrescu?

— Au rămas numai două, schimbate pe gaze. Dar salonul a mai servit la ceva, dacă îmi amintesc bine: au stat la noi nepoţii lui Hagi Theodoraky, Tante Margodica, măritată cu Mircea Posa, de care v-am amintit, şi cu băiatul lor, care făcea arhitectura. Au stat la noi în salon pentru că locuinţa lor fusese bombardată şi grav avariată. Au stat aici o perioadă de câteva luni, până s-a reparat casa.

— Era Casa Hagi Theodoraky din Vasile Lascăr?

— Nu, acolo rămăsese un frate, ea se mutase cu soţul ei în altă casă. Şi sigur, ne adunam din nou toţi şi eram împreună.

— Dumneavoastră nu locuiaţi cu bunicii Iuca?

— Nu, noi locuiam tot în cartier, în casa bunicului meu dinspre partea mamei.

— Despre ramura aceasta nu am prea vorbit. Aţi amintit că îi spuneaţi Tata-Mare şi că lucra la Creditul Funciar Urban. Dar înainte de a stărui asupra lui, povestiţi-mi despre tatăl dumneavoastră, Nicolae Iuca. El a urmat cariera juridică, la fel ca tatăl lui?

— Da, a făcut Dreptul şi şi-a luat doctoratul la Paris şi pe urmă a lucrat aici, însă a lucrat în contencios. A pledat numai la început. Pe urmă a lucrat în diverse întreprinderi, ca jurist şi ca economist. A lucrat la Societatea Româno-Americană, care avea aici, în România, Rafinăria de la Teleajen, şi el a făcut parte din contenciosul societăţii. De aceea a avut mult de suferit, după 23 august, a făcut şi închisoare. A stat mult. Când a ieşit, în 1964, s-a angajat la Electronica. A lucrat foarte bine acolo, le-a pus pe picioare nu ştiu ce

serviciu administrativ. Amândoi plecam de dimineaţă de acasă, aveam nişte ore... foarte matinale. Pe vremea aceea, stăteam la nişte cunoştinţe bune, într-o mansardă. Eu tocmai revenisem de la Sinaia, unde fusesem căsătorită, şi era şi mama mea cu mine. Şi pentru că tata avea buletin de Bucureşti, numai aşa am putut să ne întoarcem în Bucureşti, şi copiii să-şi continue şcoala aici.

— Din Popa Rusu, Nicolae Iuca plecase de când s-a căsătorit?

— Da, când s-a căsătorit a plecat în casa celuilalt bunic al meu, Tata-Mare, dinspre mama, care se numea Constantin Panaitescu şi era avocat.

— Unde locuia celălalt bunic?

— Foarte aproape, pe Strada Luca Stroici, pe atunci, Strada Robert de Flers, şi, mai demult, Strada Surorilor.

— Atunci, vă rog, povestiţi şi despre celălalt bunic şi despre casa lui. Rămânem în cartier. Treceaţi prin toată răspântia Popa Rusu, ca să ajungeţi în Surorilor.

— Sigur, strada asta făcea parte din mahalaua Popa Rusu. Tatăl mamei era avocat pledant, şi un avocat foarte mare. Era de fel din Galaţi, erau mulţi copii acasă şi el s-a ocupat de toată familia, a căutat să-i ajute să aibă fiecare o carieră. Erau mai nevoiaşi... El a câştigat mai multe burse şi şi-a făcut astfel studiile, inclusiv doctoratul în drept la Paris. Era foarte inteligent şi cu dorinţa de a reuşi. Pe urmă, s-a căsătorit cu Marioara Ştefan. Erau mai multe surori Ştefan şi una din ele era căsătorită cu poetul Ştefan Neniţescu. Bunica mea s-a prăpădit în 1927. Eu nu am cunoscut-o. Mama şi tata au rămas în casa bunicilor, şi acolo m-am născut şi eu.

— În Strada Robert de Flers, fostă Surorilor.

— Sunt două case surori, aproape gemene, la fel, pe stradă. Şi de aceea s-a şi numit Strada Surorilor, datorită caselor de la numărul 18 şi de la numărul 20. Am citit asta într-un articol din *România liberă*,

al unei doamne care scrie despre casele vechi din Bucureşti.

— Doamna Magda Antoniu scrie acolo despre casele bucureştene. E vorba de cele două case din capătul dinspre Maria Rosetti, cu colonetele acelea atât de aparte la ferestre?

— Exact! Acelea sunt.

— Sunt foarte interesante! Într-una din casele acelea v-aţi născut?

— Acolo m-am născut şi am copilărit, acolo m-am căsătorit.

— Despre una dintre ele am găsit informaţii pe lista cu alegători din anii 1913-1914. Am aflat că acolo locuia o familie Lorenz.

— Da. În casa cealaltă. I-am şi cunoscut pe unii dintre ei. Erau o familie de oameni foarte rafinaţi şi culţi. Una dintre fiicele lor s-a căsătorit cu un domn Halevy, cu care a avut două fete, Donca şi Ţuţi, aşa le spuneau părinţii. Pe una o chema, de fapt, Blanche, pe cealaltă, nu ştiu. Una dintre ele s-a măritat cu Nikos, cel care avea firma de sticlărie de pe Calea Victoriei. O fabrică mare, care făcea şi vitralii, şi tot soiul de obiecte din sticlă. Mi se pare că au plecat demult, în Franţa sau în Spania...

— Mai e cineva din familia aceea în casă?

— Nu. De foarte multă vreme nu mai e nimeni dintre ei.

— Dar cine vor fi fost surorile sau fraţii pentru care s-au construit aceste două case identice?

— Nu ştiu. Bunicul meu a cumpărat casa de la un domn Isidor Finkelstein. Casa bunicilor avea o grădină frumoasă, situată în spate. Casa familiei Lorenz-Halevy era cu o grădină mai mică, în faţa intrării.

— Dintre cele două surori, care e casa bunicilor, casa Panaitescu?

— Casa bunicilor e la numărul 18. Venea apoi casa Lorenz, numărul 20, apoi, blocul de colţ cu intrarea prin Maria Rosetti. Casa care a fost a noastră a fost renovată. Casa Lorenz are, în partea lipită de bloc, un fel de seră, din sticlă albastră, o

fereastră mare, împărţită în careuri şi mărginită de două coloane. Noi nu aveam seră. Mai erau şi alte diferenţe, dar faţadele spre stradă erau aproape la fel.

— Le-am privit cu multă atenţie, intrările din curte sunt şi ele ocrotite de savantele ancadramente în consolă. Iar ornamentele sunt de-a dreptul baroce! La Casa Lorenz, ferestrele laterale sunt formate din două părţi separate de zidărie şi între ele veghează un fel de înger *la belle epoque*, o figură rece, dar senină, cu aripi întinse deasupra ferestrelor. La Casa Panaitescu, aceste deschideri sunt dintr-o bucată. La mijloc, sus, ferestrele cele mari au la amândouă casele acelaşi ornament, un cap de leu. Aţi auzit vreodată ce arhitect le proiectase?

— Nu. Dar, în orice caz, au rezistat amândouă foarte bine la cutremure, erau foarte solide. Şi aveau amândouă nişte pivniţe extraordinare. Seamănă cu pivniţele de la Galeria Catacomba.

— Pivniţele de la Palatul Romanit? E uimitor, pentru că e vorba de clădiri mult mai mici, chiar dacă gândite măreţ.

— Da, dar pivniţele erau colosale, sub casa noastră erau chiar două pivniţe, amândouă mari. Când am văzut Galeria Catacomba, mi-am amintit imediat de pivniţele noastre. În una dintre ele încăpea un vagon de lemne. Casele astea consumau lemne enorm de multe. Mai puneam şi cărbuni, mai târziu. Peste iarnă, condamnam unele camere, au fost perioade când nu făceai faţă şi nu mai avea cine să te ajute. La un moment dat, ştiu că mama spunea: *Ar trebui să ne restrângem, să vindem, să luăm altceva*. Dar, de câte ori se ajungea la momentul când s-ar fi găsit ceva, întotdeauna avea o reţinere, pentru că, acolo, şi ea se născuse, şi eu, şi probabil că a fost foarte puternică legătura asta. Eu, nu. Eu trebuie să recunosc că nu mi-ar mai fi făcut plăcere să mă întorc acolo. Pentru că sunt foarte multe amintiri neplăcute. De acolo l-a luat pe tata, am avut multe rele de trăit. Când eşti foarte tânără, lucrurile astea îţi rămân adânc întipărite în inimă.

— Mă gândeam la soarta casei... A fost naţionalizată?

— Sigur, s-a naţionalizat. Pe urmă, am recuperat-o, a fost destul de greu, dar nu am vrut s-o păstrez.

— Îmi pare bine că am aflat câte ceva despre ea şi despre avocatul Constantin Panaitescu, bunicul dumneavoastră matern, care a izbândit strălucit în viaţă. Mă întrebam mereu care o fi povestea acestor case, cu decoraţiunea aceea, la prima vedere greoaie, şi totuşi, cu o graţie a lor, absolut uimitoare.

— După ce a cumpărat, bunicul nostru i-a făcut casei şi etaj, în fundul curţii.

— Casa de la numărul 18 este mai mare decât cealaltă?

— Şi aceea e mare, înăuntru, dar vreau să spun că, faţă de ce se vede de la stradă, casa noastră se prelungeşte, în spate, cu un etaj. Din faţă nu se vede.

— Mă întreb de ce stil ţin casele, cu ornamentele acestea supradimensionate. În loc de frontoane, au un fel de baldachine, pe nişte colonete în consolă, pornite de la jumătatea zidului. Ferestrele de sub ele, mari, în semicerc, dau spre pod, probabil.

— Ei spuneau toţi, în familie, că este un amestec de stiluri, dar, în orice caz, este fascinant. Şi înăuntru erau camere tot mari, cu tavanele înalte, şi aveau o stucatură, dar foarte discretă, pe marginea lor. Şi vestibulul era frumos. Erau nişte trepte de marmură şi uşi cu geamuri cu desene de flori, jocuri între transparent şi mat. Şi lemnul era frumos lucrat. Amândouă uşile aveau acelaşi model, şi cea care dădea afară, şi cea care dădea în hol. Holul era destul de mare.

— Intrarea este prin curte, la amândouă casele. Sunt genul de case care se privesc faţă în faţă.

— Da, da. Şi noi eram în relaţii foarte bune cu familiile Lorenz şi Halevy.

— Acum, când am aflat cum se numea bunicul dumneavoastră, îmi dau seama că l-am găsit şi pe el pe liste, îl am trecut pe fişă, Panaitescu Constantin, Surori, 22, *advocat*! Iar la 22 b, era Lorenţ Albert, şi

el *advocat*. Asta era în 1913. Numerele s-au schimbat, între timp.

— Da, casa noastră este acum 18, iar cealaltă, 20. Iar bunicul nu a fost numai avocat. Pe urmă, a devenit director la Creditul Funciar Urban. El era liberal. În timpul lui s-a făcut construcţia localului din Strada Lipscani. Există şi astăzi, la începutul străzii, spre Sfântul Gheorghe. Acolo a lucrat foarte mult timp.

— Până la sfârşit?

— Da, a lucrat până la sfârşit. Bunicul meu dinspre mamă, Constantin Panaitescu, a murit şi el tot de un infarct. Fuma şi el enorm, la fel ca bunicul Iuca. A fost distrus de moartea bunicii mele, o femeie foarte frumoasă, cred că şi de aceea fuma el atât, deşi era bolnav. Călătorea mult. Vara, îşi făcea un tratament la Călimăneşti, întotdeauna, şi uneori se ducea şi la Vichy, în Franţa. Când m-am născut eu, nu era aici. Şi s-a trezit mama, când aveam o lună, cu un pachet. Pe numele meu. În pachet era un serviciu de ceai, pe care mi l-a trimis bunicul meu de la Florenţa. Serviciul este acesta, pe care îl vedeţi aici.

Doamna Iuca deschide uşa unui dulap şi scoate o ceaşcă de ceai cu smalţuri transparente, în culori delicate, gălbui, verzui, nuanţele ierbii uscate, cu desenul fin, rotind-o în lumina dimineţii. Nepoata priveşte cu faţa înseninată de un zâmbet darul bunicului ei, majolica dulce, italiană, care a rezistat şi călătoriei din Italia până aici, şi timpului... Doamna Iuca pune ceaşca înapoi, pe raft, lângă celelalte piese:

— Faianţă, cu frunze şi flori. A fost un mister cum a trecut întreagă prin toate mutările! Gestul acesta îl arată cum era pe Tata-Mare, avea un fel de a fi galant şi cu puţin umor. Scrisese pe pachet: *Domnişoarei Maria Elisabeta Iuca*. Eu aveam o lună! Era un om foarte drăguţ, foarte bun şi generos şi toată lumea în cartier îl cunoştea drept Conu Costică. Conu Costică ne lua iarna, pe nepoţi, şi ne plimba cu sania.

— Cine erau ceilalţi nepoţi?

— Mama a avut un frate, inginer, Dinu Panaitescu. El a lucrat la C. A. M. Aveam doi verişori, Ioana şi Dinu. Ioana e căsătorită cu Nic Persu.

— Fiul inginerului Aurel Persu?

— Da. Şi stau la Bruxelles. Vărul meu, Dinuleţ, a murit de curând, aici în ţară. El era tot inginer, constructor. A făcut un cancer. Ei, şi bunicul, Tata-Mare îi spuneam, ne lua pe toţi trei cu sania, pe vremea aceea se mai umbla cu sania cu cai, şi ne ducea la Vila Minovici, Vila cu Clopoţei. Era zăpadă mare, că iernile erau cu zăpadă mare, nu se speria nimeni de câţiva centimetri de zăpadă, erau nişte troiene înalte, dar zăpada se curăţa şi se arunca în Dâmboviţa. Mi-aduc aminte cum ne înfofolea în nişte cuverturi mari şi caii aveau zurgălăi. Ei, asta, pentru noi, copiii, era o aventură, că plecam de aici până la Capul Podului, apoi o luam pe Kiseleff, până la Vila Minovici! Încă nu era Fântâna Mioriţa, pe urmă au făcut-o. Ne duceam şi ascultam clopoţeii. Era foarte plăcut, iar casa era frumoasă şi îngrijită. Clopoţeii erau coloraţi.

— Oare datorită vecinătăţii caselor s-au cunoscut părinţii dumneavoastră?

— Uite că nu ştiu. S-ar putea. Tata-Mare Panaitescu se cunoştea, era chiar prieten cu Tata-Moşu Iuca. Şi, după căsătorie, tatăl meu a plecat din Casa Iuca şi a stat pe Robert de Flers, dar unchiul meu, Simion Iuca, a mai locuit mult timp în casa din Popa Rusu, şi după căsătorie. Şi, chiar dacă a plecat să locuiască în Strada Armenească, venea zilnic la atelier.

— Mai există casa lor din Armenească?

— Este un bloc pe colţul cu Semilunei, numărul 28. Locuiau la etajul 1. Era apartamentul mătuşii mele, pe care îl primise când s-a căsătorit şi, după ce l-au aranjat, s-au mutat acolo. Dar veneam foarte des aici, unchiul cu atelierul, noi în vizite. Cel puţin de două ori pe săptămână veneam la bunicii din Popa Rusu 14, şi tot aici veneam când părinţii mei

erau plecaţi undeva. Şi, de foarte multe ori, bunicii mă luau cu ei la ţară.

— Cunoşteaţi, desigur, toată casa. Cum era podul, cum arăta pivniţa? Cu o bunică atât de grijulie, cred că e câte ceva de spus despre aceste colţuri pitoreşti ale unei case.

— Da. Podul, de exemplu, era cu un strat de nisip pe jos, ca să nu ia foc. Dacă a venit ordin să fie aşa, era aşa. Ea respecta asta. Vreau să vă spun că era un loc destul de larg şi foarte frumos de jucat de-a v-aţi ascunselea. Aşa încât, podul era foarte vizitat de noi, copiii. Există lângă pod şi două camere, una o foloseşte Mărgărita, cealaltă, noi. În camerele astea, erau pe vremea bunicii nişte rafturi pe care se puneau fructele la uscat, merele, perele. Podul era folosit şi pentru uscat rufele.

— Am văzut scara care duce la pod şi mi s-a părut foarte elegantă. E din zidărie şi are o desfăşurare graţioasă pe perete, cu o arcadă în tavan, ca să nu fii nevoit să te apleci când începi să urci. Deşi îngustă, are treptele bine potrivite, e zugrăvită în alb, iar balustrada de fier forjat, cu negrul acela, dă foarte frumos. E ca o scară de castel.

— Şi nouă ne place foarte mult şi am decis să o păstrăm aşa, deşi a existat ideea să o închidem cumva, pentru că pe acolo vine frigul din pod şi de afară. Dar ne-am dat seama că ar pierde din frumuseţe şi am spus că mai bine îndurăm câteva grade mai puţin, decât să o stricăm!

— Dar pivniţa casei, cum arăta?

— Pivniţa era folosită pentru ţinut cartofi, morcovi. Bine, pe vremea aia nu erau frigidere, erau nişte răcitoare, vara se aducea gheaţă, venea camionagiul şi o lăsa în faţa casei. În pivniţă era totdeauna răcoros.

— Cred că am trecut prin toată casa.

— Sigur că, între timp, devenise o casă greu de întreţinut. Îmbătrânise şi bunica. Nu mai avea posibilităţi să aibă ajutoare şi toţi eram într-un moment în care nu puteam s-o ajutăm. Totul era greu, era o casă cu tavane înalte, greu de încălzit.

Vedeţi, eu am aici tavan dublu; astfel, camera e mult mai scundă şi se încălzeşte mai uşor.

— Tavanele originale au stucaturi?

— Nu, numai deasupra uşilor sunt nişte stucaturi.

— Am observat că, din stradă, nici nu se vede că pe aripa dinspre Strada Termopile este un etaj.

— Nu, nu se vede. Atelierul a fost făcut, cum vă spuneam, de Niculae Dobrescu, văr primar cu tata şi cu unchi-meu, Simion. Eu cred că este – nu ştiu dacă singurul de acest fel –, dar unul dintre cele mai frumoase şi mai dotate ateliere. Are un sistem de iluminare naturală foarte bun şi original.

— Am fost de două ori acolo, dar numai seara, aşa că nu am observat cum cade lumina naturală. Şi nici cum se vede casa dumneavoastră din balconul atelierului. Dar, alături, la numărul 12, ştiţi cine locuia, pe când eraţi copil?

— Locuia o familie Juster, dacă ţin bine minte. Cu fiica lor mă jucam, când eram mică. Ei au plecat, dacă nu chiar în timpul războiului, după... le-a fost teamă.

— Era casa lor proprie?

— Nu ştiu. Mai departe, tot pe stânga, era Casa Cantuniari. Tata era prieten cu ei şi au copilărit împreună, dar mi se pare că ei au vândut, la un moment dat...

— Să dăm ocol pieţei. Casa dumneavoastră e, pentru povestea răscrucii, un punct central. Ce mai ştiţi din jur? De exemplu, despre casa de vizavi, de pe Termopile.

— Am lipsit zeci de ani de aici şi s-au produs multe schimbări între timp. Nu mai ţin minte cum se numeau proprietarii pe vremea când eram eu copil. Cred că era o familie de greci şi cred că nu au avut moştenitori. Nu-mi aduc aminte să fi văzut tineret, la ei. Erau un domn şi o doamnă, foarte venerabili. După ’45-’46, în casa asta a fost procuratură militară, iar acuma, cred că are foarte mulţi locatari.

— Pe harta din 1911, este trecută aici o familie Bally, poate chiar aceea de la care a cumpărat

Alexandru Iuca această casă sau, poate, o familie înrudită.

— Nu ştiu. Casa era foarte frumoasă, era toată crem, nu verde şi cojită, ca acuma, era una dintre cele mai frumoase şi îngrijite case din cartier. Nu-mi amintesc să fi avut partea aceea de construcţie din fund, cred că s-a adăugat între timp.

— Deşi neglijată, mai are totuşi farmec, cu sera ei, cu intrarea ei elegantă. Îmi aminteşte, prin mister, de casa de pe Strada Latină, colţ cu Armenească, pe dreapta, cum vii pe Armenească.

— A, dar o ştiu, am fost acolo în vizită, cu bunicii mei dinspre mamă şi cu mama. E Casa Bâznoşanu.

— Casa Bâznoşanu? Când aţi fost în vizită, cine, dintre ei, mai locuia acolo?

— Conu Ionică Bâznoşanu, care era frate cu naturalistul Andrei Bâznoşanu, profesor, autor de manuale de liceu, Andrei Popovici-Bâznoşanu. Se specializase în zootehnie. Exista pe Cumpătu, la Sinaia, un centru de studii înfiinţat de el. Fratele lui avea lângă Botoşani moşie mare şi se ocupa serios de ea, stătea permanent acolo. Aici, la Bucureşti, venea numai de Paşte, de Crăciun, când aducea vin, de la moşie. Avea oi, avea vie. Muncea mult acolo. Ionică Bâznoşanu a avut două fete. Una dintre ele era măritată cu Guţulescu şi există Sanda Guţulescu, care locuieşte pe Strada Dianei, într-o casă veche. Ea mai poate să dea detalii.

— Casa Bâznoşanu a fost cândva frumoasă, mai este şi acum, cu grădina ei vastă, cu acareturi în fundul curţii, cu o aripă lungă pe Strada Latină, cu intrarea pe colţ, o scară spre mica grădină, venind din salon sau din bibliotecă, şi cu altă intrare, cu multe trepte, prin grădina din Strada Armenească. E toată învăluită în viţă sălbatică şi pare o casă cu soarta pecetluită... Se va prăbuşi singură sau va fi demolată şi va face loc unui bloc cu pereţii de sticlă. Alexandru Paleologu mi-a povestit că privea, în copilărie, echipajele care aduceau oaspeţi la serate în casa aceea. Părinţii lui erau prieteni cu familia, intrase în casă, îşi amintea o bibliotecă imensă, dar,

în ziua în care am înregistrat, nu-şi amintea numele lor de familie.

— Aveau o bibliotecă mare, da. În fundul curţii, îmi amintesc acareturile, bucătărie, cămări... Ionică Bâznoşanu aducea de la moşie brânză şi alte produse, pe care le desfăcea, chiar aici, la Bucureşti. În timpul războiului, când au venit ruşii, că el avea moşia la Albeşti, mi se pare, chiar pe graniţă, a venit să se refugieze la noi, la ţară. Fugise de acolo cu cireadă cu tot, şi au stat o perioadă la noi, până să pornească mai departe.

— Eraţi, deci, legaţi de această familie.

— Bunicul Panaitescu, dinspre mamă, era foarte prieten cu familia Bâznoşanu. Şi să ştiţi că au murit în mizerie. Pe el, tata l-a văzut la cantina aceea a săracilor din fosta Stradă Palade, fostă Sevcenco, acum Bulevardul Dacia.

— Credeţi că a stat până la capăt în casa asta?

— Poate. Şi doamna Bâznoşanu, coana Catinca, mi se pare că era armeancă.

— Suntem în cartierul armenesc! Casa era a ei sau a lui?

— Nu ştiu.

— Revenind la răscrucea Popa Rusu, să ne continuăm ocolul. Ce case vă mai sunt cunoscute?

— După biserică, prima casă imediat, pe colţ cu Marin Serghiescu, e Casa Florian. Florian, prieten cu Dinu Pillat, adică generaţia lor. În cartea lui Nicu Steinhardt este pomenit Gheorghe Florian.

— Nu e casa bisericii, casa preotului?

— Nu e casa preotului, casa preotului este pe Strada Termopile, colţ cu Strada Arcului, cu intrarea prin Arcului. Peste drum de noi. Acolo a stat preotul Bucur, pe care eu l-am apucat şi care a fost înmormântat în curtea bisericii. Unchiul meu, Simion Iuca, a restaurat crucea care este scoasă din altar în Joia Mare şi cu care se face ocolul din Vinerea Patimilor.

— Aţi avut nişte bunici minunaţi. Care dintre ei povestea mai frumos?

— Erau cu totul altă fire. Tata-Moşu, cred, el ne tot povestea. Bine, am şi trăit mult mai mult pe lângă el, pentru că el s-a prăpădit când aveam paisprezece ani, în timp ce Tata-Mare a murit când aveam numai opt ani. Mergeam dimineaţa şi stăteam cu el, când îşi lua cafeaua, că bea şi cafea foarte multă.

— Bunicul Panaitescu sau bunicul Iuca?

— Tata Mare, bunicul Panaitescu. Şi Tata-Moşu bea cafea, dar nu aşa multă ca el. Tata Mare bea cu stacana. O stacană, dimineaţa, înainte de a pleca la treburi. Şi cu ţigara în mână. Eu aşa îl am în imagine. Şi pe urmă n-a mai putut să meargă pe jos, şi venea un taximetrist, mereu acelaşi, îl ruga să vină tot el. Îl ştiau toţi în cartier, era foarte sfătos, ţineau toţi la el, era foarte bun, foarte generos. De Crăciun, de Paşte, dădea la toţi, la cei pe care îi întâlnea pe stradă şi zicea: *Şi mie, când eram tânăr, nu mi-a fost uşor*… Era foarte apropiat de oameni. Bunicul celălalt, Tata-Moşu, povestea, el era cu povestitul. Îmi şi citea. Creangă, Ispirescu...

— Dar despre copilăria şi tinereţea lui, despre familie, nu vă povestea?

— N-aş putea să spun că vorbea despre familie, nu. Erau discreţi, adică ei spuneau că nu trebuie să amestecăm lucrurile, că noi, în mintea noastră, nu vedem lucrurile întotdeauna aşa cum sunt, cum au fost, şi căutau, mai ales când era vorba de partea mai puţin plăcută, pentru că se întâmplau în jur atâtea nenorociri, să ni le ascundă. Dar, în general, ne adunam, şi sigur că atunci toată lumea povestea. Era obiceiul să vină la bunica prietene, mătuşi, nepoate, la ceai, nu la cafea, cafeaua se bea mai puţin, mai ales după-masă. Când veneau doamnele în vizită, beau ceai, se oferea şi dulceaţă, cu apă rece… Povesteau de-ale lor. Când era câte o chestie mai aşa, bunica mă expedia: *Ei, nu te duci să te joci?* Şi atunci, bunicul meu, care nu stătea la întâlnirile astea, mă lua, îmi citea, îmi povestea, mă învăţa pasienţe.

— Era un noroc că aceste două case sunt atât de aproape. Cred că vă lăsau să mergeţi şi singură.

— Sigur, veneam singură. Şi şcoala am făcut-o aici şi veneam singură. Primele clase.

— În curtea bisericii?

— Da.

— Şi pe atunci, partea din Strada Termopile dintre şcoală şi biserică era transformată în curte, cu garduri la ambele capete?

— Aşa era. Ne jucam în recreaţie în curtea bisericii. În clădirea şcolii era şi Asociaţia Femeilor Creştine. Şi mama mea lucra aici ca asistentă socială, împreună cu alte prietene ale ei. Şi Alice Voinescu venea la Asociaţie. Vara se organizau tabere în ţară. Una, foarte frumoasă, era la Bran, pentru că Prinţesa Ileana se ocupa şi ea de aceste activităţi sociale.

— Mama vă lua şi pe dumneavoastră în tabără?

— Am fost şi la Bran, am fost şi la dansuri populare, am fost la tot ce se organiza. Am cunoscut, astfel, persoane extraordinare. Tante Alice Voinescu ţinea nişte cursuri de istoria artei, la un moment dat. Mai pe înţelesul nostru, ca să trezească interesul fetelor. Erau eleve, dar erau şi din fabrici o serie de fete care veneau şi le plăcea să asculte. Alice Voinescu ştia să le vorbească, era foarte apropiată. Sigur, avea şi conferinţe mai elevate, dar aici le făcea aşa, simplu.

— I-aţi spus *tante Alice*. Vă înrudeaţi sau aşa îi plăcea ei să i se spună?

— Nu ne înrudeam. Ea şi mama erau foarte prietene. Se ataşaseră mult una de alta. Ani de zile, ne vedeam mereu. Toţi copiii îi spuneau tante Alice. Mama mai era prietenă, din copilărie, cu Florica Rarincescu. Şi ea venea la conferinţe. Aşa că mă legau mai multe lucruri de şcoală.

— Clădirile mici din curte erau şi atunci ale şcolii?

— Cred că da. Eu ţin minte că directoarea, care era şi învăţătoarea mea, doamna Miulescu, locuia sus, în şcoală, acolo era un apartament pentru

directoare. Mai târziu s-a mutat de aici, avea o proprietate în Iancului. Alexandrina Miulescu, o femeie extraordinară. Era foarte legată de şcoală şi, când au venit legionarii, primul lucru, au scos-o din postul de directoare, iar ea a făcut o depresie.

— Nici nu a mai predat?

— Nu, nici nu a mai predat. Şi am avut pe altcineva, o doamnă Mateescu, care i-a ţinut locul, vreo trei-patru luni. A venit rebeliunea legionară şi, imediat după aceea, directoarea care o înlocuise pe doamna Miulescu a fost arestată. Pentru că se găsiseră arme îngropate în curtea şcolii. Aşa îmi aduc aminte. Şi pe urmă, a venit din nou doamna Miulescu.

— A fost învăţătoarea dumneavoastră în toate cele patru clase primare?

— Da. Vorbea foarte frumos. La sfârşitul de an, era totdeauna un comitet format din diverse personalităţi din cartier, care veneau, ajutau, făceau o serie întreagă de lucruri pentru şcoală, şi întotdeauna, ea ţinea un discurs foarte frumos la serbare. Avea darul ăsta, aşa izbutea să-i convingă pe părinţi să ajute şcoala.

— Era o răspântie perfectă, cu şcoala pentru copiii cartierului, cu biserica… O comunitate adevărată.

— Exact, era o comunitate. Şi preotul, părintele Bucur, care a fost mulţi, mulţi ani aici, ne preda religia.

— Aţi amintit şi de Florica Rarincescu, la Asociaţie.

— Tante Flo îi spuneam noi. Erau toate trei bune prietene, la ea s-a dus Alice Voinescu, atunci când a ieşit din închisoare. A stat la ea până au trimis-o în domiciliu forţat, la Costeşti, undeva pe lângă Iaşi.

— Florica Rarincescu stătea în blocul cu acelaşi nume, de pe Caragiale? Era profesoară?

— Cumnatele ei erau profesoare. Să vă spun cum a fost: Tante Flo era căsătorită cu Mihai Rarincescu, profesor de Drept civil. Şi posesorul blocului. Erau doi fraţi Rarincescu, amândoi profesori la Drept.

Mihai Rarincescu era şi avocat, apoi a lucrat cu tata la Societatea Româno-Americană. De unde i s-a tras şi lui, că l-au arestat.

— A şi murit în închisoare.

— Da, soţul Floricăi Rarincescu a murit în închisoare.

— Celălalt frate locuia şi el în blocul din Caragiale?

— Nu, Constantin Rarincescu era şi el avocat şi profesor la Drept, dar locuia în altă parte. Ei aveau şi două surori, amândouă în învăţământ. Mariana Rarincescu, măritată cu profesorul Ion Zamfirescu, a fost directoare, după domnişoara Leonida, la Liceul „Regina Maria”, şi profesoară de română. Am avut-o şi eu profesoară. Sora ei, Coca (Elena Rarincescu), a fost profesoară de istorie şi geografie la Şcoala Centrală. Pe urmă, Coca a devenit inspectoare. Eu am învăţat la „Regina Maria”. Şi erau şi nepoatele Marianei Zamfirescu acolo. Pe urmă, clădirea liceului a devenit localul Facultăţii de Petrol şi Gaze. Şi, revenind la şcoala de la Popa Rusu, mai trebuie să vă spun că funcţiona aici şi un club sportiv, Star Club. Jos, la subsol.

— Tot al doamnelor?

— Tot al doamnelor. Iar sus, în şcoală, era un dormitor special pentru când se întâmpla să vină ucenice sau muncitoare, care, fie că întârziau prea mult şi dormeau aici, fie, dacă aveau vreo problemă, puteau să locuiască un timp în această încăpere. Şi de asta se ocupa o măicuţă, care, pe urmă, a mers la Văratec.

— Măicuţa de la şcoală avea vreo legătură cu metocul de la colţul Străzii Popa Rusu cu Strada Bocşa?

— Nu, măicuţele de acolo cred că aveau legătură cu Patriarhia, ştiam că sunt acolo, dar nu le-am văzut.

— Eu auzisem că era metocul Mânăstirii Pasărea.

— Erau acolo, dar nu prea le vedeam. Ştiu că făceau colive, puteai să te duci să comanzi acolo colive. Se prea poate să fi fost de la Pasărea, se mai

schimbau între ele. Aveau în Bucureşti un loc unde să vină măicuţele, să stea, când aveau treburi. Dar acum nu mai e metoc.

— Acum ce mai e acolo?

— A fost o ceainărie şi era foarte bine. Anul acesta, nu i-am mai văzut. Nu ştiu ce este acum acolo, pare un loc părăsit. Pe vremea când era metoc, era îngrijit, zugrăvit, creşteau floricele. Era un colţ minunat, parcă dintr-o poveste. Acum e ceva mai neglijat, dar e tot frumos.

— Sper să rămână aşa, grădina şi casa, o bijuterie.

— Ştiţi, zilele acestea citesc *Poveştile Domnilor*. Mi-a dat-o verişoara mea, Miza Popea, s-o citesc. O avea de la sora ei, Nina Anastasiu.

— Surorile Alimăneşteanu, cu frumoasa Casă Raicoviceanu, din Strada Berthelot. Abia aştept să aud şi poveştile lor!

— E foarte interesant ce citesc acum, e vorba de familia Eliad.

— L-aţi cunoscut pe inginerul Alexandru Eliad?

— Eu nu ştiu să vă povestesc despre el, numai ce ştiu de la mama. Cu familia Catherinettei Nicolaescu eram prieteni şi am rămas. Cu fata ei, Elena, Nineta Nicolaescu, verişoara inginerului Alexandru Eliad, eram prietenă. Soţul ei, doctorul Crângu Broniţki, trăieşte. Şi fiica lor trăieşte. Nineta a murit. Mama îmi povestea că mergea, când s-a logodit, în casa aceea. Familia Iuca se înrudea cu familia Eliad, nu ştiu bine cum, parcă prin familia Hagi Theodoraky. Şi mama îmi povestea că, la prima vizită, când a intrat acolo a avut un şoc: în vestibul era un negru, o statuetă în mărime naturală, care dădea din cap şi ţinea o tavă unde se puneau cărţile de vizită. A avut o senzaţie foarte stranie.

— Iar afară, la intrare, era un halebardier care ţinea un felinar.

— Da, existau tot soiul de lucruri speciale în casa aceea, iar pe pereţi erau tablouri cu portrete de familie, unde se amestecau morţii cu viii şi era greu să te descurci. Mama fusese foarte impresionată de tot ce văzuse în Casa Eliad şi îmi povestea de multe

ori. Aveau şi o colecţie de trăsuri. A mers acolo ca s-o prezinte tata ca logodnică, aşa se făcea. Trebuia să mergi la toată familia, chiar şi la rudele mai îndepărtate.

— Deci, Casa Eliad, Casa Iuca şi Casa Panaitescu, din Mircea Vodă, din Popa Rusu, din Surorilor, se înrudesc. Şi toate trei au supravieţuit. Au fost zidite sub stele cu noroc!

— Sigur, aşa e, s-au schimbat multe, dar contează să rămână ceva din acest oraş, din centrul lui, şi din cartierele vechi. E bine, discutam şi cu fiul meu, că aţi avut această iniţiativă, să adunaţi poveşti din Bucureşti. Pentru că nu ştiu cine o să mai facă asta. Am impresia că aţi cuprins o bună parte din oraş, deşi foarte mulţi au plecat dintre noi şi nu mai are cine să povestească...

Cu Nina Anastasiu şi Miza Popea, la Răspântia din Berthelot

La câţiva paşi de Strada Popa Tatu, pe Strada Berthelot, se arată, albă, pe un fundal de arbori, o biserică. Pe timpuri, i se spunea Biserica de la Fântâna Boului. În volumul *Din vechiul Bucureşti*, unde George D. Florescu descifrează pe vechile hărţi austriece ale oraşului poziţiile sfintelor lăcaşuri, ale curţilor boiereşti şi ale hanurilor, e clasată între cele greşit identificate de către locotenenţii Ernst şi baron Purcel, care prin *Fântâna Babului oder Guolţa* denumesc cu totul alt lăcaş, şi anume binecunoscuta Biserică a Colţei. Confuzia este explicată de Florescu prin coincidenţa dintre numele ctitorilor, adevărata *Fântâna Boului* fiind ctitorită de Mihai Banul Cantacuzinul, în timp ce la *Guolţa*, cum aude urechea germană numele românesc Colţea, este ctitoria Spătarului Mihai Cantacuzino, care a înălţat acest complex biserică-spital. Banul a fost ctitor şi la biserica ce avea să nu fie terminată niciodată, pe locul de azi al Ateneului. Închinată Episcopiei Râmnicului, ea şi-a lăsat numele străzii vecine.

Din felurite acte, se ştie că Biserica Popa Tatu e înălţată pe un loc de vie din mahalaua Fântâna Boului, ce aparţinea, la fel ca şi livada unde se pornise construcţia bisericii de pe locul Ateneului, Văcăreştilor – familie din care se trăgea soţia ctitorului, Ilinca. Pământurile veneau însă de la familia mamei Ilincăi, Creţulescu. Poate că Palatul Elenei Creţulescu de lângă Cişmigiu e parte din aceeaşi moşie. Pe o suprafaţă uriaşă, de la Ateneul de astăzi şi până dincolo de răspântia Bisericii Popa Tatu, erau, pe la 1760, vii şi livezi. În actele transcrise de George D. Florescu, întâlnim şi numele unor târgoveţi ai locului: Stanciu logofătul, Iordache şătrarul, Drăghici zidarul, Radu zidarul, Oprea, tot

zidar, un droşcar, Licsandru, un Marin măcelarul, un cârciumar, Stoica, şi, în sfârşit, un Manole**Error! Bookmark not defined.** zidarul. Casele lor sunt repere în testamente şi în acte emise de administraţiile timpului, tot aşa cum, în alte zapise, alte proprietăţi din cartier slujesc la stabilirea unor hotare şi a unor drepturi.

Într-un zapis din 1821, legat de vânzarea unei *căşcioare în mahalaoa Fântâna Boului*, semnează alţi locuitori ai zonei, jumătate de veac mai târziu: Ilinca, soţia răposatului Mincu, vânzătoarea, Ioniţă, nepotul ei, Popa Tatu (*duhovnic ot tam am fost de faţă*), Popa Fotache ot tam, Popa Radu duhovnic, *mahalaoa Schit Măgureanu*, de asemenea de faţă, şi Iordache diacu, cel care a scris actul, *cu zisa numitei şi martor*. După ce îl aflăm în persoană, asistându-şi enoriaşii la un moment important, consfinţit şi cu semnătura lui, redescoperim numele lui Popa Tatu şi în alte acte, emise un sfert de veac mai târziu, dar, de astă dată, nu mai e vorba de părintele Tatu însuşi, ci de amintirea lui: *mahalaoa Fântâna Boului* a devenit acum *mahalaoa Popa Tatu*, *vopseaua* de verde. Astfel l-au cinstit pe preotul lor de la 1821 enoriaşii parohiei unde slujise şi unde îşi înfăptuise opera socială – adăpostul pentru săraci şi o baie publică.

Când, la 1832, *Politiia Bucureştilor* emitea *Catastihul patentarilor de neguţători şi meseriaşi, împărţiţi pe corporaţii*, în listă figurau şi enoriaşi de la Biserica Popa Tatu, numită încă, în document, Fântâna Boului. Cine şi ce erau ei? Călin Stoian apare pe lista *băcanilor*, iar între *cârciumari* figurează Tudor Stoica, Barbul Gheorghe, Gheorghe Stamul, Stamul Cârciumarul, Gheorghe şi Marcul Grecul. Ion Banul şi Gheorghe Necolaie sunt *pastramagii*, la fel, Stan Ivan şi Petru Iordache Cercel. Ion Ivan e *uleier* şi face parte dintre cei *ce uneltesc negoţuri şi alte spiculaţii d'an picerile*. La numărul 2273 al patentarilor citim numele lui Ivancea Ruse ot Fântâna Boului, trecut pe lista comună a *croitorilor cu telalii, ibrişimgiii şi*

ceaprazarii. Ştefan Neagul, Andreiu Oprea, Dumitru Giurgiuveanu, Stoian Olteanu sin Ion şi Gheorghe Ceauş Nica sunt de găsit pe lunga listă consacrată *dulgherilor, zidarilor, tâmplarilor, pietrarilor, olangiilor şi cărămidarilor.*

Singurul reper comun între lumea lor şi lumea de azi e Biserica Fântâna Boului, iar manuscrisul Nr. 1632 de la Academia Română, din care se desluşeşte aproape întreaga împărţire a Bucureştilor pe la anul 1840, comentat de George Costescu în *Bucureştii Vechiului Regat*, precizează că *Fântâna Boului*, mahalaua întinsă, în termenii de astăzi, de la Cişmigiu până pe Strada Popa Tatu, se învecina cu mahalalele *Sfinţii Voievozi*, pornită din Griviţei până în Ştirbei Vodă, cu *Schitul Măgureanului*, cuprinsă între Şipotul Izvoarelor Cişmigiului şi Biserica de la Cuibul cu Barză, şi cu *Livedea Gospod*, care urca de la Biserica Sfântul Constantin, din actuala Cale a Plevnei, până la proprietatea lui Hristea Rachierul, aflată la răspântia Străzii Berzei cu Ştirbei Vodă. Toate aceste mahalale din partea apuseană a oraşului se aflau în Culoarea de Verde. Va fi locuit vreunul dintre patentarii de la 1832 chiar acolo, lângă biserică, în răspântia din latura ei nordică? După catagrafia citată de G. I. Ionnescu-Gion, a *politiei Bucureştilor ce s-a făcut la 1798*, cu aproape treizeci şi cinci de ani înainte de catastih, în mahalaua Fântâna Boului, din Plasa Gorganului, se află optzeci şi şase de case. Vor fi fost construite de bunicii lui Petru Iordache Cercel sau de părinţii lui Gheorghe Ceauş Nica? Mai există astăzi, fără s-o ştie nici el, vreun urmaş al celor de acum 125 de ani, aici, în răspântia de la Popa Tatu, unde se întâlnesc Strada General Mathias Berthelot, Strada Luigi Cazzavilan şi Strada General Nicolae Dona? În *Scrisorile* către Vasile Alecsandri, Ion Ghica aminteşte de răscrucea aceasta ca de *maidanul de dinaintea Bisericii Popa Tatu, unde stau nişte dulăi, cât viţeii de mari, culcaţi covrig... şi cum te simţeau, se sculau cu toţii într-o lătrătură şi săreau pe noi...*

Strada, rămasă de pe atunci mai largă aici, are la mijloc un scuar cu doi-trei arbori, tufişuri şi, de la o vreme, două-trei bănci. Astăzi, casele din jur, cu un etaj, cel mult două, vile elegante care şi-au păstrat frumuseţea sub măştile de locuinţe folosite *la comun* timp de o jumătate de veac, îşi redescoperă individualitatea treptat, fiecare după cum i-a fost scris. Unele şi-au uitat trecutul, altele şi l-au salvat în câte o pagină de carte. Istoricul teatrului românesc, Ioan Massoff, a consemnat, cu marea sa grijă pentru detaliul circumstanţial, o frântură din povestea uneia dintre ele. Pe la sfârşitul secolului al XIX-lea, a venit în Capitală, de la Târgovişte, un farmacist cu o familie numeroasă, cincisprezece copii. Cel de al doilea născut, Anton, făcuse clasele primare ca intern, la o şcoală mult preţuită în Bucureştii acelor vremuri, *Schevietz Thièrin*, din Strada Scaune. Când băiatul a trecut la liceu, la Sfântul Sava, părinţii săi au cumpărat o casă în Capitală, pe Strada Fântânii numărul 44, şi astfel familia farmacistului Bulandra a venit să locuiască în răspântie. Curtea casei era atât de mare, încât se adunau la joacă acolo toţi băieţii din cartier. Anton, elevul de la Sfântul Sava, era destinat unei cariere militare. Dar, pe când băiatul avea zece ani, tatăl lui l-a dus la teatru, la Sala Dacia, în curtea Hanului Manuc, unde se juca o melodramă de epocă, *Doi Sergenţi*, cu Grigore Manolescu în rolul principal. Pentru copil, a fost un moment răscolitor şi decisiv: noaptea l-a visat pe Grigore Manolescu, iar dimineaţa şi-a anunţat tatăl că vrea să se facă actor. Şi a fost: Tony Bulandra (1881-1943).

Pe zidul casei, un parter învăluit în viţă, nu există nici o menţiune, poate că aceasta nici nu mai este aceeaşi clădire ca la 1891, dar curtea imensă de la numărul 44, din piaţeta Bisericii Popa Tatu, mai fiinţează încă acolo, pentru o vreme.

Tot în cartea lui Ioan Massoff, *Între viaţă şi teatru,* mai găsim adresa unui mare actor în zonă: pe Strada General Dona, la numărul 6, într-o casă astăzi abandonată dincolo de un gard înalt de zid, a locuit

mulţi ani Nicolae Bălţăţeanu (1893-1956). Massoff îi schiţează un portret: *acest concurent al lui Tony Bulandra în felul cum purta fracul, neîncorsetat nici în costumul de epocă, apreciat pentru patosul şi sinceritatea cu care-şi interpreta rolurile de o mare diversitate, şi care în viaţa de toate zilele pare un rătăcit, iar în teatru nu solicită vreodată un rol, se arată cu totul străin de orice intrigă, de orice lucrătură, invidie, care în fond fac „farmecul" culiselor din orice domeniu.*

Casa următoare, numărul 42, cu etaj, are un fronton foarte elaborat, deasupra intrării prin curte – şi frumoasă şi vastă. Clădirea care urma, văduvită de ornamentele tradiţionale în epocă, a fost înlocuită, în anii 2000, cu un bloc. Latura de răsărit a răspântiei este formată de o clădire albă, îngustă, cu un etaj, întinsă între străzile generalilor Dona şi Berthelot. Datorită Anticariatului Sigma, adăpostit aici împreună cu librăria, ştim că are o pivniţă adâncă spectaculoasă, semn de vechime, azi pusă în valoare în mod exemplar. Exact în dreptul acestei case, Ioan Massoff face să prindă viaţă în cartea sa o altă umbră scumpă, povestindu-şi străfulgerata amintire a unei întâlniri cu George Enescu. Tânărul jurnalist îl vede pe maestru aşteptându-şi rândul la doctorul Iosif Dona, reumatolog cunoscut şi vestit colecţionar de artă. Casa lui este şi acum acolo, la numărul 12-14, de pe Strada General Dona (tatăl său), dar astăzi, colecţia nu se mai află între pereţii acelei case, iar clădirea pare a sta să se prăbuşească. George Enescu adastă, retras, să fie primit la consultaţie. Deasupra capului, pe pereţii sălii de aşteptare, strălucesc Grigoreştii adunaţi, într-o viaţă, de medic. Venit acolo ca pacient, Massoff se decide: nu va mai intra la doctor, o va porni după idolul său. Nu vrea decât să-l salute. După ce Enescu pleacă, purtând ochelari negri, iese şi el: *se întunecase de-a binelea şi se lăsase ceaţă; mi-a lipsit curajul să-i dau bună seara (ar fi crezut că l-am urmărit); am luat-o înainte cu gândul să-l atac la colţul străzii Cazzavillan cu Nuferilor (s-ar fi spus că l-am întâlnit din*

întâmplare); dar, a trecut pe lângă mine cu capul mult aplecat şi, tot aşa, mi-a lipsit curajul. L-am urmărit îndelung cu privirea – până l-am pierdut în ceaţă. Strategia admiratorului nu s-a irosit cu totul, de vreme ce clipa trecerii lui George Enescu prin răspântie s-a păstrat într-o pagină de carte.

Peste drum, pe Strada Berthelot numărul 41, este sediul *Uniunii Naţionale a Notarilor Publici*, într-o casă care, între 1970 şi 1990, a fost o mică republică a speranţelor literare, editura *Cartea Românească*. În partea dinspre Strada Berthelot a curţii, sub coroanele copacilor, stătea acel Caragiale de bronz care şi-a găsit acum locul în scuarul din Strada Maria Rosetti. În fund, în nişte atenanse, era librăria, iar în faţa ei susura din câteva fire de apă o fântână mică, rotundă, cu ghizdurile îmbrăcate într-un mozaic albăstrui. Peste drum, cu intrarea pe Strada Luigi Cazzavillan, o casă în stil neoromânesc, cu vreo două etaje, forma colţul şi îşi lipea calcanul de o altă casă, care mă fascina. Demult remarcasem clădirea în stil neoclasic de pe Strada Berthelot, numărul 43-45, o priveam mereu, când treceam pe stradă, o vedeam şi de la fereastra biroului meu de la Radio, în vălul ei de viţă sălbatecă, roşie toamna, vara verde închis, îi ghiceam frumuseţea şi echilibrul, mă încânta etajul mansardat, aerul de mic *hôtel parisien*, sub fanarea pereţilor, sub tencuiala întunecată, sub foşgăiala zecilor de locatari, şi speram să-i aflu cândva numele şi povestea. Apoi, într-un târziu, la o vecină prietenă, doamna Ligia Micu, am cunoscut-o pe doamna Nina Anastasiu Alimăneşteanu. Întârziase şi s-a scuzat: *Toată noaptea am citit nişte poveşti ale unui domn din Bucureşti, Dinu Roco, vecinul nostru din Strada Berthelot. Mi-a părut rău că nu am găsit acolo şi povestea casei noastre!* Aşa am făcut cunoştinţă! Din vorbă în vorbă, am înţeles: casa care lipsea din amintirile domnului Roco era chiar aceea la care mă gândisem atât!

Undeva, într-un alt cartier bucureştean, acasă la doamna Nina Anastasiu Alimăneşteanu, vegheate de

sora ei mai mare, doamna arhitect Miza Popea, într-un apartament cu pereţii albi ca laptele, mobilat cu mici piese sobre, perfecte (măsuţe, bufete, comode), răsfoind dosarele înţesate de acte şi albumele cu fotografii, am ascultat povestea Casei Raicoviceanu din Strada Berthelot, de la răspântia Bisericii Popa Tatu. Surorile se completau una pe alta, se aprobau şi se întrebau din ochi când aveau câte o îndoială, iar eu, iscoditorul martor, le ascultam fermecată şi, uneori, nici nu mai îndrăzneam să intervin.

— Doamnă Nina Anastasiu, doamnă Miza Popea, sunteţi două dintre cele trei surori Alimăneşteanu, nepoatele casei, ale celui care a construit-o, acolo v-aţi născut, aţi locuit acolo, o iubiţi, nimeni nu ar putea povesti mai bine despre anii ei de strălucire şi despre grelele încercări prin care a trecut. Doamnă Anastasiu, vă ascult.

— O iubeam dintotdeauna, chiar mai înainte de a-i înţelege frumuseţea. Dar, şi mai mult o iubesc după ce a trecut prin câte a trecut. Era frumoasă casa, chiar aşa cum ajunsese să arate, în atâţia ani grei. Dacă uitai de toate şi o priveai, îi redescopereai mereu frumuseţea. Oricât îmi venea de greu să locuiesc acolo fără să o pot apăra, tot izbuteam să mă bucur, uneori, de cât era de frumoasă. Sora mea, fiind arhitect, o poate descrie şi cu detaliile tehnice, cu secretele ei!

— Da, casa noastră, în stil neoclasic, îmi explică şi ea, într-un fel, expresia *Micul Paris.* Se studia la Paris, era un gust anume, al mai multor generaţii, educate acolo. Şi încă ceva, era situată într-un cartier plăcut şi respecta întru totul ambianţa lui. Eram fericite să locuim în casa şi în cartierul acela. Eu am stat acolo numai până în 1965. Nina a plecat ultima din casa noastră!

— Cu toate că am iubit-o mult, şi încă o iubesc, nu am suferit când am plecat din casa aceea pentru că, aşa cum era situaţia, nu se mai putea ţine casa...

— Când aţi plecat de acolo?

— Acum patru ani.

— Aşadar, aţi locuit în casa din Berthelot în tot timpul acesta, aţi trăit cu ea toate transformările prin care a trebuit să treacă?

— Sigur! Şi a fost un mare noroc că s-a întâmplat aşa, pentru că, altfel, poate nici acum nu era gata procesul de redobândire. Există legea cu prezenţa proprietarului ca locatar, chiriaş în fosta lui casă, care, astfel, o redobândeşte mai uşor. Ăsta a fost avantajul, că am reuşit, numai printr-un mare noroc, să nu plecăm din casă, la naţionalizare. Şi, în colţul unde am locuit noi, în două camere, casa a fost mereu primitoare şi frumoasă. După ce a murit soţul meu, a venit cineva în vizită şi mi-a spus: *Dar cum mai poţi sta singură aici? Mută-te, că tu stai în numai două camere, şi în rest, în toată casa sunt atâţia chiriaşi, tot soiul de oameni*. Şi l-am luat aşa, de umeri, şi l-am pus cu spatele spre geam şi cu ochii la cele două camere. Zic: *Găseşti cusur la asta? Crezi că o să plec?* Zice: *Nu!* Doamnă, condiţiile în care stăteam acolo nu erau deloc comode, nici nu-mi venea să mă duc să iau un pahar cu apă, atât de mult aveam de mers până ajungeam la bucătărie! Dar acolo, aşa erau făcute lucrurile, că nu a curs niciodată o ţeavă. Aici, unde stau acum, am fost inundată de trei ori, până acum.

— Aşadar, acolo, în 70 de ani, nu s-a defectat nici o ţeavă, iar aici, în patru ani... Printre câţi locatari năvăliseră în casă, cum v-aţi descurcat *la comun* cu bucătăria, cu baia?

— Nu am avut experienţă, şi am oprit cele două camere pentru că erau cele mai frumoase, nu cel mai bine situate. A fost o greşeală, pentru că erau departe de baie şi de bucătărie. Un coridor lung. Baia avea trei uşi! Şi, decât să o împarţi cu atâţi locatari, mai bine te speli mai greu, dar te speli la tine. Aşa că am pus un duş în bucătărie. Dar oricât te străduiai să fie totul bine, erau mereu plângeri şi pretenţii şi reclamaţii de la ceilalţi locatari.

— Totuşi, în spaţiul unde locuiaţi, doamnă Anastasiu, se refugiase, împreună cu dumneavoastră, duhul de casă frumoasă!

— Da! Şi i-am spus vizitatorului meu, care se întreba de ce nu dau bir cu fugiţii: *Ei, vezi cum arată? Acum înţelegi? De asta stau eu aici*.

— Ceva din frumuseţea acelor odăi a ajuns în casa dumneavoastră de acum. E o locuinţă de bloc, dar atât de atent orânduită, încât nu are nimic din stereotipia unui apartament stas. Totul e armonios. Cred că aveţi talent la amenajări.

— Mi-ar fi plăcut să fac aşa ceva, să mă ocup de decoraţiuni interioare, dacă la noi ar fi existat, când eram eu tânără, o şcoală cu asemenea profil. Chiar că m-aş fi ocupat bucuroasă cu decorarea camerelor. Iar pentru aici, am ales şi am adaptat tot ce era mic din ce aveam, ca să aibă loc.

— Aţi locuit acolo până în 2004. Avem precizată data finală. Dar când începe povestea casei celei frumoase din Berthelot?

— E casa bunicului nostru, Gheorghe N. Raicoviceanu. Avem toate actele ei. Şi când mă uit eu în aceste acte şi în altele, pe care le mai am, din familie, întotdeauna îmi spun: e păcat să se piardă, sunt atât de frumos caligrafiate, şi hârtia e frumoasă, şi iscăliturile, şi sigiliile. Şi limba în care sunt redactate, termenii folosiţi pe atunci... Ar trebui date undeva, la o arhivă, la Academie, că altfel o să se strice, o să se piardă.

— Bunicul dumneavoastră, Gheorghe Raicoviceanu, era din Bucureşti?

— Raicovicenii sunt din Bucureşti. Bunica, Ecaterina Iuca, era de la Giurgiu.

— Prin bunică sunteţi rudă cu familia Iuca?

— Da! Bunica noastră, născută Iuca, era soră cu magistratul Alexandru Iuca. Tata-mare Raicoviceanu era şi el un om al legii, tot magistrat. Bunica mai avea un frate, pe Dumitru, care a fost şi ministru. E înmormântat la Giurgiu. Are şi o casă memorială acolo, dar noi încă n-am fost s-o vedem. Ei aveau case şi la Bucureşti, nu, Miza?

— La Giurgiu era o casă bătrânească, dar şi una modernă, iar la Bucureşti locuiau pe Strada Doctor Lister, colţ cu Pasteur, într-o casă stil neoromânesc.

Cred că era casa soţiei lui, Margareta Dumitriu, cântăreaţă de operă. Nu a cântat aici, ci la Scala din Milano, sub numele Rita Doria. Aici a fost corepetitor, lucra, de exemplu, cu Ion Dacian.

— Nu Ecaterina se numea şi cumnata bunicii, fiica lui Pache Protopopescu, soţia lui Alexandru Iuca?

— Ba da. Şi i se spunea tot Titi. Tanti Titi. În fotografia asta o vedeţi pe bunica mea, imediat după ce se căsătorise. Aici, e ceva mai tânără. Şi aici sunt ei doi, bunicii mei, Iorgu şi Ecaterina Raicoviceanu. Iar aici, e fotografia momentului când s-a pus piatra de temelie a casei din Berthelot.

— Ce poză extraordinară! S-a săpat terenul, în jur se vede materialul de construcţie şi, înainte de a se începe ziditul, are loc slujba de binecuvântare, sfeştania, punerea pietrei de temelie. Un ritual. Toată familia, cu copii, cu vârstnici, a coborât la rădăcina casei, jos, unde va fi pivniţa, şi toţi privesc solemn spre fotograf, conştienţi de însemnătatea clipei. Când a fost făcută fotografia?

— În 1914.

— Cine sunt cei imortalizaţi?

— Acest domn impozant, cu mustaţă, este arhitectul, Toma Dobrescu. Lângă el, stă bunicul Gheorghe Raicoviceanu, proprietarul casei. Erau rude prin alianţă, cumnaţi. Alături, o vedeţi pe bunică-mea, apoi, e preotul de la Biserica Popa Tatu, iar lângă el stă mama mea, pe atunci domnişoară, Maria Raicoviceanu, cu *chapeau*-ul în cap! Doamna cu umbrela, de lângă ea, este Ecaterina Iuca, fata lui Pache Protopopescu, cu băieţii ei, cel mai înăltuţ e Nicu, tata lui Miki, iar celălalt e Simion, tatăl Mărgăritei şi al Alexandrei. În 1914, Nicu avea vreo unsprezece ani, iar cel mic, vreo şapte. Prin Ecaterina Iuca se înrudeau cu Toma Dobrescu. Acesta era însurat cu altă fiică a lui Pache Protopopescu, Maria, Mimi. Tânărul de aici este Nicu Raicoviceanu, fratele mamei mele. Când eram mică, am stat în casă împreună. Iată-l şi pe al doilea frate, doctorul, Alexandru, mai tânăr cu zece ani,

care era licean pe atunci. Şi cu el am locuit în casă. Aici, în stânga fotografiei, sunt mai mulţi domni pe care nu-i ştiu, iar sus, pe marginea săpăturii, stau câţiva dintre lucrători. Iar lângă Ecaterina Iuca este bona copiilor. Alături, în dreapta, e Alexandru Iuca, soţul Ecaterinei şi fratele bunicii. Despre el şi despre fiii lui, v-au povestit verişoarele mele, Miki şi Mărgărita, ştiţi, acum.

— Da, am fost de curând în Casa Iuca. Doamnele Mărgărita Iuca şi Maria Ecaterina Iuca vă sunt verişoare de-al doilea! Înrudirea asta dintre casele frumoase ale Bucureştilor mă încântă.

— Şi pe mine, la fel. Şi ştiţi, pe timpuri, aşa se întâmpla: toate aceste familii îşi construiau o casă, sau cumpărau una, şi rămâneau acolo o viaţă întreagă. Familia şi casa.

— Vă şi vedeaţi mult cu familia Iuca, tot aşa, pe generaţii?

— Când Moşulică, aşa îi spuneam noi lui Alexandru Iuca, numai Miki îi spunea Tata-Moşu, când Moşulică s-a însurat cu Ecaterina Protopopescu-Pache, bunicii Raicoviceanu, adică Tata-Mare şi cu Maica, erau la Galaţi. Îmi povestea bunica, Maica îi spuneam noi, nepoţii, cum au venit la nuntă, la Bucureşti, s-o cunoască pe nevasta fratelui ei. Şi întotdeauna am fost în vizite, dar nu exista să nu ne vizităm! Întâi, că pe vremea noastră, la o anumită vârstă, trebuia neapărat să te duci să dai *bonjour* la toată familia. Când ne ducea mama de mână pe la rude, ziceam că ne duce la icoane.

— Să vă închinaţi neamurilor?

— Ne ducea pe toate trei, de sărbători, să le felicităm pe toate *tante*-ele! Dar şi la alte ocazii speciale. Îmi aduc chiar aminte cum ne-a dus mama în Casa Iuca, atunci când s-a născut Mărgărita. Ştiţi unde era Mărgărita aşezată? În camera unde aţi fost la Miki, şi unde am fost şi eu ieri în vizită. Acolo am văzut-o noi prima dată, pusă în leagăn.

— Bebeluşul era prezentat celorlalţi copii ai familiei. Dar Bunicuţei lor cum îi spuneaţi dumneavoastră?

— Tanti Titi. Mă repet. Dar eram o familie numeroasă şi foarte legată. Mereu ne chema Tanti Titi la ei, în Popa Rusu, pentru că mereu erau sărbători, şi cum eram şi cu Miki de o vârstă! Ei, mai erau şi recepţii, dar atunci, pe noi, copiii, nu ne luau cu ei.

— Doamnă Popea, dumneavoastră cum vă amintiţi acele reuniuni?

— Aşa cum spune sora mea, eram o familie foarte numeroasă. Bunica avea patru fraţi şi o soră, toţi căsătoriţi. De la aceştia, avea doisprezece nepoţi, şi ei căsătoriţi, cu zece strănepoţi, veri de-al doilea cu noi. Tatăl nostru avea trei fraţi şi două surori, toţi căsătoriţi şi, de la ei, şapte nepoţi, veri primari cu noi. Din partea mamei avem două verişoare, fetele fratelui ei, Nicu. Locuiau în Berthelot, la etajul I. Noi locuiam la parter. Cu ele, cu Irina şi Marie Nicole Raicoviceanu, am fost şi suntem foarte legate, am crescut împreună.

— Înainte să construiască această casă, unde locuise bunicul Raicoviceanu?

— Pe Aleea 11 Februarie.

— A, nu departe, Aleea 11 Februarie este Strada Gheorghe Lazăr de astăzi. Vă întreb, pentru că am găsit în *Anuarul Bucureştilor* din 1885, publicat de Tiberiu Avramescu în ediţia lui excepţională a *Bucureştilor de altădată*, de Constantin Bacalbaşa, adresa din Negustori numărul 10, a unui doctor Al. Racoviceanu.

— Nu, nu poate fi vorba de o rudă a noastră. Sunt două nume şi familii diferite, Racoviceanu şi Raicoviceanu. E adevărat că pe fratele mamei îl chema Alexandru şi că a fost medic de profesie, dar e numai o coincidenţă. Culmea e că un medic, care se numea tot Alexandru Racoviceanu, locuia lângă noi, pe Strada Luigi Cazzavillan. E o casă, vizavi de intersecţia cu Strada General Dona, mai mică decât a noastră, dar de aceeaşi calitate: parter-etaj, în stil neoclasic francez. Avea firmă la poartă, iar fratele mamei avea şi el firmă, doctor Alexandru

Racoviceanu şi doctor Alexandru Raicoviceanu, la doi paşi una de alta! Dar tu, Miza, ştii mai bine.

— Da, îmi amintesc de familia Racoviceanu. Doamna Eliza Racoviceanu, Lizica, venea adesea la bunica noastră, erau aceeaşi generaţie. Ea era născută Severeanu, dintr-o familie de pe vremuri, de oameni cultivaţi, pentru că aveau pe undeva, între Calea Victoriei şi Bulevardul Lascăr Catargiu, o casă muzeu, colecţia de artă a doctorului Severeanu. Eliza era sora doctorului Severeanu. Fiul ei, avocatul Grigore Racoviceanu, era un cunoscut filatelist. Nu ştiu dacă doctorul Racoviceanu din Cazzavillan era descendent al doctorului Alexandru Racoviceanu din Strada Negustori numărul 10.

— În biografia lui Pache Protopopescu, scrisă în 1899, de G. Dem. Teodorescu, apare din nou doctorul Racoviceanu. A fost medicul primarului şi a stat la căpătâiul lui când a murit, dar îi era şi cumnat, fiind căsătorit cu Efrosina, sora lui Pache. Mi-ar fi plăcut să fiţi rude cu marele primar al Bucureştilor şi pe această cale!

— Nu, cum aţi văzut, e vorba de cu totul altă familie.

— Doamnă Nina Anastasiu, povestiţi despre bunicul, despre comanditarul casei din Berthelot.

— Despre bunic, Gheorghe (Iorgu) Raicoviceanu, nu ştiu foarte multe. Există acte prin dosarul acesta, care ne pot lămuri în câte o privinţă. Sunt foarte vechi, unele pe greceşte, altele pe slavoneşte, am unele şi în alfabetul latin amestecat cu litere slave. Ce ştiu despre Tata-Mare este că se trăgea din români macedoneni, în acte am găsit numele Marin Raicu, apoi forma Raicovici şi, în sfârşit, Raicoviceanu. Bunicul se născuse în 1855. Vroia să studieze în străinătate, ca să intre în diplomaţie. Dar cum tatăl lui murise, în 1870, şi el era unicul băiat, ca să nu-şi lase mama singură, a renunţat, la început, să mai plece. A făcut Dreptul, la Bucureşti. Iată-i poza, în ţinuta de gală. Fotografia e făcută în 1901, la Giurgiu, unde a fost el procuror şi unde a cunoscut-o pe Ecaterina Iuca.

— Doamnă Miza Popea, aveţi şi alte detalii despre bunic?

— Era născut la Bucureşti, în mahalaua Stelea, pe Strada Sfântul Mina. Ajunsese în liceu, atunci când a rămas orfan de tată. A fost crescut de mama lui, Maria, au locuit tot timpul împreună, până la moartea ei, chiar şi după ce bunicul s-a însurat, la Giurgiu, cu bunica. De altfel, la Giurgiu a murit Maria Raicoviceanu şi acolo s-au născut primii doi copii ai bunicilor, Nicolae şi mama noastră, numită şi ea Maria. Bunicul şi-a luat doctoratul în drept la Paris. În 1880, a fost numit procuror la Giurgiu şi în 1886 s-a căsătorit cu Ecaterina, prima fiică a lui Nicolae şi a Esterei Iuca. Apoi, în 1893, a fost numit la Galaţi, mai întâi procuror, apoi judecător şi preşedinte al Curţii de Apel Galaţi.

— Când a venit la Bucureşti?

— În 1912, când a fost transferat în Capitală, în funcţia de consilier la Curtea de Casaţie. Au închiriat casa de pe Aleea 11 Februarie, vizavi de intrarea în Grădina Cişmigiu. În 1916, s-au mutat în casa proprie, nou construită, din Strada Doctor Lueger 47-49, actuala Stradă General Berthelot 43-45.

— Cât a durat construcţia casei din Berthelot?

— Trei ani. A fost gata prin 1916, dar bucuria bunicilor, când s-au instalat aici, a fost umbrită de evenimentele politice prin care trecea ţara. Fiul cel mare, Nicolae, a fost rănit în luptele din Carpaţi şi împreună cu unitatea lui a fost luat prizonier în Ungaria. Fiul cel mic, elev la Liceul Gheorghe Lazăr, s-a refugiat cu şcoala în Moldova. Acolo au lucrat voluntari la Spitalul Misiunii Militare Franceze. Bunicul, prin funcţia pe care o deţinea, a trebuit să rămână în Bucureşti. Bunica şi mama au rămas cu el. Mama a lucrat voluntar prin Crucea Roşie la Spitalul de copii din Bucureşti. După 1918, când băieţii s-au întors acasă, bunicul era bolnav de inimă. S-a pensionat în 1923 şi a murit în 1927.

— Şi cum arăta casa făcută de el?

— Miza poate da multe detalii exacte, eu ştiu că se hotărâse să o facă pe un etaj, cu pod, cu demisol, cu loc pentru personal, dar Toma Dobrescu, când a fost casa pe terminare, asta mi-a povestit bunica, le-a zis: *A rămas atâta cărămidă bună! E păcat s-o irosim. Hai să mai facem ceva: compartimentăm mansarda*! Şi ştiţi ce frumoasă era vederea spre Cişmigiu, de la ultimul etaj? Vedeai şi Palatul Regal, peste Cişmigiu. Iar cărămida era de foarte bună calitate, foarte rezistentă, ar fi fost într-adevăr păcat să se irosească.

— Motivul găsit de Toma Dobrescu pentru a mai face încă un apartament mi se pare poetic! De obicei, sunt mult mai prozaice asemenea decizii. Încă o suprafaţă de exploatat!

— Nu la asta s-au gândit, dar camerele de sus au contat. Mansarda cuprindea un apartament cu mai puţine camere, un pod şi scară de acces proprie. Totuşi, acolo nu a stat nimeni dintre noi, a stat o familie Konya, cu două fete. Tatăl domnului Konya fusese adus în ţară de Regele Carol I, ca farmacist. Fetele erau cam de vârsta mea.

— Pe de altă parte, dacă arhitectul hotărâse să mai facă un etaj, înseamnă că era foarte sigur de structura casei.

— Da, şi să ştiţi că a fost o casă foarte rezistentă. Pentru că nu am simţit nimic la atâtea cutremure prin câte a trecut casa. N-a existat, în atâtea zeci de ani, decât o singură crăpătură, în baie. Ceea ce a făcut acuma noul proprietar al casei, că a schimbat planşeele, care erau din scândură, nu din beton, mi se pare normal. Singurul care a avut bolţişoare a fost subsolul, iar grinzile erau metalice. La refacere, s-a scos tot din interior, au rămas numai zidurile exterioare din casa veche, iar planşeele s-au refăcut, cu beton armat.

— Este şi nu este casa cea veche. Chiar dacă duhul ei de altădată s-a pierdut, în schimb, oraşul şi-a păstrat o podoabă.

— Asta a fost un fel de condiţie. Au mai venit doi sau trei alţi amatori să o cumpere, şi toţi vroiau

dărâmarea, dispariţia casei. Îi interesa terenul. Nu lor le-am dat casa. Cu noul cumpărător nu s-a mai pus problema să o dărâme.

— A fost decizia cumpărătorului, sau a funcţionat legea patrimoniului?

— A fost legea. După mine, e foarte frumoasă casa, aşa cum a ieşit.

— Aş vrea să stăruim asupra detaliilor ei iniţiale de arhitectură. Doamnă Popea, mai întâi, pe ce teren s-a făcut?

— Casa a fost construită pe terenul cumpărat de Gheorghe Raicoviceanu şi a fost realizată din economiile bunicilor, la care s-a adăugat o moştenire importantă de la mătuşa bunicului, Zoe Popovici, şi de la fratele acesteia, Gheorghe Toncovici. Clădirea se compune din demisol, hochparter, etajul I şi mansarda. Cuprindea trei apartamente: la numărul 45 – un apartament la parter, cu anexe şi dependinţe la demisol, iar la numărul 43 – un apartament la etajul I şi un altul, mai mic, la mansardă, unde exista şi pod. Faţada era executată cu tencuială din praf de piatră, cu ornamente turnate în praf de piatră şi soclul cu bosaje în praf de piatră buciardată.

— Acoperişul era din olane?

— Acoperişul era cu învelitoare din tablă şi ardezie, cu profiluri ornamentale din tablă presată. În 1960, IAL-ul a înlocuit învelitoarea. Intrările aveau, amândouă, portaluri mari, metalice, protejate cu o copertină în formă de evantai. Structura lor metalică şi ornamentele aveau un model asemănător cu grilajele de la demisol şi cu împrejmuirile. Copertina şi portalurile erau dublate cu geamuri-ornament galbene, care dădeau o lumină foarte frumoasă în vestibul.

— Mai înainte de a pătrunde în casă, să zăbovim în curtea de la numărul 45.

— Curţile şi gangul, şi la 43 şi la 45, erau pavate cu dale din beton mozaicat alb. La numărul 45, în curte, de-a lungul calcanului şi al împrejmuirii, era o bordură îngustă de un metru, plantată. Pe gard şi pe calcan era viţă americană, care s-a întins şi pe faţada

dinspre curte. În faţă, aveam un şir de iris, varietatea Queen Mary, cu floarea în două tonuri, violet deschis şi închis. În rest, primăvara se plantau panselele, apoi begonii roşii, care rezistau până toamna târziu.

— Să intrăm, mai întâi, prin curte, la numărul 45.

— În vestibul era o scară din lemn de stejar în două rampe. Rampa centrală urca la hochparter. Podestul acesteia se prelungea pe toată lăţimea vestibulului, spaţiu în care erau plasate două plante mari ornamentale. Scara şi podestele aveau o balustradă metalică deosebit de frumoasă. Rampa laterală stângă cobora la demisol. Vă dau prea multe amănunte?

— Nu, vă rog să continuaţi aşa. Un arhitect care îşi descrie locuinţa proprie, gândită de un alt arhitect, un maestru şi, pe deasupra, şi rudă, mi se pare un mod fericit de a colinda printr-o casă.

— Atunci, mai zăbovim puţin în vestibul. Era căptuşit, pe doi metri înălţime, cu lambriuri din lemn de stejar, culoare naturală. Cache-radiatoare-banchetă şi cuiere cu oglinzi, pe tot conturul. Sub banchete, erau şi spaţii de depozitare pentru încălţăminte. Totul era făcut foarte confortabil. Cuierele din dreapta erau folosite de familie şi mosafiri, cele din stânga, pentru clienţii de la cabinet. Sala de aşteptare, situată la demisol, avea lambriuri pe tot conturul, dar acestea, ca şi mobilierul, erau vopsite în lac alb, pentru că încăperea era mai întunecoasă. De aici, se intra în cabinetul îmbrăcat de jur împrejur cu biblioteci, dulap şi lambriuri din nuc de culoare naturală, la fel cu celelalte mobile: birou, fotolii, scaune. Camera alăturată avea tapet.

— Acesta era demisolul?

— Da. La parter, între vestibul şi hol, era un glasvand pe toată înălţimea camerei, cu ochiuri mici de cristal bizotat. Din holul mare, în stânga, se deschideau biroul şi salonul, în dreapta, două dormitoare, iar în fund, o uşă spre sufragerie şi una spre coridorul care duce la dependinţe. Ca să aveţi o

imagine color, pereţii holului erau albi, mobilierul, stil 1850, din lemn negru lăcuit, iar tapiseria din pluş roşu-închis. Mobila din sufragerie era stil 1900, din lemn de nuc în culoare naturală. Lambriurile, la fel. Pe partea superioară a pereţilor fusese pus un tapet roşu. Celelalte încăperi aveau pereţii tapetaţi în întregime. Tavanele albe aveau muchiile rotunjite şi, pe contur, profiluri simple.

— În apartamentul acesta, descris de Miza, am locuit şi noi, familia Alimăneşteanu. Celălalt apartament, de la etajul I, cu intrarea prin stradă, era locuit de familia Nicolae Raicoviceanu.

— Cum arăta acel apartament, doamnă Popea?

— Scara principală era tot din stejar, cu balustradă metalică frumos lucrată. Lambriurile erau aici din nuc. Pereţii camerelor erau vopsiţi într-un ulei gri pal, culoare care scoate în evidenţă tot ce este expus pe pereţi. Apartamentul era frumos mobilat, căci unchiul şi mătuşa noastră aveau mult gust.

— Vă mulţumesc pentru turul de proprietar! Acum trebuie să fie cu totul altfel acolo.

— Aţi văzut casa de curând?

— Sigur, am văzut-o tot timpul, o privesc de zeci de ani. Trec des pe Strada Berthelot. Îmi plăcuse dintotdeauna intrarea din stradă, cu o curte-gang foarte mică, dar cu proporţii plăcute; zărită prin zăbrelele fine ale gardului, avea un mister care cred că stătea în proporţii. Din cauza colocatarilor mulţi şi suspicioşi, nu am reuşit niciodată să mă uit la casă cât aş fi vrut, o priveam din mers. Mi se rupea inima pentru ea. De sus, de la etajul 6 al Radioului, admiram etajul mansardat, îmi plăceau ancadramentele ferestrelor. Am urmărit cu sufletul la gură refacerea, mă temeam să nu dispară casa de tot, în spatele pânzelor acelea care îmbrăcau schelele!

— Deşi treceaţi mereu pe acolo, nu ne-am întâlnit niciodată pe stradă!

— Nici nu-mi imaginam că adevăraţii proprietari locuiesc şi ei undeva, în hărmălaia aceea. Câţi colocatari aveaţi, doamnă Anastasiu?

— Şapte familii! Cu asta am pierdut foarte mult timp, pentru că am avut douăsprezece perechi pe care a trebuit să le scoatem, să le găsim un loc unde să stea, ca să putem vinde casa. I-am spus de la început cumpărătorului că va fi greu. Unul dintre chiriaşi, care avea două camere sus, spunea că cere 30.000 de lei pe ele.

— Sus, la priveliştea frumoasă spre Cişmigiu?

— Nu, la etajul întâi. Dar avea tot o privelişte frumoasă, spre Strada Berthelot. Toată casa era făcută în aşa fel, încât să se vadă frumos pe fereastră. Priviţi fotografia aceasta a casei. Aici e intrarea principală prin curte. Parter înalt, biroul lui tata mare pe colţ, o fereastră spre curte, cealaltă spre stradă. Urmează ferestrele salonului, apoi, ferestrele sufrageriei. Aici, la demisol, era cabinetul avocatului Nicu Raicoviceanu.

— Fratele mamei dumneavoastră. Şi secretarul lui Nicolae Titulescu.

— Exact. Pe urmă, după ce s-a însurat, Nicu s-a mutat la etaj şi în fostul lui birou s-a amenajat, pentru mulţi ani, cabinetul doctorului Alexandru Raicoviceanu, fratele cel mic. La etajul I, erau trei camere, care corespundeau biroului bunicului şi salonului de jos. Dormitoarele erau prin spate. Am trecut odată pe acolo când se lucra, şi i-am întrebat pe cei din curte: *Ce aţi făcut cu garajul, că nu mai e garajul*? Mi-au spus că acolo e acum centrala termică. Arată foarte frumos. Nu se vede pe dinafară. Dar nu au mai făcut intrarea de la 43 ca înainte, cu porţi de fier forjat şi o foarte mică curte interioară, cea despre care spuneţi că vă plăcea s-o priviţi. Au făcut o intrare simplă, închisă cu porţi din fier forjat şi sticlă mată.

— A rămas, totuşi, o casă frumoasă din Strada Berthelot.

— Când am luat cartea cu domnul Dinu Roco, până la trei noaptea am stat şi am citit. Deşi cunoaştem şi noi atâta lume, parcă nici n-am ştiut câţi oameni importanţi au trăit pe strada noastră.

— Nici nu i-a putut pomeni pe toţi câţi îi ştia. Sigur, vă cunoaşte şi pe dumneavoastră. Am fost chiar ieri la familia Roco. Când i-am spus domnului Roco că astăzi mă întâlnesc cu doamnele Miza şi Nina Alimăneşteanu a exclamat: *A, Casa Raicoviceanu*!

— Eu m-am şi mirat, nu aveam pretenţia, dar văzând că v-a spus şi de unii şi de alţii, m-am mirat că nu a vorbit şi de Raicoviceni. El este mai mare decât mine dar, trăind pe strada asta, mă gândeam că va ajunge şi la noi.

— Cartea aceea a rezultat din multe discuţii, purtate în mulţi ani. Nu este o abordare sistematică. Adesea regretă domnul Roco: *Ar mai fi atâtea de spus! Mereu îmi mai amintesc câte ceva!*

— Eu ştiam casa lor, cu toate prin câte a trecut, cu incendiul care era să distrugă tot. Casa Cantacuzino! Dintotdeauna, când văd o casă frumoasă, îmi place să mă uit la ea. Şi la oamenii frumoşi. Aşa că, pe Armanda Cantacuzino, pe soţia domnului Roco, o ştiam foarte bine.

— Cum vă apărea dumneavoastră *zâna din grădină*?

— Foarte frumoasă, la vârsta aceea, când mai locuia aici. Părul îi era închis la culoare, păr şaten închis, şi ochi albaştri. O vedeam în faţa casei lor, sau trecând pe stradă.

— Mă bucur că o amintiţi. Chiar ieri, domnul Roco a povestit ceva ce nu mai auzisem: după ce au fost daţi afară din casă, în numai câteva ore, la poartă a fost pus un lacăt şi nimeni nu a mai călcat pe acolo vreo şase luni. Dar soţia lui, Armanda Roco, găsise un fel de a îndepărta lanţul şi se ducea când putea acolo, intrând pe ascuns în grădina unde fiecare floare fusese pusă de ea. Imaginea ei, ascunsă în grădina din care fusese izgonită fără vină, mi s-a părut extraordinară. Era un curaj imens pentru cineva aflat în restrişte. Îşi asuma un mare risc, dar iubise prea mult grădina.

— Mi-l amintesc şi pe tatăl ei, Charles Adolphe Cantacuzino, pe vremuri, cum ieşea dimineţile,

foarte aşa... solemn, îmbrăcat întotdeauna în negru, cu cărţi în braţe.

— Ştiaţi cine este?

— Ştiam că ea fusese născută la Paris, ştiam că el a fost ambasador în Franţa. Pentru că, doamnă, toată lumea asta era cunoscută, erau oameni puţini, care ştiau unii de alţii. De exemplu, unde este Poliţia acuma...

— Casa Mandrea?

— Exact, familia Mandrea erau, iarăşi, şi ei, cunoştinţe. Doamna Mandrea fusese prietenă cu bunică-mea. Se întâmpla că, dacă bunica venea pe stradă şi doamna Mandrea era la balcon: *Titi, vino încoace, vino la noi*. Şi şedeau de vorbă, se vedeau, se întâlneau cu o mulţime de cucoane. La noi, după ce s-a terminat casa, a stat doamna General Elena Perticari, la etajul întâi, unde era salonul. Închiriase tot etajul I.

— Casa fusese gândită astfel, să stea familia şi să se poată şi închiria?

— Nu fusese gândită ca să fie închiriată, dar, când s-au mutat în casa nouă, copiii nu erau căsătoriţi şi aveau loc destul în apartamentul de la parter. Familia Perticari a locuit la noi până în 1927, când s-a instalat acolo Niculae Raicoviceanu. Dar povesteşte tu, Nina, despre vizita principeselor.

— Când stătea doamna Perticari la noi a dat o recepţie. Noi nu eram încă pe lume, mi-a povestit vecina noastră, Alexandrina, Didi, fata arhitectului Ghiulamila. Ei erau vecinii de la numărul 47 şi, sigur, doamna Ghiulamila şi bunica în foarte bune relaţii. Am o fotografie cu ele două împreună, la nunta nu ştiu cui. Fireşte, cei din familia Ghiulamila aflaseră că sunt aşteptate prinţesele Elisabeta şi Mărioara la această recepţie. Şi cucoanele erau aşezate în salon şi în bibliotecă, odaia care dădea cu ferestrele în curte. Didi, pe atunci mică, văzuse de la fereastra ei că, pentru prinţese, se aduseseră două fotolii speciale, sculptate, ca nişte tronuri.

— V-a precizat Didi Ghiulamila cam în ce an se petrecea această scenă? Pentru că, dacă era după

1922, invitatele erau nu prinţese, ci regine, Elisabeta, Regina Greciei, din 1921, iar Mărioara, Regina Iugoslaviei, din 1922.

— Nu mi-a spus anul. Dar sigur erau regine! Când a venit Marioara, povestea Didi, şoferul a sunat, din greşeală, la uşa lor. Şi *madame* Ghiulamila i-a îndrumat: *Nu aici, alături*!

— Era un eveniment, două regine, împreună, sub acoperişul casei din Berthelot 43!

— Când s-a măritat mama, ginerele a venit să locuiască aici tocmai pentru că era casa mare şi cum să zică lumea că bunica nu se înţelege cu ginere-su şi tata să-şi cumpere apartament în altă parte? Era loc, slavă Domnului, şi conta familia! Eu m-am născut în 1927, în casa asta, la câteva zile după moartea bunicului meu, Iorgu Raicoviceanu. Mi-au povestit că bunica a fost cam supărată pe fiu-său cel mare, pentru că, pe atunci, se ţinea trei zile în casă omul, dacă murea, dar el a spus: *Ce vrei să facem, Marie e însărcinată, gata să nască, nu se poate aşa, într-o cameră moaşa, şi în cealaltă, peste drum, popa!? Repede, repede!* Că pe toate trei ne-a făcut cu moaşa, care venea şi stătea în casă cu câteva zile înainte de naştere. Într-adevăr, la trei zile după moartea bunicului, m-am născut eu. Am fost cea mai mică dintre surori. Pia avea patru ani, iar tu, Miza, doi.

— Curând după naşterea Ninei, familia s-a întors la Slatina, pentru că tata, Vasile Alimăneşteanu, inginer agronom, îşi administra proprietatea din Alimăneşti, judeţul Olt, şi ei hotărâseră, când s-au căsătorit, să stea vara la ţară, iar iarna, în casa lui din Slatina.

— Tata făcea politică, a fost prefect de Olt. Dar, după alţi câţiva ani, în 1931, tata s-a întors la Bucureşti, ca să înveţe fetele la Bucureşti. După moartea bunicului, în apartamentul lor nu mai locuiau decât bunica, Ecaterina Raicoviceanu, şi cel mic, doctorul. Sigur că, din aceleaşi motive ca la început, am venit să locuim cu ei. Tata, mama şi trei fete, Pia, Miza şi Nina, eu. Cum să cumpere tata

apartament pentru noi, când aici era o casă aşa de mare!? Mi-aduc aminte că unchiu-miu, doctorul, dormea jos în cabinet, dar bunica era fermă: *Cum să plece Marie în altă parte? Să zică lumea că eu nu mă înţeleg cu ginere-miu!?* Şi am rămas aici. În apartament erau trei dormitoare. Îmi amintesc cum ne băteam, toate trei surorile, care dintre noi să doarmă prima în cameră cu Maica, cum îi spuneam noi bunicii.

— Şi mai trebuie spus că în tot acest timp tata făcea naveta Bucureşti-Slatina.

— Unde aţi urmat şcoala?

— Toate trei am învăţat la Cuibul cu Barză şi la Liceul Carmen Sylva.

— Unde este acum Conservatorul. Aproape peste drum! Şi numai acolo aţi învăţat?

— Numai acolo. Părinţii ne-au crescut de mici în ideea că trebuie să ne facem o carieră. Tata prevedea dezvoltarea rapidă a tehnicii şi a vrut ca noi să fim mai temeinic pregătite în ştiinţele exacte. Acestea se predau mai dezvoltat în şcolile de stat. Şcolile particulare erau foarte bune, dar puneau accentul pe educaţie, limbi străine, cultură generală şi arte. Mama ar fi vrut să ne ducă la şcoli particulare, dar tata a spus: *Nu, Marie. Ia-le profesori pentru limbi străine, dar şcoala să o facă românească*. El fiind român-român, sadea. Mama la fel, numai bunica era puţin încurcătură de români macedoneni, sau de ce or fi fost ei. Bunica făcuse pensionul în străinătate. Familia Iuca şi-a trimis copiii la studii în străinătate. Tata ne-a ţinut aici. De aceea ne-au înscris la Carmen Sylva. Erau profesoare foarte bune şi era aproape de casă.

— Cunoaşteţi foarte bine cartierul, de copil! La şcoală vă ducea guvernanta?

— Puţin timp am mers cu guvernanta. Ultima a enervat-o pe mama, pentru că ne spunea: *Sie sind wie die Hotentotten*. Şi mama, furioasă că ne vorbeşte aşa, cum să ne spună nouă hotentote, a decis: *Gata! Sunt destule femei în Bucureşti!* A renunţat la ea. În casa noastră, personalul, femeile,

erau destul de menajate, fiecare avea numai câte trei camere de măturat. Fiecare avea o zi pe săptămână liberă, să facă ce vrea. Şi bucătăreasă aveam separat. Dar ce vă spun mărunţişurile astea?

— Sunt detalii ale vieţii de zi cu zi într-o casă bucureşteană. Bine faceţi că le spuneţi. Doamnă Popea, cum au fost bătrâneţele Ecaterinei Raicoviceanu?

— Bunica rămăsese cea mai în vârstă din familie. Era o fire veselă, foarte prietenoasă, şi se simţea bine cu tineretul în jurul ei. Rudele şi prietenii veneau cu plăcere s-o vadă. Mai des veneau cumnatele, care, fiind văduve, aveau mai mult timp. Bunica invita din când în când la prânz burlacii din familie, ca să păstreze legătura lor cu doctorul, Alexandru. El era foarte ocupat în timpul săptămânii – dimineaţa, la dispensar, după-amiază, la cabinetul propriu. Avea şi alte activităţi profesionale. Era membru al Societăţii de istorie a medicinii. A fost şi secretar, acolo. Prin testament, a donat societăţii biblioteca şi lucrările sale.

— Eu ţin minte şi că bunicii nu-i prea plăcea bucătăria. Dar ştia să facă orice. Mi-amintesc când a fost odată obraznică unguroaica şi coana-mare, că aşa îi spuneau ele, a intrat val-vârtej în bucătărie: *Să nu vă mai aud că sunteţi obraznice, că pe toate trei vă dau imediat afară. Că eu ştiu să-mi ţin şi să-mi hrănesc familia*. Şi a avut efect ameninţarea. La noi era bine, nu le convenea să plece. Una dintre femeile acelea a fost patruzeci şi şapte de ani la noi în serviciu, venise dinainte să mă nasc eu, nevasta şoferului tatii de la Slatina. O familie avea, pe vremea aceea, o singură maşină, nu câte două-trei, cum fac ăştia, acum! Iar ea a fost foarte ataşată de familia noastră. Anghelina o chema. A venit cu mama la Bucureşti şi nu a plecat nici în timpul bombardamentelor, când noi ne refugiasem. A stat cu coana-mare, cu Maica.

— Îi murise bărbatul, între timp? Era singură?

— Divorţase şi se măritase a doua oară, cu altul, pe care l-a cunoscut aici, la Bucureşti. Cum l-a

găsit? Ăsta lucra la Gaze şi venea pe la noi cu serviciul!

— Un amor bucureştean!

— Da, şi s-a dovedit un om foarte de treabă. Când îmbătrânise mama, el o ajuta la cumpărături. Îl trimitea după una, după alta şi ei îi plăcea ce aducea. Ăsta nu cumpăra prost! Au fost foarte legaţi de noi. Anghelina a murit la vreo doi ani după mama. Ea îmi povestea cum tanti Bica, sora tatii, a pus-o să-i facă testul acela cu sarea, mamii, când era mama însărcinată cu mine, şi stăteau odată, toţi, la masă. *Să vedem ce este copilul*! Ştiţi cum, se toarnă sare în capul viitoarei mame, numai puţin, şi fără ca ea să ştie. Şi, după cum pune ea mâna mai întâi, la nas sau la frunte, se ghiceşte sexul copilului. Eu am ieşit fată, după semn! Toată lumea îl întreba pe tata: *Ce ai să te faci, Vasile, dacă e tot fată*? Şi tata le răspundea: *Cum au crescut şi celelalte două fete, o să crească şi ea.*

— Casa cu trei surori! Era plăcut să fii mezina?

— Da! Pia, cea mai mare, se numeşte Pia Dragu şi locuieşte în străinătate.

— Eu, Miza, am fost a doua. Am crescut de mici înconjurate de persoane în vârstă şi am rămas cu un respect deosebit faţă de ele. Erau oameni foarte bine şi am învăţat multe de la ei. Am rămas cu amintiri frumoase despre toate rudele noastre. Înaintând în vârstă şi luând contact cu lumea largă, apreciez mai mult calităţile lor, educaţia, cultura şi comportamentul lor în societate. În mod special, noi, toate trei surorile, am iubit, am apreciat şi păstrăm recunoştinţă unchiului nostru Niculae Raicoviceanu. După moartea tatălui nostru, în 1943, când mama a rămas singură cu noi trei, încă în şcoală, el a fost mereu alături de ea şi de noi în acei ani grei.

— Alimăneştenii nu erau bucureşteni.

— Nu, Alimăneştenii sunt din judeţul Olt, satul Alimăneşti. Şi nu mai ţin minte exact, dar cred că îi chema, de fapt, Constantinescu. Avusese familia paisprezece copii, din care două rânduri de gemeni. Nu au trăit toţi, opt au murit de mici. Fete au trăit

două, iar băieţi, patru: Constantin, Vasile, Alexandru şi Virgil. Între primul şi ultimul născut erau 24 de ani! Şi când a plecat primul dintre băieţi, nenea Costică, născut în 1864, la liceu, la Sfântul Sava, la Bucureşti, unul dintre profesori i-a spus: *Măi, ce nume mai aveţi voi prin sat? Nu vezi câţi Constantineşti sunt aicea şi nu ştiu carte? Tu, ştii! Ia gândeşte-te la alt nume*. Ăsta a venit la tată-su, la ţară, şi i-a povestit ce-l sfătuise profesorul. Şi atunci bătrânul a zis: *Bine, să fie Alimăneşteanu*.

— Era pe vremea aceea un mare interes oficial pentru numele de familie.

— Şi şi-au schimbat numele. Acest frate mai mare a fost primul Alimăneşteanu şi după el s-au numit aşa toţi copiii.

— Tatăl dumneavoastră unde a studiat?

— Vasile Alimăneşteanu a făcut Agronomia la Universitatea de Ştiinţe Agronomice din Gembloux, Belgia. Tata-Mare Alimăneşteanu i-a trimis pe toţi la facultate în străinătate, pe nenea Costică la Paris, pe Alexandru la Berlin, pe Virgil, la Liège. Nenea Costică, Constantin, a urmat cursurile Institutului de Mine de la Paris. În 1891, a obţinut diploma de inginer de mine. A fost coleg de clasă la liceu şi prieten cu Ionel I.C. Brătianu. Au fost împreună şi la Paris, unde Brătianu a făcut Şcoala de Poduri şi Şosele. Nenea Costică a fost soţul Mizei Bilcescu, Sarmiza Bilcescu, prima femeie doctor în drept la Paris. Nici o franţuzoaică nu făcuse încă studiile pe care le-a făcut ea. Se povestea în familie cu ce mare scandal a reuşit s-o primească să studieze şi să-şi dea doctoratul acolo. A fost prima femeie studentă la Facultatea de Drept de la Sorbona. Şi prima femeie avocat din Europa, chiar dacă nu a profesat. A studiat la Sorbona şi maică-sa a stat cu ea, nu a lăsat-o singură. Am şi o poză cu ele două la Paris.

— La Paris s-a măritat cu Constantin Alimăneşteanu?

— Între anii 1884-1890 se afla la Paris, la studii. În iunie 1890 şi-a susţinut teza de doctorat, *Despre condiţia legală a mamei în dreptul roman şi în*

dreptul francez. S-au căsătorit în 1897, la Bucureşti. În 1898, li s-a născut fiul, Dumitru Alimăneşteanu. Bătrânul Brătianu a vrut să-şi însoare unul din băieţi cu această fată, venită de la Paris şi bine cultivată. Când a aflat că ea se va mărita cu un Alimăneşteanu, i-a spus tatălui fetei: *Dar cine îl cunoaşte pe ăsta*? Atunci, Bilcescu a răspuns foarte mândru: *Eu, şi e destul*.

— Dar şi o fată Brătianu s-a măritat cu un Alimăneşteanu.

— Probabil că atunci, întrebând cine-s ăştia, se gândea şi la fetele lui. Pentru că fratele mai mic al lui Constantin, Alexandru Alimăneşteanu, s-a însurat cu Pia, cea mai mică fată Brătianu. Şi ei doi au cununat-o pe mama. De aceea, pe sora noastră cea mare o cheamă Pia. La început, vroiau s-o boteze după el – Alexandra. Dar s-au gândit: *Alexandra Alimăneşteanu? E prea lung*! Şi s-au decis pentru Pia.

— N-aţi cunoscut-o la mătuşa dumneavoastră, Pia Brătianu Alimăneşteanu, pe Manuela Burnea, fata Julietei Teodorini?

— Julieta Teodorini? Pictoriţa? Miza, tu nu ai luat lecţii de desen cu ea?

— Nu, nu cu ea, când mă pregăteam pentru admiterea la Arhitectură, am luat lecţii de desen cu Teodora Pop Cernat.

— Pe doamna Julieta Teodorini, da, am întâlnit-o la unchiul şi mătuşa noastră; şi pe ea, şi pe fiica ei, Manuela. Iar sora Julietei Teodorini, Maria Brateş, şi ea pictoriţă, era măritată cu Ion Pillat. Îl vedeam acolo şi pe *Pilăţelul*!

— *Pilăţelul*?

— Aşa îi spuneam lui Dinu, fiul lor. Era scund, foarte fin. Noi, Alimăneştenii, suntem înalţi, voinici.

— Doamnă Popea, ce mai ştiţi despre fraţii părintelui dumneavoastră?

— Pe nenea Costică nu l-am mai apucat, a murit tânăr, la 47 de ani, în 1911. Toţi membrii familiei ne-au vorbit cu deosebită admiraţie, respect şi regret despre fratele lor mai mare. A fost mentorul lor. Dar

s-a afirmat şi pe plan profesional. A organizat primele explorări şi exploatări moderne din România. A fost primul Director general al Minelor. Şi când, în 1937, s-au comemorat 50 de ani de la înfiinţarea Societăţii Petrolifere „Steaua României”, în incinta societăţii de la Câmpina, a fost dezvelit bustul inginerului Constantin Alimăneşteanu.

— Mai există pe undeva bustul acela?

— Nu cred. De atunci, din 1937, când am asistat la dezvelire, nu am mai fost acolo.

— Numele dumneavoastră, Miza, nu vine de la numele soţiei lui Constantin, Sarmiza?

— Ba da, ea a fost naşa mea, ştii cum a fost, Nina!

— Da, o să spun eu: se tot povestea în familia noastră cum a fost. Mama era însărcinată şi, la masă la tanti Miza, se discuta ce nume vor da copilului şi se spuneau numai nume de băieţi. Şi când s-au gândit că ar putea fi o fată, tanti Miza a spus că pe fată o va boteza ea. Pe mine trebuia să mă boteze nevasta lui Niculae, fratele mamii, dar era gravidă şi, cum nu se obişnuieşte să botezi în această situaţie, m-a botezat tot o Alimăneşteancă, nevasta lui Virgil, tanti Ninette, mamă a patru băieţi. Revenind la Sarmiza, trebuie să spun că aşa cum era, atât de deşteaptă şi de pricepută în toate, a mai fost şi extraordinar de bună cu cumnaţii ei, cei doi fraţi mai mici, Alexandru şi Virgil, care plecaseră şi ei la studii în străinătate. Dacă vreunul dintre ei avea nevoie de bani, îi scria mai curând Sarmizei, nu fratelui lor. Ştiau că el îi ţinea mai din scurt.

— Când a murit unchiul nostru mare, Constantin Alimăneşteanu, băiatul lor avea numai treisprezece ani. Tanti Miza s-a ocupat intens de educaţia lui şi a menţinut o legătură strânsă cu noi, rudele soţului ei. Era înscrisă în barou, dar nu a profesat. Dădea consultaţii juridice, apoi s-a implicat în înfiinţarea mai multor societăţi şi asociaţii cu caracter social, publica articole în presă, era foarte activă. I-a predat lecţii de limba română Principesei Maria, viitoarea regină. De atunci, s-a legat între ele o prietenie

strânsă, până la sfârşitul vieţii. Sarmiza era şi o pianistă talentată. A făcut studii serioase.

— Cu cine a studiat Sarmiza Bilcescu?

— La Bucureşti, a luat lecţii de pian cu profesorul Wachmann, iar la Paris, cu celebrul profesor Marmontel. A susţinut concerte şi la Ateneul Român. Naşa mea era considerată de Alimăneşteni capul familiei. De Sărbători, ne invita la dejun pe toţi, adulţii familiei şi pe noi, cei doisprezece nepoţi. Îmi amintesc că, în vara anului 1935, ne-a invitat să petrecem două săptămâni la Bilceşti, în Muscel. Eram acolo doisprezece nepoţi, cu vârsta între opt şi doisprezece ani. Bineînţeles, cu cele trei mame. Tanti Miza avea pe atunci şaizeci şi opt de ani, era veselă, glumea şi se juca cu noi crochet. A aranjat pentru toţi o excursie la Peştera Ialomicioara, urmată de o masă la iarbă verde.

— Aţi trăit amândouă acolo o vacanţă de neuitat.

— Toate trei. Nina avea pe atunci opt ani, eu zece, Pia, doisprezece. La scurt timp după întoarcerea noastră la Alimăneşti, am fost anunţaţi că Tanti Miza a murit în urma unei septicemii. A fost prima înmormântare la care am luat parte şi eram foarte impresionate. Cu numai două săptămâni înainte, eram cu toţii, fericiţi, la Bilceşti. Acolo a şi fost înmormântată.

— Dar cu fiul lor ce s-a întâmplat?

— A urmat liceul Gheorghe Lazăr din Bucureşti, apoi Institutul de Mine din Paris, obţinând diploma de inginer şi economist. După ce a moştenit moşia, a organizat acolo ferme model, a construit, prin 1938-1943, la Bilceşti, o clădire mare, în stil românesc, cu zidărie din piatră şi cărămidă aparentă, cu acoperiş de şindrilă, proiectată de arhitectul Octav Doicescu, cu intenţia de a înfiinţa o casă de retragere pentru bătrâni.

— Şi ce s-a ales de casă şi de intenţia sa?

— În 1947, datorită situaţiei politice din ţară, a donat Academiei ferma model, care a funcţionat ca *Staţiunea pomicolă Bilceşti* până în anul 2002. De fapt, atunci am fost noi pentru ultima oară acolo.

Totul era bine întreţinut, dar vroiau să închirieze casa ori să o vândă, şi nu ştiu ce s-a mai întâmplat.

— Şi a mai făcut ceva Dumitru Alimăneşteanu la Bilceşti, Miza!

— Da, sigur: cum satul nu avea biserică, a construit pe proprietatea lui o bisericuţă, în care a înhumat osemintele bunicilor Bilcescu şi pe cele ale părinţilor. Acolo este înhumat şi el. La un moment dat, s-a implicat în politică. În calitate de membru al Partidului Liberal şi reprezentant al judeţului Muscel, a fost parlamentar, apoi subsecretar de stat la Ministerul de Finanţe în guvernul Tătărăscu şi, mai târziu, ministru de Finanţe, în guvernul de coaliţie condus de Petru Groza. Şi el a putut fi înmormântat acolo, în ctitoria lui de la Bilceşti. A avut o viaţă grea, doisprezece ani de închisoare politică, la Piteşti, Aiud, Gherla, şi mulţi ani de domiciliu forţat în Bărăgan şi la Botoşani. A fost eliberat în 1963 şi a murit în 1973, la Bucureşti, într-un accident de tramvai... Biserica din Bilceşti este o copie a bisericii vechi din satul Albeşti-Muscel, proiectată de arhitectul Dumitru Berechet. Pictura murală, desenul mobilierului, sfeşnicele şi inscripţia de pe piatra funerară aparţin pictorului Alexandru Brătescu, fiul scriitorului Brătescu-Voineşti. Icoanele împărăteşti sunt din mozaic şi au fost realizate de Mioara Minulescu, fiica poetului Ion Minulescu.

— Şi a poetei Claudia Millian.

— Exact! Uşa de la intrare, din aramă ciocănită, şi ferestrele din piatră traforată sunt opera sculptoriţei Miliţa Pătraşcu.

— Un grup de artişti cunoscuţi. Poate şi prieteni de familie.

— Cu Alexandru Brătescu-Voineşti, Dumitru a fost coleg din şcoala primară. Erau prieteni din copilărie. În rest, sigur, avea multe relaţii, cunoştea multă lume.

— Aţi povestit despre Constantin. Domnul Roco a amintit de doi dintre cei patru fraţi, de Alexandru şi de Vasile Alimăneşteanu, amândoi senatori.

— Da, dintre cei patru fraţi, numai doi au făcut politică, Vasile, tata, şi Alexandru. Erau liberali. V-am povestit că tata, după ce s-a însurat cu mama, a fost prefect de Slatina şi au plecat acolo. Tata îi spunea mamei: *Lasă că o să venim în fiecare lună la Bucureşti*. Mama dădea din mână: *Ei, nu-i nevoie*... Sigur, după ce ne-am născut noi, le era mai greu să călătorească, veneau mult mai rar.

— Îi lipseau Bucureştii?

— Nu, mama s-a simţit bine la Slatina şi la ţară. Vara, când erau muncile agricole, stătea mai mult la moşie, la Alimăneşti. Când s-a dus acolo, a descoperit cu mult entuziasm costumul românesc, aveau multe, acasă la tata. În primele lor poze, din album, uitaţi-vă câte costume româneşti! În fotografia asta este Bica, o soră a lui tata, măritată Stanovici. Ea era cea mai mare dintre surori. Nu a avut copii. Ne iubea foarte mult. Şi picta. Am în casă câteva tablouri ale ei, peisaje de la Alimăneşti. Aici o ţine în braţe pe sora noastră Pia. Cele două doamne în costume populare, din spatele ei, trebuie să fie tot rude ale tatei. Dar priviţi această fotografie, făcută tot la Slatina, la intrarea în Prefectură.

— Toate doamnele sunt în costume populare! Aici, nu este Regina Maria?

— Ba da, este Regina Maria, cu tata, la Prefectură.

— Cu ce ocazie venise în vizită la Slatina?

— Venise la dezvelirea monumentului Ecaterinei Teodoroiu. Toate doamnele sunt îmbrăcate în costume româneşti.

— Le cunoaşteţi pe doamnele din jurul reginei?

— Sigur! Mama a stat politicoasă, mai mult ascunsă după tata, în spatele reginei, se vede numai puţin din catrinţa ei. Lângă regină, cu un pas înapoi, e Sarmiza Alimăneşteanu, v-am spus că erau prietene, iar lângă ea e una dintre doamnele de onoare ale reginei, nu mai ştiu care. Undeva, în spate, este şi Pia Alimăneşteanu Brătianu. Şi tata, care trebuia s-o conducă pe regină la monumentul Ecaterinei Teodoroiu. El rugase ca toată lumea să

împodobească ferestrele şi balcoanele caselor, pe unde trecea regina, cu covoare româneşti. Jos, stau smirnă ofiţerii de gardă.

— Până şi covorul de onoare este un ţol vârstat, românesc!

— Cred că era adus chiar din casa noastră din Slatina, era la doi paşi! Când am fost la Slatina pentru revendicări, intru în fosta prefectură, care este acuma primărie, şi, cum aude cine sunt, o doamnă de acolo vine cu un exemplar din fotografia aceasta la mine şi mă roagă să-i identific personajele.

— Dar ea de unde avea fotografia?

— O găsise prin arhiva prefecturii, nu ştiu. La Primărie este şi muzeu. Poate de acolo era. Şi-a notat ce i-am spus eu direct pe dosul fotografiei, ca să nu se piardă.

— Dintre cei patru fraţi, a mai rămas de amintit Virgil Alimăneşteanu.

— Virgil Alimăneşteanu a studiat la Liège, în Belgia, a fost inginer de mine. Şi de ei eram foarte legate. Ne învăţasem să ne jucăm cu verii noştri, cei patru băieţi al lui, şi mama ne spunea în timpul săptămânii: *Dacă nu sunteţi cuminţi, nu mergeţi duminică la băieţii Alimăneşteanu*!

— Unde locuiau, unde mergeaţi în vizită?

— Ei au stat într-o vreme pe Strada Pia Brătianu, chiar alături de casa Piei Alimăneşteanu, în Casa Leon, unde au locuit cu chirie, în perioada când familia Leon era plecată la Iaşi. Pe urmă, au cumpărat o casă pe Strada Viitor, la numărul 33. Ştiţi unde era casa lui Gheorghe Brătianu, istoricul?

— Sigur, la colţul Străzii Viitor cu Strada Luca Stroici, spre Biserica Popa Chiţu. Era o placă pe casă, de aceea ştiu, dar s-a lucrat acolo, s-a adăugat un etaj, şi placa a dispărut.

— Am văzut şi eu. S-a vândut casa şi s-a făcut ceva. Poate, când va fi totul gata, placa va fi pusă la loc. Ei, dacă de acolo mergeţi pe Viitor spre liceu, pe stânga, cotiţi uşor şi sunt vreo două case care or fi fost frumoase, de negustor, dar acum sunt făcute

praf, şi pe urmă e o casă retrasă de la stradă, un loc de maşină şi un bloc, care se vede că e foarte sănătos. Se zăreşte şi puţină grădină, dar, din câţi stau acolo, nu are nimeni grijă de ea. E într-un hal... Şi când îmi amintesc cum era pe timpuri!

— Aşadar, nu mai e casa familiei?

— Familia a dispărut de acolo. Au plecat toţi în America. Vărul meu, care s-a ocupat primul de revendicări, a spus: *Las-o încolo*! Cum zicea el*: Ce poţi să faci? Eu nu mă mai mut în casa asta*! Dar văd că au început să se agite urmaşii. Casa nu e urâtă, văzută din exterior. Şi nici înăuntru. Le trebuiau multe camere. Aveau patru băieţi! Le trebuia o baie pentru ei, plus baia părinţilor. Aşa a şi fost făcută casa.

— În ce an au construit-o?

— Au cumpărat-o gata. Ce a avut Virgil Alimăneşteanu foarte frumos, a avut ferma şi casa lor de la Crevedia. Am fost acolo, sunt mai de treabă acuma şi ne lasă să vizităm. Am fost cu un văr din America.

— Cine vă lasă să intraţi?

— Cei din casă, că e luată casa. Au făcut într-o vreme o şcoală; afară de intrare şi de sufragerie, nimic nu mai e de recunoscut. Acolo mergeam câte douăzeci şi ceva de rude, aveam loc să dormim toţi, şi vara şi iarna. Am fost o familie foarte unită. Şi bunică-mea a fost cu familia ei şi cu familia lui tata teribil de legată, ne strângeam mereu toţi.

— Cum decurgeau în mod obişnuit petrecerile de familie?

— Erau foarte frumoase şi pline de căldură. Bineînţeles, totul se făcea în casă, în bucătăria casei, nu se aducea, nu se cumpăra de afară. Dar nu se servea, doamnă, ca acuma. Când am crescut noi şi când începuse, sub regimul comunist, cu trataţii, trataţii, trataţii, mama spunea: *Dragă, dar nu se serveşte aşa! La început dai ceva, un sufleu, ceva de felul acesta, apoi, poate, puţin peşte şi, pe urmă, friptura. După friptură, brânzeturile*. Nu ca acum, cu ghiotura. După sărbători, ştiţi câtă mâncare

aruncată am văzut? Nu se face aşa! La noi mesele erau simple, gustoase, aveam aceleaşi gusturi în familie. Dar îmi amintesc că, odată, cineva, unul care era ambasador şi era rudă, nu ştiu cum, cu bunică-mea, a adus anghinare. Asta nu prea se găsea la noi. Şi mama, cu grijă*: Să nu cumva să faceţi mofturi, să nu cumva să spuneţi ceva*! Ni s-a părut prea amar. Eu am înghiţit, că asta era educaţia. Numai sora mea cea mare a ripostat: *Dar de ce e aşa amar*? Ea avea altă fire. Dar mama ne strunea şi noi o ascultam. Era o lume care se vedea, care se întâlnea. Bunică-mea, când a făcut optzeci de ani, a avut patruzeci şi cinci de invitaţi. Toţi erau din familie, în afară de doi colegi ai soră-mii, care au dansat-o pe bunica. Trebuie să fie pe undeva nişte fotografii. Vedeţi câte avem!

— Aceasta e fotografia unui Alimăneşteanu sau a unui Raicoviceanu?

— E o fotografie a bunicului Iorgu, cu dedicaţie către unul dintre cumnaţii săi. Era obiceiul să faci cadou poza ta rudelor.

— Aici, un domn în ţinută de sfârşit de secol XIX ţine în braţe un copil. Cine sunt?

— E tot bunicul Raicoviceanu, câţiva ani mai târziu, cu mama noastră, mică. Fotografia e făcută la Galaţi, unde a lucrat el ca procuror. Când au venit la Bucureşti şi şi-au făcut casa, copiii crescuseră mari.

— Au construit pe loc gol?

— Bunica îmi povestea că suprafaţa fusese ceva mai mare, dar, pentru îndreptarea străzii, ca să fie Strada Berthelot dreaptă, ni se luase o bucată şi fusese aranjată strada.

— Chiar acolo, unde strada se lărgeşte şi e scuarul?

— Da. Când m-am născut, l-am găsit acolo. Până şi bradul era acolo. Îmi amintesc că ginerele lui Konya, un domn Kogălniceanu, care a stat şi el aici, sus, în apartamentul din mansardă, a plantat alţi doi copaci, câte unul la fiecare capăt. Dar cel din dreapta s-a prăpădit repede.

— Când a plantat copăceii?

— A, demult, când eram eu domnişoară. Înainte de război.

— Ţii minte, Nina, în piaţetă erau staţii de taxiuri şi de trăsuri. Trei-patru taxiuri erau înşirate de-a lungul scuarului, în direcţia Căii Victoriei. La intersecţia străzilor Cazzavillan şi General Dona stăteau două sau trei trăsuri alăturate, cu caii în direcţia Ştirbei Vodă.

— Erau mereu aceleaşi trăsuri şi taxiuri?

— Da, staţionau aceiaşi taximetrişti, domnii Ion, Radu, Puiu. În jurul anilor 1936-1940, au apărut toţi cu maşini noi, Ford, Dodge, Oldsmobile. În timpul războiului, s-au împuţinat, iar după 1944 au dispărut de tot. Cu toate că în jurul casei erau aceste staţii de taxiuri şi trăsuri şi două bodegi, cartierul era liniştit, populaţia nu era zgomotoasă. Ne simţeam bine în acest cartier, primăvara ajungea la noi parfumul teilor din Cişmigiu, vara, parfumul reginei nopţii din curtea bisericii, seara se auzea în surdină fluierul locomotivelor din Gara de Nord...

— Aşa cum spune Miza, ne plăcea foarte mult să locuim în acest cartier. Cât am fost mici, ne jucam însă numai în curte. Dar vedeţi, nici nu doream altceva. Pe vremea noastră, să iasă o fetiţă pe stradă, la joacă, era de neconceput.

— Vă jucaţi prin curţile proprii, cu copiii prietenilor? Cu copiii Mandrea vă jucaţi?

— Mandrea erau cam mari faţă de noi. Dar ne jucam cu copiii familiei Pappia, care locuia acolo unde este astăzi Uniunea Naţională a Notarilor. Pe colţul Berthelot-Luigi Cazzavillan. Ne şi înrudisem cu familia Pappia, o domnişoară Pappia, Lena, s-a măritat cu Nicu Raicoviceanu.

— Ei construiseră casa din colţ?

— O cumpăraseră. Şi, în timpul Primului Război, bunică-mea se împrietenise cu doamna Pappia. În curtea familiei Pappia se adusese o vacă şi atunci se lua lapte de la ei, pentru copii.

— Casa lor e cam de amploarea casei dumneavoastră.

— Un pic mai joasă. Şi, păcat, când a murit doamna Pappia, eram destul de mare ca să ştiu de chestiile astea, băieţii au vândut casa şi şi-a luat fiecare câte ceva. Unii au luat mai bine, alţii, nu. Unul din fraţii Pappia şi-a cumpărat o casă foarte frumoasă pe la Şosea, mătuşă-mea n-a cumpărat casă, le-a cumpărat fetelor pământ. Vă daţi seama ce bine le-a folosit!

— Asta când se întâmpla?

— Pe la sfârşitul anilor treizeci, spre 1940. Târziu. Toată familia Pappia locuise acolo. Camere imense. Greu de încălzit, cum era greu de încălzit şi la noi. Întâi cu lemne, apoi cu cărbune... Şi să vă uitaţi la casă, când treceţi pe acolo. Primul care a cumpărat casa de la familia Pappia, pentru că au fost mai mulţi cumpărători pe rând, a modificat în interior tavanul, a micşorat înălţimea odăilor, ca să încălzească mai uşor casa, dar cum nu a avut voie să modifice la exterior, ferestrele sunt lăsate la dimensiunile iniţiale, dar înzidite sus. Nu se observă decât că ochiul de sus, la toate ferestrele, nu se deschide niciodată, e oblonit. Pe atunci, chiar nu aveai voie să modifici faţadele. Dar au schimbat intrarea, au mutat-o mai spre stradă. Ştii cine a fost primul cumpărător, Miza?

— A fost un om de afaceri, importator de utilaje. După naţionalizare şi până târziu, au fost aici birouri ale *Radiodifuziunii*, apoi *Editura Cartea Românească*. Şi, pe urmă, după 1989, *Notarii publici*.

— Am văzut că notarii au schimbat şi ei, la rândul lor, intrarea. În locul scării simple, de marmoră, au făcut o scară dublă, răsucită, urât proporţionată. Nu ştiu de ce au schimbat-o pe cea veche. În curtea Casei Pappia era şi o mică fântână, în partea care dă spre Cazzavillan.

— Da, acolo fusese întotdeauna un *jet d'eau*, noi acolo ne jucam. Am văzut că nu mai este. Gardul a rămas, însă, acelaşi.

— Cred că şi dumneavoastră vă pare rău după ea! Era mică fântâna, dar mergea, susura. Nu înţeleg de

ce au distrus-o notarii!

— Dădea frumos acolo, fântâna aceea. De obicei, se făcea în fiecare curte câte o amenajare, ceva, oricât era de mică. La noi, aţi văzut, curtea era chiar îngustă. Dar v-a descris Miza cum arăta: pe laturi, flori, în straturi, iar pe calcanul din fundul curţii urca iedera, urca viţa sălbatică. În faţa intrării noastre era gardul, peste care se vedeau ferestrele Casei Ghiulamila, de alături, şi în faţa lor erau copaci. Două dintre ferestrele lor care dădeau spre noi erau închise complet. Astupate.

— Vecinii se înrudeau cu doctorul Ion Ghiulamila, cel cu strada din Cotroceni?

— Aici locuia fratele doctorului, arhitectul Gheorghe Ghiulamila. Cred că sunt bulgari de origine. Dar veniţi demult la noi.

— Aveau copii de vârsta dumneavoastră?

— Nu chiar. Alexandrina, Didi, fata lor, era în liceu, când eu eram mică. Am auzit că a murit de curând. Şi bătrânul şi băiatul lui au fost arhitecţi. Dacă mergeţi pe Ştirbei Vodă, acolo unde se traversează în dreptul Liceului Sfântul Sava, este un bloc mic, de vreo două etaje, semnat arhitect Gheorghe Ghiulamila. Băiatul e plecat în Franţa, demult. Miza îi ştie mai bine!

— Băiatul se numea Dumitru, i se spunea Tică şi s-a căsătorit cu arhitecta Sanda Smărăndescu, fiica arhitectului Paul Smărăndescu. În anii 1948-1950, ei doi au luat parte la un concurs internaţional pentru un obiectiv important din Paris. Au câştigat concursul şi au plecat la Paris pentru realizarea construcţiei. Au rămas definitiv acolo, unde au profesat până la sfârşitul vieţii.

— Să nu uităm că după planurile arhitectului Gheorghe Ghiulamila, bătrânul, s-a refăcut Biserica Popa Tatu, în urma cutremurului din 1940. De casa lor e lipită casa parohială. Am iubit mult biserica aceasta! De când eram mici.

— În copilăria noastră, era paroh părintele Şerban, care ne-a botezat pe toate trei. A urmat părintele Vartolomei, la care ne spovedeam în

copilărie. După decesul acestuia şi după război, a slujit un timp părintele Chiricuţă, apoi, părintele Apostol. La cutremurul din 1940, s-a dărâmat turla bisericii. A fost refăcută, dar clopotul s-a montat în curte, pe un schelet din lemn. Atunci s-a făcut împrejmuirea nouă şi au fost puse cele patru felinare mari din jurul bisericii. Grădina era foarte îngrijită, domina regina nopţii, care parfuma tot cartierul.

— Dar despre clădirea lipită de calcanul casei Raicoviceanu, spre Luigi Cazzavillan, o casă de colţ, în stil neoromânesc, cu intrarea pe strada aceea, ce îmi puteţi spune, doamnă Anastasiu?

— E o casă îngustă, mai mică decât a noastră, dar puţin mai înaltă, parcă. Îmi amintesc că, la primul cutremur, în 1940, un coş al lor s-a rupt din perete şi a căzut la noi. Miza, ce ştii despre casa asta?

— Adresa ei este Cazzavillan nr. 11. Proprietari erau domnul şi doamna Sipson. În copilăria mea, la etaj a locuit doctoriţa Pallady, sigur rudă cu pictorul. La muzeul din Strada Spătarului, Casa Melic, era expus un mic desen de Pallady, care reprezenta intersecţia străzilor Cazzavillan şi Dona, având în centru clădirea fostei edituri Luceafărul. Cred că e făcut pe loc, de la ferestrele acestei rude. Mai târziu, în locul doctoriţei Pallady, s-a mutat fiul doamnei Sipson, Puiu Petrescu, căsătorit cu domnişoara Goilav. După schimbarea regimului, familia a fost evacuată şi s-a instalat secţia de Miliţie.

— Nu a mai stat cineva cunoscut acolo, fratele Ninettei Alimăneşteanu, naşa mea?

— El a locuit în casa imediat următoare, cu grădină, Nina.

— Da, exact. Familia naşei era Leon. El se numea Jenică Leon.

— Din familia vecină cu Pia Alimăneşteanu, din Strada Pia Brătianu?

— Chiar ei. Veneau din Moldova. Mai sunt acum numai două fete, din familia lor. Trăiesc aici. Fiicele băieţilor Leon. Copiii Leon au fost trei. Profesorul Leon, bătrânul, de la Iaşi, a avut o fată doctoriţă, una dintre primele doctoriţe de la noi.

— Peste drum de casa dumneavoastră, s-a construit un bloc.

— Fusese acolo o casă tip vagon. La numărul 40.

— Ştiţi cine a locuit acolo, a cui fusese casa aceea?

— A trăit acolo, la un moment dat, un doctor dentist. Acum, s-au mutat în blocul de pe Cazzavillan. Băiatul lor a studiat tot medicina.

— Aceştia sunt locatari recenţi. Dar înainte?

— Era o familie Constantinescu, al cărui tată, bătrânul, avea o maşină care făcea legătura cu Giurgiu sau cu Olteniţa. Înainte de 1944, transporta călători între Bucureşti şi oraşul acesta. Pe atunci, eu eram în liceu. Cum ştii tu, Miza?

— Casa fusese proprietatea colonelului Pomponiu. De la el a cumpărat-o familia Constantinescu, al cărui fiu e medicul stomatolog de care vorbeşti. Clădirea a fost dărâmată de curând. S-a construit un bloc care aparţine organizaţiei notarilor publici, lipit de un bloc vechi. La parterul acestui bloc vechi, pe Strada Luigi Cazzavillan, era pe timpuri o bodegă, *La Costică.* Peste drum, pe terenul de formă triunghiulară din intersecţia străzilor Dona şi Cazzavillan, sunt două clădiri, unde au funcţionat editura şi tipografia *Luceafărul*. Iar în clădirea unde este acum Librăria Sigma, era bodega lui *Vanghele*. În prelungire, la colţ, urma o tutungerie.

— Ce alţi vecini aţi mai avut, în răspântia aceasta, de la Popa Tatu, doamnă Popea?

— Să o luăm de peste drum de biserică. Imediat după Casele Gărdescu-Papadat, rude cu scriitoarea Hortensia Papadat-Bengescu, venind spre noi, prima curte din adâncitură, la numărul 46 sunt o casă la stradă şi alta, în curte. Proprietatea doamnei Margareta Teodorescu, născută Lăcusteanu. Descindea din familia Lăcusteanu, care locuia pe Calea Victoriei, peste drum de Palatul Ştirbei. Soţul ei, Raul Teodorescu, a fost profesor de franceză la Sfântul Sava şi la Universitate. O personalitate remarcabilă. Îşi făcuse studiile în străinătate.

— Fata lor, Oana, a fost colegă cu Miza la Şcoala Cuibul cu Barză, de pe Ştirbei Vodă, şi la Carmen Sylva, la liceu, dar ea a făcut dreptul, iar tu, Miza, arhitectura. Oana, din păcate, a murit. La fratele ei, Dinu Teodorescu, şi la soţia lui mergem să-i vizităm. El e inginer constructor, specialist în izolaţii. A lucrat la Institutul de cercetări în construcţii. Eram prieteni de pe vremuri. Copii fiind, ne jucam împreună în grădina lor sau în Cişmigiu.

— A, când am venit să locuim aici, în 1931, intrarea de pe Ştirbei Vodă în Cişmigiu nu exista. Acolo era o pantă, iarna se făcea derdeluş şi mergeam să ne dăm cu sania. Abia după câţiva ani s-au făcut scările şi s-a amenajat lăcuşorul. Iar în timpul războiului, când instalaţiile se stricau mereu, tot cartierul mergea să ia apă de la Izvorul Eminescu.

— Ne plăcea să mergem în Cişmigiu cu copiii Teodorescu, dar şi curtea lor ne plăcea. Eram familii care se vizitau. Mama cu doamna Teodorescu, Dinu şi Oana cu noi. Ceaiurile la noi, ceaiurile la ei, petrecerile. În casa cealaltă din curtea lor locuia o soră a doamnei Lăcusteanu.

— Urmează numărul 44. Am citit că a fost, pe la 1900, casa familiei lui Tony Bulandra. Mai ştia cineva din cartier acest amănunt prin anii ’30?

— Nu am auzit niciodată. Şi s-ar putea să fi locuit familia Bulandra nu în casa de la stradă, care cred că e mai nouă, ci într-una din clădirile din curte. Noi ştim numai că această casă aparţinea familiei Niculescu Ritz, un comerciant cu funcţii importante în diferite organizaţii ale negustorilor. Iar casa de la numărul 42 a fost a lui Florea Corlătescu. După 1918, a lăsat-o moştenire unei rude, Max Zănoagă. În anii ’50, familia Zănoagă s-a mutat şi, în apartamentul de la parter, au locuit câţiva ani Costin Murgescu, cu soţia sa, Ecaterina Oproiu, şi fiica lor.

— Când au început să apară în casa dumneavoastră chiriaşii trimişi de Primărie?

— Mai întâi, am avut oameni străini chiar înainte de 23 August, dar era altceva. Au fost

bombardamentele şi au rămas mulţi oameni fără casă. Prima care a venit să stea aici a fost familia unui economist, el lucra la Banca Naţională, iar ea era casnică, femeile stăteau acasă, cum era moda pe atunci. Casa lor fusese dărâmată, undeva, pe Popa Tatu, spre Piaţa Matache şi cred că nici azi nu s-a construit pe locul acela. Îmi amintesc că familia venită la noi era de oameni foarte credincioşi. Ne povesteau cum colţul de la capul patului, unde aveau icoanele, rămăsese singurul în picioare. În rest, era dărâmat tot, clădirea prăpădită, făcută praf. Dar icoanele au scăpat neatinse, cu tot cu bucata lor de perete.

— Cum se numea familia aceasta?

— Familia Bobină. Îmi amintesc că, după 1944, unchiul nostru doctor, care avea cabinet în casă, fiind concentrat, a închis cabinetul şi l-a închiriat. Primul chiriaş a fost regizorul Alexandru Moruzan, a cărui soţie, Doina, era foarte bună gospodină. După plecarea lor, imobilul fiind naţionalizat între timp, s-au perindat foarte mulţi chiriaşi, la subsol, parter şi etaje. Numai la parter eram şaisprezece persoane pe o baie şi o bucătărie. La fel şi la etajul întâi. Eram câte două-trei persoane în fiecare cameră. Cu toate condiţiile incomode în care locuiam, nu au fost conflicte între noi şi locatari. Ne respectam reciproc. Fiecare a înţeles că nici unul dintre noi nu eram vinovaţi de situaţia în care eram puşi. Însă, în urma numeroaselor schimburi de locuinţă, s-au instalat la demisol oameni total necivilizaţi, care au schimbat aspectul încăperilor şi al curţii. Asta s-a întâmplat după plecarea mea de aici, în 1965, când m-am căsătorit. Nina a avut de înfruntat multe greutăţi.

— Spuneaţi că a fost o şansă mare să puteţi rămâne, totuşi, în casa familiei.

— A fost o şansă unică. E de necrezut cum s-a întâmplat! Veniseră până şi camioanele la noi să ne scoată, huşti!, din casă, pentru o policlinică. Noroc că a apărut, în tot balamucul, un arhitect. Nu ne cunoştea, nu a fost o pilă. A spus: *Nu avem pe unde*

să deschidem scara pentru policlinică. Din cauza unui detaliu de construcţie (v-am spus că erau scări separate pentru etaje, şi cum erau făcute), nu se putea folosi clădirea pentru o policlinică.

— Nici nu şi-ar fi imaginat Toma Dobrescu ce mare bine a făcut el pentru casa dumneavoastră, proiectând scări separate!

— Ne spuseseră: *Mâine plecaţi*! Dar, din cauza asta, am rămas pe loc.

— Şi au mai naţionalizat casa, în aceste condiţii?

— Da, sigur, au naţionalizat-o, de aceea a trebuit să facem proces.

— Cine din familie mai era pe atunci în casă?

— Era mama, era fratele ei, doctorul, era Miza, şi noi, soţul meu, Vasile Anastasiu, şi cu mine.

— Vasile Alimăneşteanu murise în 1943. Mi-aţi spus.

— Da, el a murit pe când aveam eu vreo paisprezece ani.

— Eraţi mică! A murit tânăr.

— E foarte trist, doamnă Dimitriu, dar a doua zi după 23 August, mama ne-a spus: *Să fiţi mulţumite că tatăl vostru a murit, cine ştie prin câte ar fi trebuit să treacă! A scăpat de toate astea*! Tata ar fi fost închis, şi câte altele.

— O consolare tristă.

— Foarte tristă. Şi când am citit în cartea domnului Roco despre unchii lui, Borcescu, mi-am amintit că mama a trimis după săracul doctorul Borcescu, atunci când a murit tata. Tatii îi era foarte rău şi ea a trimis-o pe Anghelina: *Du-te repede*! Anghelina a zis: *Mă duc, dar dă-i întâi lumânarea, că mă duc degeaba după doctor*. Ea îşi dăduse seama... Din cartea dumneavoastră am aflat că doctorul locuia în casa mică, la 33, eu am crezut că stătea în casa mare, de la 31.

— Vânduseră casa mare.

— Eu nu-l ţin minte decât vag pe doctorul Borcescu, doctorul nostru de copii era Burileanu. Îl iubeam foarte mult. Cum venea la noi, mă suiam la el în braţe. El era un om cam urâţel, dar nu

observam asta. Iar el îi spunea mamei: *Nici fie-mea nu mă iubeşte aşa, ca Nina*!

— Doctorul Borcescu nu era doctor de copii.

— Nu, dar era vechiul doctor al tatii şi bunica îl chema şi ea. Şi mă gândesc cum se consola mama că tata s-a prăpădit şi a scăpat de nenorocirile care au urmat după 23 August. Noi am trăit cu chiu, cu vai. Eu am fost poftită de la uşă afară, la facultate. Mama nu a avut dreptul la pensia de urmaş, fiindcă avusese moşie. Îmi amintesc cât de înspăimântate eram. Ani de zile a fost aşa. Şi am o amintire care mă face şi acum să sufăr: eram la *Aro*, de vorbă cu o doamnă al cărei soţ se afla în puşcărie, cum erau toţi în anii ăia, şi trece un domn, mai simpluţ, aşa, îmi zâmbeşte şi mă întreabă: *Sunteţi domnişoara Alimăneşteanu*? Zic: *Nu*. Doamna de lângă mine nu zice nimic. După ce pleacă el, cerându-şi iertare, ea spune: *Dar ce ai făcut, dragă*?! Iar eu: *Nu ştiu cine e, şi numele acesta al meu nu-mi convine*! Îmi pare foarte rău, dar eram atât de obişnuită să nu mă mai fac cunoscută, să nu mă mai ştie nimenea cine sunt... Eu am avut domiciliu obligatoriu în Slatina, dar am fugit de domiciliul obligatoriu. I-am spus şefului poliţiei de acolo: *Să ştii că plec*, iar el a zis: *Dar nu te duce în Berthelot, că şi birjarii, toţi ştiu casa voastră*. Dar unde să mă duc, că n-aveam unde! Nici în Berthelot nu ştiam unde am să stau. Dacă aţi şti ce de lume era aici! Mătuşă-mea, nevasta lui Nicu Raicoviceanu, luase o nepoată, ca să se salveze de străini în casă. Şi, tot în Casa Raicoviceanu, când s-a luat Casa Ştirbei, au adus-o şi pe fata Ştirbei, Bunki Hiot, fata Caterinei Ştirbei, care fusese colegă cu verişoarele mele la liceu, ca să stea şi ea undeva. Şi au adus-o cu guvernanta ei. Dar imediat s-a produs accidentul! Au venit şi au dat-o afară pe mătuşă-mea, pe bărbat-su şi pe fetele ei, în stradă! Toată familia Nicu Raicoviceanu. Şi, ca să le facă loc la noi, mama, care era şi ea înghesuită, s-a mutat cu sora mea, Miza, într-o cameră, să intre ei, bătrânii, în cealaltă. Iar Bunki le-a zis fetelor: *Staţi şi dormiţi cu mine*. Şi au locuit acolo, într-o singură cameră,

vreo trei ani, trei fete, şi pe la ele trecea şi guvernanta, care dădea lecţii de germană, că trebuia să trăiască şi ele din ceva. Noroc că îi desfiinţase celuilalt unchi, doctorul, cabinetul şi noi am stat acolo. Aşa am avut unde să stau.

— Şi v-au lăsat în pace cu domiciliul obligatoriu? Aţi putut să lucraţi, aici, la Bucureşti?

— Nu aveam o calificare specială, nu am mai fost primită la studii, după liceu. Sora mea, fiind mai mare, apucase să termine facultatea, şi-mi spunea mereu: *Trebuie să faci şi tu ceva*. Am vrut să fac desen tehnic. Însă bărbatul meu s-a opus. Nu mai ştiu câte am vrut să fac, auzeam de câte un loc de muncă, şi spuneam: *Aş vrea să mă duc să lucrez acolo*. Dar bărbatul meu: *Şi ce face mama singură acasă*? Era mama mea, nu a lui, dar o proteja! *Stai, dragă, acasă*. Şi când mi-a găsit soră-mea un serviciu, a spus clar: *Un bărbat îşi ţine nevasta*!

— Cum se numea soţul dumneavoastră?

— Vasile Anastasiu. Grec de origine, bunicul lui a fugit din Grecia când turcii omorau copiii de greci. Pe băieţi! La Turnu Severin, acolo s-au aciuit. Nu erau bogaţi, Grecia e o ţară săracă. L-a trimis familia numai cu un argat şi cu o pungă de bani. Şi eu spuneam: punga aceea trebuie să fi fost numai atâta, foarte mică! În orice caz, bătrânul Anastasiu a făcut averea familiei. A avut un magazin cu unelte agricole. Când m-am măritat cu Vasile Anastasiu, am aflat că până şi căldările pe care le cumpăram noi la moşie erau de acolo, de la magazinul lor. Asta era la Craiova şi-mi aduc aminte când se cumpărau utilajele agricole de acolo pentru moşia de la Alimăneşti.

— La moşia dumneavoastră ce se producea?

— Aveam fructe, aveam vie şi aveam cam de toate. Grâu, orz, ovăz, porumb, nutreţuri pentru vite. Cum apărea câte ceva important, eram gata să încercăm şi noi. Când a început războiul, nemţii cereau foarte multă mazăre. Tata a pus imediat mazăre. Aia producea foarte mult. Pe urmă, am avut boi. Se lucra mult cu boi, ţii minte, Miza?

— Tata mi-a spus că la suprafaţa noastră de teren nu renta să cumpere tractor. Pentru arăturile de toamnă şi primăvară închiria regulat tractor de la Centrul Agricol, numai local sau a doua brazdă se făcea cu boii noştri. Proprietatea şi conacul erau la marginea satului, nu îi convenea să cumpere nici autocamion. Transportul se făcea cu boii sau caii noştri şi ai sătenilor. Tata spunea: *Dacă aş mecaniza aceste munci, sătenii mor de foame, dispare satul.* Ţăranii aveau loturi mici şi îşi completau nevoile prin munca pe care o prestau la proprietăţile mai mari.

— Şi noi, fetele, eram foarte legate de muncile pământului, de viaţa la ţară. Când am auzit că se iau moşiile, am zis, deşi eram aproape un copil, aveam şaptesprezece ani: *Eu am să mă omor, dacă ne ia pământul.* Am iubit foarte mult pământul. Ştiţi, în toată copilăria, o singură dată am fost la mare. A doua oară n-am mai vrut să merg. Ne duceam toată vara numai la moşie. Eram foarte legată de casa de la Alimăneşti, de tot ce aveam acolo. Mama nu a trăit la ţară de mică, dar i-a plăcut şi pe noi nu ne-a oprit de la nimic. Cu toţi copiii ne jucam, alergam peste tot. Când a fost cu retrocedările, m-am dus şi m-am zbătut pentru toate proprietăţile. Am cerut tot ce ştiam eu înapoi. Când a fost legea aceea cu zece hectare, sora noastră mai mare spunea să renunţăm, dar eu replicam: *Nu. Nu renunţ la nimic, chiar dacă ne dau înapoi atât de puţin. Doar tata şi mama n-au băut, ci ne-au lăsat nouă! Au păstrat pământul şi ni l-au lăsat nouă*. Eu însămi eram foarte ataşată de pământ. Gândiţi-vă, cât eram eu de copil, dar am spus: *Dacă ne iau pământul, mă omor*. Uite că nu am murit.

— Da, Nina a iubit mult pământul. Eu adeseori îmi amintesc de sfaturile tatii: să fii întotdeauna bine cu vecinii, în viaţă nu eşti singur, să trăiască şi altul pe lângă tine. Ca să ai un lucru bun, trebuie să ştii să păstrezi, averea astăzi e, mâine nu e, dar cariera nu ţi-o poate lua nimeni. El era primul care le aplica în toate, şi în educaţia noastră le-a aplicat.

— Aţi vizitat casa din Berthelot de când şi-a schimbat structura interioară?

— Miza nu a mai trecut pe acolo, dar eu, pe la şantier, am fost de multe ori. Am vorbit într-o zi cu unul mai spălăţel, strângea feroneria de la poarta dinspre stradă: *Dar ce faci cu ea*? *O ducem la ţară. Eu mă ocup de ea, o curăţ, o lustruiesc*. I-am spus*: Casa asta a făcut-o bunicul meu şi eu am locuit aici până de curând*. Mi-a răspuns: *Doamnă, să ştiţi că nu am mai văzut cărămidă bună ca asta*!

— Oare or fi refolosit cărămida veche, de pe vremea lui Toma Dobrescu?

— Numai la faţadă, în rest, nu ştiu. Dar îmi pare rău că nu au mai folosit grilajul la faţada dinspre stradă.

— Bine că, totuşi, casa există şi putem discuta despre ea la indicativul prezent.

— Aşa este! Şi mie îmi place să discut despre case. Şi uite, sunt multe case în Bucureşti, despre care nu am cu cine să discut. Îmi amintesc că aşa era Dumitru Alimăneşteanu, băiatul Sarmizei, care discuta cu mama: *Marie, nu mai ştiu cutare lucru*. Mai uitase ce ştia din copilăria lui. Noi nu avem pe cineva, aşa, cum era mama pentru el. Discutăm între noi, surorile, sau cu prietenele. Sunt multe case în Bucureşti care îmi plac. Mă duc să le văd. Nu ştiu ce o mai fi cu casa mătuşii mele mari, Pia Alimăneşteanu, de pe Strada fostă Pia Brătianu, fostă Donca Simo, azi, Alexandru Philippide

— Acolo îşi făcuse casa şi Julieta Teodorini.

— Da, ceva mai sus, spre Ţăranilor. Când s-a făcut Casa Alimăneşteanu, s-a făcut de către tanti Pia. Mergeam la ei în vizite. Iar când veneau musafiri la noi, stăteam numai puţin, să zicem *bonjour*. Poate că erau unele doamne care ne amuzau pe noi, am mai fi stat, dar făcea cu ochii aşa, bunică-mea, sau mama, şi trebuia să le lăsăm singure. Nu ne făceau observaţie, să audă lumea! Trebuia să plecăm, să nu stea copiii aşa de mult cu cei mari. Poate că era mai bine! Dar să ne întoarcem

în răspântia noastră din Berthelot. Miza a vorbit despre aproape toate clădirile din piaţetă.

— Mai sunt şi alte case, în zonă, despre care aţi dori să amintiţi, doamnă Popea?

— În vecinătate, da, mai sunt şi case ce merită să fie măcar pomenite, şi lume interesantă.

— În ce direcţie? Pe Berthelot, pe Cazzavillan?

— Aş începe cu numărul 55 de pe Strada Berthelot, un bloc în stil neoromânesc, care aparţinea doamnei Caranta di Sulina. O familie din diplomaţie. La mansardă, şi-a amenajat locuinţa, după ce a ieşit din detenţie, Constantin Brâncoveanu. Era căsătorit cu Marina Ştirbei, aviatoarea, şi aveau doi fii. Împreună cu ei a locuit o vreme arhitectul G.M. Cantacuzino.

— În *Poveştile Doamnelor din Bucureşti*, vorbind despre G.M. Cantacuzino, Alice Magheru amintea de cele nouăzeci şi nouă de trepte care trebuiau urcate până sus, la mansardă, şi cât de greu îi venea arhitectului să le urce, după accidentul suferit în Moldova.

— După decesul lui G.M. Cantacuzino şi plecarea din România a familiei Brâncoveanu, a venit să locuiască acolo ruda lor, Anca Beller, fiica aviatorului Radu Beller, cu soţul ei, inginerul Vlad Munteanu, şi copiii lor. La parterul clădirii, pe colţ, era cofetăria doamnei Raţiu. La colţul celălalt, cu intrarea prin Popa Tatu, erau locuinţa şi cabinetul dentar al doamnei doctor Cecina Busuioc. Noi şi mai toate cunoştinţele noastre din cartier eram pacientele ei, până s-au închis cabinetele particulare. Pe partea numerelor cu soţ, tot acolo la colţ, la numărul 52, erau locuinţa şi proprietatea lui Alexandru Ottulescu, fost guvernator al Băncii Naţionale.

— Casa lui are pe peretele teşit al colţului un mare ornament de mortar, cu un chenar ca de blazon, cu cupe pline de fructe, cu ramuri de laur şi anul construirii, scris cu caractere romane, MDCCCLXXXX.

— Exact. Acolo au fost pe urmă diferite instituţii, parcă şi casa căsătoriilor, într-o vreme. Şi să mai amintim de clădirea Administraţiei financiare, de pe celălalt colţ, clădire proiectată de arhitectul State Ciortan.

— Ne întoarcem spre colţul cu Strada Cazzavillan?

— Nu înainte de a aminti casa de peste drum de Radiodifuziune, proiectată de Toma Dobrescu pentru cele două fiice ale lui. Este o casă parter cu etaj, aliniată la stradă, cu două intrări plasate simetric la capetele faţadei. Din spatele casei, o alee pietonală ieşea în Ştirbei Vodă şi pe aici circulau nepoţii arhitectului, când mergeau la şcoală, la Cuibul cu Barză şi la Carmen Sylva.

— Aceleaşi şcoli pe care le-aţi urmat şi dumneavoastră. Eraţi colegi?

— Mai toţi copiii din cartier mergeau acolo, fireşte. Dar Yvone, fata, era mai mare decât noi, iar băiatul era mai mic. Nu eram colegi de clasă, dar ne cunoşteam. Acum ne putem întoarce spre Casa Raicoviceanu. Dacă o luai pe Cazzavillan, la colţul cu Strada Astronomului, cu intrarea pe acea stradă, era o casă numai parter, casa doctorului Petrescu, fratele doamnei Alina, Grigore Antipa. Soţia lui era fiica doctorului Constantin Istrati.

— Locuiau mulţi medici în cartier. Iar înrudirile acestea, alianţele nu prea cunoscute de lume, sunt emoţionante.

— Un alt doctor, un remarcabil internist, Sergiu Stoicescu, cunoscut ca un foarte bun diagnostician, locuia la etajul I al blocului de la colţul Luigi Cazzavillan-Ştirbei Vodă. Fiul lui, Călin, a urmat şi el medicina şi s-a afirmat ca un foarte bun medic specialist dar, din nefericire, a murit foarte tânăr, în urma unei boli grave. Mama lui, Rica Stoicescu, urmase filologia şi filosofia, a fost colegă şi bună prietenă cu Mircea Eliade.

— Ea este R. din *Memorii*! Despre ea spune Eliade: *frumoasă şi îndepărtată, coborâtă parcă dintr-o altă lume, pentru că nu semăna cu nici una*

dintre fetele pe care le cunoscusem până atunci. Rica Stoicescu, fostă Botez, una dintre primele lui iubiri! Acolo a stat, doamnă Popea, în casa cu colonade?

— Da. Blocul a fost proiectat prin anii 1935-1938, de arhitectul Octav Doicescu. La data construcţiei, planul de sistematizare a străzilor prevedea o suită de galerii, după modelul francez Rue de Rivoli, din Paris. Se dorea ca galeriile să adăpostească nişte magazine elegante. Prin anii ’50, familia Stoicescu a fost evacuată şi clădirea a fost ocupată de Marina Militară. Mai sunt multe altele de amintit, dar mă opresc aici.

— Miza ştie atâtea despre cartier! Iar eu, vă spun, n-am îndrăznit să mă duc la Casa Raicoviceanu din Berthelot, de când e gata. M-am gândit să mă fac într-o zi frumoasă şi să intru, să-i spun patronului că aş vrea s-o văd. Dar l-am întâlnit pe Silvan. El a fost acolo şi era supărat foc că: *Nu-i pe parchetul vostru*!

— Fusese frumos parchetul casei, doamnă Anastasiu?

— Toţi cumpărătorii se minunau: *Ăsta e parchetul original*? Da! Tot lemnul fusese de calitate foarte bună. Aşa se construia pe atunci. Când nepoata lui Dragomir Niculescu şi-a recuperat casa de pe Strada General Dona, tot pe aici, prin cartier, casă unde locuise şi Maria Ciobanu, ne-a invitat s-o vedem. Înăuntru, geamurile erau bune, parchetul era bun, la baie, tot ce era pus, era bun. Tot lemnul din casa aia era de calitate foarte bună. Numai cele cinci trepte ale scării de la intrare erau distruse, probabil de la vasele de flori puse acolo. O prietenă comună, colegă de şcoală cu nepoata lui Dragomir Niculescu, îmi spunea zilele acestea: *Spune-i lui Gabi că am trecut prin cartier şi am văzut casa ei*! Zic*: Ba nu-i spun, pentru că ea a cam suferit că a dat-o, nu ca mine, care am răsuflat uşurată*. Adică îmi place, o admir, dar nu sufăr că nu mai e a mea.

— Pereţii nu mai sunt ai dumneavoastră, dar sufletul casei e aici, cu actele, cu fotografiile, cu amintirile. Dumneavoastră aţi mai fost pe acolo,

doamnă Popea? Cum vi se par transformările prin care a trecut casa?

— Eu nu am mai ajuns de mult timp acolo, ies puţin din casă. Tot îmi spun să iau o maşină şi să mergem să vedem. Dar mi s-a povestit foarte exact. La data înstrăinării imobilului, în 2004, structura clădirii era foarte bună şi finisajele mulţumitoare. Cum v-a spus Nina, clădirea nu a suferit deloc stricăciuni la cutremurele din 1940 şi 1977. Sigur că, schimbând destinaţia încăperilor, noul proprietar a înlocuit toate planşeele şi scările de lemn cu beton armat şi finisaje noi, corespunzătoare actualelor materiale şi tehnici de construcţie. Dar am înţeles că faţada a fost restaurată aşa cum prevede legislaţia actuală, cu modificări minime, strict necesare noii destinaţii.

— Doamnă Popea, priviţi transformările cu obiectivitatea specialistului. Casa Raicoviceanu a supravieţuit, asta contează, pentru Bucureşti şi pentru dumneavoastră, nepoatele ei. Doamnă Anastasiu, dumneavoastră aţi început povestea. Vă rog să o şi încheiaţi.

— Timpul merge înainte. Îi spun mereu Mizei: dacă o vedeam dărâmată, aş fi suferit cu adevărat. Să trec pe acolo şi să nu mai fie, să văd un bloc oarecare în locul ei! Mi-ar fi fost foarte greu. Pentru că trec uneori pe acolo. Mă duceam la Gabi, nepoata lui Dragomir Niculescu, când mai locuia pe Strada General Dona, mă duc la familia Teodorescu, prietenii mei de vizavi de biserică. Aşa că văd mereu casa, chiar dacă încă nu am fost înăuntru, să îmi dau seama cum au construit, ce au schimbat. Şi mă bucur că are o viaţă a ei şi că arată bine.

Cu Nicolina Fianu şi Theodor Orăşanu, la Răspântia Rosetti – Caragiale

Acolo unde Maria îşi dă mâna cu C.A. Rosetti şi cei doi soţi se regăsesc prin mijlocirea străzilor care le poartă numele, una în întâmpinarea celeilalte, una în continuarea celeilalte, netezind drumuri de la vest la est prin oraş, de la Piaţa Palatului până la Calea Moşilor, acolo se formează o piaţetă, unde se adună alte trei artere: fosta Stradă a Rotarilor, azi Caragiale, traversează răscrucea, iar la capătul celălalt vin străzile Schitul Darvari, din stânga, şi Sfântul Spiridon, din dreapta.

Cei care trec grăbiţi cu maşinile, dinspre Magheru spre Toamnei, pot să nici nu bage de seamă că, de pe soclul aşezat într-un scuar, pe dreapta, Ion Luca Caragiale priveşte lumea cu ochi de bronz. Fundalul e alcătuit din două case de sfârşit de secol XIX – început de secol XX, una mică, dar mândră sub un coif de metal, o cupolă minusculă, aproape caricaturală, dacă arhitectura îşi poate permite caricaturi, cealaltă, impozantă, cu acoperiş înalt, cu etaj, cu bovindouri, o casă cu aparenţă liniştit boierească. În stânga, scuarul e mărginit de Strada Caragiale, peste drum, între două blocuri de stiluri şi vârste diferite, unul interbelic, celălalt tipic anilor 1960, se află alte două case din vremea lui Carol I, prima retrasă în adâncul unei mici grădini umbrite de arbori, cealaltă, venită până în stradă. Ea ascunde, sub un singur acoperiş, două locuinţe gemene, lipite spate în spate. Intrarea, în fiecare dintre ele, se face prin uşi laterale, care dau în curţi înguste, aproape identice şi ele. Mai departe, pe dreapta şi pe stânga răspântiei, se înşiruie blocuri interbelice, în stil internaţional, în stil florentin, sau foarte moderne, abia apărute, luând locul, poate şi norocul, clădirilor pe care le-au înlocuit.

Caragiale a avut în Bucureşti multe adrese: Pitar Moş 4, Berzei 70, Rotari 23, Sfântul Spiridon 5, Polonă 90. Era în obiceiul timpului să te muţi, de Sfântul Gheorghe şi de Sfântul Dumitru, dar el avea în firea sa o nelinişte care-l purta dintr-un loc în altul, în căutare de mai bine, sau de *altceva*. Poate de aceea, şi statuia lui, în cei cincizeci de ani de când există, a fost plimbată de câteva ori dintr-o parte în alta a târgului.

Prin anii '70-'80, pe Strada General Berthelot se putea zări, în curtea vilei de la colţul cu Strada Luiggi Cazzavillan, între copaci, o statuie masivă, instalată aproape direct pe sol, între straturile de flori. Dacă îl priveai atent pe domnul din bronz, întors cu faţa spre stradă, îl recunoşteai pe I.L. Caragiale. Ochelari, mustaţă, costum de epocă, pălărie cu borul lăsat, mâna dreaptă prinsă în marginea vestei, stânga băgată nonşalant în buzunar, ţinută relaxată. Chiar dacă umbrele frunzelor îi desenau pe faţă un aer uşor jenat de situaţia în care se afla, totuşi recunoşteai în statuie un Caragiale monden, una din ipostazele destinse ale marelui scriitor, oprit pentru o clipă din mers, pradă gândurilor sau contemplării. Statuia, semnată de Constantin Baraschi (1902-1966), aştepta de mult timp acolo un amplasament potrivit. Spaţiul dosit îşi avea poezia lui sărăcuţă. Straturile de flori erau îngrijite, copacii, mari şi frumoşi. Caragiale nu se putea socoti uitat. În vilă funcţiona Editura *Cartea Românească*, iar în cealaltă clădire din curte era librăria, cu unghere secrete, cu podeaua în trepte, cu parfum dulce de hârtie bună şi, pentru anii aceia, cu iluzia unei anume, ascunse libertăţi. Havuzul din faţa librăriei, măcinat de vreme, dres cu un mozaic albăstrui, cu firul lui subţire de apă, şi bronzul plin de energie reţinută al înaintaşului constituiau reperele nobile şi pitoreşti ale paraginilor. Scriitori preocupaţi traversau mereu, în fugă, curtea, dar totdeauna îi aruncau lui Nenea Iancu, de nu o vorbă, măcar o privire iute: mai e acolo? Redactorii mult respectaţi ai editurii, ei înşişi scriitori cunoscuţi, le

spuneau colaboratorilor: *Cât timp îl vedeţi pe Caragiale în grădină, să ştiţi că şi noi mai suntem aici.* Se tot vorbea în anii aceia de desfiinţarea editurii, de comasarea ei cu alte instituţii similare, dar mai cuminţele, de mutarea cine ştie unde, iar prezenţa statuii acolo devenise un fel de semn al statorniciei. După decembrie ’89, au dispărut din Strada Berthelot şi statuia şi editura. Şi-a găsit fiecare un alt loc în oraş, iar vila şi grădina, confiscate în anii comunismului, redobândite de proprietari, şi-au schimbat destinaţia şi, parţial, înfăţişarea. Preţul dreptăţii a fost plătit de micul havuz, ras fără urmă de pe faţa pământului.

Mai înainte de a urmări drumurile statuii prin târg, să amintim legenda, probabil nu lipsită de un dram de adevăr, că lucrarea lui Baraschi, realizată între anii 1952-1956, nu avusese ca subiect portretul lui Caragiale, ci, în fază de machetă, îl reprezentase pe V.I. Lenin. Se anunţase un concurs, miza era foarte mare: să fii autorul monumentului lui Lenin în România anilor ’50 însemna o asigurare pe viaţă. Baraschi a pierdut însă, iar câştigătorul a fost sculptorul Boris Caragea, cu statuia din faţa Casei Scânteii, ajunsă mai celebră ca oricând, în primăvara lui 1990, când, pe scena pieţei devenite, odată cu Casa, a Presei Libere, câteva agregate au luptat mai multe zile s-o dea jos de pe soclu, sub ochii bucureştenilor adunaţi să vadă simbolica încleştare. Aşadar, în cele din urmă, în faţa istoriei, ambiţiosul Baraschi a fost adevăratul câştigător. Statuia lui Lenin semnată de el a rămas în picioare pe soclu, chiar dacă sub un chip uşor modificat şi sub altă identitate, chiar dacă pe alt piedestal.

Există, de altfel, o asemănare de atitudine între cele două lucrări: ambele personaje, la urma urmei, contemporane, îşi ţin mâna dreaptă la reverul hainei. Lenin al lui Caragea avea însă capul descoperit şi îşi purta paltonul descheiat, ca pe o mantie romantică. Caragiale al lui Baraschi poartă pălărie şi surtuc. Dezolat de insuccesul său, artistul ar fi găsit soluţia ingenioasă de a-l transforma pe părintele revoluţiei

bolşevice într-un scriitor clasic român, care încă nu-şi avea statuia meritată în oraş. Povestea se potriveşte cu timpurile şi, poate, şi cu talentele manageriale ale lui Baraschi, iar anecdota, în spirit bucureştean, l-ar fi amuzat pe Caragiale.

Primul loc ales pentru monument, după 1989, a fost aici, în piaţetă, pentru că, pe Strada Caragiale, pe când se mai numea a Rotarilor, la numărul 23, a locuit între 1901 şi 1902 scriitorul. Fiind una dintre cele mai cunoscute adrese ale sale, atunci când el s-a stins din viaţă, la Berlin, în 1912, la Bucureşti s-a decis ca această stradă să-i poarte numele. Casa e decorată cu efigia în bronz a lui Caragiale, prevăzută cu o plăcuţă comemorativă din marmură, şi se află în răscrucea unde a fost înălţată statuia. La doi paşi, pe Strada Maria Rosetti, peste drum de scuar, la numărul 5 (azi, 3), se află altă casă, la rândul ei înnobilată cu o plăcuţă comemorativă, care ne spune că şi aici şi-a găsit adăpostul, la 1900, familia scriitorului. În antologia lui Ştefan Cazimir, *Amintiri despre Caragiale*, Tuşchi, Elena Logadi, fata scriitorului, aminteşte câteva din adresele bucureştene ale familiei. În 1962, în vârstă de peste 70 de ani, ea povesteşte preumblările imortalizate de schiţele *De închiriat* şi *Caut casă*, petrecute la începutul veacului*: Văd casa în care am stat cândva şi care există încă şi azi, pe Strada Maria Rosetti, numărul 5, pe atunci Sfântul Spiridon, şi unde, ca şi în schiţa „De închiriat”, se află lipite spate în spate două clădiri gemene identice şi la fel. Locuinţa noastră era îndreptată spre nord, iar cea locuită de proprietar spre sud. Tot ca şi în nuvelă, tata a propus proprietarului să facem schimb de locuinţă. Refuzat, el s-a supărat şi ne-am mutat la mică distanţă de acolo, în Strada Rotari, azi I.L. Caragiale. Casa există şi azi, la numerele 21-23. Proprietarul avea un căţel foarte răsfăţat, pe care-l chema Bubico şi care era sortit să treacă la nemurire în schiţa cu acelaşi nume*. În altă versiune a acestor amintiri, Tuşchi pomeneşte şi numele proprietarului casei din Maria Rosetti: Ştefănescu.

Sub privirile celor două case, în scuarul amenajat cu felinare şi bănci de fier forjat stil 1900, statuia a fost instalată, prin 1995, cu discursuri şi somităţi. De pe postamentul de granit de Dobrogea, Caragiale privea pe deasupra piaţetei prin care a trecut de-atâtea ori. Un Caragiale – nu geniul sarcastic şi vizionar, ci simplu cetăţean, redat burgului său. Dar scris îi era să nu aibă linişte nici acum. Prin vara anului 2000, bronzul a fost smuls de pe soclu şi plasat peste noapte, fără acte şi aprobări, într-un loc mai potrivit, după părerea făptaşilor, în faţa Teatrului Naţional, unde scriitorul a fost cândva director şi unde piesele i se joacă, iar şi iar. A fost instalat pe un minuscul postament, pierdut în iarbă, în tumultul unuia dintre cele mai aglomerate puncte din oraş. Pe Strada Maria Rosetti, scuarul a rămas devastat, ca după trecerea barbarilor, cu băncile distruse, felinarele sparte şi soclul gol. Numai pe zidul casei de pe fosta stradă a Rotarilor, efigia scriitorului surâdea fără mirare. Au urmat ani de proteste prin gazete, petiţii, demersuri oficiale, demonstraţii şi mici happeninguri organizate de revista *Dilema veche* în jurul soclului părăsit, dar au trebuit să se schimbe guvernele pentru ca statuia lui Baraschi, sub paza a nenumărate patalamale, smulse cu greu birocraţiei administrative, să revină în răspântia din Maria Rosetti, în cartierul clipelor rare de tihnă burgheză ale lui Caragiale, în locurile pe unde şi Mateiu şi-a depănat paşii, când venea să-şi vadă tatăl şi fraţii mai mici, dar şi mai târziu, când locuia pe aproape. Instalat pe un soclu nou, mai înalt, înconjurat de bănci şi felinare noi, Caragiale şi-a regăsit, poate, liniştea.

Îmi amintesc cât de surprinsă am rămas odată, acasă la Nicolina Fianu, când ea mi-a spus că a stat mulţi ani pe Strada Rotarilor, în casa în care locuise, cu mai puţin de jumătate de veac înaintea familiei ei, Ion Luca Caragiale.

— Dragă Nichi, ţinta noastră este răspântia dintre Strada Caragiale şi Strada Maria Rosetti, cu partea pe care tu o ştii cel mai bine, casa din Strada

Caragiale 23. De la ferestrele acelei case ai privit ani în şir răscrucea.

— De fapt, de la ferestrele noastre se vedea mai ales Casa Dinopol, şi numai câteva case din răspântie, de vizavi. Nu sunt sigură că ştiu multe poveşti, dar o să încerc, doar am promis.

— Şi te-ai ţinut de cuvânt, ai scris un caiet cu amintiri, ai căutat fotografii, ai scotocit prin acte şi scrisori. Pornim spre răscrucea lui Caragiale puţin mai de departe. Familia Fianu a locuit, la început, în casa din strada Toamnei 21.

— Da, începem din această casă, unde părinţii mei şi-au trăit primii ani de căsnicie. Nicolae şi Eliza Fianu s-au gândit, după apariţia pe lume a sorei mele, că nu mai pot locui în casa părintească din Toamnei şi s-au apucat să-şi facă o casă a lor.

— Au ales acelaşi cartier?

— Au ales cu totul alt cartier. Din Piaţa 1 Mai, pe atunci Filantropia, se face o alee care în vremea aceea se numea Aleea Arhiducesa Ileana, pentru că al ei era locul. Nu cunosc gradul de rudenie al Arhiducesei cu Casa Regală.

— Arhiducesa era principesa Ileana, fiica Reginei Maria şi sora lui Carol al II-lea. Prin căsătoria cu Arhiducele de Habsburg, îşi schimbase titlul.

— Da, aşa e, uitasem. Părinţii au luat un teren pentru a construi acolo. Pe alee, mai erau arvunite, de diverse familii, mai multe parcele ca a noastră. Toate aceste familii, inclusiv Nicolae şi Eliza Fianu, l-au ales ca antreprenor pe domnul Franz Mathias. S-au turnat câteva temelii, dar, la un moment dat, viitorii locatari s-au trezit că au rămas numai cu temeliile, pentru că antreprenorul fugise cu banii celor care îl angajaseră.

— Un escroc! Ce au făcut victimele lui?

— Casele se plăteau în rate. Ratele trebuiau achitate lunar Arhiducesei Ileana. Tata, categoric, aşa cum îi era felul, îi spune mamei că va vinde locul cu temelia turnată şi va plăti tot ce datora, iar mai departe, va vedea ce va fi.

— Deci, vroia să iasă din acest joc.

— Da. Mama, plăpândă cum era, şi cu un copil mic, s-a înfuriat bine de tot şi i-a ripostat tatii că nu e cazul să renunţe şi că trebuie să meargă în audienţă la M. S. Regele, pentru a-i spune cum au fost jefuiţi, ei şi ceilalţi păgubaşi, de antreprenorul fugit.

— Au fost primiţi în audienţă la Palat?

— Eu ştiu aceste fapte din cele auzite, de mai multe ori, de la părinţii mei. Audienţa s-a obţinut destul de simplu, prin relaţii, s-ar putea ca Mareşalul Curţii, Zwidinek, să fi fost veriga, prin doctorul Paul Gotcu; şi tata, secondat de mama, a mers la Palat, la M. S. Regele.

— Regele Ferdinand?

— Nu, Adi s-a născut în 1928. Asta se petrecea după 1930.

— Aşadar, Regele Carol al II-lea.

— Exact!

— Au intrat amândoi la Rege?

— Nu, mama s-a dus cu el numai ca să fie sigură că ajunge acolo şi nu se răzgândeşte pe drum. Ea l-a aşteptat în anticameră. Tata a intrat, a arătat situaţia, iar Majestatea Sa, aşa îi ziceau părinţii mei, relatând întâmplarea, a ascultat foarte atent, apoi şi-a sunat şeful de cabinet, spunându-i să-l cheme pe arhitectul său. Arhitectul s-a arătat imediat, iar Majestatea Sa i l-a prezentat pe tata, recomandându-i arhitectului să-i facă tatei planurile casei noastre după una dintre casele pe care le avea el, şi avea multe. Casa a fost clădită, nu ştiu dacă pe aceeaşi temelie sau pe una nouă, şi se află şi acum pe aleea fostă Arhiducesa Ileana, numită până în 1989 Panait Muşoiu. Numărul factorial este 23. Asta vine mai spre mijlocul aleii, pe mâna stângă. Casa a fost construită exact după aceea a Regelui şi are pe faţadă, ca ornament, un soare cu raze albe, din praf de piatră, profilat pe zugrăveala gri. Aşa îmi amintesc, vag, eu.

— Acum, strada se numeşte Maica Alexandra, mergând pe firul vieţii Arhiducesei Ileana. Îţi mai aminteşti şi altceva de acolo?

— Puţin. Tot din auzite, ştiu câte ceva despre vecinătăţi şi vecini. Nu departe, chiar în piaţă, era un

cinematograf, *Bucegi* (sau *Kiseleff*?), pe urmă i-a zis *Vasile Roaită*, apoi a fost dărâmat, şi tot pe Bulevardul Ghica era o grădină de vară, *Nertea*, unde alor mei le plăcea să se ducă uneori. Cât despre vecini, chiar vizavi de noi stătea familia Ciolac. Eram prieteni. La numărul 10, stăteau familia inginerului agronom Dumitru şi Lucreţia Locusteanu, cu fratele ei, generalul G. Alexiu. Erau mari iubitori de flori şi, la etajul casei, aveau o verandă transformată într-o adevărată seră, plină cu flori ce-ţi încântau sufletul şi ochii. Aveau şi o glicină cocoţată pe gard, şi multe tufe de trandafiri. În curtea lor, la intrare, era şi o magnolie. Magnoliile se prind greu. Dar a lor crescuse, pur şi simplu, dintr-o ramură, pusă de generalul Alexiu cu mâna lui în pământ! Atât a îngrijit-o, că a prins. După doi ani, a dat muguraşi şi, în anul următor, a înflorit. Era o magnolie superbă. Tot din auzite ştiu că în fundul aleii locuia soacra mareşalului Antonescu, cu fiul acestuia, handicapat locomotor şi nu numai. Se spunea că este foarte inteligent, dar nu poate vorbi. Când au intrat trupele eliberatoare în Bucureşti, au dispărut din zonă.

— O tragedie necunoscută. Sau numai o legendă a străzii? N-am auzit ca Mareşalul Antonescu să fi lăsat urmaşi. Era copilul doamnei Antonescu, din prima ei căsătorie.

— Nici eu nu ştiu mai mult decât mi s-a povestit de către părinţi. Băiatul era plimbat într-un cărucior de paralitic de o ordonanţă. Mulţi ani mai târziu, îmi povestea cineva că la Măgurele trăia un bătrân care împingea un căruţ din astea şi spunea că bolnavul e fiul mareşalului. Îl scotea la soare lângă biserica pictată de Tătărescu. Se purta cu mare grijă şi reverenţă.

— Asta prin ce an ai auzit?

— Prin anii ’70. Ţi-am spus ce am auzit numai şi nu am cum să verific. Revenind la locatarii din Strada Arhiducesa Ileana, mai era pe lângă noi, la numărul 17, o familie cu trei fete, Georgescu. Una dintre ele era Florica, celelalte se numeau Silvia şi

Adriana, iar pe fratele lor îl chema Octav. Tatăl era director de bancă, iar mama, Maria Georgescu, doamnă de onoare la Palat. Un alt vecin fusese inginer în Africa, se numea Papanicola şi adusese de acolo o fetiţă. A înfiat-o. O chema Mary şi a devenit medic.

— Deci în acest cartier te-ai născut tu.

— În 1936, luna lui Gustar, am apărut şi eu pe lume, mai devreme decât se aşteptau toţi. Mama m-a născut dintr-o sperietură.

— Cum aşa?

— Când părinţii mei plecau în vacanţă, lăsau cheile la familia Ciolac, şi viceversa. Atunci, această familie era plecată, cheile erau la noi şi mama ştia că apartamentul este gol. Dar femeia lor de serviciu adusese nişte prieteni, fără să o anunţe pe mama, şi prietenii ăştia au făcut atâta tărăboi, că mama, care nu ştia ce se întâmplă acolo, s-a speriat foarte tare. Şi m-a născut.

— Aşadar, iată cum a venit pe lume Nicolina-Eliza-Mihaela Fianu!

— Am venit mai devreme, dar şi foarte repede. Episodul apariţiei mele nu a fost prea lung. La orele 0.48, în dimineaţa zilei de 2 august 1936, am inspirat pentru prima oară din aerul Terrei. Mama a fost asistată de o moaşă şi de doctorul Lenchstner, care nu era mamoş, ci un prieten de familie. El lucra la Asistenţa Medicală Italiană, clădirea mai există şi astăzi la Şosea, pe lângă Bordei.

— Acum eraţi patru, în Aleea Arhiducesa Ileana.

— Poţi socoti că eram cinci. Când părinţii mei s-au mutat din Strada Toamnei în noua lor casă, au plecat ei trei, mama, tata şi Adi, plus Bobi, căţelul, un buldog, sau un mops, cu acte în regulă, adus din străinătate şi oferit tatei, ca dar de nuntă, de Jean Papudoff, directorul instituţiei unde funcţiona.

— Exista obiceiul să faci cadou unei tinere perechi un căţeluş?

— Iniţial, a vrut să îi dea cadou tatii, pe numele proaspetei lui neveste, acţiuni ale societăţii unde

lucra el, dar tata a refuzat: *Cum aşa, o să fiu salariat la nevastă-mea?!*

— Şi unde lucra Nicolae Fianu?

— Tata era casier general la Societatea Petrolieră *Prahova*, societate pe acţiuni, al cărei proprietar era naşul de căsătorie al părinţilor mei, naş de botez al sorei mele. Îl chema Aristotel Galiatzatos şi era bancher. Fratele lui, Leonidas Galiatzatos, era mare armator în străinătate. Societatea se afla în Bulevardul Carol, în blocul acela cu intrare triplă pe bulevard şi care are o a doua faţadă spre Calea Moşilor.

— Este un bloc numit de vechii bucureşteni chiar *Prahova*, un bloc cu semnătură: are încrustate pe peretele lateral al intrării principale numele arhitecţilor săi, Enzo Canella şi Constantin Jojea, precum şi pe acela al antreprenorului Aurel Ioanovici, inginer.

— Tata mă ducea uneori în clădirea aceea. Seifurile blindate, cu tezaurul societăţii, se aflau la subsol, unde se intra printr-o uşă de fier, iar în biroul lui ferestrele dădeau spre Calea Moşilor.

— Dar nu proprietarul, ci directorul societăţii îi dăruise căţelul. Numele de Bobi era deci o amintire scumpă pentru tine. Când ne-am cunoscut, îl aveai pe Bobiţă, un seidenpinch alb, cu nişte imenşi şi tandri ochi negri.

— Care doarme acum lângă căţeluşii tăi, Smoky şi Rudolf, în pădurea Pustnicul. Da, după cum vezi, era un nume care ne amintea de copilărie. Mai ales că acel Bobi are la activ o mulţime de isprăvi. Aproape de strada noastră, pe Bulevardul 1 Mai, numit pe atunci Colonel Mihail Ghica, iar astăzi, Ion Mihalache, era o măcelărie, unde tata deschisese un cont pentru colocatarul nostru, *onorevole* Bob, care mergea deseori singur până acolo şi ieşea aprovizionat de măcelar cu un ditai osul de ros. Bob era păzitorul lui Adi, sora mea, când ieşea la joacă în alee, apoi m-a luat sub botul lui ocrotitor şi pe mine, în căruţ. Era un atât de înfocat duşman al pisicilor, încât odată a sărit de la balconul nostru de la etajul I

după una mai sfidătoare. Şi nu-i ierta pe cei care îl mărşuiau, nu le făcea nimic, dar se uita foarte urât la ei. A murit otrăvit.

— Bieţii noştri căţei... Când aţi plecat din Aleea Arhiducesa Ileana?

— Pe când aveam eu vreo trei ani. În 1939. Şi trebuie să-ţi spun motivul, dar mai întâi să-ţi vorbesc şi despre naşii mei. Naşă mi-a fost sora mea, iar naş, doctorul Richard Vasile Tătaru, un bun prieten al părinţilor.

— La ce biserică?

— Am fost botezată acasă la naşul meu, în Palatul Societăţii Adriatica, pe Calea Victoriei 39, colţ cu Câmpineanu. Doctorul îşi avea apartamentul şi cabinetul la etajul II.

— Un bloc cubist, care arată tânăr şi astăzi.

— Cristelniţa a fost adusă de părintele care m-a botezat, de la Biserica Creţulescu, de alături. Naşul meu era pe atunci doctor la Poştă, dar făcuse parte şi din echipa de medici ai Casei Regale, ai Majestăţilor lor Regina Maria şi Regele Ferdinand. I-a îngrijit pe amândoi. Asta se petrecea în decembrie 1936.

— Numele regilor noştri apar des în viaţa supuşilor lor Fianu!

— Doctorul Tătaru era ginecolog, un om înalt, de aproape doi metri, purta 47 la pantofi, botos şi zdrenţăros la gură. Îmi amintesc cum îl ruga mama, când era invitat la noi la masă: *Riri, te rog frumos să taci din gură, că sunt oameni care nu te cunosc!*

— Dar de ce naşa ta a fost Adi?

— Deşi doctorul Tătaru a fost căsătorit de opt ori, la data aceea nu era însurat, aşa că sora mea a fost aleasă să-mi fie naşă. Doctorul Tătaru era văr bun cu doctorul Paul Gotcu, care m-a îngrijit pe mine când eram copil, până în 1947, şi mai departe. El a fost cel care l-a îngrijit şi pe Regele Mihai I al României, când era mic. Vreau să-ţi povestesc câte ceva şi despre el. Era nepotul episcopului Gotcu din Moldova. Avea o figură de ascet. Părul, complet alb. Mi s-a povestit că albise atunci când i-a fugit soţia, ca să se mărite apoi cu un demnitar din suita regelui.

Ţin minte ochii lui albaştri clari. A locuit pe Strada Polonă, colţ cu Romană, într-un bloc în stil neoromânesc.

— Ştiu casa, este în renovare. Are acoperişuri în pantă, peste nişte logii cu coloane albe, scunde şi robuste, şi bovindouri, trei, ale căror acoperişuri au lucarne. I-am găsit fotografia pe internet.

— Stătea acolo, la ultimul etaj, trei sau patru. Casa lui era plină cu tablouri de Tonitza, fusese bun prieten cu pictorul.

— Numele lor sunt trecute într-o inscripţie de la Mânăstirea Durău, din Moldova. Prin 1935 sau 1936, doctorul a stăruit şi a reuşit să se facă pictura bisericii, cu studenţi de la Şcoala de Belle Arte din Iaşi, unde Tonitza era profesor.

— Poate că atunci s-au împrietenit. Şi tot de la ai mei ştiu că, atunci când avea nevoie de bani, Tonitza îi cerea doctorului împrumut şi îi dădea în schimb, înapoi, tablouri. Mi se pare un schimb foarte avantajos pentru amândouă părţile! După 1947, doctorul a dus-o foarte greu. Nu avea pensie. O rugase pe mama să-l primească la masă la noi şi, când venea – asta este legat de Strada Caragiale, acolo venea la noi – discuţiile cu el, la masă, ori la cafea, erau o plăcere.

— Ce s-a întâmplat cu colecţia lui de tablouri?

— Doctorul s-a trezit, ca toată lumea, că i-au băgat mai multe familii în casă, unii peste alţii. Şi-a strâns tablourile şi tot ce mai avea într-o singură cameră. El era însă un bolnav cronic şi trebuia să se interneze din când în când, pentru tratament şi control. Era tratat la Spitalul Militar. Ne spunea că are o boală foarte rară, nu ştiu ce, dar se pare că era al patruzeci şi şaselea caz înregistrat, de când fusese descoperită boala. Odată, când era în spital şi apăruse legea patrimoniului, vecinul care stătea cu el în apartament i-a deschis uşa camerei şi a chemat muzeul să-i ia tablourile. După ce a ieşit din spital, doctorul le-a donat chiar el statului. Mai târziu, poate chiar ca urmare a donaţiei, i s-a dat un apartament pe la Piaţa 1 Mai, apoi el a făcut schimb

de oraş cu cineva şi s-a mutat la Piatra Neamţ, unde a şi murit. Biblioteca am auzit că şi-a donat-o Mânăstirii Agapia, iar cărţile medicale, Bibliotecii Spitalului Militar.

— Voi de ce a trebuit să vă mutaţi din casa voastră, din Aleea Arhiducesa Ileana?

— Necazuri de familie. Tata a fost nevoit să vândă casa, pentru că murise tatăl lui, Ioan Fianu, şi el a fost cel care a plătit toată înmormântarea, urmând ca fraţii lui să-i restituie banii. Dar nu s-a întâmplat aşa. Ei nu i-au dat banii înapoi când trebuia, ratele tatei pentru casă s-au aglomerat şi s-au suprapus, aşa că nu se mai putea plăti curent şi, atunci, unica soluţie a fost vânzarea casei. A vândut casa unui doctor. Era o casă bună, cu două apartamente, pentru cele două fete. Camera copiilor era zugrăvită în bleu pal, cu o friză cu muţunachi, copii şi căţei pictaţi pe ea. O colegă de serviciu, al cărei tată locuia acolo, mi-a spus că, la un moment dat, casa a fost cumpărată de actorul Mircea Diaconu. Nu ştiu sigur asta, dar mă bucur, dacă e aşa. A durat până când ai mei au găsit o casă, pentru că proprietarii nu prea vroiau să primească în casa lor copii mici, iar eu aveam vreo trei ani şi jumătate. Dar înainte de a ajunge la noua adresă, să-ţi mai spun câte ceva despre părinţii mei.

— Îmi pare rău că nu au avut noroc cu vila lor din Filantropia!

— Nu prea au avut. Dar visau să o ia de la început, cu o altă casă, în altă parte. Ţi-am spus că patronul tatei se numea Aristotel Galiatzatos şi că el avea un frate armator, pe Leonidas. Prin acest frate ne înrudeam oarecum cu ei. Cum? Mama mea avea şi ea un frate, Mihai Tănăsescu, căsătorit cu o domnişoară Filotti, Sofia. Această cumnată a mamei avea o soră, Irina Filotti, care devenise, la a doua ei căsătorie, soţia lui Leonidas.

— Erau rude ale vestitei actriţe Maria Filotti?

— Erau verişoare primare cu ea. Sofia, Irina şi Didina, cea de-a treia soră, erau verişoare primare

cu Maria (Miţa îi ziceau în familie) Filotti, care avea propriul ei teatru, vizavi de Cercul Militar.

— Toţi vă veneau vouă, fetelor Fianu, unchi şi mătuşi prin alianţă.

— Da, şi se povestea că Leonidas, văzând-o pe Irina Filotti, curând după ce divorţase de primul ei soţ, a plăcut-o atât de mult, încât i-a trimis un Rolls şi un vizon alb, pentru a-i fi prezentat, ca să-i sărute mâna. Apoi s-au căsătorit.

— Limbajul obiectelor! Galanterie interbelică. Un vizon şi un Rolls trebuie să fi fost argumente elocvente. Dar ei doi s-au iubit?

— Când a divorţat Tanti Irina de Galiatzatos, a rămas cu o mare avere a ei personală şi apoi s-a căsătorit, pentru a treia oară, cu ministrul Ion Manolescu-Strunga.

— Acesta e răspunsul: nu s-au iubit, dar a rămas averea.

— Pentru Tanti Irina urmau ani grei. Ion Manolescu- Strunga a fost, pe rând, subsecretar de stat la Agricultură, ministru al Comerţului, al Agriculturii şi, prin 1930, al Lucrărilor Publice. A murit, în anii ’50, la închisoarea din Sighet. Ea a fost arestată după moartea lui şi a făcut doi ani de puşcărie, având apoi domiciliu obligatoriu. E înmormântată la Câmpulung-Muscel.

— Am citit ceva despre ea, în revista *Memoria*...

— Şi alţi membri ai familiei noastre au făcut închisoare. Unul din fiii Sofiei şi ai lui Mihai Tănăsescu...

— ...un văr al tău, deci...

— Da, dar mult mai mare ca mine, Dumitru Tănăsescu, fost prefect de Buzău înainte de 1947. Era cavaler al Ordinului Mihai Viteazul şi a făcut puşcărie sub comunişti, apoi a fost învestit dulgher, el, doctor în drept de la Paris. A muncit pe şantierele patriei, la Luduş, între altele. Tatăl lui Dumitru, Mihai, unchiul meu, fratele mamei, era fiul din prima căsătorie a tatălui lor, numit tot Mihai. Acest nume a trecut de la bunic la fii, la nepoţi şi la nepoate. Unchiul meu şi mătuşa erau foarte bogaţi,

mari moşieri, aveau mai multe proprietăţi, printre care moşia de la Cristian, de lângă Braşov. Acolo s-a făcut prima colectivizare şi de acolo s-a inspirat Maria Banuş, când a scris piesa ei *Ziua cea mare*. Îmi amintesc cum se vorbea în familie, prin 1947-1948, că Sofia Tănăsescu, cumnata mamii, a apărut pe o listă, în ziarul *Scânteia*, ca *boieroaică rea*.

— Cum ţi-o aminteşti pe această mătuşă?

— Noi îi spuneam Tante Fifica. Era o femeie de înălţime potrivită, cu o figură deschisă, iar deasupra buzei superioare avea un neg. Când râdea, îşi ţuguia uşor buzele.

— Cele trei fete Filotti semănau între ele?

— Irina şi Didina, surorile ei, erau mai înalte şi bine făcute. Toate trei aveau multă prestanţă. Cum era obiceiul la începutul secolului XX, Tante Fifica, fiind mult mai mare ca mama, îi ceruse să-i spună Ţaţa Fifica. Sigur, termenul nu avea sensul peiorativ pe care îl are astăzi, *ţaţă* erau denumite surorile mai mari dintr-o familie, iar fraţii mai mari, *nene*. Mama îi spunea fratelui ei Nene Mihai, iar cumnatei ei, Ţaţa Fifica.

— Unde au locuit ei în Bucureşti?

— Ei nu aveau casă în Bucureşti. Aveau conacele de la moşii, iar de stat, unchiul stătea pe Coasta de Azur, la Nisa, iar Tante Fifica, la Karlsbad, pentru cure de apă, şi la Paris sau la Nisa. Când avea chef, venea şi la staţiunile din ţară, de exemplu, la Herculane sau la Sinaia, că era în mare vogă. Tante Fifica avea o înţelepciune bine clădită şi de neschimbat. Spre exemplu, când se strângea familia la ei, sau când veneau prieteni în vizită la moşie, ea avea grijă ca, la masă, când punea fiecăruia în farfurie, să-i ceară să spună când să se oprească din pus, ca să nu rămână mâncare neconsumată, nimeni nu ar mai fi mâncat după respectivii şi s-ar fi aruncat. *Mai bine ceri, dacă mai vrei*, spunea ea. Avea grijă să le dea bucătăresei şi îngrijitorilor casei mâncare suficientă, pentru ei şi pentru familiile lor, ca să nu-şi ia singuri. Vesela o spăla ea, personal, ca să nu se spargă. În educaţia copiilor, atât ea cât şi

unchiul Mihai erau nişte zbiri. În casa lor, exista un şir nesfârşit de *nu ai voie cutare lucru.* Iar *tetele* lor nemţoaice, îmi amintesc acum, la maturitate, de *fraila* din *Gaiţele* lui Dandu Chiriţescu. Unchiul Mihai era, totuşi, puţin mai conciliant, îmblânzind, câteodată, leoaica intransigentă. El era un bărbat potrivit de înalt, cu părul cărunt, când l-am cunoscut eu, şi cu mustăcioară. Graseia puţin. Era un tip cult, citit şi iubea oamenii, toate utilajele de lucrat pământul şi le dădea mai întâi ţăranilor să are pământul lor, apoi îi chema să lucreze la moşie. Dacă la strânsul roadelor un ţăran nu avea destul, îi mai dădea el. Avea grijă şi de copiii lor, îi trimitea la şcoli, îi ajuta să-şi facă un rost. Mă mai amuzase detaliul că aveau o moşie şi prin zona Bălţilor Dunării, unde creşteau curcani albi şi nu mâncau decât curcani albi! S-au mutat la Bucureşti după 1947, când au rămas fără moşii. Locuiau în Intrarea Amzei, pe partea dreaptă. Sunt acolo trei case la fel. Aveau un balcon. În zilele de vară, acolo stătea nenea Mihai, privind la forfota lumii. Casa lor era plină de mobilă de bună calitate, dar rămăseseră numai cu piese disparate.

— Tu ai fost totdeauna pasionată de mobilă.

— Îmi plăcea ce mai rămăsese din sufrageria lor de mahon, frumos sculptată, iar în camera fiului lor cel mic, Mihai, al treilea Mihai din familie, era mobilă florentină, nu cu multe piese, o adevărată *Herrenzimmer*, sobră, chiar austeră. Acest băiat a fost înfiat de o marchiză austriacă, o vieneză, şi astfel a putut urma Academia Tereziană.

— A mai revenit aici?

— Da, a urmat dreptul şi a fost căsătorit cu sora actriţei Lucky Racovitză. Sfârşitul lui Nenea Mihai, fratele mamei, a fost foarte trist. A fost, săracul, înmormântat cu talerul de familie, nici nu ştiu unde. Sărăcise de tot şi nu accepta nici un ajutor, de la nimeni. Era un ateu convins şi considera că toate încercările prin care trece sunt cauzate de el, sunt din propria lui vină. Dar în familie a mai existat şi un al patrulea Mihai, fiul lui Dumitru...

— Nepotul vostru de văr, sper să ţin bine socoteala...

— Da, Dumitru Tănăsescu, doctorul în drept de la Paris, dulgher la Luduş, a avut şi el doi fii, pe acest al patrulea Mihai din familie şi pe un al doilea Dumitru. Doi copii, din două căsătorii. Mihai, botezat aşa după bunicul, străbunicul şi unchiul lui, era din prima căsătorie şi, la 6 decembrie 1947, a fugit în Iugoslavia, înot. Avea 18 ani şi participase la demonstraţia tinerilor de la 8 noiembrie.

— De ziua Regelui Mihai I, în Piaţa Palatului.

— După asta, a fost urmărit şi a trebuit să plece de acasă, să se ascundă. În ultimele zile înainte de a fugi, a stat ascuns la noi, în Caragiale. Ziua stătea în pod, noaptea cobora şi dormea pe o somieră cu saltea, în hol. Îmi amintesc cum îmi înşiram dimineaţa păpuşile pe aşternutul de pe somieră şi cum el, somnoros, se ducea în pod. Apoi a dispărut şi a trecut mult până am aflat că a ajuns cu bine la mama lui, în Franţa. Ea era căsătorită cu consulul României la Paris, dar a murit săracă, pentru că soţul ei nu-i spusese cifrul de la banca din Elveţia, unde ţinea banii.

— Şi ce a făcut Mihai Tănăsescu al patrulea la Paris?

— Nu a putut rămâne acolo, a plecat în Congo francez, unde şi-a întemeiat o antrepriză de construit şosele în junglă. Îmi povestea, mai târziu, când ne-am revăzut, că albii trăiau acolo în grupuri, aflate la mari distanţe între ele, şi că se deplasau de la unii la alţii în avionete.

— L-ai mai văzut, aşadar, pe acest nepot de văr?

— L-am revăzut după un interval foarte mare. Când a plecat eu aveam vreo 10-11 ani, iar când l-am revăzut, în 1980, aveam 44. Am fost la Paris, invitată de el, şi am locuit la *Printana*, un hotel de pe Rue de Pyrénées, la numărul 355, în apropiere, desigur, de casa lui. Îi spuneam Miki. Plecase la 18 ani şi acum avea peste cincizeci.

— Cum se întâmpla adesea în familiile de altădată, era binişor mai mare decât tine, deşi îţi era

nepot.

— Ne-am regăsit datorită academicianului profesor Alexandru Rosetti. Întâmplător, fiul lui, arhitectul Gheorghe Rosetti, locuia, acolo, în Africa, în Congo, în aceeaşi casă cu Mihai Tănăsescu. Atunci, pomenind profesorul de sora mea, pe când vorbea cu fiul său, Mihai l-a întrebat de care familie Fianu este vorba şi aşa ne-a dat de urmă. Când sora mea a ajuns prima oară la Paris l-a întâlnit, prin intermediul Mariei Rosetti, nora profesorului. Mihai plecase din Africa, unde negrii deveniseră ostili albilor. Pe vremea aceea, avea încă tot paşaport Nansen, de apatrid.

— După atât amar de ani, v-aţi recunoscut, aţi comunicat?

— Întâlnirea mea cu el, la prima mea vizită la Paris, a avut un răsunet profund în fiecare dintre noi. Dar nu s-a întâmplat nimic. De atunci, nu ne-am mai văzut. Când am ajuns din nou la Paris, în 1984, nu l-am întâlnit deloc. Acum nu mai ştiu nimic despre el şi tare aş dori să aflu.

— Tănăsescu era familia mamei tale.

— Ea se numea Elisabeta, Eliza în familie, a studiat Literele şi Belle Artele, secţia sculptură şi pictură, apoi a fost profesoară la Şcoala Normală, la Sinaia şi la Predeal.

— Asta, probabil, înainte de a se căsători cu tatăl tău.

— După ce s-a căsătorit cu tata, a funcţionat ca profesoară la Liceul Aurel Vlaicu.

— În cartierul unde şi-au făcut casa, Filantropia – Banu Manta.

— Da, dar pe urmă, tata nu i-a mai îngăduit mamei să predea, pentru că trebuia să-şi crească fetiţele.

— Moda veche... Mama ta avea o fire minunată şi un zâmbet care parcă îmbrăţişa. Am apucat să o văd numai o singură dată, când am venit pentru prima oară la voi acasă, dar mi-a rămas în minte vioiciunea ei. Părea sora voastră mai mare. Venea dintr-o familie de bucureşteni?

— Nu, şi dacă îţi povestesc despre originea ei, ajungem până la Atena. Mama mamei noastre, Maria, era olteancă, dar mama ei fusese grecoaică din Atena, furată de viitorul ei soţ, olteanul! Nu le cunosc însă numele. Aveau mai mulţi copii. Maria, bunica mea, a fost căsătorită, mai întâi, cu un tânăr care s-a prăpădit la numai zece zile de la nuntă. Plecase singur la via şi livezile ei, primite ca dotă, din Baia de Aramă şi ce s-a întâmplat cu el nu s-a aflat niciodată, dar caii l-au adus singuri înapoi acasă, mort în trăsură. Pe urmă, fraţii ei au căsătorit-o cu Mihai Tănăsescu, care era funcţionar la Prefectura din Turnu Severin, un om mult mai în vârstă decât ea, văduv, cu o fată, Polina, de vârsta tinerei lui soţii, şi cu un băiat, acel Mihai, fratele mamei despre care ţi-am vorbit. Bunica avea vreo şaptesprezece ani, pe atunci. Soţul ei, bunicul nostru, era foarte sever. Dacă se întâmpla ca un copil să râdă în timpul mesei, îl privea în aşa fel, încât acela trebuia să-şi părăsească farfuria şi să se ridice de la masă. Avea un aer auster, era chel complet, dar purta mustaţă în furculiţă. Şi avea ochi albaştri. Îl ştiu din fotografii.

— Mama ta avea, aşadar, şi o soră vitregă mult mai mare.

— Da, pe Polina, căsătorită cu Ioniţă Marcu, de la care a avut trei fete, Elena, Niculina şi Virginia. Fiecare cu povestea ei. Poate ne încărcăm cu prea multe date!

— Încărcătura de date este oricum uriaşă, iar noi reţinem din ce auzim exact cât ne trebuie nouă, aşa cum, din pământ, fiecare plantă îşi alege ce-i trebuie, ca să ajungă păpădie sau stejar. De aceea, te rog, draga mea, spune mai departe.

— M-ai convins! Elena Marcu, necăsătorită, a fost profesoară de limba franceză la Thessaloniki, pe vremea lui Iorga. La un moment dat, Iorga nu a plătit o vreme lefurile profesorilor din străinătate şi aşa s-a întâmplat că Elena a primit, pe urmă, mai mulţi bani odată. Astfel, a putut să-şi cumpere un apartament într-o casă de pe Strada Corbeni, colţ cu

Cercului, de la avocatul Mihail Ghelmegeanu, cunoscut că a participat, între alţii, la semnarea armistiţiului cu URSS. Era un apartament elegant, cu o bibliotecă încastrată din stejar, cu geamuri de cristal, şi cu pereţii ornaţi cu stucaturi, coroniţe de trandafiri.

— Cred că strada se mai numea pe atunci Aureliu. Ştiu casa, e un bloc cu vreo trei-patru etaje, în stil neoromânesc, cu ornamente tipice, feston la parter, cu bovindouri, încheiate sus cu balconaşe cu stâlpişori de lemn, cu un acoperiş înalt, în pantă, de casă tradiţională. Deci, e bine făcut şi pe dinăuntru.

— Da, era elegant, dar prost împărţit, cu o mulţime de sasuri şi coridoare, care mâncau prea mult spaţiu, şi toţi pereţii erau sparţi de ferestre şi uşi.

— Aceasta era casa Elenei.

— Surorile ei locuiau cu ea. Cum, pe vremea copilăriei lor, se încerca să se generalizeze terminaţia *escu* la numele de familie, deşi ea s-a numit Marcu, fetele mai mici s-au numit Mărculescu. Niculina Mărculescu a fost doctor în chimie. A avut la început laborator propriu, apoi a lucrat la doctorul Arsene, la Spitalul nr. 9 şi, pe urmă, la Fundeni, unde era şef de laborator la *Organe artificiale*. Asta prin 1964-1966. Nu s-a căsătorit nici ea. A treia soră, Virginia Mărculescu, a fost funcţionară la Ambasada Română din Germania, mutată, în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, în Austria. După război a fost în lagăr la Lugano, în Italia. După repatriere, prin anii '50, s-a căsătorit.

— Cum s-a numit după căsătorie?

— Constantinescu, dar nu i-am cunoscut soţul. Fiecare continua să stea la casa lui. Ele erau secretoase de felul lor şi nu le-am necăjit cu întrebări. Cât spuneau, atât ne interesa. Ce nu spuneau, nici nu vroiam să ştim! Totuşi, mama şi cu mine am început să ne vizităm cu tanti Polina şi cu Niculina. Locuiau pe la Foişorul de Foc. După moartea mamei lor, fetele s-au mutat împreună în

Corbeni. Când au cumpărat casa era plină de chiriaşi. După multă luptă, au reuşit să-şi golească locuinţa din Corbeni şi să rămână numai ele trei. Aveau nişte lucruri de excepţie. Mobile de patrimoniu, bibelouri de mărci cunoscute, lucruri moştenite sau cumpărate de ele aici şi prin străinătăţuri. Cărţi vechi, albume de artă, bronzuri, statuete, toate bine întreţinute şi păstrate cu mult drag. Nu cu avariţie, ci aşa cum se educau pe timpuri copiii: să-şi păstreze cu grijă hainele, jucăriile, precum şi lucrurile casei. Nu pot spune din câte camere era compus apartamentul, pentru că, prin proasta împărţire, nu se delimitau bine dormitoarele. La ele, intrai dintr-un vestibul în sufrageria-salon, unde aveau o nişă, mai sus cu o treaptă decât sufrageria. Pe acest podium, trona un salonaş Louis XIV, mobilă fină, albă, cu ornamente aurii, o canapea tapisată cu mătase, ca de aur fanat, fotolii cu mânerele fine, iar măsuţa, îţi era teamă să o atingi, să nu cumva să-i rupi picioarele! Tavanul şi ferestrele erau decorate cu stucaturi delicate, în coroniţe de trandafiri, vopsite cu auriu, când s-au mutat. Apoi, date cu vopsele de ulei bej, fondul, iar stucaturile cu florile având fiecare culoarea sa. Accesul spre podium se făcea pe sub o arcadă de zid, ce avea în ambele părţi câte o mică vitrină iluminată indirect, cu rafturi de cristal. Iluminatul salonaşului şi al sufrageriei se făcea prin nişte scafe montate special în tavan, dar, cu toate astea, în mijlocul fiecărui plafon, în nişă şi în sufragerie, trona câte un candelabru planturos, cu mii de bucăţi de cristal atârnând.

— Parcă le văd strălucind! Or mai fi şi acum acolo?

— Nu ştiu. Nu mai trăieşte nici una dintre surori. Casa a rămas unor prieteni ai lor, care le-au fost aproape şi la bine, şi la rău, dar mai ales la rău, le-au stat alături şi le-au ajutat. Sufrageria începea din uşă, pentru că uşa avea numai o ramă de lemn acaju, în care erau montate nişte bucăţi pătrate de cristal, minunat şlefuite, groase de două degete. În schimb,

uşa care dădea în biblioteca-birou era în întregime din lemn, iar acolo tavanul se rotunjea spre pereţi, intrai ca într-un tunel. Pereţii erau îmbrăcaţi cu lambriuri, şi in interiorul lor erau uşile cu geamuri mate care ascundeau rafturile bibliotecii. Erau cărţi de studii şi de citit, multe în limbi străine, toate legate în piele sau cartonate, un adevărat rai pentru cititori. Aici îşi făcuse Ica, Virginia, camera de dormit. Nu era potrivit pentru o dormeză, de aceea, biroul fusese împins spre perete, era imens, florentin, la el se putea sta într-un jilţ tapisat cu pluş *betrave*, iar în faţă erau două fotolii moderne, de piele maron, spre mahon. Scaunele, tipic florentine, erau nişte banchete cu braţe, foarte incomode, că nu aveau spătar. Camera Elenei, unde se intra din sufragerie, avea toţi pereţii sparţi de uşi şi ferestre, dar toate din cristal. La ea îmi plăcea o comodă lăcuită în negru, cu ornamente aurii şi acoperită cu o placă de marmură albă. Ţi-am mai spus, nu sunt curioasă, dar am spirit de observaţie. Şi ele îmi arătau bucuroase ce au, ştiind că nici eu nu duceam acasă lipsă de obiecte frumoase, câte mai rămăseseră după vânzări repetate. Pe comodă, era aşezat un ceas negru, minunat, care, deşi foarte vechi, mergea, aşezat sub un clopot de sticlă. Postamentul ceasului cuprindea aproape toată lungimea blatului comodei, era uvrajat în bronz auriu. Sunt astfel de piese şi la Muzeul Ceasului din Ploieşti.

— Ţi-ar fi stat bine anticar!

— Nu, nu, pentru că, din păcate, la timpul respectiv, dar şi acum, nu mă interesa cât valorează fiecare lucru, nu mă epata nimic. Priveam totul din plăcere pură, îmi plăceau mărunţişurile scumpe, porţelanurile, lucrurile din argint. În sufragerie, pe bufetul mic, un fel de a spune, că nu l-ar fi putut urni din loc nici şase oameni, trona, alt termen omonim nu am, o tavă mare, grea, de argint, cu un serviciu de ceai. Ceainicul mare era împodobit à la Benvenuto Cellini, la fel şi recipientul pentru esenţă, zaharniţa, linguriţa cu perforaţii pentru frunzele de

ceai, cleştele şi linguriţa pentru zahăr. Capacele erau legate cu lănţişoare de recipientele lor.

— Ai băut vreodată ceai în serviciul acesta?

— Nu cred. Ce-mi mai plăcea în camera Elenei era soba, care cuprindea un perete întreg, nu prea înaltă, dar lată, cu un corp central rotunjit şi cu câte un scaun, tot din cahle, de o parte şi de alta. Era de culoarea nisipului, cu două perniţe pentru scaune, de aceeaşi culoare. Casa se încălzea cu calorifer, dar soba era păstrată de frumuseţe! În cameră mai era ceva ce mă fermecase – o măsuţă de formă circulară, din lemn negru lăcuit, cu picioare aurii. Blatul avea o adâncitură pictată în email, iar rama avea, la distanţe egale, nişte medalioane, miniaturi de porţelan încrustate în lemn. Era o cameră frumoasă.

— Şi astăzi, nu numai pe vremea lui Balzac, camerele seamănă cu stăpânii lor. Camera doctoriţei în chimie, Niculina, cum arăta?

— Ai dreptate. Camera Niculinei era austeră, fără pereţi cu modele, vopsită în humă albă. Şi mobila era simplă. Totul se datora concepţiilor căpătate odată cu implicarea adâncă în meseria ei şi cu locurile de muncă, prin spitale, în apropierea suferinţei.

— Aţi rămas în relaţii bune până la capăt?

— În timp, relaţiile s-au răcit, mai ales pentru că noi ne-am mutat atât de departe, în Balta Albă. Nu prea ne-am mai văzut. De fapt, relaţia noastră era ca o împăcare, în generaţia următoare, pentru că Maria, bunica mea, nu a rămas în relaţii bune cu Polina, mama fetelor, care a cam dat-o afară din casă, după ce a murit Mihai Tănăsescu.

— Fiica din prima căsătorie a dat-o afară din casă pe cea de a doua soţie a tatălui ei, după ce acesta a murit?

— Exact. Ea a venit să locuiască la fiica ei cea mică, Eliza, mama noastră, care pe atunci preda încă la Şcoala Normală din Sinaia. A murit chiar în anul în care m-am născut eu, prin ianuarie.

— În afară de Eliza, bunicii tăi – Maria şi Mihai Tănăsescu – au mai avut copii?

— Au mai avut, şi câţiva au murit de mici. Înainte de Eliza, au avut-o pe Ştefania, mătuşa mea, pe care am iubit-o foarte mult. Era mititică de stat, elegantă, zâmbitoare, discret parfumată cu Guerlin sau cu Chanel 5, mereu binevoitoare. A fost naşa de căsătorie a mamei, împreună cu Aristotel Galiatzatos. Era profesoară de liceu, terminase şi ea, la fel ca mama, Literele şi Belle-Artele, secţia de sculptură. Era căsătorită cu inginerul Florea Vezeanu, născut într-un sat, Băcăleşti, de pe lângă Roşiori. Prima generaţie dată la şcoală, dar un inginer extraordinar, un inventator. El a făcut, între altele, vagoanele de deparazitare din timpul Primului Război Mondial şi a mai lucrat şi la dedurizarea apei pe cale mecanică, dar la invenţia asta s-au alăturat, ad-hoc, feluriţi colaboratori, pe care el nu a vrut să-i recunoască! Şi nu a luat nici un ban pe munca lui.

— Unde locuia mătuşa Ştefania?

— Locuia într-una din casele lor, naţionalizată, cum fusese şi antrepriza ce o avea unchiul meu, inginer de cazane. Stăteau pe Strada General Angelescu, apoi Ştefan Furtună, la colţul cu Berzei, în apropierea Pieţei Matache. Casa avea parter cu un etaj, de culoare gri deschis. Aveau două curţi, una în spatele casei, alta în faţă, pe colţ. În această curte, tanti făcuse un rai, plin de verdeaţă şi flori de diferite feluri, puse în ciubere sau în oale de lut smălţuit. În timpul liber, cu multă dragoste pentru flori, le pigulea, vorbea cu ele, şi ele îşi deschideau potirele şi creşteau ca prinţul din poveste. Ortensiile roz şi bleu, regina nopţii, petunii şi portolacus, cu floricelele bătute ca nişte trandafiraşi. Din stradă nu se putea vedea în curte, din cauza florilor agăţate de gard. Când se deschidea poarta, te întâmpina un miros inconfundabil, ce mi-a rămas în amintire mult după ce familia s-a destrămat.

— S-a destrămat?

— Au murit. Dar mai sunt multe de povestit despre ei. Unchiul meu era şi numismat şi această pasiune l-a costat nouă ani de puşcărie, pentru că a cumpărat de la cineva din Timişoara o monedă de aur şi a fost turnat. Am mers şi eu la procesul lui. Sentinţa judecătorului ştii care a fost? În afară de anii de închisoare, topirea întregii colecţii de monede de aur, deşi era formată din unicate, şi darea în custodie a colecţiilor de monezi antice din argint şi din bronz. Era vorba de un lădoi plin cu monezi de argint. L-a luat statul şi, în cele din urmă, a ajuns la socrul din a doua căsătorie a vărului meu, Petre. Se pare că unchiul Florea a făcut şi în închisoare fel de fel de invenţii, fapt ce i-a mai redus din pedeapsă. A stat la Văcăreşti şi uneori o însoţeam acolo pe mătuşa mea, când i se dădea voie să ducă pachete. Mătuşa şi unchiul meu au avut un singur băiat, pe Petre, un copil foarte deştept, la opt ani rezolva probleme din *Gazeta Matematică* pentru elevii din ultimele clase de liceu. Pentru că fuseseră foarte bogaţi, aveau case şi pământuri (de exemplu, la Bucureşti aveau un teren pe Strada Washington), ca să poată intra la facultate, vărul meu a lucrat la o cooperativă de radioficare, căra stâlpii în spate. Serviciul l-a trimis la Politehnică, la fără frecvenţă. A trecut apoi la zi şi, când a absolvit Politehnica, a fost oprit asistent. Şi el a avut invenţii.

— Moştenise gena! Îmi amintesc că voi mi-aţi mai povestit de acest văr al vostru, vestit pilot de raliuri.

— Petre a scris mai multe cărţi tehnice, a lucrat la Institutul de Protecţia Muncii, dar pasiunea vieţii lui a fost automobilul. S-a înscris încă din facultate la A.C.R., a intrat în echipa de raliuri de la Uzinele Dacia – Piteşti, şi a câştigat multe curse, era campion naţional şi internaţional.

— A avut o moarte tragică...

— A murit la 48 de ani, în Franţa, într-un accident pe şosea, pe când se ducea la Raliul Portugaliei, unde fusese invitată şi echipa de la *Dacia*. Maşina lor avea nişte îmbunătăţiri, după câte ni s-a povestit.

Poate asta a trezit invidii. Erau într-o parcare, el şi coechipierul său, Ilie Olteanu, şi o autocisternă a dat peste ei, deşi nu erau opriţi în şosea. A venit peste ei în parcare. Uneori îmi spun că a fost pur şi simplu omorât, nu ştiu de ce. Ei doi erau cei mai buni piloţi români de curse, pe vremea aceea. A fost o pierdere grea. Petre a fost şi el căsătorit de două ori. Mai întâi, cu Alix Sergescu, apoi cu o doamnă cu vreo douăzeci de ani mai tânără decât el, cu care a avut şi o fetiţă, pe Florina. Era mică, la moartea lui. Maică-sa a fugit în Elveţia, apoi a scos copilul din ţară prin Crucea Roşie. Acum sunt în America. Nu mai ştiu nimic despre ele. Prima soţie, Alix Sergescu, îmi era mai apropiată. Părinţii ei au fost închişi, apoi au avut domiciliu obligatoriu. Bonţi, sora lui Alix, s-a căsătorit cu Eugen Mandric. Erau rude cu o stradă Sergescu din Bucureşti! Dar nu ştiu exact cum.

— Un academician, mare matematician, plecat la Paris, Petre Sergescu, el are o stradă în Bucureşti. Cu această stradă se înrudeau?

— Poate, poate... Acum, fata lui Petre trebuie să aibă peste treizeci de ani. O iubea foarte mult. Era un om cu mult umor şi foarte modest, foarte discret. Abia la înmormântarea lui Petre, din discursuri, am aflat că era foarte apreciat şi ca inventator. El nu ne spusese nimic niciodată. Cam atât despre rudele dinspre mama. Despre cei patru fraţi Fianu a povestit Adi, în *Cartea Doamnelor*. Eu vreau să-ţi spun numai un lucru, o constatare: în familia tatălui meu era o atmosferă glacială. Întâlnirile de familie se făceau numai la zilele de naştere ale bunicii sau la înmormântări. Foarte rar se duceau acolo părinţii, iar eu, nici atât. Când mergeam, stăteam lipită de scaun. Din toată casa mătuşii Elena, căsătorită cu arhitectul Mircea Bilangiu, unde stătea bunica, eu nu ştiam decât trei încăperi: camera bunicii, sufrageria şi holul. Mai ştiam şi baia, restul, nu. Nu mi se dădea voie să umblu sau să cer încă o linguriţă de dulceaţă. Paul, băiatul Elenei, era mai mare cu peste zece ani decât mine, nu ne puteam juca. Acum are 85 de ani

şi noi doi suntem singurii rămaşi dintre toţi. A, mai există şi fiul lui, pe care nu-l cunosc deloc.

— Familia Fianu avea şi ea un pilot de curse, un văr al vostru dinspre tată.

— Ion, Neluţu! Fiul Mariei Fianu, căsătorită cu doctorul Colceag. Era inginer şi a câştigat, în 1936, Raliul Monte Carlo. Avea casa plină de cupe. Mama lui era o fiinţă foarte frumoasă şi foarte blândă.

— Aţi fost, cândva, o familie numeroasă...

— Acum, eu mă consider singură pe lume. Poate că mai sunt cumnate, nepoţi, dar eu nu i-am întâlnit niciodată şi poate că nici ei nu ştiu nimic de mine... Dar gata cu familia şi rubedeniile. Să trec la peregrinările mele prin cartierele bucureştene.

— Unde aţi plecat, din Aleea Arhiducesa Ileana?

— Tata se gândea, totuşi, la o nouă casă a noastră, în locul celei pe care a vândut-o, dovadă că, din banii luaţi, a acoperit datoriile, dar a şi cumpărat un teren, în cartierul Vitan. Pentru o vreme, însă, trebuia să fim chiriaşi. Mutarea s-a făcut în 1940, cred, pentru că acolo ne-a prins cutremurul din noiembrie, în noua locuinţă din Strada Caragiale 23.

— Am ajuns la ţinta noastră. Nu e vorba numai despre o casă din răscruce, ci despre casa căreia i se spune, uneori, Casa Caragiale, deşi nu a fost a lui, pentru că el nu a avut niciodată o casă a sa. Dar, mai întâi, cum arăta casa pe atunci?

— Nu s-a schimbat mult. Era o curte mai mult lungă şi îngustă, cu două corpuri de case, una mare, pe dreapta, şi una bătrânească, pe partea stângă. Proprietară era doamna Ştefănescu, o persoană în vârstă.

— Ştefănescu? Ce ciudat! Aşa se numea şi familia celuilalt proprietar din cartier, de pe Maria Rosetti 3-5, unde a stat Caragiale înainte de a se muta aici, peste drum de vechea adresă. Nu cumva vor fi fost rude?

— Eu nu ştiu nimic despre casa aceea, decât că i s-a pus şi ei, acum doi-trei ani, o placă memorială. Când ne-am mutat în Strada Caragiale, aveam 3-4 ani şi jucam tabinet cu *bunicuţa*, aşa îi spuneam

doamnei Ştefănescu. Nu mi se dădea voie să ies şi să mă joc cu copiii de pe stradă. Aşa că mă învârteam printre adulţi, circulam prin toată casa. Observam tot.

— În care dintre cele două case stăteaţi voi?

— Casa în care stăteam noi era cea de pe partea dreaptă a curţii. Doamna Ştefănescu stătea în casele bătrâneşti, cu fronton dreptunghiular şi o mică marchiză. Înfăţişarea lor nu s-a schimbat foarte mult. La noi, intrarea avea dinainte o mică terasă ce se continua cu trei trepte. În ambele laturi ale uşii duble era câte o nişă mică. Ferestrele uşii de la intrare aveau un fel de ornamente din fier forjat. Casa era stil vagon, stilul caracteristic începutului de secol XX. În faţă, cu ferestrele la stradă, era sufrageria, de dimensiuni mari, 25 de metri pătraţi. Se intra printr-un hol, potrivit de mare, cu o uşă spre sufragerie şi cealaltă spre dormitorul părinţilor. Din dormitorul părinţilor, se dădea în dormitorul nostru, urma o cameră debara, apoi baia. Din debara, se făcea şi un mic culoar, cu o uşă spre ieşirea de serviciu, tot în curte, şi cu o alta, care dădea în bucătăria destul de spaţioasă, unde se găsea maşina de gătit marca Vesta, care a domnit până în 1943. Atunci a apărut în bucătăria noastră o maşină de gătit tip aragaz, belgiană. Din bucătărie, se intra în cămară, iar uşa următoare dădea spre scara de la pod.

— Cum era podul? Totdeauna, podurile caselor m-au fascinat, cu lucrurile vechi adunate în ele, cu priveliştile prin lucarne, peste acoperişuri...

— Podul nostru era organizat de tata ca o imensă cămară. Până să se intre în pod, mai exista o odăiţă de serviciu, care ulterior a fost transformată în camera pentru putina de brânză, pentru putina cu unt topit, pentru cartofi, pentru fructe. Țin minte citricele păstrate în lădiţe, ceapa şi alte minuni.

— Se vede că pe atunci iernile erau grele, Nicolae Fianu părea că se pregăteşte să înfrunte, cu toată familia, un lung asediu.

— Asta încă nu e nimic. În pod, tata comandase rafturi pentru mere, poame puse la uscat, caise şi prune şi, desigur, sacul cu nuci. De grinzi, erau aninate corzi de viţă, cu struguri, prinse cu ceară roşie. Mai spre capul podului, unde era lăsat loc pentru pusul rufelor la uscat, erau şi câteva frânghii de care atârnau cârnaţii. Pe stelaje speciale, din lemn, erau aşezate calupuri mari de telemea de oaie, puse la uscat până ieşea sarea din ele, rămânând cristale strălucitoare pe întreaga suprafaţă. Brânza asta se rădea peste macaroane.

— Povesteşti foarte sugestiv. Parcă o văd pe fetiţa mică şi frumoasă care erai, inspectând podul.

— Ţin minte că brânza telemea era plină de punctişoare negre, seminţe de ceapă, care se puneau în lapte odată cu cheagul, când se fabrica telemeaua, cea mai bună fiind socotită brânza de Brăila. Merele erau împachetate fiecare separat, în hârtie de jurnal, pentru a nu degera, iar tata le controla săptămânal şi le arunca pe cele stricate.

— Se implica în gospodărie domnul Fianu!

— Se ocupa de provizii. Aprovizionarea de iarnă, tata o făcea, în mare parte, de la băcănia aflată în apropiere, pe Strada Caragiale, colţ cu Masaryk. Şi acum este un magazin acolo, un *Minimarket*. Era băcănia unui invalid, adică aşa îi spunea: *La Invalidu*. Dar proprietarul nu avea nici o infirmitate vizibilă. Nu ştiu de ce îi spunea aşa. Aprovizionarea cotidiană, cu zarzavaturi, peşte, caş, iaurt, brânză se făcea de la cobiliţarii olteni specializaţi pe sorturi de alimente. Aceste cumpărături le făcea mama, cobiliţarii veneau la uşa noastră. Pâinea, cornurile şi chiflele calde erau aduse de maşina brutăriei Gagel. Camerele erau foarte înalte, toate aveau sobe de teracotă cu modele reliefate. Iarna, încălzirea se făcea cu două-trei vagoane de lemne. Dar în sufragerie nu se aprindea zilnic focul în sobe şi atunci se cantonau şi acolo tot felul de merinde. Pe masa mare, de stejar, erau două roţi de caşcaval, iar pe cuierele de după uşi, ca în nişte cârlige, se agăţau pulpele-jambon de porc. La ferestre, erau atârnate

costiţele, iar în bufetul numit cel mic, dar, în realitate, foarte mare, erau borcanele cu dulceaţă, cam cincizeci, din toate fructele. Tot acolo se găseau borcanele caracteristice, cu faguri pe ele, cu miere solidificată, şi nişte cutii mari cu bomboane.

— Aşa se pregătea să ierneze o familie de bucureşteni în anii '40? Ce-mi povesteşti acum este un poem de slavă a roadelor pământului.

— Să ştii că mai am câte ceva de spus despre provizii. Tot sus în pod se păstrau şi bulgării de sare pentru iarnă, pregătiţi din vreme ca să fie presăraţi pe gheaţa din curte sau din faţa casei, pe stradă.

— Apropo de sare, n-ai amintit nimic despre murături!

— Murăturile erau puse în putinici, iar gogoşarii şi castraveţii, în borcane. Toate oblojite bine, pentru a nu îngheţa. În cămară mai erau sacii cu făină şi mălai, garniţele cu untură topită în casă de mama, cu ceapă, şi borcanele cu jumări. Tot acolo se ţineau sticlele cu ulei *Sfinx* şi cutiile cu ulei de măsline, aşezate ca soldaţii în front. Tata era foarte meticulos în a aranja toate aceste alimente, în aşa fel, ca să nu se influenţeze cu mirosuri unele cu altele. Cununile de usturoi se păstrau aninate în cuie, dar se băgau şi căpăţâni, în sacii de făină şi mălai, pentru a nu se face molii.

— Parcă avem de-a face cu o băcănie, şi nu cu provizii pentru o casă particulară!

— Şi mai trebuie să pui la socoteală săculeţii cu fasole boabe şi cu mazăre uscată, săculeţii cu fasole păstăi uscate pentru mâncare şi cei cu vinete, şi mai erau tot felul de alte merinde, de parcă s-ar fi hrănit un regiment. Tot în pod se mai păstra săpunul.

— Făceaţi săpun în casă?

— Sigur. Aveam întotdeauna o lădiţă cu săpun de casă, mirosind a pelin, pentru rufe. Săpunul de toaletă, Bob şi Yardley, englezesc, mirosind a lavandă, se păstra într-un dulăpior din baie. Iar în pivniţă, erau sticlele de şampanie pline cu bulion făcut de mama şi sigilate cu smoală de tata.

— Am colindat toate nivelurile şi colţişoarele casei?

— Mai este încă o uşă, pe coridorul spre bucătărie, o uşă pe unde se ajungea într-o curticică prin care se făcuse accesul la pivniţa mare, compartimentată, care înghiţea vagoane de lemne şi brichete de cărbuni pentru iarnă. Era o construcţie cu multe surprize.

— Cred că tatălui tău nu i-ar fi plăcut să locuiască într-un bloc! Aşa o fi arătat casa şi pe vremea lui Caragiale?

— Se prea poate să fi fost tot aşa împărţită, nu erau multe posibilităţi de a schimba ceva.

— Dar casele bătrâneşti cum arătau?

— Casa bătrânească nu ştiu cum arăta, nu mă prea uitam, pentru că nici atunci, nici acum nu sufăr de curiozitate!

— În schimb, cum ai spus, ai spirit de observaţie.

— Aşa cred. Pot să-ţi spun despre curte: aveam o mulţime de flori, de care se îngrijea mama. Tata făcuse o căsuţă pentru păsărele, unde le punea mâncare iarna. Deasupra lămpii de la intrare, nişte rândunele îşi făcuseră cuibul şi reveneau în fiecare vară. Poarta curţii era din fier, foarte grea. Oricum, nu aveam voie s-o deschid, dar îmi scoteam nasul printre zăbrele.

— Ce flori aveaţi în curte?

— Mama cumpăra tot felul de răsaduri de la oltenii cu cobiliţe. Le punea în cutii de conserve şi în oale de lut. Avea şi viţă sălbatică, cu ciorchini negri, toamna. Pe unul din postamentele scării, era un imens ghiveci cu o floare superbă din familia crinilor. Avea petalele ca de crin, dar formate din numai două bucăţi. I se spunea *Siciliana* sau *Mireasa*. O vecină din curte a vrut să vadă cum înfloreşte. A stat circa cinci ore pe un scăunel, uitându-se la tija cu boboci care tremurau, dar nu crăpau. A întors pentru o clipă capul şi în acea clipă bobocii au pleznit, floarea a irumpt şi s-a răspândit imediat mirosul ei suav. Dar vezi, *Mireasa* se sfiise să se deschidă sub priviri indiscrete.

— Sufletul complicat al florilor!

— Mamei îi plăcea mult portolacul, floarea de piatră. Eu tocmai învăţasem la botanică despre polenizarea artificială. M-am apucat să fac polenizări artificiale cu florile noastre. Desfăceam, de exemplu, bobocii din firele aceleiaşi rădăcini, de portulacă galbenă, puneam peste staminele bobocilor polen de la florile roşii, albe, portocalii, închideam bobocii la loc, îi legam cu un tifon şi aşteptam ca polenizarea să-şi urmeze cursul la maturizarea florii. Am cules seminţele în recipiente separate şi, în anul următor, am avut flori pestriţe. Când ne-am mutat de acolo, mama a umplut o dubiţă întreagă cu florile ei.

— Cunoşteai lume din jur, vecini?

— Da, sigur, lângă noi, la numărul 19, stătea inginerul Solacolu, într-o clădire cu etaj. Urma o casă mare, boierească, având o curte impresionantă, unde era un foişor. Numărul 17. Sus, locuia căpitanul Solacolu, proprietarul, iar la parter stătea prietena mea, Simona Waldstein, al cărei tată era doctor ftiziolog de copii. Eram prietene atât de bune, încât ne permiteam să ne spunem una alteia: *Lasă-mă, că mă deranjezi acum, ne vedem mai târziu*. Culmea este că, deşi eram vecine, ne-am cunoscut la Buşteni, era cu doi ani mai mică decât mine. Bunicul matern al Simonei se numea Cris Cristian, era un om de mare cultură şi venea de la Iaşi, unde avusese o tipografie, la care tipărise traduceri în ebraică din Molière. La Bucureşti, îşi deschisese un magazin de cravate de mătase naturală.

— Unde era magazinul, aici în cartier?

— Nu, era în Calea Victoriei. La colţul cu Strada Berthelot, era întâi un magazin mare, nu mai ştiu cu ce profil, apoi un altul, de încălţăminte, cam în dreptul restaurantului spaniol de vizavi, şi, pe urmă, venea magazinul lui. Era foarte mic, îngust cât uşa de intrare. Uşa era dublă şi, dintr-o aripă, făcuse un fel de vitrină. Îmi plăcea să trec pe acolo. Dar şi la ei acasă era plăcut. Malvina, soţia lui, era tipul de bunică tradiţională, bună gospodină şi foarte

deşteaptă. A avut doi copii, un băiat, Marcel Cristian, care a fost director de producţie la Cinematografie, şi o fată, mama Simonei, Felicia, divorţată de doctorul Mauriciu Waldstein. Bunica paternă a Simonei era, în schimb, o zgripţuroaică!

— Ce a devenit prietena ta?

— S-a căsătorit şi nu a avut noroc. A dat peste un escroc. Ca să scape de el, a emigrat în Israel, apoi au urmat-o şi părinţii. Casa căpitanului Solacolu, unde stătuseră ei, a fost luată mai târziu de Spitalul de reumatologie. La fel, casa de la numărul 15, o casă Alimăneşteanu, devenită spital. Vizavi de prietena mea locuia, într-un blocuşor, la parter, generalul Lupaşcu, despre care auzisem că a făcut parte din conducerea regimentulului Tudor Vladimirescu. Generalul Lupaşcu era căsătorit cu Maria, nepoata actorului Nicolae Bălţăţeanu, iar pe băiatul lor îl chema Dini. La colţul cu Masaryk, era o casă mare, boierească, unde stătea o familie de ţigani cu doisprezece copii. Ea era mamă eroină. Avea unsprezece fete şi un băiat!

— Aceea este o casă a familiei Schina, în 1911 locuia acolo N. Schina, am văzut pe o hartă de atunci a oraşului şi aşa îmi spunea şi doamna Manuela Burnea. În 1913, N.C. Schina figura pe lista alegătorilor la Senat. Adresa exactă era Sălciilor, numărul 7.

— Peste drum de noi, în altă casă boierească mare, a stat în timpul războiului un ober führer, numit parcă Von Hoffman, care-şi făcuse adăpost în pivniţă şi o chema mereu pe mama să vină cu noi, acolo, în timpul bombardamentelor. Dar eu nu vroiam să părăsesc adăpostul meu personal, de sub paturile părinţilor. Acolo, unde nu încăpeam decât eu, mi se părea cel mai sigur. Casa următoare, mică de tot, într-o curte mare, era casa Dăbuleanu. Domnul Dăbuleanu era taximetrist, avea două maşini. Tata îl angaja cu luna, ca să o ducă pe Adi la şcoală, la Liceul Heliade Rădulescu, pe Strada Arhitect Ion Mincu. Pe urmă, părinţii au mutat-o la

Liceul Regina Maria, mult mai aproape, pe Strada Nicolae Filipescu.

— Unde este acum Facultatea de Geologie?

— Da. Şi tot acolo am învăţat şi eu, numai un an, pentru că începuseră reformele învăţământului, câte patru pe an, şi am tot schimbat şcolile. Clasa a VI-a am făcut-o la Spiru Haret, care fusese până atunci liceu de băieţi, apoi am mers la Centrul Şcolar 2-10-13, adică la Liceul Lazăr, până la bacalaureat.

— Casa asta mică, Dăbuleanu, a fost demolată în primăvara lui 2007. O dărâmau, şi pomul din colţul curţii era în floare, superb. Acum, s-a uscat.

— Cum nu ies din casă, sunt scutită de asemenea imagini...

— Când v-aţi mutat în Caragiale 23, v-a spus doamna Ştefănescu, sau vreun vecin, mai ştia cineva că pe strada lor, fostă Rotarilor, în casa aceea chiar, locuise I.L. Caragiale?

— Nu ştia nimeni. Ne-am mutat în 1940, se schimbaseră, poate chiar de mai multe ori, proprietarii, cine să mai ţină minte chiriaşi de la începutul secolului? Ştii când am aflat? În 1952, când s-a sărbătorit centenarul de la naşterea lui Caragiale. Atunci au fost festivităţi, spectacole la Naţional, şi atunci s-a pus o placă de marmură pe peretele casei unde locuiam. Aşa am aflat!

— Şi ce scria pe placa aceea festivă?

— O să râzi de mine, dar, stând în curtea aceea, îmi era ruşine să ies şi să mă uit ce scrie. Eram la slujbă când au pus-o, atunci ar fi fost normal să citesc, dar pe urmă... Nici nu ne întrebasem de ce se numeşte strada noastră Caragiale.

— Aşadar, în casa aceea, în odăile pe care le-ai descris, stătuse, cu 39 de ani înainte de voi, o altă familie compusă din patru persoane, familia Caragiale! Acolo i-a vizitat şi băiatul cel mare, Mateiu. Deşi sunt în aceeaşi curte, cele două clădiri au numere diferite. La numărul 21 din Strada Rotari, în casa bătrânească, locuiau în anul 1913 două familii: Ionescu D. Nicolae, proprietar, şi Nanu G.C., *doctor medic*. I-am găsit trecuţi pe listele de

votanţi din epocă. Numărul 23 nu apare. Pe atunci, strada se mai numea încă Rotarilor, Caragiale abia murise, în iunie 1912. Abia în *Planul Bucureştilor*, editat de *Socec* în 1914, noul nume, Strada Caragiale, îl înlocuieşte pe cel vechi. Numerele 21 şi 23 sunt în aceeaşi curte, se privesc faţă în faţă, dar nu sunt case gemene. E evident, după aspect, după fronton şi după cornişe, că mai veche e clădirea de la numărul 21. Numărul 23, unde aţi stat şi voi şi Caragiale, e o casă mai robustă, mai înaltă, dar amândouă sunt case vagon, pentru că lotul mic avut la dispoziţie nu îngăduia altceva. Din Strada Caragiale, când aţi plecat?

— Târziu, în 1966. Dar, până atunci, am trecut prin toate încercările tipice epocii. Ne-au adus noi locatari, o familie ne-a luat sufrageria şi o jumătate din hol, iar o alta, baia şi debaraua. Ne fusese tăiat drumul spre bucătărie şi atunci am renunţat la ea şi mama a adus aragazul în hol. Gătea acolo. Am îngrămădit în două camere tot ce avusesem în cinci, mobilele stăteau claie peste grămadă, toaleta de la dormitorul lui Adi era cocoţată pe dulap, abia aveam pe unde să ne strecurăm, WC-ul era în curte, ne spălam în casă, în lighean. Şi aşa trăia toată lumea. Tata a murit în 1965, aici, în casa asta, iar în anul următor, după nu ştiu câte cereri şi aşteptare şi neplăceri la birou, am primit un apartament în Balta Albă, unde am locuit noi trei vreo zece ani şi unde am avut vecini foarte cumsecade.

— La bloc!

— Trecusem prin multe şi ne-am bucurat să locuim singure, în apartamentul nostru, era altceva, după anii la *comun*. Nici nu visam pe atunci că am putea să ne recăpătăm casa din Toamnei. Asta a fost mai târziu.

— Dar cu terenul vostru din Vitan ce s-a mai întâmplat?

— Sigur că tata a trebuit să renunţe la visul de a construi o casă a lui. Cât a mai trăit, a tot fost chiriaş şi chiriaş la comun. Terenul din Vitan fusese cumpărat de tata în 1942, prin credit ipotecar. Era

situat între Strada Drumeţului şi Strada Discului, o grădină de zarzavat, de 13.100 de metri pătraţi, cu care tata a fost obligat să intre în Gospodăria Agricolă Colectivă înfiinţată în Raionul Tudor Vladimirescu din Capitală, în anul 1961.

— Gospodărie agricolă colectivă în Vitan? E adevărat că pe acolo erau grădinile de zarzavat ale sârbilor şi ale bulgarilor, dar nu am mai auzit de GAC-uri chiar în oraş, în Capitala ţării!

— Da. Dar, pe terenul nostru s-a făcut unul dintre sectoarele care aparţin acum de Apa Nova, sectorul vidanjări, cu garaje şi cu institut de proiectări. Tata a intrat în GAC cu 12.600 de metri pătraţi.

— Dar unde era diferenţa dintre cei 13.100 de metri pătraţi cumpăraţi iniţial şi cei 12.600 înscrişi la colectivă?

— Deveniseră Strada Drumeţului. O parte se luase de la noi, cealaltă de la proprietarul de peste drum, aşa se proceda. În 1991, cu legea 18 dată de guvernul Petre Roman, ni s-au dat înapoi 7600 de metri pătraţi. Au mai rămas 5000 de metri pe care Statul, neavând atât pământ pentru restituirea în natură, nu ni i-a putut da înapoi. Am făcut dosarul pentru a primi în schimb bani de la stat, sumă ce s-a hotărât pe baza unor expertize topometrice. Din 2001, tot aştept. Pensia mea e foarte mică, mă descurc foarte greu cu căldura şi medicamentele, am vândut tot ce se putea vinde, până şi cărţile mele. De ale surorii mele nu m-am atins. Şi camera ei este cum a lăsat-o. Acum, eu nici nu mai am ce vinde. Şi încă aştept să primesc despăgubirile cuvenite.

— Nu ştiam că ai asemenea necazuri...

— Nu vreau să te împovărez cu necazurile mele. Să-ţi povestesc, mai bine, mai departe, despre cei pe care i-am cunoscut pe-acolo, în răspântia Caragiale-Maria Rosetti, sau prin apropiere. Aş vrea să mai amintesc numele câtorva vecini de pe atunci. Cu unii, ca Simona, ne cunoşteam bine, pe alţii, îi ştiam numai din vedere şi din ce povestea lumea. În strada Masaryk, fostă Sălciilor, Iulius Fucik, cum i-a spus după 23 august, imediat după casa boierească unde

trăia ţiganul cu cei doisprezece copii, urma un blocuşor, cu o mică grădină în faţă. Acolo a locuit Radu Popescu, cu soţia lui, cred că se numea Cutava, şi cu cei doi băieţi gemeni, Pavel, mort de copil, şi Petru, care trăieşte în America, scriitor. La capătul dinspre Vasile Lascăr al Străzii Masaryk, în blocul foarte frumos de peste drum de statuie, stătea într-o vreme celebrul poet şi om de cultură Gellu Naum, cu soţia sa, Ligia. Fiind prieten bun cu Adi, am fost şi eu în vizită la ei. Era îndrăgostit de arheologie. Avea o colecţie superbă de lăcrimare, nişte recipiente de sticlă de pe vremea Romei antice, cu irizări sidefii, în care femeile romane bogate îşi strângeau lacrimile când plângeau. Greutatea lăcrimarelor era ca a pufului de pasăre, ţi-era frică să nu se spargă dacă respiri lângă ele. Mai avea măşti şi sculpturi africane în abanos. Când, la cutremurul din 1977, Ligia şi Gellu Naum au văzut blocul de peste drum, de la colţul cu Masaryk, prăbuşit pe jumătate, li s-a făcut frică şi s-au mutat pe la Mânăstirea Caşin, într-o casă cu mai puţine etaje.

— Blocul unde stăteau ei pe Vasile Lascăr este la numărul 48. O clădire în stil internaţional. La ei ajungeai dacă, ieşind din casa voastră, o luai la dreapta. Dacă o luai la stânga, de cine dădeai?

— Nici nu trebuia să ies pe stradă. Prin spate, curticica noastră se învecina cu un bloc mare, de pe Strada C.A. Rosetti. Acolo stăteau marii muzicieni Ştefan şi Valentin Gheorghiu. Adi îi cunoştea foarte bine. Mai târziu, dar când anume nu pot preciza, tot acolo au locuit actorul Ovid Teodorescu şi soţia lui, cântăreaţa Ilinca Cerbacev. Înaintea lor, pe vremea când abia ne mutasem în Caragiale, stătea acolo, la etajul I, familia Moreno. Eu eram foarte mică, nu prea mă interesa lumea din jur, dar auzeam ce se discuta şi îmi amintesc vag, nu am verificat niciodată, că domnul Moreno era armator, avea un şantier naval la Brăila şi, după 1947, a fost arestat, iar doamna Moreno, o femeie puţintică la trup, de o fineţe de bibelou de Saxa pur, cu o vorbă scăzută la volum, foarte delicată, a trebuit să intre servitoare,

să măture, să spele WC-uri la nu ştiu ce întreprindere, ca să-şi poată creşte cei doi copii, pe Sofia şi pe fratele ei, al cărui nume nu mi-l amintesc. După ce domnul Moreno a ieşit din închisoare, au emigrat. Pot să mă depărtez puţin, mergând spre Bulevardul Magheru?

— Oricum, suntem pe Strada C.A. Rosetti. Acesta era drumul tău spre şcoală, nu? Ai învăţat la Clemenţa. Acum, acolo e o grădiniţă.

— Da. Acolo am învăţat şi, chiar în clasa I, am avut o colegă ce mi-a rămas bună prietenă, Maria-Antonia-Ioana Moscu-Stuparu. Locuia pe C.A. Rosetti, numărul 19, vizavi de fostul magazin Furnica, în casa ei părintească, o splendoare de casă. Tatăl ei, Paul Moscu, era un foarte bun avocat, mama ei era fiică de moşier, înrudită cu familiile Noica şi cu inginerul Iustin Capră.

— Inventatorul?

— Da, sunt rude. Era rudă şi cu Paula Adina Moscu, pictoriţa.

— Atunci, erau rude şi cu scriitoarea Constanţa Marino Moscu, mama Adinei. Avea şi un frate, tot pictor, Alexandru.

— De Constanţa Marino Moscu nu mi-a vorbit niciodată prietena mea. Bunica ei şi întreaga familie erau mari iubitori de artă, casa era plină de tablouri. Uşile erau făcute cu vitralii.

— Casa de la numărul 19, de pe C.A. Rosetti , este opera arhitectului Gheorghe Simotta, am văzut fotografia faţadei şi a unui interior în micul album Simotta, scos de editura Simetria, în 2003. Tavanul e decorat cu bârne, iar livingul imens are un podium, marcat de un gărduleţ de lemn cioplit, spre care duc câteva trepte. E un interior încărcat, dar elegant, intim. Fotografia e luată de demult, poate pe când locuia acolo familia prietenei tale.

— Ei au fost siliţi să plece din casa lor. Şi Maria Antonia, Cuchi, cum i se spunea, şi fratele ei, Ion Moscu, Piţu, au avut de tras mult, din copilărie, până la maturitate, din cauza rudelor lor. Din Rosetti, s-au mutat în Jules Michelet numărul 5, un bloc situat

peste drum de intrarea actorilor de la Teatrul Nottara, pe atunci Teatrul Armatei. Părinţii aveau o maşină de tricotat şi aşa au procurat mijloacele de trai pentru familie. Amândoi fraţii au fost daţi afară din facultăţi, Cuchi a intrat ca laborantă la Centrul de hematologie din spatele Spitalului Filantropia, iar Piţu nu ştiu cu ce s-a ocupat. Abia prin anii '70 au putut să-şi termine studiile, el a devenit inginer, iar ea a terminat biologia, şi-a dat şi doctoratul şi a continuat să lucreze, acolo unde fusese laborantă. Soţul ei a murit, pentru că nu a găsit să-i înlocuiască bateria de la inimă, de la stimulatorul cardiac. Acum, Cuchi locuieşte pe Calea Moşilor.

— Dar nu au căutat să-şi revendice casa?

— Despre asta, nu ştiu nimic. Vroiam numai să-ţi pomenesc de frumuseţea casei şi de locatarii ei de altădată. O mai ştiam şi pe Aniko Halasz, ziaristă, care locuia pe Maria Rosetti, la numărul 11, chiar în răspântie, imediat după blocul cu magazinul *OK*. O casă vagon obişnuită, cu două ferestre la stradă, cu intrarea printr-o curticică. Cum nu mai ies de atâta timp din casă, nu mai ştiu nimic de Aniko. Iar blocul, prin gangul căruia se vede Biserica Icoanei, era făcut, după câte am auzit, de Cooperaţie. Acum, m-aş muta acolo unde Strada Maria Rosetti se întâlneşte cu Toamnei.

— De fapt, aici, în casa ta din Toamnei, ne găsim la patruzeci de metri de această mică şi complicată răscruce, dintre Toamnei, Franzelari, Maria Rosetti şi Popa Petre.

— Eu mi-am organizat amintirile pe tronsoane, acesta de care vreau să vorbesc acum este pe Maria Rosetti, între Armenească şi Toamnei. Când mergi spre Vasile Lascăr, imediat pe dreapta, pe lângă mastodontul făcut acum, recent, pe colţ, despre care nici nu ştiu dacă l-au terminat, pentru că nu mai ies deloc în oraş, dai peste casa Patriarhiei, o clădire cu un gang, cu vreo două caturi.

— E şi aceasta o casă în stil neoromânesc, cu bovindouri, cu balcoane cu colonete şi arcade brâncoveneşti, cu acoperiş în pantă, din ţiglă, cu

ancadramente în plin cintru la intrări, e o încântare s-o contempli. Acum e prinsă, din spate, de betoane.

— În cartier, i se zicea *Casa Popilor*. Nu ştiu dacă mai e a Patriarhiei. Am pomenit-o ca simplu reper. Vizavi de ea, pe Maria Rosetti, în spatele Restaurantului Nicoreşti, este o curte mare unde sunt, sau erau, trei case.

— Am trecut acum câteva zile pe-acolo. Ai dreptate să te îndoieşti dacă mai sunt în picioare toate casele acelea. Pentru că cea mai mică dintre ele, aceea lipită de clădirea restaurantului, a avut mult timp un zid găurit, o ruină, loc de trecere nu ştiu încotro. Acum e astupat. Restul casei, întins în tot lungul curţii, este încă întreg.

— Aceea era casa bătrânească, o casă vagon, cu intrarea prin curte, avea un ceardac închis cu geamuri. Se dărâmă?

— Nu ştiu. Este un început, cel al procedeului *las-o să cadă singură*, cum se exprima un arhitect, dintr-o veche familie de cărturari, de altfel. Pe urmă, rămâne un loc minunat pentru mastodonţi.

— Locul acela a scăpat ca prin urechile acului pe vremea lui Ceauşescu. El vroia ca tramvaiul 5 să treacă pe aici, blocul dintre Luca Stroici şi Armenească să fie dărâmat, iar Biserica Popa Chiţu să fie mutată spre Strada Toamnei, cam pe unde e spatele casei noastre, şi spre Strada Dimitrie Paciurea.

— N-a fost să fie atunci. Poate că această căsuţă amărâtă nici nu mai face frumos umbră pământului, dar clădirea de alături este o casă boierească robustă, din cele în stilul Carol I.

— Casa din colţul Maria Rosetti-Strada Armenească, frumoasă şi acum, e foarte încăpătoare. În afară de acestea două, mai era un corp mic, cu două camere, în fundul curţii. Şi toată curtea e dominată de un nuc uriaş, care acoperă tot cerul. În casa aceasta a locuit tanti Zoe Albescu, soţie de colonel şi sora vitregă a bunicii noastre, Sofia Raliţa Fianu, care, poate îţi aminteşti, era înfiată.

— Da, ea se numea ca fată Ioan, dar Petre Rădulescu, tatăl Zoei, presupun, o numeşte, în actul de danie al casei de aici, din Toamnei, *iubita noastră epitropisită*.

— Da, povestea asta e spusă în *Cartea Doamnelor*.

— Petre Rădulescu îşi avea locul aici, în suburbia Popa Chiţu, şi le-a cumpărat fetelor lui case de zestre în imediata vecinătate.

— Da, aşa se făcea. Dar, în timp ce bunica Sofia s-a mutat la bătrâneţe prin Mătăsari, la una din fetele ei, tanti Zoe a rămas până la sfârşitul zilelor în cartier, în casa ei bătrânească. În casa mare din colţ, locuia familia avocatului Burada. Parcă o văd pe tanti Zoe, când venea pe la noi, cum se aşeza pe banchetă sau în fotoliu, cu mâinile sprijinite în poală, şi cum moţăia, făcând moara cu degetele mari. Purta întotdeauna un compleu, rochie gri, cu jachetă. În buzunar, într-o punguţă, avea întotdeauna ghiudem tăiat mărunt, scotea din când în când câte o feliuţă şi o mesteca. Era bună la suflet, pâinea lui Dumnezeu. Era preocupată de sfârşit, se pregătea cu grijă, a lăsat casa moştenire preotului Nicoreanu de la Biserica Popa Chiţu, ca să aibă grijă de dânsa, apoi s-o înmormânteze, când va veni ceasul, şi să-i facă toate pomenirile. A murit în timpul slujbei de maslu, sub patrafir. E înmormântată la Bellu şi tot acolo, cu ea, odihnesc tata şi sora mea. Ştiu că este în firea lucrurilor, ca şi a fiinţelor, să piară, dar îmi pare tare rău de căsuţa bătrânească a lui tanti Zoe.

— Răspântia asta, Toamnei, Popa Petre, Maria Rosetti şi Franzelari este sortită, probabil, înălţimilor. La colţul Toamnei-Franzelarilor a mai crescut un bloc, pereche pentru cel de peste drum, între Franzelari şi Popa Petre este un loc gol, cu o parcare, care, evident, nu va putea să rămână la nesfârşit aşa, iar clădirea cu bufetul Nicoreşti, plus terenul de sub casa bătrânească Albescu şi toată curtea aceea, cine ştie cărui colos de beton îi vor lăsa loc, azi-mâine.

— Aş putea să mai pomenesc multe case, pe Caragiale, pe Maria Rosetti, dar nu le cunosc povestea, le ştiu numai după nume: Farmacia Hotăranu, la colţul Rosetti-Lascăr, casele doctor Nasta pe Maria Rosetti, unde sunt mai multe clădiri într-o curte, casa Mihai Antonescu, pe Caragiale, colţ cu Batişte. Prefer să vorbesc despre cele în care am intrat şi, aşa, ne vom reîntoarce pe Strada Caragiale. Ceva mai sus, pe Caragiale, la numărul 32, cred, este o casă pe care, mi se pare, a recuperat-o acum câţiva ani familia regală. În curtea aceea, era statuia unei pisici. Ţin minte asta de când eram foarte mică şi mă duceau la plimbare în Grădina Icoanei. În faţă, curtea e mică, dar în spate este imensă, ajunge până la biserică!

— Exact! Şi lasă să se vadă turla de la Darvari şi brazii din curţile celor două biserici. Această mică statuie a unei pisici care se joacă, întinzându-se după o minge căzută de pe soclu, în iarbă, am impresia că este făcută de Mihai Onofrei, cred că era semnat pe undeva, nu mai ţin minte sigur. Pisica a dispărut în momentul în care casa a fost redată celor care o revendicau. Înseamnă că instituţia care funcţionase acolo a socotit-o bun mobil şi a luat-o cu toate celelalte lucruri. Mi-ar plăcea să o mai văd, să aflu unde a ajuns. I-ar fi stat bine în Grădina Icoanei sau în Parcul Ioanid.

— Da, am văzut şi eu că nu mai e pisica.

— Ce case vrei să mai aminteşti?

— Ne întoarcem din Strada Caragiale şi ne oprim la numărul 8 de pe Maria Rosetti. Este un bloc, construit adânc în curte, în stil modernist, cu ferestre mari şi balcoane lungi. Aici, la etajul trei, a locuit compozitorul Filaret Barbu, împreună cu soţia lui, Lucia, şi cu cei doi copii, Gelu Barbu, balerinul, fiul adoptiv al Spaniei, şi sora lui, Titiana, medic stomatolog. Şi ea a fost plecată din ţară, dar a revenit. Gelu, care a fugit de aici în 1961, a avut o carieră extraordinară în străinătate. A înfiinţat şcoala de balet spaniolă, a fost primit de Regele Juan Carlos al Spaniei, şi locuieşte în Las Palmas de Gran

Canaria. După numărul 8, la 6, era o curte imensă, nu prea am ştiut niciodată ce e acolo, o instituţie cu caracter militar, era mereu păzită de soldaţi. La numărul 4, e o căsuţă cu o cupolă minusculă, aproape sferică, deasupra colţului, parcă am auzit numele Neniţescu, legat de ea, dar nu sunt sigură. La colţul cu Strada Caragiale, la numărul 2 pe Maria Rosetti, e Casa Dinopol. Cu etaj, cu două intrări, una mare, în faţă, şi una la o curticică de serviciu. Erau mai mulţi locatari, pe care nu îi ştiu. Domnul Dinopol, care era un bătrân impozant, stătea deseori vara pe balconul care dă în Caragiale. Îl vedeam de la fereastră. Uneori, apărea în balcon o femeie foarte frumoasă, cu părul negru, strâns într-un fel pe lângă tâmple, şi aducea cu ea un băiat de vreo opt-nouă ani. Cine erau ei, îmi pare rău, nu ştiu şi nici nu am cum să mai aflu vreodată...

— Nu te necăji, şi misterul îşi are farmecul lui. Dar, cum există şi un domn care ne povesteşte despre Casa Dinopol, poate vom afla, totuşi, cine erau femeia aceea frumoasă şi băieţelul ei.

Răsfoim *Începuturi edilitare, 1830-1832*, documente din istoria Bucureştilor editate de Emil Vârtosu, Ion Vârtosu şi Horia Oprescu, cu ocazia celei de a doua *Luni a Bucureştilor*, alegând, dintre multe acte privitoare la gospodărirea *politiei* (cum i se spunea în birocraţia epocii oraşului), *Catastihul patentarilor de neguţători şi meseriaşi înpărţiţi pă corporaţii.* Se află acolo şi mahalagii din zona Bisericii Icoanei, *Ceauş David*, cum i se mai spunea, după ctitorul de la 1681 al bisericii, ceauşul David Corbea, curtean al lui Brâncoveanu, după cum, în amintirea vreunui preot mai cunoscut care slujise aici, bisericii i se mai spunea şi a Popei Dima. Pe hărţile de la sfârşitul secolului al XIX-lea străzile aveau alte nume, Schitul Darvari se numea Strada Păcei, Maria Rosetti era Sfântul Spiridon, iar străduţei care poartă azi acest nume i se spunea Stradela Sfântul Spiridon. Uliţele erau altfel conturate, încă nu exista, de exemplu, porţiunea din Strada C.A. Rosetti cuprinsă între Caragiale şi

Calderon. Ea s-a tăiat abia în epoca Primului Război Mondial. Cum vor fi arătat străzile pe la 1832? Transcriu din nou nume de meserii şi persoane, pentru farmecul lor vetust, exact aşa cum sunt scrise la *catastih,* alegându-i pe patentari după rubrica: *Numirea lăcuinţilor mahalaoa*. Între *Sureccii cu Capanlăi şi Gelepi,* l-am găsit pe David Bărcă. Gelepii cumpărau oi pentru Ţarigrad, surecciii cumpărau seu, capanlâii, la fel, erau cumpărători de producte pentru Ţarigrad. La *Cârciumarii cu Rachieri, Cofetarii şi Bucătari* îi aflăm pe Anghel Cârciumar şi pe postelnicelul Şărban Neagul. Apar câţiva *măcelari*: Dumitru Tudor, Manciul Sandul, Ianache Dumitriu, Rizea Ion, Nedelco Mogoş, Gheorghe Ciupitu sin Stanciu, Stănică Radu, Dumitru Sandul, Moise Ungureanu sin Miron. Niţul Stoian era *pastramagiu*, la fel ca şi Ion Iliie. Ştefan Constantin e *şalvaragiu*, Stan Toma figurează la *Croitori cu Telali, Ibrişimgii şi Ceaprazari*, Stan Prodan, Ţone Penciul, Ioniţă Gheorghe apar pe lista cu *Cizmari şi Pantofarii*, iar Vasile Stoian e zidar. Dinu Dragomir e trecut la *Dulgherii, Tâmplarii, Pietrarii, Olangiii şi Cărămidarii*. Apare şi un *fecior dă boer*, Tache Vistierul Nestor Popescu. El aparţine grupului de *Arendaşi şi cei care uneltesc negoţuri şi alte spiculaţii d'an picerile.* Mă aşteptam să găsesc vreun rotar, de vreme ce o stradă cu acest nume traversa mahalaua, dar rotarii lipsesc din *Catastihul* de la 1830.

Oare a dus cineva mai departe numele simple ale acestei lumi active şi diverse? Nu avem cum găsi, printre locuitorii aflaţi, o sută de ani mai târziu, în casele de lângă Biserica Icoanei, vreun urmaş al celor de la 1830. Iar astăzi, a mai rămas oare pe aici cineva din familiile mijlocului de veac XX, a căror poveste o depănăm acum?

Al doilea povestitor al răspântiei este tot un martor care a privit-o cu ochi de copil, geologul Theodor Orăşanu. Dar, dacă Nichi Fianu s-a mutat de aici la numai trei răspântii distanţă, Theodor Orăşanu a plecat departe de ţară. Deşi au stat peste

drum, cei doi nu s-au cunoscut niciodată. Poate s-au zărit fără să ştie, poate nici nu s-au văzut, despărţiţi de ore, de ritmuri, de cei câţiva ani diferenţă de vârstă. Astăzi se întâlnesc, între coperţile aceleiaşi cărţi, la aceeaşi răscruce.

— Mi-aţi povestit în treacăt, domnule Orăşanu, vorbind despre jocurile băieţeşti din Grădina Icoanei, de Casa Dinopol, aflată la colţul Străzii Caragiale cu Strada Maria Rosetti, casă în care aţi locuit, copil fiind.

— Am putea să ne plimbăm imaginar pe o hartă a Bucureştiului şi să vă povestesc câte ceva în multe locuri, din ce-mi mai aduc aminte din istoriile caselor şi ale celor care le-au construit, le-au iubit şi au trăit în ele până la tragedia şi fărădelegile abătute asupra tuturor, de la 23 august 1944 şi până în zilele noastre. Pentru că lupta pentru recuperări şi împotriva jafurilor celor 50 de ani de comunism, din păcate, durează până astăzi... Alături de familia Dinopol, într-o frumoasă clădire boierească de tip vagon, pe Maria Rosetti numărul 4, era casa generalului Corneliu Teodorini. Soţia sa, născută Neniţescu, adusese casa de zestre. De aceea, era cunoscută sub numele de Casa Neniţescu. Doamna Teodorini era sora academicianului, a marelui profesor de chimie, Costin Neniţescu (el îşi avea casa pe Strada Şcoalei, din spatele şcolii Clemenţa). De familia generalului Teodorini sunt legate multe din istoria Bucureştiului...

— Ştiu casa, are o cupolă mică, cea mai mică pe care am văzut-o vreodată.

— Exact. La numărul 6, alături, este superba Casă Săveanu (Săveanu a fost preşedintele Camerei Deputaţilor), un adevărat conac în mijlocul Bucureştiului, iar la numărul 8, în cochetul bloc din anii ’30, stăteau avocatul Dinu Manoil (prieten cu Constantin Noica) şi marele urolog, profesorul Olănescu.

— Îmi pare rău că trebuie să vă spun, dar casa de la numărul 6, fosta Casă Săveanu, care ţinea în ultimii patruzeci de ani de serviciile armatei şi era

ascunsă de un zid înalt, cu poarta mereu păzită de soldaţi, casa aceea a fost dărâmată. Au construit acolo un bloc disproporţionat de mare, care ajunge, prin spate, aproape lipit de clădirea de la numărul 8.

— Mi-aţi dat o veste foarte tristă despre Casa Săveanu. În curtea acestei case mi-am petrecut o bună parte a copilăriei. Cum eram copii de după război, aveam cu toţii obiceiul să ne jucăm construind cazemate. În curtea Casei Săveanu, lângă portiţa dinspre Strada Caragiale, era un adăpost antiaerian construit în timpul războiului, unde ne jucam toţi copiii cartierului. Nişte plopi aproape seculari străjuiau aleea de la intrarea principală, care ducea la garajele casei, situate aproape în spatele frumosului bloc de la numărul 8. Acolo, în spate, s-a construit, probabil, pe locul garajelor, care ţineau tot de Casa Săveanu. Pe atunci, o parte din faţada garajelor şi o parte din latura casei erau acoperite de o superbă glicină mov, de care îmi aduc aminte cu plăcere şi astăzi. De-a lungul gardului de la stradă, sub umbra plopilor, primăvara, apăreau mii de lăcrămioare. Miroseau atât de frumos, încât îmi aduc aminte şi astăzi, cu toate că, probabil, un copil, mai ales un băiat, îşi aminteşte mai greu de culoarea sau de parfumul florilor din copilărie. Mai era în această grădină superbă, chiar lângă casă, o fântână, un fel de puţ american, cum i se spunea pe atunci, din care de multe ori am băut o apă rece şi gustoasă. În casă, pe la începutul anilor ’50, locuia numai doamna Săveanu (născută Boian), cu fiica ei, Niculina, ceva mai mare decât mine, ceea ce nu m-a împiedicat să mă îndrăgostesc puţin de ea, supremul gest de dragoste fiind, bineînţeles, trasul de codiţe şi alte mici agasări. În Casa Săveanu am intrat de câteva ori, dar nu-mi amintesc decât de un tablou cu dimensiuni impresionate, reprezentându-l pe fostul preşedinte al Camerei Deputaţilor, Nicolae Săveanu. În camerele de serviciu, locuiau nişte refugiaţi basarabeni, care aveau copii cam de vârsta noastră. Făceau şi ei parte din bandă. De altfel, încă după ultimatumul sovieticilor din 1940, cam pe la toate

casele mari se aciuiseră, ca portari sau oameni buni la toate, sau să stea cu chirie, refugiaţii basarabeni. Tot în Casa Săveanu, în fundul curţii, mai stătea o doamnă mai în vârstă, care se plimba totdeauna singură şi care, în ciuda figurii ei triste, era foarte blândă cu noi, copiii. I-am povestit odată acestei doamne că eu am o colecţie de reviste pentru copii şi că-mi place foarte mult să citesc. Pe timpul acela, singura revistă pentru copii era *Arici Pogonici*, o oroare propagandistică, un fel de *Scânteia* pentru cei mici. Eu aveam însă o colecţie de minunate reviste pentru copii din perioada interbelică, numite *Universul Copiilor* şi *Dimineaţa Copiilor*. În *Universul Copiilor*, personajele principale erau doi băieţi, Tudorică şi Andrei, iar în *Dimineaţa Copiilor,* Haplea şi Haplişor jucau rolurile principale (ca să nu mai vorbim despre năzbâtiile doctorului Bobârnac, care la fiecare număr mai descoperea un leac). Ambele reviste erau editate pe principiul benzilor desenate de astăzi. Cred că la *Dimineaţa Copiilor* era director Moş Nae, alias Nicolae Batzaria, cel care a fost unul dintre susţinătorii mişcării Junilor Turci a lui Kemal Atatürk şi senator în parlamentul turc.

— A fost şi ministru al Lucrărilor Publice în guvernul turcesc.

— Arestat sub regimul comunist, a murit în lagărul de la Ghencea, în 1952.

— Şi, cam pe-atunci, la Bucureşti, dumneavoastră îi citeaţi revista.

— Da, într-adevăr. *Ei bine*, m-a întrebat odată bătrâna şi blânda doamnă din Casa Săveanu, *ce-ai mai citit astăzi?* Şi, cu lacrimi în ochi, i-am spus o poveste foarte tristă, pe care tocmai o citisem în *Dimineaţa Copiilor,* scrisă de Eufrosina Palã. *Păi*, îmi spune dânsa, *eu sunt Eufrosina Pală şi nu trebuie să fii necăjit, pentru că totul nu este decât o poveste, o închipuire.* Eram fericit că am cunoscut-o! De atunci, multe poveşti am mai rugat-o să-mi spună. Şi, o vreme, mi-a mai spus...

— Cred că şi pentru ea era o bucurie să vă spună poveşti.

— Am locuit în Casa Dinopol, între anii 1949-1956.

— Să o privim, mai întâi, de la distanţă.

— Cu stilul ei baroc, de început de secol XX, Casa Dinopol domină prin eleganţă şi maiestuozitate întreaga răscruce formată de întretăierea Străzii Caragiale cu Străzile Rosetti. Casa Dinopol este prima clădire de pe Strada Maria Rosetti, pe dreapta, cu numărul 2. Dar nu numai din această cunoscută răscruce a Bucureştilor este de admirat această casă. Mergeţi mai departe, la intrarea în Grădina Icoanei de lângă Şcoala Centrală de Fete sau şi mai departe, până în piaţeta care desparte Grădina Icoanei de Parcul Ioanid, întoarceţi capul şi veţi vedea Casa Dinopol, parcă vă urmăreşte cu privirea...

— Întotdeauna, când ajung în Piaţeta Gogu Cantacuzino, privesc mai întâi bustul lui Gheorghe Cantacuzino, realizat de Ernest-Henri Dubois, singura rămasă, dintre cele patru lucrări de for public ale artistului francez la Bucureşti. Cele dispărute îi reprezentau pe Ion Brătianu, la Universitate, pe Take Ionescu, pe Magheru, şi pe Eugeniu Carada, pe Lipscani, lângă Banca Naţională.

— Mă bucur că le-aţi pomenit. Într-adevăr, din nefericire, toate trei au fost smulse de la locul lor şi distruse, probabil topite, între anii 1948 şi 1957, cred.

— Apoi, mă opresc lângă vasul ornamental din stânga, cum intri în grădină, pentru că are la baza postamentului, pe muchia dinspre intrare, semnătura autorului, un pietrar vestit: Emil Wilhelm Becker. Numele lui este săpat în piatra poroasă alături de adresă, *Str. Bateriilor, 41.*

— Becker a făcut şi statui în Bucureşti.

— Da, el a semnat sculpturile şi ornamentaţia faţadelor Palatului cu Lei, de pe Calea Victoriei, şi ale Palatului Camerei de Comerţ, acum Biblioteca Naţională, şi este autorul statuii *Avântul Ţării*, din

Piaţa Walter Mărăcineanu. Şi, pe urmă, după acest ritual, privesc în adâncimea Străzii Jean Louis Calderon, spre Strada Caragiale. Casa Dinopol străjuieşte în capătul perspectivei.

— Casa a fost construită la începutul secolului XX, de o societate engleză anonimă, care a lucrat numai câţiva ani în România, dar suficient pentru a-şi permite o construcţie atât de monumentală pentru acele timpuri. De la Strada Caragiale şi până dincolo de Strada Vasile Lascăr, adică până la piaţeta formată de încrucişarea cu frumoasa şi liniştita Stradă Luca Stroici, Casa Dinopol este cu siguranţă una dintre cele mai vechi clădiri pe partea numerelor cu soţ de pe Strada Maria Rosetti, excepţie făcând cele două case vechi dintre Strada Armenească şi Strada Toamnei. Mai există?

— Din fericire, mai există, dar acolo se ridică, pe ambele părţi, şi câteva blocuri interbelice înalte, cărora li s-au adăugat, în 2006 şi 2007, nişte uriaşi de beton, înghesuiţi pe terenuri de dimensiuni minime, şi numărând unul 8, celălalt 10 etaje.

— Eu mă gândesc la casa din colţul cu Strada Armenească şi la casa din colţul cu Strada Toamnei, cea unde se află astăzi pitorescul restaurant *Nicoreşti*, care nu ştiu cum se va fi numit înainte, dar, în copilăria mea, tot cârciumă a fost.

— Doamna Nichi Fianu, vecina dumneavoastră de poveste, a amintit de prima, unde a locuit mătuşa ei mare, Zoe Albescu, ale ei erau. Sunt clădiri mai vechi decât Casa Dinopol.

— Se poate. Revenind la răspântia noastră, toate clădirile construite ulterior pe partea dreaptă a străzii, între Caragiale şi Sfântul Spiridon, s-au aliniat după Casa Dinopol. Astfel, strada se lărgeşte aici mai mult şi a lăsat loc unei pastile de verdeaţă, unde s-a pus, mult mai târziu, statuia lui I.L. Caragiale.

— Să fi fost acolo o curte a casei Dinopol?

— Nu ştiu. Oricum, intrarea principală a casei, înaltă şi spaţioasă, a avut de la începuturile ei geamurile din sticlă de cristal *ouvragée,* ca să

împiedice privirile indiscrete ale trecătorilor, casa fiind la stradă. Nu avea peron, cum se obişnuia pe atunci, dar trotuarul foarte larg şi mica alee din faţa casei, care înconjoară rondoul de pe mijlocul străzii, formau un ansamblu degajat şi luminos, suficiente pentru a lăsa casei aspectul ei elegant şi chiar majestuos.

— Să vă urmăm în casa unde aţi locuit şapte ani.

— De la intrare, casa te impresiona prin dimensiunile ei generoase. După ce urcai câteva trepte, lăsând pe dreapta scării o superbă sobă de teracotă de Meissen, ajungeai într-un hol imens, către care se deschideau mai multe uşi duble, înalte de peste trei metri. *En biais*, era uşa care ducea în biblioteca inginerului Ion Dinopol, în dreapta imediat, era uşa spre salon, iar în stânga, uşa de la sufragerie. În partea opusă scărilor de la intrare, o superbă scară de stejar masiv, uşor în *colimaçon*, ducea la etaj, unde erau alte camere imense. Câteva din ele erau folosite ca dormitoare, una, ca sufragerie, iar alta, mai spaţioasă decât celelalte, cea de deasupra bibliotecii, era camera Aretinei Dinopol, soţia inginerului Ion Dinopol. Ea era sora lui Ion Gigurtu. Mama Aretinei şi a lui Ion Gigurtu era născută Bălcescu, se numea Olga Bălcescu.

— Aretina era nepoata de fiică a lui Barbu Bălcescu, fratele lui Nicolae Bălcescu.

— Exact. Olga s-a căsătorit cu Petre Gigârtu, sau Gigurtu, şi i-a avut pe Ion şi pe Aretina.

— Şi încă vreo cinci fete.

— Toate foarte interesante, dar noi urmărim linia aceasta, numai. Bunica Aretinei era născută Aman, era nepoata lui Theodor Aman şi căsătorită cu fratele lui Nicolae Bălcescu. Asta era ascendenţa doamnei Dinopol. Această cameră a Aretinei sau a Haretinei, cum i-am mai văzut scris numele, şi biblioteca de la parter aveau ferestrele spre Strada Caragiale. Pereţii de la casa scării erau tapisaţi cu o pânză groasă, de culoare verde închis, peste care atârnau minunate tablouri de pictori celebri, în rame aurite, agăţate cu un fel de şnururi groase, răsucite pe fluturaşi din

bronz, aşa cum era la modă în toate casele boiereşti ale vremii. Pe scară, în timpul zilei, lumina venea printr-un luminator, aşa cum se construia pe atunci. La fiecare etaj, erau o baie şi o bucătărie. Bucătăria de la parter dădea într-o curticică îngustă, care se prelungea de-a lungul calcanului Casei Neniţescu (Maria Rosetti, 4), până la stradă. Aceasta era intrarea de serviciu pe unde se făceau livrările. Aici se tăiau găinile şi curcanii (căci nimeni pe atunci n-ar fi cumpărat păsări deja tăiate), aici veneau zarzavagiii olteni cu cobiliţele, lăptăreasa, franzelarul, gheţarul, sifonarul şi încă mulţi alţii, care nu doreau să-i deranjeze pe stăpânii casei. În această curticică, am asistat, la începutul anilor '50, la o scenă greu de imaginat în zilele noastre: un ţigan cu un urs cam răpciugos a dat un mic spectacol, temându-se, probabil, că făcându-şi circul ambulant în stradă, ar fi riscat să fie luat de Miliţie. Ţiganul ţinea într-o mână un fel de tamburină, de care atârnau nişte clopoţei, iar cu cealaltă mână ţinea lanţul de care era legat bietul animal. Noi, copiii, în cor, cântam: *Joacă, joacă, Moş Martine, că-ţi dau pâine cu măsline.*

— Şi eu îmi amintesc labe groase de urs păşind pe caldarâmul Străzii Spătarului, sau prin Piaţa Mare. Ursarul mai lansa şi chemări pentru amatorii de masaj violent: pacientul se întindea pe un ţol, acolo în stradă, iar ursul îl călca mărunţel pe spinare. Dar nu am văzut niciodată vreun doritor.

— Tot pe aici prin curticică, se livrau lemnele pentru iarnă, căci întreaga casă se încălzea cu sobe mari de teracotă. Numai la baie era o tehnică ceva mai „avansată", focul pentru încălzit apa la cazanul de cupru făcându-se cu un gen de arzătoare, cam aşa cum erau cele de la primusurile de gătit cu benzină, singura diferenţă fiind combustibilul, care, la aceste arzătoare de baie, era gazul lampant. În acele vremuri vitrege ale anilor '50, când totul era raţionalizat şi pe cartelă, când trebuia să mergi personal la depozitul de lemne, şi să te întorci pe grămada de butuci, ca să nu te fure căruţaşul pe

traseu, încălzirea acestor case boiereşti cu tavane înalte de aproape patru metri, cu camere mari şi spaţioase, era o adevărată problemă. Îmi aduc aminte de vestita iarnă din 1953, când toate instalaţiile sanitare ale casei au îngheţat şi am fost nevoiţi să ne mutăm în plină iarnă în Piaţa Romană, la unchiul meu, Tiţian Orăşanu, cel mai mic frate al bunicului, unde încălzirea era tot cu sobe, dar branşate la gaze. Am stat acolo câteva săptămâni. Apoi, am revenit în Maria Rosetti.

— Îmi dau seama că aţi colindat întreaga Casă Dinopol, fără opralişti. V-a scăpat vreun colţişor?

— Îmi plăcea şi aveam voie să merg prin diferite zone interesante ale casei, de exemplu, sus. În partea din spate a casei, era o scară de serviciu care ducea la mansardă, unde se aflau mai multe camere de locuit şi podul. Mansarda Casei Dinopol se prelungea cu o mică terasă, care se deschidea spre curticica interioară şi spre frumoasa grădină a Casei Săveanu. Îmi plăcea să mă cocoţ pe terasă şi să privesc grădina de sus.

— Când aţi ajuns în Casa Dinopol, cine mai locuia acolo, în afară de cei doi soţi?

— Chiar acolo, la mansardă, era un mic apartament pentru doamna Elena Trufaş, guvernanta casei, care locuia cu soţul ei, un foarte iscusit şi cunoscut pantofar (a nu se confunda cu cizmar). Domnul Trufaş, aşa cum nu-l arăta numele, era tare mic şi îndesat, mergea ţanţoş ca un cocoş şi avea o figură foarte severă. Elena, soţia lui, era o femeie plină de energie şi muncitoare. Amândoi erau oameni foarte cumsecade, veniţi dinainte de război la Bucureşti, din Ardeal. Într-una din cămăruţele de la mansardă, domnul Trufaş îşi făcuse un minuscul atelier clandestin de cizmărie, unde confecţiona, de cele mai multe ori după modele concepute de el, pantofi cu talpă de crep, foarte la modă pe atunci, ca şi vestiţii pantofi „cu scârţ”. Cu toate că erau mult mai în vârstă decât părinţii mei, aveau un băieţel, Dan, cu un an mai mic decât mine, pe care-l educau cu o extremă severitate. Mai aveau şi o fată, mult

mai mare decât Dan, care nu trăia cu ei şi care venea o dată sau de două ori pe an la Bucureşti. Între cei doi copii să fi fost o diferenţă de şaisprezece-şaptesprezece ani. Am aflat mai târziu că familia Trufaş purta cu ea povara unui mare secret, pe care aveam să-l descopăr peste câţiva zeci de ani, chiar din gura lui Dan: el nu era copilul doamnei şi al domnului Trufaş, ci copilul nelegitim al aşa-zisei lui surori. Cum pe atunci, şi mai ales în Ardeal, aşa ceva era o mare ruşine, bieţii părinţi şi-au adus fata la Bucureşti, unde a născut, iar copilul a fost adoptat de bunici, care l-au crescut. Dan era un băieţel foarte isteţ şi cu o imaginaţie debordantă. A avut, din păcate, o viaţă scurtă. Pe la începutul anilor '80, a fost trimis într-o ţară africană, iar după ce a lucrat câţiva ani acolo, s-a întors cu o boală tropicală neidentificată, care l-a răpus în numai câteva luni. Domnul Trufaş s-a prăpădit înaintea lui, pe la mijlocul anilor '70, iar Elena Trufaş a mai trăit câţiva ani după pierderea lui Dan. Familia Trufaş a fost ultima care a supravieţuit în Maria Rosetti 2, din cei care au trăit altădată în Casa Dinopol. Tot la mansardă, mai stătea o familie, de nemţi, probabil refugiaţi şi ei din Ardeal. Aveau un copil mic, Helmuth, în vârstă de numai câteva luni, când am ajuns noi acolo. Bărbatul cred că era muncitor pe la vreo fabrică bucureşteană, căci mi-l aduc aminte lucrând de noapte şi venind dimineaţa acasă, îmbrăcat mai tot timpul într-o salopetă albastră. A făcut însă un cancer şi a murit peste câteva luni, lăsând-o pe biata femeie să-şi crească singură copilul. N-am mai auzit niciodată nimic despre ei, dar m-am gândit adesea la soarta lor tristă.

— Cum aţi ajuns să locuiţi aici, în Casa Dinopol?

— La începutul anului 1949, locuiam în Strada Amiral Bălescu 7, în casa mătuşii mele Frantziska Cisek, sora bunicii mele dinspre tată, Ecaterina Spreitzer. Această mătuşă era căsătorită cu Neno, fratele scriitorului Oscar Walter Cisek, care, proaspăt ieşit din puşcărie, locuia şi el cu noi, în aceeaşi casă.

— Vă era unchi mare prin alianţă, aşadar.

— Se poate spune. O.W. Cisek (unchiul Bubi, cum era numit în familie) a fost, fără îndoială, cel mai mare scriitor de limba germană din România şi era un apropiat al lui Dimitrie Gusti. După război, având opţiuni uşor social-democrate, ca de altfel foarte mulţi din anturajul lui D. Gusti, a fost trimis ataşat cultural la Berna, unde, cu puţin înainte, fusese ataşat cultural Lucian Blaga. Dar nu pentru mult timp, căci, în 1947, proaspătul ministru de Externe al României, Ana Pauker, i-a rechemat pe toţi diplomaţii aflaţi la post în străinătate „acasă”, adică, mai bine zis, direct în puşcărie. Casa din Amiral Bălescu 7 era colţ cu Strada X, astăzi Pictor Rosenthal. Deşi parcelarea Parcului Jianu fusese făcută cu mult înainte, multe străzi, la timpul acela, nu aveau încă un nume. Alături, la numărul 9, stătea un cunoscut geolog petrolist, Ştefan Voiculescu, căsătorit cu una dintre cele mai bune prietene ale mamei mele, Dafina Tăslăuanu, fiica unei Sturdzeşti şi a marelui poet ardelean Octav Tăslăuanu. Aveau un fiu cu un an mai mare ca mine, primul meu prieten, cu care am făcut multe năzbâtii şi pe care-l chema Gelu... da, de Gelu Voican-Voiculescu este vorba. Ştefan Voiculescu (conu Fănică, cum îi spunea tatăl meu) era mare iubitor de viaţă şi de frumos şi era binişor mai mare decât tatăl meu (cred că era născut în 1905). Prin anii ’30, făcuse explorări petroliere prin Venezuela şi, de multe ori, seara, ne chema să vizionăm filmele făcute de el acolo. Nu-mi aduc aminte decât că pelicula se rupea foarte des şi cred că mai mult am asistat la repararea ei decât la proiecţia filmului. Dar nu vă îngrijoraţi, promit că ne vom întoarce din nou la poveştile despre casele şi oamenii de la răscrucea Străzii Maria Rosetti. Iar cum toate lucrurile au un început...

— De fapt, eu am declanşat aceste amintiri, aici e locul lor. N-ar fi păcat să se piardă ceea ce ştiţi, din familie, despre Oscar Walter Cizeck? Despre bunici? Despre vecinii din Amiral Bălescu?

— Credeţi că pot continua cu Parcul Jianu, înainte să revenim în cartierul Icoanei?

— Vă rog, rămâneţi în Parcul Jianu.

— Arhitectul casei a fost tot cineva din familie, un nepot al unchiului Neno, pe care-l chema Guneş.

— Era un arhitect cunoscut, Emil Guneş. Sunt case semnate de el pe Strada Cobălcescu, unde a făcut şi aripa nouă a Casei Oştirii. Vila Reginei Maria de la Balcic a făcut-o tot el.

— În toamna lui 1949, casa a fost rechiziţionată. Mai mult ca o curiozitate, şi pentru a demonstra o dată în plus (de parcă ar mai fi nevoie) nimicnicia noului regim impus României în 1945, actul de rechiziţionare a casei din Amiral Bălescu nu este decât o jumătate de pagină, ceva de genul unei foi rupte dintr-un chitanţier, pe care scrie laconic: Strada, numărul şi... *casă rechiziţionată*... Punct, fără virgulă. Asta a primit tanti Fani, în schimbul casei pentru care, împreună cu bărbatul ei, muncise o viaţă. Atunci ne-am împrăştiat cu toţii. Mătuşa mea, Frantziska Cisek, a trăit zeci de ani în subsolul casei bunicului meu, Constantin Orăşanu, din Strada Maior Coravu 22, unde sora ei, Ecaterina Orăşanu, bunica mea, a adăpostit-o de pe la mijlocul anilor ’60. În acelaşi subsol, mai trăiau şi sora şi cumnatul tatălui meu, comandorul Constantin Negrescu, văr primar cu generalul Gheorghe Negrescu (nenea Iorgu), primul inginer de aviaţie român, al doilea brevet de aviator al României, erou din Primul Război Mondial şi bun prieten cu Aurel Vlaicu. Voi dezvolta cu altă ocazie istoria familiei Negrescu, cu care Orăşenii erau foarte legaţi, nu numai prin rudenie, dar şi prin soarta tragică abătută asupra lor odată cu instalarea regimului comunist. Vreau să precizez că erau cinci aviatori în familia Negrescu, între care şi un alt general, Ion Negrescu, frate cu Constantin, care a fost unul dintre pionierii poştei aeriene din România. Unchiul meu, Neno Cisek, a murit în 1971 şi este înmormântat în cavoul familiei la Cimitirul Bellu Protestant, iar unchiul Bubi, Oskar Walter Cisek, murise deja, în 1966. Noi am

ajuns aici, dar povestea casei din Amiral Bălescu a continuat, pentru mine, până în 2003, când Frantziska Cisek a murit, la vârsta de 99 de ani.

— Aţi mai trecut să vedeţi casa? Nu aţi încercat să o recuperaţi, pentru mătuşa dumneavoastră?

— În casa din Amiral Bălescu am reintrat pentru prima oară după 41 de ani, imediat după sărbătorile de Paşti din primăvara lui 1990. Mi-a deschis, mai curând mi-a întredeschis uşa, o femeie cu aer foarte neîncrezător, cu o basma pe cap şi care, după câteva minute de explicaţii, spunându-i cine sunt, m-a poftit în casă. Între timp, a apărut şi un sexagenar, puţin cam intrigat de prezenţa mea, mai ales că, uitându-mă la şemineul de teracotă din camera ce fusese altădată dormitorul părinţilor mei (şemineu de care îmi aminteam cu precizie), am izbucnit în plâns. Femeia cu broboadă m-a rugat să vorbesc mai tare, căci soţul ei nu prea aude bine. L-am rugat aproape ţipând să mă scuze că n-am putut să-mi stăpânesc emoţia. Aveau amândoi aerul unor oameni încolţiţi. Revoluţia fusese abia ieri. Trebuie să vă spun că aceste cahle de şemineu aveau pe mijloc un fel de ghiveci de flori şi nişte flori de un albastru care amintea ceramica de Delft. Astfel de cahle erau destul de frecvente prin casele familiei mele, căci erau făcute la aceeaşi manufactură şi anume de deţinuţii romi de la Jilava. Cred că şi în Muzeul Storck, în casa lui tanti Cecilia, este un astfel de şemineu.

— Aţi aflat cine erau persoanele din fosta Casă Cisek?

— Nici femeia şi nici sexagenarul nu s-au prezentat. Masa era plină, ca la orice creştin în sfintele sărbători ale Paştelui, cu cozonaci, ouă roşii şi alte bunătăţi. M-a impresionat, căci eu mă aşteptam să intru în casa unui mare ştab comunist şi nu în casa unui blând creştin respectuos de datini. Dar mirarea mea a fost de scurtă durată, căci am aflat curând, de la alţii, că bunul creştin nu era altul decât renumitul general Petrea de la DIE, iar la etaj stătea nimeni altul decât ginerele lui, domnul Benea,

un ceva mai mic – general sau colonel, tot de la DIE (nu ştiu dacă la acea dată se transformase deja în SIE, dar oricum, ce mi-era baba Rada sau Rada baba). La plecare, m-au întrebat timid: *Doriţi să luaţi casa înapoi*? I-am liniştit, în continuare neştiind cu cine am de-a face: *Nu, nu vă faceţi griji,* le-am spus eu*, nu se va mai întâmpla cu dumneavoastră ceea ce au făcut comuniştii cu noi...*

— Bine, nu i-aţi fi dat afară din casă cu Securitatea, cum se procedase cu dumneavoastră, dar să nici nu încercaţi să recuperaţi casa!?

— O să vă povestesc cum s-a întâmplat pas cu pas. Cu ajutorul unei verişoare primare, fiica unei surori a tatălui meu, şi la insistenţele tatălui meu, s-a început acţiunea juridică de recuperare a casei. Nu fusese naţionalizată, ci rechiziţionată, ca mai toate casele din zonă. Cum proprietarii casei nu erau nici criminali de război, nici legionari şi nici bestii burghezo-moşiereşti, a fost probabil soluţia expeditivă cea mai uzitată. La începutul anilor '90, o mare parte din fostele organe ale justiţiei comuniste erau încă dezorientate şi au crezut că a venit momentul să aplice legea nu în „spiritul eticii şi echităţii socialiste", cu care fuseseră îndoctrinaţi, ci conform principiilor de drept universal. Astfel, fără pile şi fără complicităţi, tanti Fani şi-a recuperat casa printr-o decizie judecătorească simplă.

— În ce an?

— În 1994. Ce credeţi că a făcut imediat tanti Fani? Credeţi că a făcut vreun demers de evacuare? Nu, tanti Fani a început să plătească impozite pe casă, aşa cum ştia ea că se face. Şi asta timp de vreo doi ani...

— Dar continua să locuiască în subsolul acela?

— Credeţi că totul nu-i decât un happy-end? Aşa ar fi fost, dacă nu funcţionau îndârjirea violentă cu care fostele structuri se împotriveau oricărei reveniri la normalitate şi spiritul de bandă mafiotă al foştilor nomenclaturişti. Vedeţi, mă revolt ori de câte ori mă gândesc la povestea acestei case. Şi-mi pare rău că trebuie să amestec politicul.

— Politicul se amestecă, vrând-nevrând, în viaţa noastră. Regret că am atins o rană vie, regret că nu avem un happy end.

— După faimosul discurs al lui tătuca Ilici Iliescu, de la Târgu Mureş parcă, privind retrocedările, băieţii noştri au înţeles că după plecarea alor noştri au venit tot ai noştri. Astfel, din dezorientaţi, băieţii cei deştepţi şi profesionişti au început să se orienteze, care încotro, pe ce să pună mâna. Aşa a început ruşinoasa epocă a proceselor în anulare. Casa a fost pierdută din nou, iar proprietar a redevenit ICRAL-ul sectorului 1, al cărui director la acea vreme nu era altul decât vestitul Şomănescu. Personal, eu nu aveam nici o pretenţie asupra acestei case care, moral, trebuia să-i revină verişoarei mele primare Delia Păunescu. Ani de zile, ea a îngrijit-o cu devoţiune şi afecţiune pe tanti Fani. Visul meu era ca buna şi blânda mea mătuşă, la acea dată mult trecută de 90 de ani şi care de zeci de ani era aproape îngropată de vie în subsolul casei din Maior Coravu, să-şi poată sfârşi zilele în casa ei. Dar n-a fost să fie aşa. Imediat după recursul în anulare, casa a fost vândută de ICRAL-ul sectorului 1 pentru o sumă derizorie. Cui? Bineînţeles, chiriaşului, domnului general Petrea, care a cumpărat numai parterul, iar ca să se complice şi mai mult lucrurile, etajul a fost cumpărat de nimeni altul decât ginerele bătrânului general, generalul Benea... Ce putea fi de mai *bună credinţă* decât această tranzacţie? În felul acesta, existând doi proprietari, orice posibilă acţiune juridică ulterioară ar fi necesitat două proceduri distincte.

— Îmi închipui cum priveaţi de departe, fără să puteţi interveni, ceea ce se petrecea aici.

— Trebuie să precizez că, de fiecare dată când veneam la Bucureşti, câteodată direct de la aeroport, treceam să văd şi casa din Amiral Bălescu, acolo unde cândva părinţii mei au fost tineri şi s-au iubit, iar eu îmi petrecusem unii din cei mai frumoşi ani ai copilăriei.

— Îi revedeaţi pe cei cunoscuţi în zi de Paşti, în 1990?

— De multe ori, domnul general Petrea era în curte (adesea în papuci şi maieu) şi, cum n-am putut niciodată să trăiesc în adversitate sau în ură, am schimbat chiar câteva vorbe... Aşa am aflat şi cum a fost cu *buna credinţă*. Petrea mi-a povestit cum băieţii de la ICRAL l-au sfătuit, după pierderea recursului în anulare: *Acum este momentul să cumpăraţi, domnule general!* Şi el, de bună credinţă, ce să facă? A cumpărat-o... Asta se întâmpla, cred, în 1996... Au început din nou procesele, cu zeci de amânări, vicii de procedură şi înfăţişări inutile, care trebuiau să ducă la disperare şi deznădejde şi, în final, chiar la renunţarea la revendicare... Vorbea un lider român (care nu-mi este prea drag), acum câţiva ani, de *sistemul ticăloşit*. Ce putea să genereze un regim ticăloşit decât ticăloşi? Acum apare specia nouă a *predatorilor*, a cumpărătorilor de procese, în cârdăşie cu avocaţii presupuşi să apere interesele clienţilor.

— Folosiţi termenul englezesc *predator*. Tradus, înseamnă *jefuitor*. În româneşte există un cuvânt, aproape identic: prădător. În sălbăticie, este condiţia firească a unei fiare.

— Fără ca eu să ştiu, prin 1997, avocata familiei i-a prezentat mătuşii mele pe unul din aceşti *predatori*, domnul R. din Geneva, om de afaceri, român din când în când, stabilit în Elveţia pe la sfârşitul anilor ’80. Acesta i-a propus o sumă derizorie, de zece ori mai mică decât valoarea casei la acea dată, pentru a-i cumpăra toate drepturile asupra casei, minus un mic aconto, pe care l-a plătit imediat, rămânând ca diferenţa să i-o plătească la recuperarea deplină. Vedeţi, aşa sunt oamenii de afaceri, aşa sunt marii antreprenori ai perioadei de tranziţie, care nu se mai termină. Da! Oameni care ştiu să-şi asume riscuri... Ce era să facă săraca tanti Fani, care trăia din două milioane pensie pe lună, ce era să facă verişoara mea, şi ea destul de înaintată în vârstă şi bolnavă? Decât nimic, mai bine doar atât.

— Acestea toate se petreceau fără ştirea dumneavoastră?

— Exact. Au trecut încă şapte ani. *Predatorul* va utiliza aceeaşi tehnică aplicată de ICRAL: epuizarea adversarului. Suntem în 2003, 54 de ani de la fărădelegea rechiziţionării casei. Tanti Fani are nouăzeci şi nouă de ani, e bolnavă şi paralizată la pat de câţiva ani. Încerc pentru prima oară să intervin şi vorbesc cu Petrea şi Benea, propunându-le să răscumpăr casa, conform cu perversa lege (cred că legea 10) ce prevede posibilitatea vânzării către fostul proprietar care-şi revendică drepturile. Predatorul, atent şi vigilent, prinde de veste şi se precipită. Aflu, în fine, şi eu de existenţa lui şi de ireparabilul făcut de familie, din disperare şi, mai ales, din nevoie. Ce nu s-a putut face în paisprezece ani de tracasări şi nesfârşite nedreptăţi se va rezolva în câteva săptămâni. Petrea şi Benea vând casa lui tanti Fani care, imediat, o vinde predatorului. Tanti Fani va muri peste câteva zile, în decembrie 2003, chiar înainte de sfintele sărbători ale Crăciunului. Casa din Amiral Bălescu este pentru moment abandonată. Acolo unde altădată a fost atâta viaţă, acum nu mai este decât întristare şi suspin... Dacă o crimă perfectă se pare că este imposibilă, tragedia casei din Amiral Bălescu 7 dovedeşte că, în România tranziţiei perpetue, o *crimă legală* nu este un act de excepţie.

— Vă împărtăşesc revolta şi sentimentul de neputinţă. Întocmai cum spuneţi, Bucureştii au de văzut şi de trăit prea multe asemenea nedreptăţi. Povestea dumneavoastră îmi aminteşte şi de casele Orăşenilor din Vasile Lascăr 116, lăsate să se prăbuşească sub greutatea propriului lor destin. Dumneavoastră personal aţi părăsit casa mătuşii, în 1949, ca pe scena unei drame, în momentul rechiziţionării, cu aruncarea în stradă a unei familii întregi.

— Ne-au dat 24 de ore să ne pregătim, şi, a doua zi, au venit cu nişte camioane deschise, nu aveau nici prelată măcar. Am ajuns în Casa Dinopol pentru

că cealaltă bunică a mea, Zenide, o cunoştea pe doamna Dinopol. Deschid o paranteză. Pe atunci, bunica mea dinspre mamă stătea în Casa Ciogolea, la fiica ei, sora cea mare a mamei mele fiind căsătorită cu Constantin Ciogolea, unul din marii arhitecţi ai Bucureştilor. De exemplu, Palatul frumos de pe Batişte, unde este Consiliul Superior al Magistraturii, a fost proiectat de el.

— Este construit pe locul fostei case a Primarului Capitalei din 1901, Ion Procopie Dumitrescu, după cum ne povesteşte nepoata sa, doamna Manuela Burnea. Mă bucur să aflu cine a fost arhitectul acelei clădiri – iniţial o bancă.

— Ştiţi unde este Strada Semicercului, pe Griviţei? Ei, acolo e o clădire superbă, mare, pe care scrie *Arhitect Ciogolea*. Şi multe altele. Bunicii mei, Nicolae Zenide şi Florica Zenide, născută Ştirbulescu Trestianu, aveau moşia Teţcoi, comuna Mătăsaru, din Dâmboviţa, de lângă Titu-Găeşti. Au avut şase copii. Fata cea mare, căsătorită cu arhitectul Ciogolea, locuia pe Strada Gheorghe Lazăr 12, într-o casă foarte frumoasă, situată între Cobălcescu şi Sfântul Constantin.

— Strada Gheorghe Lazăr mai are o parte şi între Cobălcescu şi Schitu Măgureanu.

— De fapt, acolo sunt nişte case aşezate ca într-un mic cerc. Strada se strecoară printre ele. Acolo au fost nişte clădiri bombardate, rămăseseră ruine şi eu priveam impresionat fiarele acelea contorsionate. Pe această străduţă, continuarea lui Gheorghe Lazăr, care aproape era de nebănuit, printre case, se intra în Cişmigiu şi pe acolo, în fiecare duminică, eu şi bunica mea mergeam, pentru că eu sunt catolic, la Catedrala Sfântul Iosif, la messa pentru copii, care era în fiecare duminică, între nouă şi nouă şi jumătate. Şi amintind de ele, deschid iar o mică paranteză, într-un timp fericit, când, în fiecare weekend, ani de zile, mă duceam la bunica şi la bunicul meu, pe care i-am adorat. Amintirea lor este şi azi foarte emoţionantă şi va trebui să revin cândva asupra lor şi a lumii lor. Au avut şi ei o poveste. La

fiica lor, veniseră în refugiu. Fuseseră arestaţi, li s-a luat moşia. Am amintit de ei acum, pentru că bunica mea, Florica Zenide, o cunoştea pe Aretina Dinopol. Auzind că suntem izgoniţi din Casa Cisek, Aretina a spus: *Dragă, să vină copiii la mine, noi avem spaţiu şi dacă vin ei trei, poate nu ne mai bagă străini în casă.* Asta nu a împiedicat ca, în decurs de un an de zile, să ne trezim cu încă cinci-şase familii, claie peste grămadă, într-o promiscuitate care cu siguranţă a fost dorită, chiar calculată de autorităţi. Aşa am ajuns acolo, şi a fost un mare noroc, pentru că cine ştie unde nimeream, dacă ne duceau unde vroiau ei. Pe Oscar Walter Cisek l-au mutat într-o casă cu pământ pe jos, lângă pădurea Andronache.

— Dar, ajungând în Strada Maria Rosetti 2, aţi dat peste alte drame. Să recapitulăm: cine erau eroii lor?

— În toamna lui 1949, când am ajuns noi, cu camioanele Securităţii, în casa din Strada Maria Rosetti numărul 2, locuiau aici bătrânul inginer Ion Dinopol şi soţia lui, Aretina, amândoi trecuţi de 80 de ani, şi cei doi copii ai lor, Bebe Dinopol (cred că îl chema Alexandru) şi Marie Jeanne, căsătorită Heinrich, cu băieţelul ei, Alexe, care avea atunci vreo paisprezece ani.

— Cine era ginerele inginerului Dinopol?

— Un general de cavalerie, originar din Sibiu. Făcuse parte din Garda Călare a lui Franz Josef. Acesta fusese generalul Heinrich.

— Înseamnă că era mult mai în vârstă decât soţia lui, aproape din generaţia lui Ion Dinopol, nu?

— Exact, trebuie să fi fost destul de în vârstă. Când am ajuns noi acolo, în anii ’50, trecuse în lumea drepţilor. Nu l-am mai apucat. Femeile Dinopol erau sclipitor de inteligente, nu frumoase, dar cu părul foarte bogat, brunete, cu sprâncene de armence. Le am dinaintea ochilor. Marie Jeanne era o mare jucătoare de bridge, şi, în fiecare săptămână, şi atunci când încă se mai putea vedea frumuseţea casei şi mai târziu, în casa ajunsă într-o stare de mizerie, venea la ea echipa şi jucau bridge. Venea, mi s-a spus, şi cel mai mare jucător român de bridge

din epocă, se numea, ca şi poetul din manualele şcolare ale timpului, Dan Deşliu. În casa lor, mai venea un domn jucător de bridge, Corneliu Coposu.

— De data asta, nu mai e o coincidenţă de nume?

— Nu, era vorba chiar de Corneliu Coposu, şi el mare jucător de bridge. Nu ştiu dacă asta se întâmpla înainte ca el să fie arestat sau după anii de detenţie. Aveau jour fix. Probabil se întâlneau şi în altă parte. Marie Jeanne Heinrich îi trata cu ness-cafe. Uite, acum îmi dau seama, apăruse ness-cafeul. Nu se găsea pe piaţă, nu-l cunoştea aproape nimeni, ea primea nişte pachete. De altfel, din aceste pachete şi din vânzarea lucrurilor din casă, ea a reuşit să supravieţuiască şi să-l crească pe fiul ei, pe Alexe. Marie Jeanne a avut doi copii cu generalul Heinrich. Mai întâi, pe Ileana, căsătorită Crătunescu, care, atunci când eu m-am mutat în casă, era închisă pentru trecerea frauduloasă a frontierei. Ileana avea cu vreo doi ani mai puţin decât mama mea, se cunoştea cu ea, erau din ultima generaţie de la Notre Dame de Sion din Bucureşti. Ileana, în afară de inteligenţă, era şi foarte frumoasă, a fost una dintre femeile frumoase ale Bucureştilor din anii ’50. Băiatul, Alexe, cred că era cu şapte ani mai mare ca mine. A fost un copil excepţional. A făcut Şcoala de Mine, a fost la Petroşani, şi, datorită moştenirii rele de familie, a trăit foarte izolat de lumea în care se născuse. Sigur, în casă mai erau şi cei de la mansardă, despre care v-am vorbit. Noi ne-am mutat în camerele de la etaj, iar familia Dinopol a rămas la parter. Aici, la parter, cea mai frumoasă şi mai impresionantă încăpere, nu numai prin dimensiuni, ci, în special, prin conţinutul ei, era biblioteca-birou a inginerului Ion Dinopol. Pereţii erau acoperiţi cu masive dulapuri-bibliotecă de tip englezesc, cu uşi şi geamuri, construite pe măsura acestei camere. Tavanul, de culoare închisă, avea numeroase stucaturi aurite şi mai multe becuri, care făceau parte din desenul acestor stucaturi, astfel încât, fără o privire atentă, nu le-ai fi observat. Nu văzusem niciodată atâtea cărţi la un loc. Biblioteca, afară de

uşile care dădeau în marele hol al casei şi în salonul de pe colţ, avea nişte uşi-ferestre monumentale, care se deschideau pe o superbă terasă umbrită, pe Strada Caragiale, chiar vizavi de casa marelui Nenea Iancu. Terasa, care cred că nu era la o înălţime mai mare de un metru şi jumătate faţă de nivelul străzii, avea o copertină care se desfăşura şi se strângea cu ajutorul unei instalaţii cu manivelă şi roţi dinţate, cum se mai văd şi astăzi pe la unele vechi magazine. În 2005, această instalaţie, nefolosită de atâtea zeci de ani, încă mai exista. Copil, îmi era foarte uşor să mă sui direct din stradă pe această terasă, ceea ce mi-a adus numeroase dojeni din partea bătrânei doamne Dinopol. Motivul acestor escaladări era destul de ademenitor, căci de pe zidul care mărginea această terasă spre sud (spre strada Thomas Masarik), se puteau lua cu uşurinţă merele din pomii care creşteau în curtea alăturată, de pe Strada Caragiale, unde stătea un cuplu, la vreo 50 de ani, într-o casă de ţară cu cerdac, lipită de calcanul Casei Dinopol.

— Rolul meu e ingrat. Şi despre această casă trebuie să vă spun că nu mai există. A fost dărâmată în primăvara lui 2007, când pomul din colţ, urmaşul mărului dumneavoastră, înflorise superb. Nu ne rămâne decât să pomenim casa şi pe cei care au locuit-o.

— Din nou o veste tristă... Aici locuia un cuplu foarte pitoresc, tanti Anicuţa şi nenea Jean. Tanti Anicuţa se ocupa cu treburile casei, iar nenea Jean era taximetrist pe propria lui maşină, un Dodge foarte spaţios, din anii ’30. Drumul la serviciu al lui nenea Jean era destul de simplu, căci după colţ, la numai câţiva metri, pe Strada Maria Rosetti, pe mica alee care înconjoară rondoul cu flori din faţa Casei Dinopol, era staţia de taxiuri. Găseai acolo în permanenţă, ziua şi noaptea, vreo 10 taxiuri de toate mărcile şi dimensiunile. La timpul respectiv, era una din staţiile de taxi dintre cele mai moderne din Bucureşti, prevăzută cu un telefon instalat pe un stâlp, la capătul dinspre Strada Caragiale a rondoului de flori, acolo unde, pe la sfârşitul anilor

’90, a fost instalată statuia lui Caragiale. Afară de maşina lui nenea Jean, îmi mai aduc aminte de un Citroën de culoare galbenă. Era vestita *traction*, prima maşină cu tracţiunea pe roţile din faţă. De la şoferii de taxi din faţa casei am învăţat să joc ţintar cu boabe de fasole şi tot ei m-au învăţat să-mi fac praştie cu crăcană. Cele mai bune prăştii se făceau din camere de anvelope de culoare roşie, iar patul pentru piatră, din pielea de la limba pantofilor uzaţi. Când nu avea decât un singur client, nenea Jean mă lua şi pe mine cu maşina. Aşa am început să cunosc Bucureştiul. În serile de vară, parfumul de regina nopţii din curtea lor se simţea de departe. Până prin 1952, toată Strada Caragiale era încă luminată cu gaz de la Uzina de gaz. Un astfel de felinar, turnat în fontă, cu diverse motive în relief, era chiar lângă terasa Casei Dinopol, la limita cu curtea casei lui nenea Jean. Când se înnopta, venea lampagiul care, după ce deschidea cu o cheie specială un robinet aflat la baza felinarului, aprindea şi felinarul cu ajutorul flăcării de la capătul unei prăjine. Prin 1956, lui nenea Jean i s-a luat permisul de circulaţie, aşa că vechiul Dodge a fost pus pe butuci în curte, chiar în faţa intrării. Nenea Jean şi-a sfârşit cariera ca pensionar al ITB-ului, unde devenise vatman, şi-l întâlneam uneori pe linia tramvaiului 14, care lega Gara de Est cu Gara de Nord.

— Se desfiinţaseră taxiurile particulare?

— Puţină lume ştie cum au fost desfiinţate taxiurile particulare din Bucureşti. Nici un act oficial nu consemnează acest lucru. Era şi greu. Taximetriştii, ca şi mulţi alţi artizani, cizmari, tapiţeri, plăpumari, nu exploatau munca nimănui, iar nivelul lor de viaţă era de departe mult mai ridicat decât al confraţilor din întreprinderile de stat. Aşa încât, în lupta contra capitalismului, trebuiau desfiinţaţi. Cum? Hoţeşte, mişeleşte. În răstimp de câteva luni, fără nici un motiv aparent, orice taximetrist particular era oprit în plină stradă şi i se ridica foaia de circulaţie a maşinii, pentru verificări. Aceste foi nu au mai fost niciodată returnate

posesorilor lor. Aşa au dispărut taxiurile particulare şi, în acelaşi timp, printr-o HCM, s-a înfiinţat GETAX-ul, bineînţeles, cu ajutorul Uniunii Sovietice, din care RPR tocmai importase 500 de maşini Moskvici. (Pobedele au apărut mai târziu).

— Mi-aţi descris strada, casa, vecinii. Dar ei, gazdele dumneavoastră, cum erau, cum arătau?

— Bătrânul inginer Ion Dinopol avea, cred, prin 1949, peste 85 de ani. Era o persoană impozantă, acum, peste ani, îmi pare că semăna puţin cu figura lui Cervantes din gravurile de epocă. Purta un barbişon şi era totdeauna foarte îngrijit. Avea o vorbă liniştită şi blândă. Uneori mă invita în biroul lui şi mă lăsa să mă uit în cărţi cu planşe colorate. Alteori, ne retrăgeam în salonul de lângă bibliotecă (odaia de pe colţ), unde, spre sfârşitul după-amiezii, se servea ceaiul. Văzut retrospectiv, întreg parterul casei, cu tapetele de pe pereţi închise la culoare, cu modele în relief, cu lămpile de plafon şi mobilierul stil *art nouveau*, totul dădea casei Dinopol un aspect foarte englezesc. La etaj, atmosfera era mai mult franţuzească. Aici, plafonierele erau nişte *lighene* din sticlă colorată de Gallé, ataşate de plafon cu ajutorul unor şnururi împletite, foarte groase, la capătul cărora atârnau nişte ciucuri la fel de groşi. Eram foarte mândru să beau ceaiul cu oamenii mari. Odată, după ce am amestecat zahărul din ceaşcă, am început să-mi beau ceaiul fără zgomot, căci asta ştiam deja, dar am lăsat linguriţa în ceaşcă. Cu vocea lui blajină, bătrânul Dinopol mi-a explicat că nu este frumos şi că, odată utilizată, linguriţa trebuie scoasă şi pusă pe farfurioară.

— Ce fel de inginer era?

— Fusese inginer de Mine şi lucrase foarte mult pentru guvernul francez. Era prieten cu Anghel Saligny, cu Traian Vuia şi cu marele geolog român Ludovic Mrazec, fondatorul Institutului Geologic, în 1906. Înainte de Primul Război Mondial, a făcut pentru guvernul francez nişte lucrări de prospecţiune în Algeria franceză. În recomandările pe care le făcea într-unul din aceste rapoarte, vorbea despre

posibilitatea existenţei unor importante zăcăminte de petrol şi gaze în zona sahariană, lucru care s-a adeverit câteva zeci de ani mai târziu, când inginerul Dinopol plecase de mult din această lume. Ştiu asta de la tatăl meu, care a văzut unul din aceste studii.

— Eraţi acolo, când s-a stins din viaţă?

— Într-o seară din anul 1950, sau poate ceva mai înainte, când mă întorceam de la joacă, deschizând uşa de la intrare, l-am zărit pe bătrânul Dinopol, într-un halat de baie, traversând holul mare de la intrare. Nu cred că el m-a observat, dar, când ajunsese cam pe la mijlocul holului, l-am văzut căzând ca fulgerat. În acea seară, sau a doua zi, a murit. Este ultima mea imagine cu el. Pe la sfârşitul anului, a venit un ordin să se evacueze întreg parterul casei, pentru a se instala o întreprindere de stat. În decurs de câteva zile, familia Dinopol a trebuit să se mute la etaj, unde noi locuiam deja, şi unde, între timp, ni se mai alăturase o chiriaşă, doamna Soitariu. În câteva zile, toată mobila familiei Dinopol a fost înghesuită la etaj, inclusiv în bucătărie, care nu a mai putut fi utilizată ca atare. Se gătea în baie, unde exista un fel de aragaz cu două ochiuri, cu butelie, instalat pe o masă de jocuri, superbă, cu intarsii, cu un fetru verde şi cu scrumiere încastrate. Vă daţi seama că a fost suficient să dea laptele în foc de două-trei ori, ca totul să fie distrus. Dar cel mai trist fapt a fost distrugerea bibliotecii. Dulapurile-bibliotecă au fost smulse din pereţi, iar cărţile şi rapoartele inginerului Ion Dinopol au fost aruncate claie peste grămadă în holul de la intrare, unde au zăcut câteva zile. Dintre sutele de hârtii, miile de cărţi şi corespondenţe aruncate de-a valma, tatăl meu a reuşit să salveze câte ceva, între care şi o scrisoare inedită a lui Traian Vuia către un oarecare inginer Dumitrescu, scrisoare care, nu ştiu de ce, ajunsese în posesia domnului Dinopol şi în care Vuia îi împărtăşeşte cunoscutului său temerile cum că marele inginer german Diesel n-ar fi murit în urma unui accident, ci ar fi fost asasinat (textual).

— Aveţi o asemenea scrisoare? Care e cuprinsul ei?

— Iată-l, parţial. Transcriu, respectând grafia lui Vuia. Vă repet că scrisoarea este inedită: *Nu am cunoscut personal pe Diesel. Am fost în relaţii strânse cu regretatul Aimé Witz, decanul Facultăţii de Ştiinţe de la Universitatea liberă din Lille, expertul lui Diesel în Franţa. Am cunoscut şi pe unul dintra (sic) cei mai vechi colaboratori ai lui Diesel la M.A.N. Diesel avuse şi concepţia unui motor de mare putere masică (sic), aşa cum l-au realizat Junkers şi alţii de la moartea tragică a lui Diesel încoaci. D. întreprinsese o călătorie în Anglia. Era însoţit de financiari danezi. Trecerea canalului a făcut-o noaptea şi Witz îmi zicea că unul dintre aceia care l-au însoţit l-a aruncat în mare, când se afla pe Deck, ca să ia aerul înainte de culcat. În anii 1910-1911.* Semnat: *Traian Vuia*. Tot de aici, am aflat că Diesel s-a născut în Franţa, unde a stat până la vârsta de doisprezece ani, când s-a reîntors cu părinţii lui în Germania. Această scrisoare în manuscris se află acum în arhiva tatălui meu, la Geneva.

— Straniu mesaj! Financiarii danezi? Şi tocmai acest mesaj a fost salvat dintre atâtea altele, nimicite...

— De precizat că scrisoarea lui Traian Vuia, aflată în posesia lui Ion Dinopol, era adresată, cum scrie pe plic, inginerului Nicolae Dumitrescu, care locuia în Bucureşti, pe Strada Energia. Numărul e indescifrabil. Era trimisă de Vuia din Garches, cartier rezidenţial din vestul Parisului (Hauts-de-Seine), unde Vuia locuia pe Rue de Toulon numărul 7, şi este datată 4 iulie 1943. Cum România era la acea dată în plin război cu aliaţii, scrisoarea poartă numerele cenzurii, iar în diagonala paginilor este trasată o bandă cu cerneală albastră transparentă, care denotă că scrisoarea a fost citită de cenzură. Trebuie să adaug că Ion Dinopol a fost şi un mare antreprenor. Era unul dintre principalii acţionari şi fondatori ai băncii *Vultur* şi acţionar la numeroase

societăţi, printre care „Mica Aur”, „Nitrogen”, „Societatea Zărneşti”, „Astra Română”, „Steaua Română” şi multe altele, pe care nu le mai ştiu.

— Probabil, ţineau toate de „Societatea Mica”. Nu era puţin lucru să fii cumnat cu Ion Gigurtu.

— Cupoanele acestor *acţiuni la purtător*, care în acei ani nu numai că nu mai serveau la nimic, dar erau şi materiale compromiţătoare pentru posesorii lor, zăceau uitate într-un dulap *fichet*, depozitat în ceea ce a fost odată bucătăria de la etaj. Trebuind să fie mutat într-un alt loc, uşa *fichet*-ului s-a deschis brusc şi astfel am văzut coliţele colorate ale acţiunilor, care semănau cu nişte bancnote mici, parcă făcute pentru jocurile de copii. Pe timpul acela, nu prea se găseau pungi pe la magazine şi, afară de cei care aveau şansa să posede vreo plasă împletită de mână, din sfoară de cânepă, toate produsele îţi erau livrate în cornete făcute din foi de ziar. Săptămâni în şir, am confecţionat superbe pungi din aceste coliţe de acţiuni care, datorită modelului, erau uşor de tăiat cu foarfeca, şi se lipeau foarte bine cu papul făcut din făină, mai ales dacă era lăsat câteva zile la dospit. Îmi aduc aminte că vindeam aceste pungi cu 25 de bani bucata, adică exact preţul unui bilet de tramvai de clasa a doua, pe orice distanţă.

— Dar cu doamna Dinopol ce s-a întâmplat?

— Nu voi uita niciodată arestarea în plină noapte a doamnei Aretina Dinopol, vă daţi seama ce situaţie dramatică, o femeie de aproape 80 de ani, arestată pentru simplul motiv că era sora fostului prim-ministru, inginerul Ion Gigurtu, om de rară cultură şi probitate profesională (cum scrie şi Petre Pandrea în memoriile sale). Şi, gândiţi-vă, aşa erau trataţi nepoţii direcţi ai lui Nicolae Bălcescu.

— Eraţi acolo când a fost arestată?

— Eram acolo în casă, s-a întâmplat prin 1950 sau 1951.

— După ce murise inginerul Ion Dinopol?

— Da. Este unul dintre primele traumatisme pe care le-am suferit în regimul comunist şi de care îmi

amintesc foarte bine. Pe la două noaptea, s-au auzit nişte bubuituri în uşă, au intrat nişte indivizi cu nişte pălării pe cap, ei, de fapt, imitau ceea ce făcuseră înainte legionarii, arestările legionare, şi se comportau ca atare. Unul, foarte negru la faţă, poate ţigan, şi am observat asta deşi nu aveam decât şapte-opt ani, a intrat la noi în cameră s-o caute pe *bătrâna Dinopol,* aşa zicea, de parcă ar fi fost o infractoare. În casă erau acum mulţi locatari şi ei nu ştiau exact unde se găseşte doamna Dinopol. Asta se întâmpla după ce se înghesuise toată lumea la etaj, şi în camera Dinopolilor stăteau Aretina, care avea peste optzeci de ani, fiica ei, Marie Jeanne, care avea spre şaizeci, şi Alexe, care avea cincisprezece ani. Camera lor, ca toată casa, de altfel, era împărţită prin dulapuri, prin şifoniere, prin covoare atârnate, ca în *Marile Speranţe.* Culmea: la noi în cameră se refugiase o vară primară – e mai complicat să vă explic, cu legăturile familiilor noastre înrudite, Zenide, Ştirbulescu, Trestianu – era o verişoară şi, în acelaşi timp, o mătuşă de-a mamei mele, Marie-Angele Ştirbulescu, care fugise de la ea de acasă în noaptea când s-a făcut naţionalizarea pământurilor, a moşiilor, şi stătea de vreun an ascunsă în casa noastră din Maria Rosetti. Când am auzit aceste bubuituri, am crezut că pe ea o caută. Eu dormeam pe o canapea imensă şi ea s-a băgat repede sub această canapea, şi, când a intrat individul acela, eu o ştiam pe ea ascunsă acolo, sub patul meu. Trebuie să vă spun că insul nu avea numai pălărie pe cap, ci şi un pistol în mână. A venit lângă patul meu, eu ştiam că nu trebuie să vorbesc, stăteam chircit sub pătură şi mă uitam de acolo la el, el a văzut că e un copil în pat şi a trecut mai departe. A doua zi, am aflat că o luaseră pe doamna Dinopol, pe Aretina, o femeie extraordinar de blândă, de cultivată şi de interesantă. O ţin minte îmbrăcată într-un capot maro, care fusese foarte frumos cândva, acum era ros şi lustruit pe piept, dar îl purta cu multă eleganţă. Au luat-o şi au plecat. Aşa am aflat ce înseamnă *a fost duba noaptea la familia cutare*. Istoria cu duba

îmi încreţeşte şi acum carnea pe mine, mai ales că mi-a fost atât de greu, fiind copil, să înţeleg că blânda, drăguţa doamnă Dinopol poate să facă obiectul unei arestări. Din ce ştiam eu, trebuia să fii un criminal, ca să fii arestat, dar nu o biată doamnă în vârstă de optzeci de ani. După câţiva ani de puşcărie petrecuţi la teribila închisoare de la Mislea, a murit, în 1961, la câteva luni după eliberare, într-o neagră mizerie. Frumoasa ei casă din Strada Maria Rosetti, numărul 2 fusese naţionalizată între timp. A existat o voinţă şi o tenacitate cumplită şi sistematică de a distruge elita acestei ţări. Ce pericol reprezenta o doamnă Dinopol pentru regimul popular democrat instalat la 6 martie 1945? Nu, a fost dorinţa de distrugere, de umilire, de batjocorire a valorilor. I-au chinuit, i-au călcat în picioare.

— Doreaţi să povestiţi şi despre fiul Aretinei Dinopol...

— Da, Alexandru, Bebe Dinopol era, cel puţin aşa cred eu, cel mai elegant personaj al Bucureştilor acelor ani, un om de o imensă distincţie, care umbla cu pălărie tare, totdeauna cu cămaşă albă, în pantaloni reiaţi în plină zi, totdeauna cu umbrela la el, nu se despărţea niciodată de umbrelă. Parcă îl văd trecând pe bulevard. Vă daţi seama, în lumea aceea de salopete şi de mizerie, era într-adevăr o apariţie, era englezul anilor '50 din Bucureşti. Într-adevăr, el se îmbrăcase la Londra, dar şi la Viena, la Knitze, aşa se numea o casă de mode celebră, care avea şi păstra toate măsurile clienţilor. Când prietenul lui Bebe Dinopol, Nicki Chrissoveloni – cei cu banca, a plecat în străinătate, la Londra, a găsit la casa la care el se îmbrăca toate măsurile lui Bebe Dinopol, de pantaloni, de cămăşi, tot.

— Din ce generaţie era, câţi ani avea când îl vedeaţi înveşmântat astfel pe bulevard?

— Cred că avea vreo şaizeci de ani când l-am cunoscut.

— Cu ce se ocupa după 23 august, şi ce făcuse înainte?

— Sincer să fiu, nu ştiu. Mi-ar fi greu să spun că era băiatul lui *papa*, deşi nu ar fi de mirare, dar nu ştiu exact cu ce se ocupa. Cât despre sora lui, Marie Jeanne, ea a trăit până pe la mijlocul anilor ’60. Mă duceam din când în când s-o văd, era o femeie dăruită cu aceeaşi blândeţe pe care o avusese şi mama ei.

— Ea a rămas acolo, în casă?

— Ea rămăsese în casă, dar Alexe plecase, devenise inginer minier, şi tocmai faptul că se rupsese de lumea lui l-a ajutat să facă o carieră. Ajunsese, cred, directorul întreprinderii unde lucra, a venit în Bucureşti şi, pe la începutul anilor ’60, şi-a făcut un apartament pe undeva, pe Dumbrava Roşie. Eu nu l-am mai văzut de aproape cincizeci de ani. Am fost odată aici, la Bucureşti, la lansarea cărţii unui prieten de-al meu, Ştefan Racovitză, care trăieşte în Geneva, şi printre multa lume care venise acolo, Ştefan mă întreabă: *L-ai văzut pe Alexe?* Mi-a părut atât de rău că nu ne-am recunoscut! A doua zi plecam şi nu l-am mai revăzut. Dar mi-aduc aminte de această generaţie, născută prin anii ’36-’37, din care fac parte Ştefan Racovitză, Ion Filitti, băiatul lui Manole Filitti, Mihai Serdaru şi alţii, care îmi amintesc de primele arestări de tineri, cum a fost cu Mihai Serdaru, care a avut parte de unul dintre primele procese înscenate, pe când era aproape un copil, şi acuma locuieşte la Paris. Au urmat procesele altor copii, care au înfundat închisorile comuniste, procesul lui Gojan, lotul lui Marin Tarangul, Alexandru Măticescu, o serie de alţi tineri. Dar vedeţi, am ajuns din nou departe de răscruce. Revenind, dacă o luai la stânga pe Strada Caragiale, ajungeai la Strada Masaryk, încă nu i se spusese Iulius Fucik şi ştiţi că se numise Sălciilor...

— Sigur, din cauza Bucureştioarei.

— Bucureştioara curgea pe unde este strada fostă Sahia, azi Calderon... Despre Bucureştioara îmi vorbea profesorul meu, Gheorghe Murgeanu, marele geolog, membru al Academiei Române şi împătimit iubitor al Bucureştilor. Dacă vă uitaţi cu atenţie,

strada vine puţin în jos. Dar nu despre Bucureştioara vroiam să vă vorbesc, ci despre alţi oameni eleganţi ai Bucureştiului. În afară de Bebe Dinopol, mai era un domn, se vedea de departe, un boier, care totdeauna, primăvara, purta pălărie de panama şi costum alb de cânepă. Şi mereu cu bastonul.

— Această eleganţă afişată cred că era un fel de protest, un mod de rezistenţă. Nu era uşor să atragi pe strada cenuşie privirile tuturor.

— Exact, nu era uşor. Ei, acest domn era domnul Fotino, o familie veche de boieri. Ştiţi unde stăteau? Vizavi, puţin oblic, faţă de casa mareşalului Prezan. Puţin înainte de Intrarea Caragiale. O casă veche, cu curte foarte mare.

— Ştiu casa, mai e acolo! Vă cunoşteaţi cu această familie?

— Mama îi cunoştea, la nivelul generaţiei ei. Domnul Fotino era chiar mai în vârstă decât bunicul meu, Nicolae Zenide. Avea pe atunci cam şaptezeci de ani, dar era foarte activ, cu pas viu. Mă impresiona estetic, dacă vreţi, apariţia lui. Ce mă mai impresiona era că, în curte, într-un scaun rulant, era băiatul acestui domn Fotino, un om de o inteligenţă sclipitoare, spunea mama, extraordinar de cultivat. Era de o vârstă cu părinţii mei, cu puţin peste treizeci de ani pe atunci, în anii ’50. Mama e născută în 1929, tata în 1919. Ei se duceau şi îşi beau câteodată ceaiul după-masă în această pitorească grădină, cu o casă vagon, dar boierească, aşa cum se făceau la sfârşitul secolului XIX. Nu era dintre hotelurile particulare care începuseră a se face, de exemplu, după parcelarea Parcului Ioanid. Vă recomand cu căldură cartea. Este absolut superbă.

— Într-adevăr, o am, e frumoasă, pe măsura caselor despre care e vorba!

— Băiatul, tânărul domn Fotino, avusese un accident pe munte. Fusese alpinist. A căzut în prăpastie lângă Cernăuţi, unde cred că aveau o moşie. Şi din fotoliul acela rulant şi-a dat cu mult succes examenele la Facultatea de Drept, ceea ce pe

atunci era ceva cu totul extraordinar. Asta era, dacă o luam la stânga pe Caragiale.

— Şi revenind în răscruce?

— În faţa Casei Dinopol, peste drum, se înalţă, pe Maria Rosetti, colţ cu Caragiale, un bloc care a fost recent renovat.

— Zugrăvit în galben, şi cu bulina roşie, avertizoare, pusă deasupra intrării.

— Era cunoscut în cartier ca Blocul Rarincescu. Constantin George Rarincescu era profesor universitar de drept. Mai stătea acolo şi Dinu Manoil, şi din blocul ăsta s-a mutat în blocul de peste drum, la numărul 8, unde locuia marele urolog Gheorghe Olănescu.

— Acolo stătea şi familia Filaret Barbu. Iar în blocul Rarincescu, a locuit regretata Sorana Coroamă-Stanca.

— Exact, regizoarea Sorana Coroamă, născută Plăcinţeanu, fata doctorului Plăcinţeanu şi a compozitoarei Mansi Barberis. Primul ei soţ a fost băiatul generalului Coroamă, comandantul Armatei I-a de gardă. Vedeţi cum se leagă lucrurile – generalul Coroamă fiind comandantul celor doi *grandes oncles* ai mei, generalul Alexandru Orăşanu şi fratele lui, colonelul Dumitru Orăşanu. Generalul Coroamă era comandantul Armatei I-a de gardă, iar Alexandru Orăşanu era comandatul Diviziei I-a de gardă, adjutant al Regelui Carol al II-lea şi comandatul Regimentului de gardă „Regina Maria”. Alexandru Orăşanu a mai fost şi comandantul Corpului Vânători de Munte şi a modernizat această armă de *Chasseurs alpins*. A fost coleg cu Regele Carol al II-lea şi de aceea a fost printre apropiaţii lui, nu numai ca aghiotant. Cred, însă, că istoria militarilor din familia Orăşanu formează un alt capitol.

— Poate vom reveni cândva asupra lor, acum însă e vorba de firele invizibile, care îl legau pe micul Theodor Orăşanu din Casa Dinopol, de familia Coroamă din blocul de peste drum.

— Exact! De asemenea fire e vorba.

— Şi e păcat să pierzi asemenea fire din ţesătură...

— Sorana Coroamă, născută Plăcinţeanu, avea un frate. Acest frate, şi el medic, ca tatăl lui, vroia să fugă în străinătate, dar, după câte ştiu eu din istoriile care circulau pe atunci, la un moment dat, nu ştiu prin ce împrejurare, a cunoscut-o pe Lica Gheorghiu, fata lui Gheorghiu-Dej, care a fost foarte îndrăgostită de el. Legenda auzită de mine din familie este că acest doctor Plăcinţeanu, Ginel i se spunea, a fost omorât de organele de miliţie, din ordinul lui Gheorghiu Dej, tocmai din aceste motive. Unul dintre prietenii din copilărie scumpi mie a fost băiatul Soranei Coroamă, care este Radu Coroamă. Nici cu el nu m-am mai văzut de cincizeci de ani! Ştiţi cum comunicam? Ei stăteau la etajul trei şi de acolo întinsesem peste Strada Maria Rosetti o sfoară până la fereastra mea din Casa Dinopol. Era ca un mic funicular şi, cum eram foarte buni prieteni, ne trimiteam tot timpul scrisorele, bileţele: *Ce facem după masă*? *Ce-ai făcut la şcoală*?

— Existau deci şi fire materiale care vă legau de blocul de peste drum.

— Exact. Mai târziu, Sorana Coroamă s-a căsătorit cu actorul şi poetul clujean Dominic Stanca şi, de aceea, se numeşte Coroamă-Stanca.

— Familia Rarincescu mai locuia pe atunci în bloc?

— Nu ştiu, despre asta nu am auzit sau nu îmi amintesc. Probabil că au fost evacuaţi şi ei. Lângă acest bloc, vine o casă care pe timpuri avea cerdac, mică, ascunsă într-o curte foarte umbrită de copaci, unde este acum restaurantul *Cena*. E complet transformată faţă de ce îmi amintesc.

— Pe o hartă din 1911, am găsit numele proprietarului de atunci, şi al acestui loc şi al celui pe care s-a construit blocul Rarincescu. E trecut aici un Maior Macri. Iar pe colţul de vizavi se află numele Inginerului Dinopol.

— Îmi place să vorbesc despre casele vechi din Maria Rosetti. În porţiunea asta mică, dintre

Caragiale şi Schitul Darvari-Sfântul Spiridon, cea unde e restaurantul, era o casă ţărănească, ţărănească, adică nu o casă de Bucureşti, de sfârşit de secol XIX, nu. Semăna cu bojdeuca lui Creangă. Apoi vine casa unde a stat Caragiale, la 1900. În casa asta, în copilăria mea, locuia un băieţel numit Dorinel, şi îmi plăcea să mă joc cu el, şi cu toţi copiii din jur, erau mulţi copii din fel de fel de familii simple şi cumsecade, unele chiar de ţigani, şi ne jucam cu toţii. Îmi plăceau copiii de pe strada aceea, unul dintre ei este Ţânţăreanu, marele Cristian Ţânţăreanu, care locuia pe Sfântul Spiridon. Pe Dorinel îl necăjeam noi: *Măi, pe tine cum te-a făcut maică-ta?* Şi el răspundea: *Pe mine m-a făcut mama în eprubetă*! Un născut din eprubetă *avant la lettre*! După casa lui Dorinel, într-o curte mare, urma cea mai frumoasă casă cu cerdac pe care am văzut-o în Bucureşti, o casă care trebuie să fi fost de pe la începutul secolului al XVIII-lea şi care cred că era proprietatea Bisericii Icoanei. Ctitorii bisericii erau din familia Băbeanu. Biserica Icoanei se întindea mult pe terenurile din jur şi avea multe case în proprietate.

— Arghezi o ştia ca mânăstire. În hărţile vechi se vede că era înconjurată de cimitir, de mult teren neconstruit şi de case care erau proprietatea bisericii. În planul din 1911 se vede cimitirul, pe locul unde este acum Căminul de bătrâni, iar casele însemnate ca proprietate a bisericii se întind din Sfântul Spiridon până în Strada Icoanei.

— Cred că cimitirul a fost cândva şi mai întins. Pe toată porţiunea asta, de la Strada Caragiale la Strada Darvari, pe Strada Maria Rosetti, fostă Sfântul Spiridon, de câte ori s-au făcut săpături când eram copil, în faţa casei cu cerdac, în locul căreia este astăzi blocul cu magazinul *OK*, sau în faţa Casei Săveanu, sau în faţa blocului căruia noi îi spuneam Olănescu, de la numărul 8, săpătorii scoteau afară tigve. Fiindcă, până prin anii 1860 şi nu ştiu cât, cimitirele erau în jurul bisericilor. Pe urmă, s-au înfiinţat cimitirele publice de la marginea

oraşului, dar, înainte de asta, înmormântările se făceau în curtea bisericii din mahala. Mă întreb dacă se înregistra asta undeva. Morţii, mormintele, datele înmormântărilor. Dar cum unul dintre păcatele administraţiei bisericii ortodoxe este lipsa arhivelor... Pentru că, de exemplu, pentru familia bunicii mele dinspre tată, Spreitzer, de origine austriacă, eu am primele menţiuni din 1740, la Oraviţa, în timp ce aici, în Bucureşti, nici o biserică nu are o arhivă care să surprindă, de exemplu, momentul când cimitirele din jurul bisericilor s-au închis sau să înregistreze numele celor înmormântaţi acolo, de-a lungul timpului. M-am dus să mă rog la Biserica Dichiu Tirchileşti.

— Tot pe Strada Icoanei, dar mai sus, după Romană.

— Întocmai. Acolo a fost înmormântată stră-străbunica mea, mama străbunicului meu, Gheorghe Orăşanu, Maria, născută Kuntzer, de origine austriacă. Cu cine să vorbesc acolo? Pe cine să întreb? Ce ştia preotul, venit de cine ştie de pe unde, despre mormintele vechi, dacă nu are nici o însemnare, nici un document? În schimb, în curtea bisericii, este mormântul mare al unui paroh. Ideea asta, de a veni tu peste altul, fără să-ţi pese de ce a fost înainte, chiar distrugând ce a fost înainte, e foarte răspândită. În curtea bisericii Dichiu, în inima Bucureştilor, nu mai există nici un mormânt, nici o cruce a ctitorilor, a donatorilor care au fost poate înmormântaţi aici în secolul XVIII sau al XIX-lea, dar avem, în schimb, ditamai mormântul unui preot paroh care a slujit prin 1970. Cinstire lui, dar crucea lui a fost ridicată peste mormântul altora... Să revenim însă la cea mai frumoasă casă cu cerdac pe care am apucat-o în Bucureşti.

— Mi-o amintesc ca prin vis, a fost dărâmată pe la sfârşitul anilor ’60 şi s-a construit în locul ei ceea ce se numea pe atunci un *bloc nou*. Nu se înţelegea prin asta numai clădirea nouă, ci stilul, un fel de realism socialist al arhitecturii.

— Aici era în copilăria mea un spaţiu imens, o grădină, iar în mijloc se înălţa casa asta frumoasă de ţară, cu cerdac, despărţită cu un gărduleţ de curtea bisericii. Se putea trece uşor din Maria Rosetti în Strada Icoanei, sărind peste gardul ăsta. În curtea bisericii, mă impresiona mormântul generalului Odobescu, cu coiful lui măreţ. Şi, la fel ca pe harta din 1911, mai erau multe case de jur împrejur, în curtea bisericii, unele cu câte o curticică a lor, separată, unde stătea preotul paroh, dar şi diverşi locatari. În casa asta cu cerdac locuia omul *fac totum* al cartierului, care era instalator, un mare pasionat de mecanică, garajistul, omul de mare nevoie al întregului cartier, domnul Popescu. Avea o mulţime de copii. Era Gigi, de o vârstă cu mine, prietenul meu, mai erau Nelu, Mihai şi încă unul, mai mic, care, după cum auzeam de la fraţii lui mai mari, nu a fost dorit prin anii aceia, '50. Venise ca o surpriză! Avea el, mecanicul, şi darul beţiei, dar, înainte de toate, domnul Popescu fusese la viaţa lui mare alergător de motociclete. Fiind garajist, bricola mereu, se pricepea la multe, el mi-a reparat toate bicicletele, în copilărie.

— Stătea cu chirie la casa bisericii?

— Întocmai. Avea undeva, în nişte acareturi, şi un atelier, acolo lucra. Sigur, era o casă mare, dar veche, lipsită de confort. Closetul era în curte şi, ca la ţară, îl tot mutau. La un moment dat, ajunsese chiar lângă gard. Aici, în centrul Bucureştiului. Am ajutat şi eu la săparea altuia, undeva, mai departe, în curte. Atunci, am dat şi noi peste hârci în pământ, sigur că şi aici fusese cimitir. Şi eu cu ochii mei am văzut cum casa asta, încet-încet, se dărâma. Mai cădea câte un stâlp, la cerdacul de lemn, mai cădea tencuiala sau câte o cărămidă din zid. Şi dărâmându-se această casă, domnul Popescu şi-a construit o casă nouă, din fostul lui atelier, situat în stânga curţii. Am asistat la construcţia ei. Era, de fapt, o improvizaţie, Şi vedeam fără să vreau cum, pe Gigi, cel mai mare dintre copii, băiatul de vârsta mea, prietenul meu, cu care eram mereu împreună,

părinţii lui îl puneau tot timpul la muncă. Toată viaţa lui a muncit de s-a spetit. S-a făcut, până la urmă, croitor. Gigi Popescu.

— Locul casei dărâmate a rămas multă vreme gol?

— Da, casa nouă era mai într-o parte, unde fusese atelierul. Şi din atelierul ăsta, cum s-a priceput, cu scânduri, cu chirpici, el a făcut o casă mică, unde copiii dormeau claie peste grămadă, câte trei într-un pat, duceau o viaţă foarte grea. Dacă noi am merge acum în curtea bisericii, intrând prin Strada Icoanei, cred că am mai vedea ceva din dărâmăturile acestei case, cea făcută în locul atelierului. Băieţii familiei Popescu s-au risipit, Gigi, croitorul, a murit acum câţiva ani, Nelu e pe undeva, prin America, împreună cu fratele cel mic, iar Mihai, mijlociul, prieten din copilărie cu Cristi Ţânţăreanu de pe Strada Sfântul Spiridon, am înţeles că este şi astăzi împreună cu prietenul lui, Cristi, şi că amândoi şi-au făcut palate la Corbeanca. Eu alergam după Cristi pe stradă, pentru că striga după mine: *Ţinţi, nebunu', trage cu tunu'*! Reuşea să ajungă în curtea lui, unde apărea de îndată bunică-sa, care îl iubea foarte mult. Şi, astfel, scăpa nepedepsit! Dacă am să am timp, o să-i caut odată la Corbeanca.

— Gigi a stat până la capăt în casa din Maria Rosetti?

— Cred că da. În faţă, pe locul casei vechi, s-a făcut, după o vreme, prima spălătorie de maşini din Bucureşti, într-o vreme când nu prea erau maşini. După care, fiind acum terenul statului, nu al bisericii, s-a construit blocul acesta insipid.

— Urmează o căsuţă-vagon şi încă două blocuri, până la Schitul Darvari.

— Eu m-aş întoarce pe Strada Caragiale, mergând spre Grădina Icoanei. După Blocul Rarincescu venea o casă...

— Unde este tot un restaurant, aceea?

— Da, Restaurantul Berbecuţ. Casa asta e situată înainte de proprietatea regelui, care a fost mai întâi

casa unui general, nu ştiu cum a ajuns în posesia regelui, poate că a fost o donaţie, ca Săvârşinul.

— Am văzut pe harta din 1911, de care vă vorbeam, scris pe locul acesta numele Padeanu. Strada se numea, încă, Rotarilor, dar această casă avea acelaşi număr ca şi astăzi, 32.

— Eu vreau să vorbesc de casele de dinaintea acesteia. Din stradă nu-ţi dai seama, sunt două case gemene, spate în spate. Crezi că e vorba de o singură casă, dar sunt două, în oglindă. Am fost adesea aici, în prima dintre ele; eram prieten cu băiatul familiei, Bobiţă, uneori am şi dormit la el. Era casa unui domn mai în vârstă decât părinţii mei, căsătorit cu o doamnă foarte plăcută, dar doamna aceea avea ceva foarte special: ea nu şi-a tăiat niciodată părul. Avea un păr de vreun metru optzeci lungime, îi ajungea sub călcâie! Era brunetă.

— Umbla cu el aşa, desfăcut, ca o trenă?

— Umbla cu el şi desfăcut, dar, de obicei, avea în cap un fel de turban din codiţe.

— Cum se numeau?

— Familia Ruscior. El era de profesie avocat, studiase în Germania. Acum trăiau într-o singură cameră, camera de la stradă, unde astăzi este salon de restaurant, şi am fost chiar acum câteva zile acolo şi, stând la masă chiar în camera care fusese a lor, m-au năpădit amintirile. În camera asta, am dormit şi eu, mai fugeam de acasă, când eram copil! Dormeau toţi acolo şi mă mai primeau şi pe mine. Domnul avocat era bătrân, bolnav şi surd. Surd devenise în timpul războiului, din cauza unei explozii. Avocat surd! Nu mai putea să-şi exercite profesiunea. Avea o viaţă foarte dură, acest domn, foarte blând de altfel, lucra la strung, în ture de noapte, era foarte greu. Pe urmă, Bobiţă şi cu mine ne-am depărtat. Nu ştiu ce s-a mai întâmplat cu el. Tot pe Caragiale, dar dincolo, la colţul cu Masaryk, era magazinul de coloniale ştiut de tot cartierul, *La Glodeanu*. Mama mă trimitea acolo la cumpărături.

— Nu aţi auzit niciodată spunându-se *La Invalidu,* în loc de *La Glodeanu*?

— Niciodată. Şi, la un moment dat, nu ştiu de ce, Glodeanu s-a mutat din această casă veche la celălalt colţ, pe care îl face Strada Calderon cu Masaryk, pe aceeaşi parte cu casele Uniunii Compozitorilor. Nu ştiu ale cui au fost aceste două superbe case, ar trebui văzut.

— Case cu balcoane peste porticul boltit al intrărilor, după aspect le ştiu, dar atât.

— Exact, sunt absolut superbe. Iar cu Glodeanu, la noul colţ, am o imagine aparte. Sigur, e şi imaginea bunătăţilor pe care le găseai la el, miere, cârnaţi, toate bunătăţile pământului, puse pe foi de castan. Dar Glodeanu avea trei fete. Cele două case de colţ unde şi-a ţinut magazinele au ca element comun treptele de la intrarea tăiată exact pe colţ. Pe aceste trepte, şi în prima casă, şi în cealaltă, stăteau uneori fetele Glodeanu. Parcă le văd şi acuma. Fete de măritat. Negustorul parcă le scosese să le arate. Erau foarte frumoase, aşa ţin eu minte, deşi eram copil. Ce mă doare acum este că cei nou veniţi, care au ocupat, într-un fel sau altul, casele vechi, nu vor să ştie nimic din trecutul lor. Uneori am senzaţia că suntem un popor migrator, că vorbim aceeaşi limbă, dar nu ne interesează trecutul comun. N-au construit ei, dar măcar să-şi dorească să ştie cine a construit! Am intrat într-o zi acolo unde a fost magazinul lui Glodeanu. E un anticar acum, am intrat acolo, m-am uitat, aveau şi unele lucruri frumoase şi, la un moment dat, o întreb pe doamna, care era *suposée* să se ocupe de lucruri de artă, frumoase şi vechi: *Doamnă, vă interesează să ştiţi ce a fost aici înainte*? Şi ea, sec: *Nu mă interesează, domnu'*! Cred că nici dacă mă înjura cineva nu m-aş fi întristat atât de tare.

— Se temea că vreţi să revendicaţi spaţiul! E o temere curentă, astăzi, la români!

— Poate, probabil.

— Mai vreţi să vă opriţi pe Strada Caragiale?

— Da, la casa mareşalului Prezan, unde eu am intrat, când eram copil. Pentru că mama şi surorile ei erau prietene cu fata lor, care nu era, de fapt, fata

mareşalului Prezan, era înfiată. Aici e o altă istorie, nu era fata lui, era a nevestei mareşalului.

— Fata se numea Olga. Doamna Manuela Burnea ştia că era nepoata de frate a doamnei general Olga Prezan.

— Parcă Olga, îmi amintesc acum, când îmi spuneţi. Am notat undeva. Eu mai vorbeam cu sora mamei mele, care a murit la nouăzeci şi doi de ani, cu Rodica Ciogolea, şi o mai întrebam, multe din notele mele sunt după amintirile ei. Fiica mareşalului se numea ca mama ei, Olga. Căsătorită Dimitriu. Şi cred că mama mea şi surorile ei erau colege de clasă la pension, la Notre Dame de Sion, cu fata Olgăi Dimitriu, deci nepoata mareşalului. Cum bunicii mei Zenide nu aveau casă în Bucureşti, aveau conacul lor, la Mătăsaru, la moşia Teţcoi, la 50 de kilometri de Bucureşti, sâmbăta seara şi duminica, atunci când elevele mai plecau acasă, mama şi surorile ei rămâneau la internat, la pension, şi mareşalul Prezan trimitea trăsura sau maşina după fata lor şi le aducea de multe ori şi pe fetele Zenide aici, la ei, să-şi petreacă duminica. Şi ce-mi aduc aminte, din ce îmi povestea mama, e că pe şoferul mareşalului Prezan îl chema Vrăbiuţă. Sau aşa i se spunea. Era înalt şi slab. Când am fost dus şi eu în vizită acolo, în spatele casei era o grădină superbă. Acum, pe locul acela s-a construit un spital, e o clinică. Îmi amintesc că aveau nişte alei pavate cu ardezie. Iar în grădină, undeva în fund, fusese făcut un mic castel pentru copiii familiei, aşa, ca în Disneyland. Din casă, îmi aduc aminte de un singur lucru, de un hol, undeva, nu la intrare, ci, după ce treceai printr-o cameră care avea ferestrele spre Strada Caragiale, apoi ajungeai în acel hol. De aici, pornea spre etaj o imensă scară de stejar, foarte frumoasă, iar sub această scară era *colţul turcesc*. Mai era obiceiul în casele astea boiereşti bucureştene – de exemplu, şi la bunicul meu, Orăşanu – să se păstreze un colţ turcesc. Şi îmi aduc aminte de acest colţ turcesc de sub scară, unde erau nişte sofale şi nişte măsuţe foarte joase, încrustate cu

sidefuri. Astăzi, intarsiile astea mi-ar părea de prost gust. Pe atunci, mă atrăgeau. Şi aveau în jur nişte perne mari, nişte pufuri. E ultima imagine pe care o am eu din interiorul acestei case, a mareşalului Prezan. Şi ne întoarcem spre Maria Rosetti. Pe colţul dinspre noi, acolo unde acum e restaurantul *Argentina*, locuia, într-o casă veche superbă, nu ştiu a cui fusese, o ţigancă cu treisprezece copii.

— Tot doamna Manuela Burnea mi-a spus că era o casă Schina. Un timp, a fost bibliotecă de cartier, aveau chiar o sală consacrată cărţilor despre Bucureşti.

— Alături de această clădire, într-un bloc de pe Masaryk, au stat fraţii Petru şi Pavel Popescu. Petru e scriitorul – *Dulce ca mierea e glonţul patriei*, iar Pavel a murit în adolescenţă.

— Domnule Orăşanu, pe când aţi locuit în Casa Dinopol, copil de nouă-zece ani, în casa de peste drum, casa lui Caragiale, locuia, între chiriaşi mulţi, şi familia Fianu, părinţii, cu două fiice. Nu v-aţi cunoscut. Dar Nichi Fianu, colega dumneavoastră de poveste la răspântii, îşi amintea cum, prin anii ’48-’49, apăreau, din când în când, în balconul Casei Dinopol, o tânără doamnă foarte frumoasă şi un băiat de vreo nouă ani. Veneau să-l vadă pe domnul Dinopol, căruia îi plăcea să adaste în balconul bibliotecii sale. Doamna Fianu se întreba, când şi-a spus poveştile ei, cine vor fi fost mama şi fiul. Nu cumva băiatul acela eraţi chiar dumneavoastră, însoţindu-vă mama?

— Dacă e vorba de anii aceia, se prea poate. Nu cred că era vorba de doamna Marie Jeanne Heinrich, fiica inginerului Dinopol, cu băiatul ei, Alexe, pentru că nu corespund vârstele lor. Ea avea pe atunci vreo 60, el avea vreo 14 ani. Cred că aveţi dreptate, doamna cea frumoasă din balcon era mama mea, a fost frumoasă domnişoara Zenide, iar băiatul, sigur, eram eu...

Cu Dorana Coşoveanu, la Răspântia de la Precupeţii Noi

Deşi foarte centrală, această întâlnire de străzi, petrecută în umbra arterelor mari apropiate: Strada Romană (Mihai Eminescu), Strada Polonă şi Calea Dorobanţi, rămâne aproape necunoscută celor mai mulţi bucureşteni. Din Dorobanţi, cum mergi spre Herăstrău, imediat după răspântia dublă, cu Bulevardul Dacia şi cu Strada Mihai Eminescu, prima la dreapta se face Strada General Ernest Broşteanu, fostă Precupeţii Noi. Din Strada Broşteanu, cum mergi spre Polonă, se deschide la stânga Strada Vodă Caragea şi, exact în acel colţ, pe dreapta, ascunse într-o curte mare, plină de copaci, se află elementele definitorii ale unei răscruci clasice bucureştene: mai întâi, biserica şi, în umbra ei, azi desfiinţată, dar prezentă, ca edificiu, şcoala.

În *Istoria Bucureştilor*, G.I. Ionnescu-Gion nu aminteşte de Biserica Precupeţii Noi, deşi o enumeră printre mahalale şi pe aceea după biserică denumită – mahala trecută, cu patruzeci şi două de case, în *Catagrafia politiei Bucureştilor ce s-a făcut la 1798*, printre cele din Plasa Mogoşoaiei. Pe hărţile lui Ernst şi Purcel, Biserica Precupeţii Noi apare înconjurată de petele verzi ale grădinilor din zonă, pe legendă e trecută ca *Prekupetsy*, iar Grigore D. Florescu precizează: *Biserica din strada cu acelaşi nume. A fost ridicată în lemn de către Constantin Milinescu, precupeţ la 1713, însă nu pe locul actualului edificiu, ci acolo unde o cruce indică locul vechiului Pristol. La 1814, Bârcă măcelarul împreună cu alţi enoriaşi, oameni de bine, o dărâmă, clădind alături biserica ce se află astăzi în fiinţă.* Finalul însemnării ar putea explica de ce, la 1899, Ionnescu-Gion o omite de pe lista sa: *Cu toate că mărită în anii 1865 şi 1877, la 1878, biserica era în stare de complectă ruină, renovându-*

se de atunci şi dându-i-se înfăţişarea de astăzi. La 1832, în *Catastiful Patentarilor de neguţători şi meseriaşi,* apar mulţi enoriaşi ai acestei biserici negustoreşti. Necolaie Trandafir, Dumitru Vizitiu, Pârvul Vasile, Vasile Căpitanu, Enache Căpitanu şi Canache Preda, *ot tam*, sunt înscrişi pe lista cu *Cârciumarii cu Rachieri, Cofetarii şi Bucătari.* Necolaie Banul figurează la *Precupeţi cu vărari şi pastramagii,* Matache Gheorghe şi Ianache Dinul apar la *Cizmari şi Pantofari*, Anghelache Dumitru este trecut la categoria *Făinarii,* iar la *Dulgherii, Zidarii, Tâmplarii, Pietrarii, Olangiii şi Cărămidarii* găsim alţi câţiva mahalagii din Precupeţii Noi: Marin Stan Zâmbreanu, Dinu Barbul Dorobanţul, Nedelea Ştefan, Marin Buciumaşul sin Ene, Ştefan sin Ştefan, Ispas Stancul şi Gheorghe Ioniţă Cobzarul. Mahalaua Precupeţii Noi din Şoseaua Herăstrăului (numită, din 1878, Calea Dorobanţilor) se întindea până la Mahalaua Dichiului, în Uliţa Mandritului, Strada Polonă de astăzi. Se mai învecina cu Mahalaua Visarion, peste Şoseaua Herăstrăului, şi cu mahalaua Ceauş David, spre lacul Icoanei. Prin aceste locuri pline de curţi cu arbori mari şi grădini îşi aveau casele *patentarii*.

În planul realizat de baronul Boroczin în 1852, la Precupeţii Noi este o barieră a oraşului, iar pe dreapta şi pe stânga Străzii Polone nu se văd decât grădini şi maidane. Abia în veacul următor încep să se restrângă grădinile. Noii locuitori ai cartierului, care apar în listele de alegători din 1913-1914, trebuie să fi avut curţi mai mici şi case mai apropiate. Ei sunt: Mihail Panaitescu, de pe Precupeţii Noi 3, *advocat*, vecin, la aceeaşi adresă, cu Sterescu C.A., pensionar, şi cu Mateescu Dumitru, industriaş. Cu atâţia locatari simandicoşi, trebuie să fi fost o casă mare sau mai multe corpuri de casă, în aceeaşi curte. La numărul 18 îl găsim pe Zamfirescu N., proprietar, şi tot aici stă farmacistul Capeleanu I. George. Constantinescu V. este proprietar, la numărul 19 al Precupeţilor Noi, iar inginerul Berindei C. , cu aceeaşi adresă, îi este,

probabil, chiriaş. Ionescu Stan, comerciant, e de găsit la numărul 16, iar Roată Emanoil, căpitan pensionar, stă la numărul 10. Despre Preotul Busuioc, se precizează că locuieşte în casele bisericii, în timp ce preotul Florescu Antipa este înregistrat la numărul 12, ceea ce înseamnă acelaşi lucru, pentru că adresa bisericii e Strada Precupeţii Noi 12.

După cutremurul din 1940, biserica a fost reparată sub îngrijirea unui enoriaş, inginerul Dan Capriel. Blocul de la intersecţia Dorobanţi cu Strada Romană, construit în 1935 de arhitectul C. Medilanski, se numeşte Blocul Capriel, iar ferestrele sale laterale dau, peste acoperişuri, spre Precupeţii Noi. Câţiva ani mai târziu, acelaşi inginer a finanţat şi refacerea picturii interioare. În 1968, Olga Greceanu a spălat şi a refăcut la rândul ei pictura.

Din *Atlasul-Ghid al lăcaşurilor de cult din Bucureşti*, aflăm că, după al Doilea Război Mondial, în Biserica Precupeţii Noi, se fac adeseori slujbe de pomenire de către refugiaţii din Basarabia, Bucovina de Nord şi Ţinutul Herţa. Să fie doar o întâmplare că strada bisericii – General Ernest Broşteanu – poartă numele celui aflat în fruntea trupelor româneşti care au trecut Prutul la 10 ianuarie 1918, răspunzând cererii Sfatului Ţării din 22 decembrie 1917 de a contribui la stăvilirea anarhiei bolşevice?

Pe Planul Bucureştilor ridicat de Institutul Geografic al Armatei, între anii 1895-1899, regăsim pentru prima oară biserica, având alături şi şcoala.

Povestea Şcolii de la Precupeţii-Noi începe prin anii 1870-1875, când în Bucureşti au fost construite treizeci şi cinci de localuri de şcoală, cele mai multe aflate şi astăzi în funcţiune. Pe frontoanele lor regăsim o emblemă: o carte deschisă. *Aşezându-le pe colori şi pe lângă biserici,* scrie George Costescu, *edilii bucureşteni din acea vreme făceau o întreită socoteală. Pe lângă potrivirea lor desimei populaţiei locurilor, ei dau profesorilor putinţa de-a ţine pruncii în datina strămoşească a cuvioşiei adunându-i la biserică cu prilejul sărbătorilor*

Domnului, iar în perioada alegerilor pentru Parlament şi Consiliul Comunal, localurile lor puteau servi şi ca localuri de vot.

Cândva, doamna Dorana Coşoveanu mi-a desenat, pe o filă pătrată de agendă, curtea Bisericii Precupeţii Noi, cu biserica, şcoala, casa parohială, casa directorului şcolii, rondurile de verdeaţă şi arborii. Locul mi s-a părut ca o cetate, o lume de ajuns ei înseşi. Pentru doamna Coşoveanu era mai mult decât atât, era o neuitată patrie mică, pierdută în chip tragic de copilul care a fost. De aici, din curtea de la răspântia Precupeţilor Noi a început povestea doamnei Dorana Coşoveanu:

— Se chema Şcoala de fete nr. 18 şi avea un partener, Şcoala de băieţi nr. 18, din curtea bisericii Visarion. Când mama mea, Matilda Coşoveanu, a devenit directoarea şcolii de la Precupeţii Noi, în 1938, am locuit în incinta curţii şcolii, care era şi a bisericii. Să încerc să vă explic cum arăta acest spaţiu. Destul de ascunsă de privirile trecătorilor, şcoala de pe General Broşteanu 12 făcea parte dintr-un areal de formă dreptunghiulară în mijlocul căruia se ridica Biserica Precupeţii Noi, cu hramul Adormirea Maicii Domnului. După ce depăşeai poarta principală, pe latura sudică se ordonau cele două case ale celor doi preoţi – fiecare cu mini-grădină proprie. Latura de est era ocupată de casa şi grădina directorului şcolii. La nord se afla clădirea masivă a şcolii înseşi, iar la vest, casele administraţiei bisericii. Acest spaţiu, care aminteşte de topografia unei incinte de mânăstire, era împărţit de biserică în două: de o parte, grădina largă şi înverzită a bisericii, de cealaltă parte, curtea şcolii, unde pietrişul mărunt se amesteca cu smocurile de iarbă. În prima jumătate, se ridicau cinci tei zdraveni şi un nuc bătrân şi masiv. În cea de a doua, doi plopi străjuiau intrarea principală a şcolii, un salcâm şi un arţar uriaş patronau terenul de joacă. Mai erau şi salcâmii şi duzii şi răzoarele cu flori din faţa caselor. Trebuie să spun că astăzi curtea arată mult mai trist decât atunci, e mai puţin înflorită şi mai puţin

îngrijită decât curtea fostei şcoli şi decât curtea din faţa casei directorului şcolii. Eu îi spun casa părintească, pentru că acolo am copilărit.

— Era obligatoriu ca un director de şcoală să locuiască acolo, într-un apartament special construit?

— Da, aşa erau regulile. Aveam patru ani când am devenit locatara acestui univers, care mi se părea pe cât de imens, pe atât de fantastic. Era un loc retras, cufundat într-o linişte deplină, care se anima doar atunci când şcoala, unde mama devenise directoare, era în activitate şi, evident, la sărbătorile religioase şi la slujbele duminicale.

— Şi când vă plăcea mai mult locul acela?

— Pentru mine, întotdeauna se petrecea acolo ceva important, era mereu ceva de făcut. Mai ales, legat de evenimentele sezoniere: culesul teilor, al salcâmilor, al nucilor, al caişilor...

— Aveaţi şi caişi?

— Caişii erau în vecini şi am ajuns la ei când am crescut mai mare. Urcam pe o scară lungă în podul şcolii şi, de acolo, ieşeam pe acoperiş. Caişii erau în curtea vecinilor din spate, din Strada Romană. Noi ne culcam pe burtă pe tabla acoperişului, sprijiniţi numai până la piept, şi ne întindeam până la caişi. Conta mai mult această aventură, decât fructele! Şi căţăratul în copaci era minunat. Dar eram captivaţi şi de evenimentele sociale, cum spunem astăzi: nunta elegantei domnişoare... botezul nepoatei domnului... sau înmormântarea bunicului colegei mele de bancă, la parastasele căruia primeam, toţi copiii, mult apreciata colivă.

— Era un loc special, în inima oraşului, dar izolat, cumva. Zidurile lui vă ocroteau joaca, vă creau o zonă sigură.

— Am avut şansa de a copilări într-un asemenea loc, care mai păstra, în centrul Bucureştiului, un uşor aer provincial, un loc unde aveam deplină libertate. Mi se îngăduia să şi ies din curte, prin apropiere. Eram inclusă în viaţa cartierului, cunoşteam toţi copiii din zonă, pentru că familiile

lor, care locuiau pe străzile înconjurătoare – Caragea Vodă, Polonă, Aurel Vlaicu, Dorobanţi, Cortului, Romană – se cunoşteau şi se întâlneau frecvent fie la biserică, fie la şcoală, relaţiile dintre ele fiind de prietenie şi, foarte adesea, de într-ajutorare. Am fost înduioşată când, ducându-mă după multă vreme acolo, mi-am regăsit nucul, nucul pe care tatăl meu şi cu mine l-am plantat când eu aveam nouă-zece ani, şi care acum depăşeşte cu coroana lui toate casele din jur, şi a Direcţiei şi ale preoţilor. A rămas cam singuratic, pentru că, în copilăria mea, el era mereu înconjurat de răzoare de flori, avea şi un gărduţ frumos, acum e totul foarte neîngrijit, dar nucul există încă.

— Aţi descris deodată două peisaje, le-aţi amestecat, dar ele se întrevăd unul prin altul, curtea aşa cum o ţineţi minte din copilărie şi curtea aşa cum arată acum. Aţi fost de curând la Precupeţii Noi?

— Mă mai duc la biserică, câteodată, pentru că sunt legată de acest spaţiu foarte mult. Aici am copilărit, aici am primit primele noţiuni de catehism, de la preotul paroh de pe vremea copilăriei mele, părintele Antipa Florescu, un om extrem de cultivat.

— Părintele Antipa Florescu? I-am regăsit numele într-o listă de alegători din 1913, cu treizeci de ani înainte de venirea familiei Coşoveanu aici.

— Da, era în vârstă şi a fost urmat de părintele Nicolae Cosma, care şi el mi-a îndrumat educaţia religioasă. În cartier, oamenii se cunoşteau foarte bine şi pe lungă durată. Îşi urmăreau viaţa copiilor, a nepoţilor. M-a surprins plăcut când, acum câteva zile, trecând pe acolo, cineva, o doamnă în vârstă, evident, îmi povestea că-şi aduce aminte cum arăta mama mea, pentru că i-a fost şi profesoară, şi directoare. Îşi aducea aminte, dar cu foarte mare precizie, şi de atmosfera de atunci, de liniştea, de sobrietatea cartierului, şi de obiceiurile lui, pentru că ele, într-adevăr, existau. Eu nu pot să uit că primăvara aveam, ca să spun aşa, tabieturile noastre: se culegeau teii, apoi se făceau plăcinţele din flori

de salcâm, mai târziu se culegea nucul, şi toţi participam la aceste lucruri; copiii, mai ales. De Sărbători, eram o echipă, e adevărat, nu foarte cuminte, care trăgea clopotele în turla bisericii. Copiii din cartier, v-am spus, ştiau întotdeauna ce se petrece la biserică, evenimentele din zonă, cine se mărită, cu cine se mărită şi aşa mai departe. Cei foarte cunoscuţi în cartier erau epitropii bisericii, mulţi dintre ei fiind şi sfătuitorii consiliului profesoral al şcolii. Mă gândesc la inginerul Capriel, constructorul şi proprietarul blocului de la intersecţia Căii Dorobanţilor cu Strada Romană, mă gândesc la doamna Ileana Sturdza, a cărei familie numeroasă locuia în casa boierească de pe Broşteanu, colţ cu Caragea Vodă, la doctorul Broşteanu, pe care îl cunoştea toată lumea.

— Era, cum se spune, rudă cu strada!

— Era, cred, fiul generalului. Şi mă gândesc şi la doctorul radiolog Nicolae Banu, de pe Polonă, în cabinetul căruia fiica lui, Rodica, şi cu mine ne ascundeam, atunci când nu avea pacienţi.

— Erau, cu adevărat, nişte persoane eficiente, de vreme ce vi s-au întipărit în minte de pe vremea când eraţi un copil de şapte-opt ani.

— Da. În timpul războiului, doamna Sturdza izbutise să obţină, de la Ajutorul Suedez, lapte praf pentru copiii şcolii. În amintirile mele olfactive revine şi astăzi mirosul laptelui fierbinte, antipatic pentru mine, pe care noi, elevii, trebuia să-l împărţim colegilor noştri. Fiecare, prin rotaţie, făceam de serviciu în faţa unor oale impresionante, pline cu lapte, şi-a unui şir de căni pe care, după întrebuinţare, trebuia să le şi spălăm. Învăţam să avem îndatoriri civice, din primele clase primare. Şi cred că nu era rău!

— Dar, dumneavoastră, laptele nu vă plăcea, dacă am înţeles bine.

— Nu, nu-mi plăcea. Îmi amintesc că în casa noastră venise să locuiască, pentru a o ajuta pe mama, sora bunicii noastre. Şi ea avea grijă ca, în fiecare zi, la oră fixă, asta când se găsea lapte, să-mi

pună pe marginea ferestrei de la bucătărie, care dădea în curte, un pahar cu lapte. Eu, care eram la joacă, trebuia să las totul şi să mă duc în casă, ca să mănânc. Semnalul acesta avea un efect invers: când vedeam paharul, o luam la fugă, ne duceam să ne jucăm în altă parte, numai să nu-mi beau laptele. Dar, când împărţeam copiilor lapte suedez, în timpul războiului, o făceam cu toată convingerea.

— Da, era într-adevăr viaţa unei parohii. De fapt, în Bucureşti, şcoala s-a născut lângă biserică. La începuturi, copiii învăţau să scrie şi să citească în pridvorul bisericii. Vi s-a povestit despre trecutul şcolii de lângă Biserica Precupeţii Noi?

— Nu ştiu detalii pentru că, după plecarea noastră de acolo, care a fost dramatică, mama nu ne-a mai povestit nimic despre şcoală. A fost o perioadă în care ea a evitat să mai vorbească despre multe şi, de aceea, nu cunosc asemenea detalii. Ştiu însă că era considerată o şcoală de cartier foarte bună, ştiu că erau copii selectaţi, din punct de vedere intelectual, nu social. Aveam colegi din absolut toate categoriile sociale, dar care reuşeau să progreseze foarte bine într-un mediu bun, elevat. Eram stimulaţi la diverse activităţi „obşteşti”, pe care le făceam fără prea mare efort. Ni se explica rostul lor şi participam bucuroşi la viaţa cartierului, care se întindea destul de departe, peste Dorobanţi, spre Piaţa Romană, iar pe partea noastră, spre Dacia, şi în spate, dincolo de Polonă.

— Era un cartier frumos, mai este, încă. Unde se mai duceau copiii din zonă să se joace, unde fugeaţi de acasă când apărea paharul cu lapte pe pervaz?

— Uneori, la prietena mea din Polonă, dar şi spre Eminescu, spre Intrarea Eminescu unde ne duceam să-l ascultăm pe Ionel Teodoreanu.

— Era casa lor, acolo. Îi cunoşteaţi pe Teodoreni?

— Era casa lor. Exista, şi mai există şi acuma, vizavi de casa Teodorenilor, o casă boierească, a familiei Tăutu, unde ne adunam, la joacă, mulţi copii din cartier. Ionel Teodoreanu ne vedea de la fereastră şi cobora, uneori împreună cu băieţii lui,

care erau ceva mai mari decât mine, aveau cam paisprezece ani.

— Gemenii Teodoreanu.

— Gemenii Afane şi Gogo. El ne povestea sau ne citea, noi rămâneam toţi cuminţi, ca îngerii, ascultându-l, pentru că era un zeu pentru nişte copii de zece-doisprezece ani. Era frumosul şi marele scriitor Ionel Teodoreanu, părintele şi eroul Medelenilor.

— Era un mare noroc să fii vecin cu Ionel Teodoreanu!

— Sigur, şi întâlnirile acelea sunt de neuitat. În alt registru, un loc de mare atracţie pentru noi, copiii, era Cofetăria Coterbic, situată pe Strada Romană, acolo unde este acum Hotelul Grand Plaza. Era într-o clădire puţin retrasă de la stradă, cu o sală nu foarte spaţioasă, dar cochet decorată, şi care avea o terasă cu câteva mese, până la limita trotuarului. Pralinele, pricomigdalele, cataifurile şi îngheţatele asortate făceau deliciul colegelor şi prietenelor mele. Bunicul meu, de câte ori venea de la Craiova, se oprea tot acolo şi cumpăra bunătăţi pentru noi, copiii, aşa că aveam pacheţelul de dulciuri de la Coterbic.

— Ce magazine din cartier vă mai amintiţi?

— De pildă, acolo unde era Hotelul Dorobanţi, devenit Grand Plaza Hotel, alături de cofetărie, fusese înainte localul Mon Jardin, restaurant cu grădină, cu o pergolă şi cu multe coloane încărcate de trandafiri, unde părinţii mei şi alţii din cartier mergeau uneori să mănânce, să asculte muzică şi să danseze. La parterul blocului Capriel se afla cunoscutul magazin de cafea Meinl. În locul unde se află acum Facultatea de Ştiinţe Economice, peste drum de Cofetăria Coterbic şi de Restaurantul Mon Jardin, apoi, după colţ, pe Dorobanţi, era un şir de magazine şi ateliere. Îmi amintesc o farmacie şi o legătorie de cărţi. Şi mai erau multe case frumoase şi elegante. De exemplu, la colţul dintre Dorobanţi şi Broşteanu era casa familiei Filitti, cu un peron deschis, de influenţă franceză, la intrare, urmată de

un şir de case mic-burgheze, fiecare cu grădini încărcate de flori şi pomi roditori, care, primăvara, îşi răspândeau miresmele pe toată strada. Dincolo de curtea bisericii se aflau casa Broşteanu şi cea în care a locuit profesorul Edgar Papu, frecvent participant la slujbele din biserică, apoi casa familiei Sachelarie, a renumitei pictoriţe Wanda Sachelarie-Vladimirescu. Ea s-a mutat pe urmă în Strada Polonă 88, iar aici au venit să locuiască pictorul Florin Niculiu şi soţia sa, Ariadna.

— Dar dintre cei de pe Strada Caragea Vodă cine vă vine în minte?

— Aveam mulţi prieteni şi pe Caragea Vodă. Primii erau copiii Sturdza, gemeni – băiat şi fată –, apoi, fata şi băiatul profesorului de drept şi ministru Strat. Înaintea casei lor, era casa familiei Carp. Pe Caragea Vodă mai locuiau un sculptor ceh, Faust, şi arhitectul Berindei. La numărul 19, într-o clădire construită în anul 1928 de către avocatul Petre Papacosteacz, stătea familia sa, care, din fericire, şi astăzi, tot aici locuieşte. De aici a fost arestat şi încarcerat la Sighet profesorul Victor Papacostea, membru al guvernului Rădescu, iar fiul lui, academicianul profesor Şerban Papacostea [de asemenea, fost deţinut politic], ca şi fratele lui, Petre Papacostea, au urmat primele clase primare la Şcoala de fete numărul 18, sub directoratul mamei mele.

— Băieţi la şcoala de fete? Probabil, pentru că era aproape de casă.

— Nu erau singurii băieţi din şcoală. Au mai fost şi fraţii gemeni Nichi şi Toto Vlădescu, şi unul din gemenii Sturdza, şi alţii. Când mă întâlnesc cu ei, întotdeauna îmi vorbesc despre mama.

— Cred că aici e momentul potrivit să vă restitui şi eu o imagine a familiei Coşoveanu. O prietenă foarte bună, doctoriţă, care, pe vremea când era o fetiţă, numită Lucica Predescu, locuia undeva pe Şoseaua Bonaparte, a învăţat aici. Pentru ea era o adevărată icoană imaginea directoarei şcolii şi a celor trei fete ale ei, Crina, Sorina şi Dorina. Ştia că

vă numiţi Dorana, dar, când era mică, vă rima numele cu ale surorilor. Îşi amintea de buclele dumneavoastră roşcate, superbe, de veselia dumneavoastră, de surorile mai mari. Pentru fetiţa aceea, pentru orice copil, familia directoarei şcolii era un model, ceva întipărit pentru totdeauna în minte şi poate ăsta era rostul pedagogic al prezenţei directorului în şcoală. Sigur, el trebuia să fie acolo pentru toate problemele, dar în acelaşi timp viaţa lui de familie era un model. Vedeţi că imaginea familiei dumneavoastră dăinuie în amintirea copiilor de atunci.

— Cred că dăinuie şi prin modul de comportament şi, dacă vreţi, prin pregătirea profesională a mamei mele, care era o femeie extrem de blândă, dar totodată riguroasă în tot ceea ce însemna şcoala şi profesia ei. Vă dau un exemplu: mama niciodată n-a vrut să fie profesoara propriilor ei fete, nu a vrut să intrăm în seria ei de învăţământ, tocmai pentru a nu ni se crea nici un fel de avantaj şi protecţie. Dimpotrivă, eu fiind un copil foarte zburdalnic, era mult mai severă cu mine, tocmai pentru că eram fata ei, fata doamnei directoare. Nu aveam voie să greşesc, parcă o aud spunându-mi: *Vei da un exemplu rău în clasă sau în şcoală*. Sigur că pentru un copil nu era confortabil să fie dojenit astfel, dar stilul acesta de educaţie (cam nemţească) ea l-a respectat cu mare grijă. Poate a contat şi faptul că în cuplul lor, al mamei cu tata, comandorul de aviaţie Ion Coşoveanu, erau relaţii armonioase, de mare iubire. Stăteam de vorbă cu preotul care este acuma la biserică şi-mi povestea de înaintaşul său, preotul Nicolae Cosma, care, sigur, ne cunoştea foarte bine, şi care spunea: *copiii Coşoveanu erau modelul copiilor din cartier*. Nu ştiu cât eram de „model”, pentru că nu eram supuse unei severităţi absurde. Prietenii mei erau băieţii din strada Cortului, din strada Caragea Vodă, din tot cartierul, şi nu eram obligată să mă joc în curtea şcolii, sau în curtea casei noastre. Eram liberă, dar discret supravegheată.

— Ce s-a întâmplat cu Şcoala numărul 18?

— Îmi pare rău că în momentul de faţă şcoala este un depozit de materiale didactice şi pentru tabere, deci practic, neutilizată. Casa Direcţiei, casa în care am copilărit, la fel, e lăsată în paragină şi înăuntru se află arhiva Inspectoratului Şcolar al Capitalei. Este o mare greşeală, pentru că s-ar putea face o grădiniţă, ceva pentru copiii din cartier, şi asta ar aduna din nou tinerii şi copiii în jurul bisericii, în acest spaţiu în care e mult echilibru.

— Între momentul în care şcoala era în plină înflorire şi momentul de acum, s-au petrecut multe. Aş vrea să-mi vorbiţi despre momentul plecării dumneavoastră de acolo, pentru că este semnificativ pentru tot ce s-a întâmplat în ţara noastră în epoca aceea şi pentru destinul unor oameni de mare valoare.

— A fost un eveniment tragic, pe care l-au comentat mult oamenii din cartier. Toată lumea ştia ce se întâmplă şi era foarte speriată. În 28 martie 1948, la miezul nopţii, a intrat cu forţa în casa noastră o echipă de indivizi înarmaţi, trei români şi doi străini, sovietici, doi în uniforme militare, ceilalţi în civil. Au intrat pur şi simplu în casă, ca să-l aresteze pe tata. Pe noi, fireşte că ne-au trezit, au început o percheziţie dură, aruncând toate lucrurile afară din casă şi spunându-ne că în foarte puţine zile, cât mai repede, trebuie să eliberăm casa. Vă daţi seama că pentru un copil de treisprezece ani, ca mine, şi pentru surorile mele, care aveau cu şapte şi cu şase ani mai mult decât mine, a fost un şoc îngrozitor. De altfel, peste câteva zile, a fost arestată şi mama, şi practic am rămas noi trei, singure, cu toate lucrurile scoase afară din casă, dar nu scoase, aruncate afară din casă. Ţin minte cât m-a şocat faptul că au dat foc cărţilor. Tata era un mare iubitor de literatură, tot timpul cumpăra cărţi. Pe mine mă fascinau însă atlasele lui speciale de aviaţie, atlase germane extrem de detaliate, splendide, prin intermediul cărora eu am călătorit în toată lumea împreună cu tata, uitându-ne la imagini şi

ascultându-i explicaţiile. Pe acelea pur şi simplu le-au distrus, cu o furie imbecilă. Mă întrebam atunci de ce le-au trebuit portretul bunicului meu sau lucruri din casă, care n-aveau nici o valoare materială, dar aveau o valoare sentimentală foarte mare. Noi trei am fost în situaţia de a sta pe stradă, pentru că n-aveam unde să ne ducem. Şi, în momentul acela, „cartierul" a reacţionat. Oamenii au reacţionat. Preotul Cosma ne-a luat să mâncăm la el, în bucătăria lui de vară. Familia Opran a venit să ne ajute să ducem în garajul lor ceva din lucrurile noastre aruncate în curte, familia inginer Mihai Lorenzi, patronul unui atelier de pompe foarte important, de pe Dorobanţi, a venit să se ofere să le găzduiască pe cele două surori ale mele, el având o fată de aceeaşi vârstă cu ele, eu am fost găzduită de colega mea de bancă din liceu, Monica Iacobescu, tot de pe Dorobanţi. Oamenii din cartier, cu toată frica, cu toată groaza care îi stăpânea, au reacţionat în acest sens.

— Cât a lipsit Matilda Coşoveanu?

— Un an. Şi am trăit cum v-am spus, ajutate de oamenii din cartier. Ba, mai mult decât atât, când s-a întors mama, am împărţit un apartament tot cu o fostă elevă şi familia ei, în Strada Cihoski 11. Capul familiei, avocatul Constantin Zamfirescu, era şi el închis pe atunci. Foarte multă vreme, în apartamentul lor, două camere au fost pentru mama şi cele trei fete. Apoi, familia Zamfirescu a fost dată afară din casă şi în locul lor a venit o familie de securişti care ne-a făcut viaţa şi mai grea. Evident că am trecut printr-o perioadă neagră, îngrozitoare. Mama fusese scoasă din învăţământ şi nu avea nici un venit. Şansa surorilor mele a fost că erau în ultimul an de facultate, au reuşit să-şi ia licenţa. În schimb, eu am avut parte de patru dări afară din facultate, deşi eram o elevă foarte bună.

— Am înţeles că şi de la Şcoala Centrală aţi fost eliminată din acelaşi motiv.

— Sigur, în 1948, la Reforma Învăţământului, din acelaşi motiv, am fost eliminată şi mi s-a spus să mă

duc la liceul din cartier. Şi liceul care m-a primit a fost Titu Maiorescu, Caragiale de azi. Nu am regretat, în final, pentru că acolo mai erau încă profesori foarte buni, era un mediu competitiv, era un cartier cu mulţi oameni de mare calitate intelectuală, care îşi aveau copiii la şcoală. Acolo s-a legat prietenia mea de o viaţă cu scriitorul Matei Călinescu, cu doctorul Ion Vianu, cu inginerul Andrei Mircea, cu Lucian Pintilie, toţi din grupul de copii de aceeaşi vârstă, cu care am parcurs ciclul liceal 1948-1952. Dar, după 1952, a început pentru mine calvarul, nu eram primită la facultate din cauza dosarului mizerabil pe care-l aveam. Am „parcurs" patru facultăţi, dădeam examenele de admitere, reuşeam, dar, după aceea, de fiecare dată, se cerceta dosarul, deveneam „duşman al poporului" şi eram eliminată.

— Ce aţi făcut mai departe, cum aţi trecut prin atâtea?

— Am muncit, am făcut de toate. Când mă uit în cartea mea de muncă, rămân de fiecare dată uimită de câte sunt trecute acolo. Am fost paznic, am fost pictor de firme, am fost desenator tehnic.

— Paznic, o fată?! Unde?

— Peste vară, la expoziţiile din Parcul Herăstrău, erau nişte săli pe unde sunt cluburile sportive.

— Spre Şoseaua Nordului?

— Exact, de acolo luam maşina spre casă. Inconvenientul era că trebuia să rămân până seara târziu, când parcul se pustia, dar mi-a plăcut mult să lucrez acolo. Când nu intra nimeni în expoziţie, reuşeam să citesc. Şi prietenii mei veneau pe acolo. Dar mult mai greu mi-a fost ca pictor de firme pentru aprozar. Lucram afară, într-o curte, undeva pe la Bariera Vergului, şi era iarnă. Firmele erau puse direct pe jos, trasam contururile şi le umpleam cu culoare. Îmi îngheţau mâinile şi mama îmi făcuse nişte mitene, ca să îmi fie mai uşor. Am mai fost desenator tehnic, la un institut silvic şi la Editura Medicală. Dar mereu îşi aminteau de dosarul meu şi eram dată afară cu şedinţa aceea tip: *cum s-a*

strecurat în mijlocul nostru un duşman al poporului?

— Cred că era foarte dureros şi nu v-aţi obişnuit niciodată să suportaţi asta. Eraţi atât de tânără!

— Tinereţea m-a ajutat. Şi cei din jurul meu. Trebuia mereu să o iau de la capăt. Dar oriunde am lucrat, o făceam foarte serios şi nu trăgeam chiulul.

— Mama dumneavoastră unde şi-a găsit de lucru?

— Mama a lucrat covoare, la o cooperativă de artizanat de pe Strada Silvestru. Directoare era mama pictorului Henri Mavrodin. Aveau un sediu şi undeva pe lângă Restaurantul Cireşica, de pe Bulevardul Elisabeta, dar noi două am lucrat în Silvestru.

— Era o casă istorică, aparţinuse cărturarului Iuliu Zanne, a fost restaurată. Nu mai arată ca pe vremea când lucraţi acolo.

— Nu am mai trecut niciodată prin zonă, nu aş şti să recunosc locul. Erau nişte camere imense şi era şi acolo foarte frig, iarna. Lucram în atelierul de pictură, făceam mărţişoare, mii de mărţişoare pictate pe lemn. Îmi amintesc că în atelier lucram alături de Mimi Podeanu, pictoriţa, de Colette Mareş, fiica fostului ministru Mareş, mort la Sighet, şi de mama lui Mircea Veroiu.

— Când aţi putut reîncepe şcoala?

— Prin 1962, lucram undeva unde era şef de cadre un om simpluţ, dar cu suflet bun. Era mişcat de sârguinţa mea, m-a chemat şi m-a întrebat dacă nu aş putea să obţin nişte referinţe, pentru că, spunea el, *ai un dosar cu care nu te angajează nimeni, caută nişte oameni importanţi, care să-ţi dea nişte referinţe.* Am obţinut referinţele. De la Tudor Vianu, de la Ion Frunzetti şi de la diriginta mea din liceu, doamna Elena Omăt, profesoară de geografie şi îngerul meu păzitor.

— Înger păzitor?

— Mi-a înţeles firea şi m-a ocrotit, cât am urmat liceul.

— Şi aţi mers cu referinţele la serviciul de cadre.

— Da, şeful le-a luat pe rând şi întreba: *Dar Tudor Vianu, ăsta, e cineva important*? În fine, erau bune şi m-a trimis la sora lui, laborantă la o clinică de stomatologie în curs de înfiinţare. *Du-te să dai o probă acolo, au nevoie de oameni.* M-am dus acolo, am dat proba şi am fost angajată, ca desenator. Am avut cu totul alte condiţii de muncă, un mic birou, între cabinetele de stomatologie, desenam planşe pentru cărţi, diverse. Începuse o perioadă mai destinsă, mă puteam întoarce la facultate, aşa că am vorbit cu directorul, un medic, şi el a înţeles, a spus că pot face desenele oricând, noaptea sau acasă, dar să fie gata la timp, şi pot să mă duc la facultate. Şi aşa a fost. Când am terminat, foarte bine, şi am putut să îmi aleg locul de muncă, am ales Muzeul de Artă, unde am lucrat douăzeci şi opt de ani. Îmi amintesc cum, atunci când m-am dus la directorul clinicii, să-mi semneze transferul, mi-a spus plin de grijă: *Dacă vei avea probleme, te primim oricând înapoi*.

— Cu tatăl dumneavoastră, comandorul de aviaţie Ion Coşoveanu, ce s-a întâmplat?

— Tatăl meu s-a întors după şaptesprezece ani de temniţă, extrem de bolnav, dar puternic spiritual, cu aceeaşi minte limpede, cu aceeaşi iubire pentru tot ce este în jurul lui, acelaşi om generos care a fost toată viaţa. Probabil că şi asta l-a ajutat să reziste, pentru că regimul lui de detenţie a fost un regim de exterminare. El a fost condamnat la muncă silnică pe viaţă şi a suportat cei şaptesprezece ani în foarte multe închisori din ţară: Piteşti, Aiud, Oradea, Gherla, Botoşani, Jilava, Văcăreşti.

— Dar ştiaţi de el între timp?

— Nu, n-am ştiut absolut nimic ani de zile, nici dacă mai este în viaţă. Acesta a fost lucrul cel mai greu pentru mama şi pentru noi, faptul că nu ştiam dacă este deportat în Uniunea Sovietică sau dacă e în ţară, dacă trăieşte sau nu. Nu, n-am ştiut. Dar n-aş vrea să fac un subiect special din acest capitol al vieţii mele, care mi-a schimbat în rău existenţa. Am cerut însă dosarul lui, la CNSAS, pentru că vroiam să înţeleg mai bine de ce acest om a trebuit să

pătimească în felul acesta, fiind nevinovat. Am primit în legătură cu procesul Comandorului Coşoveanu optsprezece dosare, un total de peste trei mii de pagini. Vă daţi seama că nu toate vorbeau despre comandorul Coşoveanu, ci de oamenii cu care avusese el de-a face. Sute de oameni urmăriţi, sute de oameni interogaţi. Pentru ce? Este aproape de necrezut ce armată de securişti era mobilizată, pentru a urmări, a aresta şi a interoga nişte oameni absolut nevinovaţi. Nu-mi mai aminteam şi m-a surprins să descopăr că într-unul din dosare se află şi declaraţiile surorilor mele şi a mea. Declaraţiile fuseseră luate în chiar noaptea arestării şi scriam acolo noi, copiii, că nu vom spune nimănui ce s-a întâmplat în familie şi că vom suporta rigorile legii dacă, totuşi, o vom face!!

— Hârtii menite să rămână îngropate acolo.

— Mai târziu, ducându-mă la biserică în anii de după venirea tatei acasă, multe persoane mă întrebau ce face şi foarte mulţi îşi aduceau aminte cu mare afecţiune de el, pentru că era, realmente, o persoană specială. Să vă dau un exemplu: atunci când copiii aveau tuse convulsivă, era la modă, se credea că dacă copilul este urcat...

— ...la mare altitudine?

— Exact, tusea dispare. Şi tata lua copiii la aeroport, îi urca în avion şi făcea un tur deasupra oraşului, la mare altitudine.

— Şi dumneavoastră vi s-a întâmplat să vă urce în avion? Fără tuse convulsivă?

— Fără tuse convulsivă nu m-a plimbat, pentru că ar fi fost un răsfăţ nepermis, dar evident mă ducea cu el la aeroport şi am rămas cu atracţia extraordinară pentru avioane şi pentru spectacolul zborului. Cu el am învăţat rostul astrelor de pe bolta cerească, numele lor şi punctele cardinale, cu el am învăţat coordonatele primare ale avioanelor, pentru că, evident, voiam să fac paraşutism, că nu se putea altfel. Mi-aduc aminte că-n timpul bombardamentelor germane, tata, împreună cu o echipă de specialişti pe care a chemat-o, a

dezamorsat o bombă căzută pe Strada Broşteanu. A fost un eveniment extraordinar al cartierului. Pentru mine el nu era numai un prieten de neînlocuit, ci şi un erou. Era un pilot încercat, se întorsese din război decorat, era comandant de escadrilă. Nu pot să-i uit pe cei doi îngrijitori de la şcoală, care au venit din Careii Mari, din Transilvania, anume să-l vadă pe *bunuţul comandor care s-a întors din iadul închisorii*.

— Câtă durere, într-o poveste despre unul din colţurile de Bucureşti norocoase, frumos şi ocrotit de distrugeri violente. Îl pomeneaţi pe Edgar Papu, care venea acolo la biserică. Într-o convorbire a profesorului Papu cu Dorin Tudoran, există o descriere superbă a zonei, a grădinii unei case Callimachi, aflată între Piaţa Lahovari şi Parcul Ioanid, cred că pe Strada General Eremia Grigorescu. În copilăria profesorului, la începutul secolului XX, curtea avea un hectar în care se petreceau atâtea minuni botanice şi chiar geologice, încât părea că te afli departe, în sălbăticie, nu în centrul Capitalei.

— Casa unde a locuit profesorul, mai târziu, cred că este pe General Broşteanu 17 şi, dacă mergeţi pe acolo, veţi vedea şi acum o casă bătrânească absolut superbă, invadată de tufe de trandafir. La vremea trandafirilor, este un rai al florilor. Casa nu e foarte îngrijită, dar este atât de frumoasă arhitectonic şi atât de specială grădina din jurul ei, încât eu cred că aceasta este casa în care a stat Edgar Papu. Foarte multe curţi erau pline de trandafiri şi de flori. Oamenii nu aveau grădini foarte mari, ci grădini micuţe, dar îngrijite. Casa Papacostea avea o grădină foarte frumoasă. Mai era o vilă, care există şi astăzi, a CAM-ului, a societăţii de ţigări, în care stătea unul dintre directori. Eram prietenă cu fetiţa lui. Tot pe Caragea Vodă, la numărul 27, era, şi este, imobilul cu două etaje unde a locuit o vreme, între anii 1940-1945, la familia Logadi, Iuliu Maniu. Aici mă trimitea tata, în chip de curier „clandestin”, cu corespondenţă pentru Iuliu Maniu.

— Nu era riscant pentru dumneavoastră?

— Nu, pentru că asta a fost până în 1945, nu exista încă nici un risc. Aici l-am văzut, pentru prima dată, şi pe foarte tânărul Corneliu Coposu. Între Iuliu Maniu şi tata exista o comuniune de idei, o prietenie veche, care a fost, din păcate, fatală pentru ambii.

— Deşi e vorba de o şcoală şi de o biserică, unde omul trebuie să-şi găsească pacea şi bucuria, pentru dumneavoastră locul s-a încărcat de amintiri triste. Şi totuşi, povestiţi zâmbind despre toate astea...

— Da, pentru că sunt etape diferite, şi fiecare mi s-a întipărit în minte în felul ei. Şi mai era ceva: chiar în clipele cele mai grele, cei mari încercau să ne îndulcească viaţa. Pe cât se putea. Vă povesteam despre Colette Mareş, alături de care lucram la Cooperativa din Silvestru. Ea avea un băiat, Niki, Nicolae Bilciulescu, care cânta la vioară şi era prieten cu Dan Grigore. Colette mă invita la ea acasă, unde băiatul ei şi Dan Grigore dădeau serate muzicale. Asta era o mare fericire.

— Unde locuia Colette Mareş, unde se dădeau concertele?

— Pe Strada Berthelot 100, penultima casă înainte de Berzei, o casă foarte veche şi dărăpănată, te temeai să nu cadă peste tine. Dar mai e şi astăzi acolo, pe jumătate dărâmată.

— O ştiu, e în aceeaşi curte cu fosta băcănie din colţ, cred că e un teren în litigiu, de prea multă vreme stă părăsit. Ce bine îmi pare că mi-aţi spus! Locul acela chinuit are o aură de nobleţe. Dar ei au reuşit să scape de-acolo?

— Niki a devenit profesor şi director la Şcoala de muzică. S-a căsătorit şi a plecat. Colette Mareş a colaborat multă vreme, cu Romeo Drăghici, la Muzeul Enescu, la trierea arhivei. I-am ajutat şi eu. Ştiţi, este clădirea aceea superbă, din spatele Palatului Cantacuzino. Şi Romeo Drăghici a ajutat-o pe Colette să găsească o casă în zonă, o garsonieră, în Intrarea locotenent Lemnea. Ea s-a recăsătorit cu cunoscutul doctor Axente, de la Spitalul de Urgenţă.

Dar, revenind la răscrucea noastră, cum să nu zâmbeşti, povestind despre ea? Locul era plin de farmec. În afară de spaţiul strict al şcolii şi al grădinii de la şcoală şi de la biserică, aveam atâtea repere foarte serioase şi atracţii, în cartier. Erau case cochete, în care stăteau diverse familii, cu bunici, părinţi şi nepoţi, care veneau la biserică, oameni care se cunoşteau între ei. De-aceea, cartierul reprezenta o forţă, o comunitate puternică. Când se întâmpla un „accident", când trebuia ceva reparat, la şcoală sau la biserică, întotdeauna participa, era prezentă, ştia ce se întâmplă şi reacţiona ca atare.

— Închei mulţumindu-vă pentru tot ce aţi povestit şi pentru că aţi sădit cândva un nuc, doamnă Dorana Coşoveanu. Cred că fiecare copil ar trebui să aibă o asemenea amintire, cum a sădit cu tata, în Bucureşti, sau în altă parte, un nuc sau un alt copac.

— Un pom care a reuşit să reziste, doamnă! Pentru că sunt atâtea pericole! Eu m-am minunat când am văzut nucul în picioare. Şi mă întreb dacă şi cât va mai rezista.

Cu Oana Sofonea, la Răspântia de sub Pecetea Tainei şi de la Trei Ochi sub Plapumă

Piaţeta alungită, rezultată din împletirea Căii Moşilor cu Bulevardul Carol, nu are nici biserici, nici statui, nici farmec. Dar am pierde multe poveşti dacă am trece indiferenţi pe acolo. În 1906, Frédéric Damé notează lungimea, rămasă poate neschimbată până azi, a *autorilor* răscrucii: Calea Moşilor măsoară 2830 de metri, Bulevardul Carol, 1500. Întâlnirea se petrece cam la o treime a fiecăreia dintre cele două artere, întretăiate ca braţele unui X. Aria rezultată, anodină şi fără simetrie, primeşte şi trimite mai departe pulsaţiile a şase deschideri. Spre est şi spre vest, e bulevardul, trasat acum o sută douăzeci de ani, anume ca să lege răsăritul de apus, după tradiţia romană. Spre nord, duce Strada Latină, spre sud, Mântuleasa. Calea Moşilor, numărând mai multe veacuri, taie oblic răscrucea, partea rămasă bătrânească vine dinspre sud-vest, iar partea înnoită duce spre nord-est. Smulsă din magnetismul Pieţei Mari, de lângă Curtea Veche, ea pleacă dintr-un loc care nu mai există, Târgul Dinăuntru, şi – mai întâi amestec de dughene, hanuri, biserici, case-vagon, curţi, făbricuţe, maidane, mici blocuri interbelice şi pălăţele-n ruină, înghesuite în sinuozităţile drumului medieval, apoi şir de paralelipipede monotone, clădite pe la mijlocul anilor 1980, tivind calea croită larg în ţesutul urban, cu preţul multor comori călcate-n picioare – ajunge la Târgul din Afară, demult înghiţit de oraş. Drumul a rămas, urmă a paşilor care nu s-au pierdut, paşii târgoveţilor, ai suitelor domneşti, ai osândiţilor – Oborul era loc de execuţii –, ai călătorilor, ai oştilor, ai pelerinilor, timp de sute şi sute de ani.

Comparativ, bulevardul este rodul unui scurt gest hotărât. Pentru primul tronson spre est, Universitate-

Calea Moşilor, au fost operate aproape o sută de exproprieri, au căzut case boiereşti mândre şi a fost dărâmată Caimata, biserică de la 1730, cu toate chiliile din jurul ei şi curtea mare unde, într-o casă ca de sat, cu cerdac şi învăluită de ierburi, a locuit câteva săptămâni Eminescu. Străduţe vechi s-au trezit despicate în două, altele au dispărut, cu numele lor cu tot. Situată între răscrucile bine cumpănite de la Piaţa Rosetti şi de la Rondul Pache, intersecţia dintre cele două artere principale n-a dobândit nici o formă precisă, nici un nume. Din troleibuzele de pe Carol, cobori la staţia *Moşilor*, din tramvaiele de pe Cale, cobori la *Bulevard*.

Hora clădirilor din răspântie alătură stilurile cele mai diferite, dar toate au un numitor comun: sunt case de colţ, cu faţade concave, îmbrăţişând larg curburile, sau convexe, rotunjind muchiile unor articulaţii stricte. Dacă nu există un nume care să dea o identitate piaţetei, în schimb, arhitectura certifică răscrucea, după ce, mai întâi, o ia în consideraţie. Se adună aici mai multe vârste ale oraşului, reprezentate, fiecare, de gustul ei. În inversă ordine cronologică, avem blocul cu faţadă de sticlă, îndesat, după anul 2000, pe spaţiul îngust dintre două clădiri interbelice, avem *blocul nou* al anilor 1980, cu stereotipia fatală a locuinţelor socialiste, nu lipsesc blochausurile cubiste, cu verticale îndrăzneţe, nici clădirile *art deco*, cu intrări atent uvrajate, nici imobilele de la sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX, cu cupole, frontoane şi balconaşe din fier forjat, nici casa bătrânească, pitită în estuarul Străzii Latine, cu blazoane de tencuială pe laturi, intrată-n pământ de vechime. Pe Calea Moşilor dinspre Sfântul Gheorghe, mucezesc cu faţa spre răscruce clădiri abandonate, care-şi aşteaptă prăbuşirea legală, dar se arată şi imobilul în stil neoromânesc, al administraţiei financiare, alături de clădirile a două pensionate de pe vremuri, *Brânză şi Arghirescu*, Colegiul *Hermes* de astăzi, retras într-o curte cu plopi, şi *Choisi-Mangâru*, azi Şcoala *Iovan Ducici*. Între ele, pintenul unei case ieşite

mult din aliniere, abandonate şi locuite ilegal, de oameni necăjiţi şi de câinii lor, Moşilor 150, casă unde, înainte de război, era găzduită, când venea în turnee la Bucureşti, Clara Haskill. Atunci, prin ferestrele astăzi astupate cu scânduri, se revărsau în stradă arpegii. Curbura Căii Moşilor nu ne lasă să vedem, de aici, decât calcanul Hanului Solacolu, rana murdară, letală. Mai aproape, un alt calcan, mai înalt, închide perspectiva, cel al clădirii din colţul cu Strada Pictor Luchian, proiectată de Marcel Iancu, în anii 1930 şi decorată, la intrarea nevăzută de aici, cu un basorelief de Miliţa Pătraşcu, înfăţişând *Parcele* – ca pe nişte ţărănci cu furci de tors.

Până pe la începutul anilor 1980, aria piaţetei era mult mai redusă. Speram pe atunci ca vechiul drum să fie păstrat cum era, ca un Broadway bucureştean. Visam clădiri restaurate, o *Cale* şerpuită, îngustă, pietonală, pavată cu bazalt, plină de magazine şi localuri, un muzeu al oraşului, în aer liber, viu, asaltat de lume, străbătut poate, cel mult, de o linie de tramvai de mică viteză, slujită de vagoane de altădată, ca pe Istiklal Caddesi, Strada Mare din Pera, de la Istanbul. Locuim într-un oraş prea sărac şi prea rupt de sine pentru asemenea visuri de lux nebunesc. Când a început, cum se clama prin gazete, *modernizarea drumului spre mare*, am privit resemnată. *Drumul spre marea cea mare* cerea jertfe. Nici un pas înainte nu se face fără sacrificii. Casele cădeau pe rând, coşmeliile negre, alături de vile superbe. A fost translată Biserica Olari, peste locul pitoreştii ei case parohiale, a fost zdrobit scuarul care o ocrotea, cu aerul lui de piaţetă florentină. Îmi amintesc veşmântul alb-strălucitor al Patriarhului venit să binecuvânteze mutarea. Toată Calea Moşilor se dezvelise ca o brazdă adâncă, pământul ascuns al Bucureştilor se înfăţişa ochilor noştri lutos, în bulgări mari, pe veci amestecat cu fărâme de olane şi cărămidă veche, cu cioburi de sticlă sidefie, cu pavele din curţile desfundate şi cu crengi putrede, rădăcini şi iarbă uscată din grădinile ucise. Partea numerelor cu soţ a Căii Moşilor a fost

anulată cu totul. Blocurile interbelice de pe partea stângă, din intersecţie până la Strada Corbeni, au rămas într-un front semeţ, fragment din Atlantida, din Santorini, din Bucureştii scufundaţi.

Toate clădirile din piaţeta fără nume aparţin, după adresă, străzilor din urzeală. Clădirea din Latină 2, numerotată şi pe Moşilor 123, arată spre răscruce un soi de semiturn rotunjit, suspendat peste colţul străzii, ritmat până sus de pilaştri şi străpuns de câte trei ferestre deschise în trei unghiuri la fiecare dintre cele cinci niveluri. Cândva, pe acoperişul lui se înălţa o belvedere, o glorietă elegantă, un mic chioşc din coloane, care susţineau un disproporţionat acoperământ rotund, triplu, ca un tort cu trei blaturi. A dispărut demult, prăbuşit la cutremurul din 1940. Nu şi-l mai aminteşte nimeni. L-am descoperit într-o fotografie a clădirii, dăruită de o vecină, regretata profesoară Elena Policală. O avea, la rândul ei, de la unul dintre primii locatari, din 1935, ai casei, Klaus Christian Korn, care i-o încredinţase în anul 1980, la plecarea sa în alt cartier. La 1896, pe locul micului bloc se găsea casa lui Garabet Bedros, căreia i se cunoaşte şi arhitectul: Exner Iosif. A fost înlocuită în 1935 cu clădirea de astăzi, proprietate a plăcintarului N. Papaianis, arhitect fiind E.N. Popescu. Micile detalii *art deco* aparţin modei momentului: panouri decorative sub balcoanele ultimului etaj şi sub cornişă, intrarea atent uvrajată, prevăzută cu ancadramente complexe, din semicoloane angajate, ritmate de caneluri, sferturi de cilindru care par a absorbi aerul străzii spre înăuntru, uşa din fier forjat, în care se mai vede urma loviturilor de ciocan în materia fierbinte, şi cu geamuri fixate în buclele complicate ale benzilor de metal, un întreg repertoriu de linii curbe, lujeri, lire, valuri şi reverberaţii. În panoul de deasupra uşilor, se desluşesc simetric, în centrul decoraţiunilor, ca nişte florare inginereşti, un *P* şi un *N*, iniţialele proprietarului de odinioară, plăcintarul. Vechiul lui magazin de la parter continuă să funcţioneze, cu alte reţete, cu alte cuptoare, cu alţi stăpâni, dar

merdenelele, dobrogenele cu brânză şi plăcintele rotunde, cu carne, cozonacii, de Paşte şi de Crăciun, ademenesc, la fel ca odinioară, trecătorii.

Lipit de numărul 123, blocul de la numărul 125, un mic imobil cubist, poate fi socotit făcând parte din răscrucea lărgită, la fel ca şi numărul 127, cu faţada ca un alt răsfăţ *art deco*, cu ornamente din denticuli fini, broderie desfăşurată pe sub ferestre şi balcoane, cu intrarea principală soră cu aceea de la 123, ancadrament în semicoloane şi uşă fastuoasă din fier forjat lucrată de un artist. Lateral, blocul are un fel de gang larg, cu uşi, cu vitrine pline de fotografii din filme, cu afişe şi cu o firmă mare: *Cinema Europa*, care a înlocuit, după 1989, firma veche, *Cinema Mioriţa*. Sala, cu balcon, îmbrăcată în catifele, se află în spate, unde ajungi prin holul din Calea Moşilor, cu dublă destinaţie: intrare secundară în bloc şi foaier. După film, poţi ieşi din sală şi prin Strada Latină, descoperind astfel templul monolitic al cinematografului, suind sobru ca un decor pictat de De Chirico, printre zidurile curţilor vecine. Dintr-un pliu de grădină uitată, un oţetar a crescut uriaş şi îmbrăţişează peretele orb.

Dincolo de liniile de tramvai ale Căii Moşilor noi, uriaşul bloc cu nouă etaje, încheiat cu arcurile rigide ale unui belvedere, poartă adresa Bulevardul Republicii 65 (aşa scrie încă pe geamul intrării). Cele două aripi, una mai scurtă, pe bulevard, cealaltă, mai lungă, pe Calea Moşilor, 256, sunt legate între ele printr-o faţadă îngustă, uşor concavă, spre piaţă, susţinută iniţial de un fel de colonadă din patru stâlpi, înglobaţi, după 1989, în magazinul de la parter. În curtea interioară, se ascunde Biserica Olari, monument istoric, cea de două ori urnită din locul ei, cu temelii cu tot, şi plimbată, în anii 1980, prin perimetru, în căutarea poziţiei ideale pentru noua tramă, ca o bijuterie pusă dintr-o besactea în alta.

Această clădire înlocuieşte tot tronsonul dărâmat atunci pe Calea Moşilor, de la răscruce până la Biserica Olari, puzderie de case vechi, şi cel de pe

Bulevardul Carol, de la colţul cu numărul 65, Casa Constantinescu, înfiptă hotărât în răscruce, până la numărul 73, o vilă elegantă, cu intrarea ascunsă pe sub bolta deschisă spre fosta grădină. Am intrat odată în clădirea aceea, unde era Institutul de Istorie şi Teorie Literară „George Călinescu", şi-mi amintesc pereţii lambrisaţi şi strălucirea cristalului în casetoanele glasvandurilor. Era o casă nu prea mare, compactă, invadată de cărţi şi reviste, de manuscrise în mormane, pe rafturi şi pe mese, dublate de oglinda cât un perete. Casa avea o legendă, pe care o ştiu din auzite, prinsă din zbor cine ştie de unde, ca atâtea alte poveşti bucureştene: aparţinuse unei familii bogate, Ştefănescu. La nunta fetei lor, banchetul se organizase acasă. Mirii s-au ridicat de la ospăţ şi au plecat, cu un automobil decapotat, condus de băiat, în călătoria de nuntă. Ai lor încă mai petreceau, toastând pentru fericirea copiilor, când a venit vestea cumplită: avusese loc un accident de maşină şi amândoi tinerii muriseră. Mai departe, povestea spunea că nuntaşii au fugit îngroziţi din casă, pornind spre locul nenorocirii, şi că părinţii nu s-au mai întors niciodată acolo, iar imobilul fusese donat statului, aşa cum îl părăsiseră, cu masa de nuntă nestrânsă. Zeci de ani mai târziu, la 27 mai 1983, poeta Florenţa Albu scria în jurnalul ei, *Zidul martor*: *Institutul de literatură „G. Călinescu" a fost demolat de câteva zile, într-un timp record. Orice încercare de a clinti hotărârea, de a prezenta importanţa de patrimoniu a clădirii s-a lovit de dobitocia oficială. Se ştie că persoane de foarte sus poartă sâmbetele unor asemenea locuri consacrate culturii. Sigur, institutul a fost mutat, dar toţi ştim că fiecare mutare strâmtorează, că fiecare demolare imobiliară demolează şi instituţiile pe care le adăpostesc – un fel de diminuare a lor, se poate şi fără. Astăzi am fost să văd restul casei care adăpostea institutul – o veche clădire frumoasă a Bucureştilor. Acum este o ruină păzită. Nu ştiu – de ce păzită?* Finalul poveştii Casei Ştefănescu ar putea fi răspunsul la întrebarea Florenţei. Poate că

istoricul literar George Muntean va fi şi scris pe undeva sfârşitul ştiut de el, dar eu nu mi-l amintesc decât aşa cum mi l-a spus, într-o dimineaţă, într-un troleibuz ticsit, încă uimit de ce văzuse, neîmpăcat cu pierderea casei şi rătăcit în descifrarea semnelor. Pe când se prăbuşeau sub târnăcoape pereţii clădirii, în fostul birou fusese descoperit un *safe*. Părinţii îndureraţi de odinioară fugiseră de blestemul casei lăsând totul în urmă, şi tainiţa lor de averi rămăsese uitată. Târnăcoapele au dat la iveală aur curat, bijuterii şi monede. Comoara a fost dusă cu Miliţia la Banca Naţională, iar ruinele au rămas sub pază, pentru că cine ştie ce alte comori mai puteau să ascundă. Dar nu s-a mai găsit nimic.

Dacă am vrea să restabilim configuraţia veche a răscrucii, ar trebui să luăm ca reper capătul dinspre bulevard al staţiei tramvaiului 21, în direcţia Sfântul Gheorghe. Cam până în acel punct intra în răscruce casa de colţ, cu două etaje, construită în 1896, de arhitectul P. Petricu (1846-1910), pentru un comanditar numit M. Constantinescu. Avea şi ea două aripi, unite printr-un colţ rotunjit, acoperit de o cupolă prea mică, parcă, pentru dimensiunile clădirii. P. Petricu şi-a legat numele şi de construcţii care au supravieţuit, clădiri glorioase, chiar dacă el a deprins meseria nu la şcoli înalte, ci muncind pe lângă alţi arhitecţi din oraş: Biserica şi Şcoala Silvestru, Biserica şi Şcoala Sfinţii Voievozi, Şcoala Comercială Kreţulescu, din Bulevardul Domniţei, sunt opera lui.

Pe colţ, la doi paşi de linia de tramvai, era intrarea în farmacie. Înăuntru, stând la coadă pentru câte un leac, îmi plăcea să privesc, înrămate prin hazardul vitrinelor largi, ca în nişte panouri decorative, imaginile răscrucii, şi spre Calea Moşilor şi spre bulevard. Însăşi farmacia era de privit, îmbrăcată până-n tavane cu dulapuri complicate, pline de sertare cu inscripţii latineşti, cu galerii de lemn sculptat, cu uşi pe care scria *Laborator*, deschise pentru câte o clipă spre retorte şi mese placate cu faianţă. În romanul *Sub pecetea tainei*, Mateiu

Caragiale, al cărui spirit bântuie şi această răscruce, aminteşte în treacăt: *Erau, în vecini, doctori cunoscuţi mie. La colţ, dincolo, spiţeria...* Spiţeria figura şi în *Anuarul* din 1885, ca farmacia unui Iliescu Şt., cu adresa pe Moşilor 170, iar jumătate de veac mai târziu, în 1939, cu adresa de astăzi, Bulevardul Carol I 65, era tot farmacie, a domnului G. Barbier. A mai fost farmacie încă şaizeci de ani, chiar şi după ce *blocul nou* înlocuise vechea clădire. Azi, conform dinamicii vremii, în locul spiţeriei funcţionează o bancă.

După ce traversăm Bulevardul Carol, urmează un front de clădiri de pe la început de secol XX. Prima, cu adresa Carol/Republicii 66, are şi ea, peste turnul de colţ, un mic dom solzos, încheiat cu un fel de tambur metalic, ornat cu ghirlande de lauri. Celelalte imobile, până spre Strada Lunei, amintesc de arhitectura pariziană, ferestre-uşă, cu mici balcoane de fier forjat dinainte. Jos sunt prăvălii, care şi-au tot schimbat destinaţia. Statornice rămân ceasornicăria minusculă şi un magazin de articole medicale, cu vânzători pricepuţi şi cumsecade, gata să-ţi dea un sfat sau să-ţi potrivească rapid o pereche simplă de ochelari. Mai sunt o librărie, o plăcintărie, un bijutier, mici magazine cu de toate, o agenţie de publicitate. Pe colţ, în locul unui local ponosit, cuib de băutori săraci, funcţionează, civilizatoare, o bancă. Urmează, la adresa Mântuleasa 42, un bloc interbelic în stil internaţional, cu o frumoasă curbură a faţadei, ca o retragere spre adâncul micii străzi venite din Călăraşi. Iar pe partea cealaltă a Mântulesei, o clădire cu etaj, renovată foarte bine, cu balcoane dantelate de fier forjat şi cu două cupole, de-o parte şi de alta a corpului central, prevăzute cu câte trei lucarne rotunde, chenăruieşte delicat partea sa din piaţeta fără nume. Dacă priveşti de pe trotuarul din faţa ei, ţi se deschide dinainte perspectiva Căii Moşilor noi, până dincolo de Blocul Almo. Dacă priveşti invers, de-acolo, de pe Şoseaua Colentina, clădirea aceasta, cu faţada ei uşor concavă şi domurile ca nişte coifuri medievale,

cu ţepuşele paratrăsnetelor înfipte semeţ în văzduh, închide cu o demnitate de palat, conferită de distanţă, priveliştea spre centru. Prin anii ’80, soarta ei era incertă. Năpădită de prea mulţi locatari, cu o crâşmă amărâtă la parter, părea menită pieirii. Se vorbea de două variante ale modernizării Căii Moşilor în direcţia sud-vest: fie prin Mântuleasa, fie chiar prin Calea cea bătrână. Când se opreau maşinile negre, păzite de miliţieni, şi personajul rostogolit afară gesticula în răscruce cu amândouă braţele, mişcările lui repezite ştergeau repetat casa de pe faţa pământului. Dar casele, la fel ca oamenii şi aidoma cărţilor, au soarta lor. Soarta a vrut ca după 1989 clădirea să fie perfect restaurată de firma Shell, să dobândească un aer strălucitor cum nu ştiu dacă a avut la începuturi. Prăvăliile de la parter au dispărut, balcoanele s-au golit de troace, demisolul s-a împodobit cu ferestre zăbrelite elegant, podul a fost amenajat şi literele de neon ale firmei *Shell*, ca nişte mesaje ale viitorului, au început să-şi trimită licărele peste piaţetă. Noaptea, clădirea luminată de spoturi îşi sporea efectele de eleganţă fină. Răspântia devenise inelul pe care se răsfăţa podoaba făgăduinţei unor timpuri noi. Pe peretele casei sunt două tăbliţe, fixate la numai trei metri distanţă. Pe una scrie *Calea Moşilor*, pe cealaltă, *Bulevardul Carol*. Adresa oficială a clădirii este Bulevardul Carol 62. Azi, altă firmă îşi etalează pe acoperişul clădirii literele de foc, chezăşie a sorţii clemente. În schimb, clădirea veche de care e lipită, din aceeaşi generaţie, cu aceeaşi pecete a timpurilor lui Carol I, dar cu un destin neguros, unde a fost zeci de ani o unitate *Nufărul*, îşi are adresa pe Calea Moşilor. E o ruină părăsită, a cărei soartă se dispută prin tribunale. Frontonul aminteşte de nobleţea pierdută. În balcoanele gata să se prăbuşească, încolţesc oţetari fără speranţă de viaţă. Ocolind prin spate norocosul edificiu de la numărul 62, îmbrăţişându-l chiar, clădirea are un braţ şi în Strada Mântuleasa. Dacă spre bulevard etalează faţada cu cinci-şase ferestre, cu balconaşele din fier forjat admirabil

modelat, şi cu un aer burghez de locuinţă, în spate, văzând poarta grea de metal spre curtea dreptunghiulară şi tăietura ferestrelor, desluşeşti destinaţia ei principală, de atelier, o curăţătorie chimică, dotată cu hale încăpătoare, dispuse pe două niveluri. Proprietarul de odinioară, un anume B. Aftalion, a înfiinţat-o în 1910 şi primea, în 1913, de la Ministerul Industriei şi Comerţului, un document păstrat în copie şi la Arhivele Statului: Art.1. *Se acordă fabricii de boiangerie şi vopsitorie chimică ce d-l B. Aftalion posedă în Capitală, Calea Moşilor nr.170, înlesnirile şi foloasele indicate mai jos...* Până la începutul anilor 2000, întreprinderea *Nufărul* a dus mai departe gloria curăţătoriei Aftalion. Casa nu arăta foarte bine, dar era întreagă, era utilizată şi părea să aştepte un viitor mai bun. Deodată, peste noapte, spălătoria a fost închisă, la uşă a apărut un lacăt, vitrinele au fost astupate cu placaje şi cartoane iar subsolurile au început să împrăştie mirosul umed de abandon. Cineva a lipit multe, multe afişe cât o foaie de caiet pe vitrinele sparte, peste reclamele mucegăite, cu o întrebare înspăimântătoare: *Unde îţi vei petrece veşnicia?*

Acest colţ al răspântiei, îmbrăţişare de noroc şi nenoroc, e descris aşa cum era odinioară, de Mateiu Caragiale, în *Sub pecetea tainei*. Două personaje, conu' Rache, bătrân comisar de Poliţie, şi naratorul, îşi iau vorba din gură, reconstituind peticul de mahala, decorul unei amintiri sumbre:

— *La colţ, unde se taie Calea Moşilor cu bulevardul, pe dreapta, cum mergi spre Pache, e o cârciumă.*

— *Îi zicea: La Niţă.*

— *O cârciumă veche...*

— *Mai veche decât mine, în tot cazul, o ştiu de patruzeci de ani, acum vreo douăzeci, întâmplător, i-am fost de câteva ori chiar muşteriu.*

— *Cârciuma asta are pe bulevard o curticică prin care se intră într-o săliţă.*

— *... din care dai într-o odăiţă...*

— *...cu o masă, scaune şi o canapea de muşama...*

— ...şontoroagă, desfundată, scofâlcită care are şi ea amintirile ei.

— Are, apăsă grav conu' Rache. Şi, în dosul cârciumei e un loc viran...

— ...îngust, cu două feţe, una pe bulevard, alta pe Calea Moşilor, uneori cu uluc, alteori fără şi întotdeauna plin de hârtii, de gunoaie, de mortăciuni.

— Nu răspunde pe Calea Moşilor în faţa casei unde până primăvara asta a fost percepţia noastră, a dumitale şi a mea? E, dacă nu mă înşel, al epitropiei armeneşti.

— Păi, era mahalaua armenească acolo.

— Am apucat-o între cireşii înfloriţi, se afundau sub acoperişuri grele de ţiglă vechi case cu pridvor, parcă pustii. Rar, la portiţe, ieşeau, sfioşi, copii fără sânge în obraz, cu ochi mari şi negri, sprâncenaţi şi trişti, să privească, aşa cum făceam şi eu, de la fereastra locuinţei mătuşei mele din capul străzii Vântului, ameţitoarea mişcare de pe podul Târgului-de-Afară. În faţa cârciumii cu pricina, pe bulevard, era un fel de ruină care s-a dărâmat în urmă: hotelul Athena.

În locul cârciumii de pe partea dreaptă, cum mergi spre Pache, şi al Hotelului Athena, peste drum de cârciumă, au fost înălţate, între războaie, două-trei blocuri în stil internaţional, cu duble faţade, spre Bulevard şi spre Cale. *Percepţia* este şi astăzi acolo, *Administraţia Financiară*, construită, prin 1926, de arhitectul Statie Ciortan, un îndrăgostit de stilul neoromânesc. Clădirea are câteva surori în Bucureşti, alte foste Percepţii, construite cam în acelaşi timp şi în acelaşi stil, de acelaşi arhitect: pe Bulevardul Ferdinand, lângă Liceul Iulia Hasdeu, pe Strada Berthelot, colţ cu Popa Tatu, pe Calea 13 Septembrie, colţ cu Sebastian şi pe Strada C.A. Rosetti , colţ cu Jean Louis Calderon. Alte clădiri semnate de Statie Ciortan sunt farmacia Hotăranu, de pe Maria Rosetti, colţ cu Strada Vasile Lascăr şi fermecătoarea clădire, fostă Vamă a Poştei, coborâtă lângă Cheiul Gârlei ca dintr-un basm rusesc.

Răspântia fără nume dintre Moşilor şi Carol este punct nodal în scenografia uneia dintre întâmplările rămase pe veci *Sub pecetea tainei*. Personajele sunt într-un necontenit du-te vino, de-o parte sau de alta a bulevardului: fie sosesc din Spătarului spre Plantelor, fie se grăbesc, dinspre Strada Vântului, spre Popa Chiţu, Făgădău şi Romană. Bătrânul comisar de Poliţie, om avut şi rafinat, justiţiar obsedat de cazurile lui nerezolvate, îşi are domiciliul în Popa Rusu. La câţiva paşi de aici, în Strada Robert de Flers, latifundiarul Mateiu Caragiale îşi scria cartea plimbându-şi eroii pe străzile *lui*, reactivând amintirea hoinărelilor din tinereţe, cu opriri şi apoi vizite la Casa Melic, în speranţa cuceririi *filonului de aur*. Nimic nu se alesese din visul de adolescent disperat, în afară de decorul perindărilor de odinioară, infuzat în acţiunea poliţieră:

Fusese la sindrofie, în Spătar, la o cucoană, Ana Melic, în casa aceea bătrânească. Plecând de acolo însoţise o mosafiră până acasă, în Plantelor. Când s-a întors, a fost oprit la colţul bulevardului de gardistul din post care i-a raportat că, trecând cu puţin înainte, ca să nu ocolească, în Calea Moşilor, prin locul viran de care fu vorba, dase peste o matahală de om bine îmbrăcat, întins cu faţa în jos, pe un maldăr de gunoi. A încercat să-l scoale, l-a sgâlţâit, dar degeaba; trebuie să fi fost pilit numărul unu. S-a dus să-l vadă şi Petrică. Faptul că avea pălărie înaltă nu l-a izbit, pe atunci, purta „joben” toată lumea, toată ziua. Să-l trezească n-a izbutit nici Petrică, s-a mulţumit numai, ajutat de gardist, să-l întoarcă pe spate. I s-au tăiat atunci picioarele: latul piept al adormitului era brăzdat în veriu, peste cămaşă, de o largă lentă galbenă, iar pe frac străluceau, una deasupra alteia, două stele de argint. „...Ministrul!” îngânai, apucându-mă de grilajul casei Stăncescu să nu cad. La lumina albăstrue a lămpilor Iabloch-koff, mi-a spus pe urmă Petrică, parcă-mi luase pânza de pe obraz.

Dacă nu vom afla niciodată cum a ajuns să se prăbuşească ministrul în sordidul maidan, provocând astfel prăbuşirea unui guvern, ştim măcar câte ceva despre decor. Cârciuma *La Niţă* trebuie să fie fosta locantă *a Fărâmiţoaiei*, poreclită în cartier *La trei ochi sub plapomă,* nume plin de haz crud, ce ascunde, însă, o întâmplare eroică. Într-o noapte, dăduseră năvală tâlharii şi, în timp ce cârciumarul se prăbuşise sub pumnii lor, cârciumăreasa se repezise cu făcăleţul să-şi apere omul şi avutul. A doborât doi hoţi şi l-a alungat pe al treilea, dar, în încăierare, a fost lovită la un ochi şi a rămas chioară. Mahalagiii au rezumat situaţia: trei ochi sub plapomă. Peste drum, Hotelul Athena avea şi el, la parter, localuri cunoscute. În Anuarul din 1885, citim: *Café de l'Hôtel d'Athenes (Ayuros, N. C.), Calea Moşilor 131*, iar restaurantul hotelului apare în listele de localuri, ca proprietate a aceluiaşi Ayuros N.C. Între bucureştenii care figurează în anuar se numără şi un anume Zapa C. , proprietar, la aceeaşi adresă: Calea Moşilor 131. Al lui să fi fost hotelul? Oricum, era un punct de referinţă, singura linie de tramvai de-atunci, care venea, pe la Sfântul Gheorghe, din Bariera Mogoşoaiei şi ducea la Bariera Moşilor, avea staţie între Sfântul Gheorghe şi Zece Mese, la *Hotel Athena*. Constantin Bacalbaşa îl menţiona, în *Bucureştii de altădată*: *Hotel de Atena a fost tăiat când s-a deschis Bulevardul Carol. Bulevardul i-a trecut drept prin mijloc.* Probabil că jumătatea rămasă întreagă a supravieţuit o vreme, deşi nu într-o stare prea fericită, de vreme ce regăsim *Hotelul Athena* în decorul descris de Mateiu Caragiale, ca pe un fel de ruină, peste drum de cârciuma de la colţul pe care îl face Calea Moşilor cu Bulevardul.

Strada Mântuleasa, fostă Strada Vântului, îşi strânge poveştile odată cu uliţele sosite sau pornite din axul ei: Dimitrie Racoviţă, Pictor Luchian, Negustori, Plantelor, Pictor Romano, Dimineţii, Romulus, Paleologu, Popa Soare, Sborului. Dacă o iei spre Călăraşi, ajungi în mica piaţetă a Bisericii Mântuleasa. Aici se adună cinci străzi. Mântuleasa

traversează de la sud la nord, venind, după cum ne indică numerotarea caselor, dinspre Călăraşi, spre Bulevard. Pe stânga, tot după cum cresc numerele caselor, străzile *sosesc*: Negustori, dinspre Hristo Botev, Bulevardul Domniţei de odinioară, şi, la câţiva paşi, scurta Stradelă Ştefan Luchian, pornită încoace din Bulevardul Carol. Pe dreapta, arterele *pleacă*: Strada Plantelor spre Popa Nan, cotind uşor, cu poverile ei de istorie, traversând Calea Traian, iar Strada Pictor Romano, numai până în Strada Sfântul Ştefan. M-am întrebat care pictor Romano şi-a dat numele străzii. În hărţile de la 1895 sau de la 1914, strada se numea a Dimineţii. După Primul Război Mondial, devine Pictor Romano. Aşa ni se arată într-un ghid din anul 1938, unde numele care ne interesează e trecut eliptic: Pictor Romano. Prenumele lipseşte. Să fie cu adevărat un italian, cum susţine Alexandru Paleologu: *pictor italian, nu are legătură cu nici un român*, sau este vorba despre pictorul român mort în primul bombardament asupra Bucureştilor din Primul Război Mondial? Într-un ghid din 1969, apare un prenume menit să-i dea dreptate autorului *Alchimiei existenţei*: Pictor Romano, Giulio. Dar, treizeci de ani mai târziu, în nomenclatorul străzilor din 1999, prenumele îşi pierde rezonanţa strict italiană şi devine Alexandru. Strada Romano, Alexandru, pictor. La fel şi acum, în 2008, pe tăbliţă scrie simplu: Alexandru Romano, pictor. Nu ştiu ce anume a determinat această schimbare de prenume, dar ea face ca toată lumea să aibă dreptate. Alexandru Paleologu ştia de Giulio Romano, trăitor cu patru sute de ani mai înaintea pictorului român. Între timp, însă, numită la prima vedere la fel, în realitate, strada şi-a schimbat numele şi îl evocă acum pe tânărul şi nenorocosul artist, mort la numai douăzeci şi şase de ani, în bombardamentele germane asupra Bucureştilor, din 1916. Despre el se ştie că a apucat să aibă în scurta lui viaţă o singură expoziţie, la Bucureşti, şi că Regina Maria i-a cumpărat atunci un tablou, căruia i-a găsit locul pe un perete din palat, înlocuind cu el

un El Greco, mutat în altă încăpere. Domnul profesor Constantin Ottescu, cel care mi-a relatat această istorioară bucureşteană, mai ştia despre alte trei lucrări ale pictorului. Una se află la el acasă. E un portret de femeie. Doamna Maria Ottescu, născută Noica, mama profesorului Ottescu, l-a cumpărat la acea unică expoziţie, de dinainte de război. Acelaşi chip de femeie apare şi într-o altă lucrare a pictorului Romano, achiziţionată de altcineva din familie. Iar domnul Chiriţă, legătorul de cărţi, vestitul specialist în rame de tablouri, avea şi el în colecţia sa un ulei al tânărului artist, reprezentând o simplă pereche de ghete.

Pentru că istoria se repetă nu numai în frescele ei, ci şi în miniaturi, s-a întâmplat ca Strada Paleologu, numită după ramura românească a familiei de împăraţi bizantini, care-şi avea casa bătrânească nu departe, pe Calea Moşilor, să-şi schimbe şi ea numele, discret, prin adăugirea, după moartea scriitorului, a prenumelui lui. Avem astăzi acolo Strada Alexandru Paleologu.

Regăsim Strada Vântului în rândurile memorialistice scrise de D. Karnabatt despre Caragiale: *Avea în schimb o mătuşă bătrână în carne şi oase, în Bucureşti. I se zicea Momuloaia. Retrasă, cu o avere impunătoare dintr-un comerţ interlop exercitat prin Ardeal, trăia liniştită, cu conştiinţa împăcată, într-un apartament din Bulevardul Carol colţ cu Strada Vântului, sub acelaşi acoperământ cu văduva marelui om de teatru Costache Demetriad, căreia îi era veche şi statornică chiriaşă*. Ştia ce ştia Karnabatt: Ecaterina, născută Gheorghevici, verişoară primară a mamei lui Caragiale, fusese soţia lui Girolamo Momolo Cardini, cofetar şi restaurator italian, antreprenor al Teatrului cel Mare din Bucureşti, cunoscut şi pentru sala lui de baluri şi spectacole din zona Căii Victoriei. Ce comerţ interlop s-ar ascunde într-o cofetărie? Averea impunătoare, moştenită de la soţul mort în anul 1859, o întregise ea, zicea lumea, din exploatarea unui mic hotel cu faimă

proastă – comerţul interlop înfierat de Karnabatt. Galbenii şi giuvaierurile găsite sub saltea, la moartea ei, în noiembrie 1885, adăogiseră sclipiri de basm oriental milioanelor din bancă, trei milioane de galbeni, împărţite între şase urmaşi. Hotelul pare să fi fost la Berlin, nu în Ardeal, cum afirmă Karnabatt, în nostalgica lui *Bohema de altădată*, apărută în 1944, la Editura Vremea din Strada Carol 10, dar asta nu mai contează în legendă. Din spusele lui despre averea lui Caragiale, reţinem adresa bătrânei, din casa Demetriazilor, aceeaşi de unde fiul Matei stătea să *privească, dela fereastra locuinţei mătuşei mele din capul străzii Vântului, ameţitoarea mişcare de pe podul Târgului-de-Afară.*

Se deşiră de aici o serie de alte destine artistice. Cel dintâi trebuie amintit proprietarul casei din răscruce, actorul Costache Demetriad (1831-1885), o personalitate a vremii sale, autor de piese istorice: *Blestemul*, *Ştefan al IV-lea*, *Virtutea străbună*, traducător din mai multe limbi romanice, membru al trupei *Artiştii asociaţi*, unul dintre cei 13 societari ai Teatrului Naţional bucureştean (pe vremea când îl conducea Ion Ghica), regizor şi profesor de actorie. Îl zărim, la 1877 (*actor excelent şi cu mare trecere*, spune George Costescu în *Bucureştii vechiului regat*), la deschiderea primei stagiuni a Societăţii Dramatice a Teatrului Naţional din Bucureşti, într-o reprezentaţie festivă, recitând poemul *Balcanul şi Carpatul*, de Vasile Alecsandri. Cu zece ani înainte, la 1867, tradusese din spaniolă *Cursul de declamaţiune* al dr. Don Ioachim Bastus, *această carte rară, referitoare la cunoştinţele ce trebuie neapărat unui actor şi mai ales unui elev de conservator, carte pe care eu am copiat-o cuvânt cu cuvânt,* povesteşte în *Evocările* sale V. Maximilian. Constantin Bacalbaşa îl aminteşte de multe ori pe Costache Demetriad în *Bucureştii de altădată*, ca pe un actor afirmat la începutul anilor 1870, mereu prezent la spectacole, respectat de contemporani, dar menit unui destin plin de răsuciri neaşteptate: *Părăsind teatrul, acest om original, neastâmpărat,*

vecinic în căutarea unui mijloc de a se îmbogăţi, a scris o carte de igienă. Cu acest prilej, Titu Maiorescu a spus, dacă nu altcineva: „Ciudată ţară e România: doctorii scriu piese de teatru, iar actorii cărţi de medicină”. Constantin Demetriad (sau Dimitriadi, sau Demetriade, cum i se mai scrie numele), a fost tatăl natural al Aristiţei Romanescu, mama ei fiind actriţa Paulina Stavrescu. Îl vom regăsi pe Demetriad, spre sfârşitul vieţii, participând la spectacole pentru strângerea de fonduri destinate Paulinei. Cu soţia lui, Luxiţa Saragea, a avut un fiu, actorul, poetul şi autorul dramatic Mircea Demetriad. Dacă în *Anuarul României* din 1885, nu am găsi adresa actorului însuşi, Strada Vântului, numărul 3, iar în listele de alegători din 1913 fiul actorului nu ar figura la aceeaşi adresă, mi s-ar părea că ea nu a existat decât în pagina de roman neîncheiat şi în memorialistica lui Karnabatt. Dar citim: *Numele şi pronumele alegătorilor: Dimitriade Mircea, Strada: Vântului, No. Casei: 1, profesia: proprietar*. Romanul vieţii Demetriazilor conţine pagini tragice: actorul Constantin Demetriad, pradă unor depresii, şi-a luat singur zilele, aruncându-se în Dâmboviţa. Ce dureri îl vor fi purtat din casa lui de pe Strada Vântului, până la malul de apă unde şi-a săvârşit tragica nesăbuinţă? Era în 1885. În acelaşi an, moare şi Momuloaia, bogata lui chiriaşă. E anul în care se naşte Matei. El nu putea privi, aşadar, vânzoleala străzii de la fereastra mătuşii. Dar în casa aceea a fost cu siguranţă, după cum aflăm din scrisoarea lui, datată 26 Ianuarie 1907, către prietenul Boicescu: *Cunoscuţii mei cred poate că am murit sau că am plecat la Berlin. În realitate însă stau închis în casă. Am fost numai de trei ori la Mircea Demetriad acasă să-mi fac provizie de cărţi.* E vorba de al treilea Demetriad, fiul poetului cu acelaşi nume şi nepotul actorului. Şi dacă mătuşa pe care o moşteniseră Caragialii nu mai era de găsit pentru Matei în Strada Mântuleasa, în schimb, în *Craii de Curtea-Veche*, unchiul lui Pantazi, bogatul Iorgu, locuieşte într-o posomorâtă locuinţă din

Strada Mântuleasa, unde se va muta şi el, ca unic moştenitor. Lenci, sora lui Ion Luca, pomeneşte mereu în scrisorile către fratele ei despre Demetriazi: „*Noaptea furtunoasă” a ta s-a jucat la grădină în beneficiul lui Hagiescu. Am auzit că era lume multă, mi-a spus Dimitriadi c-a fost şi el, şi i-a plăcut prea mult deşi nu a putut sta decât actul întâi.* Scrisoarea e din 1882, iar Dimitriadi este Mircea, poetul de la *Literatorul*, fiul actorului şi fratele Aristiţei Romanescu, pe care, în seara aceea, o privise jucând rolul lui Spiridon. În finalul altei scrisori către Ion Luca, douăzeci şi doi de ani mai târziu, Lenci adaugă: *Complimente de la Luxiţa şi de la Mircii.* Sunt aici trei generaţii: bunica Luxiţa, fiul ei, poetul, şi nepotul Mircea, congenerul lui Matei. În 1883, când Lenci şi mama lor, Cati Caragiale, locuiau pe Strada Modestiei 7, fuseseră vecine cu Momuloaia. Bulevardul nu era tăiat şi din Strada Modestiei ajungeai uşor în Strada Vântului. Se vor fi vizitat cele două verişoare primare, braşovencele? Mamele fuseseră surori, una măritată Karaboa, cealaltă Gheorghevici, şi îşi botezaseră amândouă fetele după bunica lor, Ecaterina Alexovici. În scrisorile rămase, Lenci şi mama ei nu pomenesc de verişoara cea bogată, deşi scrisorile din 1883 amintesc de o vizită la *Lucsiţa*, probabil soţia lui Constantin, iar pe o listă a datoriilor din acelaşi an figurează suma de franci 24, ce trebuie înapoiaţi lui Dimitriadi. Aşadar, în casa din Strada Vântului 1, sau 3, Lenci şi Cati obişnuiau să meargă.

În scurta plimbare din Modestiei 7, spre Vântului 1, doamna şi domnişoara Caragiale nu se putea să nu treacă pe lângă o anume casă boierească aflată pe aceeaşi parte cu a Hagicăi, proprietăreasa lor. Din configuraţia de atunci, este singura clădire rămasă până azi: o casă din Strada Modestiei 3 (Strada Latină), cu cinci ferestre la demisol, chiar la nivelul trotuarului, în geamurile cărora se vor fi oglindit fustele înfoiate de paşi ale celor două trecătoare. A cui era pe atunci? Astăzi, i se spune Casa Movilă şi puţini mai ştiu povestea ei.

În alt colţ de Bucureşti, undeva, într-un apartament aflat pe Strada Gheorghe Lazăr, aproape de Biserica Sfântul Constantin, la poalele dealului care urcă lin spre Ştirbei Vodă, am ascultat amintiri despre Casa Movilă, împletite cu multe altele, băteală colorată tandru, în urzeala străzilor vechi:

— Dragă doamnă Oana Sofonea, pe când evocaţi, întâi împreună cu Jeanine Costescu, apoi, din păcate, singură, expediţiile de fotografiat, făcute cu verişoara dumneavoastră în anii ’80 ai secolului trecut, prin cartierele în demolare din Dealul Spirii, aţi amintit de această casă, de pe Strada Latină numărul 3, o casă care, chiar dacă nu e încă trecută pe listele patrimoniului, are cel puţin valoare ambientală. A figurat în expoziţia de la Galeria Catacomba a caselor din timpul Regelui Carol I, iar pentru dumneavoastră, povestea ei, aşa cum o ştiţi, e o poveste de familie.

— Eu bănuiesc că mai există nişte urmaşi direcţi ai Movileştilor, care ar putea să se ocupe de casa aceasta, dar nu ştiu bine, nu cunosc soarta ei de acum. E vorba numai de amintiri din prima mea copilărie. Cum vine treaba cu familia noastră? Mama bunicului meu matern, Gheorghe Panaitescu, deci străbunica mea, era născută Movilă şi era soră cu tatăl lui Ioan Movilă, acela cu Pinacoteca, donată Muzeului oraşului Bucureşti, cu Techirghiolul, unde are şi o statuie, cu o donaţie de carte extraordinară la Biblioteca Centrală Universitară, aproape o mie de volume rare şi manuscrise, în fine, o figură cunoscută. Fratele lor, Costache Movilă, cel care avea toată Mogoşoaia, toată Buftea, era cel mai bogat dintre ei. Moşia lui era o întindere foarte mare, pe care a împărţit-o, el neavând copii, nepoţilor lui de frate, sau, mă rog, mai întâi, chiar fraţilor lui. Bunicul le povestea copiilor lui, şi mătuşile mi-au spus mie, că ei se trăgeau din Movileştii care au fost domni ai Moldovei şi ctitori ai Suceviţei, familie veche. Dar nu mai ştiau legăturile directe. Aveam în casă un tablou foarte mare, făcut după o fotografie a lui Costache Movilă,

pe care bunicul meu matern scrisese: *Iubitului meu unchiu C.C. Movilă, ca semn de profundă şi eternă recunoştinţă din parte-mi şi a toată familia mea. Dr. Gh. Panaitescu, 1891, Iunie.* Acest tablou l-am dat la Arhivele Statului.

— Era recunoştinţa pentru moştenirea de la Mogoşoaia?

— Desigur! Nepotul comandase acest portret, probabil că o vreme a stat chiar în casa unchiului lui, Costache Movilă, doar fusese un cadou pentru el, apoi, când acesta a murit, portretul a revenit la bunicul meu.

— Faţă de moşia Bibeştilor de la Mogoşoaia, cu Palatul lui Brâncoveanu, mai târziu al Marthei Bibescu, unde erau pământurile Movileştilor? Se învecinau?

— Nu. Castelul Marthei Bibescu se afla la celălalt capăt al Mogoşoaiei. Nu era nici o legătură. Acea domnişoară Movilă, al cărei prenume nu-l cunosc, străbunica mea, s-a căsătorit cu un domn Panaitescu. Cred că străbunicul, tatăl bunicului meu matern, mai fusese însurat înainte, pentru că bunicul meu avea doi fraţi mult mai mari decât el, vitregi, dar cu acelaşi nume, deci erau copiii tatălui din prima căsătorie. Bunicul meu, Gheorghe Panaitescu, a fost singurul copil avut cu această domnişoară Movilă. Aşa încât, bunicul meu era văr primar cu Ioan Movilă, cel cu Pinacoteca şi cu Techirghiolul. De ce vă spun toate astea? Ca să înţelegeţi cum venea rudenia noastră.

— Sunt detalii care explică vizitele fetiţei Oana Sofonea, strănepoată de văr, în Casa Movilă din Latină.

— Exact! Cei doi veri, Gheorghe Panaitescu şi Ioan Movilă, au avut şi ei copii. Erau şapte copii Panaitescu şi şapte copii Movilă. Adică mama mea avea şase fraţi, iar Movileştii, care stăteau în casa din Latină, erau şi ei tot şapte. Exact aceeaşi împărţeală: trei băieţi şi patru fete.

— Cei şapte copii Movilă erau...

— Caton, Jules, Sever – băieţii, şi fetele: Ecaterina, Felicia, Cornelia şi Elenuţa. Ei veneau nepoţi de văr ai bunicului meu şi veri de-al doilea cu mama mea, cu surorile şi fraţii ei. Însă, din cauza moştenirilor de pământ, Mogoşoaia şi altele, la început, Ioan Movilă nu l-a recunoscut pe bunicul meu ca rudă, pur şi simplu n-a vrut. Îşi renega această parte de familie.

— Pe Panaitescu, vărul lui, băiatul orfan al mătuşii lui?

— Pe Panaitescu, bunicul meu. A fost şi proces, din păcate. Până la urmă, nu mai ştiu bine cum, s-au împăcat totuşi. Asta îmi povestea bunica, Virginia, soţia lui Gheorghe Panaitescu, pe când eu eram mică. Dar a fost un moment când băieţii mari din familie, fratele mamei, Nicu, şi cu cei doi băieţi Movilă, Caton şi Sever, erau foarte apropiaţi. Cred că v-am mai spus întâmplarea petrecută de ziua domnului Movilă, de Sfântul Ion, prin anii '90 ai secolului al XIX-lea. De onomastica lui Ioan Movilă se făcea în casa din Strada Latină o mare petrecere. Nici nu era nevoie să mai cheme şi alţi invitaţi, familia era destul de numeroasă. Şi ai mei, mama şi surorile ei, aveau o dădacă elveţiană, Mademoiselle Nancy de Jardin. Asta am ţinut minte, mi-a plăcut numele ei! Nu ştia româneşte şi nici n-a vrut să înveţe. Ca să poată să-i înveţe pe copii limba ei, franceza, ea n-a învăţat româneşte.

— Petrecerea a avut loc în Casa Movilă din Latină?

— Sigur că da, acolo unde stăteau Movileştii.

— Panaiteştii unde locuiau pe atunci?

— Ai mei aveau alt sistem, în privinţa locuinţei. Tata mare, Gheorghe Panaitescu, medic, fost elev al lui Carol Davila, făcea aşa: nu a cumpărat niciodată o casă, se muta mereu, cu cei şapte copii.

— Presupun că găsea greu o casă pentru o familie atât de numeroasă.

— Da, sigur. Mi-au povestit mătuşile şi mama despre mai multe locuri unde au stat. Una dintre

case era pe Ştirbei Vodă, aproape de colţul cu Berzei, acum e o ambasadă acolo...

— Acolo e Ambasada Mongoliei.

— În casa aceea, au rămas un răstimp mare, şi curtea lor mergea în jos, până departe, locurile arătau cu totul altfel, pe vremea aceea nici nu exista Strada Cobălcescu. Toate curţile mergeau aşa, în jos, spre Plevnei, hăt-hăt departe, acum o sută şi ceva de ani. Nu aveau casă proprie, ai mei, dar aveau trăsură cu cai şi personal care ajuta în gospodărie. Bunicul spunea aşa: *Pentru ăi bogaţi, le iau bani şi le iau chiar mult*. La *ăi săraci*, în schimb, se ducea el, o dată pe săptămână, cu lapte, cu pâine, cu făină, cu de toate, să le dea. Şi nu le lua bani pe consultaţii.

— Între ce ani a trăit bunicul?

— A murit după Primul Război Mondial.

— În casa aceea?

— Nu, stăteau în Radu Vodă, când a murit. Vă spun, s-au tot mutat. Au stat şi pe lângă Ambasada Franceză, pe Christian Tell. Mama avea doi ani pe atunci. Era născută în 1892. Şi-mi povestea bunica, mama ei, cum, într-o zi, fetiţa a ieşit pe uşă, cum de nu or fi văzut-o, şi a nimerit pe stradă, iar cineva de la Ambasada Franceză a găsit-o şi a dus-o la ei, unde doamna ambasador a fost încântată să se ocupe de ea, i-a dat dulciuri, fetiţa nu plângea, nu era speriată. Între timp, s-a alertat familia Panaitescu, au căutat-o prin vecini şi au găsit-o, şi doamna le-a atras atenţia: *N-o mai lăsaţi nesupraveghiată, aveţi grijă*! Ştiţi care era casa lor? E o bibliotecă pentru copii, lângă ambasadă. Acolo era casa. Mi-a arătat-o una dintre mătuşi.

— Trebuia să fie case mari, cu odăi destule, erau şapte copii! Cum se descurcau?

— Nu pot să spun că bunicul a trăit pe un picior foarte mare, dar avea bucătăreasă, jupânească, vizitiu, această bonă pentru fete, iar băieţii probabil că aveau un preceptor, aşa am auzit, nu pot să spun sigur. Pe toate patru fete le-a dat să înveţe interne la Institutul Pitar Moş, iar mama mea, Elena, care era foarte sensibilă, extraordinar de sensibilă, când

veneau acasă duminica, începuse, aşa, să-şi facă un mic altar într-un colţ, îşi punea ceva pe cap, cum văzuse că făceau călugăriţele, şi se ruga acolo de una singură, ceasuri întregi. Atunci, tata mare a zis: *A, şoacăţele alea vor să-mi facă fata călugăriţă, s-o treacă la credinţa lor*! *Gata*! Le-a scos de la Pitar Moş, nu le-a mai lăsat la internat şi a angajat profesori acasă. Trebuie să vă spun că mama a avut un talent la pian, extraordinar. Jeanina zicea: *Puţine pianiste am auzit cu un asemenea tuşeu. Îmi aminteşte de stilul lui Dinu Lipatti.*

— Jeanine Costescu, o instrumentistă atât de rafinată şi o profesoară de violă atât de bună, ştia ce spune!

— Şi orice partitură i se punea în faţă, mama, în două minute, ţi-o descifra. A dat la Conservator şi a intrat, dar numai pentru că o vară de-a bunicii, Tana Nănescu, care cânta la Operă, a pus o vorbă bună pentru ea. De ce spun asta? Pentru că, deşi era atât de talentată, mama nu a reuşit nici măcar să-şi dea toate probele de examene. Era atât de emotivă, încât i se încleştau mâinile şi nu mai putea deloc să cânte. Dar şcoală a vrut totuşi să facă, să-şi şlefuiască talentul.

— Înseamnă că nu putut niciodată să urce pe scenă?

— Niciodată. Însă, era pianista mea personală. Cânta mult acasă.

— Pianul din această odaie este al ei?

— Acesta a fost unul din pianele familiei Panaitescu. Au avut mai multe. Pentru că fetele au cântat. Mai ales mama şi cu o soră a ei puţin mai mare, care a fost şi poetă, Maria, măritată Popovici, care a colaborat cu profesorul Costa-Foru, la revistele lui. Am, încă, un exemplar, un volum foarte gros, al uneia dintre publicaţiile editate de el, *Revista tineretului şi a copiilor*. Această mătuşă, Oara numită de tatăl ei, era o persoană foarte plăcută, deşteaptă, ştia trei-patru limbi, şi asta cu un secol în urmă! Au locuit pe Dealul Mitropoliei, familia ei era vecină şi foarte bună prietenă cu

familia Costa-Foru. De la mătuşa mea ştiu că Simina Mezincescu este nepoata lui Costa-Foru. Marioara şi soţul ei, Nicolae Popovici, i-au cununat, de altfel, pe părinţii Siminei, Sasha Costa-Foru şi Grigore Caracaş. De la această mătuşă a mea am păstrat un teanc mare de cărţi, de ziare, lucruri de-ale ei. Publica în *Flacăra* şi în alte reviste. Semna Maria Pană.

— Era una dintre cele două mătuşi pe care le vizitaţi, împreună cu Jeanine Costescu, în Uranus?

— Da, da, cele două surori mai mari ale mamei, Alice Boteanu şi Marioara Popovici, au locuit împreună, în Uranus.

— Dar a patra soră cine a fost?

— Felicia, născută Panaitescu, după căsătorie, Iliescu. Ea locuia lângă noi, aici, pe Gheorghe Lazăr. Noi la 4, ea la 6.

— Dumneavoastră staţi de mult aici?

— Din 1939. Şi aici am rămas. Strada noastră se numea 11 Februarie, atunci când ne-am mutat.

— Numele e altul, dar înfăţişarea străzii pare că nu s-a schimbat prea mult de atunci până astăzi.

— Nu, nu s-a schimbat. În 1938, s-a terminat de construit blocul şi, imediat, mama şi tata au cumpărat acest apartament. Iar sus, la etajul 4, ceva mai târziu, a cumpărat o garsonieră bunica.

— Rămăsese singură?

— Bunicul murise imediat după război, copiii erau la casele lor. Sunt şaptezeci de ani de când ne-am mutat aici! Înainte ca Buna să-şi cumpere garsoniera asta, a locuit mult timp la Jeni Stătescu, o prietenă a Mariei şi a Alisei, fetele ei mai mari. Fuseseră toate trei colege la Pitar Moş şi între ele se legase o mare prietenie. Erau, de altfel, şi vecini, pe Strada Radu Vodă, unde v-am spus că familia Panaitescu a stat, cu chirie, multă vreme. De aceea, se cunoşteau şi cu generaţia părinţilor, iar pe bunica mea, Jeni a iubit-o foarte mult. Îi spunea mama Virginia şi o lua mereu la moşia ei, unde m-au dus de multe ori şi pe mine. În plicul acesta am o mulţime de fotografii de la moşia lor, conacul era în

stil neoromânesc, cu un pridvor lat, alb, plin de muşcate. Jeni Stătescu era născută Trandafirescu, iar pe soţul ei îl chema Leon. Casa Stăteştilor de pe Radu Vodă există şi astăzi, a devenit casa parohială a Bisericii Bucur, aflată peste drum. La Jeni acasă era o atmosferă foarte intelectuală, veneau în vizită ziarişti, scriitori. Venea Camil Petrescu. Unchiul meu, Nicolae Popovici, şi Camil Petrescu au fost chiar rivali, într-o vreme, amândoi ţineau la Marioara, care era o persoană cu totul deosebită, mă repet. După ce s-a măritat, Marioara s-a mutat în apropiere, pe Dealul Patriarhiei.

— Familia dumneavoastră a avut numai adrese interesante!

— Să revin la scena petrecută de Sfântul Ion, acasă la Ioan Movilă. În preajma acelei zile, Mademoiselle Nancy de Jardin le-a cerut celor trei băieţi, care erau mult mai mari decât fetiţele, aveau şaptesprezece-optsprezece ani, s-o înveţe ceva frumos pe româneşte, ca să poată să-l felicite într-un mod mai special pe domnul Ioan Movilă, de onomastica lui. Unchiul meu, Nicu, se pare că el a fost capul răutăţilor, secondat de Sever şi Caton. Nu ştiu care dintre cei trei băieţi Movilă era cel mai mare. Dar cred că Sever şi Caton, cu Nicu, au învăţat-o pe guvernantă ce să spună. Şi acum, vă descriu scena: lumea adunată, chiar în casa de care vorbim, în seră, o seră mare, nici nu ştiu dacă mai există, o seră plină cu tot soiul de plante, rotundă, aşa mi s-a povestit. Era la etaj. O mai fi existând?

— E greu de spus dacă mai există ceva din ce a fost sera. Sunt, la etaj, două ferestre imense, acolo ar fi putut fi. Dar, de afară, nu pare o cameră rotundă, ferestrele, cu câte şase panouri, sunt drepte. Poate plantele erau aşezate în cerc.

— Eu aşa mi-aduc aminte, pentru că am fost şi eu, mult mai târziu, acolo. O seră rotundă, la etaj. Acolo mi-au povestit că erau adunaţi. Domnul Movilă aşezat pe un scaun, lumea toată de jur împrejur, cu toate luminile aprinse, cu aranjamente de flori, cu de toate.

— Nu ştiţi exact în ce an să se fi petrecut?

— Cum spuneam, pe la sfârşitul secolului XIX, după 1895. Surorile mamei aveau până în zece ani, ele mi-au povestit că au fost de faţă. Domnul Movilă a murit, parcă, în 1904.

— Ştiţi când au cumpărat ei casa?

— Nu, nu am întrebat. Nu a fost construită de ei, a fost cumpărată. E o casă de mijloc de secol XIX, aşa cred.

— Povestind despre Strada Spătarului, doamna Măriuca Mihăilescu Zamfirescu a amintit despre această casă. A aparţinut cândva unuia dintre ctitorii Bisericii Armeneşti, un om foarte bogat. După moartea lui, copiii au pierdut averea.

— Probabil că atunci a cumpărat-o Ioan Movilă. Tot ce se poate. Asta nu mai ştiu. Eram foarte mică atunci când mi se vorbea despre ei. Nu sunt sigură de detalii.

— Aţi apucat pe cineva dintre bătrânii Movilă?

— Numai pe doamna Elena Movilă am apucat-o, pe soţia lui Ioan, şi mi-era frică de ea, săraca! Era foarte bătrână. A trăit peste patruzeci de ani după moartea lui. O gârboviseră anii. Nu am văzut-o niciodată în picioare. Cred că am fost dusă acolo de două-trei ori, prin 1938, şi am găsit-o întotdeauna ghemuită într-un fotoliu, în camera ei. O să revenim la vizitele mele la ea, acum să vă spun despre farsa băieţilor.

— Ne întoarcem la sfârşitul celuilalt veac!

— A fost aşa: s-au prezentat fiecare cu darurile, cu poezii, cu mici cuvântări şi, când i-a venit rândul, Mademoiselle Nancy de Jardin a făcut o plecăciune şi a început să spună cu multă convingere ce o învăţaseră băieţii. Vă scriu pe ceva, ca să redaţi exact cum a sunat felicitarea: *Toamne Tumnezeule! Ai mila de aţest baba batrân care a nebünit, el crede ke vede panze de paianzen pe serül şi a pornit calar pe matür să matür serül!* Şi a făcut iar reverenţa. Toată lumea a încremenit, domnul Movilă a tuşit în batistă, să nu se vadă că a izbucnit în râs, iar ea, care era o femeie inteligentă, şi-a dat seama că se petrece

ceva straniu. I-a căutat pe băieţi: *Ce-aţi făcut, ce m-aţi învăţat, ce am zis eu acolo*? S-au scuzat băieţii, în fine, toată lumea a rugat-o să nu se supere, că a fost o glumă, o farsă, dar a rămas vestită întâmplarea şi fetele au ţinut minte totul, textul şi felul în care îl rostise ea, şi ele mi-au spus mie...

— Oare care dintre veri fusese autorul textului?

— Suna aşa: *Doamne, Dumnezeule! Ai milă de această babă bătrână, care a înebunit. Ea crede că vede pânze de păianjen pe cer şi a pornit călare pe mătură să mături cerul*! L-au găsit undeva, în ce carte, îmi pare rău, nu ştiu, şi nici ele nu ştiau, că era secretul băieţilor!

— Aceasta este una dintre amintirile altora despre casă, amintiri moştenite.

— Ceea ce mai ştiu este că tot aşa, de zilele de naştere sau de nume, copiii dădeau mici spectacole de teatru, fiindcă erau destui, şi îi puneau şi pe cei mai mici să ia parte. Scenete de Alecsandri, cu costume, cu decoruri, făcute cu multă grijă. Şi, de cele mai multe ori, erau tot pentru domnul Movilă.

— El era sponsorul!

— Asta se întâmpla, desigur, după proces, după ce s-au împăcat verii. Mi se povestea des cum fusese înainte de Primul Război. Tata-mare, care s-a stins de un cancer, a murit prin 1920. Familia Panaitescu fusese despărţită de război. Bunica plecase în Moldova, să-l vadă pe băiatul cel mare, Nicolae, că el era pe front, şi ea a rămas acolo, blocată, nu a mai putut veni înapoi. Am o fotografie a ei, mică, unde, pe dos, a scris de la Iaşi celor rămaşi acasă, ca pe o carte poştală: *5 Decembrie 1917, D-lui Dr. George Panaitescu, St. Radu Vodă 31 bis, Bucureşti. Scumpii mei, Noi toţi sănătoşi, eu sunt singură aici. Vă rog, răspundeţi urgent, sunt foarte îngrijorată de voi. Vă sărut pe toţi cu mare dor. Str. Taut 1, Iasy, Virginia Panaitescu.* Cine ştie cum o fi trimis-o şi cum a ajuns la ei! Cred că aici, la Bucureşti, erau patru dintre copii: Elena, mama mea, Marioara, Felisica şi Dini, Constantin, cel mai mic dintre fraţi. Şi au trăit lipsa aceea teribilă, cu pâinea ca o cocă

neagră, pe cartelă, cu frigul, cu ocupaţia nemţească. Dar să vă spun ceva special, de pe vremea când s-au căsătorit ei doi. Bunica avea vreo paisprezece ani pe atunci, era mult mai tânără ca bunicul. Noi îi spuneam Buna.

— Pe ea aţi apucat-o multă vreme?

— Da. Fiul meu, Ionuţ, s-a născut vara, în 1953, anul când a murit ea. Pe băiatul meu îl cheamă Matty Ion Dan Zamphiratos.

— Matty vine de la Matei?

— Matty, după tatăl lui, care era grec. Şi mă bodogăneşte băiatul: *La armată, cu trei nume! Ştii ce mi-ai făcut?* El se recomandă Dan, dar eu, tot Ionuţ îi spun. De ce i-am zis Ionuţ? La doisprezece ani am citit *Fraţii Jderi*. Mi-am zis că, dacă am un băiat, Ionuţ îi spun. Da, în anul când s-a născut el, a murit Buna. Prin 1947-1948, a fost dată afară din garsonieră, de însuşi administratorul casei, pe nume Luca, un tip agresiv şi primitiv, care s-a mutat imediat în locul ei. Pur şi simplu, s-a dus sus, fără să ne spună ceva, şi a scos-o din casă. I-a pus lucrurile în stradă! Ne-am trezit cu ea în stradă! Sigur că am luat-o imediat la noi. Nu ştiu ce se întâmpla cu ea dacă nu am fi fost aici. De atunci am locuit împreună, noi, mama mea şi bunica. Chiar aici a murit Buna, în această odaie, acolo unde e acum pianul era patul ei. Era înconjurată de toţi copiii. Numai Nicu, primul născut, lipsea, pentru că el murise înaintea ei. Şi ea, parcă o am în faţă acum, când vă povestesc, a ridicat deodată ochii spre fereastră şi a spus unei umbre numai de ea văzute: *Vin, Nicule, vin la tine*! Şi atât a fost...

— Fusese atât de legată de primul ei copil?

— Da, gândiţi-vă cum s-a dus la Iaşi, în Primul Război, numai ca să-l vadă câteva ore! Şi din cauza asta a rămas acolo, singură, pe tot timpul războiului. Iar întâmplarea din tinereţea bunicilor mei a fost aşa: bunica, Virginia Constantinescu se numea ca fată, stătea, cu familia, pe la Grădina Icoanei, pe lângă Biserica Pitar Moş, Biserica Anglicană încă nu

exista. Locuiau într-o casă de pe Dionisie Lupu, lângă Casa Filipescu.

— Casa aceea nu mai este şi acuma acolo?

— Ba da, când vii dinspre *Patria*, e pe dreapta. Acolo s-a întâmplat, aşa bănuiesc. Buna era dată la internat, tot la Pitar Moş, unde le-a înscris mai târziu şi ea pe fetele ei.

— Locuiau la doi paşi de Institutul Pitar Moş şi, totuşi, era dată la internat? Aşa se considera că este mai eficientă şcoala?

— Fetele, la călugăriţe! Aşa era mentalitatea. N-avea a face că stătea chiar la doi paşi de şcoală. Era un program! Şi ea încă se mai juca cu păpuşile. Într-o noapte, a visat că era acasă, şi a văzut cum a intrat la ei în hol un domn, îmbrăcat în gri, cu ghetre gri – vedeţi că asta mi-a povestit Buna de atâtea ori, încât am ţinut minte totul –, cu un joben gri, cu un baston argintiu în mână. Ea l-a văzut intrând pe uşă, de undeva de sus. Casa e mică, dar are şi etaj. Ea visase că ieşise din dormitorul ei, care era la etaj, şi se uita, rezemată de balustradă, să vadă cine a venit. Acesta a fost tot visul. Ar fi putut să-l uite, dar, după un scurt răstimp, o lună, o săptămână, când ea era acasă, într-adevăr a intrat pe uşa lor un domn în gri, exact cum l-a visat, şi acesta era doctorul Gheorghe Panaitescu, viitorul ei soţ. Ea încă nu ştia că mama ei vrea s-o mărite. El avea atunci treizeci de ani. L-a văzut cum intra, de acolo de sus, cum îi deschide uşa majordomul sau servitoarea, exact ca în vis. Asta a tulburat-o foarte tare. De aceea mi-a povestit, de multe ori, toată scena. Ea habar n-a avut, în clipa când l-a văzut intrând, că va fi nevasta lui.

— S-au căsătorit mult mai târziu?

— Foarte repede, foarte repede, au măritat-o repede, pentru că străbunica, mama ei, Marie Constantinescu, divorţase, se recăsătorea şi vroia să scape de pietrele din casă.

— Erau mai multe?

— Nu, e un fel de a spune. Buna, Virginia, rămăsese singura. Mai avusese mama ei o fată, portretul acesta de pe perete este al ei. O chema

Julieta, Julieta Constantinescu, a murit de meningită, la trei ani. Fusese un copil excepţional, uitaţi-vă ce privire are, nu zici că are numai trei ani. Un pictor italian a văzut poza şi a rămas uimit. L-au impresionat ochii copilului, maturitatea privirii. I-a făcut portretul după poză, o poză foarte mică, de altfel. Mie mi-au zis că e pictat pe marmură. Nu e pe marmură, că m-am dus cu tabloul la anticar, la licitaţie, mi-au oferit pe el 50 de milioane, acum un an. Nu a avut cumpărător şi am venit cu el acasă. Vă spun sincer că, pe de o parte, mi-a părut bine.

— Cred că, dacă aţi mai încerca, s-ar găsi un cumpărător.

— Nu ştiu dacă o să mai încerc. Domnul Constantinescu, străbunicul meu, s-a recăsătorit şi el şi a avut o fată, pe care a botezat-o Julieta, în amintirea acestei fetiţe moarte. Ştiu că venea în casa noastră un fel de mătuşă, Julieta Constantinescu, dar abia mai târziu am înţeles că era sora după tată a Bunei. O ducea cam prost şi venea uneori la noi la masă. Cât despre străbunica, Marie Constantinescu, după ce a divorţat, s-a remăritat cu un domn, Antimescu. De aceea a căsătorit-o pe Virginia atât de devreme. Marie a avut, din noua căsătorie, o altă fată, Narcisa, alintată Tedi. Era o mare diferenţă de vârstă între aceste surori vitrege, dar au fost legate una de alta. Tedi s-a născut odată cu primul copil al Virginiei, Nicu, unchiul meu. Nepoţelul era de o vârstă cu mătuşa. Tedi, care, ca soră a bunicii, mie îmi venea mătuşă mare, s-a măritat cu amiralul Cornelius Bucholzer, de origine austriacă, şi a avut doi copii. Şi aici e o dramă. Fata, mai mare, Mutzi, Mutzica, pe numele ei de alint, blondă cu ochi albaştri, iar băiatul, Pussy, brunet cu ochii negri. Amândoi, excepţionali, până spre adolescenţă, când s-a declanşat nebunia. Al doilea mariaj al străbunicii Marie a fost o nenorocire: Antimescu avea un sifilis. Fiica lui, Tedi, nu l-a luat, dar l-a transmis copiilor ei. Bucholzer şi-a cheltuit cu ei toată averea, i-a dus şi la Paris şi la Viena, unde nu i-a dus!, dar nu s-a mai putut face nimic. Am o fotografie a lui Corneliu

Bucholzer către una din mătuşile mele. Pe dosul ei, a scris: *unchiul vostru, cu inima sfâşiată*... La fată, boala a fost mai diminuată, la băiat, însă, a fost cumplit. Copil, era foarte talentat la pictură... Văd că m-am dus foarte departe cu legăturile. Poate că nu ar trebui, dar aşa lucrează amintirile.

— Lucrează bine, pentru că aduc la suprafaţă chipuri şi întâmplări pe care nu am avea cum să le trezim prin voinţa noastră.

— Da, e extraordinar cum îmi vin în minte, brusc, lucruri la care nu m-am mai gândit de zeci de ani. Deodată, le am dinaintea ochilor!

— Să vorbim şi despre bunic. Cine era domnul în gri, care apăruse în casa din Dionisie Lupu, prevestit de un vis?

— Tata-mare, Gheorghe Panaitescu, a cărui mamă e născută Movilă, şi căreia, din păcate, nu-i ştiu numele mic, a rămas orfan la şapte ani, şi de mamă şi de tată. A dat peste ei, în casă, o ceată de hoţi şi, ori au murit de spaimă, ori i-au omorât tâlharii, asta nu mai ştiu, dar au murit amândoi când au fost în casă hoţii.

— Unde s-a întâmplat nenorocirea?

— În Bucureşti, dar nu ştiu unde anume locuiau. Şi el a rămas de mic orfan. Fraţii lui după tată erau în facultate, erau în armată, ştiu pentru că am o poză în care cei doi apar în haine militare. Iar cel mic, rămânând orfan, l-a luat să-l crească o mătuşă, care nu ştia nici măcar să scrie şi să citească.

— O mătuşă dinspre mamă sau dinspre tată?

— Mai curând dinspre tată, decât dinspre Movileşti. Şi el, nepotul, a învăţat-o pe mătuşă-sa să citească şi să scrie, cât de cât. Iar el îşi făcea lecţiile la lumânare. Era foarte tenace, se ascundea de mătuşa lui ca să-şi facă temele, pentru că ea, probabil, nu era foarte bogată, şi lumânările costau. Nici nu se punea problema de iluminat electric pe atunci, dar nu aveau nici gaz aerian. Şi, când era în clasa a doua primară, medita pe cei din clasa întâia primară, ca să aibă un bănuţ.

— Un copil extraordinar! Şi pe acest copil orfan a vrut să-l dezmoştenească familia Movilă?

— Într-adevăr, un copil extraordinar! Da, aşa a fost la început, dar, târziu, după multe procese, i s-a dat ce i se cuvenea. El, însă, a studiat şi în condiţiile acelea grele. Am avut o carte în care erau trecuţi toţi elevii lui Davila, şi sigur, era şi bunicul citat printre ei, iar eu i-am dat-o vărului meu, pentru că se numea ca bunicul, Gheorghe Panaitescu, şi era şi el medic, endocrinolog. Mi s-a părut potrivit să fie la el. Însă vărul meu s-a prăpădit şi nu mai ştiu unde o fi ajuns această carte. Am ţinut să spun că bunicul a fost de mic pe propriile lui picioare şi a luptat ca să facă Facultatea de Medicină. A fost un medic apreciat şi un tată foarte iubitor. Am un bilet scris de mâna lui, de Sfântul Gheorghe din 1896, de ziua lui, către copii, în care le spunea, în versuri, cât îi iubeşte şi cât îşi doreşte ca ei să fie fericiţi şi să se ajute unii pe alţii în viaţă. Bunicul avea şi mult bun gust. Bufetul cel mare din camera asta vine din casa lui. L-a cumpărat la o licitaţie, şi era cu mult mai bogat în ornamente decât este acum. O parte le-am demontat şi le păstrez separat, pentru că se loveau de tavan. Sunt mobile făcute pentru casele înalte de altădată. Eu ţin minte cum arăta bufetul la bunica în casă, în Radu Vodă. Deasupra, pe centru, avea un fel de fronton triunghiular, cu ceas! O familie gen Bibescu, Ghica ori Cantacuzino, în fine, cineva dintre ei, comandase garnitura în Italia. Marmura tăbliei este de Carrara. Ei nu au mai vrut-o şi au scos-o la licitaţie, iar bunicul a cumpărat-o.

— Cred că e în stil renascentist. E o sufragerie întreagă?

— Da, o sufragerie completă, dar scaune eu nu am apucat decât unul singur, uitaţi-vă, ce sculptură! Piesele acestea chiar le iubesc! Sunt, într-adevăr, în stil renascentist. Oricine vine în casă le admiră. Avea gust bunicul. Şi mai ştiu despre el că a fost un om generos. V-am spus că pleca o dată pe săptămână prin mahala, cu trăsura încărcată cu tot ce putea să dea unor familii de oameni săraci sau bolnavi,

pacienţii lui, dar şi alţi necăjiţi. Aşa era bunicul. Ne întoarcem la casa de la răscrucea Căii Moşilor cu Bulevardul Carol, la Movileşti?

— Atunci când a fost construită casa lor, bulevardul nu exista încă. A fost tăiat peste străduţele din jurul Bisericii Olari între anii 1890 şi 1895. Casa asta a asistat la toate schimbările petrecute acolo, la apariţia tuturor clădirilor din jur.

— Se poate ca, atunci când s-a tăiat bulevardul, Movileştii să fi locuit acolo, cu cei şapte copii ai lor. Dar eu i-am întâlnit pe când erau oameni maturi, chiar vârstnici, pentru că sunt un copil născut târziu, mama avea 38 de ani când m-am născut. Toţi erau trecuţi mult de cincizeci de ani când i-am cunoscut eu. Cel mai bine mi-l amintesc pe Sever, el era căsătorit cu Alina şi nu aveau copii. Ea era armeancă. O femeie mult mai tânără ca el, foarte frumoasă şi blândă, îmi plăcea foarte mult. Şi el era un domn foarte drăguţ, foarte onorabil, aşa îl socoteam. Două dintre fete aveau numele ca ale fetelor noastre, una Elena, cealaltă Felicia! Mai era Cornelia, a treia, şi Ecaterina, a patra. Ecaterina s-a căsătorit cu un doctor, Iarca. Vedeţi această fotografie? O am de la mătuşa mea, Alisa păstra legătura cu Movileştii. Aici este Ecaterina, cu doctorul Iarca, cu Felicia şi soţul ei, arhitectul Cerkez, şi cu Elena, care apare singură. Elenuţa a fost căsătorită Thoma şi a avut o fată Ivona, de care eu am auzit mereu, dar nu am văzut-o niciodată. Cred că locuia la Constanţa. Aici e Cornelia Movilă, fată tânără, în costum popular şi cu furca de tors în mâini. Dar poartă pantofi cu toc! Ea s-a măritat Ciurea şi stătea pe Strada Grigore Alexandrescu. A avut o singură fată, Marta, mai mare ca mine cu cel puţin zece ani şi, deşi nu ne-am văzut în viaţă decât de vreo douăzeci de ori, simţeam că ţine la mine. Nu s-a măritat niciodată. Le găsea defecte tuturor bărbaţilor, aşa că a preferat să rămână singură. Era frumoasă Marta, foarte frumoasă şi deşteaptă. A vrut să facă Medicina, dar a renunţat după un an. Pe urmă a vrut să se călugărească, era soră laică. Acum

vreo nouă ani, m-am întâlnit cu Marta la Biserica Visarion, am pornit împreună pe jos, pe Strada Grigore Alexandrescu, spre casa ei, şi ea mi-a zis doar atât: *Să ştii că am visat-o pe Alice, pe mătuşa ta, şi pe Dimi, unchiul tău, şi mi-au spus să fiu liniştită, că sunt în Rai*! De atunci nu am mai auzit de ea, dar mi s-a părut puţin cam ciudat cât de convinsă mi-a spus ce mi-a spus. Casa Ciurea este acum renovată şi nu mai seamănă deloc cu aceea pe care o ştiam eu. La sfârşitul vieţii ei, una dintre mătuşi, Elena Thoma, bolnavă, a venit să locuiască o vreme la Marta, care rămăsese singură. Nu ştiu de ce, doar o avea pe Ivona, dar cine ştie ce se întâmplase, familia trecea atunci, în anii ’50, prin momente foarte grele şi prin mare sărăcie. Mai bine am cunoscut-o pe Felicia Movilă, sora care s-a măritat cu arhitectul Arta Cerkez. Mătuşa mea, Alice, şi soţul ei, Emanuel Boteanu, erau prieteni foarte buni cu ei. Se vizitau mereu, mergeau împreună în călătorii. Astea sunt fotografii ale lor, făcute la Nisa, în 1938, când nu mai erau tineri. Doctorul Boteanu, Alisa, cu toca pe cap, Felicia, cu o pălărioară cu boruri, se vede că era primăvară... Lângă unchiul meu, Emanoil, e Arta Cerkez.

— El a proiectat mausoleul Movileştilor de la Cimitirul Bellu. Şi a scris o *Istorie a arhitecturii româneşti*.

— Pe ei îi ştiu bine, stăteau pe Bulevardul Elisabeta, am fost şi la ei în casă. Era un bloc, pe la Piaţa Kogălniceanu. Nu au avut copii. Mă duceam la ei în vizită tot aşa, ca la doamna Elena Movilă, în Latină, cu mătuşa mea, Alice. Ea era foarte ataşată de doamna Movilă.

— Aţi auzit vreodată cum se numise doamna Movilă înainte de căsătorie?

— Nu. Mi-o amintesc cum arăta ajunsă foarte bătrână: mititică, gârbovită de ani. Camera ei era sus, la etaj. Ţin foarte bine minte pe unde treceai prin casă, când te duceai s-o vezi. Din curte, intrai şi coborai două trepte.

— Da, casa este adâncită în pământ.

— E puţin intrată în pământ. Coborai într-un holişor, cu tavanul jos şi cu duşumea, în fund era un glasvand, cât tot peretele, iar pe dreapta, o scară. Acolo, de-o parte şi de alta a scării, stăteau de pază două statui care, pe urmă, au zăcut ani de zile la Consignaţia, vizavi de Facultatea de Filologie, înainte să se facă noua aripă a Arhitecturii. Ţineţi minte ce era acolo?

— Da, era un şir de clădiri numai parter, magazine după magazine, cele mai multe ale Consignaţiei.

— Eu am încremenit când, într-o zi, ducându-mă la facultate, le-am descoperit acolo, în vitrină, scoase la vânzare. Mi-au răscolit toate amintirile. Aproape mărime naturală, reprezentau un drac şi o drăcoaică, îmbrăcaţi în costume de epocă, după moda anilor 1870, cam gen Toulouse-Lautrec.

— Din ce erau făcuţi?

— Cred că din lemn, nu ştiu, că nu am pus mâna pe ei. Veşmintele erau cioplite, nu erau îmbrăcaţi cu haine adevărate.

— S-ar fi putut şi aşa, mă gândesc la sculpturile lui Degas, balerinele îmbrăcate în tutu-uri din tul adevărat.

— Erau amândoi subţirei, el cu coarne mari, ea cu corniţe. În semiîntunericul din holul Movilă, erau înspăimântători! O ţineam pe Alice strâns de mână şi treceam printre ei cu ochii închişi. Mi-era groază: şi întuneric, şi drăcuşorii, foarte bine făcuţi, parcă erau vii.

— Nu ţineau tăviţa pentru cărţile de vizită?

— S-ar putea!

— Şi altceva nu mai era în camera aceea?

— Nu o cameră, un holişor, şi parcă mai exista o oglindă, în faţa scării, aşa că drăcuşorii se reflectau şi în oglindă. Urcai şi sus, în stânga, era sera. Îmi amintesc multe plante.

— Ferestrele acelea sunt peretele de sticlă de secol XIX.

— După care, cred că îmi aduc bine aminte, că nu e numai imaginaţie, începea o galerie, aşa cum sunt

la biblioteci, şi, pe dreapta acestei galerii, erau expuse o mulţime de obiecte de artă japoneze, paravane, măsuţe cu încrustări, scăunele scunde, un fel de dulăpior, tăviţe, cutiuţe, evantaie, asta m-a frapat, de aceea le ţin minte, deşi eram un copil. Mai departe, erau alte odăi, dar nu văd clar. Noi treceam înainte şi intram în camera doamnei Movilă. Ferestrele ei dădeau spre curte.

— Două ferestre obişnuite, retrase faţă de ferestrele serei.

— Spre stradă cred că dădeau ferestrele copiilor, trebuie să fi fost multe camere, pentru atâţia copii. Eu nu am intrat decât în camera ei. Când am fost eu acolo, copiii ajunseseră de mult fiecare la casa lui, erau de vârsta mătuşii şi a mamei mele, chiar mai mari. Numai unul, Caton, care nu s-a însurat, acela stătea cu maică-sa. Dar eu nu l-am văzut niciodată.

— Deci în casă mai locuiau numai doi Movileşti?

— Eu aşa ţin minte, deşi ne primea numai doamna Movilă. Erau şi nişte servitori. De la galerie se vedeau jos un hol mare şi o sufragerie, ticsite cu o mulţime de lucruri de valoare. Asta mi-aduc eu vag aminte. Camera doamnei Movilă nu era foarte mare, mi se părea îmbâcsită, cu perdelele pline de praf, care acopereau ferestrele, şi mirosea cumplit a închis, a mucegai. Uneori, eu mai ieşeam din cameră şi mă plimbam pe culoarul-galerie. Am o tavă japoneză, o vedeţi, aceea roşie, din lemn lăcuit, din casa lor, am moştenit-o prin Alisa. Şi mai am o tăviţă, cu încrustaţii de sidef, tot din colecţia aceea.

— Nu vă plăcea să mergeţi acolo în vizită?

— Deloc. Când mă lua Alisa: *Hai şi tu*!, îi spuneam: *Nu*! Dar poate că nici ei nu-i plăcea să meargă singură. Insista. Eu eram copil şi nu mă puteam opune. Aşa că m-a dus de vreo două-trei ori, dar când am mai crescut, am refuzat să mai merg. Intram anunţate de servitoare: *A venit doamna Boteanu, cu nepoţica*. Iar bătrâna se îmbrăca întotdeauna în negru, cu nişte rochii care aveau ceva pe ele, ceva sclipicios şi, parcă, un guleraş de dantelă, ceva alb. În orice caz, eu prea mult nu mă

apropiam. Nu-mi amintesc ce vorbeau între ele. Preferam să ies pe coridor, mă uitam la colecţia de artă japoneză.

— Ea se bucura când vă vedea?

— Poate că da. Impresia mea era de sumbru, din cauza camerei cam reci şi întunecate. Eram prea mică. Dar ştiu că nu se ridica din fotoliu nici să ne întâmpine, nici la plecare, când eram conduse din nou de servitoare.

— Pentru doamna Boteanu cred că eraţi foarte importantă, cum nici nu a avut copii.

— A vrut să mă înfieze. Ea şi soţul ei, doctorul Emanuel Boteanu, erau în Franţa când a început războiul. Ea aştepta un copil. Au venit foarte greu, într-un vagon de marfă, înapoi în ţară, pentru că el vroia să ia parte la lupte, ea, bineînţeles, l-a urmat şi, în condiţiile acelea, a pierdut sarcina. Şi nu a mai putut avea copii. Au vrut să mă înfieze, erau naşii mei. Dar tata a zis: *Pentru nimic în lume! Am un singur copil, şi nu-l dau*! În schimb, stăteam mult pe la ea, în Uranus. De aceea, clasa a doua primară am făcut-o la Şcoala Romanescu, în cartierul ei. S-a mai întâmplat ceva: tata a avut o epocă în care a fost foarte greu cu slujba şi cam trăgeam mâţa de coadă. Şi atunci, ei, care erau bogaţi, ne-au ajutat. De ce erau bogaţi? Pe locul de la Ţintea, pe care îl avea Emanuel de la părinţi, a izbucnit o jerbă de petrol! De altfel, înainte de a ne muta în apartamentul acesta, din Gheorghe Lazăr, am locuit pe Cheiul Dâmboviţei, aproape de Biserica Bucur, într-o casă a lui Emanuel. După ce treceai de Biserica Bucur, venind dinspre centru, pe chei, începea Bulevardul Mărăşeşti şi, imediat pe colţ, era un bloculeţ cu două, trei etaje maximum, care a fost al lui Emanuel. Şi noi am stat cu chirie la el. De acolo ne-am mutat aici. Iar înainte de asta, am stat pe Principatele Unite, într-o casă veche, a unei prietene a bunicii, familia Lăzărescu. Tot cu chirie. Cred că din Principatele Unite, mergeam în Strada Latină, pentru că aveam mai puţin de opt ani. M-am născut în 1930 şi ne-am mutat în apartamentul acesta în

1938. Deci, vizitele mele acolo datează de dinainte de 1938.

— Să vă spun ce ţin eu minte, legat de Casa Movilă. Poate îmi veţi putea desluşi cine erau personajele. Prin anii ’60-’70, în casă locuia o doamnă în vârstă. O femeie simplă, tăcută. Stăteam în cartier şi mama mă trimitea să cumpăr borş de acolo. Dar şi fiii mei, Andrei şi Matei, îşi amintesc de expediţii asemănătoare şi de aceleaşi persoane, pentru că mai era şi un domn foarte bătrân, care se întrezărea, uneori, de după glasvandul din fund. Matei spune chiar că, după dispariţia bătrânilor, cineva care locuia în încăperile de sus, nişte oameni mai tineri, au continuat o vreme să vândă ei borş. Treceai printr-o curte mare, pavată cu piatră de râu, iar în mijloc creştea un salcâm stufos, era o minune când înflorea. Cum intrai în casă, pe stânga, era o masă mare, acoperită cu o muşama curată, pe care trona un vas alb, de metal, cu capac, unde se ţinea borşul. Sunai după ce intrai în casă, ca să-ţi anunţi prezenţa. Atunci venea gazda, de după glasvand. Cu o pâlnie şi un polonic, bătrânica umplea repede sticla de un litru, cred că, pe atunci, un litru de borş costa cincizeci de bani, apoi a costat un leu! Glasvandul care despărţea holul de restul casei era vopsit în crem. Şi da, parcă văd scara, în dreapta, dar să ştiţi că era o încăpere luminoasă, perdelele grele pe care vi le amintiţi dispăruseră demult. La început, cred că în casa lor nu mai locuia altcineva, poate numai în atenanse, dar mai târziu, locul s-a umplut ochi. Numai copii număram vreo optsprezece, ţopăind prin curte, pe la începutul anilor ’80 şi mulţi erau colegi cu băieţii mei la Şcoala 71. Dar cine să fi fost bătrânica aceea, care făcea şi vindea borş?

— În nici un caz doamna Movilă cea bătrână! Ea nu mai trăia demult. Şi nici altă doamnă din familie.

— Poate că era cineva din personalul de altădată al casei. Dar domnul, cine să fi fost?

— Cred că era unul dintre băieţii Movilă, probabil cel despre care vă spuneam că nu a fost însurat

niciodată, Caton, cel rămas să locuiască în Strada Latină. El trebuie să fi fost, şi cu o menajeră care vedea de el. Din perioada aceea, nu mai ştiu nimic de Movileşti. Sunt curioasă cum e înăuntru astăzi.

— Nu cunosc pe nimeni acolo. Iar holul pe care îl vedeam când mă duceam să cumpăr borş, nu mai seamănă cu holul din amintirile dumneavoastră.

— Ei, doamnă Dimitriu, atât am ştiut despre Casa Movilă. Am păstrat multă vreme un almanah *Universul,* din 1937, cu un articol despre Ioan Movilă şi donaţia lui de tablouri. L-am împrumutat, însă, cuiva, şi nu l-am mai primit înapoi. Celelalte almanahuri *Universul* le am, dar pe acela, l-am pierdut.

— K.H. Zambaccian povesteşte despre colecţia familiei, unde a ajuns dus de Sever Movilă. Se referă, însă, la o casă de pe Strada Armenească.

— Ori se referă la cartier, ori aveau o casă şi pe Strada Armenească. Mai erau casele copiilor, prin diferite locuri din Bucureşti. Sever stătea pe Popa Petre, tot în cartier. Sau poate că, înainte de a cumpăra în Latină, au locuit în Armenească.

— Zambaccian scrie: *...Când Sever Movilă mi-a vorbit de un Bernardino Luini din colecţia tatălui său, păstrată în casa patriarhală din strada Armenească, l-am însoţit cam sceptic după experienţa pe care o avusesem cu alte colecţii prea lăudate. Mare mi-a fost surprinderea când am recunoscut, prin mulţimea de tablouri afumate de timp, un frumos portret de femeie de Rembrandt, apoi câteva pânze italiene între care o Sfântă familie, pictură din secolul al XVI-lea, un Teniers şi un Brekelenkampf din şcoala olandeză, două compoziţii de Tiepolo, un bun portret al pictorului maghiar Muncaczy, şi, în fine, între tablourile româneşti cea mai frumoasă pictură de Sava Henţia, acel portret de femeie în picioare, figură modelată cu moliciuni de tuşă, suavă în colorit, parcă ar fi un Renoir preţios. Această colecţie a fost dăruită statului...*

— Nu ştiu dacă toate lucrările astea fuseseră în Latină, dar sigur e că atunci când vizitam eu casa tablourile erau de mult donate. Poate că în almanah scria dacă Ioan Movilă ţinuse tablourile aici, sau în altă parte.

— Să ne întoarcem acum, doamnă Sofonea, la Panaiteşti. După ce doctorul Panaitescu, a cărui mamă se născuse Movilă, s-a căsătorit cu Virginia Constantinescu...

— Au avut aşa: mai întâi, pe Niculae, ăl mai mare dintre copii. Buna l-a făcut la 16 ani. Era să moară la naştere, pentru că era mică şi slabă. Abia după şapte ani, a avut-o pe Alexandrina, pe Alice Boteanu. A urmat Maria, măritată Popovici, apoi Elena, prin căsătorie Sofonea, mama mea, şi Felicia, măritată Iliescu, a patra fată, şi apoi, ceilalţi doi băieţi, Ion Panaitescu, care a devenit avocat, şi Constantin, Dini...

— El ce a studiat?

— Dini a fost oaia neagră a familiei. Nefiind încă major, că majoratul era la 21 de ani pe atunci, imediat după ce s-a prăpădit bunicul, când s-a împărţit Mogoşoaia între toţi copiii, şi-a vândut partea lui de moşie, cu pădure cu tot. Fraţii mai mari au spus: *Este minor!* De aceea, au făcut proces şi au putut recupera partea lui, pentru el, bineînţeles. Când a devenit major, însă, a vândut-o din nou! Şi-a dat doar bacalaureatul, după care a intrat în Chestură, sau aşa ceva, a fost poliţai cu un grad mai... Acest Dini Panaitescu a avut o fată, care trăieşte, are acum 84 de ani, Virginia, poartă şi ea numele bunicii, iar fratele ei era doctorul Gheorghe Panaitescu, de care am amintit. Virginica a fost casnică. Dintre cei şapte copii Panaitescu, numai trei au avut la rândul lor copii, Dini, Felicia şi mama. Mama m-a avut numai pe mine, iar eu am trei nume, Alexandrina Emanuela Ioana. Dar nu le mai scrieţi pe toate!

— Nu e păcat să nu le trec, dacă le aveţi? Fiecare are un rost.

— Mă numesc Alexandrina după naşă, Emanuela după naş, dar eu am preferat să mi se spună Oana. Instituisem o amendă pentru cei din familie care nu-mi spuneau Oana! Totuşi, şi eu i-am dat băiatului meu trei nume. Felicia a avut un singur fiu, pe Niculae Iliescu. I-a făcut probleme. La un moment dat, acest băiat s-a mutat undeva spre Fundeni, pe Strada Crapului, erau mai multe străzi cu nume de peşti, într-o mahala mizeră, fără canalizare, fără electrică, la o iubită a lui, cu care s-a şi însurat. A ajuns şi la închisoare... S-au dus unchiul Ion şi tatăl lui să îl scoată din mediul acela, dar nu au mai putut face nimic. În fine... Am fost, în total, patru, în generaţia noastră.

— Familia Sofonea era şi ea din Bucureşti?

— Nu. Tata era din Drăguş, e plin Drăguşul de familii Sofonea. Vedeţi portretul acela al unui bătrân pe perete? E un cojocar vestit din Drăguş, pe care îl chema tot Sofonea. Tabloul e pictat de Mady, de Magda Ghinea. Tata spunea: *Toţi sunt rudă, la Drăguş, aşa, à la Bretagne, între ei, dar nu poţi să spui că sunteţi sigur rude*. Mady zicea: *Nu se poate, e ruda ta*! Fusese la Drăguş şi-l pictase acolo. Cu toate că se numea Sofonea, nu eram rude.

— Cum se numeau neamurile dumneavoastră?

— Ştiţi că acolo, în timpul ungurilor, se dădeau copiilor nume sau latine, sau biblice, şi pe tata l-au botezat Solomon, iar pe tatăl lui îl chema Isac. Şi pe mama tatii, Sofia. Nume biblice, ori din Antichitate, ca să nu le poată maghiariza administraţia.

— Solomon Sofonea a venit să studieze la Bucureşti?

— Da. Tata a făcut Şcoala de Ştiinţe Naturale, dar a făcut şi Teologia, fusese dorinţa mamei lui, Sofia Sofonea, născută Făgărăşanu. De fapt, o făcea pentru bunicul matern, preot, care îşi dorea să aibă neapărat un urmaş preot. Pus de maică-sa, tata a jurat bunicului lui, părintele Făgărăşanu, că va face Teologia. Bătrânul era pe patul morţii şi grija că în familia lui de preoţi din tată în fiu firul acesta se va rupe nu îl lăsa să moară liniştit. Atunci, tatăl meu, în

vârstă de şapte ani, a jurat, bunicul a murit împăcat, iar el, într-adevăr, a terminat Teologia, aşa cum făgăduise. Mama lui pierduse mai mulţi copii, bolnavi de angină difterică, şi numai tata îi rămăsese. Mai mult, făcuse şi el angină, dar a scăpat ca printr-o minune: în Drăguş a apărut un om, un frizer, un bărbier, ei îi ziceau felcer, care a spus că îl poate vindeca, dacă îi arde, cu lapislazuli, amigdalele. Exista însă o condiţie: pacientul nu trebuia să se scalde în râu multă vreme, şi mai erau şi alte câteva asemenea oprelişti, i se spusese: *Nu apă, nu baie!*, încercare grea pentru un băiat. Tata îşi amintea şi la bătrâneţe cum se învârtea, pe zăduf, pe lângă butoiul cu apă de ploaie, plin ochi, dar rezista eroic, de mila mamei lui, mai mult decât de frică pentru viaţa sa. La Drăguş, Sofia Sofonea înfiinţase o şcoală pentru fete, le învăţa brodatul şi ţesutul. Pregătise, pentru fiicele ei, o imensă ladă de zestre, plină cu covoare, cuverturi şi ştergare. Dar i-au murit toate fetele. Lada a moştenit-o tata, ca unic copil. Ce-am mai găsit eu în ea, ţesături, ştergare, le-am donat la Muzeul Satului.

— Dar pe linia Făgărăşanu nu mai exista nici un fiu?

— Exista Dionisie Făgărăşanu, fratele bunicii Sofia, dar el alesese alt drum, a fost profesor de română la Braşov şi tata chiar l-a avut profesor. Pe când era intern, la Braşov, tata, Solomon Sofonea, elev în clasa întâia sau a doua, a auzit, într-o noapte, cum elevii mai mari plănuiau să dinamiteze statuia lui Arpad, de pe muntele Tâmpa. Erau elevi din clasele a şaptea şi a opta de liceu. Tata n-a suflat o vorbă. Aşa s-a şi întâmplat, statuia a fost săltată în aer, dar copiii nu au fost prinşi, deşi se cam bănuia cine făcuse asta. Au fost apăraţi, în primul rând, de profesorii lor.

— După liceu, Solomon Sofonea a venit să facă Teologia la Bucureşti?

— Da. Legat de asta, tata îmi povestea cum, împreună cu mai mulţi colegi, fugea de la Seminar, printr-o spărtură de gard, şi se ducea să vadă

spectacolele de la Teatrul Naţional. Când a venit Sarah Bernhard la Bucureşti, s-a numărat printre tinerii care s-au înhămat la trăsura ei şi au dus-o pe toată Calea Victoriei, de la teatru la hotel.

— Nu prea călca a preot!

— Pentru bunicul lui a făcut Teologia, iar Ştiinţele Naturale, pentru el. A absolvit botanica, şi pe urmă s-a dus în Franţa unde, la Marsilia, era o facultate specială, şi, pentru că nu avea bani, s-a angajat muncitor necalificat, să sape la vestitul Vilmorin, care avea hectare şi hectare de lavandă. Muncitorii erau puşi să lucreze pe rânduri, erau mulţi angajaţi, vă daţi seama. Însă, pentru că tata avea studii de specialitate şi ştia cum trebuie să lucreze, era întotdeauna primul, îşi termina primul rând, trecea la al doilea, la al treilea, şi lucrătorii ceilalţi erau nemulţumiţi. S-au dus *in corpore*, ca un fel de sindicat, la domnul Vilmorin, şi s-au plâns: *E un străin care a venit şi aşa şi aşa*... El l-a chemat pe tata şi i-a zis: *Spune-mi adevărul*. Tata era şi student, la fără frecvenţă, cum ar veni. Şi tata i-a povestit: *Sunt din România, am făcut deja o facultate, acum vreau să fac a doua facultate şi lucrez ca să mă întreţin*. Vilmorin: *Bun, te văd că eşti om dintr-o bucată*! L-a luat în casă, nu l-a mai lăsat la câmp, l-a ţinut ca pe fi-su, şi tata a făcut facultatea acolo. La sfârşit, trebuia să fie primul, dar, fiindcă era străin, a fost clasat al doilea. S-a întors acasă, şi a început să lucreze, se specializase în plante medicinale. Părinţii mei s-au cunoscut printr-un anunţ la mica publicitate, dat, cred, de mama. Nu mai erau la prima tinereţe. Amândoi aveau peste treizeci şi cinci de ani. S-au căsătorit în 1929. Eu m-am născut în 1930. Şi, când eu aveam un an, tata a plecat la un congres de specialitate, organizat tot în sudul Franţei.

— Asta se petrecea, deci, prin 1931?

— Exact. Şi ce s-a întâmplat? Ca să ajungă acolo unde era congresul, a trebuit să ia un tren local, o cursă. Era pe toamnă, vreme rea, toamnă. Nu ştiu cum, s-a derutat şi a coborât la altă staţie. Parcă-l

aud povestind. Era noapte, era ploaie amestecată cu lapoviţă, şi unde să se ducă? A întrebat la gară şi l-au îndrumat la un han. A intrat acolo, o cameră mare, o doamnă la casă şi vreo trei-patru bărbaţi, care stăteau de vorbă. În momentul când a intrat, ăia s-au oprit din vorbă, s-au uitat la el lung, s-au uitat unul la altul şi au început să şuşotească.

— Parcă-mi povestiţi din Georges Simenon!

— Tatii i s-a făcut niţică teamă, şi-a zis în sinea lui: *Doamne, în ce-oi fi intrat?* S-a aşezat la o masă, a comandat ceva şi, după ce a isprăvit de mâncat, hangiul s-a apropiat de el: *Nu te superi, domnule, că ne-am uitat atât de lung la dumneata, dar semeni leit cu băiatul nostru, care a murit în timpul Primului Război Mondial. Iar soţia mea, doamna de la casă, e convinsă că dumneata eşti fiul ei care s-a întors.* Tata a răspuns: *Eu sunt Solomon Sofonea din România. Probabil că semăn mult cu băiatul dumneavoastră*! Hangiul era foarte emoţionat: *Nu că semeni, dar eşti leit el. Spune, de unde vii, ce se întâmplă, ce cauţi aici?* Tata i-a dat amănunte: *Sunt însurat în România, am şi un copil de un an, sunt specialist în plante medicinale, aici am venit la un congres, dar am rătăcit drumul. Pot să rămân noaptea asta la dumneavoastră?* Domnul l-a asigurat: *Poţi să rămâi cât vrei şi nu vei plăti nimic. Soţia mea e convinsă că fiul ei s-a întors acasă*. Tata a rămas acolo pe tot timpul congresului. Ziua se ducea în localitatea vecină, unde se ţineau lucrările, seara se întorcea la han. Această femeie intra să vadă dacă doarme, îi punea un pahar de lapte pe noptieră, se purta ca şi cum era sigură că el e fiul ei, care suferise de o amnezie pe front şi îşi făcuse o viaţă în altă parte de lume, iar acum se întorsese, totuşi, acasă. Domnii aflaţi în prima seară la han erau notabilităţile locului, un orăşel mic de tot, primarul, farmacistul, notarul, şi ei i-au explicat lui tata cât de puternică era această convingere a hangiţei. Tata a stat acolo o săptămână şi, când le arăta fotografia mea, ea spunea: *Asta e nepoata mea*!

— Sărăcuţa! Probabil că şi tatălui dumneavoastră îi părea rău pentru ea.

— Tata a avut şi el o reacţie aparte, era aşa de tare marcat! Pentru că asta se întâmpla în 1931, iar în 1929, murise mama lui. Şi această dragoste de mamă revărsată asupra lui îl răscolea. Bătrânul, soţul ei, i-a vorbit foarte cald tatii: *Noi n-avem alţi copii, e păcat ca tot ce avem aici să se piardă*. În spatele hanului era un deal întreg cu viţă de vie, cu livezi de portocali, averea lor. *Rămâi aici! Adu-ţi nevasta şi copilul şi toate astea vor fi ale tale!* Tata nu a spus nu. *Lăsaţi-mă să plec în ţară, să văd ce se întâmplă, ce decid ai mei!* Mama mea nici nu a vrut să audă*: Să plec eu din ţară? S-o las pe mama şi fraţii şi familia*? *Nu, nu, nu*! Dacă eu eram mai mare, nu de un an, aş fi zis da! Şi au corespondat. Hangiţa a murit împăcată că fiul ei trăieşte, chiar dacă nu stătea cu ea, ci era undeva, departe, iar bătrânul i-a mai scris multă vreme tatii, apoi, gata, s-a terminat...

— Cred că nici tatăl dumneavoastră nu ar fi rezistat departe de ţară, din câte mi-aţi spus despre el.

— Vă referiţi la casa lor din Drăguş! Într-adevăr, era atât de legat de satul lui, încât ce credeţi că a făcut tata? A demontat casa lui părintească din Drăguş, a adus-o la Mogoşoaia şi a remontat-o pe locul nostru de acolo! Bucată de bucată. Trebuiseră două vagoane de marfă, pentru transport.

— Era numai din lemn?

— Era din cărămidă şi lemn. A montat-o niţel mai altfel decât fusese în sat, dar a ieşit perfect.

— Şi mai există această casă din Drăguş la Mogoşoaia?

— Nu! Nu mai există! Am pierdut-o cu toate cele de acolo, era chiar s-o aresteze pe mama, prin ’46-’47, pentru că ea era singura din familie care n-a vândut pământul şi era socotită chiabura judeţului Ilfov. Ea păstrase cea mai mare parte din moşie, vânduse numai cât îi trebuise ca să cumpere casa asta în care stăm. Şi erau poveştile cu cotele, fusese

secetă, nici nu ştiu cum a scăpat fără să fie arestată. Iar sora ei, Mărioara Popovici, cu avocatul, soţul ei, Nicolae–Bucălaie, zis Bucu, pentru că era mic de stat şi bucălat, vânduseră cea mai mare parte din pământ şi păstraseră numai o bucăţică, unde construiseră casa lor. Îi zicea *Cuibul de rândunică*, o căsuţă foarte caldă şi simpatică, unde mă duceam când eram copil, mai curând acolo decât la noi. Bineînţeles că şi căsuţa lor s-a pierdut. Vedeţi ce departe am ajuns de Casa Movilă?

— Dar am rămas tot timpul în jurul acestei familii.

— Familii înstrăinate, care îşi văd fiecare de drumul ei fără să mai ştie nimic una de cealaltă.

— Uneori, poveştile le adună din nou. Vă mulţumesc, doamnă Oana Sofonea, pentru toate câte le-aţi pomenit şi le-aţi retrăit împreună cu noi, la răspântia Carol-Moşilor.

Din nou singură, în zarva răspântiei. Unde am rămas?

În barbara încrucişare de fiare, de roţi în viteză, de ţinte depărtate, prin hăituiala mulţimii grăbite, îi văd trecând pe poeţi. Emil Botta, într-o vară, la începutul anilor ’70, venind dinspre casa lui de peste drum de Biserica Armenească, mergând cu paşi mari, îmbrăcat într-o cămaşă albastră, cu guler răsfrânt, scrobită ca o platoşă, cu fruntea osoasă şi palidă înălţată, cu privirea albastră absentă, poet al poeţilor. Unde se ducea oare? Era atât de aproape de Strada Racoviţă! Mai trecea pe-acolo? Mult timp am căutat, cu cartea în mână, casa din Strada Racoviţă, din poezia *Arhipelag*. Cu ochii spre ferestrele de sus, având în urechi vocea lui, hohot sarcastic şi tânguitor, mergeam pe strada plină de arbori, sperând să descopăr deodată, fără umbră de îndoială – casa poetului din tinereţe:

Ea când a murit,
mansarda de pe Strada Racoviţă?
Când a murit
insula de şindrilă,

acoperişul prin care vedeam cerul?
Oh, eram un astronom studios
la optsprezece ani, limita de vârstă,
optsprezece ani şi gloria:
descoperisem cerul înfricoşător.
Şi până la urmă,
cerul s-a dovedit
mai teribil decât mine
şi, cerul acela de stâncă,
m-a copleşit.
Şi ea, unde este ea,
Iubirea?
Eu şi ea
ne-am jurat o veşnică infidelitate,
dusă departe,
dincolo de mormânt.
Şi jurământul e jurământ,
cuvântul de onoare e sfânt,
martor înfricoşător mi-este cerul.
Unde este ea,
Iubirea?
Arhipelagul Bucureşti
se compune dintr-o sumă de insule.
Şi cea mai frumoasă era
insula aceea
de pe strada Racoviţă.
Şi tocmai ea
nu mai este.
Multe, multe se întâmplă
în cer şi pe pământ.

Când mi-l amintesc, cum l-am văzut în vara aceea, mergând cu paşi mari, în jurul imaginii lui se reconstruieşte întreaga răscruce, întocmai cum era atunci. Îl văd pe sub ulmul care nici el nu mai este, îl văd traversând Strada Latină şi Calea Moşilor cea piezişă şi strâmtă, cum era pe atunci... Îmi imaginam că-l voi urmări cu privirea până în Strada Racoviţă, era atât de aproape, trebuia să mai treacă bulevardul, apoi, prin Strada Mântuleasa, după câţiva paşi, să o ia la stânga, spre cea mai frumoasă insulă... Dar el s-a lăsat înghiţit de farmacia din colţ, a dispărut în

spiţeria cea veche. Era poate chiar în vara când a murit, în iulie 1977.

Chiar peste drum de Casa Movilă, pe Strada Latină, stă, lucrând din zori şi până noaptea târziu, în bibliotecă, printre cărţile lui, Profesorul Mircea Handoca. De la ferestrele sale, se vede bine Strada Mântuleasa. Blocul lor interbelic, cu patru etaje, are o caracteristică specială: apartamentul de la parter era de fapt vechea casă a familiei Orezeanu, o casă de sfârşit de secol XIX, început de secol XX, cu tavane înalte, croită generos, înglobată perfect în noua construcţie. Prin anii '30, aflaţi ca mulţi alţii în faţa deciziei de a demola casa veche pentru a face loc uneia noi, cu mai multe etaje, producătoare de venituri şi menită să adăpostească mai mulţi membri ai familiei, Orezenii au înţeles că nu pot renunţa la casa lor şi au înglobat-o în structura blocului nou. Mi-a dezvăluit secretul mult regretata doamnă profesoară Mioara Handoca, mare iubitoare de Bucureşti şi ştiutoare de poveşti ale caselor. Îmi amintesc cum, alături de ea, priveam odată, de la ferestrele lor, peste răspântie, în adâncimea Străzii Mântuleasa, abia luminată de felinarele înecate în spuma frunzelor de dud. Iubita noastră prietenă povestea cum îl întâlniseră, Profesorul Handoca şi ea, la Paris, pe Mircea Eliade. Le mărturisise, în lungile lor convorbiri, cât de dor îi era de Bucureştii pe care nu mai spera să îi vadă vreodată. Ne spuneam că, dacă ar fi ajuns din nou în România, savantul i-ar fi vizitat, cu siguranţă, în Strada Latină, aici, unde opera scriitorului înstrăinat găsise adăpost în anii de restrişte, având în domnul Handoca un prieten, un exeget, un ambasador în ţara natală. De la fereastra unde stăteam noi două, Mircea Eliade ar fi putut privi, peste răspântie, strada dragă inimii lui, Mântuleasa. Scrisese, într-o zi din iulie 1959, în jurnal: *Simt din ce în ce mai mult nevoia ca literatura mea să se elibereze de concretul geografic şi istoric. Bucureştiul din „Pe strada Mântuleasa", deşi legendar, e mai „adevărat" decât oraşul pe care l-am traversat eu, pentru ultima dată, în august*

1942. Pentru el, strada însemna, în primul rând, şcoala unde învăţase el. *Şi tocmai ea nu mai este...* Socotit a fi rămas prea mic pentru numărul copiilor din cartier, localul şcolii vechi a devenit sediul unor mici instituţii. Erau, de fapt, două clădiri, aflate la numerele 7 şi 9 pe Strada Mântuleasa, una în stil neoclasic, cu un lung peron cu trepte la intrarea principală, cu faţada spre stradă ascunsă de gardul din fier forjat şi de castani superbi, cealaltă, în stil neoromânesc, cu faţada spre curte, arătând spre stradă o latură îngustă, cu o mică intrare secundară, foarte graţioasă în modestia ei. Clasele elementare de la Şcoala Mântuleasa a lui Mircea Eliade au fost mutate pe Calea Moşilor, în clădirea fostului Liceu Coşbuc, care luase locul, după 1944, Pensionului Choisi-Mangâru. Astăzi şcoala poartă un nume de poet, Iovan Ducici, amintind de Mica Antantă din timpul celui de al Doilea Război Mondial, când Ducici reprezenta, la Bucureşti, Iugoslavia. Liceul George Coşbuc s-a mutat într-o clădire nouă, pe Strada Olari. Clădirile fostei Şcoli Mântuleasa au fost şterse de pe faţa pământului, şi nu de un dictator comunist, ci de un mic întreprinzător al timpurilor noi, grijuliu înarmat cu o hârtie care certifica în chip aberant lipsa de interes cultural a celor două clădiri (intrate în literatura universală sub aura poveştii fantastice a lui Mircea Eliade), şi faptul că nu erau monumente de arhitectură, ci doar un biet loc cu valoare ambientală. Ce instituţie oficială a putut elibera un astfel de document? Ce funcţionar l-a semnat? Astăzi, locul este pustiu, prin tribunale i se decide soarta, dar Şcoala Mântuleasa nu va mai fi. Da, Bucureştii din carte devin, uneori, mai adevăraţi decât oraşul atât de vulnerabil în care trăim. Nu trebuie să ne lăsăm duşi nici de ispita de a rămâne în oraşul din cărţi, viitorul se ascunde dincolo de fiecare zid. Şi viitorul nu ne poate fi duşman.

Pe Strada Mântuleasa a fost şi pensionul unde a învăţat, un an, Ion Minulescu. Regăsim şi această şcoală, mai veche decât şcoala lui Eliade, într-un roman, *Corigent la limba română*. Descrierea e

minuţioasă şi ne ajută să recunoaştem în configuraţia de azi a răscrucii clădirile, mai norocoase decât acelea ale Şcolii Mântuleasa: *Pensionul nostru este o hardughie lungă de nu se mai sfârşeşte. Ţine dintr-o stradă până-n alta. Una este Calea Moşilor, alta este strada Vântului. Format din mai multe corpuri de clădiri vechi, legate între ele prin coridoare de scânduri cu geam şi streşini late de tinichea, pensionul nostru fereşte 147 de elevi (65 interni şi 82 externi) de soare, de ploaie şi chiar de bolile lumeşti, pentru care mai există o încăpere numită „infirmerie". De infirmeria pensionului, însă, nu profită decât internii. Externii se caută în oraş. În mijlocul acestor clădiri, se deschid două curţi spaţioase, una cu aparatele de gimnastică şi alta cu frânghiile pentru uscat rufele, şi o mulţime de alte colţuri separate, pe unde lumina soarelui n-a pătruns încă. Oficial se intră şi se iese prin Calea Moşilor, pe unde trece şi tramvaiul cu cai care duce la gară şi la Obor. Prin strada Vântului, prin curtea şcolii se trage numai „la fit". Peste drum de pension este ospiciul de nebuni al doctorului Sutzu. Vecinătatea asta ne convine de minune şi nouă, elevilor, şi celor doi directori – unul de studii şi altul administrativ. Vecinii nu ştiu niciodată cine face gălăgie. Nebunii de la pension sau nebunii de la doctorul Sutzu.*

Dacă, din Strada Mântuleasa, arunci o privire în curtea prelungă a şcolii, descoperi şi acum aceeaşi înşiruire de corpuri de case, unite prin coridoare făcute între timp din zid. Spre Calea Moşilor, Liceul Hermes arată, în adâncimea unei grădiniţe cu flori, două faţade mici, alăturate, una clasică, prevăzută cu două coloane, cealaltă oarecare. Câţiva plopi ridică un zid verde de-a lungul gardului lateral, salvând puţin aparenţele. În 1913, elevul Ion Minulescu, din Piteşti, ajunge la pensionul *Brânză şi Arghirescu*, din Capitală, ca la un ultim liman: numai repetând clasa la acest liceu particular va putea să scape de corigenţa la limba română, dobândită în oraşul natal şi menită de un profesor răzbunător să-i distrugă

viitorul scriitorului de mâine. Ajuns corigent oficial, din cauza unor consideraţii prea personale cu privire la vestitul poem *Umbra lui Mircea la Cozia*, suferind, deci, pentru artă şi pentru curajul de opinie, ştrengarul pare a fi fost însă şi victima unei iubiri ce-l transformase în rivalul amoros al propriului lui dascăl de limba şi literatura maternă. Şi astfel, corigentul la limba română ajunge pe Strada Vântului, acolo unde face colţ cu Strada Furiilor – Dimitrie Racoviţă de mai târziu–, peste drum de ospiciul doctorului Sutzu, dar nimeni nu pare să ştie şi nu-i spune că acolo, într-unul din pavilioanele pierdute prin grădina întinsă, cu numai un sfert de veac înainte, îşi găsise tragicul sfârşit Mihai Eminescu.

Pe Calea Moşilor de dinainte de 1984, după farmacia din colţ, după şirul de case negustoreşti, cu etaj şi prăvălii, după magazinul de chimicale şi veselă, după o cooperativă de instalaţii sanitare, urma o curte mare şi frumoasă, ca de conac, străjuită la poartă de doi tei bătrâni unde, într-o casă de cărămidă aparentă, cu arhitectură complicată, ce nu se lăsa văzută din stradă, dar se arăta ca în palmă celor care o priveau de la înălţimea blocurilor din jur, locuia scriitorul Vlad Muşatescu, cu soţia lui, Penke. Era o figură pitorească uriaşul bărbos dezinvolt, care ieşea pe porţile larg deschise, pândind tramvaiele, ca să-şi strecoare maşina minusculă în îngustimea străzii. Din *Aventuri aproximative*, cartea sa de amintiri, ştim adresa exactă: Calea Moşilor 172. Am descoperit în cartea lui Vlad Muşatescu o mică scenă desprinsă din furnicarul oraşului, petrecută aici, în răscrucea fără nume, o clipă salvată: *Pe-atunci, Nichita Stănescu era un tânăr superb, frumos şi bălai ca un viking înalt şi suplu, având nişte ochi de-un albastru terific, şi buzele scăldate de un surâs permanent, blajin şi prietenos, ascunzând însă multe cuvinte nespuse. Odată, într-o noapte geroasă, l-am întâlnit pe Calea Moşilor, lângă Cinema Mioriţa. Venea păşind vioi şi vrăjit de cine ştie ce gânduri, dinspre*

Intrarea Domneşti, o hudiţă dosnică a mahalalei noastre.

Doina Ciurea, cea de a doua soţie a sa, locuia în Intrarea Domneşti, peste drum de Biserica Olari. De acolo venea Nichita... După şirul de blocuri moderne urma o căsoaie lătăreaţă, rămasă în stradă, martoră a vechii alinieri, cu vitrine înguste, care abia luminau atelierul mecanic al unui meşter bătrân, pântecos şi cumsecade, domnul Boambă, vrăjitorul bicicletelor din cartier. Pe pereţi atârnau roţi, ghidoane şi cadre, biciclete de la începutul lumii, spiţe strălucitoare şi pompe agăţate-n ciorchine. Dacă ocoleai clădirea, descopereai pe lângă zidul ei o străduţă-nfundată, neştiută decât de cei care locuiau acolo, în câteva case cu curţi adânci, unele întinse până în strada Spătarului, altele numai până-n Aureliu. Acolo era casa părinţilor Doinei Ciurea, casă intrată în schiţele ei bucureştene, casă clasică: două ferestre spre stradă, intrarea prin curte, fronton, ferestre umbrite cu iubiri, cu dureri, cu trădări şi uitare. Se învecina, la celălalt capăt al curţii, cu legendara Casă Melic, bătrânele de la azilul armenesc veneau la gard să mai schimbe o vorbă, să-şi spună poveştile lor, care le semănau, mici, scofâlcite şi îndoliate. Doina, frumoasa, poeta, ştia să le asculte şi aduna amarul lor ca pe propria ei durere. Supravieţuitoare a întregului neam, casa există şi astăzi, învelită în valuri de viţă sălbatică.

Din răscruce, spre apus, prin tunelul alcătuit de arbori, se vede, ca printr-un ochean, statuia lui C.A. Rosetti, silueta măruntă de bronz, aşezată în jilţ. Spre răsărit, în rondul mult mai apropiat, peisajul s-a schimbat de mai multe ori. A fost întâi statuia lui Emanoil Protopopescu-Pache, primarul îndrăzneţ şi întreprinzător, care a tăiat bulevardele în labirintul Bucureştilor vechi. După 23 august 1944, statuia, operă a sculptorului Ion Georgescu, a fost distrusă. În 1953, a fost construită acolo o fântână, în cinstea Festivalului Internaţional al Tineretului, ţinut în vara aceea la Bucureşti. Din bazinul rotund se înălţa pe patru coloane o tipsie din care apa ţâşnea în jeturi

înalte şi se prelingea în perdele lichide, înapoi în bazin. De departe, din profil, fântâna părea o literă Π, în dialog tainic cu templul Bisericii Greceşti din spatele ei. În anul 2007, fântâna a fost distrusă, fără ca riveranii să fie măcar preveniţi, şi în locul ei a apărut, în acelaşi bazin, cu ghizdurile perforate de ţevile jeturilor laterale de apă, un Bălcescu – reprezentat ca un mare invalid de război, un olog din bronz, instalat pe o targă, cum se vedeau încă mulţi prin anii cincizeci, înaintând pe trotuare cu bonturile picioarelor învelite în cârpe, fărâme de om, zornăind din rulmenţii cărucioarelor-tărgi, de scândură negeluită, ieşiţi la cerşit. Plagă tragică a războaielor, fără alt leac decât trecerea vremii. Acum, statuia cea nouă, din Rondul Pache, celebrează fără voia ei suferinţele uitate ale celor răniţi în războaie, un bronz, unde fusese fântâna. Bălcescu nu merita să fie pomenit astfel, să fie pus pe un loc care, de două ori, nu era al lui. La răscrucea aceea, fusese mulţi ani statuia lui Pache Protopopescu, bulevardele spre est erau opera lui. Apoi, a fost fântâna, dania de apă. Există fărădelege mai mare decât să distrugi o fântână? Să sigilezi apele cu bronzul eroului şi să-i împovărezi sufletul cu păcatele unor urmaşi nevrednici?

Noaptea, târziu, pe la trei, se aşterne în răspântie, pentru un scurt răstimp, o linişte de sat de la capătul lumii. Se aud păsările niciodată văzute ale întunericului, aerul se umple de mireasma grădinilor demult dispărute, latră câte un câine, ţipă câte o cucuvaie, piuie trezit din somn un pui speriat. Trecutul domneşte atunci, în ceasul de echilibru fragil? Se ridică din străfunduri cărările, fumegă livezile şi viile de la 1700? Sau liniştea aceea de noapte adâncă, de câmp pustiu, este un mesaj al viitorului, presimţirea paraginei generale, într-un oraş exploatat sălbatic şi neiubit?

După vacarmul catastrofal, după isteria claxoanelor, după scrâşnetul frânelor şi ţipătul disperat al salvărilor de peste zi, liniştea aceea nocturnă, atât de scurtă, atât de parfumată şi

proaspătă, nu e decât o faţă a prezentului, clipa când, aşa cum din răsucirile axelor cosmice se naşte o nouă zi, în Bucureştii obosiţi şi bătrâni, viaţa o ia de la capăt, plină de frăgezime, cuţitele se ascund în teci şi de pe fundul cutiei dezastrelor, speranţa îşi ia zborul din nou, şi suie spre cerul plumburiu de oraş, unde stelele nu se lasă văzute.

Ilustraţii

Răspântia Bisericii Ascunse

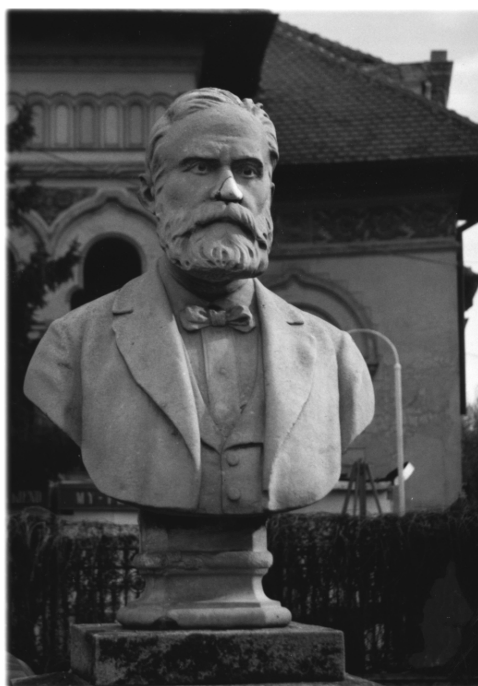
Biserica Negustori

Casa Zlatco

Liceul Kretzulescu

Răspântia lui August Treboniu Laurian

Curtea Bisericii Lucaci – Statuia lui Anton Pann

Casa lui Ionnescu-Gion: arh. Ion Socolescu

Casa lui Ionnescu-Gion – detaliu

Biserica Lucaci

Răspântia Spătarului – Latină

Casa Marcovici

Casa Ghica

Ioana şi Alexandru Mihăilescu la puţul din Strada Spătarului

Strada Spătarului 19

Strada Latină

Răspântia cu Oţetari

Răspântia cu Oţetari: Vila Matilda

Răspântia de la Dud

Dudu Crainiceanu cu bunica Eufemia Papadopol

Felicie Crainiceanu cu copiii – Dudu şi Radu

Radu Crainiceanu la propriul botez, în Casa Averescu

Dudu Crainiceanu – balerină

Copiii Crainiceanu Dudu Crainiceanu –
în Şoseaua Kiseleff portret la 16 ani

Dudu Crainiceanu la balul de debut – 1938

Casa din Strada Sandu Aldea 96 – ultima locuinţă a lui Petre Pandrea

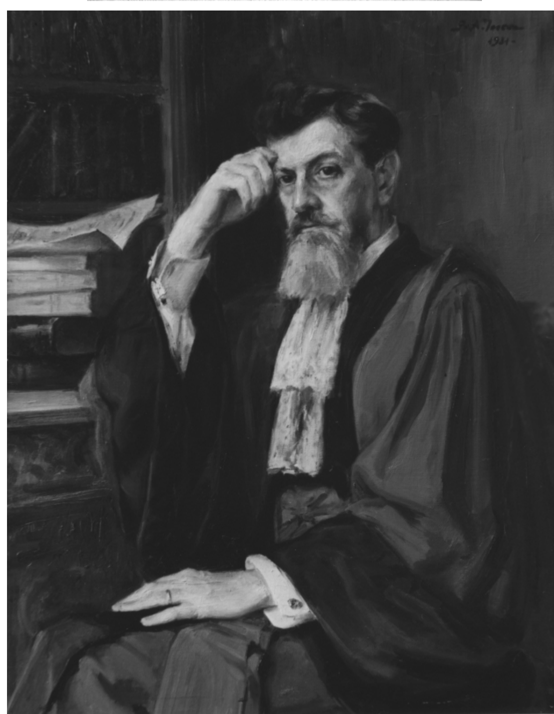

Răspântia Dr. Botescu: Calea Griviţei – Berzei – Buzeşti

În spatele Halei Matache Măcelaru

Tinerii soţi Ecaterina şi Dudu Crainiceanu –
Alexandru Iuca portret la 16 ani

Ecaterina Iuca Alexandru Iuca

Strada Termopile 5

Sera Casei Bally

Casele surori de pe Strada Luca Stroici 20-22

B 82 BRY

Familia Panaitescu în casa din Strada Luca Stroici

Strada Licurg – pavajul de altădată

Popa Rusu colţ cu Marin Serghiescu

Casa Raicoviceanu – sfinţirea temeliei

Soţii Ecaterina şi Gheorghe Raicoviceanu – 1900

Casa Raicoviceanu – 1920

Bunica Maria Raicoviceanu, mama lui Gheorghe,
cu nepoţii ei – Maria şi Nicu (Nicolae)

Răspântia de la Popa Tatu – Casa Ghiulamila

Răspântia de la Popa Tatu – Casa Pappia

Casa Dr. Petrescu – Strada Astronomului, colţ cu Luigi Cazzavillan

În bibliotecă

În grădina familiei Vizeanu

Nicolina Fianu

Casa lui I.L. Caragiale din Strada Maria Rosetti 5

Casa lui I.L. Caragiale din Strada Caragiale 3

Pisica de piatră din curtea casei – Strada Caragiale 32

Maria Rosetti colţ cu Schitul Darvari

Biserica Icoanei – portret de ctitor

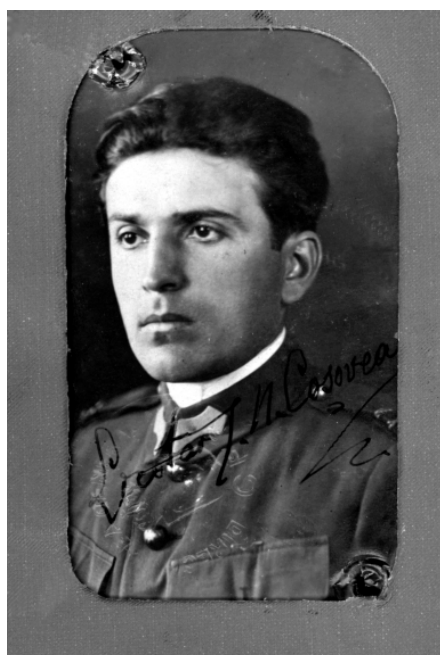
Statuia lui I.L. Caragiale – în Răspântie

Matilda Coşoveanu în curtea şcolii de la Precupeţii Noi

Matilda Coşoveanu la ore

Comandorul Ion Coşoveanu

Dorana şi Ion Coşoveanu

Biserica Olari Răspântia de sub Pecetea Tainei

Casa Papaianis – Răspântia Bulevardul Carol cu Calea Moşilor

Şcoala Mântuleasa

Elena Movilă, Dr. Iarca, Ecaterina Iarca, Arta Cerkez şi Felicia Cerkez

Şcoala lui Ion Minulescu – Strada Mântuleasa 29

Casa Movilă

Bibliografie

*** *Atlas-Ghid. Istoria şi arhitectura lăcaşurilor de cult din Bucureşti*, Ed. Ergorom ´79, 1999, Bucureşti

*** *Bucureşti, materiale de istorie şi muzeografie***,** numerele XI, XV, XVI, XVII

*** *Începuturi edilitare, 1830-1832.* Documente pentru istoria Bucureştilor, prezentate de Emil Vârtosu, Ion Vârtosu şi Horia Oprescu. Bucureşti, 9 mai 1936

*** *Lista abonaţilor la serviciul telefoane*, Bucureşti, 1970

*** *Mărturii despre Luchian.* Antologie şi prefaţă de Marin Mihalache, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1966

Băjenaru, Grigore, *Mici povestiri despre oameni mari***,** Ed. Sport-Turism, Bucureşti, 1981

Bilciurescu, Victor, *Bucureşti şi Bucureşteni de ieri şi de azi***,** Ed. Universul, 1945

Călinescu, George, *Viaţa lui Mihai Eminescu*, Editura pentru Literatură, 1964

Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1941

Cipariu, Timotei, *Jurnal*, Ed. Dacia, Cluj, 1972

Costescu, George, *Bucureştii vechiului regat*, Bucureşti, Ed. Universul, Soc. An. , str. Brezoianu 23-25, 1944

Damé, Frédéric, *Bucureştiul în 1906*, Editura Paralela 45, 2007

Eminescu, Mihai, Micle, Veronica, *Dulcea mea Doamnă, Eminul meu iubit*, Ediţie îngrijită de Christina Ilias-Zarifopol, Iaşi, Ed. Polirom, anul 2000

Giurescu, Constantin C., *Istoria Bucureştilor*, Ed. Sport-Turism, ed. a doua, revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1979

Ionnescu–Gion, G.I., *Istoria Bucureştilor***,** Fundaţia culturală Gheorghe Marin Speteanu, ed. a II-a, Bucureşti, 1998

Lassaigne, Jacques, *Ştefan Luchian*, traducere, prefaţă, note, cronologie şi antologie de ilustraţii de Theodor Enescu, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1994

Lovinescu, E., *Sburătorul Agende literare I*, ed. de Monica Lovinescu şi Gabriela Omăt, Prefaţă şi note de Al. George, Ed. Minerva, Bucureşti, 1993

Olteanu, Radu, *Bucureştii în date şi întâmplări,* Ed. Paideia, 2002

Oprea, Al., *Mateiu I. Caragiale – un personaj*, Dosar al existenţei, Muzeul Literaturii Române, 1979

Pann, Anton, *Scrieri literare*, vol. I, text, note, glosar şi bibliografie de Radu Albala şi I. Fischer, Prefaţă de Paul Cornea, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1963

Muşatescu, Vlad, *„Aventuri” aproximative*, Ed. Cartea Românească, 1984

Muşatescu, Vlad*, Aventuri aproximative, II,* Ed. Cartea Românească, 1986

Paraschiv, Ion – Iliescu, Trandafir, *De la hanul Şerban Vodă la hotel Intercontinental,* Ed. Sport-Turism, Bucureşti, 1979

Popescu, Carmen, *Le style national roumain***,** Presses Universitaires de Rennes, col. „Art&Société”, Simetria, 2004

Rebreanu, Liviu, *Jurnal. I* şi *Jurnal. II*, text ales şi stabilit, studiu introductiv de Puia Florica Rebreanu, Addenda, note şi comentarii de Niculae Gheran, Ed. Minerva, Bucureşti, 1984

Rosetti, D. Radu, *Spicuiri*, Editura de stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1958

Simionescu, Constantin, *Bucureşti, Biserici, Mânăstiri, Lăcaşuri sfinte,* Ed. Intact, 1995

Slavici, Ioan, *Amintiri*, Ed. Albatros, 1998

Teodorescu, G. Dem, *Biografia lui Em. Protopopescu-Pake*, 1899, Bucuresci, Tipografia şi fonderia de litere Thoma Basilescu, No. 29, Calea Victoriei, No. 29

Vătămanu, Nicolae, *Odinioară, în Bucureşti*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1975

Indice de nume[3]*

A

B

C

D

E

H

I

J

K

L

M

N

O

P

R

S

Ş

T

W

Z

3[*] Numărul paginilor se referă la ediţia tipărită a cărţii.

Indice de locuri[4]*

D

E

I

L

M

O

P

R

S

Ş

T

U

V

4* Numărul paginilor se referă la ediţia tipărită a cărţii.

Table of Contents

Table of Contents